Proprietatea Bibliotecii
Universității Iași

X-71

4041628 Periodice

1929. ANUL XXI | IULIE, AUGUST. No. 7 ŞI 8.

Viaţa Romînească

REVISTĂ LITERARA ŞI ŞTIINŢIFICA

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII

SUMAR:

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Strada Alecsandri 10—12

1929

Viaţa Romînească apare lunar cu cel puţin 160 pagini. — Abonamentul în ţară un an 400 lei.—Jumătate an 200 lei.—Numărul 40 lei.—Pentru străinătate: un an 600 lei.—Jumătate an 300 lei—Numărul 60 lei. Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Reproducerea oprită

VIAŢA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

Iaşi, Strada Alecsandri No. 10—12

ANUL XXI

CONDIŢIILE DE ABONARE

Abonamentele sînt: semestriale şi anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 până la No. 6 inclusiv, sau dela No, 7 până la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 până la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face la 1 Ianuar pentru un an sau jumătate de an; dela 1 Iulie pentru o jumătate de an,—trimiţînd suma *prin mandat poştal.*

Reînoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere întrerupere.

Preţul abonamentului pe anul 1929 este:

ÎN ŢARA:

Pentru Autorităţi, Instituţiuni, Societăţi şi Intreprinderi comerciale, financiare şi industriale pe an . 500 le

Pentru particulari:

Pe un an . . . . 400 lei
Pe jumătate an . . . . 200 „
Un număr . . . . 40 „

ÎN STRAINATATE:

Pe un an . . . . 600 lei
Pe jumătate an . . . . 300 „
Un număr . . . . 60 „

Abonaţilor li se acordă o reducere de 10 la sută din preţul volumelor editate.

Pentru siguranţa primirii regulate a Revistei, D-nii abonaţi sînt rugaţi a trimite odată cu abonamentul şi 150 lei anual costul recomandării pentru ţară şi 220 lei pentru străinătate.

Colecţii complecte pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 şi 1924, ce găsesc în depozit la Administraţia Revistei cu preţ de 200 lei colecţia, iar 1925, 1926, 1927 şi 1928 cu lei 300 colecţia.

Administraţia.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII IAŞI

Viaţa Romînească

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universităţii Iaşi
5 JUL. 1934

Abatele de Marenne iese din tîrgul Iaşilor urmînd drumul cătră Impărăţie [1]

Abatele Paul de Marenne urma să iasă din Iaşi chiar în acea Simbătă dimineaţă şi dăduse oamenilor săi porunca de plecare. Se înfăţişase şi căpitanul Brahă cu cei cinsprezece călăreţi. Din porunca Domnului, o căruţă uşoară trebuia să-l încarce pe franţuz între buclucurile lui şi, cu cai de menzil schimbaţi la poştele rînduite, avea să-l ducă şi să-l puie, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Dunăre, în mîna oamenilor Impărăţiei, dîndu-l pe samă în bună stare. Nu se ştia de ce Vodă îşi schimbase gîndul în privinţa drumului şi trimesese rugăminte lui ava să nu se supere şi s'apuce tractul tătărăsc, în lungul Prutului.

— Care să fie pricina acestei schimbări? se întreba beizade.

Era şi el de faţă, gata să întovărăşască pe prietinul său o parte din cale.

— Nu-mi închipuiesc să fie altă pricină decît schimbul cailor, răspunse de Marenne, mirindu-se mai mult de întrebarea lui Ruset decît de rînduiala lui Duca.

— Poate fi şi asta. Noi sîntem însă deprinşi a ceti altfel poruncile Domniilor. La noi, bănuiala stă totdeauna ca o fantomă nevăzută lîngă Vodă şi-i şopteşte la ureche vorbe de îndoială. Pe drumul cellalt, trebuie să fi trimes el o ştafetă mai grabnică, hotărîndu-i să ajungă la Ţarigrad mai curînd decît domnia-ta.

— De ce?

— Nu se ştie de ce. Orice semn din cer şi de pe pămînt

[1] Fragment din romanul istoric *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă*.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

devine o ameninţare. Stăpînii noştri turci sînt, pe de altă parte, oameni cu rele năravuri. Pentru cele mai neînsemnate pricini schimbă Domnii. N'au încredere în noi şi au nevoie de paralele noastre. Căci trebue să-ţi spun dacă nu ştii, iubite domnule de Marenne, că, la Moldova, această Domnie slăvită, pe care ai apreciat-o cu laude, se dobîndeşte cu multe intrigi, dar mai ales cu mult aur.

— Ş'atunci?

— Ş'atunci ştafeta lui Duca se grăbeşte, pe drumul cel mai bun, la capuchehaia ţarigrădiană a Moldovei, ca să-l puie în cunoştinţă că vine un sol franţuz la poartă. Nu se ştie cum, nu se ştie de ce. Acest sol stăruieşte să declare că nu-i sol; dar tocmai de aceia noi îl credem sol. A trecut pe la Nemţi, a trecut pe la Leşi. Vine cu ştiri dela stăpînul său, ori dela aceşti duşmani; ori nu vine cu nici o ştire şi nu duce nici o primejdie: bine este să aflăm. Dacă este ceva, să avem apărarea de mai nainte întocmită. Dacă nu-i nimic, să dăm slavă lui Dumnezeu şi să mai clădim o sfîntă mănăstire.

— Poate să fie şi aşa, prinţule. Nouă nu ne pricinuieşte nici o neplăcere.

— Mai ales mie nu, domnule de Marenne. Ingrijorările acestea mie nu-mi displac. Deci te însoţesc pe orice cale, rugîndu-te să primeşti tovărăşia mea.

— O primesc cu recunoştinţă, căci o preţuiesc şi o ştiu fără interes.

— Mulţămesc. Eu sînt gata. Mi-am trimes oamenii la Hîrlău şi nu ţin cu mine decît pe Bîrlădeanu, prietinul nostru. Domnia-ta ai pe cei doi slujitori de acasă şi pe cei doi lioveni. Ţi-ajung. Căpitanul Brahă îţi face alaiul. E un om prea cuminte, dar nu se pricepe la mîncări şi vinuri. Asemenea om, oricît de vrednic, face ruşine Moldovei. Iartă-l şi primeşte-l aşa cum este. Cît despre interes, dă-mi voie să-ţi spun că te înşeli întrucîtva.

— Nu înţeleg.

— Ai să înţelegi uşor, căci n'am a-ţi ascunde nimic. Vreau să-mi fac din domnia-ta un aliat şi un protector. Nu protesta. Convin şi eu că n'ai însărcinări oficiale şi că te grăbeşti a te duce la Stambul pentru a cunoaşte cu o oră mai nainte o mulţime de lucruri pe care omenirea civilizată nu le ştie şi, neştiindu-le, se simte nenorocită. Totuşi, fiind acolo şi avînd prilej să admiri bărbile Măriei-sale strălucitului şi întocmai cu soarele padişahul şi a

luminăţiei sale vizirul, vei binevoi să-ţi aduci aminte de nefericirile singurului prietin al domniei-tale din această ţară. Nu trebuie să vorbeşti, nu trebuie să stăruieşti; ci numai adă-ţi aminte şi mi-i destul.

— Totdeauna am ştiut să-mi aduc aminte de prietini, răspunse de Marenne, înclinîndu-se.

— Nu mă îndoiesc. Şi puteam să mă bizui pe prietinia domniei-tale şi neţinîndu-ţi înainte tovărăşie. Insă vreau să adaog interesului meu un excedent, în care nu se găseşte decît prietinie pură.

— Prinţule, răspunse de Marenne rizînd, observ că domniei-tale îţi place a complica lucrurile. Cu toate acestea eu te iubesc aşa cum eşti. Probabil că şi oarecare Domniţă, pe care am admirat-o alaltăieri, face ca mine.

Ruset se mulţămi şi el a ride, fără să răspundă.

In clipa aceia, Bîrlădeanu vîrî capul pe uşă.

— Măria-ta, zise el clipind din ochi, a venit un boier care vrea să-ţi spuie două vorbe. Dumnealui aga Bucşan.

— Aga? răsări neliniştit beizade; ce pofteşte? Să intre. Rămîi şi domnia-ta, domnule de Marenne. Pentru prietini n'am secrete. Afară de asta, sînt sigur că nu vei înţelege nimic din ce se va spune.

De Marenne rise iar clătinînd din cap şi rămase în scaunul său.

Slujbaşul domnesc intră pe uşa rămasă deschisă. Se întoarse ş'o închise el singur, cu grijă. Se ploconi în faţa abatelui ş'a lui beizade. Işi mîngîie barba şi rămase privind cu mulţămire. N'avea nimic duşmănos în înfăţişare. Dimpotrivă.

Ruset îl aţinti cu luare-aminte.

— Prea cinstite agă Bucşan, îi zise el, noi ne cunoaştem mai dedemult. Inţeleg că vii să-mi aduci o poruncă din partea Măriei-sale.

— Aşa este, beizade, răspunse aga. Te-am căutat la gazda domniei-tale; apoi am prepus că te găsesc aici. Văd că nici nu era nevoie să aduc porunca: erai gata de plecare.

— Da. Intovărăşesc până la Huşi pe cuvioşia-sa. Ai venit să-mi aminteşti că petrecerea mea în Iaşi se isprăveşte?

— De asta am venit, beizade, rugîndu-te să nu-ţi fie cu supărare.

— N'am nici o supărare și sînt următor poruncii. Mai este și altceva ?

— Din partea Măriei-sale nu mai este; fărădecît să-i vestești Măriei-sale cînd ai mai avea treburi, ca să-ți învoiască intrarea.

— Voiu face întocmai, cinstite agă. Atît este ?

— Atît, beizade; și te rog, beizade, să-ți aduci aminte de mine ca de un prietin supus.

Ruset privi iarăși pe musafir. Zîmbea mîngîindu-și barba, fără a răspunde privirii.

— Asta, cinstite agă, tot din partea Măriei-sale mi-o spui ?

— Nu; o spun din partea inimii mele, beizade.

— Hm!

— Vreau să-ți adaog cîteva lucruri, beizade, ca să înțelegi că porunca Măriei-sale e una și ale mele sînt altele. Eu pricep că ești cu bănuială; și ai dreptate. Deși eu am fost, beizade, bun slujitor al slăvitului domniei-tale părinte Antonie-Vodă, primind de la el multă milă, poți să n'ai credință, căci oamenii sînt deobiceiu înșelători și răi. Eu totuși mi-aduc aminte de stăpînul pe care l-am avut și dela carele am mîncat pită. Văzînd că îndrăznești a intra în Iași, m'am temut să nu ți se întîmple ceva rău. Am băgat de samă cu bucurie că nimic nu ți s'a întîmplat. Am băgat de samă și mai mult: că Vodă, dîndu-mi poruncă în privința Măriei-tale, posomorît și aspru cum are el obiceiu, mi-a hotărît să fiu cu mare grijă spre a nu ți se pricinui vreo supărare. M'am mirat, și chiar din acea zi, de Marți, am înțeles că Măria-ta vii aici fără frică, avînd sprijin tare la alții mai sus decît Vodă.

— A! îl întrerupse Ruset; și domnia-ta văzînd asta, te-ai gîndit că n'ar strica să cheltuiești o vorbă bună pentru a-ți agonisi în viitor răsplată, cine știe!

— Întocmai așa m'am gîndit, beizade, aducîndu-mi aminte și de dragostea pe care o am pentru părintele Măriei-tale.

— Se poate, cinstite agă. Însă deocamdată slujești pe Măria-sa Georgie-Vodă.

— Îl slujesc, beizade; asta-i foarte adevărat. Am să-ți dovedesc însă că știu să te slujesc și pe Măria-ta. Ți-am spus deadreptul cugetul meu. Ți-am arătat că văzînd la Măria-sa o slăbăciune ca asta, am cugetat că domniile sînt schimbătoare. Acuma, beizade, să-ți arăt alta. Știu că Miercuri ai ieșit de aici, ferit și în straiu schimbat, și te-ai dus spre vii, peste Bahlui.

Ruset puse asupra agăi o privire tăioasă. Ruspunse cu liniște:

— Boierule, te înșeli.

— Nu mă înșel, beizade. Nimene, afară de mine, nu știe; așa că să n'ai grijă.

— Încă odată îți spun că te înșeli.

— Beizade, întări cu umilință aga; nu mă înșel. În fața porții, aici, au stat doi slujitori mai proști ai mei care îmi închipuiesc că au dormit, după obiceiul slujbei lor. Iar dindos, cași la jupîn Abăza, stătea unul care nu dormea. Aici am avut pe oarecare Arvinte, un mișel calic de picioare, pe care nici nu l-ai băgat în samă. L-am pus pe acesta anume,—ca să nu te poată urmări. Însă despre ieșirea Măriei-tale am aflat. Acuma, dacă mă întrebi Măria-ta de ce am făcut așa, eu am să răspund că am avut poruncă să te priveghez. Te-am priveghiat; dar ce-am aflat, am ținut pentru mine. Am ținut pentru mine, ca să dovedesc lui beizade că n'am uitat bunătățile de care m'am bucurat în vremea domniei slăvitului Antonie-Vodă. Drept aceia, anume punînd privighetor fără picioare, care nu s'a putut lua după Măria-ta, n'am vrut să știu mai mult. Acuma, urmă, Bucșan șoptit, folosindu-mă de porunca lui Vodă-Duca, eu vorbesc și despre ale mele. Iar ca să dovedesc și mai mult că cele ce spun eu sînt fără viclenie, am să mai aduc una, pentru acest avă franțuz. Are el doi slujitori străini, pe lîngă franțujii lui. Să știi, beizade, că acei slujitori străini au fost la Curtea Domnească.

Ruset tresări și se întoarse spre de Marenne; apoi veni iar, cu prefăcută liniște, spre Bucșan.

— Spui că i-ai văzut? Pentru asta sînt și mai cu luare-aminte, căci e vorba de acest bun prietin al meu.

— Da. Nu înțeleg ce au căutat; dar i-am văzut.

Ruset se întoarse iar spre de Marenne și abatele înțelese că s'a petrecut ceva care-l privește. Avu în ochi un fulger, care nu scăpă lui beizade Alecu.

— Ce este, prietine? întrebă el. Pari neliniștit din pricina mea.

— Aflu cu mirare, răspunse beizade, că cei doi călugări ai domniei-tale dela Liov au fost chemați la Curtea Domnească. Ți-au spus ei ceva despre asta?

— Nu mi-au spus nimic.

— Atunci n'au fost chemați. S'au dus ei singuri.

— Să fie cu putință?

— Este cu putință, domnule abate. Să n'ai însă grijă prea

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII

mare. Devreme ce ştim asta, vom fi în stare să aflăm şi altele. Cinstite agă, urmă el răsucindu-se spre Bucşan; mai ales pentru această ştire îţi sînt mulţămitor. Aşa încît cred şi celelalte. Dumnezeu va ţine în samă toate cele bune cîte le faci şi-mi voiu aduce şi eu aminte la vreme de prietinia domniei-tale.

Aga se bucură cuviincios, mingîindu-şi barba. După aceia, închinîndu-se, ieşi grăbit, ducîndu-se să deie samă Domniei de însărcinarea ce avusese.

De Marenne se despărţi, cu mulţămire şi delicate cuvinte, de pater Guido. Îmbrăţişîndu-l, îi simţea lacrimile şi-i înţelegea întristarea. Era un ascet slăbănog, pus într'o răscruce de furtuni. Nu nădăjduia decît în alinarea morţii. Cu totul altfel se înfăţişau ceilalţi doi fraţi franţuscani, tovarăşii părintelui Guido. Erau încă în puterea vîrstei, cu nasurile prea rumene, cu mijlocurile prea umflate şi cu rasele pătate de grăsimile mîncărilor. Nădăjduind totdeauna în mila şi bunătatea lui Dumnezeu şi a Sfintei Fecioare, nu găseau viaţa rea nici în acest colţ de lume. Le păruse bine de sosirea abatelui şi nu le părea rău de plecarea lui. Intru această cumpănă a vieţii, ştiind a găsi ce-i bun atît la bucurie cît şi la întristare, urmaseră o bună învăţătură şi pildă a pămîntenilor. Astfel se învăţaseră a preţui vinul Moldovei.

Abatele de Marenne îi binecuvîntă, dorindu-le izbîndă asupra diavolului şi asupra necredincioşilor, şi se aburcă în vehiculul pe care i-l trimisese Domnia. Era o căruţă uşoară, avînd părţile şi fundurile zăbrelite cu speteze subţiri de paltin. N'avea arcuri, dar era plină de fîn bine îndesat, aşa încît călătorul, deşi stînd cu genunchii cam sus, se afla destul de apărat de zdruncin. Patru cai mărunţi erau înhamaţi doi cîte doi, şi avea stăpînire asupra lor un surugiu ţigan, îmbrăcat cu zăbun albastru înflorit roş, călărind pe telegarul din stînga dela roate. Cu o mînă ţinea hăţurile şi cu cealaltă o puhă de cînepă cu mănunchiu scurt, dar cu şfichiu lung şi subţire de mătasă.

Cînd ava franţuz mormăi ceva în limba lui şi beizade strigă de pe cal, hai!—ţiganul slobozi un chiot şi, învîrtind puha pe deasupra capului, pocni din şfichiu ca din pistol, de două ori. Zvîcnind în gurile lor de ham, căluţii zmunciră căruţa şi domnul abate avu o clipă impresia că are să se întoarcă prin aer între părinţii franţuscani, care-i făceau saluturi şi semne prieteneşti din poartă. Işi căută un sprijin, se înţepeni în mîni cuprinzînd loitrele şi se întoarse în poziţia cea bună, încredinţînd, c'un oftat, lui Dumnezeu, zilele şi oasele sale.

Duruind, săltînd şi stîrnind colb, căruţa trecu în goană, urmată de alaiul căpitanului Brahă. In uliţa boierească, spre Curte, bubui cu adînci tunete pe podul de lemn. Trecu în vederea palatului şi a cişmelei de piatră, unde zăceau în sînge trupurile descăpăţinate ale celor trei boieri. Călăreţii lui Brahă învăluiră laturea dreaptă a căruţei, ca s'astupe acea crîncenă vedere, cruţînd ochii străinului. După ce răzbiră în Uliţa-Rusească, surugiul mai domoli fuga căluţilor. Apoi, cînd coborîră în rîpa Căcainei, îi lăsă la pas prin hîrtoape şi făgaşuri de glod vechiu. Abia după ce scăpară la cîmp, pe drumul de ţărînă neted şi luciu ca o curea, o luară iar în trap iute.

Funigei de toamnă începeau a pluti, pe adieri de vînt, în valea Jijiei. In dreapta, aveau dealuri cu podgorii şi păduri; în stînga, întinderile Prutului, cu revărsări de ape. Stoluri de gîşte sălbatice treceau din cînd în cînd prin înălţime, chemîndu-se cu găgăiri muzicale. Aici, la confluenţa Jijiei cu Prutul, erau stuhării şi păpurişuri nestrăbătute, gîrle nenumărate şi cotloane încurcate de bălţi: unele convoiuri de gîşte poposeau, altele se ridicau, urmînd calea sudului. Subt zborurile gîştelor, se încrucişau grăbit cîrduri de raţe, de nagîţi, de grauri. Era un început din sălbatica domnie a apelor şi a mlaştinilor, ţinut pustiu, necunoscut şi nestrăbătut caşi codrii cei mari dela munte. In toată regiunea aceasta, abatele de Marenne nu văzu sate; şi beizade Alecu îi lămuri că şi mai către miază-zi nu va vedea decît foarte puţine în tot lungul drumului, deoarece calea pe care o urmau era un drum de oşti turceşti şi tătărăşti, deci un drum de pradă.

De Marenne găsea necontenit prilej să-şi fixeze în minte lucruri şi împrejurări vrednice de tabletele sale. Ochiul lui curios era necontenit satisfăcut. Aici era o dezolare a singurătăţilor, pe care amicii săi rămaşi în Franţa n'o puteau bănui, ori de cîtă imaginaţie ar fi fost înzestraţi, căci la antipodul civilizaţiei se găsesc uneori lucruri rămase neschimbate dintru începutul creaţiei, păstrîndu-şi frumuseţa lor misterioasă. Drumul era însă în asemenea stare, încît domnia-sa îşi punea cîteodată întrebarea dacă nu plăteşte prea scump privilegiul de a admira privelişti unice. Cu tot fînul meşteşugit aşezat în căruţă, anume părţi ale trupului său erau necontenit în suferinţă. Surugiul din cînd în cînd pocnea din harapnic şi trecea fără păsare prin hîrtoape. Atunci tendinţa vehiculului era cînd să-l trimeată spre zborul gîştelor săbatice, cînd să-l proiecteze spre păpurişurile mlaştinilor.

Trecură însfîrşit într'o regiune de dealuri. Abatele dădu laudă lui Dumnezeu fără a-şi muşca limba, căci caii nu puteau umbla aici decît în pas. Dealurile erau foarte pieptişe şi văile abrupte. Ciudată i se păru împrejurarea că nu era un deal ş'o vale, ori două dealuri şi două văi, ca în toate țările cunoscute lui, cuminte şi fără exces rînduite; ci erau dealuri şi văi fără întrerupere şi fără logică, unele mai sălbatice şi mai absurde decît altele. E adevărat că de pe fiecare țanc regiunea avea un aspect nou şi'n fiecare vale se dezvălea o reşedință de nimfe şi de fauni cu dumbrăvi şi pîraie; însă, cumpănind şi socotind în sine, călătorul le găsea mai potrivite pentru poeme cetite în fotoliu dinaintea unui cămin, decît pentru o călătorie. Erau contraste ascuțite, în armonie numai cu firea acestui popor primitiv.

Întîlni cîteva tabere de cară cu mărfuri, înjugate cu cîte patru şi şase trăgători. Erau producte ale Asiei, a căror mişcare înceată pe drumuri lungi şi cotite, o supravegheau, de săptămîni şi luni, neguțători turci şi armeni. Țăranii pămînteni îndemnau cu strămurări boii şi bivolii la dealuri, răcnind, blăstămînd şi stupindu-şi sufletul. Era cu neputință să se treacă pe acolo cu asemenea poveri. Cu toate acestea treceau.

— Cum e cu putință aşa ceva, prințule? întrebă abatele, uimit.

— Oamenii de aici au un meşteşug al lor, domnule de Marenne, răspunse Ruset. Cu el pot trece prin complicațiile oricărei călătorii. Mai întîiu se bizuie pe ajutorul lui Dumnezeu şi-şi fac cruce, plecînd cu bine la drum drept. Cînd ajung la dealuri imposibile ca acestea, înțeleg că au nevoie şi de al doilea ajutor. Atuncea invocă pe Diavol. Toate răcnetele furibunde pe care le-ai auzit să ştii sînt sudălmi—adică chemări ale puterii necurate. Adăogind bicele şi strămurările, izbîndesc şi ajung sus. Acolo iar se împacă cu Dumnezeu şi-şi fac cruce.

— Dacă nu mă înşel, acesta e un fenomen de magie.

— Nu te înşeli, aşa este, domnule de Marenne. Fără o forță ca aceasta ar fi greu pentru oameni în asemenea timpuri şi pe asemenea drumuri.

— Greu, prințule, mai ales pentru bietele animale, care nu cunosc formulele magice.

— Greu pentru toți, domnule de Marenne; şi unii şi alții stau pe acelaşi plan; şi asupra unora şi asupra altora apasă acelaşi destin al ticăloşiei. Numai acest pact cu Demonii mai ajută pe bietul pămîntean să poată trece punțile nenorocirii. Şi la asta, precum vei fi observat, se adaogă şi vinul foarte bun al podgoriilor. Iar Dumnezeu, fiind milostiv, îi iartă toate şi-i dăruieşte după năcazuri o inimă uşoară şi grabnică uitare.

Aceste privelişti şi impresii care se ciocneau aşa de viu isprăviră într'o deplină împăcare, atunci cînd alaiul făcu popas la un corn de pădurice, într'o vălicică, lîngă un izvor. Oamenii descălecară, abatele cobori din căruță,—işi pipăi şi-şi mîngîie încheieturile şi gustă apa în pumni, aşa cum făceau toți. Erau lacrimi ale pămîntului, limpezi şi reci ca cristalul de ghiață. Adăogind îndată un foc năprasnic căruia Bîrlădeanu îi înfățişă un hartan de berbece în țiglă, adăogind şi vinul în ulcioare puse la bătaia rece a izvorului, viața păru iarăşi bună lui ava franțuz.

*

La acest popas Alecu Ruset dădu a se înțelege, mai mult printre închinări, cîteva lucruri pe care căpitanul Brahă, om blajin şi cuminte deşi încă tînăr, le primi cu deplină nepăsare.

Era vorba întâiu de tovărăşia pe care o făcea domnia-sa beizade părintelui abate. Fusese vorba să meargă numai până la Huşi. Pe drum, avînd bucuria unui soare de toamnă atît de frumos, s'a răzgîndit, şi s'a hotărît să meargă mai departe, până la Galați. N'a văzut demult apa Dunării şi vrea să se încredințeze că nu şi-a schimbat fața.

Lucrul al doilea privea tovărăşiile celelalte ale părintelui abate: toate se opresc la hotarul Impărăției. Părintele abate se desparte acolo şi de drăgani, şi de căpitanul lor Brahă şi de cei doi slujitori lioveni; şi nu rămîne decît cu franțujii lui. Au să-l primească ş'au să-l ducă mai departe oamenii seraschierului dela Babadag, care a fost din vreme înştiințat şi care îi va fi trimes fără îndoială la locul lor, pe celalalt țărm dunărean. Astfel au fost totdeauna rînduielile Impărăției.

— Iubite prietine, zise în franțuzeşte beizade către de Marenne; te rog să observi, fără a avea aerul, pe cei doi slujitori cu care ai venit dela Leşi. Au înțeles, din ce spun eu căpitanului, că nu vor merge decît până la Dunăre. Mai înțeleg ei că-ți voiu ține şi eu tovărăşie până acolo. Stau atenți, cu capetele înălțate, şi se uită din cînd în cînd unul la altul. Dacă te-au întovărăşit în Moldova c'un plan, atuncea trebuie să păşească la îndeplinire şi să se dea pe față: ceasurile le sînt numărate. Astfel vom afla şi noi ce legătură este între ei şi Domn.

— Mă întreb, domnule Ruset, ce legătură poate fi. Nu înţeleg nimic. Nici n'aşi crede că m'au întovărăşit până aici cu gînduri ostile. Şi-au făcut necontenit datoria supuşi şi în tăcere, pîndind în ochii mei mulţămirea, ca nişte cini.

— Domnule de Marenne, să nu intrăm în acest întuneric. Să stăm la intrarea peşterii şi s'aşteptăm până ce duşmanii singuri se vor vădi la lumină.

— Bine, prinţule, să aşteptăm, încheie abatele oftînd cu nemulţămire.—Căci ora aceia plăcută, cu friptură aşa de bună şi cu vin aşa de gustos, îi era tulburată de viermele unei griji.

Aşezîndu-se iar în căruţa cu fîn, abatele îşi trecu ziua între aceleaşi privelişti interesante, priveghindu-şi buna stare a fiinţei sale.

Cel dintâiu popas mare de sară îl făcură într'un sat, ferit între dealurile ţinutului Fălciiului. Sara veni răpede, ca o negură care ieşea din păduri, tîrîndu-se cătră ei. Coborîră la o gospodărie de creştin şi, într'o odăiţă cu fîn aşternut pe jos, trimisul domnului de Colbert marchiz de Croissy se grăbi să-şi odihnească oasele. Era aşa de trudit şi-i era aşa de somn, încît îşi plecă tîmpla pe braţ cu sentimentul unei fericiri supreme, uitînd cu desăvîrşire orice griji şi bănuieli. Leagănul somnului însă i se dovedi îndată spinos, căci toate zdruncinările zilei i se întoarseră în fiinţă şi până tîrziu avu visuri rupte de tresăriri, socotindu-se încă în căruţa uşoară, pe hîrtoapele drumurilor rele, ameninţat să fie răpezit cînd spre stuhuri şi mlăştini, cînd spre zboruri de gîşte fantastice care umpleau cerul într'un număr înspăimîntător.

Căpitanul Brahă trimese oameni, ca să caute cai de schimb. Ruset intră la hodină lîngă ava Paul, într'un tîrziu, după ce rînduielele drumului de a-doua-zi fură îndeplinite. Vilcu Bîrlădeanu se aşeză de strajă în uşă, aprinzînd foc şi veghind cu slujitorii franţuji şi lioveni.

Ferestrele căsuţei erau cît pumnul; uşa de stejar era zăvorîtă pe dinlăuntru. Pe fîn, la căpătăiu, între el şi Franţuz, Ruset îşi potrivi pistoalele şi sabia. Noaptea se petrecu în linişte. Dar spre ziuă se ridică un vînt iute de cătră asfinţit, aducînd dela munte nouri. Iar cînd trupa se găti de plecare, începură să cadă stropi reci.

Ava Paul hotărînd să meargă înainte, alaiul se alcătui caşi în ajun şi ieşiră iarăşi la tract. Aveau de străbătut drumul până la Huşi în acea zi.

— Să ne rugăm lui Dumnezeu, zise abatele cătră prietinul său, să ne scutească de întîrzieri. După cît am înţeles, în Moldova ploile sînt răpezi şi scurte.

— Am întrebat pe Bîrlădeanu, răspunse beizade, şi el şi-a spus cuvîntul.

— Aşa este, prinţule; omul domniei-tale are uimitoare cunoştinţi meteorologice, caşi căpitanul Turculeţ. Poţi să-mi comunici şi mie părerea lui?

— Negreşit. Bîrlădeanu crede că vîntul are să contenească.

— Asta mă *bucură; înseamnă* că nu mai aduce ploaia.

— *Dimpotrivă*, domnule abate. Cu regret trebuie să-ţi co*munic* că Bîrlădeanu hotărăşte ploaie. Dacă stă vîntul, zice el, plouă negreşit. Trebuie să adaog că'n ţara asta cad şi ploi lungi.

Abatele primi cu îndoială prognosticul. Dorinţa lui era alta şi, în chip logic, o atribuia şi elementelor. Mai întâiu nădăjduì că vîntul nu va sta şi deci va purta nourii suri aiurea. Dar vîntul se alină încet-încet. Şi pe măsură ce vîntul contenea, spori ploaia. Era o ploaie cu totul altfel decît în valea Siretului. Cenuşie, măruntă şi deasă,—şi, mai ales, stăruitoare. Subt dulamele lor de şiiac, dräganii, împresurînd căruţa, avură în curînd înfăţişări de vedenii estompate. Dintre ei, ava Paul nu-l mai deosebi nici pe Ruset, înfăşurat din creştet până la scări în mantaua-i largă. In curînd nu mai văzu pe nimeni, căci se ghemui şi se strînse şi el ca un ariciu în dulama domnească; îşi acoperi picioarele, mînile şi ochii şi nu mai voi să ştie nimic de această lume, blăstămînd-o.

Numai surugiul îşi mistuise cuşma lui frumoasă subt şea, ca să *nu i-o ponosească* apa *cerului*; şi, cu capul gol, cu ploaia şiroind în plete, urma să-şi îndemne telegarii din glas şi din puhă.

Din cînd în cînd, domnul abate de Marenne desfăcea un colţ al învălişului în care se concentrase şi inspecta împrejurimea, nădăjduind o bruscă schimbare. Totdeauna însă braţul îi cădea descurajat şi ochii i se înălţau spre cer. „Se înălţau spre cer" îşi dădea domnia-sa bine samă că nu era decît o deşartă figură de stil. Cerul coborîse foarte jos, sprijinit pe dealuri, şi era alcătuit dintr'un fel de cenuşă udă. Zările se îngustaseră şi ele, apropiindu-se la o zvîrlitură de băţ. Intr'această lume vizibilă cu totul redusă, curgea apă în şiraguri de hurmuzuri fine, şiraguri dese, străpunse din vreme în vreme de săgeţi de vînt.

Cît putea să dureze această situaţie? Nu se putea şti. Dura de un ceas ori de două. Putea să dureze oricît, de oarece apa părea a curge dintr'o sită a nepăsării eterne. Animale şi oameni

mergeau înainte în tăcere, încovoiați subt destin. Dar într'o vreme și înaintarea deveni anevoiasă, din ce în ce mai înceată. Drumului îi crescuseră brațe și căngi, care cuprindeau roțile căruței și copitele cailor. Pămîntul clisos se desfăcea cu plescăiri—și calea începea să samene cu două brazde de arătură, întortochiate și viermuite. Insfîrșit se opriră, urmînd ca locul să se desfacă și să-i înghită. Țiganul prinse a bate în cai ș'a-i sudui c'o energie înfricoșată.

La porunca lui Brahă, doi oșteni descălecară și puseră umerile la loitre. Căluții se încordară și izbutiră să *tragă* din clisa mocirloasă căruța. O tîrîră pufnind și gîfîind o vreme, apoi iar se opriră, cu moțurile dintre ochi șiroind de ploaie și atîrnînd în glod.

Atunci Brahă, surugiul și beizade ținură un prim sfat, aplecînd unul spre altul frunțile. Rezultatul acestui sfat îl simțiră îndată caii, mușcați de harapnice și îngroziți de sudălmi. Se întinseră cu silinți cumplite în ștreanguri, ajunseră într'un pisc rupt, coborîră într'o vale, și acolo, în fund, se opriră ca într'o mlaștină, închizînd ochii la lovituri și așteptînd moartea. Surugiul descălecă însfîrșit și le dădu ocol. Se scărpina lîngă ureche și-i admira. Tremurau din toate încheieturile, aburind în ploaia nemilostivă.

Urmă al doilea sfat. Domnul abate desfăcu apărătoarea întărită de curgerea apei și făcu loc unui ochiu desnădăjduit. Alecu Ruset veni lîngă el și se aplecă în șea. Ca să fie auzit, crezu de trebuință să ridice glasul.

— Domnule abate, se pare că am ajuns într'o *poziție* destul de grea.

— Văd, prințule, deși mă folosesc numai de jumătate din mijloacele mele vizuale. Ce-i de făcut?

— Mărturisesc că nu știu. Totuși țiganul crede că are o soluție. Capul său, udat de ploaie, s'a păstrat mai rece decît al nostru. El pretinde că domnia-ta ar trebui să cobori și să urmezi drumul călare, în șaua lui.

— Dacă se poate asta, să încercăm. El însă ce va face?

— El rămîne aici, așteptînd sfîrșitul lumii. Până atunci noi poate izbutim să ne salvăm într'un adăpost.

— Bine, primi domnul abate, să ne supunem acestei inspirații.

Calul fu scos dintre ștreanguri, ava franțuz fu aburcat în șea și'n scări. Căruța, cu trei cai și surugiul, rămase în mlaștina văii și ceilalți porniră la deal, nădăjduind întru mila celui care are totdeauna grijă de zidirile sale.

Intr'acea zi ar fi trebuit să ajungă la tîrgul Hușilor. Acuma însă nu se mai știa unde vor ajunge. La capătul lumii, la sfîrșitul vremurilor, oriunde era cu putință printr'o minune; negura de apă îi închidea de pretutindeni, purtîndu-i, cu mișcare de broască țestoasă, în necunoscut, sau ținîndu-i pe loc ca să frămînte un pămînt descompus în elementele-i primare.

— Ași voi să întreb unde mergem, vorbi într'o vreme cu disperare domnul Paul de Marenne; însă nu îndrăznesc. Ploaia îmi umple gura de apă.

— Intr'adevăr, domnule abate, asta-i tot ce poate fi mai displăcut. Totuși întreabă. Iți voiu răspunde că nici eu nu știu.

— Cred că nu înțeleg ori n'aud bine, prințule. Nu se găsește oare în apropiere un tîrg, ori un sat? ori măcar o fermă?

— Domnule abate, lămuri rîzînd beizade Alecu, tătarilor le plac orizonturi deschise. Pămîntenilor, dimpotrivă, le plac pădurile, deoarece își pot adăposti în ele avutul și viața. Tătarii arzîndu-le, ca să deschidă zarea, oamenii s'au retras căutîndu-le mai înlăuntru. Păduri și sate s'au împuținat; aici domnește lege de pustie și de pradă. Totuși trebuie să găsim un han. Tovarășul nostru, căpitanul Brahă mă încredințează că trebuie să fie undeva, dacă nu se va fi scufundat.

De Marenne crezu și el de cuviință să rîdă; însă, cugetînd puțin, simți în sine o mustrare pentru atare absurditate. Elementele nu cunosc această aptitudine specială omului, și nepăsarea lor severă devine activă *în* fața blasfemiei. Găsi subt rîsul său realitatea, adică o tristeță umedă și o foame neliniștitoare.

— Ce facem în privința prînzului, prințule? întrebă el cu glas înăbușit.

Beizade Alecu își arată iarăși dinții, ceiace era, fără îndoială, semn de nebunie. Abatele își trase peste obraz gluga și urmă a călări la pas, în tăcere.

Tîrziu, la un ceas pe care nu-l putea socoti, auzi lătrat de cîni. Era un semn al lui Dumnezeu; singura aspirație a vieții lui găsea însfîrșit o izbăvire.

— Prințule, aici e locul de care mi-ai vorbit? tresări el, aprig.

— Aici, domnule abate.

Mirîndu-se că tovarășii săi n'au bucuria lui, abatele își îndemnă calul cu călcăile. Dar, cași oamenii, nici calul nu părea grăbit. Urmă a călca încet ș'a luneca prin pămîntul desfundat, cu aceiași resemnare a fatalității, până la șandramaua neagră, care acoperea ziduri de cetățuie.

Lumea dinlăuntru stătea închisă cu drugi și zăvoare. Căpitanul Brahă bătu în porți. Printr'o ferestruică zăbrelită, un cap holbat îi cercetă și puse întrebări.

— Slujba Domniei! strigă Brahă.

Zăvoarele scrișniră. Subt bolta dinlăuntru stăteau grămădite cară cu poveri. Negustori turci înălțară capetele, ca să vadă pe musafiri. Intre boi și intre roți, cărăuși pămînteni ospătau pită și brînză. De Marenne îi socoti deplin fericiți.

Stăpînul locului era un om uscățiv, cu obraz mongolic și bărbuță căruntă. Purta anteriu și cealma de coloare întunecoasă albastră. Era cel dintăiu oriental pe care-l vedea domnul Paul de Marenne. Il interesa întrucîtva felul lui de a i se închina cu gravitate, ducîndu-și mîna dreaptă la inimă, la buze și la frunte, oferindu-i cu acest gest mut toate însușirile ființei sale.

— Ași dori mai degrabă mîncare și odihnă, zise de Marenne cătră Alecu Ruset. N'am ce face nici cu inima, nici cu vorba, nici cu știința lui.

— Să-i cerem, răspunse liniștit beizade, și ne va da poate, dacă cei care au căzut înaintea noastră n'au istovit totul. După cît știu, căci am mai poposit aici și l-am mai văzut, acest jidov dela Crîm are numele Zeida.

— Așa mă chiamă, stăpîne, răspunse hangiul, auzindu-și numele rostit.

— Răspunde, omule, dacă se găsește aicea foc, să ne încălzim și să ne zbicim de ploaie.

— Se găsește, stăpîne.

— Dacă avem unde ne odihni...

— Am o casă mare, stăpîne, în care poate încăpea toată lumea.

— Păn' acuma-i bine. Mai răspunde dacă ne poți da de mîncare.

— Se poate și asta, Măria-ta. Căci acești negustori dela Anatolia, fiind de legea lui Mahomed, mi-au mîncat numai lumînările de seu, pe care le-am topit, ca să le fac lor un scrob cu douăzeci de ouă. Fiind opriți a bea vin, s'au mulțămit cu apă. Eu asta n'am putut-o înțelege la dînșii și nu știu ce cap a avut prorocul lor. Iar cărăușii își au mîncarea de-acasă, ca totdeauna. Așa că, din mila lui Dumnezeu, se găsește cît poftiți și ce poftiți. Eu nu mă feresc de cîștig și banul boieresc îmi place.

Zeida rîse cu prietinie lui de Marenne, înțelegînd foarte bine ce-i explica Ruset, deși pentru întăia oară auzea limbă franțuzească.

Hanul avea o singură odaie mare în care se puteau grămădi o parte din drumeți, pe rogojini întinse în lungul pereților. Ruset încerca să facă pe franțuz a înțelege că un pat cu polog nu s'a văzut niciodată pe aceste meleaguri. De Mareme era însă prea mulțămit că Dumnezeu l-a îngăduit să ajungă până la această arcă a lui Noe și, așteptînd mîncarea, binecuvînta focul de subt horn, ca cea mai mare mîngîere a clipei prezente. Iși lepădase mantaua și se destindea cu scîncete de satisfacție în bătaia pojarului.

— Ce om admirabil și binefăcător al omenirii e acest Zeida al dumneavoastră! observa el. Cu primejdia vieții se așează în pustie, pregătind foc, odihnă și mîncare.

— Foc, odihnă, mîncare și vin, complectă Ruset.

— Intr'adevăr, cu atît mai mult îi mulțămesc și cu atît mai mult îl admir. Trebuie să fie un protejat al cerului ori are mijloace deosebite de apărare.

— Că-l ocrotește Dumnezeu, domnule abate, nu rămîne îndoială. Poporul lui de mult a făcut în această privință contract cu Iehova. Insă știe să se și apere, trăind în înțelegere și cu oamenii cinstiți, și cu ceilalți. Tuturora li-i de folos. Dar banii pe care-i agonisește nu-i ține aici, ci-i trimete, c'un fecior ori c'un frate, la Iași, în sama zarafului lor Mindila, la carele din cînd în cînd și eu mă duc, nu ca să dau, ci ca să iau. Iau bani puțini pentru juvaieruri bune,—ceiace dovedește că și acel Mindila e un binefăcător.

— Cunoaștem instituția și am știut și noi a ne folosi de ea, zîmbi abatele.

Zeida umbla cu răpeziciune, pregătind țigle cu buturi de berbece. Găsi vreme să lepede ș'un cofăiel de vin în preajma unor oameni trudiți și însetați. Cașicum n'ar fi vrut să fie băgat în samă, lăsă pe colțul vetrei pită de grîu ș'un burduf de brînză. Străchini n'avea, cuțite n'avea, mese n'avea, lumînări de seu nu mai avea, cu toate acestea domnul abate nu-și aducea aminte să fi fost vreodată în viața lui mai mulțămit decît în acel ceas.

Mihail Sadoveanu.

Specialistul

Specialistul este un personaj la modă. Prestigiul lui, în societăţile moderne l-am experimentat cu toţii. E drept, domnia sa nu-i absolută. Alături de curentul, foarte popular, care crede în necesitatea competenţei, există un altul, tot atît de popular, care o ironizează, asociind-o cu spiritul mărginit, dacă nu chiar cu pura prostie. Ideii de competenţă i se opune atunci aceia de talent; noţiunii de specializare, aceia de bun simţ. Şi se conchide declarînd că omul deştept, ori-unde l-am pune, e de acolo, în timp ce prostul e prost în toate, dar mai cu samă în specialitatea lui...

Totuşi, problema continuă să fie pusă în toate domeniile. Nu mai vorbesc de psihotehnică şi de psihologia aplicată la chestiunile profesionale, unde selectarea oamenilor după aptitudinile lor pentru o anumită meserie face obiectul unor studii amănunţite şi măsurători precise. Nu numai pedagogia şi ştiinţa organizării şcolare e pătrunsă, dela un cap la altul, de preocuparea aceasta a realizării de diverse tipuri profesionale. Dar toate ştiinţele, toate disciplinele şi toate categoriile de cugetători îşi pun problema competenţei şi specializării. Iată ştiinţa politică. Există o întreagă discuţie asupra dozei în care trebue să intre factorul tehnic faţă de cel electoral în opera de guvernare. Aşa dar, în meseria care părea cel mai puţin a fi o meserie propriu zisă, în cariera de elector, de cetăţean şi om de bine, până şi aici s'au strecurat aceste preocupări moderne de specializare, de competenţă şi de selecţie profesională.

Literatura psihologică înregistrează acest curent. Odinioară darul de analiză sufletească al scriitorilor s'ar fi exercitat asupra „caracterelor". Portretele morale şi sociale de altă dată ar fi purtat titluri ca: Ipocritul.—Distratul.—Avarul, etc... Astăzi vedem apărînd în librărie o avalanşă de volume intitulate: Avocatul.—Medicul.—Judecătorul.—Negustorul.—Patronul.—Scriitorul, etc., etc..

Şi totuşi, cum spuneam, un anumit instinct popular recomandă oarecare mefienţă faţă de tipul profesional, în numele talentului natural şi al bunului simţ. Pentru ce?

Fireşte, este absurd să *optăm* între cele două idealuri: tipul tehnicianului specializat şi acel al omului ager, capabil să facă orice cu un minimum de iniţiere căpătată ad hoc. N'avem *de ales* între specialist şi om deştept. Ştiinţific este să recunoaştem că, asupra lor, opinia publică este împărţită, şi să căutăm a descoperi care cauze au determinat această împărţire de păreri. Găsirea acestor pricini ne va oferi, mai mult ca sigur, şi soluţiunea controversei.

Printre cauzele posibile este bine să eliminăm, dela început, citeva care, deşi, poate, sînt reale, nu prezintă totuşi o prea mare importanţă.

Astfel ar fi, bunăoară, relativa recenţă a preocupărilor profesionale. Societăţile omeneşti au trăit veacuri întregi, cu un alt ideal despre om, ideal pe care l-a făurit antichitatea clasică, ideal în care Evul Mediu a crezut cu sfinţenie şi care a culminat în ceiace se chiamă Eroul Renaşterii. Este omul complect, omul enciclopedic, totodată politician, militar, filozof, sportsman si artist. Necesităţile capitalismului şi stilul de viaţă raţionalist pe care acesta il introduce au fost cauza afirmării unui nou ideal de umanitate, contrar aceluia apoteozat de Renaştere. Astfel se naşte *specialistul*. Apărut de curînd în Istorie, imperfect introdus în moravuri, el este încă în luptă cu o mentalitate mai veche, obişnuită a vedea popoarele conduse, material şi sufleteşte, de oameni omnicompetenţi.

Aceste împrejurări ar constitui poate una din cauzele pentru care specialistul, pe lîngă apologişti numără şi detractori. Decît, influenţa acestor laudatores temporis acti nu are prea multă importanţă.

Societatea de azi este prea stăpînită de interesele şi metodele capitaliste pentru a putea fi stînjenită de simplele suspine ale unor conservatori sentimentali. Dacă specialistul este azi privit adesea cu neincredere şi sarcasm, aceasta se datoreşte desigur unor cauze mai pozitive, unor viţii esenţiale ascunse în practica actuală a competenţei tehnice şi a specializărilor profesionale.

Printre aceste cusururi trebue dela început să eliminăm din discuţie o întreagă categorie. Sînt toate acele inconveniente grupate subt formula generală de „deformaţii profesionale". Le cunoaştem prea bine cu toţii. Psihologia, sociologia, psihotehnica, pedagogia, literatura, opinia publică, sînt în unanim acord pentru a le deplora. Asupra lor nu încape controversă. Sînt viţii manifeste. Pe noi ne interesează însă cele ascunse. Vom căuta aici dacă nu există „ceva stricat" în însuşi felul în care opinia publică şi şcoala concep problema competenţei şi a specializării. Dacă cusururile specializării nu ţin ele mai puţin de natura însăşi a fenomenului decît de felul greşit în care el este înţeles. Dacă, însfîrşit, acest

fapt social al competenții odată conceput mai corect, opiniile cele mai antagoniste nu-și găsesc, dintrodată, un teren de antantă.

Aceasta va fi calea urmată de noi în prezentul esseu.

* * *

Luat in înțelesul său cel mai pedestru, specializare însamnă mobilare a memoriei cu cunoștinți toate de același fel. Astfel financiarul va învăța numai cifre, juristul articole de cod, inginerul aparate mecanice, dentistul anatomia și fiziologia gurii, etc., etc..

Și trebue să recunoaștem că acest înțeles simplist este cel mai răspîndit în opinia publică. Ceiace ne permite să pricepem de ce fenomenul specializării este atît de adesea ironizat. Căci astfel conceput, ei își pretează flancul la toate ironiile.

Intr'adevăr: specializare profesională presupune ideia de talent. Profesia, meseria, a fost în totdeauna o artă. Artes pecuniativae—li se zicea odinioară. Sau „arte industriale". Meșter și artist au fost două noțiuni multă vreme confundate. Ori, talentul nu este reductibil la o simplă transmisiune de cunoștinți brute. Mai este și o altă inițiere, mai subtilă: transmisiunea dela profesor la ucenic, a unei anumite atitudini sufletești, a unui fel de a judeca și de a gusta. Decîteori, în Facultățile de Drept, auzim spunîndu-se că adevărata specializare constă nu în cunoștinți de drept, ci în „spirit juridic". In academiile de pictură de asemeni, cunoștințele brute atîrnă puțin în balanță față de bunul gust, discernămîntul estetic și spiritul critic pe care trebue să le capete acolo elevii.

Aceste constatări ne fac să întrezărim o distincție posibilă între două soiuri de specializări, pe care ași propune să le numim *specializare-cunoștinți* și *specializare-scop*. Iată ce înțelegem prin cea de a doua specie.

Un medic, bunăoară, se specializează în afecțiunile stomahului. In acest scop, el va studia cu o atenție exclusivă, anatomia și fiziologia tubului digestiv? Nu tocmai. Adevărata specializare e alta. Medicul nostru va trebui să studieze *întreg* corpul omenesc, însă din punctul foarte particular de vedere al raporturilor fiecării regiuni cu aparatul digestiv și în deosebi cu stomahul. In cercetările sale, acele referitoare direct la stomah vor ocupa locul cel mai mic. Va trebui să consacre cea mai mare parte din timp analiza celorlalte părți ale corpului. Pe acestea le va cerceta nu tot atît de atent, ci *mai atent* chiar decît a cercetat stomahul. Căci cercetarea acestuia din urmă constă din simple constatări, dintr'o învățare pasivă și o memorizare școlărească. Dimpotrivă: cercetarea celorlalte părți ale corpului constitue o operație mentală activă și creatoare. Medicul nostru va avea de deliberat asupra fiecărui capitol de anatomie și fiziologie și va avea de dat o sentință, va avea să hotărască dacă este sau nu este o legătură materială sau funcțională cu aparatul digestiv. Pentru a se conchide la absența unei asemenea legături este nevoe de o analiză cît se poate de scrupuloasă. Și constatarea acestei absențe este din punctul de vedere al specialistului nostru, exact tot atît de interesantă cît și constatarea situației inverse. In tot cazul: prezența sau absența de legături cu aparatul digestiv,—sînt amîndouă intreprinse la lumina unui far călăuzitor mereu același: punctul de vedere al afecțiunilor stomahului. In fața scopului urmărit, și care, el, este foarte limitat, cunoștințele sînt nelimitate. Vom inventaria tot ceiace științele fizice și naturale, pe deoparte,—ceiace psihologia și disciplinele înrudite cu ea, pe de altă parte,—tot ce aceste repertorii de fapte conțin. Pentruca, dintr'o asemenea inventariere să eliminăm și să păstrăm ceiace ne convine din punctul strict, strîmt, și exclusiv de vedere al specialității alese; în speță: a maladiilor de stomah.

Am insistat asupra acestui exemplu pentru că ni se pare tipic. Nicăieri ca în medicină nu se vorbește mai insistent despre necesitățile specializării. Și în exemplul ales, luat tocmai din acest domeniu, se învederează limpede o trăsătură esențială a specializării corect înțelese, spre deosebire de specializarea brută, simpla specializare în cunoștinți.

Intr'adevăr, să se observe: Dacă facem o statistică a tuturor cunoștințelor referitoare direct la aparatul digestiv pe care le are specialistul ales de noi, și pe de altă parte adunăm, pe o a doua coloană, toate *celelalte* cunoștinți, cunoștinți de medicină și patologie generală, de anatomie, fiziologie, histologie, psihiatrie, farmacie, chimie biologică, psihologie, etc., etc., pe care a trebuit să le învețe în scop de a descoperi legături posibile cu funcționarea stomahului,—vom face următoarea curioasă descoperire: Coloana cunoștințelor pur-speciale este mai scurtă mult decît aceia a cunoștințelor generale.

Aici stă esențiala deosebire între falsa și adevărata specializare, între specializarea-cunoștinți și specializarea-scop, sau specializarea-atitudine. La prima, cunoștințele speciale sînt mai multe decît cele generale. La cealaltă,—exact invers.

La limita logică a unei specializări de prima categorie avem tipul de savant descris de Anatole France care, uimitor de erudiție atita vreme cît se află în aripa din muzeu a specialității lui, uită că două și cu două fac patru de îndată ce trece în altă odae; sau cellalt tip, descris tot de France, al profesorului unei limbi moarte pe care nimeni pe lume nu o mai cunoaște în afară de dînsul.

Toate neînțelegerile și împărțirile de păreri iscate de problema aceasta a competenței profesionale se datoresc greșitei concepții asupra însuși fenomenului specializării. Acei ce-l critică îl pricep subt forma lui cea proastă subt forma unei specializări-cunoștinți.

Subt forma cealaltă însă, a specializării-scop, dispare prăpastia dintre specialist și omul enciclopedic informat. Specialitatea

şi specializarea devin sinonime cu introducerea unui punct de vedere *unic* şi *utilitar* dealungul cunoştinţelor omeneşti diverse. Mărginit e acum nu bagajul de cunoştinţi, ci doar punctul de privire care le coordonează. Şi asemenea oameni nu ne mai fac impresia de papagali stupizi. In cazul cel mai rău, în cazul chiar de deformare profesională, ei apar cel mult ca nişte maniaci interesanţi, capabili să-şi alimenteze mania cu fapte multe şi variate, promiţătoare de întîmplări fecunde.

Să încercăm, prin cîteva exemple concrete, să arătăm cum, în diverse meserii, specialistul-atitudine tinde să prevaleze asupra specialistului-cunoştinţi.

* * *

In exemplul dat mai sus, am putut-o constata pentru profesiunea de medic. Acolo este poate mai mult ca ori unde nevoe de o mobilizare generală şi permanentă a tuturor cunoştinţelor medicale şi paramedicale. Numai astfel se poate pune o bună diagnoză. Medicul trebue să fie şi psiholog şi naturalist pentru a putea tălmăci discursul totdeauna incoherent pe care îl ţine orice bolnav.

Dar să trecem la alte meserii.

Iată aceia de avocat.

Există două specii de avocaţi: micul şi marele avocat. Mă refer aici nu la cantitatea de bani cîştigaţi sau de procese pledate, ci la calitatea lor. Numesc mic avocat acela care pledează, cum se zice, numai „în drept". Şi numesc mare-avocat acela care pledează mai ales „în fapt". Iată ce vreau să spun.

Un proces se poate cîştiga în două chipuri. O primă metodă este aceia a şicanelor şi chiţibuşurilor procedurale. Este maniera întrebuinţată de micul-avocat.

Cealaltă metodă se referă la faptele însăşi ale „speţei" juridice în chestiune. Aceste fapte sînt ceiace par la prima vedere, sau, analizate mai îndeaproape, capătă o înfăţişare cu totul alta? Aceste fapte dovedesc anumite intenţii, şi anumite alte fapte, care, judecate la lumina unor împrejurări la care până atunci nici nu ne gîndisem, ne apar radical deosebite de cum crezusem la început?

Aşa dar, toată adevărata muncă, toată silinţa avocatului se exercită asupra *„administrării probelor"* adică asupra unei analize savante a faptelor, judecate mai adînc, după natura lor proprie.

Ori, faptele sînt fapte. Nu-s *juridice*. Sînt... morale, fizico-chimice, religioase, economice, şcolare, artistice, industriale; etc., etc.. *Materia* Dreptului este nesfîrşit de variată. Legea reglementează toate domeniile naturii şi ale vieţii, toate tărîmurile asupra cărora se exercită activitatea, industria, şi sensibilitatea noastră. Avocatul cel bun va trebui să le cunoască. Să le cunoască mai intâiu în ele însile; să le cunoască specificitatea lor proprie, căci, în instanţă el va trebui să le explice mai corect natura lor

adevarată, pentru a putea astfel să tragă anumite consecinţi care să pună în joc fapte nouă capabile să servească interesele juridice ale procesului.

Marele-avocat va trebui deci să posede o adincă cunoştinţă materială a naturii specifice a faptelor care compun speţa pledată. Această cunoaştere *extra-juridică* îi va permite să *dreagă* aparenţa faptelor, să descopere, pe calea analizei şi a inducţiunilor, fapte nouă care să corecteze pe celelalte, făcîndu le să intre triumfător şi ca dela sine în articolul de cod în care, la prima vedere, păreau a refuza să se lase încadrate.

Acesta e adevăratul mare avocat. El se găseşte la mijloc între două exagerări: între proceduristul chiţibuşar şi între ideologul construitor de gratuite teorii juridice. Adeseori acesta din urmă cîştigă stima unor magistraţi epataţi de o erudiţie inutilă şi sforăitoare.

Acei ce au frequentat puţin tribunalele cunosc ambele aceste categorii de falşi avocaţi. Atît pe acei ce, bazaţi pe puţină cultură de filozofie a dreptului şi de doctrină, bazaţi pe oarecare talent în debitul exterior, bazaţi însfîrşit pe obişnuitul analfabetism cultural al judecătorilor,—reuşesc să smulgă o sentinţă favorabilă lor,— cît şi pe toţi acei cavaleri de industrie ai Dreptului, pe toţi acei vînători de amînări şi perimări cari de cele mai multe ori nu scot o vorbă asupra fondului procesului.

Adevăratul avocat se depărtează de amîndouă aceste tipuri deformate. La el se realizează perfect toate condiţiile specializării—scop. Va trebui să aibă o cultură generală enciclopedică. Dar fiecare iotă învăţată, va fi luminată de un punct de vedere etern acelaşi: punctul de vedere juridic al unui proces posibil. Faptele din toate domeniile vor fi analizate subt unghiul de privire al valorii lor probative într'o eventuală speţă de drept.

Este, într'un cuvînt, cea mai perfectă verificare a definiţiei pe care o dedeam specialistului-scop, opus specialistului-cunoştinţi. Pe acesta din urmă îl cunoaştem prea bine. Este papagalul juridic, este avocăţaşul cretin care întrebuinţează mecanic zece-douăzeci de formule de bară cu tot atîta emfază cîtă lipsă de apropo. Ceilalţi doi, chiţibuşarul de proceduri şi făcătorul de teorii filozofice,—aceştia nu reprezintă o specializare profesională propriu zisă, ci un fenomen puţin deosebit. Ei sînt paraziţii defectelor mentale ale magistraţilor. Fiindcă există judecători care, din lene sau ingustime spirituală, rabdă ca un proces să fie tranşat pe simple consideraţii de formă, fără a face toate eforturile pentru a găsi un mijloc de a se ajunge la examinarea fondului; pentru că există magistraţi care în viaţa lor n'au deschis o carte de literatură, ştiinţă ori filozofie, şi care sînt epatabili de orice vagă teorie de drept mai mult sau mai puţin fluent debitată,—pentru aceste cauze, şi nu pentru altele, există cele două specii de falşi-avocaţi: proceduristul şi doctrinarul, palavragiul şi chiţibuşarul.

* * *

Să trecem la o altă profesiune, la aceia de diplomat.

Aci, chestiunea este mai delicată pentru simpla pricină că nu s'a precizat bine încă în ce constă la dreptul vorbind meseria aceasta. Am căutat în toate (puţinele la număr) tratate despre diplomaţie, am căutat zădarnic o definiţie care să însemne ceva. Formule ca „reprezentant al Statului în străinătate" sînt cel puţin vagi. Iar cînd se trece la analiza talentelor pe care un diplomat trebue să le aibă, totul se reduce, în ultima analiză, la tact, şiretenie şi informaţie. Daruri care—nu e greu de văzut—sînt cerute de absolut oricare meserie din lume. Cu singura deosebire, poate, că aici se admite ca uneori şiretenia să devină înşelătorie curată, în numele principiilor superioare de patriotism. Ori, este imposibil a priori ca excrocheria naţionalistă să fie criteriul de definiţie al unei profesiuni onorabile. Cu atît mai mult cu cît întodeauna a fost o reacţiune—şi azi mai tare ca oricînd—împotriva genului acestuia tălhăresc de diplomaţie.

Şi atunci să ne mulţămim oare a vedea în diplomaţie o simplă copie a lui Musée Grévin, iar în diplomaţi „des Messieurs decoratifs et décorés, goûtant paisiblement la douce joie de se survivre ?". A ne mulţămi cu aceasta duce la concluzia directă a desfiinţării corpului diplomatic. Iată de ce este nevoe de o analiză nouă a acestei profesiuni asupra căreia nici-o definiţie valabilă nu pare a se fi fost dat.

Şi, mai întâiu, o mică observaţie prejudicială. Ne referim, cînd vorbim de diplomaţie, la diplomaţii permanenţi, nu la trimişii extraordinari însărcinaţi de a rezolva, într'un timp limitat, o chestiune determinată. Aceştia sînt simpli consilieri tehnici, avocaţi puşi adhoc şi care intră în definiţia vre-uneia din celelalte profesiuni. Diplomatul este trimisul permanent al unei ţări, care rămîne la postul său din străinătate până ce este rechemat. Pe acesta îl avem în vedere. In ce îi constă meseria şi care-s calităţile pe care trebue să i le cerem?

Meseria diplomatului este, mai presus de toate, crearea unei bune opinii a statului străin în favoarea statului reprezentat. Această bună opinie se credea că e realizabilă prin următoarea mică trişerie: exagerarea evenimentelor avantajoase şi tăinuirea situaţiilor defavorabile. Este metoda vechei diplomaţii secrete. Inconvenientele ei sînt evidente. Astăzi nu se mai pot ascunde fapte istorice. Mijloacele de comunicaţie sînt prea dezvoltate pentru a se putea conta pe şansele unei lipse de informaţiuni. Totul sfîrşeşte prin a se afla. Şi atunci cînd statul străin le descoperă singur nu poate să nu privească cu defavoare pe diplomatul care a crezut a putea mistifica guvernul tăinuind anumite evenimente. Diplomatul, personal, va scădea în stima guvernului pe lîngă care este acreditat. Iar ţara reprezentată de el va suferi repercusiunea acestei desconsiderări. Pe cînd dacă diplomatul va lua atitudinea exact

opusă. Dacă în loc de tăinuitor va deveni informator. Dacă străduinţele sale vor consta din a spune francamente întîmplările din ţara lui, căutînd a le *explica*, a le arăta pricinile, a le căuta justificări şi circumstanţe atenuante atunci cînd ele ar putea fi dezaprobate de statul străin în chestiune,—în toate aceste cazuri, purtarea lealăşi obiectivă a diplomatului îi va atrage şi stimă personală, şi indirect, stimă pentru ţara lui.

Căci atragem atenţia asupra unui punct esenţial privitor la diplomaţie. Această meserie pune în joc poate mai mult ca oricare alta, acea trăsătură de psihologie colectivă care constă din a judeca o întreagă situaţie după persoana individuală a omului care o explică. Orice sentiment privitor la el se repercutează instantaneu asupra colectivităţii în numele căreia vorbeşte. Este un fenomen cam analog cu acel al tribunului în politica internă.

Aşa dar, două concluzii se desprind până acum din analiza noastră: 1. diplomatul trebue să fie un informator franc, care, pus în dilema de a da o veste defavorabilă ţării sale şi a nu o da de loc riscînd ca vestea să fie aflată prin alte mijloace,—să aleagă todeauna prima soluţie a alternativei; 2. şi a doua concluzie: diplomatul trebue, înainte chiar de a se gîndi să-şi laude ţara, să caute a-şi atrage *personal* simpatia, stima şi prietinia oamenilor importanţi din statul unde reşade. Această consideraţie va atrage automat pe cealaltă, pe aceia în favoarea ţării reprezentate.

Aşa încît, din punctul de vedere profesional care ne interesează, problema se pune astfel: Care sînt oamenii mai apţi de a cîştiga atenţia şi favoarea unei societăţi absolut străine? Cineva debarcă într'un oraş unde nimeni nu-l cunoaşte, cu obligaţia ca, în minimum de timp, să facă a se vorbi despre el, şi a se vorbi numai în bine. Este aci o întreagă artă, psihologiceşte foarte definită şi specială. Care-s oamenii mai apţi la aceasta? O şcoală care să-i exercite pentru acest talent probabil că nu există. Totuşi, din variile categorii de indivizi pe care îi cunoaştem, nu putem oare preciza care par mai făcuţi pentru a izbîndi în această dificilă artă? Nu există persoane, printre concetăţenii noştri care, prin faptele lor anterioare, să fi dovedit că *ştiu* a se face favorabil cunoscuţi, că ştiu a capta atenţia unei colectivităţi? Oare acei oameni care, înlăuntrul ţării lor, au reuşit, prin diverse mijloace, a se face stimaţi, a dobîndi renume şi consideraţiune, nu oferă ei, prin aceasta, garanţii că vor fi în stare să repete cu succes aceiaşi întreprindere şi în străinătate?

In definitiv, a te face cunoscut într'o ţară străină este reeditarea unei operaţii identice. Atunci cînd *începem* o carieră oarecare nu facem altceva decît să cucerim o societate care ne ignorează. Societatea pe care vrem să o seducem este, pentru persoana noastră, tot atît de indiferentă şi de străină ca şi o ţară propriu zis străină. Există, ce-i drept, raporturi de familie, relaţii sociale prealabile diverse. Dar în cazul diplomatului nu există oare, şi acolo, un început de introducere, prin simplul fapt că venim într'o calitate

oficială, cu tot prestigiul şi facilităţile decurgînd din reprezentarea unei întregi naţiuni?

Din punctul de vedere psihologic şi profesional procesul e identic. Un individ are de cucerit atenţia, stima şi simpatia unei societăţi absolut străine.

Şi atunci, care sînt oamenii care prezintă dovezi pozitive de aptitudine profesională pentru cariera de diplomat? De bună samă numai aceia care au probat prealabil, în ţara lor, că ştiu, din absolut necunoscuţi, să devină favorabil cunoscuţi. Societatea naţională serveşte aici ca un material de experienţă pentru selectarea profesională a diplomatului. Şi recrutarea acestei specii de funcţionari ar urma, în mod logic, să fie făcută nu din slujbaşii unui minister de birocraţi, ci din elita societăţii politice şi intelectuale a unei ţări. Aceia dintre oamenii politici care s'au distins printr'o activitate fie parlamentară, fie electorală, fie guvernamentală deosebită; aceia dintre învăţaţi care s'au dovedit a-şi putea impune darul lor cultural populaţiei; acele personalităţi care, pe lîngă calităţi de ordin politic economic sau intelectual, au reuşit să-şi arate însuşiri de ordin etic care, asociate cu celelalte, să-şi atragă faimă în opinia publică a ţării, — numai aceşti oameni prezintă probele obiective cerute pentru meseria de diplomat. Numai aceştia reprezintă o promisiune că vor reuşi într'o societate exact tot atît de străină ca şi aceia natală în care au debutat ca nişte necunoscuţi să cucerească în favoarea ţării lor ceiace odinioară au ştiut a cîştiga în favoarea lor personală.

Fireşte,—va rămîne o problemă tehnică de psihologie profesională determinarea modalităţii unei asemenea selecţii. Parlament, opinie publică, plebiscit, concurs, alegeri publice directe sau de al doilea grad, etc., etc.. Asupra procedeului de întrebuinţat, nu vrem să ne pronunţăm. Un lucru însă rămîne sigur: este că printre toate mijloacele posibile, trebue să se renunţe în tot cazul la unul: avansarea treptată la postul de ambasador a unor birocraţi fără nici-o altă profesiune decît aceia de a nu avea nici-una. Cariera de diplomat trebue exercitată de oameni care ştiu ce înseamnă *o carieră*, indiferent care (bineînţeles, de preferinţă cea politică sau culturală). Cariera de diplomat nu poate fi încredinţată însă în nici-un caz acelor cetăţeni care—probabil printr'o glumă involuntară a Istoriei—se numesc astăzi „diplomaţi de carieră".

Dar nu procesul sistemului recrutării ambasadorilor (căci personalul mărunt de legaţie se poate selecta, cu mici ameliorări, aşa cum se face astăzi)—vrem noi să facem aici. Am fost nevoiţi să ne întindem puţin asupra analizei meseriei de diplomat pentru simplul motiv că ideile în această chestiune nu sînt tocmai clarificate. Ceiace ne interesează pe noi, este doar problema specializării. Diplomaţia ni s'a părut un exemplu bun pentru a ilustra teoria expusă mai sus, a specializării-scop, opusă specializării-cunoştinţi. Intr'adevăr, în cariera diplomatică se vede mai bine ca

ori-unde cum cunoştinţele *generale* au mai multă importanţă decît cele *speciale*, care se reduc doar la tehnica formală a tratatelor (tehnică ce se poate învăţa într'o noapte) şi la aşa zisele bune-maniere (care nu se pot învăţa niciodată pentru simplul motiv că bunele-maniere, ca să fie eficace în raporturile dintre oameni, trebue să pornească dintr'o anumită concepţie etică a vieţii, nu din maimuţăreli şi ritualuri ale unei eleganţe de carton, chestiunea bunelor-maniere fiind o chestiune de fond sufletesc, nu de forme exterioare). In diplomaţie mai bine ca în orice altă profesiune se poate vedea cum cunoştinţele *generale* întrec în număr pe cele *speciale*; şi cum specializarea constă din scopul urmărit, dintr'o anumită atitudine sufletească unică mereu aceiaşi, dintr'o preocupare constantă şi exclusivă, anume: căpătarea unui renume personal de om remarcabil, care renume să se repercuteze, prin mecanismul infailibil al psihologiei colective şi al logicei afective, asupra ţării întregi din care diplomatul face parte.

* * *

Mai există o meserie care cîştigă să fie explicată la lumina teoriei de mai sus. Este meseria de economist.

Un tratat de economie politică poate conţine 100 de pagini precum poate cuprinde 500 de volume. Fireşte, orice lucru poate fi expus mai pe larg dacă intrăm în *amănunte*. Decît, particularitatea economiei politice este că poate fi expusă foarte pe larg *fără a intra în amănunte*. Şi iată pentru ce.

Adjectivul *economic* nu reprezintă ceva material, ci un simplu punct de vedere, o atitudine curat sufletească. Un lucru devine un bun, o marfă capătă un interes economic atunci cînd *cineva* îl priveşte *în acest sens*. In felul acesta, orice lucru de pe acest pămînt poate deveni obiect de economie. A face inventarul obiectelor economice ar însemna să alcătuim o listă cu care să umplem de volume o întreagă bibliotecă. Operaţie anevoioasă, zădarnică, şi—ceiace-i încă mai grav: imposibilă.

A fi economist nu însamnă deci a avea cunoştinţi de economie, ci a avea discernămînt economic. A şti cum, cînd, întrucît şi de ce un anumit fapt exterior începe să fie privit de noi ca un fapt economic. Economistul e acel individ care, plimbîndu-se printre evenimente de diverse naturi: morale, fizice, religioase, politice, juridice, artistice, etc., etc., păstrează un punct de vedere mereu acelaşi: punctul de vedere economic. La lumina lui interpretează el Universul; din faptele diverse, selectează pe cele economice; le apreciază gradul în care ele sînt economice; le cercetează raporturile lor cu fapte de altă natură, şi caută a descoperi legile care guvernează toate aceste fenomene.

Aceasta e deosebirea între adevăratul economist şi falşul economist. Discreditul care a lovit şi loveşte încă această speţă de intelectuali este meritat, căci cea mai mare parte din ei se măr-

ginesc a învăța prostește cîteva cifre și noțiuni, fără a se preocupa de adevăratul aspect al carierii de economist. Intr'un cuvînt, economistul este în genere astăzi (și în Romînia în deosebi) un personaj eminamente incapabil pentru că, competența lui tehnică ascultă de principiul specializării-cunoștinți în loc de a fi călăuzită de principiul celălalt, al specializării-scop.

* * *

Termin, cu acest exemplu, prezentul esseu care nu are altă pretențiune decît de a indica, în grava problemă a specializărilor profesionale, care este drumul pe care cercetările cu adevărat roditoare trebue să-l apuce.

D. I. Suchianu

Jimmy, Jack, Sam și Harry

Nu știam de ce în odaia de alături e atîta tăcere. Am vîrit capul pe ușă, și am înțeles: patru Englezi erau înăuntru...

Sînt multe tăceri pe lume. E tăcerea unui calendar desfoiat, a doi amanți care nu se mai iubesc, tăcerea unei umbrele, a cerului, a unui ceas cu cuc, a pietrei și insectelor.

Tăcerea engleză e mama tuturor acestora. O zicătoare nordică spune: e deajuns doi ca să se certe.—E deajuns doi Englezi ca să tacă, putem spune noi. Vă puteți închipui cum pot tăcea patru Englezi!

Tăcerea engleză e, într'adevăr, un element. E electricitatea încordată în sîrmă, e lumina împietrită în cremene, e focul primordial amenințînd civilizațiile ce aveau să vină din încăperea simplă și cum se cade a unei plute anonime.

De data aceasta cataclismul amenința din vîrful a patru uriași pantofi de tennis, manevrați de patru picioare care, încălecate pe părechile lor respective tăiau spațiul odăii cu spiralele și volutele unei ciudate conversații mute. Fumul pipelor intervenea: îmbrățișa cu un colac o idee; accentua îngroșînd aserția pantofului din dreapta; cu un nouraș făcea cam nebuloasă părerea tocului preopinent și, însuflețit de mireasma ceștilor de ceai, urca în tavan seninătatea unui dialog platonic.

De afară răspundeau scăpărările rachetei, răbufnelile mingii sau trepidațiile celorlalți pantofi alergînd pe pajiștea tunsă a chenarului de tennis ca niște porumbei scăpați din casa stil Tudor, cu trei fațade roșcovane în triunghiu ce făceau din ea trei mari cotețe alipite

Pe semne aceasta era legătura dintre cei dinăuntru și cei din afară, deopotrivă reduși la locvacitatea călcăiului... Acesta lua aripi, se ridica și cădea, tăia aerul și zigzaga în lumina dupăamiezei, pentruca multiform și universal, să ia cu timpul, pe acest decor de fermă engleză sprijinit din coastă de umbra unei bise-

rici normane, înfăţişarea unui joc de columbe gureşe dresate la o
curte plantagenetă. Ele se făceau că scapă mingea, şi atunci, ca
un şoim, racheta se abătea să o înhaţe sau să o sperie în tufişu-
rile de măcieş sau vîsc împrejmuitoare.

— *Good shot!*—bună lovitură! se auzea la răstimpuri, din
partea unuia din cei patru pantofi dinăuntru... Alteori pantoful—
după gradul lui de entuziasm spunea: bravo! bravissimo! Sau:
rău jucat! Prost! Sau, dacă era discuţie în privinţa unei lovituri:
Aş! Nu-i aşa! Mofturi!

Odată mingea atinsă uşor din apropierea plasei a fluturat
numai coarda şi a căzut de cealaltă parte ca o pitulice moartă,
fără ca adversarul să fi avut, oricît a alergat, vreme să o salveze.
—*Unfair!*—neleal! a replicat atunci numaidecît un pantof, cu
asentimentul scuturat al măsuţii de ceai. Altădată mingea, lovind
plasa de două ori „a perdut serviciul", ceiace a făcut pe un altul
să dea cu toată forţa în vecin, în înţeles de: *double fault!*—du-
blă greşală! Iar cînd o rachetă, lovind delîngă plasă mingea, s'a
întors cu o iuţeală fulgerătoare ca s'o trimeată înapoi, prin spate,
adversarului care abia i-o trecuse prin faţă pieziş, cîte patru
preopinenţii izbucniră într'un duel frenetic de mute exclamări şi
accese de bucurie gata să afecteze lampa, un gheridon, alt ghe-
ridon, cum şi mai toate prăjiturile de pe bufet. Dacă nu erau pan-
tofi, cu siguranţă, ar fi leşinat ori murit!

Capul meu vîrît pe uşă, atîrna la astfel de moment ca o
mutră de bufon deasupra jocului de pasienţă a patru lorzi nebuni
într'un manoar gotic.

— Intr'atît liniştea denaturează viaţa dîndu-i ceva de pas-
tişe şi anecdotă, profilînd gestul actual pe penumbra trecutului şi
făcînd din banalul zilei ceva ca un rit al vremilor.

De fapt cei patru lorzi erau patru elevi la ferma soţilor Dou-
glas, dintr'un colţ de Kent cu veri molcome şi aromitoare.

Casa, veche, din bîrne groase, răcoroasă ca un mit, recu-
leasă ca un sîn de vioară, păstra pe căminul din salon genealo-
gia regilor britanici, puşti pe păreţi şi o bibliotecă franceză pen-
tru doamna care avea dinţi rari şi cetea pe Victor Hugo. Scoţianul,
înalt, spătos, cu nas coroiat şi albă dantură prognată năvălind ca
o reclamă luminoasă la fiecare deschidere a gurii, era o pasăre
de pradă îmblînzită de Biblie, surîsul femeesc al ochilor albaştri
şi pămătuful roşcovan răvăşit pe frunte, care nu lua deloc în se-
rios restul făpturii şi punea cu nesinchiseală o scăfîrlie de Poil de
Carotte pe un trup de pirat scandinav.

Jimmy era înalt, uscat şi avea dinţi de epure; Jack era mij-
lociu, cu un frumos chip regulat şi un tată desenator la un ziar
din Londra; Sam era bolnăvicios parcă, iar Harry era al şaptelea
elev fermier pe care îl însura doamna Douglas cu o fată din
parohie.

Parohia se compunea dintr'un preot care venea la tennis în
fiecare zi cu bicicleta şi-l juca perfect cu mîna stîngă, pe cea

dreaptă perzînd-o în războiu; o domnişoară cu mustăţi îndrăgos-
tită de istoria Revoluţiei Franceze; soţia parohului, o doamnă cu
perucă şi „acustică ardentă"—aparat însă luat cu un număr mai
mare, aşa că surda vorbea prea încet şi ne făcea pe noi surzi,
că n'o auzim; reverendul pensionar Frederic Morris, anchilozat de
viaţă sedentară şi cetit; un Oxford-man, beteag de un picior de
pe urma unui match de universitate şi trăind la moşia nevestei;
alte două domnişoare şi alţi fermieri şi elevi fermieri la fel.

In tăcerea cîmpului cuibărit de viezuri şi şerpi, aceste ferme
coborau ca nişte cutii de rezonanţă ale cerului. Lumea lor, o sin-
gură familie patriarhală, întîlnindu-se la reuniuni de binefacere şi
păcătuind cel mult cu tennis-ul împotriva Domnului.

Cînd biserica normană, mătuşică îmbrobodită în vreme, bo-
dogănea cerul dimineaţa, un gang răsuna dealungul casei şi dacă
întîrziam un minut dela breakfast, aveam să-i găsesc pe toţi, cu
frunţile plecate ascultînd rugăciunea din fruntea mesei.

Era nu o familie engleză; era o familie nouă de Samariteni,
pornind în zori pe ogoarele lui Dumnezeu pe care ochii închişi
vedeau puţuri la care adastă drumeţii şi poposesc paserile ceru-
lui,—atîta virginitate dospea în acest colţ de Anglie medievală.

In liniştea văzduhului auzeai sburînd ereţii şi făcîndu-şi cui-
bul iepurii de casă sau broaştele ţestoase scărpinîndu-şi spinarea
pe marginea iezerului.

Doamna Douglas mi le arăta, ursuze, grele, geologice. Apoi
mă ducea în grădină. Imi culegea floarea naţională a Irlandei,
Scoţiei, Angliei.

Legumele ne opreau cu vre-o pătlăgică roşie care face ca
şi Shakespeare, gloria Imperiului Britanic.

Dar ograda cu cocoşii şi găinile multicolore, bibilicele deli-
cate ca nişte fete de pension, curcanii corsetaţi şi congestionaţi ca
nişte episcopi loviţi de apoplexie, gîştele şi călifarii în veşnică
panică, iar mai în fund, porcii gentilomi, jucîndu-şi cărnuri roze
şi grohăind o veche indiferenţă la adresa lumii.

Doamna Douglas era erarha acestui sobor aproape religios
în cuminţenia lui şi făcînd astfel un fel de trăsură de unire între
pămînt şi cele de pe sus. Cu gesturi matinale dînsa îl blagoslo-
vea şi cumineca, precum îl adormea cu şoapte de vecernii. Cu-
noştea numele, meritele şi apucăturile fiecărei arătenii ori dihănii.
Şi nu le spunea la ureche, cum stam aplecaţi deasupra coteţului,
sau cuibului, sau eslei care adăpostea mut fiinţa în chestie. Imi
arăta cu un deget ruşinat dar admirativ pe scroafa cea mai ma-
trimonială, ca şi pe cocoşul cel mai erotic; mîngîia după urechi
aristocrate porcii negri ca nişte malaci şi îmi inventaria pasionat
încrucişările savante care au atras asupra vacii de subt şopronul
special petele bragagii de pe omoplat şi guşe. Apoi se perdea în
sumedenia de concursuri la care „domnul Douglas"—cum îl numea
dînsa totdeauna—a participat subt formă de bou, juncan, mînz,

sau bibilică,—premiile cîştigate, medaliile şi bătăile pe umăr din partea ministrului de agricultură sau prințului Galilor.

Lina generoasă a berbecilor Douglas era blazonul familiei ca şi al districtului acestuia de fermieri, cu viaţa şi ambiţia spînzurată de glezna unui armăsar sau creasta sîngerie a cocoşilor. Un fulg negru în puful alb al unei curci era o infirmitate în tradiţie, un blestem de Orestiadă; o alarmă pe întreg cuprinsul era piciorul bandajat al unei puici. Ah, găinile astea; grozavă rasă, trudnică prăsilă! Cîtă pază, cîtă pricepere, cîtă ştiinţă şi cîtă moşire ca să obţii flamandele cu coada'n evantai, valonele a căror fastidioasă rasă nu admite decît albul şi negrul, cîtă strategie şi detectivă sîrguinţă ca să combaţi cu anii cele trei steme cenuşii care din cine ştie ce defect de vitalină sau exces de apă, sau păcate ale culcuşului, sau cine ştie ce intruzii de cocoşi plebei, au apărut pe decolteul unei moţate spaniole.

Să te joci astfel cu materia, să-i anticipezi frumuseţile, să-i calculezi surprinderile, să-i abaţi dezastrele, nu-i o fărîmă de creaţie, o complicitate cu Dumnezeu?

Ferma Douglas, o convieţuire de om şi pasăre, cu împărtăşiri de gropi şi bucurii dealungul unei întregi scări zoologice; cu vremea împărţită de dangătul de clopot; cu agape la care în semnul crucii părintele confreriei tăia din capul mesei cu cuţitul lung de măcelărie hălcile de roastbeef ce făceau apoi înconjurul; cu tîrcoale de viezuri, iepuri de casă şi broaşte ţestoase tînjind pe afară ca nişte jivine neconvertite încă la creştinism; cu văzduhuri măsurate de zburătoare şi ţărmurite numai de vuetul treerătoarelor şi tractoarelor ameninţătoare cu civilizaţie sau de petecile de hîrtie cu care Duminica aeroplanele vesteau victoria vreunui Dempsey asupra lui Carpentier,—era o comunitate evangelică desprinsă direct din evuri călugăreşti şi adaptată prin tennis la vremile moderne. Racheta era într'adevăr singurul exerciţiu ateu, unica profanare a acestei lumi apostolice.

Cînd cei patru fii samariteni, asudaţi şi umiliţi întru Domnul, veneau dela clăile cu fîn sau plugurile cu abur şi peste zece minute reapăreau la tennis cu faţa proaspătă, cu părul lins, raşi şi parfumaţi în flanelele imaculate, credeai că vezi patru fii de lorzi coborînd dela lecţia de guvernămînt a perceptorului.

— Dar mai era o profanare: barba mea!

Şi am observat-o mai ales de data aceasta cînd vîrîndu-mi capul pe uşe, Jimmy, Jack, Sam şi Harry îşi părăsiră brusc metafizica picioarelor şi sărind din fotolii izbucniră în cor:—Valahul! S'a ras Valahul, s'a ras Valahul!

Barba mea, mai scurtă sau deasă după lungimea capitolelor din *Ancren Rule* sau *Poema Morale*, fusese, e drept, tot timpul, din hamacul în care îmi preparam examenele, o invazie de orientală ortodoxie în această comunitate de călugări cucernici, da, abstinenţi, asceţi—dar raşi!

După un script din ajun faţa mea odihnită de somnul după amiazei, lucea fragedă de subt vraja unei lame recente care nu mă necăjise decît cu gîndul că, uzată, nu ştiam unde s'o arunc. O aduceam deci în palmă, ca pe o tipsie, celor patru Englezi care obţineau astfel toate probele pentru a saluta în mine un om curat.

— Vedeţi, deşi nu Englez, şi deşi în examene, eu m'aş rade mai des; dar dificultatea e că odată lama întrebuinţată, n'ai unde s'o asvîrli. Un defect de civilizaţie!...

— E drept!

— Şi eu m'am lovit de problema asta!

— Ceva trebue făcut în direcţia asta! murmură Englezii rînd pe rînd.

Şi ca să iasă din încurcătură, al patrulea îmi desface ultimul număr din „Daily Minor" care da, ca o mare raritate fotografia unei dolce romînce neştiutoare de carte.

— A, bun, la noi—răspund eu—cartea nu e în graţiile de care se bucură în restul lumii. In Filipine pe ultimul papuas ai să-l vezi cu un Aristot sau cel puţin Anatole France, negreşit în englezeşte, în mînă.

Noi însă sîntem un popor de credincioşi. Ne temem de arborele cunoştinţei. Cartea e o vizită a necuratului, un manifest al lui Lucifer. Tipografii, editorii, mor cu toţii de foame, suspectaţi şi ostracizaţi ca un fel de peţitori ai acestuia. Cel mult dacă avem două, trei cărţi bisericoase, pe care pentru mai multă garanţie Dumnezeu ni le trimete direct din cer, subt formă de bolizi, sau legate cu sfoară de vre-o petricică. Vezi: Epistola Maicii Domnului, Alexandria, Arghir şi Elena, Piram şi Tisbe, Teoria Poeziei...

— Şi tot Dumnezeu vă fixează şi orele de ras?

— Desigur. Ba încă şi dreptul la ras. In Romînia rasul e un apanaj de clasă. Sînt astfel două clase: boerii, care se rad odată pe lună şi ţăranii, care se rad odată pe an. De curînd, subt imperiul Revoluţiei franceze, s'a format o a treia clasă burgheză, care caută un termen mijlociu.

— Şi ce fac bărbierii?

— Bărbierii cîntă la ghitară.

Se strîng în bande, invoacă luna, şi cu frezuri extravagante pe frunte, fac serenade din care fiecare e o reclamă şi o aducere aminte că trebue să te razi. Poporul fiind muzical se converteşte. Fiecare îşi alege o zi pe an, ziua sfîntă a bărbieritului. Zi care se înregistrează la oficii speciale ce emit cărţi de identitate ca şi biurourile de populaţie. Odată înregistrată, ziua devine intangibilă. Agenţi secreţi urmăresc şi comisii, ca şi cele pentru facerea recensămîntului sau calificarea profesorilor universitari, examinează necontenit ţinerea zilelor. Numai boala, naşterea, botezul sau alegerile pot justifica intervertiri de date. Alte comisii controlează condicele şi actele şi judecă contravenţiile, pentru ca la rîndul lor să fie controlate de altele şi acestea de altele.

Timpul de bărbierit fiind luat mai mult de judecăţi şi controluri, bărbierii devin cu vremea trubaduri, aciuaţi pe lîngă seniorii

care au în arendă venitul comisiunilor şi trăind mai mult din punerea la cale a rendez-vous-urilor tinereşti cum şi din vinderea fotografiilor reprezentînd diferite capete încoronate ale Europei: Leopold al Belgiei, Ţarul Rusiei, Preşedintele Loubet, sau moartea reginei Draga, a Desdemonei şi aşa mai departe.

— Şi lumea se rade?

— La ce bun? Odată ce comisiunile merg de minune, şi fiecare îşi are data lui în regulă! Numai cu ţăranii e mai greu. Ei nu prea ştiind carte, şi fiind supertiţioşi se ţin de ea ca de post. Ţăranul preferă să moară decît să-şi piardă ziua lui de ras. Zice că vine dela Dumnezeu. De aceia şi-o fixează chiar de regulă în ajunul Crăciunului, să primească pe pruncul sfînt, schimbat la faţă. Să te ferească Dumnezeu să-i iei ziua! Nu ştiţi cazul lui Fană Tomoioagă?

— ??!!??...

— Lui Fană Tomoioagă biet oltean vînzător de prune, iată că-i vine rîndul să se radă de Crăciun. Porneşte la oraş, căci frizeriile la noi sînt instituţii urbane, încă din capul săptăminii, ca să fie sigur că Sîmbătă de Moş-Ajun—Crăciunul căzînd Duminică—va fi ras. Până la oraş, o sută de kilometri, tăind sate cu oeri, prietini şi cunoscuţi. Tocmai bine se va opri pela ei. Ba chiar se va opri mai multicel. Căci de ce nu şi-ar încărca cu pere uscate coviltirul, să desfacă pe drum? Degeaba era oltean? Zis şi făcut. Şi n'apucă Fană să intre în primul sat, că lumea dă buzna. Marţi către seară carul era deşert. De ce n'ar da o fugă acasă să-l încarce din nou? Miercuri dimineaţa Fană, care umblase toată noaptea, sosea cu carul nou încărcat la al treilea sat. Dar cînd să dea pe şosea, îi iese înainte în fuga mare, Trăienică dela Moară, alb la faţă şi pe haine, de spaimă şi de făină.

— Nene Fană, scapă-mă! Scapă-mă, nene Fană!

— Ce-i cu tine măi?

— Mare belea! M'a pus dracu şi-am pus rămăşag cu Niţă, Stan şi Chelea, ca să tragem la sorţi şi ăl pă care o cădea sorţii să să ducă la miezu nopţii în cimitir la piatra dă pă mormîntu lu Zapa, Grecu, d'a luat-o necuratu şi-a dus-o mai încolo, în mar'ne. Că ci-că ghiavolu i-a fost năcaz că Grecu a fost cu frica lui 'mnezeu, şi-a înzestrat fete, şi-a făcut biserică în sat şi numa danii. Şi ca să-şi bată joc dă el şi să arate că tot el îi mai tare, ci-că-i-a luat într'o noapte piatra dă pă groapă şi-a aruncat-o'n mar'ne, dă l-a lăsat mai mare ruşinea dăzvelit, cum ai trage plapoma dup'o femee'n pat. Şi-a pus spiriduşi d'ai lui s'o păzească şi d'aia piatra să lasă, aşa dă grea că nimeni n'o poate urni. Ci numai ăl d'are coraj să vie la miezu nopţii şi să atingă cu deştu piatra şi aşa să sperie pă draci, numa ăla va uşura piatra că oricine va fi în stare s'o aducă la loc. Iar ca dovadă c'a fost el, să-şi sape cu ciacîia ori dalta numele în piatră şi aşa să rămîe pă veci legat şi el dă numele lu Zapa, ăl cu daniile.

— Ei şi?

— Păi sorţii a căzut pă mine, nene Fană!!—clănţăneşte din dinţi şi tremură Trăenică.

— Păi eşti tu în stare să faci asta, măi Trăenică?

— Păi d'aia cînd am auzit că vii, am dat fuga să te rog să te duci 'mneata în locu meu, că cine o să te cunoască 'n beznă şi 'mneatale numai dă draci nu ţi-a fi frică!

Fană Tomoioagă se uită la băiatul care tremura de pe acum.

— Păi eu trebue să mă duc la oraş să mă rad, măi.

— Ai 'mneata vreme! Până Sîmbătă omori şi pă draci, dacă vrei.

Fană Tomoioagă îşi măsura din ochi nepotul care clănţănea înainte. Ştia că fricos ca el cam greu să găseşti pe lume. Nu-i zicea *tot satul* în loc de Trăenică, Tremurică dela Moară?

— Scapă-mă, nene Fană, implorau ochii îngheţaţi ai nepotului.

— Păi să mă duc Trăenică, să mă duc.

— Hai acum acasă, să tragem caru, şi să schimbăm hainele.

Fană urmează pe flăcău, îşi trage carul la el în bătătură şi schimbă hainele în şopron, unde cu ţigări şi znoave aştepta furişat miezul nopţii.

La vremea hotărîtă îşi ia în mînă măciuca, îşi pleoşteşte căciula pe frunte şi porneşte la cimitir.

Se apropie de lespede în vîrful picioarelor şuerînd în sine; dar care-i este mirarea cînd în loc de diavoli, vede ieşind din-d'un tufiş cei trei prietini ai lui Trăenică, negri la faţă ca nişte draci şi făcîndu-şi semne care cum să-l sperie mai bine. Coţcar mare, Fană înţelege că e la mijloc o poznă. Intoarce capul şi o ia sfios în jurul lespedei, par'că temîndu-se să o atingă şi căutînd în toate părţile de frică. Voinicii îi sar în spate, cu ţipete şi chihotiri care mai de care mai ciudate.

— Ptiu drace! Ucigă-l toaca!—strigă, făcînd pe speriatul Fană, şi pe motiv că se apără înşfacă bine măciuca şi trage dracilor închipuiţi o ciomăgeală că o iau la fugă mîncînd pămîntul!

Apoi rîzînd ciapcîn, se aşează pe lespede, şi în tihnă, la lumina stelelor sapă cu dalta şi ciocanul numele nepotului în piatră.

A doua zi mare chef şi zaiafet în tot satul că un fiu al lui s'a găsit în stare să tae cu numele lui farmecele care legau de pămînt piatra blestemată. La masă e poftit şi unchiul năzdrăvanului flăcău. Dar până la praznic, primarul satului porunceşte celor trei voinici să ridice piatra şi în mare alai, în frunte cu popa care blagoslovea şi înălţa imn de slavă, tot satul, care mai de care dînd o mînă de ajutor, duce la mormîntul lui Zapa şi aşează la loc piatra descîntată.

Slujba împlinită, popa mai face odată semnul crucii şi vrînd să dea o ultimă binecuvîntare se apleacă să cetească numele săpat în lespede.

Dar popa se opreşte deodată. Face ochii mari, şi nu-i vine

să creadă. In loc de Trăenică dela Moară, pe lespede sta scris răspicat: Tremurică dela Moară.

Un hohot de rîs izbucnește din pieptul părintelui.

Alți ochi se apleacă pe inscripție, alte hohote izbucnesc și cîteva minute îndrăcitul nume flutură pe toate buzele. Trăenică din față unde sta mîndru și gătit, se furișează mic cît un purice printre privirile și chihotele mulțimii. Intre timp cei trei flăcăi cu pricina și-aduc aminte că brațul care-i ciomăgise era cam greu și văd fără să vrea căciula pleoștită pe fruntea lui Fană. El îi bătuse așa de sănătos; el avusese curajul să vină noaptea în cimitir; și fie din greșală, fie din glumă, scrisese greșit—ori poate mai nimerit ca totdeauna!—numele nepotului fricos!... Flăcăii se luminau.

Ponosul grămădit pe capul lui Trăenică, era cinste și slavă pentru Fană Tomoioagă. El scăpase satul de draci și de ocară și pusese din nou în drepturi pe Zapa, filantropul.

Praznicul trebuia dat în cinstea lui. Un praznic cu prune, pentru vînzătorul de prune. Și toate mîncările cuvioase ale ortodoxului fruct, dela pruna de post cu orez, la pruna cu carne, și de aici la compotul și zeama de prune, înfruptă un sat întreg la cea mai lungă masă cunoscută în partea locului.

Numai Trăenică săracul lipsea. Fană începea să aibe remușcări. Dar vremea înainta. Deodată își aduce aminte de barbă. Patru zile trecuse și el era aproape tot de unde plecase. Fană își cere ertare dela comeseni, arată motivele grabei și în urale e dus la casa lui Trăenică unde-l așteptau boii și carul cu prune.

Boii erau acolo, dar prunele, ie-le de unde nu-s! Acuma-și aduce aminte Fană că prunele din care mîncase tare aduceau cu ale lui!—Adică!?...

Cînd popa îl îmbrățișează de plecare și-i mulțumește în numele satului, parcă-l ricie ceva pe inimă.

Să-l întrebe?.. Cum, cine le-a pus la bătae carul cu prune?..

— Așadară să trăești fiule. Domnul cu tine.

— Sărumîna, taică!

— Și mai mulțumim pentru prune...

— ??

— Tare au fost bune. Trăenică avea dreptate. Așa frumos dar mai poftească să aibe și alte sate! O să te trecem alături de Zapa,—păi nu merită?

Fană holbează ochii, și pricepe tot. Trăenică se plătise.

— Adică n'o să ajung eu să-mi vînd odată carul cu prune?

Azi e Vineri. Până seara îs înapoi aici. Mîne să tot ajung la oraș.

Și Fană, dă ghiez boilor și o ia înapoi în uralele satului.

Vremea era bună, Un vînt mai mult dulce, ciupea cu cîte o adiere aerul. Fană rămînea pe gînduri.

— Nu se strică ea vremea până mine! Hii, boală!

Până 'n napoi acasă, boii merg ca'n palmă.

La întoarcere însă trei stropi cad pe nasul lui Fană.

— Drace! Ori e dela boi?

Peste două ceasuri o ploae măruntă și rece scutura cerul. Apoi, spre seară alta tot mai rece. Către noapte se pune pe lapoviță, în lege. Boii, cu car cu tot alunecau înainte și 'napoi.

— De-aș apuca barem să mînec noaptea la hanul din Pleoștești!

Era ultimul sat până la oraș.

Pela două noaptea Fană era acolo. Desjugă, intră în han, trage cîteva dușci, și o ciorbă caldă și se culcă buștean ca să pornească 'n zori.

— Na, că nici n'am urnit-o și s'au și pus troenile, își scuipă 'n barbă Fană cu necaz, a doua zi cînd din pat se zgîește pe fereastră ca să vadă cum e vremea.

Cît ai bate din palme era din nou la drum. Un drum alb, în cîmpul alb, subt cerul alb. De atîta alb vedeai negru. Ciori croncăneau pe deasupra.

— N'am murit încă, n'am murit încă!—îngînă Fană ca să-și mai dea curaj.

Și pleasc!, o palmă de viscol în obraz.

Palma venea parcă din capătul unui braț uriaș care pieziș reteza din spate carul cu boi și Fană cu tot.

Apoi se urca uriaș ca o aripă la cer și luînd cu ea tot frigul de acolo se întorcea și șficuia cu o șoaptă de aiurea exact atît din urechea lui Fană cît îi trebuia ca să-și blesteme viața. Văzduhul răspundea îndată cu o răbufneală de crivăț care venea ca dintr'un gîtlej de vulcan nevăzut și aceasta era deajuns ca tot cîmpul să dea alarma. Vuete, sirene, geamanduri, țignale și șuerături, ridicau tot pustiul într'o mare cu stropi și spumă prea multă ca să înnece pe drumeț. Numai scuipatul ei îl plesnea în față, îi mulgea nasul și sprincenele și-l înfășura în cearșafuri de răcoare, din care fiecare cută era un fior, fiecare strînsoare un cuțit.

O clipă furia contenea și pe Fană cădea praf de omăt spulberat ca și cum haite de lupi întorși cu spatele, rîciiau cu picioarele dinapoi și-i aruncau în ochi zăpadă.

— Și diseară-i moș-Ajunul!—mormăia Fană mai dînd un bolu juganilor și strîngîndu-și măciuca la sîn.

Ce diseară, că din sate apropiate veneau frînturi de colinde. Suflee mici încercînd să se ridice, parcă, și căzînd din nou în afunduri de îngheț. Cîte-o luminiță, vre-un opaiț, se clătina departe ca dintr'un vîrf de catarg naufragiat. Și marea care abia sfîrșise cu o lume; începea din nou cu alta, și același asalt, aceleași vuete și sirene prefăcute în șerpi și plesnindu-și șalele argintii, bătîndu-se cap în cap, șuerînd din mii de limbi și scuturîndu-și toate zalele de solzi, umpleau de forfoteală văzduhul.

—Nu, trebue să mă rad!, se împietrea în el Fană, punîndu-și barba'n piept, printr'un gest foarte nimerit de hotărîre și sfidare

Şi aşa între cer şi pămînt, cu carul cu boi, pe iarna răzvrătită cu toate poftele iadului, înainta în noapte o voinţă, o idee,—poate o superstiţie.

Aţi mers vreodată dormind pe drum, visînd, sforăind, crezîndu-vă într'un pat încremenit pe picioare, într'o casă de veacuri înfiptă în pămînt, nespus de fericit că-ţi simţi culcate membrele, mijlocul, spinarea, că te odihneşti, că stai?...

Fană aţipea subt binefacerile îngheţului. Cearşafurile care îl înfofolise rînd pe rînd cu suprafeţe de omăt se desfăşurau acum din el în toropeli de soare tăiat felii şi pavîndu-i tot pămîntul subt picioare. Un abur aromitor ţîşnea din crăpăturile pavajului ca din cuptoare duduitoare de pîni şi cozonaci; îi flutura cu urechi de iepure de casă vîrful picioarelor; îi catifela genunchii ce se dospeau de subt scorojeala degerului ca nişte cartofi pe foc; şi gîdilîndu-i pîntecul, i se furişa pănă subt bărbie, pănă subt nasul al cărui muc pica acum dintr'o lumînare veritabilă aşezată la propriu-i căpătăiu.

— Ce înseamnă adică lumînarea asta? Să fi murit?

Fană se întreba în vis şi singur răspundea negativ, căci altfel cum putea el să-şi explice aburul care tot mai mult îl năvălea, îi lua în braţe şoldurile, îl săruta în spate, îi punea perne subt umeri iar de subsuori plute de înnot pe o mare de miresme şi adieri, în vreme ce subt nări îi treceau cozonacii şi pînile proaspăt eşite din cuptoarele de dedesupt?...

Dar iată că aburii se strîngeau, se încoloceau, urcau turme de berbeci la cer, pe spinarea cărora, ca pe nişte nori, îngeri călătoreau cu trompete şi aripi săltăreţe.

Îngerii coborau încet şi în două şiruri drepte, se aşezeau de-o parte şi de alta, la căpătăiul lui Fană.

Aripele lor apoi parecă se dedeau jos de pe umeri şi căzute pe braţe rămîneau acolo subt forme de şervete albe, în vreme ce trompetele puneau în mîna dreaptă simple ulcele cu apă caldă de bărbierit.

— Drace, îngeri-bărbieri!—tresărea Fană din încheeturi noi ca nişte pansele.

Şi avea dreptate. Omul vedea bine. Numai cît te uita la cele două legiuni de creste uniforme, la frizurile care se strînsese din plete şi urcase în ornamente egale de candoare, pe frunţile nemişcate, jurai că îngerii sînt ucenicii lui Figaro, cu guri arcuite, blonzi, guralivi şi serviabili.

Dar iată că din capătul celalalt al plutonului, vecin cu cerul de pe trepte de marmură, păşeşte un moşneag. E sfîntul Petre în carne şi oase!

— Tot îngeri sînt care va să zică!—îşi spune nu fără desamăgire Fană Tomoiagă.

Dezamăgire, însă, de scurtă durată.

Căci nu înaintează Sfîntul Petre cîţiva paşi şi barba i se bifurcă, pletele i se dau la o parte într'o freză impunătoare, în

timp ce cheia raiului se lungeşte într'un briciu,—mai mare dragul!

Personajul astfel metamorfozat se apropie de Fană, îi ridică bărbia cu două degete elegant întinse, îi plimbă volubil pe barbă arătătorul, apoi, dintr'o cuvetă întinsă de unul din îngeri, îi aruncă pe faţă cocoloşul de spumă al unui pămătuf venerabil.

Clăbucii sfîrîie ca un şerbet în facere pe faţa întinsă de o voluptate nevisată—ori poate numai visată!

Fiecare păr se dilată să primească infuzia cu gîdilări ştrengare de mici picioare de insecte. Cîteodată vreun picioruş se întrece şi gîdilatul lui devine adevărat ciupit!

— Nu cumva-i un purice!, se întreba Fană trăgînd o ocheadă ruşinată Sfîntului Petre.

Intre timp spuma a înnecat toată faţa. Fană se simte cufundat într'un maldăr de foi de trandafiri albi. Nasul respiră o primăvară de mirezme. Frăgezimea lor îl imbibă şi catifelează pometii. Pe speteaza scaunului răsturnat, cu un cer în ochi, capul hirsut al lui Fană devine chipul proaspăt de acum douăzeci de ani al copilului ce nu trecuse încă prin sîrma ghimpată a perilor.

Fană o simte lămurit, mai ales cînd briciul dintr'un hîrşiit de spinare, retează clăbucii, pentru ca tăişul fin să înceapă un ciripit de pasere măiastră prin tufişul bărbiei. Paserea coboară, urcă, sare de ici şi colo şi fiecare zbughit al ei ia o povară de pe faţa fericitului pacient. Pometii, ciocul, fălcile, scofîlcirile obrajilor se volatilizează, se despart parcă aeriene de un chip de altă dată şi în acelaşi zbor vertiginos se reunesc apoi într'un chip nou, prezent şi imaterial din care fiecare cută, fiecare por e o virtute.

Cu o reverenţă sacerdotală, dar strîngîndu-şi nu mai puţin lucrurile în mîna stîngă, sfîntul se retrage pentruca o minunată manevră să înceapă în jurul lui Fană. Dintr'o parte şi alta a plutonului, rînd pe rînd, fiecare înger îşi urmează patronul, neuitînd însă să aplice, înainte de a face la stînga ori la dreapta ca'ntr'un marş milităresc, pe faţa lui Fană, cîte un şervet cald de toţi aburii ce înnotau împrejur.

Şervetele se multiplică, nu mai contenesc, cad parecă din toate părţile. Un vîrtej, un viscol de palme calde! Ca prin făcut, în răvăşeala sborului, ele smulg cu ele cu tot, zdrenţele de pe trupul clientului, şi un nou vîrtej de cearşafuri calde începe afurisit. Ele plescăe din colţuri, flutură, clipotesc cînd se aplică, vîjîie cînd îşi iau avînt şi fac din pielea lui Fană ceva din care şi Maica Precista şi-ar fi făcut mănuşe.

Vuetele se amestecă apoi cu şuerături, troznete şi clempăneli, vîrtejul se înteţeşte, şi o orgie vertiginoasă porneşte, un paroxism de viteze, la care iau parte brice, cuvete, pămătufuri, şervete, stropitori şi cearşafuri, toate întretăindu-se în aer, sclipind şi fulgerînd, multiplicîndu-se la infinit, şi umplînd văzduhul de un dans nebunesc, al cărui centru-motor şi a cărui conştiinţă unică—Fană—se economisea suprem într'o universală senzaţie de alb şi cald.

Ras, pudrat, parfumat, Fană Tomoiagă intra astfel în eternitate.

Cînd Fană se trezea a doua zi, acelaşi cîmp imaculat, de jur împrejur. Nu înaintase adică deloc? Şezuse toată noaptea înţepenit în vis şi zăpadă? Numai o geană neagră în faţă arată orarul pe aproape. Iar carul, ca un plafon luminat de o lampă electrică ascunsă, dovedea că trebue să fie pela ora prînzului. Foamea o confirma, începînd o zarvă nemaipomenită în Fană.

Călătorul, ca printr'o reacţie, îşi alungă mintea dela chinul care începea; şi salvator, tot visul din ajun îi reapare odihnitor ca o oază. Fană a visat cel puţin!... Lumina şi căldura privind parecă din nou, să-l inunde. Dar faţa îi înţepenise de mult înfiptă ca într'un păianjen monstruos, în mîna vînătă şi crispată.

Instinctiv, îşi trece două degete pe obrazul aspru şi îngheţat. Ca într'un nou vis, şi-l simte rece şi străin: o piatră colţuroasă năpădită de muşchi, năclăită de ţurţuri. Fană se simte nelămurit peşteră, cavernă, urs polar!

— Nu, trebue să mă rad! Trebue să mă rad!

E tot ce rămăsese din el, ca şi din viziunile unui drum prin foame şi îngheţ.

— O ramură uscată, moartă, năpădită de chiciură, dar care se scutură şi spune: am să 'nverzesc!

E personalitatea ramurii... E ceiace o deosebeşte de stinghia de lemn, care troenită în bătătură, nu-şi afirmă acelaşi gînd, nu se anticipează cu vre-o speranţă, nu-şi creiază primăvara.

In Fană ramura cu cît degera cu atît se înfierbînta mai protivnic, cu cît era mai muşcată de dintele chiciurei, cu atît se scutura şi suna primăvara, din cristale care deveneau ghiocei, din ghiocei care deveneau zurgălăi...

La ora prînzului ajungea în marginea oraşului, ghemuit în car şi dus ca de-o idee, un mucenic al cărui rug radia de toate razele ce-i mistuise trupul...

La hanul dela barieră Fană trebue să se oprească să tragă o duşcă şi să îmbuce ceva, căci dela prune până la dăsagi tot degerase şi putrezise cu el.

Apoi, hăulind ca de anul nou, cu un nou suflet, Fană duce boii în grajd, şi dă fuga la bărbier.

Inima îi bătea ca un clopot de mănăstire, cînd cu ochi de evlavie, cu fruntea înălţată, prizărea de departe firma în formă de tricolor a lui Eftimiade, deacurmezişul căreia un brici oblic sta deschis deasupra cuvintelor: La briciul independenţei, în iniţiale mari şi rare, între care studenţi ştrengari furişase cu plaivazul gros, trei litere, ca să dea: La briciul în-ter-dependenţei!

In uşa frizeriei norod care făcea din zori coadă.

Ca unul care nu fusese niciodată la Operă, Fană nu ştia ce înseamnă şi cu o îmbrîncitură de coate, înnoată uşor până'n frunte. Dar cînd să pună mîna pe clanţă, o chee se întoarce sgomotos şi un anunţ apare pe geam; Inchis între 1 – 3.

Lumea pleacă, Fană rămîne buimac.

— Nu mă mişc de aici până la trei!

Fană îşi bate de două ori braţele cruciş, ca să se mai desmorţească, îşi trage căciula pe urechi, şi se aşează'n prag.

Ora 2 bate la Palatul Administrativ. Apoi 2 şi jumătate.

— Incă o juma' dă ceas. Dacă nici acu n'oi fi întâiul!

Fană simte însă deodată un fior prin nări. Un miros dumnezeesc! Se uită. O ordonanţă trece de pe trotoarul celălalt cu un serviciu de mîncări. Fumul urca din farfuriile roşii aşezate în etaje.

Ochii lui Fană luîndu-se după nas încep să adulmece, şi la douăzeci de paşi, în colţul de dincolo dibuesc. firma: La Flăcău. Grătar bun, serviciu prompt.

Mecanic, Fană se scoală şi duce după nas.

Un gol uriaş i se sapă în burtă, pe măsură ce păşea.

In birt, lume, lărmălae, fleici care scăpărau în aer, mititei care plouau.

— Până la trei îmbuc eu ceva!

Dar chelnerii fugeau ca bătuţi cu leuca, ţipetele, zarva, astupau glasul lui Fană,

Se uită la un ceas de peste drum: 3 şi un sfert.

— Măi să fie-al naibii. Iar îl scap!

Fană îşi pune căciula şi-o zbugeşte peste drum.

O coadă de vre-o douăzeci de persoane se şi strînsese în pragul frizeriei.

— Acum s'a făcut! Barem să mănînc ceva. Am eu timp berechet păn' la 6!

Fană se înviorează din nou de mirosul bucatelor. Uite şi doi oameni din sat! Cum nu-i văzuse el mai înainte?

— Măi să fie! Tu eşti Fană? Ci stai cu noi colea că abia sosirăm!

— Da cum fu măi Fană cu Tremurică dăla Moară?

— Adivărat să fie?

Tremurică dela Moară? Parcă fusese de un veac! Fană prinde să-şi aducă aminte. Amintirile îl năpădesc, o iau razna ca nişte plute la vale scăpate din sloiuri. Sloiurile din Fană se topesc de vin şi căldurică; şi o Bistriţă curge din el, sprinţară, năvîrlioasă, o Bistriţă de hazuri, chihote şi înjurături.

Tovarăşii se prăpădesc de rîs. Ciocanele de ţuică se ciocnesc cu sferturile şi jumătăţile de pelin.

Fană e un dezgheţ care sparge zagazuri, inundă strada cu frizerie cu tot...

— Aoleo, ora 5 şi tot nu m'am ras!

Fană are timp numai să-şi ia căciula. Se repede fără să plătească.

Dar la frizerie lumea să se omoare! Două rînduri de gardişti luptînd, suduind, amendînd, luînd bacşiş.

Unde mai era chilipirul de azi dimineaţă. Fană se simţea în ceartă cu toţi sfinţii. Da să împingă, dar valul venea înapoi. Gardiştii fluerau ca la un înnec.

— Măi să fie!

— Ora 6, strigă sergentul din cap.—Acasă, hai, acasă! S'a isprăvit! După Crăciun acum!!

— După Crăciun?

Fană să leşine!

Ce să facă? Singur, în oraş, neras de Crăciun, prins de viscol. Pe cine omorîse el săracul?

O idee! Să se ducă prin dos, să cadă în genunchi jupînului, să-i spună că se bagă la el slugă pe două zile, că-i dă şi carul cu prune pe deasupra, numai să-l radă de Crăciun!

— Bun, s'a făcut! răspunde grecul Eftimiade.

— Numai vino la 9 diseară, că uite colea, nu mai pot prididi!

Fană dă o raită cu ochii. Intr'adevăr, prăvălia era tixită de toţi cei rămaşi afară la ora 6, şi care, ca să respecte ora venise pe din dos...

Nimic, deci, de făcut până la 9. Fană trage o plimbare prin oraş, se opreşte mai pela un han, mai pela o crîşmă.

Se întoarce pela 9 şi jumătate. Prăvălia şi mai tixită.

— Vino la 11!

La 11 la fel.

La 12, în sfîrşit, frizeria se goleşte.

— Ei acum ne ducem la culcare! *Marţi*, vino *Marţi*, după Crăciun!—îi întoarce patronul spatele, cu un căscat.

— După Crăciun?!!

Fană vede negru înaintea ochilor. Toată tragedia celor cinci zile din urmă se rostogoleşte în mintea lui cu o violenţă de caleidoscop. Dracii, cimitirul, visele, îngheţul!.. Şi după toate acestea, neras. De Crăciun?!

— Ba ai să mă razi acum!

— Ba nu!

— Ba da!

— Ba nu!

O ceartă grozavă se porneşte. Eftimiade înşfacă pe Fană, cu cei doi ucenici şi-l împinge spre uşe. Cu o smucitură, acesta îl dă pe spate şi e aproape să cadă însuşi bîldîbîc peste un scaun.

Rezemat în el, Fană vede pe măsuţa din faţa oglinzei, un brici uitat deschis.

Pune mîna pe el şi cum frizerul se repede să-l înhaţe din nou, cu o pimetă, hîrş, îi tae beregata!

— Na, acum ştiu c'am să fiu ras pă viaţă,—face Fană necăjit.

— Cum asta? întreabă Sam încremenit.

— Păi nu ştii că ocnaşii sînt raşi la cap?

— Bine Domnule—revine Sam după o tăcere în care a măsurat toată grozăvia lucrului.—Nu era mai bine dacă omul se rădea cu Gillette?

Dragoş Protopopescu

Prevenitul Don Ramón

La Snagov, în amurguri de vară cutropitor aprinsă, lacul e liniştit, întins ca o faţă de masă călcată grijuliv de o mînă gospodară. Soarele îşi tremură în dungi pulberea roşie pe întinderea lacului mut, şi lacul primeşte sărutarea soarelui fără fiori, senin.

Aşa am cunoscut eu, îndelungă vreme, lacul dela Snagov. Il priveam ceasuri întregi subjugătoarea întindere tăcută, netulburată şi mi se părea că mă aflu subt farmecul unei pagini limpezi, iar rarele unduiri imperceptibile ale apei, mi se arătau ca nişte zîmbete uşoare de subţire ironie. Sufletul lacului, în aceste amurguri, era lipsit de pasiuni, era clasic şi aristocrat.

Dar mi-am întîrziat odată deasupra apei, privirile obsedate de linişte şi tăcere. Soarele şi-a înnecat discul în lac şi pe nevisate, cerul sării s'a acoperit de nouri cenuşii şi grei. Furtuna îşi anunţa năvala cu ritmul unor bătăi de tobe nevăzute. Şi în unica mea sară, am aflat că lacul Snagovului mai are un suflet, tăinuit şi adînc, un suflet romantic, eroic şi răzvrătit. M'am întrebat atunci, ce s'ar fi făcut acest al doilea suflet al dragei mele ape, dacă ceva din afară—furtuna neaşteptată—n'ar fi venit să-i răscolească adîncul şi zvonurile tragice ale adîncului răscolit să le aducă la suprafaţă...

Şi iată, mă întreb acum, plin de aceste amintiri, ce s'ar fi întîmplat cu conştiinţa profund personală, conştiinţa chinuită de setea libertăţii şi afirmării umane a acestui poet subtil şi aristocrat care-i don Ramón Maria de Valle-Inclán, dacă furtuna stăpînirii dictatoriale din Spania de azi nu l-ar fi smuls din seninătatea şi uşurinţa jongleriilor sale poetice ca să-l hotărască să iee o atitudine combativă şi să-l arunce apoi, ca prevenit, în temniţele din Madrid.

O ştire de gazetă îmi vesteşte că don Ramón, autorul uimitoarei *Sonata de Estio*, a fost arestat în urma unui discurs pe

care l-a ţinut la Madrid şi în care critica aspru dictatura lui Primo de Rivera. Această ştire, amintindu-mi de lecturile mele din Valle-Inclán, mi-a turnat în suflet uimirea şi bucuria unei descoperiri presimţite.

I.

„Ca şi tine, simt şi eu adesea nostalgia Evului Mediu", scrie unui amic al său don Miguel de Unamuno în prologul neperitoarei sale cărţi: *Vida de don Quijote y Sáncho*. Şi întrucît don Ramón del Valle-Inclán face parte, ca şi Unamuno, din bineştiuta generaţie dela 98, este şi el chinuit de aceiaşi nostalgie. Dar cîtă vreme cel din urmă a turnat în paginile lui fiorul şi vijelia misticei ev-medievale, cu puterea-i îndîrjită de depăşire lăuntrică şi cu eleganţa jertfei trupeşti pentru statornicirea şi sublimizarea „nebuniilor eroice", adică: tot ceiace Evul Mediu are substanţial, omenesc şi etern—don Ramón îşi opreşte atenţia şi-şi supune pasiunea numai exteriorului feudal, fasturilor şi graţiilor, înscenării şi aspectului. Unamuno ni-a vorbit despre Sor Teresa de Jeuis Maria, despre Fray Luis de León, San Juan dela Cruz, Inigo de Loyola, —vifore sufleteşti, pasiuni ale credinţei. Valle-Inclán, în cele mai bune şi subjugătoare ale sale cărţi, ne pomeneşte de castele impozante, de prinţi magnifici, marchize pudrate, cardinali severi şi trubaduri sentimentali.

Insuşi don Ramón are în făptura lui ceva dintr'un vechiu castelan spaniol, care-şi trăeşte viaţa în încăperile vaste, reci şi lipsite de soare ale unui castel feudal. Obsedat de luciul desăvîrşit al meselor de mahon sau de paliditatea brumată a oglinzilor de bronz, în suflet cu perfecţia liniilor tăiate atent şi estetic de o mînă meşteră, don Ramón trebuia să aibe fatal un gest de respingere şi desgust faţă de imperfecţiile şi vulgarităţile lumii din afară. Totuşi, temperament păgîn şi senzual, a fost silit uneori, în proprii săi ochi, şi să deplaseze şi să răvăşească violent armoniile care îi cîntau în suflet. O făcea însă împătimit, rob voluptăţilor sale egoiste. Dar de cele mai multe ori, violenţa-i senzuală şi păgînă, izbutea s'o împletească, s'o amestece cu armoniile sufletului, izbutea să-i împrumute desăvîrşirea aristocrată a lăuntrului său armonios. *De la musique avant toute chose.*

Eroul cărţilor sale preferite, eroul cu care creatorul se confundă e Marchizul de Bradomin, acest elegant, ironic şi diafan marchiz, despre care Valle-Inclán ne mărturiseşte că este „catolic, sentimental şi urît".

Urîţenia marchizului de Bradomin, vreau să spun: urîţenia lui don Ramón, nu-i altceva decît o mască cu trăsături adînci, în care vremea şi chinul şi-au apăsat peceţiile, o mască bărboasă cu ochelari uriaşi de celuloid, care te face, la vederea ei, să exclami odată cu Rubén Dario, poetul chinuitelor *Cantos de Vida y Esperanza*: „este gran D. Ramón de las barbas de chivo". Dar urîţenia lui nu-i nici măcar cît celebra urîţenie a lui Papini, care nici

ea nu-i prea urîtă. E totuşi un atribut şi o caracteristică. Aşa ca să poţi spune despre el că-i „arcaico en la figura", cum scrie Cansinos-Assens. Dealtfel, niciun artist mare n'a avut vreodată ceiace se chiamă o faţă frumoasă. Sau era frumoasă, întrucît era specifică, personală. Nu vreau să spun printr'asta că don Ramón e un mare artist, fiindcă este urît la înfăţişare. Dar—Doamne!—am putea renunţa la aceste comentarii în jurul unui adjectiv pe care Valle-Inclán l-a scris fără să-i dee singur vre-o importanţă deosebită. E suficient să spunem că această urîţenie a feţei, l-a depărtat de lumea exterioară—făcînd, se'nţelege, mai întâiu, ca lumea să se depărteze de el,—l-a închis în sine şi i-a creiat o viaţă lăuntrică cu purităţi şi seninuri specific valle-inclăneşti. De aici 'nainte, don Ramón va să plutească în sfere străine vieţii în care trăeşte, va să-şi întoarcă dragostea către *el viejo buen tiempo*, căci trecutul are pentru el străluciri pe care în realitate nu li-a avut, vremea păstrînd dintrînsul doar esenţe şi armonii, şi ştergîndu-i meschinăriile şi vulgarităţile.

Viforoasa generaţie de 1898, care a răscolit aspectul sufletesc al Spaniei, deşi presărată cu cele mai diverse flori, rămîne pe de-a'ntregul subjugată acestor farmece ale trecutului şi poartă în sînge clocotul tradiţiei eterne. Până şi internaţionalistul don Vincente Blásco-Ibanez se supune specificului spaniol. In ce-l priveşte pe Valle-Inclán al nostru, nu numai îşi dă aere de mare feudator, nu numai desemnează în văzduh gesturi pline de extravaganţă care vor să amintească isprăvile neosteniţilor *caballeros audantes* (gesturi care, în treacăt fie zis, amintesc eşirile fantastice ale lui Alexandru Macedonski); ci în toate paginile lui tremură vraja vremilor străbune şi amprenta tradiţiei e veşnic prezentă. Poate sau cu siguranţă, don Ramón nu înţelege, asemenea lui Unamuno, să caute şi să găsească „adevărata, eterna tradiţie în prezent, iar nu în trecutul mort pentru vecie şi îngropat cu lucrurile moarte *(En torno al casticismo)*". Căci preocupările lui don Ramón care sînt ale unui perfect estet, stau departe de chinurile conştiinţei şi neastîmpărul moral. El n'are idei de clarificat, idei ce trăesc prezente şi sînt, subt alte forme, substanţa însăşi a tradiţiei, a tradiţiei pure, *castiza*; îl arde pe dinlăuntru numai dorul de-a dezvălui frumuseţi. Prezentul pe care-l poţi privi în deaproape, cu lupa, şi-l vezi prin urmare în goliciunea meschinăriei lui, nu-i oferă aceste frumuseţi după care umblă însetat şi pe care în schimb trecutul nu le precupeţeşte, trecutul—cum spusei deja—privit prin perspectiva vremilor duse, adică purificat şi transsubstanţiat.

Astfel, don Ramón e monarhist şi catolic, întrucît tot trecutul de evenimente, toată istoria Spaniei e plină de Regi şi Cardinali. E monarhist, nu în urma unei lupte politice cu el însuşi care să-i fi revelat eventual binefăcerile monarhiei; e catolic, nu din pricina unei alegeri conştiente şi libere a dogmelor care se potrivesc mai bine înclinărilor sale mistice, nu subscriind Tainele Bisericii catolice. Şi apoi e monarhist şi catolic, nu fiindcă e atît

de puţin inteligent şi atît de profund orb încît să nu vadă imbecilitatea lui Alfonso al XIII-lea sau lipsa de autoritate a Papei. Ci e catolic şi monarhist, fiindcă îi place fastul Catedralei şi al Palatului Regal, şi fiindcă îi displace haina nemţească a d-lui Doumergue, preşedinte al Republicii franceze, şi simplitatea fadă a slujbelor protestante sau baptiste. Iar şi iar, încîntarea vederii, desfătarea sufletului său de artist, într'un cuvînt *arta*,—iată ceiace-l apropie de lucruri, iată ce-l face să iee atitudini. Nu e vorba de convingeri, ci de voluptăţi.

Dar marchizul de Bradomin mai e şi sentimental. Intr'adevăr, nu putea să nu fie, el care-şi iubeşte cu prea puternică slăbiciune emoţiile mici: sărutarea unei mîini albe şi parfumate de femee; privirea insistentă a unei petale de trandafir; ascultarea în amurg a buciumelor depărtate; convorbirile cu străjerul castelului, păstrînd totuşi o atitudine de superioritate; hoinăreala între hotarele feudului; iluziile de bătălii şi cruciade inexistente.

Don Ramón e într'adevăr poetul emoţiilor minore. Cine are răgazul să privească lucrurile cu lupa, să le aibe atît de aproape încît să le piardă perspectiva, conturul, cadrul, începe să iubească lucrurile în sine, lipsindu-le de semnificaţia şi rostul lor, adică începe să iubească un lucru fără înţeles, căruia îi împrumută o frumuseţe cu totul alta decît cea reală, o frumuseţe subordinată şi creată ulterior celei adevărate, cu iluzia descoperirii frumuseţii *esenţiale*. E dorul de pătrundere al substanţei lucrurilor, al frumuseţilor prime, pure, intrinsece, (ceiace nu există), dincolo de experienţa noastră, dincolo de ceiace experienţa noastră ar putea să adaoge şi prin urmare să denatureze. De-aici, din acest dor legitim şi chinuit, se naşte ceiace se cheamă *poezia pură*. Acea poezie lipsită de înţeles—de înţeles în toate înţelesurile,—dar grea de sonorităţi, culori şi armonii. Poezia pură, cu tot aspectul ei complex, cu tot abstractismul ei, cu toată faima-i de rod al civilizaţiei, e o poezie primitivă. Copilul care recită versuri învăţate pederost, fără să ştie că versul e alcătuit din cuvinte care au fiecare în parte un sens precis, adică fără să iee seama la sensul versurilor pe care le recită şi totuşi se încîntă de ritmul recitării sale, copilul acesta e un suflet de perfect poet pur. Dealtfel copilăria, nu în înţelesul peiorativ al cuvîntului, ci în înţelesul pe care Unamuno îl dă vorbei *infantilidad* (infantilitate), este caracteristică, dacă nu chiar esenţială artei în genere şi în special poeziei, dar mai ales poeziei pure. Sufletul artistului, sufletul poetului are afinităţi şi de cele mai multe ori coincide cu sufletul copilului. „Je regarde toujours les choses avec mes yeux d'enfant"—o spune unul dintre cei mai profunzi artişti ai vremii noastre, pictorul-poet Vlaminch.

Poezia prozei lui don Ramón e plină de copilării subjugătoare, neînţelesuri sonore, nimicuri suave. Limpezimi antice, graţie medievală şi ritm modern, de cea mai modernă speţă. Poezie extravagantă, funambulescă. *À la fin de l'envoi je touche.* Poezia unui adevărat marchiz. Limba castiliană veche, arhaisme pitoreşti îmbinate cu vocabularul celui mai pur şi recent modernism. Limba lui Galaction şi a lui Arghezi. Aspră, vehementă, cu miros de fîn ca limba lui Arghezi; suavă, imponderabilă, cu parfumuri de floare, ca limba lui Galaction.

O experienţă prematură, probabil cîştigată odată cu viaţa, o experienţă cu care s'a născut, l-a depărtat întreaga-i viaţă de meschinăriile cotidiane. Asperităţile vieţii îi sînt străine. S'a ridicat deasupra lor pierzîndu-se în sferele poeziei sale pure şi şi-a făurit o lume proprie cu îngeri, cîntece şi flori. Dacă uneori, în visurile-i de artist, scoate din teacă spada şi-o învîrteşte ostentativ in aer,—o face de dragul gestului care-i estetic, şi nu cu gînd tendenţionist, ca Sfîntul Gheorghe de-o pildă: să ucidă un balaur viclean şi stricător.

Pentru ilustrarea deplină a manierei valleinclăneşti, e poate nimerit să amintim aici de paralelele făcute de criticii săi între el şi alţi făuritori de lumi poetice, adăogînd, se'nţelege, pe ale noastre proprii. Păgîn ca D'Annunzio *(pagano por el apetito)*; creştin ca Huysmans *(cristiano por la belleza y el hastio)*; libertin ca Barbey d'Aurevilly; senzual ca Pierre Louys; jongleur al verbului ca Banville; poet ca Oscar Wilde,—don Ramón Maria del Valle-Inclán are sufletul parnasian, aristocrat, cu seninătăţi şi linişti, ca lacul Snagovului în amurguri de vară.

Singura-i legătură cu lumea, în această plutire în abstract şi puritate, o face ambiţia-i lumească de-a fi pentru mişcarea literară a ţării sale „padre apostolico y pontifice primo", de a-şi merita titlul de „maestro de estetica, poseedor de normas", ceiace iar ne aminteşte de Macedonski al nostru, cel dornic să fie „şef de şcoală literară" şi însetat să aibe cîţi mai mulţi discipoli şi prozeliţi. Dar probabil că don Ramón, ar fi renunţat bucuros la toate aceste, dacă n'ar fi putut să rămînă liniştit în turnu-i de fildeş, un adevărat marchiz „catolic, sentimental şi urît".

II.

Iată însă, pentru a nu ştiu cîta oară în lume, cum întîmplarea vine să dovedească unei anume imbecilităţi îndărătnice, că sufletul unui artist veritabil coincide cu o conştiinţă de om.

Ani şi ani, don Ramón, pe înălţimi parnasiene, şi-a acordat lira şi a cîntat senin. Roma, jos, putea să ardă. Atîtea vieţi puteau să piară. El rămînea să cînte în ritmul menuetelor lui Mozart şi cu ceva din tumultul nocturnelor lui Chopin. Arta trebuia să supraveţuiască vieţii. Arta trebuia să învingă viaţa.

Într'adevăr, poate arta să supravieţuească vieţii, învingînd-o? Ci nu e arta cu atît mai mare, cu cît viaţa, viaţa adevărată, vie vibrîndă, viaţa trăită, de fiecare zi, o copleşeşte mai mult? „Cea mai obscură şi mai umilă viaţă preţueşte infinit mai mult decît cea mai mare operă de artă", grăeşte acelaşi şi acelaşi Unamuno.

Și vine vremea pentru artistul adevărat, artistul mare, cînd trebue să aleagă între arta lui și viață, cînd adică începe să vadă că trebue să-și facă din însăși viața lui o operă de artă, cea mai sublimă din cîte a făurit. Există în cel mai senin suflet de artist rob artei sale, o furtună ce mocnește: furtuna conștiinței care așteaptă semnul unui eveniment din afară ca să se dezvălue sieși. Ce eveniment anume? In fața acestei întrebări, umbră și mister. Vremea, care după spusa lui Bacon e cel mai mare dintre inovatori, singură va să hotărască.

Pentru conștiințele—artiste sau altfel—ce trăesc astăzi în Spania, a sunat ceasul grelei cumpene. Arta și în genere lucrul omului, trebuesc statornicite cu întăriturile vieții. E vorba de jertfirea liniștei, a monotonei liniști de până acum; e vorba să se deslănțuiască furtuna conștiinței, acea furtună deslănțuitoare de alte înfricoșate și vrăjmașe furtuni.

Mi-e aminte să pomenesc aci, pentru a nu știu cita oară, numele dragului meu don Miguel de Unamuno, această bizară și complexă conștiință care a știut să-și reverse furtuna cutezător și neînduplecat. In povestea exilului său pe care l-a istorisit în esseul *Cum se scrie un roman*, don Miguel amintește de un alt proscris, italianul Giuseppe Mazzini cel ce-și blestema compatrioții care au acceptat să rămînă în patrie, îngenunchindu-și conștiința în fața stăpînirii italiene de pe la 1830, cînd Mazzini își suporta exilul. „Fie ca blestemul patriei mele, al patriei ce se va ivi în viitor, să cadă greu asupră-le!" grăește tragic proscrisul italian. Iar don Miguel adaugă: „Tot așa să fie cu savanții, cu filosofii ce se hrănesc în Spania și pe spinarea Spaniei, cu acei pe care orice strigăt îi deranjează, cu acei ce vor să primim toți surîzînd scuipatul mirșavilor, celor mai mîrșavi de pe lume, cu acei care se'ntreabă ce poți face cu libertatea. Ei? Ei n'au decît s'o vîndă. Și să se vîndă. Prostituați!".

Aceste cuvinte grele îl vizau oare și pe don *Ramón* rămas în patrie? Putea oare marchizul de Bradomin, acest mare suflet de artist, înainte de a fi marchiz, îndrăgostit al culorilor și aromelor, ticluitor de stihuri vrăjite și dulci, să rămînă pe veci închis în castelu-i feudal, despărțit de lume prin șanțul adînc al poeziei sale pure, cînd tot ce-i era drag trăia liber între hotarele lumii de afară? Putea castelul să rămînă veșnic cu puntea ridicată?

Pe temeiul convingerii că don Ramón e un mare meșter al cuvîntului omenesc, și că acest meșteșug nu-i dat decît oamenilor deplini, cu suflet complex și conștiință întreagă,—mi-a fost îngăduit să presimt ceiace trebuia să se întîmple și într'adevăr s'a întîmplat.

Zvonuri dureroase i-au ajuns marchizului în castel și i-au vestit că stăpînii patriei sale, stăpînii sprijiniți în spade și în mîrșăvie sufletească, dau iama prin comorile lăsate în lume de Dumnezeul catolicismului său, că toarnă apă în culorile vii și aprinse ale bunei tradiții spaniole și-i împuțesc aromele cu otrava minciunii

și intereselor viclene. Și cu sufletul rupt în două—ce durere e mai mare decît să-ți vezi lucrurile dragi de-o viață întreagă terfelite de mîini murdare?,—dar cu puteri nebănuite în piept, marchizul de Bradomin și-a pus piciorul, obișnuit să calce ușor peste podelele lustruite ale castelului, pe țărîna răscolită a patriei în al cărei graiu bătrînesc și frumos a legănat atîtea visuri de artă. Și la atingerea țărînii aspre și negre, un fior nou i-a străbătut trupul din tălpi pănă'n creștet. Surprins de propria lui descoperire, marchizul a început să facă cunoștință celor mulți, celor ce așteaptă răbdători cu dinții și cu pumnii strînși. Pe nevisate, și-a simțit sufletul primenit. Străin altădată de toate aceste, a învățat fulgerător de repede să le iubească și să și le facă prietine sufletești. A uitat că are in castel, păturite frumos, pergamente cu pecetea înflorită a familiei sale nobile, pergamente pe care singur și-a scris *Las Memorias del Marqués de Bradomin*. Și furat de vîrtejul vieții nouă, și-a luat pana de odinioară și în același graiu sonor și pitoresc al Castiliei vechi, cu care străbunii lui și-au adormit copiii, a început să istorisească, plin de-o caldă simpatie, isprăvile muncitorilor răzvrătiți din Mexic și cu infinită ură, să zugrăvească josnicia de caracter a unui tiran închipuit de fantezia lui. Multe proecte literare va fi lăsat în suspensie marchizul, cînd a trecut pragul castelului. Dar niciunul printre ele nu aducea nici pe departe cu această carte nouă, neașteptată de însuși autorul ei, carte ce poartă titlul: *El Tirano Banderas*. Ce forță uriașă l-a putut sili să se despartă de nimicurile care făceau farmecul vieții sale și ce fier înroșit l-a ars pe dinlăuntru, făcîndu-l să simtă nevoia de a-și spune cuvîntul clar și sincer, de a-și desvălui conștiința în fața lui proprie și a lumii întregi? Atît de bestială să fie cruzimea dictaturii lui Primo de Rivera, atît de umilitoare să fie încătușarea libertăților în Spania? Nimic nu ne îndreptățește să nu credem acest lucru. Dar ceiace ne interesează aici, nu-i primejdioasa tiranie a imbecilității cinoase; ci necesitatea intimă, interioară, a creatorului de valori artistice de-a se manifesta cu gestul și fapta, de-a hotărî formal și vizibil, în anumite împrejurări, bătălia pe care e dispus sau mai degrabă silit s'o dee împotriva stăpînitorilor procopsiți ai lumii pămîntești.

Știm că don Ramón a scris *El Tirano Banderas*, carte de sublimă și înfiorătoare ură: ura răzvrătitului. Dar mai știm altceva, ceva și mai neașteptat și mai uimitor: don Ramón pe care nu-l puteam vedea decît într'un salon elegant, asemenea salonului lui Anatole France din Villa Saïd, mînuind cu măestrie *o causerie* delicioasă,—a ținut un discurs într'o piață publică, un discurs politic, ofensiv, vehement, de pe urma căruia s'a ales cu închisoarea. Și să nu uităm că această exuberantă atitutine a sa, plină și ea de extravaganță dacă voiți, nu mai e luată de dragul gestului în sine, cum ni-a obișnuit don Ramón o viață întreagă. Să nu uităm că acest gest de tinerețe și bravură e făcut de un moșneag trecut de șaizeci de ani (don Ramón s'a născut în 1869), cu de-

plina conştiinţă a primejdiilor eventuale şi ulterioare. E vorba de politica pe care o face, nu un militant interesat dintr'un partid politic cu firmă înscrisă la Tribunal, ci politica sinceră a unei conştiinţe libere. Această politică e mai puţin în chip obişnuit politică şi mai mult transformarea viforului sufletesc, interior, spiritual în vifor adevărat, material, care doboară copaci şi smulge acoperişuri de pe case.

Tîrziu sau s'ar putea spune mai nimerit: tocmai la timp, în al şaizecişiunulea an al vieţii sale senine de marchiz feudal, don Ramón a izbutit să împlinească această transformare prin care — împlinind-o şi desăvîrşind-o va să-şi răscumpere slăbiciunile lumeşti. Uimitoare poveste a acestui veteran tînăr, care a cules anişori dearîndul flori divers colorate în grădinile închipuirii sale, şi mai tîrziu ceva a ajuns, slavă ţie, Doamne! să culeagă cea mai frumoasă floare din grădina adevărului: descoperirea conştiinţei proprii!

Astfel, ajuns dincolo, sus, în Paradisul ceresc, cînd don Ramón Maria del Valle-Inclán se va înfăţişa lumii privirilor lui Dumnezeu, şi cînd va avea să-şi cîştige, în suprema instanţă, mîntuirea sufletească, el nu va pomeni, ca sprijin, jucăriile lui frumoase, printre care cele patru sonate uimitoare: *Sonata de Otono, de Invierno, de Primavera şi de Estio,*—cu alte cuvinte nu va pomeni de darul primit dela Dumnezeu însuşi de a-şi încînta fraţii efemerei şi pămînteştii sale vieţi, care-i uneori atît de urîtă, tristă şi chinuită totdeauna. Ci va veni cu sufletul vibrînd de amintirea vie a faptei sale omeneşti, acea faptă bună despre care Turgheniev spunea că „străluceşte mai puternic decît cea mai orbitoare frumuseţe", acea faptă care se confundă cu adevărata frumuseţe orbitoare: afirmarea sinceră a adevărului dictat de conştiinţă. Don Ramón va aduce în mîni dovada conştiinţei sale de om.

L. Sebastian

La Capre negre

D-lui I. Brătescu-Voineşti

După ce, în sfîrşit, rînduirăm totul pentru plecare, unul din prietini mă mai întrebă:

„Ce puşcă iei?

— O să iau pe cea de munte că mi-e mai îndemînă cu ea.

Prietinul clipi lung, parcă să-şi oblonească un gînd de nedumerire şi eu, înainte ca el să-l lămurească, adăogai:

— Unde urcăm noi să ucidem capra neagră, acolo sus, în piatră, trebue puşcă să facă una cu sălbătăcia ţinutului şi cu soiul vînatului".

Şi-aşa era: puşca de azi, uşoară, fără cocoaşe, parcă nu se potriveşte întru nimic, nici cu bolovanii grei, nici cu radina de pin, nici cu sălaşul de vulturi, unde aştepţi ceasuri lungi să dobori o capră neagră.

Iar vietatea asta are, ca nici o alta, toată mlădierea în mişcare, cînd o vezi stînd, însă, nu întrupează — cum pretinde Bordeaux — minunea formei şi înfăţişarea ei nici nu-ţi dă fiorul friabilităţii cum l-ai simţi, de exemplu, la vederea unei căprioare.

Aşa vînjoasă la trup, cu grumaz de junc, înfiptă pe picioare groase, puternice şi elastice ca oţelul, de-o vijelie ameţitoare în fugă, temerară şi inaccesibilă pămîntenilor, merită — negreşit — onoarea unei arme grele, o armă din

care focul să plece năprasnic ca trăsnetul și — tot ca el — să umple de vuet apocaliptic decorul primitiv.

Și — vînătorește vorbind — îmi plăcea, mai ales arma aceia, fiindcă avea cocoașe, care mă afundau în trecutul plin de ceață și pe care, decîteori le ridic, cu arătătorul pe trăgaci, le simt svîcnind din adînc, subt întinsoarea arcului, ca femeia subt dogoarea sărutului. Elementul acesta primitiv face ca acolo sus, unde chianțurile se înfrățesc cu tăriile, vînătorul să se înfrățească cu jepul dela picioare, cu țipătul unui erete din văzduhul înalt, cu brînarele ce încing ca un capriciu vîrfurile cenușii, cu apa, cu pămîntul și cu cerul de deasupra.

De înțelesul acesta, prietinul meu părea pătruns, așa că, fără altă explicație, rămase să plecăm adouazi.

. . . .

***

Cînd pornirăm spre Olănești, căldura cădea în trîmbe fierbinți. De-abia dincolo de valea Tisei, dinspre Comanca, din sipite de gresie ne învăluiră pînze de aer primenit și aromat.

Două ore de mers și fùrăm în gura văilor, locul de odihnă peste noapte și de întîlnire al vînătorilor din plaiu.

Insera. Bătăiașii alergară după lemne. Teiușenii își luară jigajnia să facă de nițel păstrăv iar noi, tîrgoveții, ne căutarăm un loc de scaldă subt streașina unei lespezi.

Apa era scuț, limpede ca roua, iute ca briciul, așa că, abia-abia, izbutirăm să ne *muiem*. In vine încetină sîngele, inima se strînse și fiori lungi ne sgîlțîiră din tălpi până'n creștet.

Călcarăm astfel, hotărît, subt bolta senzațiilor tari.

. . . .

***

Focul arunca în noapte lumini verzi și jocuri de scîntei, bucăți întregi de carpin și brad, bușteni căzuți și mesteacăn putred, se mistuiau în flăcări, subt un baldachin de fag.

Deasupra, pe cerul ca porumba, se încrustau largi ramuri șerpuitoare, prinse în rețeaua frunzișului tremurînd subt vălvătaie.

Până să se coacă în spuză, învelit în brusture, păstrăvul prins la lumină de zadă, coborîră din Comanca de sus, Gică și Hînculete, cu cățaua după el, suptă-cocîrlă.

Mai într'un tîrziu, cînd luna se ridicase, galbenă și lucitoare ca un ciob de faianță, iar focul pălise, cerul albastru începu să se lumineze, în timp ce, coperișul de frunze al fagului, se întunecă.

Atunci căzură prin Fîntînele, Ghiță și Nicolae Tisanu.

Le dădurăm bun venit. Vînătorii legară mai departe cînii și-apoi veniră lîngă foc.

Cei mai mulți din tovarășii dela oraș, adormiseră.

Copoii scînceau și-și sgîlțîiau lanțurile, scărpinîndu-și coastele.

Din cînd în cînd, pufnea în foc o bucată de putrigai și se înălța spre boltă fir de fum, ușor, curat ca pentru jertfă.

Eu tot n'ațipeam.

De altfel e și păcat să dormi în munte cînd urci odată sau de două ori pe an. De părerea asta eram toți cei de față, până a nu-și vărsa o damigeană nectarul, dar după aceia, numai Nicu a' lui Iorgu o ținea, într'una:

— Nu mai dormiți acu! boerilooor, mai bine mîne-n țiitoare!

Cînd luna scăpă în jos, ca o coaje de turtă, Ilie Ovreiul strigă scurt: «haghèți!».

Acum cînii scheunară întinzînd botul și adulmecînd boarea, iar noi sărirăm la puști. Cineva se văită în răcoarea nopții:

— Ce, plecăm? E de-abia trei jumătate!

***

Luarăm pieptul drept în sus, pe subt păienjeniș de argint. Să fi voit și nu puteai sufla o vorbă, așa era de prăvălit priporul.

Cîte-un copoi icnea sugrumat de sgardă sau trăgea alături din potecă cînd da în vre-o urmă.

— «Dee potae», îl imboldea vînătorul, îndeamnă, să nu ne prindă'n mers ziua și căldura».

Ieșirăm căzniți, în plaiu. Tăiarăm poeni ațipite in visarea nopții, călcarăm adîncuri de ferigă grasă, ocolirăm stînci ale căror vîrfuri sdrențuiau borangicul albastru al cerului și cînd, înspre răsărit, se aburi zarea, noi ne strecurarăm printre curpeni și cotirăm spre scăpătat, cătră Căciula Muscalului.

In stînga, scînteiau Buila și Clinul Bărbătescului, iar mai aproape, subt ei, fluturau eșarfe albe de ceață deasă, Cheia cu Vulturii.

Ținurăm spinarea muntelui drept spre Stîna lui Baicu din Folea și, cînd soarele ne trimise în spate prima suliță, noi puserăm jos, unde era să facem bătaia, la Fața cu ferigă.

* * *

. . . .

Doi bătăiași trecură în *Mojdreanul* unde trebuiau să dea drumul la cîni, iar unul din ei avea *să țină gură* în piciu, ca nu cumva caprele, urnite din dos, să zăvîrnească peste *Cîrlig*, dincolo de linia noastră a pușcașilor. Celălalt lua bătaia din jos de *Pîrăul Socului*, pe după *Piatra cu cornii*.

Locul aici era numai prepestenie și singur Toma Teiușanu, cu piciorul lui anchilozat, ca o pîrghie fixă în șoldul stîng, putea să urce și să dea și gură.

Mai la dreapta, chiar pe scocul feții, intrase Pătru al Adrianii, flăcău neostenit, în sufletul căruia își făcuse cuibar patima pîrdalnică a fierului găurit în lung.

Deaceia lui i se dete și pușcă ca să dea semnalul

începerii bătăii și-apoi, de-or fi să alunece caprele peste apă în «găuri», să ia vre-uneia din sălbătăciuni drumul din picioare.

Noi vînătorii, furăm așezați de Ilie Ovreiul, după cunoașterea *puștii* și rostul țiitoarei.

Așa, Hînculete rămase în Curmătură să nu scape *și-acum* vînatul spre Cireș.

Frate-meu rămase între pietre iar eu dincolo, în Plopiș unde-a trecut an, țapul.

Erau înșirați peste vale ceilalți, după chibzuiala lui Ilie, ca toți «domnii» măcar *«s-audă»* sau *«să vadă»*.

Ţiitoarea mea, un pîlc de plopi deși și subțiri, îmi lăsa, dela înălțime, vederea largă, jos, spre vale și în stînga spre Cheutoare, unde sta Dobre.

Dimineața strălucea ca lacrima și era liniște de sticlă.

Imi făcui un loc, cu teamă, să n'o sparg, iar cînd trăsei cocoașele — care căpătară deodată viață și putere de... moarte — strînsei fălcile cît putui.

Apoi, mă topii în așteptare.

Una după alta, trăsniră'n adînc, două împușcături.

Subt coșul pieptului mi se sbătu inima și mîna sugrumă gîtul armei.

Mai totodată, dinspre stînga, un bătăiaș svîrli un răcnet: «Huoaaa»!... Iar liniștea, sărind în țăndări, lăsă pereților de piatră, colțarilor și fundurilor nevăzute, pas să răspundă, întâiu tare și-apoi mai încet și tot mai prelung: «huoaaaa».

Auzii glasul Frunzicăi, chefnind oțărît și sucindu-se iute, «de-a coasta».

Se îndrepta spre mine, ca un val de bucurie. Din niște aluni din față, încremeniți ca'n fundul unei ape verzi, o găinușe svîcni în sus și se mistui pe loc.

Imi sîngerai buza.

Frunzica—copoaica Tisenilor—se auzea acum peste scoc, unde bătea Toma.

De nicăiri nici un foc.

Soarele punea pete de lumină jucătoare pe golurile munților și umbrele se trăgeau încet subt vîrfuri, ca niște coarne de melc.

Se întețise căldura și pela urechi, îmi țiui, cu vibrații de oțel, un țînțar.

Tot mai lipit, pe subt bărbie, în ochi pe lîngă pleoape, îl rabd, ca un mucenic: în jos de aluni, se deslușesc bine sărituri în frunză: sdup, sdup...

Trebue să vină capra, singură, fără cîni. Cîte sărituri ale nevăzutei, atîtea îmbulzeli în pragul inimii!

Ochii îmi joacă în jghiaburi de foc și parcă nu mai aleg nimic.

A stat, a înghițit-o pămîntul?

Nu cumva, pe după bradul acela răsturnat, pe subt buza aceia de piatră răsfrîntă în jos, ca a unui cal bătrîn, s'a șters... și eu...?!

Mi-a amorțit dreapta în gîtul armei și umărul mi-a înțepenit de încordare.

Nu mai aud nimic cînd, deodată, deasupra mea—pe vîrful, subt care sfîntul Hubert a rînduit țiitoarea *Flopis* pentru protecția caprelor negre, sălbăciunea ce vine și piere ca umbra, șuieră puternic în nări umede, șuer de batjocură și victorie.

S-a dus...

Departe, în Brînare, la „loc bun" a trosnit pușca lui Ilie Ovreiul.

Acolo s-a împlinit—sigur—porunca marelui destin.

Mi se strînge un cerc în jurul gîtului. Stropșesc, voinic, țînțarul de după ureche. Las cocoașele și mă tîrăsc spre creastă, în soare.

Umbrele s-au îngrămădit toate în fund de văi și

cîte țancuri, atîtea culori. Mi-e gura coclită și, de subt o cetină, privesc bolnav spre Piatra cu Cornii. Acolo, la subțioara ei, am stat eu acum doi ani!... Ce frumos a venit atunci țăpoteiul acela mic și negru, vioiu ca un drac!... ...Și cum a îngenunchiat cuminte, cu botul de rubin și ochi morți, de cum a trăsnit pușca!...

. . . .

...Se vede așa bine dosul pietrii unde le găsesc cînii la păscut!

Cînd pornesc, iau brînarea, mînioase de gura și urmărirea cînilor.

Omul nu le înspăimîntă, însă, neîndoios, le dezgustă. Prea e bleg! Vînătorul da, vînătorul adevărat, le neliniștește și parcă ele știu să-l înconjoare, de pildă: Hănculete, Pătru Tisanu, Ilie Ovreiul!

De tîrgoveți însă, ca mine și ca alții, pe care îi fură tremurul unui mănunchi de raze, arabescurile săpate de ploi pe fruntea unei stînci, legănatul unui vultur în zare, de aceștia... scapă lesne...

In spate se arată frate-meu.

— «S'a sfîrșit bătaia?».

— «De, zic eu, să mai așteptăm.

Pe fața Pietrii cu Cornii parcă joacă o rază de văpaie.

— «Aveți grijă, strigă cît îl rabdă plămînii, Toma, blestematul. Aveți grijă subt piatră!».

O capră răzleață, coboară în salturi ca o pasăre în joc de aripi. Negreșit, e tot sălbatecă și dacă nu-i neagră, nu înseamnă că e de casă, deabia sîntem la începutul lui August.

Stă stană o clipă. Sare până în dreptul unui brădui și se oprește scurt, prinsă în unghii ca de niște ventuze. Crescută ca din pămînt acolo, stă, ascultă și-și rotește capul în toate părțile.

Unde se lasă îndulcit muntele, pe șeaua dinspre scoc

a şi apărut Gică şi-a închis-o. Frunzica a sosit şi ea, dar nu mai poate trece înainte.

Capra a luat-o brătiş acum, pe deasupra gurii căscate şi-n capul brănării se proectează pe fond alb ca o minunată sculptură în marmoră roşie.

Iau carabina lui frate-meu şi trag cu înălţătorul la şease sute.

Glonţul plesneşte mai sus şi din gresie, se înalţă, ca un pămătuf de păpădie, praful.

Pare că nu se clinteşte, dar deodată face o piruetă şi imediat o gigantică a morţii pe o bară nevăzută.

Se smuceşte apoi, fereşte eşirea spre Gică şi se lasă drept pe gingia prăpastiei deschisă subt picioarele ei.

Cu soarele în coastă, roşie ca o bucată de jar, coboară încă trepte nevăzute săpate în păretele muntelui şi, din loc în loc, pluteşte parcă în aer, se agaţă şi se leagănă pe-un fir întins între vîrfuri de ardezie.

Scapă fără voe cîţiva paşi mai jos şi-şi regăseşte iute echilibrul rupt, incovoindu-şi trupul deasupra abisului, cu toate patru picioarele adunate subt ea, ca degetele unei mîni creştineşti, strînse în semnul izbăvirii.

Dar pentru ea nu mai e scăpare.

Gică s'a tîrît în coastă iar jos în fundul văii, a ieşit, ca din pămînt, Pătru Teiuşanu. Frunzica bate înebunită, neputincioasă.

Stăpîna palatelor de marmoră vînătă, superbă şi neînfricată în hotărîre, se aruncă spintecînd văzduhul nepătruns ca o nălucă sau... ca un gînd...

Dar de jos, din ţărîna pămîntului vitreg, glonţul vrăjmaş o întîmpină cu trăsnet de biruinţă omenească şi înainte ca ochiul ei să mai fi putut răsfrînge un zob din smalţul cerului, prietina norilor, amanta adîncurilor, îşi schimbă ultima săritură fantastă, într'o prăbuşire a morţii.

Pentru a doua oră, în aceiaşi zi, destinul sălbatec, bătuse din aripi.

V. Georgescu

Antagonistul Nietzsche

In istoria doctrinelor culturii rar s'a putut vedea un mai vitreg destin decît acel pe care l-a suportat filosoful „voinţei de putere".

Evident, vizionarul unei lumi superioare şi creatorul supraomului a oferit în opera sa—fragmentară chiar în structura ei—o prea sensibilă incoherenţă şi o totală lipsă de consecvenţă logică. Dar de aici şi până la acea dureroasă supoziţie, prin care această cugetare fecundă în sugestii şi idei apare ca produs al unui ferment de dezorganizare psihică, este o cale imensă, pe care din nenorocire psihologia epocii a străbătut-o cu un singur pas. Viaţa sa a prezentat astfel prelungirea unei infirmităţi atavice, pe care fatalitatea a avut grijă să o extindă asupra organismului şi structurii sale mintale.

Şi totuşi nu aici e originea contradicţiilor din filosofia lui *Nietzsche.*

Elisabeth-Förster, sora sa, în prefaţa ediţiei operelor lui complecte, înlătură cu sinceră şi justă argumentare ideia că Nietzsche ar fi moştenit prin ereditate neurastenia, care în cele din urmă l-a dus la perderea conştiinţei. După propriile ei mărturisiri, Nietzsche a fost în tinereţe bolnav de piept, iar boala de nervi i-a apărut tîrziu în urma unei răni primită în războiul dela 1870, care i-a impus un regim auster şi mult timp un repaos absolut.

Ori, cea mai intensă pasiune a lui Nietzsche o constituiau cercetările sale de specialist în domeniul filologiei, apoi—prin intermediul linguisticei şi etnografiei—în studiile sale de psiholog şi metafizician. Oarecare ,incoherenţe şi lipsa unei logici decizive şi implacabile, ar fi—după părerea lui Elisabeth Förster—datorite surmenajului, pe care l-a adus curînd în viaţa gînditorului german această neîntreruptă activitate excesivă.

Dar nici aici nu găsim explicarea complectă a contradicţiilor cugetării lui Fr. Nietzsche.

Nietzsche este desigur gînditorul contrastelor, filosoful antagonismelor; dar pentru a înţelege caracterul operei trebue să cunoaştem substratul ei creator, temperamentul filosofului.

Nietzsche a fost un temperament entuziast, care s'a ridicat până la pasiune.

S'a spus adesea despre sufletul femenin—şi cu multă dreptate—că el nu apreciază obiectele şi oamenii decît după criteriul plăcerii sau durerii, astfel încît departe de a emite judecăţi obiective, ajunge numai la cei doi poli ai atitudinilor excesive de viaţă, iubirea sau ura. In explicarea acestei atitudini caracteristice intră desigur subiectivismul exagerat al femeii.

Dar subiectivi sînt şi poeţii şi anumite temperamente din categoria exemplarelor tari. Nietzsche a fost subt acest aspect feminin. Nimic din ceiace intră în sfera preocupărilor sale nu era valorificat după criteriul rece al justiţiei inflexibile. Pentru Nietzsche, care străbătea totul cu căldura sufletului său, elanul era o condiţie de viaţă tot atît de necesar ca şi condiţionarea biologică.

Dar mai mult decît atît; Nietzsche a fost un remarcabil poet. In operele sale complecte (tom. X) se pot şi acum ceti poemele, în care gînditorul şi-a evidenţiat nelimitatele-i resurse stilistice.

Exceptînd versurile chiar, vom observa că în cea *mai poetică* dintre operele sale, [1] sînt pagini de cea mai *pură inspiraţie*, în care tonul, invocaţia, culoarea şi intensitatea expresiei marchează caracterul unui talent puţin frecvent în lumea literelor.

In scrisorile pe care le-a publicat unul din cei mai intimi prietini ai săi, marele iubitor al antichităţii artistice, *Erwin Rohde*, Nietzsche apare lipsit de acea rigiditate autoritară, pe care o întîlnim în unele pagini ce denotă o netăgăduită temeritate de cugetare alături de pasiunea pentru realizarea ei. „In sufletul său era o mare abundenţă de poezie, care nu se putea rezolvi în poeme" [2].

Nietzsche, pe care unii comentatori s'au înverşunat să *îl prezinte* ca un barbar, menit să reîntroneze filosofia vieţii brutale şi egoiste, a apărut tot timpul vieţii sale subt înfăţişarea unui exemplar palid şi lipsit de vigoare, în care numai privirea pătrunzătoare exprima ceva din sbuciumul său interior.

Aici incepe antagonismul între viaţa şi opera lui Nietzsche, pe care atmosfera şi mediul social în care a trăit l-a accentuat adînc în nenumărate ocazii.

* * *

Nu voiu face aici o expunere a filosofiei lui Nietzsche. Concepţia sa a fost atît de răspîndită, încît nu de mult se spunea că Nietzsche e cel mai cunoscut—şi fireşte mai discutat—dintre filosofii germani contemporani. Dar cetitorii săi au luat foarte curînd poziţii adverse; s'au despărţit în două mari categorii: admiratori şi detractori. In sufletul contemporanilor săi el a trezit admiraţie sau ură.

Şi totuşi omul, pe care mulţi l-au considerat insensibil şi violent, exprima o sensibilitate atît de delicată, încît puţin a trebuit boalei şi surmenajului ce l-a atins curînd să o aducă la acea cunoscută formă exagerată şi morbidă.

Astfel apare primul antagonism între viaţa şi opera lui Nietzsche, pe care l-a precizat în bună parte criteriul biologic al concepţiei sale. Azi nu se poate nega, că ceiace înţelegea Nietzsche prin „voinţa de putere" (Wille zur Macht) are un sprijin solid în concepţia biologică a rasei. Nu se adresa oare Nietzsche în acest sens mamelor pentru a pregăti astfel apariţia supra-omului: „Mame, mame, voi toate trebue să credeţi: eu voiu naşte pe supra-om?". (Übermensch).

Supra-omul lui Nietzsche—fără a fi conceput numai ca exemplar de forţă brutală—nu poate fi înţeles fără un serios fundament vital. Subt acest aspect filosofia sa apare colorată de o caracteristică notă vitalistă.

Nietzsche vitalist? Dar Nietzsche a suferit toată viaţa sa datorită lipsei de vigoare şi energie organică, ce i-a atras chinul teribil şi permanent ce a sfîrşit în întunericul perpetuu al inconştientului! „Viaţa e o teribilă sarcină"—spune el undeva—„şi bucuros aşi fi scăpat de ea, dacă nu aşi fi observat că numai în cursul ei pot face cele mai bune cercetări şi experienţe".

Nu mă opresc la nota idealistă care apare în această mărturisire, dar nu pot trece neobservată greutatea apăsătoare subt care apărea tragicul vieţii de toate zilele în ochii teoreticianului voinţei de putere. Omul, care nu avea forţă suficientă pentru a-şi suporta propria-i existenţă, concepea un ideal de forţă, quintesenţă a energiei şi vitalităţii exagerate.

Şi totuşi e un raport, un nod de invizibilă relaţie între aceşti doi poli contrari ai vieţii: realitate şi ideal. Este ştiut în genere că dorinţa realizată, dispare; însuşi plăcerea e diminuată uneori până la complectă transformare. Dorim aceiace nu avem; posesiunea suprimă dorinţa şi atenuiază plăcerea care o însoţeşte.

Nietzsche şi-a creiat un ideal din ceiace simţea că e lacuna esenţială a fiinţei sale. A transformat existenţa, perpetuu ameninţată de maladii şi permanent chinuitoare, într'o formulă superioară, în care idealul înlocuia printr'o vitalitate excesivă insuficienţa organică reală.

În aceiaşi ordine de idei, *Wundt* explică caracterul riguros al eticei lui Nietzsche prin ura împotriva cauzei ce îi producea necontenită suferinţă în viaţă. Nietzsche ura slăbiciunea şi admira vigoarea, pentrucă natura nu'i oferise decît pe cea dintâiu cu tot cortegiul ei de dureri.

Dar cel mai caracteristic contrast între ideile şi caracterul

---

1 Also sprach Zarathustra.

2 Höffding—Philosophes contemporains.

său pare a fi acel pe care îl oferă comparația între temperamentul și ura sa neîmpăcată împotriva religiei creștine.

Firește, substratul acestui antagonism îl oferă în parte și menționata remarcă a lui Wundt.

Creștinismul întrupa salvarea celor slabi, neputincioși și mizeri. In sprijinul lor creiase o serie întreagă de virtuți, pe care le recomanda ca norme de conduită în viață. Ori, Nietzsche care disprețuia slăbiciunea individuală, ura cu atît mai mult încercarea de a o vedea răspîndită în mase și întărită prin virtutea caritabilă a milei. „Dacă mă temeam de ceva în viață, aceasta era fără îndoială mila celorlalți", mărturisește el într'un loc.

Apărarea neputinței și slăbiciunii subt orice formă era în contrast cu idealul său de forță, ce nu putea apărea decît prin sacrificiul acelor pe care îi salva religia creștină. Creștinismul e așa dar—după credința lui Nietzsche—religia turmei prin contrast cu aceia a exemplarelor de forță unică. Păstorii sufletești, simpli farseuri ce și-au impus puterea asupra semenilor săi prin viclenie și au inoculat omenirii virusul milei și toleranții, virtuți contrare forței și rigurozității naturale.

Dar omul tare trebue să disprețuiască religia milei; el trebue să vadă în ea numai un mijloc de luptă împotriva vieții și energiei lor. Pentru Nietzsche, creștinismul e ultima și cea mai formidabilă revoltă a sclavilor de totdeauna.

Pentru acei care cetesc aceste rînduri Nietzsche apare ca exemplar brutal și nemilos până la violență reală și cotidiană.

Dar Nietzsche nu este nici de data aceasta în concordanță cu sine însuși. Afirmația luptei pentru exterminarea religiei creștine nu are nimic corespunzător în atitudinea-i obișnuită. Dotat cu sensibilitate aleasă, delicat până la feminitate, Nietzsche nu reușea să ascundă îndeajuns, în relațiile cu prietenii săi, o rară bunătate de suflet.

Intr'o scrisoare adresată *D-rei de Meysenburg* (1875), Nietzsche face o extrem de interesantă mărturisire pentru cunoașterea sufletului său. „Azi dimineață—spune el—m'am întrebat cum am deschis ochii. E oare cineva aici căruia i-aș putea face un bine? Știu că prin scrierile mele fac rău atîtor oameni, încît ar trebui să-l recompensez într'un fel"... 1.

Și Nietzsche continuă mai departe pe același ton, explicînd necesitatea operei pe care a întreprins-o prin datoria de a înlătura minciuna și a prezenta adevărul în toată strălucirea lui.

Așa dar „filosoful puterii" se învingea pe sine pentru a-și scrie opera plină de violență și patos entuziast, stăpînindu-și cu greu intenția delicată de a-și justifica mereu această atitudine. „Căci, trebue odată să apară la lumină tot ceiace e fals și rău în omenire! Noi nu vom construi înainte de vreme și nu știm cel puțin dacă vom construi vreodată. Dar nu vom fi niciodată pesimiști leneși cum sînt atîția filosofi în lume" 1.

1 Höffding—Philosophes contemporains.

* * *

Dar nu numai în opoziție cu sine însuși, cu temperamentul și însușirile-i naturale, apare Fr. Nietzsche în cariera sa de gînditor.

Apariția filosofiei sale într'o epocă îmbibată de raționalismul logicist și legalist al lui Hegel era o contradicție flagrantă cu atmosfera și mediul, în care se ivea. In momentul, în care se cînta peste tot în Germania „Deutschland über alles", cînd statul fusese ridicat în concepția germană până la fetiș iar suveranul idolatrizat, Nietzsche răstoarnă cu o temerară lovitură toată mentalitatea aceasta ordonată și legală, susținînd că valoarea unui popor o constitue superioritatea culturală și nu organizația etatistă.

Mai mult decît atît. In ziua în care Germania credea în superioritatea ei organică – datorită forței pe care o poseda,—Nietzsche care nu își elaborase încă concepția sa definitivă, afirmă că nu există cultură germană; că dimpotrivă Franța are o reală cultură națională; iar „victoria dela Sédan putea deveni un dezastru pentru învingător, nimicind spiritul german în profitul imperiului german" 2.

Nietzsche s'a ridicat cu violență unică în analele filosofiei împotriva doctrinei evanghelice creștine. Dar epoca, în care gînditorul german a întreprins această critică extremă, e epoca în care religia de stat fusese proclamată dogmă de viață și credință pentru poporul german. Nu de mult *Fichte* fusese constrîns la identificarea principiului suprem al concepției sale—„eul etern și creator"—cu D-zeul creștin, atotputernic și bun.

Insuși *Kant* scrisese—subt sugestia insistentă a regelui Prusiei, Friederich Wilhelm II-lea—„Die Religion iunerhalb der Grenzen der blossen Vernunft", operă în care încerca să împace concepția sa metafizică cu religia creștină bazată pe credința într'o Divinitate unică și supremă.

Antagonismul între opera lui Nietzsche și epoca în care a apărut, este complect.

Nietzsche a lovit în religia creștină în momentul, în care aceasta își dobîndise un fundament nesdruncinat în recunoașterea necondiționată și acceptarea obligatoare ca unică religie absolutistă în statul german.

Astfel, în opoziție cu mentalitatea maselor, cu spiritul științific al epocii, cu organizarea sistematică a statului și cu tot ce constituia obiect, credință și adorație pentru semenii săi, concepția lui Nietzsche apare subt aspectul unui *vast și necontestat paradox*.

1 Citat și rezumat după Vol. X, pag. 375—*Werke*.
2 Lichtenberger—La philosophie de Fr. Nietzsche.

* * *

Nu voiu pătrunde prea mult în filosofia lui Nietzsche, căci aceasta ar necesita o expunere mai largă decît intenția acestor rînduri. Dar urmărind aceiași linie de comparație între caracterele psihicului său și ideile exprimate, voiu remarca cîteva nouă antagonisme în opera sa.

E cert că Nietzsche a fost un entuziast. Și un entuziast de cea mai pură speță. Nietzsche și-a sacrificat sănătatea, liniștea, prietinii, viața însăși, pentru a îndeplini opera de purificare morală, în care credea cu tot sufletul său. Un om care ajunge, la culmile pe care le-a creat el cu spiritul genial și imaginația fecundă are desigur în structura lui sufletească elanul cel mai pur, entuziasmul cel mai înalt. Și totuși acest elan nu odată apare, în concepția lui Nietzsche, însoțit de un profund desgust de viață și tot ceiace poate ea oferi. Intr'un capitol din lucrarea sa „Der Wille zur Macht" — Nihilismul european,—autorul „originei tragediei" este atît de pesimist în descrierea activității omenești, care — după părerea sa — duce la dezagregare și distrugere, încît tabloul prezentat e demn de un *Byron* sau *Schopenhauer*.

In fond Nietzsche era *optimist*. Nu vom putea niciodată înțelege complect această permanentă dedublare de viață, căci consequența nu e o însușire nietzscheană.

Vom încerca totuși să o explicăm.

Realitatea e, că în sufletul lui Nietzsche antipatiile ocupau locul prim. „Aceiace în mod normal constitue doi poli ai aceluiași fond, i-au apărut lui Nietzsche ca două forțe contrarii ce își disputau stăpînirea asupra sufletului său [1]".

Nietzsche avea prea mult elan pentru a cîntări exact și a concilia dispozițiunile naturale opuse. Om de curaj și de voință, el nu a reușit să le suprime nici în melancolie nici în efortul cugetării.

De aceia antagonismul se menține și aici. Va recunoaște oricine că, a afirma valoarea vieții și necesitatea expansiunii ei atunci cînd ea e plină de suferință, desgust și de mizerie, înseamnă a relua contradicția celor doua concepții spuse de viață: pesimism-optimism.

In sufletul lui Nietzsche acest contrast există însă fără putință de conciliere.

Nietzsche, care a criticat viața actuală, a fixat totuși unicul criteriu de apreciere a faptelor noastre în expansiunea vieții; a afirmat că această viață trebue valorificată, intensificată, și dominată de un singur ideal: supra-omul. Dar supra-omul e o quintesență de forță. El presupune acea „voință de stăpînire", principiul unic ce îl călăuzește în viață. Supra-omul nietzschean are predecesori în exemplarele puternice și viguroase din trecut; dar nu

1 Höffding—op. citat.

trebue să se uite că el este o speță nouă; o rasa nouă, produs al eforturilor de perfecționare și depășire a generațiilor actuale.

Nietzsche, care resimțea o permanentă lipsă de vitalitate, a ajuns la formularea „voinței de putere"; instinct și acțiune, voință și temeritate, se întrunesc minunat și se îmbină în temperamentul său.

Dar cînd presupune realizat idealul acestei voinți, el concepe revenirea și repetiția la infinit a vieții ajunsă la perfecțiune, fără a observa că evoluția nu se oprește niciodată definitiv—supra-omul fiind și el supus acestui proces universal și etern.

* * *

Subt impresia talentului de stilist excepțional și al elanului sincer cu care și-a expus ideile sale, Nietzsche a dobîndit prietinii rari, accentuate de admirație din ce în ce crescîndă: *Erwin Rohde*, care i-a rămas fidel întreaga viață, *Richard Wagner*, pe care l-a atacat în opera sa „Philistinul modern", marele *Brandes*, care a adus poate cea mai prețioasă contribuție pentru popularizarea lui Nietzsche. Nici unul însă nu a negat caracterul antagonist al operei sale. Căci Nietzsche a cultivat ca nimeni altul paradoxul și a răsfățat antagonismul cu o sinceră și admirabilă voluptate.

In contrast cu epoca pe care a criticat-o, și cu umanitatea pe care a condamnat-o, Friederich Nietzsche rămîne în istoria filosofiei gînditorul paradoxului și filosoful antagonismelor.

Mircea Mancaș

UZINA

Gîturi de coşuri roşii de obidă,
Ziduri bătute 'n coaste de metal:
Către amurg o vezi proptită 'n deal
Cu creştetul în nourii de cridă.

Fum, zgură, flăcări, fier, oţel, acizi,
Toate acestea 'n aer se frămîntă
Cu vaere de fiare şi trăsnet de bolizi,
Plămadă încropită ce 'nspăimîntă!

Omul, în lăcomia-i suverană,
Pămîntului şi măduva i-a supt,
Şi-a scormonit cu flăcări în bezna subterană,
Răsplămădindu-i plasma ne 'ntrerupt.

Ciclopi cu măruntae de foc, furnale-adînci
Işi scuipă — ucigătoarea lor lumină.
Spinările 'ncordate lucesc ca nişte stînci,
Şi pielea asudă 'n stropi fierbinţi benzină.

Gînd şi oţel, unul în altul scurmă,
Şi iadul urlă... până cînd, grăbit,
Trîmbiţi de soare cresc la răsărit,
Ca prevestirea unei judecăţi din urmă...

Al. A. Philippide

Note pe marginea cărţilor

— Pe două psaltiri —

A apărut de un an şi mai bine o carte. Nu se vede în librării, căci nu e roman de dragoste; n'au pomenit de ea nici revistele, nici gazetele; nu-i carte de ştiinţă ca s'o auzi semnalată într'o conferinţă, nici manual didactic ca să se tînguie din pricina lui părinţii. Nu se ştie nimic de ea; s'a arătat în taină în pacea mănăstirii dela Neamţu, ca o floare rară, a cărei sămînţă părea pierdută. Vlădica Nicodem, stareţul acelei sfinte mănăstiri, a tipărit o *Psaltire*, într'o tălmăcire nouă a sa [1]: astfel se armonizează cu trecutul de cultură al vechii ctitorii domneşti, cu munţii care fumegă, cu apele care spumează, cu toată poezia măreaţă a locurilor, cu mormintele voievozilor şi monahilor, cu sufletul nostru din cele vii de deasupra şi din cele moarte de dedesubt.

N'aşi face această caracterizare poetică, dacă modesta traducere a cărţii laudelor n'ar avea dreptul să se statornicească între cele mai bune produse ale literaturii noastre. Părintele Nicodem, muntean dela Pipirig, din leagănul neamului lui Creangă, s'a întîmplat să aibă într'un înalt grad simţul limbii celei bune a poporului şi a cărţilor vechi—tocmai ceiace trebuia pentru imnurile lui Israil, arzînd ca nişte ruguri în pustia vremilor dedemult.

Darul care a înflorit acolo, la apa Ozanei, este ş'o surpriză. Ca orice surpriză, trebuie să beneficieze de o primire deosebită. Părintele Gala Galaction, dîndu-ne traducerea Evangheliilor, nu ne-a mirat întru nimic şi a fost în bună rînduială cu îndeletnicirile şi cu talentul său. A fost salutat cu zîmbete de înţelegere, caşicum şi el şi noi făceam parte din acelaşi complot. Insă fapta lui Vlădica Nicodem e cu totul singuratică; cel puţin de cărturarii cei mulţi

1 *Psaltire*, Tradusă de episcopul Nicodem, stareţul mănăstirii Neamţu. Ediţia I. Chişinău, Tipografia eparhială „Cartea Romînească", 1927.

nu era aşteptată; şi se cuvine să ne bucurăm că avem încă un scriitor,—aşa cum credea Hristos că trebuie să te bucuri de cel venit în ceasul din urmă.

Darul episcopului dela Mănăstirea Neamţu mai are şi altă importanţă. Pune din nou chestia primenirii textelor bisericeşti. De mult, încă de acum douăzeci şi mai bine de ani, ţinînd samă de nevoile sufleteşti ale poporului, cel ce scrie aceste rînduri propunea lui Spiru Haret, marele ministru al şcolilor şi bisericii, o tipăritură nouă a evangheliilor. Textul vechiu nu răspunde nevoilor sufletului nostru. Cred că nu răspundea nici nevoilor sufleteşti ale părinţilor noştri,—de oarece e plin de grunzuri, expresii şovăielnice şi neartistice. Cuprinde şi erori şi nonsensuri. Pe lîngă artă, care ne bucură pe noi, îi trebuie poporului o limpezime şi o precisiune sfîntă. Propuneam o traducere nouă, la care să colaboreze, pe lîngă specialişti, cei mai buni stilişti ai timpului, iar cartea, ilustrată artistic şi legată în piele, să între în toate casele ţării ca o nouă arcă a alianţei.

Să nu ne înşelăm cu vorbe. Poporul nostru e într'adevăr creştin şi religios—căci orice popor are nevoia unei credinţi şi a unei legi morale; însă legătura între evanghelii şi sufletul lui nu s'a făcut deplin. Nu s'a făcut pentru că el nu cunoaşte textul cărţii sacre. Trebuie să-l pipăie, să se adîncească asupra lui, să şi-l însuşească.

Iată că, după douăzeci de ani, chestia se complică.

Războiul a îmbolnăvit lumea, coborînd-o sufleteşte, adică întorcînd-o îndărăt, spre animalitate. In acelaşi timp, în unele fiinţi umane a apărut mai ascuţită nevoia mîngîierii şi a sprijinului divin. Ţara s'a umplut de secte. Cei care căutau un refugiu în credinţă, descopereau şi înţelegeau pe Hristos abia acum, în rituri simplificate.—Hotarele pe de altă parte s'au lărgit; populaţia s'a dublat; confesiunile s'au înmulţit. Textele religioase ale ortodoxilor şi ale uniţilor nu sună la fel. Evangheliile, Faptele Apostolilor, Psalmii—ca să nu mai vorbim de altele—nu sînt una; sînt două şi trei. Din punct de vedere religios, e anarhie; căci textele esenţiale trebuie să fie unice. Cuvîntul sacru se cuvine să fie auzit într'un singur fel, în forma cea mai concisă şi mai frumoasă.—Chestia aceasta e mai însemnată decît marea majoritate a celor 2800 de legi care au fost votate de parlamentele ultimilor zece ani. Şcoala poate da instrucţie; biserica dă educaţie; iar pentru colectivităţile pe cale de organizare aceasta din urmă e absolut indispensabilă. Aşteptînd pe bunii păstori, să le pregătim instrumentele. Dar chiar şi singure, aceste instrumente sînt un scop şi au o valoare în sine.

Acum douăzeci şi ceva de ani, marele Haret înţelegea prea bine aceste lucruri. De mult statele lumii civilizate şi-au îndeplinit faţă de popoare datoria de a le da, în texte bune şi ieftine, legea vieţii morale. La noi, guvernanţii n'au crezut că trebuie să se preocupe de aşaceva. Dealtminteri, cum s'ar ocupa guvernanţii care sînt nişte profani, cînd chiar sfîntul sinod al bisericii autocefale

romîne stă în nepăsare și adormire față de această chestie,—care, în definitiv, e singura chestie. Cu toată dorința lui de a da texte nouă și ieftine la îndămîna mulțimii, Haret nu putea trece peste zidul chinezesc al sfîntului sinod.

Așa încît am rămas cu textele vechi. Trebuie să se știe că nici versiunea lui Gala Galaction nu e liberă, și va mai sta multă vreme pecetluită subt provizorat.

Aceste texte vechi cred unii că sînt totuși bune pentrucă sînt vechi. Mărturisesc că le-am ascultat de multe ori cu mîhnire, în biserici, bolborosite de slujitori grăbiți. Atribuiam o parte din vină și ritualului bizantin, care prescrie cîntare, însă nu cere oficiantului viers, dicțiune și ureche muzicală. M'am convins că destul de des textul însuși era opac, atît pentru cetitor, cît și pentru ascultători. Nevoia unei reforme, a unei limpeziri a serviciului și a unui text desăvîrșit al cărților sacre devine necesitate de stat. Să dăm poporului ceiace-i trebuie, pentru a-l înălța la conștiința umanității.

Intorcîndu-mă și reluînd frumoasa tălmăcire a lui Vlădica Nicodem, i-am pus alături și alte texte, mai vechi, și pe cel oficial aprobat de sfîntul sinod al bisericii autocefale romîne, tipărit și retipărit.

Ei bine, cu durere și cu rușine, a trebuit să constat că textul oficial e cel imposibil. Versiunea societății britanice, de pildă, e acceptibilă. In textul oficial obscuritățile, nonsensurile, crimele împotriva limbii furnică la fiecare pagină. Am rămas nespus de nedumerit cum a fost cu putință să subsiste atîta vreme acest text, cînd atîția ochi de prelați iscusiți îl citeau, cînd atîtea glasuri îl rosteau. Să fie și de data asta adevărat că indivizii sînt mai ageri decît corpurile constituite?

Versiunea aceasta a fost nu demult aprobată din nou, așa, într'un entusiasm al somnolenței. Nu-i nevoie doar s'o pui lîngă textul ebraic, sau elin, sau slavon, ca să vezi că ai de a face cu o impietate. Citești simplu și vezi că traducătorul—Dumnezeu să-l ierte—a fost un trădător; a fost un barbar care n'a cunoscut nici limba din care tălmăcea, nici limba romînească.

Bine, opera aceasta s'a întîmplat să fie lamentabilă, dar de ce o patronează insistent și repetat sfîntul sinod? E de presupus că vrea să discrediteze cumva pe Jidovi.

Poeziile acestea antice, atribuite regelui David, sînt pline de un sentiment poetic atît de arzător, se avîntă atît de înalt către lumina eternă, încît vor rămînea în veacul veacului, pentru toate succesiunile de generații, alături de cele mai de samă opere ale fiilor umanității. Pentru creștinătate, care și le-a însușit, ele au devenit o Vox Ecclesiae, cînd arzătoare și dulce, cînd pasionată. E strigătul sufletului către Dumnezeul unic.

Cine se amuză să spuie asta? Incercați vă rog și intrați în textul oficial, aprobat și binecuvîntat, tipărit și retipărit, și vă veți încredința că toate aprecierile timpurilor și națiilor sînt vorbe deșarte. Psalmii nu pot fi pentru ticălosul cetitor romîn ortodox decît

o țesătură de stihuri palide, lîncede și mai ales fără noimă, cașicum ar fi datorită unui David oarecare dela Vadul-Rașcov.

Deschid însă iarăși și iarăși tălmăcirea nouă a părintelui Nicodem. Găsesc în toată strălucirea ei lauda marelui ziditor. Ceasuri de veghere, muzică interioară, claritate, limbă dreaptă și curată, iată ce-a pus vlădica dela Mănăstirea Neamțu în transpunerea lui, ca s'o facă să ardă ca o jertfă vie a sufletului.

Imi fac o plăcere să transcriu aici pentru iubitorii de poezie, minunatul psalm 103, al creației:

Bine cuvintează, suflete al meu, pe Domnul! Doamne Dumnezeul meu, mare și minunat ești tu: cu slavă și cu strălucire împodobit!

Tu te îmbraci cu lumina ca cu o haină; Tu întinzi cerul ca un cort.

Tu din ape îți faci lăcașurile cele de sus; norii sînt căruța ta, și te porți pe aripile vînturilor.

Tu faci vînturile trimișii tăi, și flăcările focului sînt slugile Tale.

Tu ai așezat pămîntul pe temeliile lui, și nu se va povîrni în veacul veacului;

Cu adîncul ca cu un vestmînt l-ai îmbrăcat, și apele acopereau înălțimile lui.

La porunca ta ele au fugit, la glasul tunetului tău repede au curs:

au suit munți, s'au pogorît în văi, la locul ce tu le-ai rînduit;

pusu-le-ai hotar peste care nu vor trece, nici se vor întoarce să acopere pămîntul.

Tu ai trimis izvoare în văi, pintre munți curg ape.

Din ele s'adapă hiarele cîmpului; asinii sălbateci setea-și potolesc.

Preste acelea locuiesc paserile cerului; de prin ramuri răsună glasul lor.

Tu adăpi munții din înălțimile Tale; din roada lucrurilor Tale se satură pămîntul.

Tu faci să răsară iarbă pentru dobitoace, și verdeața pentru trebuința omului: Tu scoți hrana din pămînt:

pînea, care întărește inima omului; untdelemnul, care-i luminează fața, și vinul, care veselește inima omului.

Sătura-se-vor copacii dumbrăvii, și cedrii Libanului cei sădiți de mîna Ta.

Intrînșii paserile își fac cuiburi, ciparișii sînt locuința cocostircului.

Munții cei înalți sînt sălașul căprioarelor și scorburile stîncilor adăpost ființelor fricoase.

Făcut-ai luna, ca să arate timpurile, și soarele, care-și cunoaște apusul său.

Tu presări întunerecul și se face noapte, în care mișună toate hiarele pădurii:

leii mugesc după pradă și-și cer mîncarea dela Dumnezeu.

Dar răsare soarele și ei fug, în culcușurile lor s'ascund.

Atunci iese omul la lucrul său și la munca sa de până seara.

Cît de minunate-s lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciunea ta le-ai făcut, și e plin pămîntul de făptura ta!

Iată, marea aceasta e întinsă și largă: întrînsa-s tîrîtoare nenumărate, vietăți mici și mari.

Pe dînsa plutesc corăbiile; acolo-i balaurul, ce l-ai făcut să se joace întrînsa.

Toate dela Tine așteaptă, să le dai hrană la vreme:

de le-o dai, ele-o primesc, de-Ți deschizi tu mîna, toate se umplu de bunătăți;

iar de-ți întorci Tu fața, se ofilesc; de le iei duhul, mor, și'n țărînă se prefac.

De privești pămîntul, el tremură; de Te-atingi de munți, ei fumegă.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII

Cînd trimiți Tu însă duhul Tău, toate iarăși se zidesc și înoiești fața pămîntului.

Fie Domnul în veci slăvit! Veselească-se Domnul în lucrările Sale!

Toată viața mea Domnului voi cînta, cînta-voi Dumnezeului meu cît voi trăi!

Plăcută să-i fie Lui cîntarea mea și eu mă voiu veseli de Domnul.

Piară păcătoșii de pe pămînt, și nelegiuiții să nu mai fie! Bine cuvintează, suflete al meu, pe Domnul. Aliluia.

Pentru justificarea mea, dau îndată și versiunea oficială, 1 gîngavă și otrăvită. Iat'-o:

Psalm 103. *Psalmul lui David pentru facerea lumii.*

Binecuvintează, suflete al meu pre Domnul; Doamne Dumnezeul meu măritu-te-ai foarte.

Intru mărturisire și în mare podoabă te-ai îmbrăcat, cel ce te îmbraci cu lumina ca cu o haină.

Cel ce întinzi cerul ca o piele, cel ce acoperi cu ape cele mai pre deasupra ale lui.

Cel ce pui norii suirea ta, cel ce umbli preste aripile vînturilor,

Cel ce faci îngerii tăi duhuri, și slugile tale pară de foc,

Cel ce întemeiezi pămîntul preste întărirea lui, nu se va pleca în veacul veacului.

Adîncul ca o haină este îmbrăcămintea lui, peste munți vor sta ape.

De certarea ta vor fugi, de glasul tunetului tău se vor înfricoșa.

Se suie munții și se pogoară cîmpii în locul în care le-ai întemeiat pre ele.

Hotar ai pus, care nu-l vor trece, nici se vor întoarce ca să acopere pămîntul.

Cel ce trimiți izvoare în văi; prin mijlocul munților vor trece ape.

Adapa-se-vor toate hiarele cîmpului, aștepta-vor colunii întru setea lor.

Preste acelea paserile cerului vor lăcui, din mijlocul pietrilor vor da glas.

Cel ce adăpi munții din cele mai pre deasupra ale tale, din rodul lucrurilor tale se va sătura pămîntul.

Cel ce răsai iarbă dobitoacelor și verdeață spre slujba oamenilor.

Ca să scoață pîne din pămînt și vinul veselește inima omului.

Ca să veselească fața cu untdelemn și pînea inima omului o întărește.

Sătura-se-vor lemnele cîmpului, chedrii Livanului, pre cari i-ai răsădit, acolo paserile se vor încuiba.

Lăcașul Erodiului povățuiește pre ele, munții cei înalți corbilor, piatra scăparea epurilor.

Făcut-au luna spre vremi, soarele ș'a cunoscut apusul său.

Pus-ai întuneric și s'a făcut noapte, întru aceia vor trece toate fiarele pădurii.

Puii leilor năzuind ca să apuce și să ceară dela Dumnezeu mîncarea lor.

Răsărit-a soarele, și s'au adunat; și în culcușurile lor vor zăcea.

Ieși-va omul la lucrul său și la lucrarea sa până seara.

Cît s'au mărit lucrurile tale, Doamne! Toate întru înțelepciune le-ai făcut; umplutu-s'a pămîntul de zidirea ta.

Marea aceasta este mare și largă; acolo sînt jigănii cărora nu este număr.

Viețăți mici cu mari; acolo corăbiile umblă.

Balaurul acesta pe care l-ai zidit a-l batjocori pre el, toate către tine așteaptă să le dai lor hrană la bună vreme.

Dîndu-le tu lor, vor aduna; deschizînd tu mîna, toate se vor umplea de bunătate.

---

1 **Biblia,** *adică Dumnezeiasca scriptură a Legii vechi și a celei nouă, ediția sfîntului sinod, București, Tipografia cărților bisericești 1914.*

Iar întorcîndu-ți tu fața ta, se vor turbura; lua-le vei duhul lor și se vor sfîrși, și în țărîna sa se vor întoarce.

Trimite-vei Duhul tău, și se vor zidi, și vei înoi fața pămîntului.

Fie slava Domnului în veci, veseli-se-va Domnul de lucrurile sale.

Cel ce caută spre pămînt și-l face pre el de se cutremură; cel ce se atinge de munți și fumegă.

Cînta-voi Domnului în vieața mea, cînta-voi Dumnezeului meu până ce voiu fi.

Indulcească-se lui vorba mea și eu mă voi veseli de Domnul.

Lipsească păcătoșii de pe pămînt și cei fărădelege să nu fie ei; binecuvintează suflete al meu pre Domnul.

Asemenea tălmăcire înfrînge orice fel de încercare de comentarii. Nu-i vorba atît de „cel ce întinzi cerul ca o pele", ori de „munții se suie, cîmpii se coboară", sau de „sătura-se-vor lemnele cîmpului" și „piatra scăparea iepurilor", nici de „balaurul pe care l-ai zidit a-l batjocori pe el" și „lăcașul Erodiului povățuește pre ele" și „îndulcească-se lui vorba mea", etc., etc., etc., ci de un lucru cu mult mai grav. Titlul însuși îi spune tălmăcitorului că-i vorba despre creație; și totuși el pune, fără noimă, pasagii întregi la viitor. Se pare că fiecare stih s'a prezintat pentru el ca un rebus aparte, pe care a încercat să-l dezlege, și nu s'a preocupat cum stă stih lîngă stih. Stau ca niște ființe străine una de alta; nu se cunosc și nu se asociază. E și greu să se cunoască. Incercați și mai cetiți odată. E o petrecere care ar fi comică, dacă n'ar fi sinistră.

Și nu e vorba numai de un psalm. Sînt 155. Intr'o operație ca aceasta se poate vedea cît de sus te pot înălța cuvintele și cît de jos te pot cobori. Talentul le dă viață și putere. Pot sta jos în tină ca elemente moarte și pot fi îngeri ai luminii.

Iată, iarăși, cîteva stihuri cunoscute, din *Psalm 102.*

Psaltirea oficială.	*Psaltirea Nicodem.*
Omul ca iarba, zilele lui ca floarea cîmpului; așa va înflori. Că duh a trecut întrînsul și nu va fi și nu-și va mai cunoaște încă locul său.	Omul! Ca iarba-s zilele lui; ca floarea cîmpului, așa înflorește. Un vînt îl suflă și nu mai este, și nu i se mai știe nici locul său.

Exemplele se pot înmulți. Să luăm, de data asta la întîmplare, *Psalm* 22. Il luăm pe acesta, pentrucă e mai scurt.

Psaltirea oficială.	*Psaltirea Nicodem.*
Domnul mă paște, și nimic nu-mi va lipsi. In locul pășunei, acolo m'au sălășluit; la apa odihnei m'au hrănit, sufletul meu l-au întors. Povățuitu-m'au pe cărările dreptății, pentru numele lui.	Domnul este păstorul meu și nimic nu-mi va lipsi. La pășuni bune mă sălășluește și mă povățuiește la ape line. Sufletul mi-l întărește, pentru numele său, și pe cărările dreptății mă povățuiește.

Că de voi şi umbla în mijlocul umbrei morţii, nu mă voi teme de rele, că tu cu mine eşti.
Toiagul tău şi varga ta, acestea m'au mîngîiat.
Gătit-ai înaintea mea masă, împotriva celor ce mă necăjesc.

Uns-ai cu untdelemn capul meu şi paharul este adăpîndu-mă ca un puternic.
Şi mila ta mă va urma în toate zilele vieţii mele; şi ca să lăcuesc eu în casa Domnului întru îndelungare de zile

De-aşi umbla pe valea umbrei morţii, de rele nu m'aşi teme, căci Tu cu mine eşti.
Toiagul Tău şi varga Ta, acestea-s mîngîierea mea.
Tu-mi găteşti masă înaintea vrăjmaşilor mei, cu untdelemn ungi capul meu şi păharul mi-i plin până sus.

Mila ta, Doamne, să mă însoţească în toate zilele vieţii mele, şi fă să locuiesc zile multe în casa Domnului Dumnezeului meu!

Să luăm, tot la întîmplare, stihuri ciudate ori neînţelese din cartea oficială şi să le punem alături înţelesul originalului.

Psaltirea oficială. — *Psaltirea Nicodem.*

Din gura pruncilor şi a celor ce sug ai săvîrşit laudă, pentru vrăjmaşii tăi, ca să sfărîmi pe vrăjmaşul şi izbînditorul. *Ps. 8*

Din gura pruncilor şi a celor ce sug Ţi s'au adus laude, pentru înfruntarea vrăjmaşilor tăi, ca să muţască protivnicul şi cel răzbunător.

*

Scoală-Te Doamne, să nu se întărească omul, să se judece neamurile înaintea ta.
Pune Doamne, dătător de lege preste ei, să cunoască neamurile că oameni sînt.
Pentruce Doamne, stai departe, treci cu vederea în vremi cuvioase întru năcazuri?
Cînd se mîndreşte necredinciosul se aprinde săracul; prinde-se întru sfaturile care gîndesc. *Ps. 9*

Scoală, Doamne, ca să nu se mîndrească omul, ci neamurile să se judece înaintea feţei tale.
Trimite, Doamne, frică peste neamuri ca să cunoască ele că sînt pieritoare!
Pentruce, Doamne, stai departe, pentru ce treci cu vederea la vreme de năcaz,
cînd necredinciosul cu mîndrie urmăreşte pe cei necăjiţi şi aceştia se prind în mrejele urzite de el?

*

Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argint cu foc lămurit, ispitit pămîntului, curăţit de şapte ori.
Tu Doamne, ne vei păzi pre noi şi ne vei feri de neamul acesta, şi în veac.
Împrejur necredincioşii umblă; după înălţimea ta ai înmulţit pre fiii oamenilor. *Ps. 11*

Şi cuvintele Domnului sînt cuvinte curate, ca argintul curăţit de pămînt, de şapte ori prin foc lămurit.
Şi, tu, Doamne, Te vei ţinea de ele, şi ne vei scăpa pe totdeauna de neamul acesta.
Căci cînd se ridică sus oamenii de nimica, netrebnicii mişună pretutindeni.

*

Înmulţitu-s'au slăbiciunile lor; după aceia au sîrguit. Nu voiu aduna adunările lor din singiuiri, nici voi pomeni numele lor prin buzele mele.

Iată, idolii s'au înmulţit şi oamenii aleargă la alt Dumnezeu. Eu însă nu le voi aduce jertfă de sînge, nici nu voi pomeni numele lor cu buzele mele.

Psaltirea oficială. — *Psaltirea Nicodem.*

Domnul este partea moştenirii mele şi a paharului meu. Tu eşti cela ce iarăşi aşezi moştenirea mea mie.
Funii au căzut mie întru cei puternici ai mei, că moştenirea mea subt puterea mea este.
Bine voiu cuvînta pre Domnul cel ce m'au înţeleptit pre mine, şi încă şi până în noapte m'au pedepsit rărunchii mei. *Ps. 15*

Domnul este partea mea de moştenire şi cupa mea; Tu, Doamne, păzeşte moştenirea mea.
Moştenirea mi-a căzut la loc frumos şi moştenirea mea mi-i dragă.

De aceia voi binecuvînta pe Domnul Povăţuitorul meu! la aceasta şi noaptea mă îndeamnă inima mea.

*

Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mînilor lui o vesteşte tăria.
Ziua zilei spune cuvînt şi noaptea nopţii vesteşte ştiinţă.
Nu sînt graiuri, nici cuvinte, ale cărora să nu se auză glasurile lor. *Ps. 18*

Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi lucrarea mînilor lui o arată tăria.
Ziua spune slava Lui altei zile, şi noaptea o vesteşte nopţii următoare.
Ele n'au nici limbă, nici graiu n'au ele, şi totuşi s'aude glasul lor.

*

Cu bucurie bine înrădăcinată şi tot pămîntul, munţii Sionului, coastele Crivăţului, cetatea Împăratului celui mare. *Ps. 47*

Muntele Sionului e munte minunat, podoaba şi bucuria a tot pămîntul:
căci pe coastele lui din Crivăţ este cetatea Împăratului celui mare.

*

Şi al vrăjmaşilor mei mi-ai dat mie dosul. *Ps. 17*

Pe potrivnicii mei Tu-i pui pe fugă.

*

Miluește-mă Dumnezeule, că m'a călcat omul, toată ziua dînd războiu m'a necăjit.
Călcatu-m'au vrăjmaşii mei toată ziua, că mulţi sînt cei ce se luptă cu mine dela înălţime.
Ziua nu mă voiu teme şi eu voiu nădăjdui spre tine.
Întru Dumnezeu voiu lăuda cuvintele mele; întru Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voiu teme, ce-mi va face mie trupul?
Toată ziua cuvintele mele au urît împotriva mea toate gîndurile lor spre rău.
Lăcui-vor şi se vor ascunde, aceia călcăiul meu vor păzi, în ce chip au aşteptat ei sufletul meu.
Pentru nimica vei mîntui pre dînşii; întru nimic noroadele vei sfărîma. *Ps. 55*

Milueşte-mă, Dumnezeule, că omul vrea să mă'nghită! Toată ziua tăbărăşte asupra mea şi mă necăjeşte.
Vrăjmaşii mei necontenit se luptă cu mine şi mulţi se ridică asupra mea. Prea-Înalte!
În ziua cînd mă tem, la tine mi-i nădejdea:
Cu Dumnezeu mă voi lăuda şi cu cuvîntul Lui. Nădăjdui-voi în Dumnezeu şi nu mă voi teme, că ce pot sa-mi facă mie oamenii?
Toată ziua răstălmăcesc cuvintele mele, şi numai cum să-mi facă rău se gîndesc.
S'adună împreună şi spionează; pîndesc mereu paşii mei, ca să vîneze sufletul meu.
Se poate oare să scape ei de plata nedreptăţii lor? Doboară, Doamne, în mînia Ta gloatele acestea!

*

Dumnezeu va zdrobi dinţii lor în gura lor; măselele leilor le-au sfărmat Domnul.

Dumnezeule, zdrobeşte-le dinţii în gură! Smulge, Doamne, fălcile puilor de lei!

Psaltirea oficială.

De nimica se vor face ca apa ce trece; tinde-va arcul său până unde vor slăbi.

Ca ceara ce se topește se vor pierde căzut-a foc preste dînșii și n'au văzut soarele.

Mai nainte până ce vor cunoaște spinii voștri ramnul; ca pre niște vii, ca întru mînie va înghiți pre dînșii.

Veseli-se-va dreptul cînd va vedea izbîndă; mîinele sale va spăla în sîngele păcătosului.

Și va zice omul, dacă este adică roadă dreptului, este dar Dumnezeu judecîndu-i pe dînșii pe pămînt.

Ps. 57

Psaltirea Nicodem.

Să se scurgă ca apa și ca ea să piară!

Cînd vor întinde arcul, să se rupă. Să piară ca melcul ce se topește în mers, și ca stîrpitura să nu vadă soarele!

Ca spinul ce se mistuie cum îl atinge focul, pe care—verde sau uscat—îl spulberă vălvătaia!

Atunci dreptul se va bucura văzînd izbînda, și-și va muia tălpile în sîngele păcătoșilor.

Zice-va omul: cu adevărat este plată pentru drept! Cu adevărat este un Dumnezeu care judecă pămîntul.

Trebuie să contenesc, căci exemplele se repetă mereu, lung și penibil.

Salutînd o carte nouă de poezie pentru literatura noastră, am voit să mai ridic încă odată glasul în pustiu. Premeniți textele, ca să intre în sufletele cetitorilor și ascultătorilor apa vie a frumuseții.

Știu că se poate întîmpla un lucru. Să se scoale frați ai mei cu duhul credinții celei mari a ortodoxiei și să declare că în afară de cărțile vechi nu poate fi nimic bun, drept și adevărat. Cărțile vechi au fost sfințite, și trebuie să rămîe așa până întru sfîrșit. După pilda calendarului îndreptat, să nu încercăm a strica iar legea.—Tot așa s'a petrecut și odinioară în pravoslavnica Rusie, cînd o parte din norod n'a vrut să primească tălmăcirile nouă și a rămas până astăzi cu legea veche, cu textele obscure, cu greșelile de tipar, cu tălmăcirile absurde. N'are a face! Asta-i bun, asta-i sfînt; asta-i credința părinților noștri, întru care s'a legănat copilăria noastră. Deci să nu mai vie oameni noi, să strice legea veche.

Intr'o zi s'a înfățișat la mine un cuvios monah dela sfîntul-munte cu niște manuscripte voluminoase. Era o tălmăcire din grecește a bătrînului la care-și făcuse ucenicia. Bătrînul, ceasornicar de meserie, se pustnicise acolo la mănăstirea Prodromului și, în credința lui curată, se socotise chemat să deie lumii o sfîntă tălmăcire. Murind el, ucenicul venise în patrie cu manuscriptul, adunase bani de la creștini cuvioși și acum urma să împlinească diata învățătorului său.

Imi aducea și mie tălmăcirea, întâiu ca să mă bucure, al doilea ca să-mi ceară un sfat.

Titlul cărții suna cam așa:

Drepte și bune patru și zece ale sfîntului Ion care împăratului s'au spus și au pe ele cunoscut cuvioșî toți în vremi cuvîntări.

Am încercat să-l fac pe harnicul ucenic al ceasornicarului

să înțeleagă că asta nu-i traducere și nu-i limbă romînească; că totuși, dacă ține să împlinească o dorință a mortului, pentru respectul ce-i datorează se cuvine să rînduiască altfel tălmăcirea și s'o facă să fie cel puțin înțeleasă.

Imposibil. Text vechiu, text bun, text sfînt.

Se poate să pățesc și de data asta la fel.

Insă totuși am credință că Dumnezeu, în cele din urmă, „al vrăjmașilor Psalmistului îi va da lui dosul", dacă-mi îngăduie acești vrăjmași să vorbesc ca'n textele lor.

M. Sd.

„Maid of Ceylon"

Un scaun-rulant e lumea împăcată.

Un mod de a privi orizontal, contemplativ.

Clasicismul nu s'a născut dintr'un fotoliu ?

Poziţia îndreaptă asperităţile, aţipeşte valorile. Şi oglindeşte lumea ca 'ntr'un lac. Un lac e un ţinut în care un castel e tot atît de înalt cît o răchită, o turlă de biserică, la fel cu o lebădă.

...Numai că lacul în cazul de faţă era o vastă oglindă concavă, adîncindu-se într'o curbă dulce dela mine din balcon, până jos, în port.

In albia ei topită în soare vedeam cargoboturi turtite, la nivel cu şalvarii Turcilor cu rahat şi bragă rece, ca şi ei lăţite şi întinse-plăcintă, pe un fund de aluminiu; rezervoare de petrol turtindu-şi calotele uriaşe şi lăsîndu-le să treacă neînsemnat pe lîngă doniţe cu limonadă, ba pitindu-se, ba înălţindu-se ca la o luare la întrecere; piepturi late şi păroase de hamali pe picioare de basset, printre oameni cu şapcă la fel de lăbărţaţi şi schimonosiţi şi descărcînd de pe punţi ce le aduceau nasul la genunchi, cu un „hupaa" şi „isaa" butoaele strivite ca nişte turte, sacii fleşcăiţi ca nişte berete de marinar, sau şinele pe care te mirai că ciocul macaralei le plimbă atita prin aer şi le lasă cu aşa zgomot pe dig, cînd dela el şi până la pămînt e cel mult o jumătate de metru...

Rîdeam! Cum nu-şi dă seama lumea asta! Cum se zbat, cum fug şi se dau jos pe scări, cum urcă şi ridică, pun macarale şi şine în pantă ca să coboare încărcăturile, cînd vezi bine că toate sînt la nivel, înghesuite, pe acelaşi plan, şepcile tot aşa de turtite ca şi sacii cu stafide, pîntecul cargoboturilor nu mai înalt ca sacii, oamenii tot aşa de joşi ca pîntecul cargoboturilor.

Să întindă mîna numai şi au lovit în chila vasului.

Să ridice bărbia şi ciocul macaralei, ca în căutare de peştişori, li se înfige în gură.

— Hupaa, isaaa!!!

Iată doisprezece inşi dînd jos o cutie de lemn pe care stă tipărit în negru: *Dodge Brothers*.

Alţi opt dau jos un *Ford*.

In urma lor grupuri descărcînd în şir *Forduri* şi *Dodge* Brothers, din cînd în cînd cîte un *Buick*.

Umeri se apleacă, bîrne se vîră dedesupt, apoi alte bîrne; şi cu cîte un „Ia Seama!", sau „Uşor! Uşor!", „Uşor la capete!", „Nu trînti!", cutiile sînt puse la pămînt.

— Uşor, uşor! Nu trînti!

Ce să trînteşti? De unde? Dela o şchioapă înălţime?! Şi ce să trînteşti? Nişte cutii mai înguste ca acelea de păstrat clacuri!!...

Un remorcher, mai încolo gîfîie grozav ca să conducă în basin un vapor din familia Embericos.

Şi bietul remorcher—sau cel puţin căpitanul lui—nu observă că de un ceas a ajuns în radă, că prora lui stă strivită ca un cioc de raţă în dană, în vreme ce cu pupa a intrat deabinelea în însuşi vasul pe care pretinde să-l tragă!

Dar macaraua dela silozuri? A înebunit deabinelea!

De azi dimineaţă umblă în bot cu o lespede cubică.

Intoarce capul la dreapta şi la stînga, se pleacă şi ridică, parcă ar căuta locul nimerit unde s'o lase, pe digul cel nou. Şi nu-şi dă sama că lespedea zace de mult pe dig, că ea însăşi degeaba s'a cocoţat, ca o carcasă de ihtiozaur într'un muzeu, pe o platformă întreagă de blocuri, că a căzut de mult în nas şi zace cu blocuri cu tot tăvălită şi pleoştită pe spinarea cheului.

Ce adîncă e într'adevăr o oglindă concavă! Ca şi moartea de adîncă. Moartea trebue să aibe aşa ceva în buzunarele ei! In orice caz omului i-ar prinde tare bine să iasă în fiecare dimineaţă cu un ciob cît de mic în mînă. Nu-i acesta înţelesul adevărat al lămpei lui Aladin?...

Din scaunul-culcat priveam într'un astfel de ciob portul, aceiace, copil numeam: caetul de rezumat al lecţiilor mari ale vieţii...

Şi viaţa se cetea în caet acum ca o supremă, unică platitudine.

Dincolo de basinul portului, plaja. Mame tăceau pe nisip ca nişte leoaice cu puiul lor alături. Mamele tăceau. Bărbaţii şi femeile vorbeau. Bărbaţii şi femeile vorbesc: gesticulează şi se bat, fac amor şi parlament; numai mamele tac.

Oglinda însă îi apăsa pe toţi, turtindu-i şi strivindu-i în aceiaşi apropiere de pămînt.

Şi alte porturi înfierbîntate şi muncite se reflectau, şi alte plăji cu mame culcate; şi apoi unele cădeau într'altele, se întretăiau, fugeau şi fulgerau, porturi şi plaje, cargoboturi şi pîntece, şepci şi macarale, toate în aceiaşi supremă platitudine.

Lucrul îmi aducea în gînd experienţe din copilărie.

De mic aveam o idee nemaipomenită de arţari.

— Arțar! Ce nume! Ce raritate! Trebue să fie un pom nemaivăzut! Și compătimeam salcîmii, cireșii, că nu sînt arțari...

Intr'o seară de toamnă priveam pe fereastră rochii de cucoane luate de vînt. Un prăpădit de arbore chircit și cocoșat, își tușea ca un moșneag, frunzele spuzite și sfrijite în trotoarul de peste drum.

— Ce pom e ăsta, mamă?

— Care, acela? Nu e pom, mamă, e arbore. E arțar.

— Arțar!...

De atunci mi-e frică de arbori, ca nu cumva să fie arțari...

La o săptămînă după aceia, în aceiași fereastră, meditam la pățania cu arțarul, cînd iată că din capul străzii coboară trei umbre omenești. Trei turcoaice în voaluri negre care le coborau până la mijloc, cu fața subt zăbranic, cu mînile la piept subt voal, ușor aplecate și parcă abia călcînd în vîrful de semilună al pantofilor negri. Trei turcoaice, trei voaluri! O broboadă a fost, totdeauna pentru mine o aripă de mister. Dar trei voaluri! Și încă negre! Pe trei turcoaice! — Trei cadîne! Intreg Stambulul, cu soți năstrușnici și soții ferecate, cu case hermetice, oftînd pe ferestre cu gratii, tot sufletul cadînelor dinăuntru, îmi apărea în minte.

Turcoaicele se opreau la răstimp, bodogăneau din guri ascunse, scoteau hîrîituri de cîrtiță, întindeau arătătorul și făceau o frîntură de gest, apoi iar porneau și iar se opreau și bodogăneau.

In colț se înghesue una într'alta și, cap în cap, cu mișcări din bărbie țin parecă sfat. Un adevarat complot! Incep să mă alarmez!...

— Mamă, mamă, ce-o fi vrînd cadînele astea?

— Care? ce? Ce cadîne, mamă? Tătarce, tătarce dela mahala!

Intervenția mamei nu stinge însă zelul meu mistic.

Mai ales că umbrele, după o nouă raită din ochii nevăzuți străbăteau acum furiș strada ca să iasă la celălalt colț.

Trec la altă fereastră și nu le slăbesc din ochi.

Pe celălalt trotoar un nou conciliabul; noi șoapte de cucuvae, noi hîrieli de paseri ciudate. Unul din capete arată în sfîrșit spre un loc viran care se desfăcea din dosul unor schele.

Apoi cîte trele ochesc cu grije, în dreapta și în stînga, spionează, pîndesc, așteaptă.

Seara se lăsase neagră și ursuză.

Un moment nici țipenie de om.

Atunci cele trei matahale dau fuga, o sbughesc în dosul schelelor, mai trag un ochi, în dreapta și stînga, își ridică misterios poalele și una 'ntr'alta, ca 'ntr'un rit eleuzin, se apleacă într'o bine cunoscută poză...

— Stambulul!

— Experiență nu mult diferită de aceia care îmi da fiorii aeroplanului, de pildă.

...Orășelul își sforăia una din acele după amieze de cuptor cînd strada noastră ațipită în arșiță trecea ca o abstracție de lumină printre cele două rînduri de case absente în dosul storurilor trase.

Vre-un cine prindea o muscă în vreun prag de curte, sau vre-un cerșetor își tîra sdrențele numărîndu-și în palmă gologanii și se oprea năuc în fața unei servitoare rîșnind cafea în tindă.

Deodată însă, scăpat ca dintr'un innec, Bulgarul infernal:

— Covrigi calde! Hai la braga rece! Covrigi calde!...

Porțile scîrțîau, argați dedeau buzna, cînii se repezeau, iar ferestrele deveneau o invazie de scufii și bonete de noapte.

— Marș d'aici Bulgarule! Marș! Iar ai venit ciotină!

— Fire-ar al naibii. Auzi Dumneata! Cînd sforăiam mai bine! Domnule, parcă-i un făcut!

— Fugi că te dau pe mîna poliției! Măgarule.

Pe o astfel de după amiază, aceiași cetățeni erau treziți din somn, dar de un zgomot nevisat.

Pe deasupra orașului în tumbe amețitoare un vîjîit mînca cerul. O pasăre uriașe, de pînză și metal.

— *Blériot! Blériot.*

Scufiile și bonetele ieșiau pe fereastră și se zgîiau cu suflarea oprită.

— Minune mare! Mare minune, Doamne!

Copiii năpădeau strada. Servitoare cu o mînă subt șorț cu alta făcută oblon, uitau de bucătărie și se amestecau cu trecătorii; cîni chelălăiau călcați în picioare.

Din capul străzii, mai sprinten ca totdeauna, alerga însă ca la un praznic, Bulgarul:

— Covrigi calde! Hai la covrigi calde!

Plăjina îi sălta pe umeri. Covrigii alunecau în sus și'n jos ca belciugele.

— Mare chilipir la mine bre! Bre, știu că vinde acuma! Covrigi calde! Hai la covrigi calde!

Dar de ce se uită toți în sus? In urechile covrigarului zbîrnie deodată bondarul năzdrăvan. Ridică ochii. Pe cer aeroplanul reincepea roata morții. Ca o bobină depăna în sine aerul și ca și cum scăpa un fir se da peste cap de zeci de ori ca să-l prindă. Apoi ghem se făcea deodată că alunecă plumb pe acoperișuri ca să le ridice cu el din nou la cer ca pe niște vijietori de tinichea înfiorate de năzbîtiile zmeului.

In sfîrșit ca să aducă inimile la loc minunata gînganie își relua poziția și planînd peste oraș îl binecuvînta cu un sfîrîit depărtat de tămîe dintr'o candelă de soare abia bănuită.

Bulgarul rămăsese pironit în mijlocul străzii.

Capul dat pe spate nu mai știa de nimic. Pieptul ieșit din brîul roșu își oprise bătăile. Nici o mișcare în gura și ochii căs-

caţi. Numai tichia aluneca încet, încet, din creştet şi punea pe caldarîm un suspin de pasere moartă, în tovărăşia covrigilor care de pe băţul răsturnat picau jos unul cîte unul în supreme mătănii...

In vreme ce stăpînul lor cu faţa într'un extaz fără păreche, de pe altă lume, încercînd să-şi articuleze o emoţie necunoscută, îşi apropia cu sfinţenie buzele şi ca prin vis îngîna din cap, cu ochii la cer:

— Covrigi calde! Hai la covrigi calde...

*

Imi salt puţin trupul. Speteaza scaunului se ridică cu mine. Iată-mă drept. Oglinda concavă dispare. In faţa mea, jos, în coasta digului „*Maid of Ceylon*".

Elevatorul ciuguleşte, din fundul calei baloturi, cutii de lemn, şine, sonde de petrol şi dintr'un gît ce scirţie le lasă jos, pe chei, în braţele hamalilor care înjură şi asudă, se îmbrîncesc şi împing:

— Hupaa! Iisaaa!

Cad din nou pe spate.

...„*Maid of Ceylon*"... Un cargobot care vine din Ceylon, cu mirodenii...; cuişoare pentru măsele nevralgice, scorţişoară pentru torturi, cînepă pentru canari...

Ceylon!... Golful Persic!... Oceanul Indian!... Visul geografic... poezia meridianului!...

...„*Maid of Ceylon*"... Fata Ceylonului... Mulatră frumoasă... Malaeză cirnă, strănepoată a Salomeei... ajunsă Cenuşăreasă, dînd grăunţe asiatice la paseri europene... Venind pentru atare slujbă de peste mări şi ţări. — Nu-i chiar ea mulatra care se uită pe geamul rotund al cabinei centrale? Să fie fata căpitanului? Nu, căpitanul trebue să fie englez iar ea are—atît cît se poate distinge dela mine - un cap de indigenă tip. Unde eşti Conrad să-i stabileşti identitatea? Dar poate e nevasta căpitanului? Sau—ceiace e tot una—fata lui din casă? Pare plictisită. Stă şi se uită la cheiul care descarcă. Lucrul e pe sfîrşite. Mîne poate pleacă. In cîteva săptămîni, ştiu eu, e în ţara natală. Işi revede părinţii ce o întîmpină la debarcader, în tulpane albe, cu mîna pavăză împotriva soarelui,—surorile, amantul. Se simte ruşinată că e aşa de singură. Ştie bine, deacasă, că:

O vulpe cînd e singură, e roşie
Şi numai cioara-i neagră, că-i stingheră!
O, tu, care mi-ai dat atunci o broşe
Cu inima-ţi—o floare într'o seră—
E oare chip, ia spune, de răgaz
Acum cînd timp eu n'am decît să plec
La tine,
Ori să tac mai bine
De necaz!?

Fata îşi trimetea, poate, pe un zîmbet cu linia începută în colţul buzelor şi dispărută în suflet, versurile poetului natal cîntînd dragostea şăgalnicei Puriva pentru frumosul şi tot atît de schimbăciosul Panjyi.

Şi toată mireasma mirifera a insulei cu patimi şi violenţe ce pocnesc din piepturi ca fructul de cactus pe gura vulcanului Klut, copilul Asturei, în nopţi gîdilate de licurici ca de nişte elastice cu vîrful aprins întinse de draci nevăzuţi,—venea la singurateca „Fată a Ceylonului".

Klut! Oare n'o fi izbucnit între timp din nou acasă şi înghiţit sate şi oraşe, lacuri în marginea cărora îşi zgîesc extazul capetele de fetuşi monstruoşi ale caymanilor, rîuri cu miluri care se prelungesc pe tărîm în crocodili? Dacă, tata, mama, fratele —şi mai ales îndrăgostitul,—zac deopotrivă la ora asta subt lavă?!...

Capul oacheş tresare în ochiul de cabină şi se mişcă deşanţat ca o figură de carton lovită la ţintă.

„Ce proastă sînt—şi-o fi zicînd fata. Ca şi cînd n'aşi şti că Klut, fiul Asturei, stă de trei mii cinci sute şaptezeci şi unu de ani ferecat de Batara Guru, Tatăl din ceruri, care,—supărat că Nju, duhul afurisit al muntelui nu se mai astîmpără şi, sărind într'un picior, tot asvîrle cu mătura pămînt în ochii satelor din preajmă,—l-a închis într'o bună dimineaţă în băerile muntelui. De atunci muntele nu şi-a mai spurcat măruntaele, ci liniştit, umilit, becisnic, stă la o parte, cu rărunchii strînşi, în coasta mării, ca un vătrai aruncat într'un faraş. Dovadă că-i aşa, e chiar numele de Klut. Ce înseamnă el dacă nu: mătură, în amintirea sculei cu care Nju împroşca duşmănoasa seminţie a oamenilor.

— Te înşeli însă, aveam aerul să spun fetei din cabină, căci deşi eram două lumi opuse, ori tocmai de aceia, între noi se aşezase o convorbire sibilină. Te înşeli, zic, brună odraslă a Astapurei sau Tiwananului, de unde vei fi. Căci de dragoste sau dor de acasă, ai uitat că Nju a fost dezlegat de păcat! Nu-ţi aduci aminte, într'adevăr, că în anul dela Agi Saka 1894, Regentul tronului hindus Blitar Cuviosul, a călcat voia lui Batara Guru?

— Fiu al Tatălui Siva, parcă ştiu ceva. Dar cînd, cum?

— Apoi, fată a lui Brama, nu ţi aduci aminte că prinţul era foarte dornic de petreceri şi încă mai presus de orice iubea arta „dalangului?". Şi că un anume Ghalya din Madraka, fiul lui Pandu şi al soţiei sale Kauravas, era maistrul lui favorit? Iar acest Ghalya, la un mare zaiafet la curte, fiind însărcinat de stăpînul său să-şi pună toată arta lui de dalang în joc, ca să dea oaspeţilor cele mai frumoase vedenii la lanternă, jucătorul de umbre,—căci de nu dau greş, aceasta e traducerea logică a cuvîntului tău natal—s'a retras o lună dela curte în post şi rugăciuni pe deşertul muntelui Klut.

— Asta-i adevărat, fiu al Tatălui tău. Noi avem în graiul cel vechiu—căci cel nou l-a uitat—un proverb care vrea să spună

că orice artist, orice poet ca să creeze, are nevoe în viaţă de un deşert. La voi mi se pare că asta a făcut-o unul singur: Isus fiul lui Iosef din Arimateia.

— Şi a şi făcut o religie.

— La noi lucrul îl practică şi cel din urmă îngăimător de ofuri...

— De aceia cîntecul, amorul, orice, până şi îmbrăcatul, mîncatul şi culcatul, la voi e o religie.—Zic, a cerut voe să se retragă o lună dela curte. Pe munte, pe un maldăr de piei şi cartoane, a stat treizeci de zile în post şi rugăciuni, cu ochii pururi la buric, cu mîna abătută numai ca să prindă vreo lăcustă dinadins trimeasă de Batara Guru, spre hrană. Cu care prilej, ca să facă economie de mişcare, penitentul trăgea şi o închinare Tatălui de 'tutindeni, toate astea cu ochii veşnic la buric. Nici că se putea ca la a treizecea zi să nu cadă omul în extaz.

Şi a fost un extaz de artă. O absorbiţie desăvîrşită, adică, în ceiace va să vie. De data aceasta centrul de gravitate al inspiratorului se muta în buricul degetelor!

In ele, ca nişte viermişori ce ies din poama prea coaptă, soarele furnica, lăsind cu vremea o piele strepezită, parcă spălase bictul în leşia Nilului toate voalurile albe ale omizilor în drum spre Meca. Aşa de mulţi viermuşori de soare torsese mătasă blondă în gogoaşa degetelor!...

Iar cu bunicul vechi, aproape uitat, Ghalya nu mai păstra decît o singură legătură: tracheia arteră. Pe care ca din rărunchii vulcanului, îi urca spre buze, ca o lavă ce i le spuzea, focul unei invocaţii supreme. Ghalya cerea iertare pentru vulcan şi dracii puşi la răcoare—eufemism mistic—în pîntecu-i, şi o împăcare definitivă între aceştia şi regii Hindustanului. Şi cum orice artă e împăcare şi orice împăcare artă, în ochii lui Ghalya, încep să apară nasuri lungi şi ascuţite roase de nări simandicoase, cu buze subţiri, parcă supte de răutate şi trufie, dedesupt, cu doi melci desrăsuciţi, drept ochi, deasupra,—dincolo de care frunţile puneau benzi înguste şi netede, năpădite clae de cîrlionţi ca miezul de nucă. Dacă miezul înţelesese să fie alb, figura era de regină, dacă negru, figura era de rege,—între bărbat şi femee înţelepţii Indului făcînd doar o diferenţă formală, simbolică... Restul chipului era la fel. Cum şi îmbrăcămintea până la cingătoare.

Cortegiul regesc sfîrşit, iată alte figuri: cu nasul cărnos şi nări şugubeţe ridicate uşor ca de un veşnic strănut cu buze groase, parcă violate veşnic de un gurgui de sîn nevăzut, fruntea bombată de două scobituri în care se prăjeau în soare de rîs, două boabe de cea mai bună cafea, şi o bărbie, vai, albioară ruptă din şoldul păcatului! Erau dracii, dracii care subt conducerea inutilă a belzebuţilor Zemar şi Duras, fusese carceraţi cu Nju cu tot, ghiduşul lor, în burta muntelui, din porunca supăratului Batara Guru.

— Frate al surorei tale, acum cînd vorbeşti de draci, parcă mi-aduc aminte. Mai mi-a spus aşa ceva mama, nevasta tăetorului de piatră din Astina.

— Numai tăetor? mă sperii eu...

— ...sînt acum şaptesprezece ani bătuţi, după un cutremur cînd din toată casa nu ne mai rămăsese decît grajdul şi bucătăria care preferase să o ia la vale cu pămînt cu tot, în prăpastia deschisă de zguduituri, ca doi dinţi ce se plimbă în gură dar nu vor să cadă. Da; ...cînd mama, văzînd că-i dau din senin mîncările în loc îşi dete seama că şedea cu maşina cu tot în unghiu ascuţit şi înspăimîntată năvăli în grajd unde paralel cu asinul de cărat apă, cu capul în jos, pe jumătate răsturnată, albia în care mă zbăteam în scutece aluneca la fel, încet, cu hardughie cu tot, în jos. Între mine şi asin, îngenuchiată, mama ţinea cu o mînă asinul de picior, cu alta fixa din cot albia, mîngîindu-mi obrajii inlăcrămaţi îmbiind în acelaşi timp asinul, şi ţinîndu-ne parcă pe-amîndoi să nu ne ducem de-a dura în prăpastie. Asinu, dintr'un vechi sentiment religios sfîrşi prin a îngenunchia, ceiace fu o mare uşurare pentru mama care-şi fixă şi celălalt cot în gîtul asinului şi aşa, înfiptă ca'n două razeme şi sigură că nu le va scăpa, se lăsă dusă spre inima în cele din urmă deschisă, a pămîntului.

Cît timp călători aşa mama cu şopronul în cap, şi bucătăria în spate, cu pruncul şi asinul de-o parte şi de alta, n'a putut să-mi spună. Destul că la un moment dat erau cu toţii aşa de răsturnaţi, că vedeau peste cap.

Pe lîngă mama, carapacea de broaşte ţestoase, scăpate şi ele din circă, alunecau domol, ca trase de o sfoară; la fel bliduri clădite ce-şi căutase şi găsise stăpina dintr'o credincioasă dorinţă de a pieri de cutremur împreună. La un moment poziţia deveni aşa de acută că ba asinul, ba albia, începură să fugă, spre nenorocul mamei care făcea o gimnastică disperată din coate. Cu o ultimă înţelepciune asinul îngenunche şi de picioarele dinapoi. Acest act de pietate fu pe semne salvator căci o sguduire puternică, tocmai cînd să alunece din nou albia, dădu grajdul şi bucătăria, cu tot dinăuntru, peste cap. Intr'o clipă mama era în picioare, crucindu-se să vadă totul în regulă. Asinul picotea înainte în faţa ieslei; în albie eu visleam rece aerul cu picioarele; broaştele ţestoase în colţul grajdului rumegau din gît tacticoase cu carapacea pusă la loc numai uneia, ca să fim drepţi carapacea îi căzuse din greşeală mai pe ceafă, că-şi zmucea, sărmana, spinarea de sobol năpîrlit, şi ricîia din picioare ca o cîrtiţă...

— Poznele pămîntului!...

— Nu, răzbunarea dracilor! Dracii din burta lui Klut, răzbunîndu-se pe oameni împotriva lui Batara Guru. Atunci mi-a spus mama povestea vulcanului şi mi-a repetat-o ani după aceia, da, deciteori din sperietura trasă mă apucau iar ferbinţelele, pe care mi le luau înapoi numai foile de eucalipt întinse pe inimă. Dar, fiu al tatălui tău, pe cît mi-aduc aminte, parcă Blitar Cuviosul pusese în vedere lui Ghalya să joace cu laterna orice ve-

denii, afară de primejdioşii Raksahaşi, căci aşa se numesc în graiul nostru diavolii din Klut.

— Prea adevărat, fată a mamei tale. Dar inspiraţia ştii bine că este elementară ca şi—să zicem—pudoarea oamenilor simpli.

Era vina lui Ghalya că această inspiraţie, ca pudoarea roşeaţa în obraji, îi asvîrlise în gînd vedeniile certate cu omul ?...

— Ba !...

— Ci jucătorul de umbre, venind la curte şi făcînd să defileze pe pînză, în ochii miraţi cu istorie ai oaspeţilor, figurile regeşti cărora tot ele le da glasuri respective din unicu-i buric, cu care să-şi declame glorii reciproce, s'a întîmplat că spectatorii nu se mai săturau privind şi, din picioare, cu răcnete şi bătăi de palme, cereau mai departe alte poveşti şi alte vedenii.

— Şi drept e, căci vedeniile se nutresc din ele însele ca gogoaşele de mătase...

— ...Atunci, în pauză, s'a dus dalangul să cadă în genunchi în faţa prinţului care tocmai spărgea o afină ruginie pe sînul unei curtezane, (de mult ce-l mişcase trecutul Casei sale)—şi să i se plîngă de dorinţa spectatorilor, cînd el sărmanul nu mai are ce pune pe pînză.—Afară numai dacă stăpînul nu-i îngădue să dea povestea lui Nju şi a Raskhasaşilor lui, scînceşte Ghalya cu un zîmbet olog...

— Fiu al mamei tale (şi cînd spunea al mamei şi nu al tatălui, era dovadă că prinţul se mînia) ţi-am spus că nu vei pleca de-aci cu luminile în ochi până ce nu i-ai săturat pe toţi de privelişti, icni satrapul ocupat acum mai mult cu afina şi cu dracii din trupul frumoasei Chan-gan, cea cu o mie de cîntece, decît cu dracii de pe Klut.

Şi jucătorul de vedenii, spre bucuria tuturora, se întoarse la lanterna lui şi iată-i, deşantaţi şi şugubeţi, rîzînd în nas simandicoşilor din sală, bătîndu-şi şoldurile şi jucîndu-şi fesele, ca o droae de dănciuci scăpată într'un bal, şleahta de bursieri în vacanţă a grozavului Klut, dusă la destrăbălare de Zeman şi Duras, şi impunsă din coastă de scălămbăierile de măscărici ale lui Nju. Tot ce văzuse în sine, o lună de exil, pe munte, Ghalya, se deslănţuia acum aevea, cu atît desfrîu, că privirile de fakir cu care Ghalya sugestiona laterna şi-o îmbia la aiurări de umbră şi lumină, pe pînza încremenită, cum ai sugestiona un cap de mediu, nu putea să le mai ţină. De atunci, se zice, datează, odată cu spiritismul al cărui izvor, cum vezi, urcă din pupilele năzdrăvane de oţel ale ventrilocului din Ceylon, aceia ce numim noi azi electricitate. Căci nu erau descărcări electrice toate acele prăvăliri nevolnice de făpturi din genele neputincioase ale lui Ghalya? Ca nişte perii de comutător ele stabilise contactul şi fluidul curgea în fulgerătoare apariţii.

— Haiaba, haiaba! striga căzut pe spate ca un cărăbuş, şi dînd din braţe şi picioare chircite negriciosul Ghalya. Zic negricios, şi nu e bine. Căci n'apucase să-l vadă lumea ridicată în picioare şi magicianul, trăsnit poate şi el de curent, se făcuse alb ca o muscă prinsă între două geamuri.

— Evrica, Evrica! mai apucă să strige de două ori, căci aceasta vroia el să spună prin haiaba! haiaba! şi un zguduit nemaipomenit trozni peste capetele spectatorilor, care, cu turbane cu tot, cu curtea şi oraşul întreg, zăceau în clipa următoare subt tavă. Deasupra ţinutului, a treia zi, urca singur un cer de iodoform...

— Vai, frate al surorei tale, ce bine ştii să spui lucruri pe care proasta de mine le uitase. Da, răzbunarea lui Klut, mi-aduc aminte, paraponisit că oamenii au vrut să se joace cu focul, ceiace nici lui Batara Guru nu-i convinea aşa spun acum cărţile noastre—de vreme ce a făcut punte cu dracii numai ca să ne dea o lecţie!

Şi fata din geamul cabinei parecă da din cap şi ridea afirmativ la mine.

O dare din cap de femee ridica totdeauna un obroc de pe o lume. Ochiul de geam devenea o laternă magică şi lumea era un joc de meridiane. Golful Persic. Oceanul Indian... Ceylon... Oraşul îşi desfăcea subt un cer actual, grădinile de bambu, cu mese la care oameni stau jos, turceşte, cu pahare cu sirop indigen şi narghilele înainte, sau cei mai moderni, între degete cu ţigări încrustate în aur cu numele Lordului Cromer, sau Lordului Reading, fostul vice-rege al Indiei.

In faţă o pînză albă, pînza pentru care a fost trăznit cu oraş cu tot dalangul de odinioară. De pe platformă, tunînd şi fulgerînd, în urechile una cu ochii căscaţi, orchestra de ganguri cu buric de ventriloc. Ganguri de toate mărimile dela părăluţele pe care cîntăreţul le loveşte ca pe nişte castagnete, la tipsiile de Salomee şi de la cele cît o floarea soarelui arsă la cele cît un pîntec de baiaderă, sau la plăcile mari dreptunghiulare, atîrnate de păretele la care un om face mătănii ca'n faţa tablelor lui Moise. In aceste oglinzi arămii îşi dublează melancolia rebeburi cu o coardă, cu demodarea cărora se mezaliază neruşinat saxofoanele cu glas şi răstruncheri de vrăjitoare din Macbeth.

Oricît s'ar da însă acestea peste cap, baia de ecouri nesfirşite de gonguri, canalizată în vaerul rebebului, înneaca ţipetele de hienă şi strănutările de măgar, răgetele şi piuirile, plînsetele omenoase şi neomenoasele jubilări ale Apocalipsei indo-americane, într'un ison care parecă vine dela capătul lumii, îi iartă copilăria şi-o leagănă înainte cu Tigrul şi cu Eufratul.

Fata îl ascultă acum. Stă cu capul în jos, dat parcă pe fereastră unui zeu depărtat, din mînile în care se reazămă pe marginea ferestruicei.

— Ce vezi tu acum, fată a lui Brama, prind să-i vorbesc din nou în gînd.

— Nu vezi tu, fiu al lui Siva, colo pe pînza apelor, po-

vestea pămîntului meu, poveste de începuturi, poveste de iubire deci, caldă cît o Mesopotamie? Iată, în Cetatea Elefantului, domnind în smerenia supuşilor săi, pe Tchan-Tan Fericitul, căzut în dragoste după fermecătoarea Fey-Yna, cea cu o mie de miresme, copila din flori a casei domnitoare chineze, pripăşită în Hastinapura cu un frate al ei condotier al Iranului?

...Dalangul îşi îngroaşe vocea. E că figura care trece acum cu nasul lung şi mustaţa trasă după urechi, cu capul între două aripi de balaur e chiar Tyantan în persoană. Iaţ-o şi pe Fey-Yna cu păr creţ, ca o barbă asiriană dată pe spate, cu mijlocul de viespe bătută'n aur şi nestemate, păşind:

Palidă ca crinul
Printre alei de suliţe
La moarte

cînd supuşii au încremenit în lung, de astăzi, şi toţi păunii din cetate; ai soarelui şi-ai împăratului, s'au revărsat pe ziduri.

Iată şi pe Satsavati cea cu o mie de dureri, soţia din trecut a împăratului, la care, înşelat de Fey-Yna, el se întoarce acum cu mai mult dor ca oricînd. Dar Satsavati nu se împacă decît cu condiţia ca fii ei şi nu ai tutoarei să moştenească tronul. Şi aşa îi naşte ea lui Tyantan cinci pandhavi, cu numele de Yudhistra, Bhima, Nagula, Sahadeva şi Dostarastra.

Pe cînd Fey-Yna îi făcuse numai pe An-An, şi acesta orb, somnambul, cum îi suna şi numele. Dar somnambul şi orb cum era, acesta aude într'o noapte un glas care îl chema pe firul lunii. Pe urma lui se duce, încă şi patrupede fără scări şi chei în turnul în care mama sa îl chemase pe moarte. „O sută de suliţe m'au adus la moarte, altă sută mă vor încorona în ţară" aude şi fiul din gura mamei. Pe care An-An, luîndu-le cu înţeles tainic, a stat şi s'a gîndit mult. Apoi muribunda închide ochii pe veci, oftînd: „fericiţi cei ce vor avea femee"...

Auzi acum glasul judecătorului de vedenii mormăind încet? E că, vezi colo, pe pînză, umbra aceia care a coborît de pe zid e An-An mototolit acum jos şi gîndindu-se: cum să mă însor eu, un orb netrebnic? Dar iat-o pe Gandhari, cea cu o mie de vrăji, că vine lîngă el, trimeasă de duhul mamei moarte, şi-i spune: eu sînt soţia ta, nu mă cunoşti? Gandhari, fata Iranului!

Şi amîndoi iau calea deşertului, unde Gandhari naşte orbului o sută de Kauraci, adică copii, cu chip rotund şi galben de turtă-dulce. Din aceştia o întreagă seminţie năpădeşte tot platoul; nemaiavînd loc, ea ajunge până'n Ceylon, unde domnea cel din urmă din fiii lui Tyantan, molatecul Dostarastra.

Cu toate că mai numeroşi, năvălitori sînt aruncaţi în mare şi numai o mînă de voinici e salvată într'o corabie care subt conducerea unui rapsod de 573 de ani al trupelor lui An-An, ia drumul întinderilor şi e dusă timp de treizeci de zile, de un fir de lună, la o insulă răsleţită în ocean, pentru a întemeia, o nouă cetate Jap-An, adică cetatea rapsodului lui An-An.

Şi aşa s'a adeverit, zisa frumoasei Fey-Ina, cea cu o sută de mirezme, pe patul de moarte: „o sută de suliţe m'au dus la moarte, alte sute mă vor încorona".

Căci din cetate a ieşit cu vremea un neam de oameni mărunţi şi dîrzi, hîtrii şi drăgăstoşi, cu chip de turtă-dulce şi miros de lăuză, cu ochi cîrpiţi şi somnoroşi de somnambul.

Auzi acum orchestra isbucnind în tunete de gonguri?

E imnul de bucurie al Hinduşilor că au scăpat de cotropirea oamenilor galbeni.

In vreme ce rebelul vine din nou dela capătul lumii, îi iartă greşelile şi copilăriile şi-o leagănă înainte cu Tigrul şi cu Eufratul...

*

Fata parecă ea însăşi saltă de bucurie. Apoi se cuminţeşte şi posomorăşte. Apoi iar tresare. Ba chiar face semn. *Imi* face semn! Mă cheamă da! Să mă bucur, să plîng alături de ea?! Prefer să mă bucur. De o iubire veche cît pămîntul. Rămîn o clipă cu ochii în ochii ei. Seara se lăsase, dar ochii se văd mai bine în întuneric. Ochii sufletului. O şapcă de bărbat se vîră o clipă pe fereastră. Cu acesta vorbise până acum?! De unde! Imi face semne. Rîde! Imi face cu mîna!

Imi pun haina şi cobor bîlbîind:

Albă ca crinul
Printre alei de suliţe
La moarte...

— Vai, Domnişorule, decînd îţi fac semn. Hai odată, hai că-i domnu mare acilea pentru ispertiză şi vrea să te întrebe ceva despre coana mare.

„Fata din Ceylon" era fata din casă a unchiului meu, chemat la o expertiză pe vapor.

Tătarca se bălăbănea rîzînd din nas de mîţă şi ochi ca agurida.

— O invit d'un ceas la cinematograf, conaşule, şi nu vrea, se dă la o parte surprins mecanicul de pe remorcher.

Imi ridic gulerul, ca de un curent, şi tuşesc ca să acopăr în mine un zîmbet.

— Hai, Sabria, du-te acasă, hai, că nu-i de tine aici!...

Iar D-ta, mecanic în toată firea, mai lasă în pace pe Fey-Ina, cea cu o mie de miresme, că-i o simplă zeiţă a bucătăriei...

Dragoş Protopopescu

ISPITĂ

Deabea întors dela vecerne,
Nici nu cinează, nici n'aşterne.
Ii sfîrîe prin trup o faclă,
Chilia-i strîmtă ca o raclă
Şi-i foc Părintele Iacov,
Căci a găsit în Ceasoslov,
Făcut de-o mînă necurată,
Un chip ispititor de fată,
Cu sînii mici şi împotrivă
Şi cu privirea milostivă.

Acum, la tot aceiaşi glavă,
Deschide cartea de isnoavă.
Ceteşte stihurile sfinte,
Dar slova-i fuge dinainte —
Şi spre icoanele din fund,
Zăreşte un grumaz rotund.
Pe-un Tetravanghel, prins de joc,
Se mlădiază un mijloc.

O coapsă s'a iţit uşor,
Făcînd pe-alături înconjor.
Şi în crivatul lui, domoală,
Se răsuceşte-o fată goală.

Monahul, stăruind s'o 'nfrunte,
Işi trece palma peste frunte,
Intoarce fila 'n colţuri roasă,
Femeia-i tot pe loc rămasă.
Repède cartea cu năduh,
Dar fata sare în văzduh.
Inchide ochii, un gurgui
Se ţintueşte 'n mintea lui
Şi simte trupul ei de jar
Topit în orice mădular.

Astfel, întreaga noapte treaz
A stat cu sîngele în obraz
Şi hârţuit din orice parte
De trupul tînăr şi frumos,
Cînd din văzduh şi cînd din carte
Şi cînd din gîndu-i ticălos.

George Lesnea

Societatea Naţiunilor şi problemele politice ale Romîniei

„Cel dintâiu mijloc pentru a pune între ideia şi fapta războiului maximum de obstacole, constă în a da fiecărui popor cele mai bune condiţiuni de siguranţă geografică, de dreptate etnografică, de prosperitate economică"...

André Tardieu

La sfîrşitul marelui proces mondial, ritmul vieţii internaţionale era stăpînit de dorinţa întemeierii unui for suprem, care să subordoneze forţa adevăratelor principii de justiţie şi umanitate.

In acele împrejurări a luat naştere Societatea Naţiunilor, ce exista ca idee de foarte multă vreme [1] şi căreia războiul i-a creat forma legală de astăzi, impusă de suprema necesitate a unei păci durabile.

Pornind dela principiul că naţiunile sînt interdependente şi complementare—fiecare naţie fiind necesară celeilalte,—Societatea Naţiunilor încearcă să fondeze un regim de linişte *şi de muncă,* punînd în practică o etică nouă şi convingătoare. Politica ei de conciliere, care aminteşte filozofia raţionalistă kantiană şi ascetismul spiritual al lui Emerson, a apropiat mai toate statele, cu tot egoismul lor naţional, identificat adeseori cu prestigiul de stat. Din pricina acestui egoism, Societatea Naţiunilor a fost considerată de Statele-Unite, Rusia şi Germania [2], ca un supra-stat, însă pe nedrept, fiindcă—după cum se ştie—statele nu-şi restring nelimitat prerogativele prin semnarea protocolului, pentru a face loc acestei Instituţii, construită tocmai pe temeiul principiului de suveranitate naţională, şi care face ca statele să rămînă totdeauna singurele instanţe ce hotărăsc în chestiunile lor proprii.

1 Vezi: Al. Boldur, Societatea Naţiunilor şi Ştiinţa Dreptului Internaţional; G. Sofronie, Contribuţiuni la cunoaşterea S. N.: G. Plastara, Drept. Int.: Alex. Gh. Ionescu, Justiţia Penală Internaţională în slujba păcii.

2 Inainte de intrarea sa în Societatea Naţiunilor.

Societatea Naţiunilor nu este o simplă alianţă politică, cum cred Lundberg si Scelle [1], sau un complot ipocrit al învingătorilor din marele războiu în căutarea unui pretext pentru perpetuarea unei păci injuste, şi cu atît mai puţin un instrument abil pentru promovarea scopurilor engleze şi franceze în lume, ci o instituţie complexă, absolut independentă, sustrasă ingerinţelor politice, regulatoare nepărtinitoare a dreptului fiecăruia şi coordonatoare a muncii solidare a popoarelor. Ea a fost creată pentru a servi acest scop, şi pentru aceasta aşteaptă suggestiile şi contribuţia de muncă a oricărei minţi luminate.

In locul vechiului sistem de alianţe care însemna totdeauna umilirea celui mai slab şi sugrumarea celui mai tînăr, născînd în suflete atîta ură şi teamă, Societatea Naţiunilor sprijină politic şi economic orice stat-component „sine ira et studio", fiindcă aceasta-i şi raţiunea existenţei sale, dela care nu mai poate abdica, astăzi.

Societatea Naţiunilor este tot ce poate fi mai frumos şi mai desăvîrşit ca ideal de ales, dar trebue să ţinem socoteală de limitele omenescului şi de perfectibilitatea lentă dar infinită a creaţiunilor umane.

II

Romînia, aşa cum a ieşit din războiul întregirii, prezintă un complex de probleme politice, din care, aceia a unor rectificări de graniţă cu ţările vecine, va trebui să facă obiectul unor înţelegeri viitoare,—chestiunea fiind de un deosebit interes pentru noi,—iar în caz că nu se va putea ajunge la aceasta, s'ar impune s'o prezentăm Consiliului Societăţii Naţiunilor, care ar urma să se sesizeze în baza art. II, par. 2 [2].

Ceiace dă o acuitate deosebită problemei consolidării statului nostru, este poziţia lui geografică şi injusta delimitare cu vecinii. Aceasta din urmă prezintă inconveniente etnografice şi economice capitale, care ar putea duce la fricţiuni din cele mai grave.

Astfel, Polonia este pe cale să obţină, la extremitatea Nord-Estică a Bucovinei, subt Nistru—în baza tratatului dela Sèvres, din 10 August 1920,—un colţ de moşie romînească, care cuprinde 6 sate de răzeşi, cu populaţie romînească şi curat ortodoxă.

Pămîntul acesta, care a fost în proprietatea boerilor noştri din sudul Bucovinei, ne este revendicat pentru un motiv de ordin

1 Lundberg, Die Gegenwärtigen Staatenverbindungen, pag. 25; Scelle, L'élaboration du pacte („Les origines et l'oeuvre de la Société des Nations").

2 Art. 11, par. 2: „Pe lingă aceasta, se proclamă că fiecare membru al Societăţii, are dreptul să atragă, în mod prietinesc, atenţia adunării sau consiliului asupra oricărei împrejurări de natură a atinge relaţiunile internaţionale şi care ameninţă, prin urmare, să turbure pacea sau buna înţelegere între naţiuni, de care atîrnă pacea".

feroviar: linia ferată dintre tîrguşorul polonez Horovenka şi localitatea Zalescic de pe malul stîng al Nistrului [1] trece prin aceste sate curat romîneşti [2].

Acesta-i litigiul romîno-polonez, care—dată fiind dîrzenia prietinilor noştri—va căpăta, cu siguranţă, o soluţie injustă şi neistorică, cum s'a mai întîmplat cînd ni s'a luat, tot de ei, teritoriul muntos dintre cele două Ceremuşuri.

Granița dinspre Cehoslovacia nemulţumeşte pe Maramureşeni, din pricina pierderii unei populaţii de vreo 20.000 de Romîni, locuitori ai frumoaselor comune Apşane [3], de pe apa Apoşiţei—afluentul Tisei—şi ai satelor de pe văile Tarasului şi ale Talaborului, cum şi din cauza ciopîrţirii căilor de comunicaţie, care izolează astfel complect Maramureşul de restul ţării.

Conferinţa de pace din 1919 ne-a luat o mare parte din ţinutul vechilor voevozi romîni, în favoarea Cehoslovaciei, în ciuda dreptului istoric şi neţinînd seamă de trecutul care izvorăşte adînc şi nici de posibilităţile de traiu ale Maramureşenilor.

Cu Cehoslovacii credem că s'ar putea face o înţelegere, cu toată dorinţa lor de stăpînire a întregii linii ferate Hust-Rahova-Jasina, ei fiind mai concilianţi şi mai puţin şovini.

In Banat, de unde Traian a pornit cucerirea Daciei, granița tae calea ferată mai sus de Vîrşeţ, paralizînd astfel tot Nord-Vestul Banatului şi al Transilvaniei.

Considerînd interesele economice ale populaţiei bănăţene şi cele etnografice ale Statului nostru, graniţa aceasta este cu totul nemulţumitoare. In plasa Moldova, locuitorii a 9 comune aveau prin Biserica Albă singurul acces spre şesul Torontalului, la care îi duceau afacerile, administraţia şi justiţia; acum, din pricina frontierii nedrepte, debuşeurile comerciale dintre Timişoara şi Biserica Albă se prăpădesc, iar locuitorii sînt nevoiţi să treacă munţii pe drumuri nepracticabile spre Oraviţa.

Graniţa este cît se poate de arbitrară şi tinde să rupă atîtea legături economice, culturale şi sentimentale, pe care le avem cu fraţii noştri rămaşi la Jugoslavi [4].

Aceasta este situaţia etnografică şi economică a elementului romînesc la graniţa Jugoslaviei.

Din punct de vedere al apărării naţionale, frontiera aceasta este o primejdie, fiind aproape de singura uzină pe care putem conta în caz de războiu—Reşiţa—şi de bogata industrie a Timişoarei.

Din cele arătate mai sus, rezultă că trebue o altă delimitare, pe care o uşurează cele două unghiuri intrînde în teritoriul nostru, unul la Vîrşeţ—unde sînt numai comune romîneşti—din colţul Vîrşeţului şi al Bisericii Albe şi comunicaţia ferată dela Timişoara la Baziaş—singura legătură dintre valea Mureşului şi valea Dunării, înlesnind astfel şi crearea liniei ferate Oraviţa-Jablaniţa, peste Bazovici, atît de necesară, nouă; rectificarea aceasta de graniţă este reclamată cu urgenţă nu numai de un drept istoric-etnografic şi de o stringentă necesitate economică, ci şi de apărarea naţională.

1 Linia ferată n'a fost pusă, încă, în funcţiune.
2 Aceste sate sunt: Zabin, Prelipcea, Luca, Zviniace, Crisciatec şi Ştefăneşti.
3 Apşa de sus, Apşa de jos, Peri, Plăiuţul, Biserica Albă, Slatina, etc.
4 A se vedea: Dr. Lupu, Noi şi Sîrbii.

In Cadrilater, linia Turtucaia-Ecrene, prezintă desavantagii geografice şi dealungul ei se eşalonează o populaţie neromînească, hotărît duşmană. Aceasta-i o problemă de stat care a început să capete o soluţionare, prin împroprietărirea fraţilor noştri macedoneni în acele părţi.

III

A doua problemă politică, nu mai puţin importantă pentru statul nostru, este aceia a ocrotirii minorităţii romîne din statele balcanice, care datează dela Convenţia din Paris, reluată apoi de Congresul dela Berlin, din 1878.

Ea a făcut obiectul preocupării speciale a Conferinţei de pace dela Bucureşti—din 1913—şi a tratatelor dela Saint-Germain [1] şi Versailles [2], în baza cărora s'au încheiat cunoscutele convenţii dintre „Principalele Puteri aliate şi asociate" cu Regatul Sîrbo-Croato-Sloven, la 10 Septembre 1919, cu Bulgaria, la 27 Noembrie 1919 şi cu Grecia, la 10 August 1920.

Pentru apărarea individualităţii naţionale a Romînilor din Balcani, Titu Maiorescu în instrucţiunile pe care le dădea reprezentantului nostru diplomatic dela Londra, în calitate de prim ministru, cerea acestuia să stărue ca limba administrativă să fie romînească, în bisericile şi şcolile romîneşti din localităţile în care Romînii sînt în majoritate.

Problema ocrotirii minorităţilor romîne din Peninsula Balcanică pămîntul clasic al tulburărilor pricinuite de chestiunea naţionaliştilor a fost rezolvată prin adoptarea înscrisă de către Grecia, Bulgaria şi Serbia, la 22 Iulie 1913, a unei note anexată protocoalelor păcii dela Bucureşti, în următoarea redacţiune:

„Grecia (Bulgaria sau Serbia) consimte să dea autonomie şcolilor şi bisericilor Cuţo-Vlahilor aflaţi în viitoarele stăpîniri... şi să îngădue înfiinţarea unui Episcopat, cu facultatea pentru guvernul romîn de a subvenţiona subt supravegherea guvernului (respectiv) numitele instituţiuni culturale actuale şi viitoare".

Tratatele încheiate între „Principalele Puteri aliate şi asociate" cu Regatul Sîrbo-Croato-Sloven, cu Grecia şi cu Bulgaria, conţin stipulaţiuni ca: a) folosinţa liberă a limbii materne în raporturile particulare şi publice; b) minorităţile au dreptul de a întreţine din

1 Art. 51, 56, 60.
2 Art. 93.

BIBL. UNIVERSITĂŢII IAŞI

fondurile lor, instituții religioase, caritabile, sociale și culturale, în condițiunile prevăzute pentru ceilalți supuși ai țării; c) în regiunile în care minoritățile constituesc majoritatea populației, instrucția în scolile primare ale statului va fi dată în limba originară minorității. statul trebue în aceste regiuni să contribue într'o măsură echitabilă la întreținerea școlilor.

Toate aceste dispozițiuni sînt puse subt controlul și garanția Societății Națiunilor și urmează să fie recunoscute de state ca legi fundamentale, astfel încît să nu fie contrazise de vre-o lege sau regulament administrativ.

Față cu aceste stipulațiuni, să vedem care este situația elementului romînesc din Balcani și întrucît se respectă dispozițiunile tratatelor de pace.

In Jugoslavia, avem pe Romînii din Timoc, pe cei din ținutul muntos al Crainei—regiunea dintre Morava, Dunăre și Timoc—și pe cei din Macedonia sîrbească, formînd împreună o populație de vre-o patrusute de mii de suflete. Timocenii, care au pus piatra de temelie a Serbiei de astăzi, prin revoluția din Timoc dela 1803 a lui Karagheorghe, n'au avut și n'au nici astăzi dreptul de a învăța carte romînească și de a se ruga romînește în bisericile clădite și întreținute cu banii lor. Sîrbizarea lor se face cu mijloace drastice, dar tot mai au un dram de conștiință națională, căci au fost în contact permanent cu cei dela nordul Dunării.

Romînii din Macedonia sîrbească—cuibul răsleț, dar puternic al neamului nostru—*au avut școli și biserici naționale subt Turci, dar astăzi sînt închise și suprimate de Sîrbi.*

Aceasta-i situația fraților noștri din Jugoslavia, căreia îi întreținem în Banatul nostru—în baza cunoscutei convenții școlare romîno-sîrbă—școli pentru cei 45.000 de Sîrbi, cu limba de predare sîrbă și-i plătim personalul bisericesc, pentru ca ei să ne închidă școlile și să ne gonească preoții și învățătorii, în ciuda tratatului pe care l-au încheiat cu principalele puteri, subt motiv că funcțiunile publice, după Constituția lor, nu pot fi ocupate decît de cetățenii sîrbi.

Subt presiunea guvernului romîn, care s'a făcut la Conferința Micii Antante dela Jachymov ecoul revoltei ce stăpînea opinia publică romînească, ultragiată în conștiința și demnitatea ei națională prin regimul la care erau și continuă să mai fie supuși Romînii din Serbia, guvernul jugoslav ne-a făcut frumoase făgădueli, care au rămas „literă moartă" până'n prezent.

In Bulgaria, minoritatea etnică romînească se compune din Romînii macedoneni—nu prea numeroși,—care au două școli: la Sofia și la Giumaia de Sus și un alt grup, de aproape 75.000, renumit prin cîntecele sale bătrînești, ce se întinde de-alungul Dunării, de subt fosta cetate a Rusciukului și până'n Timoc, în vre-o 35 de sate fără Bulgari între ele.

Deși încă de la tratatul din Berlin, prin art. 4, se prevăd măsuri de asigurarea libertății Romînilor din Bulgaria, ei nici astăzi n'au școli și biserici naționale, cu toate că le-au cerut chiar și Societății Națiunilor; cererea se va reînoi și, dată fiind mentalitatea obștească din timpul nostru, care și-a găsit adevărata expresie în ultimele tratate de pace, ce mențin stipulații pentru protejarea minorităților etnice,—Societatea Națiunilor nu va mai putea să nu aprobe acestora înființarea de biserici și școli [1], în care să se cultive limba romînească, căci *limba este profesiunea de credință a unui popor.*

In Grecia, este o minoritate romînească în regiunea luată dela Turci, ale cărei biserici și școli sînt respectate, dar guvernul elen nu recunoaște drepturi similare Romînilor din Vlahia Mare (Tesalia), teritoriul ce-i aparținea și înainte de războaele balcanice.

In Albania, se găsește o minoritate romînească—Aromînii,—care a avut 10 școli, dar nu mai funcționează decît două.

In rezumat, cu slabele excepții pe care le-am semnalat, minoritățile etnice romînești—în a căror conștiință viază încă scinteia naționalității,—sînt supuse pretutindeni unui regim de prigonire ce tinde la pierderea limbii, a portului, a tradiției și a amintirii elementului romînesc și căruia Societatea Națiunilor trebue să-i pună capăt, fiindcă, amenințînd în mod grav existența elementului romînesc din afara granițelor geografice, amenință prin aceasta însăși bunele relațiuni dintre popoarele balcanice și noi, care sîntem datori să apărăm toate sursele vitalității noastre naționale.

IV.

Trăsătura de bază a liniștii este încrederea deplină în stăpînirea neturburată a ceiace ai: nimic nu se poate clădi serios, fără prezumția siguranței.

Deoarece noi, Romînii, nu avem certitudinea intangibilității tratatelor de pace, din pricina așezării noastre geografice între dușmani declarați, asigurarea statului-quo este o problemă politică din cele mai însemnate, care impune un exces de luare aminte nu numai conducătorilor noștri, ci și Societății Națiunilor, chestiunea interesînd pacea și progresul Umanității, destul de slăbită și de șovăitoare, astăzi.

Revoluția bolșevică din primăvara anului 1917, a fost pentru poporul rus, care a stat atîtea secole subt călcăiul țarismului și al nobilimii, un rezultat firesc—deși violent—al unui încet dar sigur proces de desagregare socială. Așa se face că Rusia n'a putut rezista la cea dintăiu ciocnire serioasă pe care a avut-o într'o convulsiune generală, acceptînd în locul regimului de hatîr și încătușare al țarului, tirania odioasă a unei minorități mai mult streină, răsbunătoarea progromurilor și apărătoarea intransigentă a celor 21 de puncte ale programului comunist.

Exploatații de ieri au devenit astfel exploatatorii de astăzi ai

[1] Cum au avut la Bregova.

unei turme, pe care au avut grije s'o ameţească cu idei prea înalte pentru capetele lor obtuze; în sînge şi mizerie s'a desluşit vedenia îngrozitoare a unei lumi nouă, creiată de fantazia bolnăvicioasă a unor „tovarăşi umanitarişti" [1], prin înăbuşirea încercărilor de conservatorism ale lui Kolceag, Judenici, Wranghel şi Petliura.

Deoarece cotitura pe drumul revoluţiei e surprinzătoare, politica noastră de asigurare a hotarului despărţitor de bolşevici, are două feţe: pe de o parte, garantarea graniţei prin aliaţi puternici şi mai cu seamă prin Societatea Naţiunilor, iar pe de altă parte, o înţelegere directă cu vecinii.

V.

Guvernul revoluţionar rusesc, prin declaraţia din primăvara anului 1917 [2], caşi prin aceia din 15 Noembrie 1917, a recunoscut, fără nici o restricţiune, dreptul naţionalităţilor ruse de a-şi hotărî singure soarta, fie chiar prin deslipire de Rusia. Astfel s'a alcătuit Republica moldovenească a Basarabiei în stat liber şi de sine stătător, iar mai acum cîţiva ani „Republica moldovenească de peste Nistru", *cel mai bun argument al legitimităţii deţinerii Basarabiei, pe care ni-l furnizează implacabilii noştri adversari.*

In ziua de 27 Mart 1918, prin glasul unuia din fruntaşii republicii moldoveneşti, „Basarabia, în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile ei graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove,—în puterea dreptului istoric şi a dreptului de neam, pe temeiul principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna,—se uneşte cu mama sa Romînia".

Rusia comunistă, a cărei istorie—deşi recentă—este bogată totuşi în denegări de justiţie, n'a recunoscut hotarul nostru basarabean, aşa încît din pricina aceasta, cum şi din cauza primejdiei ce prezintă regimul ei politic, cu tendinţa-i de *expansiune şi distrugere* a statelor pentru a le îngloba în federaţiunea moscovită, Basarabia domină şi trebue să domine întreaga noastră politică externă.

Drepturile noastre asupra ei, pe care bolşevicii ni le contestă, sînt consfinţite în acte internaţionale ca: a) *Recunoaşterea alipirii Basarabiei* prin protocolul dela Paris din 1920, semnat de Anglia Franţa, Italia şi Japonia; b) *Tratatul de alianţă Romîno-Polon;*

1 Astăzi, în legătură cu procesul Sahti—procesul unor înalţi demnitari sovietici, nici chiar ziarul oficios *Pravda*, nu mai face un secret din corupţiunea excesivă la care a ajuns regimul din Rusia.

2 In prima proclamaţie a guvernului provizoriu din primăvara anului 1917, constituit imediat după proclamarea republicii, găsim următoarea frază: „Rusia liberă n'are de scop să stăpînească alte popoare, să le răpească patrimoniul naţional şi nici să ocupe cu violenţa teritorii străine, ci să stabilească o pace trainică pe baza dreptului popoarelor de a-şi hotărî singure soarta".

c) *Tratatul de alianţă Franco-Romîn* şi d) *Tratatul de prietinie Italo-Romîn.*

Acestea ne ajută să ne apărăm drepturile ce le avem asupra Basarabiei, leagănul Mazililor lui Ştefan cel Mare, care ne-a revenit pentru totdeauna acum 10 ani din mîna „Cutusofiilor", ca o reparare a ruşinoasei nedreptăţi istorice şi spre a uşura realizarea unităţii noastre organice.

Siguranţa deplină însă n'o putem avea decît dela Societatea Naţiunilor, care-i singura forţă ce se poate opune cu succes cultivatorilor de înrăite revanşe, căci aceasta urmăreşte diplomaţia roşie a lui Stalin, care a reuşit să solidarizeze cu ea continentul asiatic, în al cărui val de sute de milioane de fiinţe omeneşti, clocotesc tăcut, dar sigur, sentimente de răzvrătire împotriva imixtiunii europene.

Vîntul de naţionalism xenofob şi de libertate, pe care tinerii din Extremul-Orient şi l-au însuşit la Universităţile Apusului, pluteşte ca o ameninţare pentru continentul nostru, în China revoltelor cantoneze ale bătrînului Dr. Sun-Yat-Sen, în India lui Mahatma Gandhi şi peste stepele contemplative ale Asiei Centrale, trezite de ura de rasă.

Societatea Naţiunilor trebue să înţeleagă că pacea ce domneşte în momentul de faţă între Soviete şi restul Omenirii, este numai un armistiţiu în ţelul final al comuniştilor: revoluţia mondială, ca urmare a migraţiunilor de mîne a hoardelor spîne şi furtunoase ale rasei galbene pe drumul de odinioară al celui ce fusese numit „Flagellum dei [1]".

Ţara noastră va fi, fără nici o îndoială, locul de întîlnire al armatelor lumii civilizate cu pretorienii revoluţionari ruso-asiatici, care pîndesc ameninţători; de aceia, Romînia are nevoe de un pact de garanţie al marilor puteri europene şi de un sprijin moral şi material al Societăţii Naţiunilor, fiindcă orice atac al Sovietelor îndreptat spre Varşovia sau Bucureşti, tinde să răstoarne statu-quo-ul mondial; concursul statelor europene şi al Societăţii Naţiunilor la hotarul Nistrului, înseamnă ceva mai mult decît un act de solidaritate politică, fiindcă ele ar apăra aici propria lor graniţă.

VI.

Ungaria, cînd a intrat în Societatea Naţiunilor, a reînoit obligaţia de a respecta hotarul fixat între noi şi ea, de tratatul dela Trianon, semnînd pactul fundamental al Societăţii asupra statului-quo.

In afară de aceasta, graniţa ne mai este garantată de diverse tratate de alianţă, de siguranţă şi de colaborare politică,

1 Şi este foarte caracteristic, că un tatar, Stalin, ţine frînele unei vaste republici puse în fruntea acestor năzuinţi de răsvrătire contra egemoniei culturii europene, căreia îi opune forţele coalizate ale barbariei.

ca: a) *Mica Antantă a Cehoslovaciei, Jugoslaviei şi Rominiei; b) Tratatul de alianţă Franco-Romîn* şi c) *Tratatele Polono-Romîn şi Italo-Romîn;* acestea din urmă (punctul c) ne slujesc drept sprijin pentru a evita eventualele conflicte, date fiind relaţiunile amicale dintre Polonia şi Italia, cu Ungaria.

Cu toate tratatele care întăresc şi apără frontiera noastră, Ungaria, care necontenit hrăneşte iluzii ce trec de raza realităţii, duce o campanie din ce în ce mai susţinută, al cărei obiectiv politic este revizuirea tratatului dela Trianon, care a încheiat un îndelungat proces istoric dintre noi şi Maghiari, început subt Voevodul Gelu, acum 1000 de ani, pe malul Căpuşului.

O seamă de lorzi cu interese materiale la Budapesta, o încurajează şi din această pricină unii din fruntaşii opiniei publice engleze [1] par impresionaţi de argumentele revizioniştilor.—„Ungurii care se deşteaptă", deşi pecetluirea soartei lor nu a fost un act al samavolniciei, ci valorificarea unor principii morale [2], urmăresc cu o stăruinţă extraordinară gînduri de răsvrătire împotriva noului statut al Europei centrale [3], voind să ne facă atenţi că beneficiile politice obţinute de noi moştenitorii tîrzii ai unui patrimoniu naţional fărîmiţat şi înstrăinat de vitregia vremurilor,—nu sînt definitive; Ungaria înţelege să ne mulţumească astfel pentrucă, alături de celelalte State ale Micii-Inţelegeri, am suspendat în 1924 pentru refacerea sa financiară, timp de 20 de ani, privilegiul ce-l aveam asupra activului său, în baza art. 180 din tratatul dela Trianon.

In timpul din urmă, Ungaria, care n'a expropriat latifundiile nobililor ei, deşi se pretinde ţară democrată, a prezentat reforma noastră agrară din Transilvania şi Banat, făcînd o injustă aplicare a art. 250 din tratatul dela Trianon, ca o iscusită lovitură îndreptată exclusiv împotriva celor 300 de optanţi maghiari şi nu ca o măsură de prevedere socială dictată de cerinţe superioare şi vitale luată de statul nostru „erga omnes", cerînd pentru expropriaţii unguri despăgubiri colosale, fiind sprijiniţi puternic, în revendicările lor, de lordul Rothermere [4]. Această chestiune este încă deschisă, ea urmînd să capete soluţie în viitoarea seziune a Societăţii Naţiunilor [5], cînd se va lua în discuţie şi contrabanda de mitraliere

1 Lloyd George şi Macdonald, foşti prim-miniştri.

2 Dr. Eugen Erdeli, „Maghiarimea în Statele succesoare şi în Ungaria", editura maghiară „Kultura". Bratislava, 1927.

3 Oficialitatea maghiară, în frunte cu amiralul Horty, contele Bethlem, nunţiul papal Lorenzo Schiappa, episcopul militar maghiar Zadrăveţ, etc, nu recunoaşte făţiş dreptul nostru asupra Transilvaniei şi Banatului, recunoscut de justiţia imanentă a istoriei şi pecetluit de tratatul dela Trianon, pentru totdeauna.

4 Alături de aceasta, mai sînt următorii lorzi şi deputaţi englezi: lordul Buckmaster, lord Carson, lord Sydenham, lord Newton, Charnwood, Robert Gover, Manc'naghter, Hopkin, Moore, etc.

5 In seziunea Iunie 1928, Societatea Naţiunilor a hotărît ca această chestiune să nu-i mai fie supusă, ea urmînd să fie soluţionată de cele două state interesate, Romînia şi Ungaria.

a Ungariei [1], descoperită în Ianuar 1928 la St. Gotthard, care va duce la investigaţiunile impuse de regulamentul Societăţii Naţiunilor şi conforme cu textul tratatului dela Trianon.

La Sud, iredentiştii Bulgari—descendenţii lui Krum,—în al căror suflet pulsează atavic brutalitatea şi ura contra noastră, aşteaptă momentul oportun al surprinderilor cu mai multă discreţie, dar îl aşteaptă fără îndoială.

Atitudinea acestora, constant agresivă, ne este cunoscută de mult, căci ei sînt aceia, care, deşi obligaţi de tratatul preliminar dela San-Stefano şi de cel din Berlin (art. II) să distrugă fortificaţiile dela Dunăre, ridicau totuşi întăriri la Silistra şi Dobrici, împotriva noastră, liberatorii lor din 1877 de subt jugul turcesc; iar mai tîrziu, în 1911, ei scoteau a 6-a ediţie a broşurii „Tovarăşul soldatului", în care găsim recomandaţia ca „Bulgaria să-şi întoarcă privirile spre Dobrogea, să o smulgă dela Romînia şi să o încorporeze la Bulgaria". Ei, care aveau îndrăsneala de a scrie într'un ziar al lor [2], că vor lua Dobrogea întreagă şi că vor dicta pacea dela Bucureşti, hotărît, nu ne sînt prietini.

Dacă înainte de războaiele balcanice gîndeau şi scrieau acestea, ce să mai credem astăzi despre ei, cînd se văd şi fără Cadrilater?

De altfel, gîndul revanşei îl trădează şi oficialitatea bulgară, care pune Dobrogea şi Cadrilaterul pe hărţile de geografie ale studenţilor, elevilor şi militarilor ca provincii ce trebuesc neintîrziat luate dela Romînia, pe al cărei pămînt ospitalier s'au format comitetele revoluţionare bulgare şi primii oameni politici: Rakovski, Karaveloff, Panait Ilitoff, Acenoff, Karadja Lewski, Boteff, Stambulov, Stoianoff, Grueff, etc. care au luptat pentru redeşteptarea şi emanciparea naţională a Bulgarilor, alături de batalionul format la Ploeşti din refugiaţii bulgari şi în unire cu dorobanţii romîni, care şi-au dat viaţa „pentru liberarea definitivă a patriei lor, fără îndoială, dar şi pentru acea a pămîntului bulgar, care păstrează şi astăzi oasele lor" [3].

VIII

Incercările noastre de înţelegere cu Ungaria—atît de repetate—n'au dus păn'acum la vre-un rezultat favorabil, în ce priveşte problema optanţilor şi drepturile noastre asupra Transilvaniei şi Banatului,—iar de o înţelegere directă până'n prezent cu Sovietele, pentru garantarea reciprocă a hotarelor actuale comune, oricine poate să-şi dea seama uşor că nu se poate vorbi încă.

1 Profesorul Ernest Denis, dela Universitatea din Paris, zicea cu drept cuvînt în „La Guerre", apărută în 1915, că „de o jumătate de veac, istoria (Ungariei) nu este decît o lamentabilă ţesătură de greşeli şi de crime, violenţe odioase, făgădueli călcate în mod ruşinos, drepturi călcate în picioare".

2 Vecerna Posta.

3 „Bulgarii şi Romînii", art. în revista *L'Esprit International*", Paris, 1928, de *André Tibal.*

Pericolul rus, pe care Romînia şi Bulgaria l-au cunoscut în deopotrivă măsură şi de atîtea ori, şi care este şi mai pronunţat astăzi, va duce, credem, într'un viitor pe care-l dorim cît mai apropiat, la o schimbare de atitudine din partea Bulgariei faţă de noi, de care-i leagă nu numai recunoştinţa ce ne-o datorează pentru contribuţia pe care a adus-o ţara noastră la dezrobirea şi renaşterea Bulgariei moderne, ci şi o comunitate de interese.

Relaţiunile cele mai bune dintre aceşti riverani ai Dunării de jos, *uzitate până'n 1877,* pot să pună capăt ambiţiei de expansiune a Sovietelor şi să înlesnească o înţelegere trainică în ce priveşte navigaţia pe Dunăre, stăpînirea Mării Negre şi, *mai cu seamă în privinţa ocrotirii minorităţii romîne din Bulgaria.*

IX

Nici nu s'au cicatrizat rănile pricinuite de groaznicul războiu ce s'a abătut asupra omenirii şi iarăşi se ridică la suprafaţă ura, ca reflex al violenţei şi agresiunilor egoiste ce fomentează politica Rusiei, Ungariei şi Bulgariei, adversarii noştri de eri şi cei de mîne poate.

Dacă vedem bine realitatea, observăm că în faţa problemelor grave şi ameninţătoare ale viitorului nu prea depărtat, sîntem reduşi la propriile noastre forţe. Dar a face apel în ceasul de cumpănă numai la spiritul de sacrificiu al rasei noastre, cu toată forţa sa de exteriorizare în voinţă şi eroism, ar însemna ca Romînia să fie mîne, ceiace a fost eri: cîmpul de luptă al unei masse de competitori şi obiectul de amestec internaţional.

Dela războiu ne-am izolat din ce în ce mai mult şi din pricina aceasta, la care se mai adaugă egoismul naţional ce stăpîneşte atît de puternic pe mulţi din conducătorii naţiunilor Apusului —slăbind solidaritatea internaţională, – simpatiile şi ajutorul unora din aliaţi, de care avem atîta nevoe, sînt mai mult platonice [1].

Deşi facem parte din constelaţia politică a *Micii Antante,* totuşi nu putem conta pe sprijinul ce ni l-ar putea da, şi care n'ar fi prea puternic în raport cu forţele comune ale duşmanilor noştri, ca ţinîndu-se departe şi ignorînd problemele ce decurg din pornirile manifest agresive ale politicii pan-slaviste..

Romînia este legată de Polonia, pentru a fi cu noi strajă vigilentă contra primejdiei dela Est, aşa cum erau în secolul trecut Prusia şi Austria, dar această alianţă nu ne poate pune, singură, ea, în deplină siguranţă, străjerii fiind considerabil de puţini, faţă de forţele numerice ale adversarilor.

Siguranţa completă n'o putem avea decît în cadrul mai vast al unor alianţe puternice, fiindcă naţiunea noastră nu poate ţine

1 Afirmaţiunea aceasta a căpătat o neplăcută confirmare prin atitudinea aliaţilor noştri din sînul Societăţii Naţiunilor, în procesul dintre noi şi optanţii unguri, din seziunea Mart 1928.

piept duşmănilor coalizate împotriva ei, unită cu Polonia, prietina Ungariei şi cu Mica Antantă, indiferentă la politica Sovietelor.

Trebue ca politica noastră să fie în strînsă legătură, solidară cu a statelor civilizate, cu a Societăţii Naţiunilor, care are îndatorirea—în conformitate cu art. 10 şi 11 din pactul ei,—de a da întreaga sa contribuţie la restabilirea complectă a păcii, fiindcă numai subt scutul Societăţii Naţiunilor îşi poate asigura Romînia viitorul ei de stat.

Avem nevoe de linişte, pentru a porni cu paşi siguri la refacerea noastră economică, pe care o asigurăm vecinilor, dar intenţiile noastre trebue să găsească analogie la ei, ale căror uneltiri sînt departe de a se isprăvi, ci cresc pe zi ce trece în intensitate şi resurse.

Pentru ţara noastră problema consolidării şi a siguranţei statului teritorial şi politic este de primul ordin, ei subordonîndu-i-se toate preocupările financiare şi organizaţia noastră economică de astăzi, aşa de complexă, de nestatornică şi de nefirească. Până la realizarea acestei probleme, toată utilitatea jertfei celor care au plămădit în decursul secolelor Romînia de astăzi, este un punct de întrebare.

Pentru ca viaţa pe care şi-au dat-o ca un omagiu al dragostei pentru moşia mereu ameninţată să fie fructificată în viitor, se aşteaptă dela generaţia care se ridică, realizarea siguranţei depline între hotarele Tisei, Dunării, Mării Negre şi Limanul Nistrului, cum şi apărarea individualităţii etnice a tuturor acelora, care, deşi în afara acestor hotare geografice, trăesc totuşi ca o confirmare a caracterului rasei noastre.

Dar pentru a ajunge la aceasta, se impune să cultivăm relaţiunile cu Societatea Naţiunilor,—sprijinul nostru cel mai puternic şi mai sigur în respectarea tratatelor,—căci numai prin ea vom putea asigura Romîniei primăvara unor clipe mai liniştite şi mult mai prospere, pe care zădarnic le-am aştepta numai dela o problematică pensionare a materialului de războiu.

Alexandru Ionescu

Memorial

(Note de drum în Spania)

Numărul de forță pe care viața madrilenă îl oferă străinului călător e, firește, luptele de tauri. E un reziduu de viață crudă, pasionată, cu gust de sînge și de moarte, care vine ca un vițiu și ca un blestem ancestral peste milenii, neputincioase să-l schimbe măcar cu o iotă, din cine știe ce antichitate tulbure, de element iberic sau mediteranean. Catolicismul cu inchiziția și autodafeurile lui, regii intoleranți și ambițioși, generozitatea constituțională, umanitară și democratică, nimic și nimeni n'a putut smulge unei plebi niciodată săturată în lăcomia de senzații, adoratele ei „coridas". Guverne puternice și populare au căzut pe această sfîntă cauză. Spaniolul și-a putut pierde libertățile, dar și-a păstrat arena-însîngerată. „Espada", matadorul, e eroul popular de fiecare Duminică, adorat de femei, invidiat de bărbați, aclamat de mulțimi delirante, omul care cheltuește mult, căruia nu-i lipsesc amantele frenetice, echipajiul înghirlandat, chefurile în risipă, capriciile mereu și unanim iertate.

Un bun „espada" cîștigă de zece ori mai mult în cîteva luni decît cîștigă cel mai celebru profesor universitar în Germania. Luni dimineață, edițiile speciale ale tuturor ziarelor peninsulei sînt pline cu detaliile luptelor petrecute în toate orașele Spaniei La Malaga unul a fost spintecat și omorît pe loc; la Badajoz un altul a triumfat pentru a patra suta oară; la Valencia unul și-a pătat succesul integral, fiindcă a omorît taurul puțin altfel de cum cerea procedura clasică. Apoi biografii, anunțuri de retrageri la pensie după o mie de tauri uciși în treizeci de ani, dar mai ales

fotografii și iar fotografii: ale mamelor, amantelor ori măcar fraților eroului zilei. In fine poza marțială, provocantă ori surîzătoare a însăși zeului de moment, impozant și dulceag ca și tenorii noștri.

Descrierea luptei o cunoaște astăzi toată lumea: de la cinematograf, ori din Blasco Ibanez. Ea nu mai e așa de neprevăzută și de oribilă cum îi apărea acum aproape o sută de ani lui Theophile Gauthier. Și totuși călătorul, care cunoaște mai dinainte în perfecție toată tehnica ceremonialului, va trăi momente de adevărat paroxism nervos. Ceiace miră în primul rînd e oarecum contradicția situației. Jocul e, prin esența lui, un capitol de recreație, de cheltuială inutilă prin care omul scapă de amenințările proectate asupra instinctului său de conservare. Și lupta cu tauri e un joc. Dar un joc în care viața nu e pusă la adăpost, ci mai riscată, mai periclitată decît în cele mai aprige lupte pentru existență. Jocul „de-a moartea" e un straniu non-senz spaniol.

Nu e mai puțin sigur că acest spectacol nu e lipsit de grandoare. În afară de momentele excepționale de războiu, rareori se pot vedea tensiuni colective unificate în așa convergență pasională, un freamăt atît de turburător de mulțime hipnotizată. Lupta se petrece într'un circ zidit, fără acoperiș, unde încap cincisprezece mii de persoane. Cu greutate în ziua reprezentației se mai poate găsi un singur loc nevîndut. Locurile variază ca preț de la simplu la dublu, după cum sînt la soare ori la umbră. In primele locuri „bareras" iau parte snobii eleganți ai cluburilor, „aficionados", acei tineri eleganți, blazați, sportivi, care-și împart, aici ca și aiurea, viața între femei sporturi și club. Ei formează competența maximă asupra felului cum s'a efectuat uciderea taurului. Unuia din ei îi svîrle matadorul pălăria,—semn că spectacolul a început și în același timp jurămînt că taurul va muri,—înainte de a păși, grav și puțin ridicol, în arenă. Din rîndurile acestor tineri distinși, panașați în stalurile lor cu cocotele celebre ale Madridului, pleacă primele aplauze sau primele fluerături și numai aprobarea lor poate face complect fericit un luptător. E adevărat că galeria, cu criteriile ei mai puțin subtile, dar mai sănătoase, poate aplauda, în timp ce grupul „aficionados" flueră. Atunci conflictul de clasă e deschis. Invectivele pornesc violente, înțepătoare, fără încunjur. Citeodată se trece și la fapte. Divergența nu aduce numai insulte, pumni crispați și amenințători, dar și o bătae în regulă cu portocale, bastoane, pălării, care nimeresc adesea, pe nedrept, în capul unor spectatori neutri, în deobște străini, ca subsemnatul de pildă.

Şi să pofteşti să părăseşti sala! Huiduelile şi ameninţările fratricide se transformă atunci, ca prin minune, într'o strictă solidaritate naţională, contra străinului laş ca o femee, bănuit că dispreţueşte, sprijinit pe un linced umanitarism, aceste viteze manifestări naţionale.

Această vibraţie frenetică a cincisprezece mii de oameni, bărbaţi şi femei, îmbrăcaţi în toate costumele şi toate culorile, care subt soarele nemilos de *lumină*, se transformă în cea mai formidabilă paletă vie de *pete colorate tremurînd mereu*, în veşnică mişcare, e *poate* un *spectacol* cu *mult mai pitoresc decît* însăşi lupta cu tauri.

Ritualul succesiv al luptei se cunoaşte: *taurul intră în lumină* bruscă din celula sumbră în care e ţinut închis. Primii care-l irită sînt „chulos" agili, care desfăşură flamuri roşii subt ochii lui rătăciţi. Urmează apoi „banderilleros", adică acei care-i înfig adînc în carnea-i opulentă, cîrlige de fier în formă de undiţi. Corpul animalului se înroşeşte de şuvoaie de purpură. Bălţi de sînge se formează împrejur. Dacă temperamentul taurului pare insuficient, se adaugă şi banderile „con fuegos", care ard carnea. Atunci, în atmosferă, pe lîngă mirosul cald şi acru de sînge, se răspîndeşte şi acela, nepotrivit la acea oră, de bifteck.

Intră apoi în scenă, „picadorii", călări pe bătrîne gloabe dezafectate, legate la ochi şi care amintesc aidoma de prea spaniola Rosinanta.

Aici e partea cea mai desgustătoare a spectacolului. Taurul furios se repede cu coarnele în burta calului. Călăreţ şi cal sînt luaţi în coarne cu o putere uriaşă şi svîrliţi peste spate. Cavalerul uşurel ştie să sară şi să fugă. Dar calului cînd se ridică, îi curge din abdomen o reţea vînătă în care-şi încurcă picioarele şi cade: sînt propriile sale intestine. Femeile oftează, ţipă ori leşină. Calul moare în arii de marş suflate impozant de muzica militară. Ai vrea să strigi, să apelezi la duioşie, la ruşine, ori măcar la omenie. Inutil, căci sentimentalismul e aici cea mai mare crimă.

Infine momentul culminant e atunci cînd „espada" jură moartea taurului şi păşeşte măsurat, grandoman, livid, înfăşurat în pelerină neagră, încercînd cu degete înfricoşate tăişul spadei, către animalul fioros şi sbîrlit. El trebue să-l omoare, dintr'o singură lovitură, înfingîndu-i sabia adînc după ceafă, aşa ca să pătrundă inima. Dacă taurul nu moare numaidecît, lovitura e greşită şi huiduelile încep. La urma urmei e greu de găsit un verdict definitiv

pentru toate acestea. Nu ştiu ce trebue să spun. E frumos? Atîţea esteţi s'au pronunţat! Cruzimea, fără îndoială, poate fi frumoasă, poate constitui un efect de artă. Quincey şi-a intitulat o carte: „Le crime considéré comme un des beaux—arts". Poë şi Villiers de L'isle Adam au putut scoate, exploatînd această temă, aspecte de înaltă rafinărie artistică. Cruzimea în luptă cu forţa, cu viaţa care se opune, cu tinereţea, desigur poate fi frumoasă. Dar cruzimea contra infirmilor, contra cailor slăbănogi şi neputincioşi? Un abator de animale prăpădite, poate oare inspira altceva decît scîrbă?

Ceiace pare mai cert, e că nevoia de senzaţii tari e un semn ori de impotenţă ori de primitivitate. Şi arta adevărată nu s'a limitat niciodată între aceşti doi poli. Comparaţi această căutare de plăceri sîngeroase şi rudimentare, brutale cu aceia conţinută într'o piesă fină, eterică, spirituală a lui Alfred de Musset, comparaţi-o cu muzica lui Lulli, cu civilizaţia de la Versailles în timpul regenţei cu bergeretele, idilile şi glumele sale. E oarecum cu diferenţa dintre Goya şi Wateau, dar e şi altceva. Incontestabil Spaniei îi lipsesc două lucruri: lacuna de a nu fi trecut prin renaştere (Spania e singura ţară rămasă la sufletul medieval) şi apoi, ceiace a avut şi Rusia, un Petru-cel-mare.

Dar în ziua aceia fatalitatea plutea în aer. Matadorul, celebru pentru atîtea masacre, a greşit cu un milimetru calculul exact al mînii tremurătoare. Taurul s'a năpustit în plin. L'am văzut o clipă svîrlit peste cap, descriind în aer o traectorie galbenă cu costumul său de matase. Apoi am văzut iarăşi taurul întors frămîntînd cu coarnele o masă amorfă de petece de stofă galbenă împurpurate cu roş. Cincisprezece mii de ochi erau ţintiţi ca nişte revolvere. Nici o răsuflare nu flutura pe nici o faţă. Nici o răsuflare nu flutura în aer. Numai femeile aveau gura deschisă şi ochii împăianjeniţi, fără ţel, ca înaintea leşinului. Un minut şi apoi un ropot de aplauze pentru taurul învingător, urmate de fluerături pentru matadorul păcătos şi mort. Căci aşa e în această ţară de rectitudine virilă: moartea e o ticăloşie şi o slăbiciune. *Mortul* e un vinovat. Cel care trăeşte un merituos. „Bravo toro", dacă învinge taurul; „bravo espada", dacă învinge matadorul. Distincţiunea europeană, oţioasă şi subtilă, între om şi animal, e cu siguranţă o inepţie. Succesul decide, indiferent de calitatea zoologică.

Şi astfel în acelaşi ritm de muzică militară, patru servitori

în negru au ridicat pe o targă un corp vinovat şi l-au purtat printre mii de ochi dispreţuitori, unde-va afară. Nici o compătimire, nici o indignare. Numai de undeva, dintr'o galerie, un ţipăt scurt, repede înăbuşit. Poate o logodnică, poate o mamă bătrînă...

Seara la hotel, schimb de impresii între călători. Francezi şi englezi democraţi fierb de indignare. Patronul se amestecă însă surîzător şi amabil:

— „Aţi avut noroc, reprezentaţie frumoasă, nu totdeauna se poate asista la moartea unui matador".

Toledo

Toledo nu e un loc pitoresc; e altceva: un loc teribil. Închipuiţi-vă o stîncă în formă de trunchiu de con. Baza e înconjurată de o buclă în formă de cerc, deschis numai într'o parte, pe care o alcătueşte, săpînd de jur împrejur prăpăstii adînci şi furioase, spumosul Tajo. Pe vîrful stîncii către care duc serpentine de poteci săpate în piatră e aşezat oraşul, cu străzi înguste că nu pot trece decît trei pietoni aşezaţi unul lîngă altul şi prin care nu circulă nici măcar trăsuri.

Casele sînt clădite după arhitectura arabă: un cub de piatră, fără ferestre la stradă. Lumina vine dela o curte interioară, „patio", plantată cu palmieri şi portocali, înconjurată de balcoane şi frumos decorată dacă proprietarul e bogat. Dar lumea e în general foarte săracă. Străzile miros greu, a ulei prăjit, a mucegai, a urină, casele sînt prost întreţinute, oamenii sdrenţăroşi ori murdar îmbrăcaţi. Cîndva, la începutul evului mediu, aici, a fost totuşi capitală.

Veacurile au trecut rînd pe rînd peste această tristă mizerie în descompunere. Prin dedalurile de străzi grămădite, umede şi sumbre, presărate cu excremente, răsar din cînd în cînd, brusc, vestigii ale măreţiei trecute: Catedrala, San Tom, Alcazarul, Los Reyes...

Toledo, aşa de cîntat de Maurice Barrès, pentru afinităţile psihologice pe care le găsea cu sine însuşi, trebue înţeles pe încetul, în iniţieri lente. Fiindcă strălucirea lui, e ascunsă. Seamănă cu Orvieto, cu Siena sau cu San Gimignano.

Dar nu se dă aşa repede, nu-şi predă aşa iute farmecele ascunse ca oraşele italiene. Maiestatea lui iese direct din umilinţă şi sărăcie.

Cînd cobori către malurile Tajo-ului, aspectul devine din ce

în ce mai serios, mai grav. Aici pe malul înalt, privind în jos, în abis, e aşezată casa prezumată a lui Greco.

Un levantin orgolios şi neurastenic, Theocopulos, trecut la Veneţia prin şcoala de culoare fastuoasă a lui Tizian ca printr'o eroare, şi-a găsit aici popas sufletului său pribeag şi nicăeri satisfăcut.

După cum spun cronicile timpului, omul era grandoman, închis în el, taciturn, extatic. Nicăeri sufletul său mistic şi îngrozit de flacările iadului nu-şi putea găsi o patrie mai potrivită. A găsit-o aici pe malurile prăpastiei abrupte, în care privea ca în gura Gehenei. In seri de înfricoşare, cînd spasmul mistic îl cuprindea, abisul se deschidea larg ca să cuprindă în el toate chinurile infernului. Din fund se înălţau focuri nemistuite, flacări pătimaşe care ardeau carnea pămîntului, rîuri de undelemn clocotit în care fierbeau viţiile şi patimile neînfrînte, frigări în care se pîrjoleau lacomii, spurcaţii, libidinoşii. Greco a visat şi gîndit spiritul pur, deslipit de trup şi de pofte. Acest levantin slab, uscat, mistic, ros de excesele vieţii interioare nu-şi putea găsi nicăiri, în pelerinajul său, o corespondenţă mai exactă decît în sufletul spaniol de atunci, în care se zămislise Sf. Tereza din Avila, pură şi eterică, şi Torquemada sadic, sumbru şi isteric, ambii căutători însetaţi de suflet imaculat, unul prigonitor suav, celalt pervers, al pacatului.

Pictura lui Greco e obsedată de icoana iadului: totul se petrece printre flacări, oamenii ei insăşi, sînt desinaţi după forma capricioasă şi unduitoare a flacării.

Casa lui, aşa cum o vedem astăzi, e prea stilizată. Un element de cochetărie intră chiar, în restaurarea ei. Ceva gentil, aproape drăguţ; sufletul lui e incuibat ceva mai departe, jos, în locul unde şuvoaele Tajului prăvălesc stîncile unele peste altele, într'o dezordine înfiorătoare.

Cînd m'am sculat astăzi dimineaţă, am simţit, pentru prima oară în această ţară, o insuficienţă şi o nostalgie.

Spania e prea originală, prea specială, voesc să spun prea unilaterală. E prea severă, prea aspră, prea uscată. M'am gîndit cu regret şi poftă la Europa păduroasă şi umedă, unde în această lună iarba e încă mătăsoasă, umbra brazilor adîncă, şuvoaele albastre şi îmbietoare. M'am gîndit cu plăcere la Paris cu umbrosul său „Bois de Boulogne" sau la Viena cu răcorosul Prater.

Spania, ca şi Rusia sînt ţări de prea mult specific naţional. Aici poţi veni ca curiozitate. Poţi rămîne o lună două. Mai mult însă e greu. Nu se poate locui decît în Franţa; care e sinteza, rezumatul tuturor popoarelor, a umanităţii întregi.

Barrès e convins că a descoperit „Secretul Toledo"-ului prin pictura lui Greco, după cum un alchimist ar fi găsit formula aurului. De fapt Toledo, ca şi o oglindă, i-a svîrlit înapoi propria sa imagine. Un altul nu se poate recunoaşte în „secretul" său, dar mai ales nu va recunoaşte „secretul" acestui oraş. Barrès n'avea ca Goethe, darul descoperirilor obiective.

Celebra pînză a lui Greco „Ingroparea comtelui Orgaz" dela San Tomé, conţine ca toate marele opere de artă dubletul realism-idealism. Jos, figurile nobililor care asistă la înmormîntare sînt luate direct din viaţă: portrete veridice pline de observaţie exactă. Deasupra lor se deschide cerul cu fantasmele lui. Acolo e remuşcarea lui Greco, de a fi fost prea mult în contact cu realitatea. E flagelaţia pe care şi-a administrat-o contra crimei de-a avea simţuri precise, pe care, fără îndoială, şi-o imputa. Numai că, pe cînd la Dostoewski sau la Shakespeare, unitatea între aceste două elanuri ale sufletului e perfectă, la Greco compoziţia sufere. S'ar zice două tablouri deosebite suprapuse unul peste altul.

Cînd priveşti pe înserate, atunci cînd răsar luminile de pe celalt mal al Tajului, de pe plimbarea minunată care se cheamă „Cigarales", panorama totală a oraşului, emoţia care te cuprinde e cutremurătoare, muzicală. Nu ştiu de ce am comparat-o în minte cu zguduirea pe care am cules-o în reprezentaţiile wagneriene. Adică cu un fior metafizic exprimat sonor.

Toledo mi s'a părut o cetate fermecată a Nibelungilor, în afară de durată, cu o semnificaţie de blestem, de ideal răpus şi totuşi de vitejie solitară şi îndărătnică, amalgam pe care-l cuprinde orice operă wagneriană. O clipă, sudul prăfos, sterp şi clar s'a confundat în nordul nelămurit, umed şi păduros pe deasupra contingenţelor de spatiu sau culoare, într'o sinteză aproape mistică, în care diferenţele se estompează, toate sugerînd, egalizate, aceiaşi idee eternă.

24 Septembre

In drum spre Cordoba, parcurgem ţinutul dezolat din Mancha. E patria lui Don Quijote. O stepă de praf, fără depresiuni, fără coline. Domină mereu linia *orizontală*, aşternută, lipită de pămînt, fără curbe, întinsă din ochiul nostru până în orizont.

Don Quijote prinţul acestor locuri, slăbănog, uscăţiv, deşirat şi lung peste măsură, nu poate fi reprezentat vizual decît *vertical*.

Proectînd această fizionomie de erou înalt ca un plop, care răsare singuratecă şi halucinată peste aceste şesuri fără sfîrşit, Cervantes s'a dovedit un mare pictor. Grandoarea lui Don-Quijote reese din aspiraţia lui în înălţime aplicată pe platitudinea geografică a ţinutului. Intretăerea acestor două linii e un profund artificiu artistic. Daumier care era şi pictor şi literat a înţeles perfect acest lucru.

Don Quijote e aristocratul care neagă realitatea şi nu vrea să ştie de decăderea sa. Petre Carp parafrazînd pe Rivarol, mi se pare, a sfîrşit odată un discurs cu aceste vorbe: „între mine şi realitate eu am dreptate". Sînt nobilii ruşi în exil, care cred şi azi că bolşevismul nu e situaţie de fapt, ci o simplă minciună colportată de cîţiva interesaţi. Don Quijote e etern omenesc, dar mai ales etern aristocrat. Funcţia esenţială a oricărui suflet înalt născut e să nege realitatea. Nobleţea are o teorie a cunoaşterii specială făcută din iluzionism şi credinţă oarbă.

Ca să dea mai mult adevăr omenesc eroului, Cervantes l-a prezentat în glumă. Dar Mancha nu se mai poate dispensa astăzi de seigniorul său. Peste tot pluteşte umbra sa. Intr'o gară pierdută, într'o oprire de trei minute, mi s'a părut că l-am zărit înfăşurat în mantie neagră, absorbind însetat ceva la bufet...

La Madrid, se poate vedea şi astăzi, casa unde a murit, sărac, cel mai mare geniu al Spaniei, Cervantes, subt domnia glorioasă a lui Filip al II-lea, cel care ura gluma.

Morile de vînt cu care Cervantes îl obligă să se bată pe Don Quijote nu sînt o simplă invenţie literară. Le întîlneşti aidoma la fiecare pas. Sînt o realitate a peisajului din Mancha. Silueta lor uşuratecă, neghioabă, se proectează ca un vis de nebunie pe cerul din amurg. Cînd noaptea se lasă complect, peste pusta de-

zolată circulă fantome fumurii. Trenul le ciocneşte în văzduh. Atunci începe viaţa eternă a lui Don Quijote, duhul nemuritor al acestor locuri de mizerie şi grandomanie.

Don Quijote simbolizează multe lucruri: unele pe care le-a voit autorul; altele care i-au fost puse pe socoteală încetul cu încetul de generaţiile de cetitori care de patru veacuri îl cetesc şi-l comentează. Imbogăţit cu atîtea doruri şi suspine din toate colţurile lumii, Cervantes şi-ar recunoaşte cu greu astăzi creatura.

Trecerea din Mancha în Andaluzia se face prin ţinuturi prăpăstioase, fărâmate din zidul Sierrei Morena. Tainiţi fără fund, locuinţi de Ciclopi şi de monştri se deschid în dreapta şi în stînga. Bandiţi fioroşi ca acei cu care a trebuit să lupte Ali-Baba par oarecum necesari locului, pe care l-ar complecta aşa cum i se cuvine.

Pe urmă după acest zbucium de coşmar, vine deodată calmul de cîmpie fertilă şi veselă a Andaluziei. Fugim pe malul Guadalquivirului şi ne apropiem de Cordoba. Oraşul acesta aproape milenar a fost capitala uneia din cele mai mari civilizaţii care a strălucit scurt şi intens în constelaţia istoriei.

Odată, aici era aţintită atenţia lumii. Avea pe atunci poate importanţa care o au azi Berlinul, Parisul ori New-Yorkul. Era mai ales capitala culturală a extremului Occident. Universitatea arabă deţinea toate secretele ştiinţei timpului. Aici învăţau tainele filozofiei şi ale teologiei viitori papi. Aici s'a iniţiat Gerbert. De aici a pornit învăţătura lui Averhoes şi a lui Avicene, care mai pe urmă în largi valuri de popularizare l-au făcut cunoscut pe Aristot. Teologia catolică a utilizat pentru toate subtilele şi calculatele ei silogisme pe Aristotul arab şi nu pe cel grecesc.

Oraşul cu tot bulevardul său central, modern construit, aliniat de palmieri şi castani şi mărginit de magazine luminoase, e, în mahalalele lui, complect african. Casele sînt pătraturi văruite în alb fără ferestre exterioare.

Rareori cîte-o ferestruică cu puternice gratii de fier priveşte ca un ochi mort o uliţă dosnică. In dosul ei seara, un cap topit jumătate în umbră, ascultă serenada pe care i-o trimit, de jos, din stradă, degete înfrigurate de amorez pe o chitară. Aspectul general e mai cald şi mai senzual ca la Toledo. A dispărut atmosfera grea de Ghetto părăsit.

Minunea cea mare a locului e Moscheia Califilor de altădată, a doua în lume după aceia din Meca. Suprafaţa ei e imensă şi atît cît poţi îmbrăţişa cu ochii pare o fortăreaţă beduină, văpsită în galben verzui. Aşa era arhitectura religioasă arabă: soră cu cea militară. Imensitatea ei nu permite privirii să o posede de odată. Cu atît mai mult, cu cît ziduri înalte o încunjură şi cu cît e lipsită de perspectivă. Astfel nu se pot aprecia proporţii mai largi, ci, cel mult detalii separate, fără raporturi între ele. Inăuntru se pătrunde mai întâiu printr'o luxuriantă grădină de portocali şi palmieri „patio de los Naranjas".

Interiorul deodată deconcertează brusc, O pădure de opt sute de coloane de marmură variat colorată, te încunjură din toate părţile. Uniformitate în imensitate. Senzaţie de mister, de infinit, dar şi de plictiseală. După ce te strecori cîtăva vreme printre aceşti arbori egali, de piatră adusă de ambiţia califilor din toate colţurile împărăţiei lor, în mijloc se face deodată un luminiş, întocmai ca o poiană.

O spărtură a întrodus acolo, fără nici un rost, în inima moscheiei o catedrală pompoasă în stilul renaşterii, cu o cupolă nepotrivită, pompoasă şi banală. Sacrilegiul s'a comis pe timpul lui Carol Quintul, după o luptă încordată între consiliul municipal al oraşului, care voia să menţie intactă, pentru mirarea posterităţii, moştenirea arabă şi episcopii locului care o voiau adaptată la litera lor catolică. Carol Quintul, pios şi bănuitor, a luat partea preoţimii şi cazmaua a lovit în inimă minunea arabă.

Dar după ani de zile, trecînd prin Cordoba, se zice că a fi regretat impietatea care a transformat ceva unic într'o catedrală cum se vede pretutindeni.

Periferia a rămas însă aşa cum au voit-o califii. „Mihrabul" cu marmura roasă circular în formă de jghiab,de genunchii pioşilor pelerini, e o splendoare de artă pură. Bogăţia de nuanţe a covoarelor orientale din epocile bune, dau abia o slabă idee despre armoniile colorate ale acestei mici capele de marmoră şi mozaic. E triumful cizelării şi al artei pentru artă, cu mult înainte de orice fel de teorie. Proza lui Flaubert şi poezia lui Valery îi sînt surori directe prin perfecţie şi inutilitate.

Cînd ieşi din biserică, la cîţiva paşi, se întinde peste Guadalquivir vechiul pod roman, refăcut de arabi. Măgari foarte încărcaţi şi de o parte şi de alta, calcă leneş, absent, aducînd merinde din satele apropiate. Iarăşi culoare galbenă, prăfuită.

Fără îndoială acest aspect al podului şi al apei a fost acelaşi şi pe vremea Arabilor. In partea aceasta a oraşului o dîră de viaţă s'a păstrat neatinsă. Pe bulevardul central însă, cîte-o uşă întredeschisă, lasă să se audă hîrîituri de radio. Pe trotuarul cafenelelor, ca în oraşelele de provincii de pretutindeni, lume trîndavă, cu ochiu spion şi lacom, pîndeşte aproapele, îl descoase şi-l distruge, ca să-şi combată neurastenia şi exasperarea plictiselii.

Mihai D. Ralea

(Urmează)

Este Europa decadentă?

Decreştinizarea unei părţi a Europei, liberalismul, maşinismul, socialismul dau vremii noastre aparenţa unei epoci complect lipsite de eroism. Chiar războiul mondial, ori cîte cazuri de eroism individual a dat la iveală, nu a putut schimba nimic din această atitudine conştientă a spiritului modern faţă de scopurile terestre ale fericirii. Insuccesul complect al liricei războinice, simbolul soldatului necunoscut, faptul că marii conducători militari ai războiului au intrat în conştiinţa masselor nu ca soldaţi ci ca spirite cerebrale, organizatori, căpitani de industrie, dovedeşte în deajuns că epoca noastră nu mai înţelege adoraţia romantică a eroilor. Urmează însă de aici că sîntem în decadenţă?

Optimismul terestru, negarea tragicului vieţii, fuga abilă dinaintea destinului sînt simptome tipice ale decadenţei la capătul cărora e ruina şi răzbunarea însăşi a acestui destin. Tendinţa statelor, de a veni în ajutorul celor săraci şi de a conserva pe cei bolnavi, destinderea legăturilor conjugale, scăderea voluntară a natalităţii, înmulţirea avorturilor, higiena populară, combaterea epidemiilor, prelungirea vieţii—această enumerare ar putea continua, —par a justifica o asemenea afirmaţie. Scopurile vieţii, spre care tinde conştient Europa modernă şi radicală sînt fără îndoială, antieroice. Şi totuşi, omenirea de azi trăeşte zilnic un eroism de fiecare oră pe care nu l-a cunoscut încă, nu eroismul strălucitor al individului unic, care inspiră mitul şi cultul eroilor, ci îndeplinirea datoriei, plină de jertfă, a celor fără de nume. O comparaţie subt acest aspect a structurii societăţii dinaintea epocii tehnice cu acea a epocii actuale (ambele considerate în vreme de pace) ne arată: odinioară, sfere de viaţă libere, autonome şi cu totul independente unele de altele, dela cei mai slabi şi săraci până la cei mai puternici şi bogaţi, azi: în oraşele mari şi în curînd şi la ţară, nici un om a cărui viaţă, sănătate, muncă să nu atîrne de mai multe ori zilnic, de ireproşabila îndeplinire a datoriei aproapelui.

In drumul de fier, tramway, automobil, adică în zone cu adevărat periculoase, noi încredinţăm fără ezitare viaţa noastră unui om cu totul străin şi de preciziunea poştei, telegrafului, telefonului depind toate afacerile noastre. Soarta fiecărui om, considerat aparte, se încrucişează azi zilnic, cu soarta altor oameni care rămîne complect anonimă, dar de a căror forţă de voinţă şi strictă îndeplinire a datoriei, depindem în toate raporturile şi până la sfîrşitul existenţii noastre. Şi fiecare din noi a simţit desigur că ceva inuman şi chiar insuportabil prin recea lui imoralitate, faptul că unui chauffeur care printr'o minunată prezenţă de spirit a împedecat o ciocnire, unui funcţionar C. F. R., care deşi e noapte şi frig, fiindcă nu lucrează mecanic ci munceşte cu atenţie, a descoperit un defect al trenului, prezervîndu-ne astfel de un accident, unui acar care în timpul unei nopţi furtunoase stă la aparat, nu i-am putut mulţumi personal. Ce eroism infinit, ce jertfă nespus de mare în acest eroism anonim a sute de mii de oameni, care îndeplinesc zilnic acţiunile cele mai primejdioase pentru ca societatea să-şi poată conserva mersul său! Cîte vieţi n'a înghiţit în fine progresul tehnic însuşi, invenţia şi încercarea de noi maşini sau descoperirile chimice? Cîţi aviatori au trebuit să moară, înainte ca oamenii să parvină a se mişca în adevăr „fără pericol" în aer, şi să poată realiza astfel, unul din visurile străvechi ale umanităţii?

Prin această întreţesare a destinelor individuale, prin dependenţa durabilă, aproape fizică a fiecăruia din noi de semenii săi anonimi, destinul individului ca individ, a pierdut din valoarea lui de altădată. Nu cărţile, nici construcţiile intelectuale ci realitatea vieţii în epoca maşinismului a creat sentimentul comunităţii şi colectivismul; şi a săpat un bine meritat mormînt, individualismului secolului al XIX-lea.

Dacă omenirea este eroică, ea are nevoe de individ numai în ce priveşte funcţia lui, în raport cu comunitatea: de aici, soldatul necunoscut al războiului. Vechiul şi romanticul ideal eroic este însă personal şi privat.

Antiteza secolului al XX-lea nu sună dar, Individualism-Colectivism, ci formaţiunea (Gestaltung) organică sau lipsa de formaţiune comunistă a colectivului. Acesta rămîne însă în ambele cazuri, eroic. Cea mai bună dovadă, cît de adînc sîntem stăpîniţi de acest fel de a vedea problema, este incapacitatea noastră psihologică de a înţelege anarhismul secolului trecut, chiar numai ca o poziţie spirituală, teoretic posibilă.

Direcţia spiritului nostru, antieroică şi vizînd fericirea terestră, nu priveşte individul, din punctul de vedere al valorii lui. Politica socială modernă, chiar în cele mai primejdios moleşitoare sau efeminate din tendinţele ei, porneşte dela tot, dela societate ca valoarea supremă şi consideră individul numai în funcţiune de ea, niciodată ca „privat". In statul modern al muncii, viaţa—cel puţin cele opt ore ale zilei—e un serviciu făcut totului, care reclamă numai prea des dela individ un eroism, pe care nu l-a putut cunoaşte epoca romantică a eroismului. Cît de puţin decadent e omul modern cu tot progresul său exterior, ne arată statistica accidentelor sportive—mai clar de cît oriunde în Alpinism.

Pentru omul dela munte, adversar al progresului, vagoanele de dormit, încălzite, funicularul de pe Iungfrau ca şi Palace hotelurile de pe extremele înălţimi ale muntelui sînt cu drept cuvînt semne de efeminare. Dar în acelaşi timp în care muntele uriaş e cucerit de tehnică intră în acţiune Alpinismul şi sporturile de iarnă. Şi chiar, ţinînd samă de sporirea actuală a populaţiei, nici o epocă nu a cunoscut fără îndoială, în munte, atîtea nenorociri şi jertfe omeneşti, ca epoca noastră „efeminată". Sportsmenii riscă azi probe de curaj în faţa cărora locuitorul născut la munte e cuprins de teamă, ei urcă vîrfuri pe care omul nu le-a atins încă şi execută sărituri de Sky, greu de imaginat. Aceşti îndrăzneţi, care în fiecare an plătesc foamea lor de vitejie cu moartea, se jertfesc, ca să spunem aşa, zeilor şi demonilor muntelui, pentru ca alţii din Palace hoteluri şi sanatorii să-şi poată reface sănătatea în aerul înălţimilor şi în soare.

Şi asemenea exemple, le putem înmulţi, după voe. Organizarea ajutorării creşte în acelaşi tempo cu nenorocirea. Grandioasa îngrijire a răniţilor în războiul mondial, în comparaţie cu vremile de altă dată are ca revers grozavele mijloace de distrugere a războiului tehnic. Societăţile de salvare ale marelor oraşe, minunate manifestări ale iubirii de aproape, pierd tot aspectul lor alinător, cînd ne gîndim la statistica accidentelor, pe care în fiecare zi maşinismul modern le cere atît de nemilos.

Europa nu este dar, nici efeminată, nici decadentă. Eroul ca individ—a devenit, cel puţin pentru zilele noastre, neinteresant, fiindcă omul ca persoană izolată a pierdut faţă de societate, din valoarea lui.

Şi chiar dacă conştiinţa noastră urmăreşte progresul, o capacitate mereu mai mare, şi prin urmare un loc cît mai înalt în viaţa şi fericirea materială a omului, aceasta nu ascunde nici o primejdie imediată de efeminare şi decadenţă, cîtă vreme forma noastră de viaţă cere dela individ pentru binele societăţii, renunţare şi jertfă.

Prinţul Charles de Rohan

Inscripție

Iată, în mine am găsit
O inscripție veche de cine știe cînd,
Așa mă simt cînd mă gîndesc la mine.
Cine-a 'ncrustat aceste slove ne'nțelese
Ce va fi spunînd semnul lor?
Nu 'nțeleg nimic, nu pot descifra nimic.
Port în mine taina fără s'o pricep.
N'am cheia nici unui cuvînt.
Sînt poate ultimele vorbe ale unui strămoș
De-aceia poate simt tristeța necunoscutului din ele,
Sau cuprind deslegarea vieții
Pe care mi-a trecut-o 'n limba lui de-atunci
Și sînt nefericit fiindcă n'o pot cunoaște.
Cine știe?
Inchid ochii mei obosiți de lumină și viață,
Ca lumina lor să cadă în lăuntrul meu,
Și 'n mine însumi stau cu gîndul aplecat
De-asupra mea, pe aceste însemnări necunoscute,

Stau astfel de cîte ori sînt singur
De cîte ori nasc în mine întrebări
Și n'am putut încă descifra inscripția mea veche.
Am să v'o las vouă, tuturor,
In sufletele voastre,
Filă ruptă dintr'o carte care s'a perdut...

Tu îți aduci aminte,
Au fost nopți senine de vară, în care
Ochii tăi au crezut să lumineze în mine taina de demult.
Dar cuvintele nu s'au potrivit păn' la sfîrșit,
Și zîmbetul sufletului nostru s'a stins
Cu tristeța focurilor care mor spre noapte,
Și taina întreagă a rămas în noi,
Neînțeleasă și ciudată,
Și o purtăm, și tu și eu, și-acum.

Demostene Botez

Pădurile în cadrul economiei naționale și al prevederei sociale

Ca și în alte țări latine, și în Romînia chestiilor economice nu li s'a dat mai de mult acea însemnătate și atenție, pe care o găsim în țările germane de pildă. In lipsa unei puternice organizări economice naționale sprijinită pe un învățămînt dezvoltat, economic și practic și pe metode de lucru științifice și intensive, în agricultură ne-am bazat mai mult pe fertilitatea naturală a solului, în industrie pe un protecționism exagerat, iar comerțul a fost lăsat ca și o mare parte din industrie, pe sama străinilor.

Pe cînd în țările germane învățămîntul economic și profesional era predat în numeroase școale de toate treptele și pentru ambele sexe, iar la Universități existau Facultăți speciale pentru științele economice, în Romînia după modelul din Franța, se bucura de atenție mai mult învățămîntul pur teoretic, iar Facultăți economice nu s'au creat, științele economice predîndu-se în cîteva catedre ale Facultăților juridice. In activitatea umană chestiunile economice ocupă un loc din ce în ce mai mare, lăsînd de multe ori în umbră problemele politice și ca exemplu se citează războiul mondial, care deși s'a făcut pentru rezolvarea a o mulțime de probleme politice, însă a avut la bază multe considerații economice, mărturisite de cei în drept sau tăinuite, lucrul nu importă; acele nații, care n'au fost în ritmul vremii organizate economicește, au avut de suferit în urma războiului crize de toate felurile, în special crize de producție.

Cazul nostru este tipic, căci de unde era de așteptat ca după împlinirea visului milenar al întregirii neamului, Romînia eșind mai mult decît dublată ca teritoriu, populație și bogății de tot felul, să urmeze o perioadă de prosperitate, care să conducă la repetarea denumirii de Dacia felix, am trăit în realitate, dela războiu încoace, o perioadă plină de privațiuni și mai trăim încă, între alte cauze una principală fiind și aceia, că n'am avut tradiția unei

dezvoltate organizații economice bazată pe un învățămînt economic de toate gradele răspîndit adînc în popor.

Dacă în chestiile economice este străină covîrșitoarea majoritate a populației din toate clasele sociale, exceptînd clasa conducătoare, de chestiile forestiere se poate spune fără exagerare, că este străină în bună parte chiar și această clasă.

Intre numeroasele ramuri de activitate economică, una din ele și nu cea mai puțin importantă este economia forestieră.

Despre păduri, despre modul cum prin pădure sînt dependente unele de altele diferitele generații umane, despre foloasele, pe care populația le poate avea pe urma pădurilor și despre obligațiile ce incumbă societății romînești, existența și progresul economiei forestiere, voiu încerca să tratez în articolul de față.

Pădurile îndeplinesc în economia națională și în economia mondială un dublu rol și anume un rol material prin produsele lor și un altul imaterial prin faptul existenței lor. Rolul material este în parte cunoscut deoarece nu există om, care să nu folosească zilnic un produs brut sau prelucrat al pădurilor.

Enumărăm mai jos principalele foloase materiale ale pădurilor.

1) In Romînia în special, marea majoritate a populației întrebuințează lemnul ca combustibil. Oricît ne-am mîndri cu bogățiile noastre în petrol, cărbuni și gaz metan, lemnul va continua și în viitor să servească de combustibil majorității populației, pe deoparte fiindcă lemnul ne este mai la îndemînă, mai eftin și ne-am deprins cu el, pe dealta fiindcă petrolul, cărbunele și metanul sînt *epuizabile*, deci ori cît de mari ar fi cantitățile de care dispunem astăzi, nu ne putem bizui pe ele în mod sigur decît pentru cel mult cîteva sute de ani.

2) Lemnul formează materialul principal, sau secundar dar indispensabil în construirea locuințelor și podurilor peste apele mici, precum și pentru lucratul vagoanelor, vapoarelor, aeroplanelor etc.; din lemn se fac traverse de cale ferată, mobilă și majoritatea uneltelor și obiectelor, de care se servește omul în viață începînd cu leagănul și terminînd cu sicriul; oricît ar progresa cultura omului, numai o mică parte din obiectele ce se fac astăzi din lemn, vor putea fi înlocuite cu obiecte fabricate din alte materiale decît lemnul.

3) Din lemn se fabrică aproape toată hîrtia atît la noi cît și în celelalte țări. Dacă cultura a făcut progrese mari, în special în secolele 19 și 20, la aceasta au contribuit și pădurile căci pentru tipărirea milioanelor de cărți, gazete și reviste etc. au trebuit ca milioane de ha. păduri să fie sacrificate în fiecare an.

Pe măsură ce cultura se răspîndește tot mai mult în toate țările globului și în toate straturile sociale, suprafețele de păduri ce vor trebui exploatate anual pentru fabricat hîrtia, vor fi din ce în ce mai mari. Foloasele imateriale pe care pădurile le aduc

indirect prin faptul existenţei lor, fiind mai puţin cunoscute vom insista mai mult asupra lor.

1) Absorbind acidul carbonic din atmosferă, reţinînd carbonul şi lăsînd liber oxigenul, pădurile mai mult decît celelalte plante contribue la purificarea aerului, şi deci înlesnesc viaţa şi ocrotesc sănătatea populaţiei.

2) Prin transpiraţie, se varsă în atmosferă cantităţi enorme de vapori de apă, care pe deoparte prin scăderea temperaturii, pe dealta prin mărirea volumului de apă, ajută la formarea norilor şi la căderea ploilor. O pădure bătrînă ca Cotmeana-Argeş poate vărsa în epoca vegetaţiei circa 2.500 Dal. apă la hectar, zilnic. De desimea ploilor nu profită numai ţinuturile împădurite ci şi cele vecine; aşa se explică că părţi ale pămîntului, care au fost înfloritoare pe vremuri, astăzi sînt pustii datorită desfiinţării pădurilor lor.

Secetele care tot mai des bîntue în Romînia şi în special în Basarabia, pe drept cuvînt sînt puse în legătură cu defrişarea disproporţionată a pădurilor.

3) Favorizează un climat mai dulce, proteguitor al vieţii omului şi animalelor.

a) Reducind extremele de temperatură, cu veri mai puţin călduroase şi erni mai puţin friguroase.

b) Micşorind iuţeala vînturilor şi puterea furtunilor, acţiunile vătămătoare ale acestora sînt mult reduse. Pin despădurire, omul seamănă vînt şi culege furtună (Simionescu-Zeicu în cartea Noţiuni de Silvicultură).

c) Incărcîndu-se atmosfera cu vapori de apă proveniţi prin transpiraţia frunzelor, se micşorează radiaţia căldurii şi se împiedică gerurile tîrzii din luna Maiu, care compromit o mulţime de culturi agricole, în special florile pomilor fructiferi.

d) Atrăgînd trăznetele şi ajutînd ca vaporii de apă din atmosferă să se transforme în ploi, se împedică formarea de grindină sau cel mult se formează o grindină măruntă, care nu este atît de păgubitoare.

4) Protectoare contra inundaţiilor. Apa din ploile căzute în regiunea munţilor şi colinelor acoperite cu păduri, nu se mai scurge repede pe coaste spre a umfla piraele şi rîurile şi a îneca terenele din văi şi lunci, aducînd o mulţime de distrugeri, de semănături, locuinţe, căi de comunicaţie, oameni şi animale înecate etc.

In păduri o parte din apele din ploi sînt reţinute de sol ca de un burete, iar restul se scurge încet astfel că pericolul inundaţiilor este înlăturat.

Zăpada în păduri topindu-se pe încetul, mărirea bruscă a debitului apelor este exclusă şi deci şi inundaţiile provocate de topirea zăpezii sînt neînsemnate faţă cu acelea ce se întîmplă pe terenele în pantă şi descoperite, neîmbrăcate cu păduri. Spre a se evidenţia rolul decisiv al pădurilor pentru evitarea sau împuţinarea pericolului inundaţiilor, vom cita cîteva exemple:

In bazinele rîurilor Mureş, Someş, Crişuri, Timiş şi Bega după studiul d-lui consilier silvic Petre Antonescu, prezentat în Maiu 1927 Comisiei Internaţionale pentru regimul apelor din bazinul central al Dunărei, din cauza despăduririlor o întindere de 41.066 ha. s'a transformat în terenuri neproductive, iar 16.013 ha. s'au degradat atît de mult încît s'au format numai torenţi, care provoacă anual inundaţii mai mari sau mai mici.

Numai în cîţiva ani inundaţiile din acele regiuni au produs pagube de circa 65.000.000 lei prin distrugerea de case, căi de comunicaţie precum şi a culturilor agricole depe 2.230 ha, iar devizul pentru corectarea torenţilor şi repunerea în valoare a acestor terenuri însumează suma de circa 106.000.000 lei [1]

Cum răul nu se va putea stăvili intr'un timp scurt, până la complecta repunere în valoare a acestor terenuri pagubele se vor repeta, negreşit din ce în ce mai puţin. Prin art. 292 şi 293 din Tratatul dela Trianon, în urma stăruinţii Ungurilor, Romînia este obligată să ia măsurile cuvenite ca un regim normal al apelor să se stabilească în bazinele rîurilor Tisa, Mureşul şi Crişul, astfel ca statul vecin să fie la adăpost de catastrofele inundaţiilor, întrucît depinde de starea împădurită a bazinelor acelor ape, părţile care se găsesc pe teritoriul nostru.

Dacă în Ardeal unde a fost o gospodărie silvică mai ştiinţifică, s'au putut forma torenţi, în vechiul Regat răul e şi mai grav întrucît în afară de micile lucrări de apărare executate pe lîngă căi ferate şi şosele de către serviciile respective, nu s'a executat nici o lucrare de stăvilirea inundaţiilor, nici la munţi nici la coline. De peste 30 ani serviciul silvic prin reprezentanţii săi cei mai de samă a cerut întocmirea unei legi a corectării torenţilor, însă strigătul lui a răsunat în pustiu, căci nici astăzi Romînia nu are o asemenea lege.

In vechiul Regat nici nu avem o statistică a rănilor depe trupul ţării, căci terenele devenite neproductive din cauza defrişărilor, rîpele, surpăturile şi torenţii nu sînt decît nişte răni, comparabile cu acele pete depe trupul unui lepros.

Se ştie că în judeţul Buzău pe Valea Bisca Chiojdului şi afluenţii lui, terenurile erozive, surpătoare şi torenţiale ocupă suprafaţa de circa 19.200 ha, în Judeţul Argeş pe Valea Boia acele terenuri însumează circa 4000 ha. [2] iar pe Valea Topologului dacă la 1890 cînd s'au inventariat de d. profesor P. Antonescu, terenurile de acel fel totalizau 2419 ha., după 29 de ani nu greşim dacă le socotim cel puţin dublu adică 4838 hectare.

Dacă în vechiul regat după o statistică din anul 1897 inundaţiile au produs în primăvara acelui an pagube de 41.500.000 lei, întrucît despădurirea a mers crescînd, astăzi anual pagubele provocate de inundaţii sînt negreşit mult mai mari, iar dacă ne

---

1 Revista pădurilor, Anul 39, No. 7, pagina 311.
2 Rev. Păd., Anul 39, No. 7.

referim la ţara întreagă, cu aproximaţie în minus putem evalua daunele dintr'un an la sute de milioane; cînd inundaţiile iau proporţii neobişnuite ele se apropie de un miliard sau mai mult, socotind toate bunurile ce se pierd şi toate cheltuelile ce trebuesc investite pentru repararea daunelor.

Din cercetările Comisiunii Europene a Dunării urmate timp de 25 ani, rezultă că acest fluviu transportă în Marea Neagră anual 82.000.000 tone aluviuni, din care o parte importantă o formează pămîntul vegetal spălat de apele torenţiale depe plaiurile romîneşti [1].

Nu pretindem că prin reîmpădurirea ţării până la proporţia indicată de oamenii de ştiinţă, va urma să curgă în Romînia pe toate văile mari şi mici numai apă limpede, dar este sigur că numărul zilelor cînd apa curge tulbure va scădea; într'o proporţie şi mai însemnată va scădea procentul materialelor minerale şi vegetale deplasate şi tîrîte de ape.

5) Formarea şi menţinerea izvoarelor. In interiorul pădurilor majoritatea volumului de apă din ploi şi zăpezi nu se scurge fără folos la vale, ci se infiltrează în sol pe încetul apărînd la suprafaţă mai departe subt formă de izvoare.

Infiltraţia durînd luni de zile, în acest timp intervin alte ploi sau zăpezi astfel că debitul izvoarelor este aproape constant.

In terenurile descoperite izvoarele au debit mare cîteva zile după ploi şi după cîteva săptămîni debitul se micşorează sau chiar seacă izvoarele. Sînt multe ţinuturi unde viaţa este imposibilă din cauză că lipsesc izvoarele; împădurindu-se parţial aceste ţinuturi, ele devin locuibile, căci apar izvoarele.

6) Starea împădurită asigurînd un debit regulat şi constant al izvoarelor şi deci al apelor, înlesneşte ca cursurile de apă să fie utilizate cu cel mai mare folos pentru navigaţie, irigaţie şi pentru producerea forţei hidroelectrice (cărbunele alb).

In Romînia se proectează lucrări uriaşe, în care se vor învesti zeci de miliarde de lei spre a se da avînturi nebănuite economiei naţionale prin întrebuinţarea principalelor cursuri de apă pentru captarea energiei căderilor de apă, pentru navigaţie şi irigaţie.

Este de închipuit că toate aceste învestiri de capitaluri cu speranţele ce se leagă de ele, nu vor produce efectul dorit dacă în regiunea munţilor şi colinelor nu vor fi pădurile bine îngrijite şi pe o suprafaţă mai mare decît sînt astăzi.

7) Din punct de vedere higienic. Plantaţiile forestiere pot asana ţinuturile mlăştinoase, nelocuibile, făcîndu-le locuibile.

Sologne din Franţa, localitate unde viaţa era aproape exclusă din cauza febrei palustre, în urma plantaţiilor făcute cu diverse specii de pin, a devenit un ţinut sănătos şi înfloritor.

Frunzişul arborilor are proprietatea să micşoreze virulenţa

1 P. Antonescu, în Revista pădurilor, Nr. 9, Anul 34.

microbilor patogeni şi deci să constitue un obstacol pentru răspîndirea boalelor. Pădurile şi parcurile de sute şi mii de ha. care s'au creiat în jurul marilor oraşe sînt datorite în primul rînd preocupărilor de higienă şi sănătatea populaţiei ale edililor respectivi.

Majoritatea medicilor recunoaşte influenţa binefăcătoare a pădurilor pentru tratamentul tuberculozei, deaceia mai toate sanatoriile de tuberculoşi s'au instalat în apropierea sau în mijlocul pădurilor de reşinoase în special [1].

8) Fixarea şi valorizarea terenurilor surpătoare şi zburătoare.

Orice teren friabil, erozibil şi surpător, cu totul neproductiv poate deveni stabil şi se poate valorifica prin împădurire, în special cu salcîm, salcie, anin etc. In Romînia sînt astăzi milioane de hectare terenuri în regiunea colinelor şi munţilor, foste împădurite iar astăzi după defrişare devenite surpătoare şi rîpoase.

Aceste terenuri nu se pot pune în valoare decît prin împădurire, care necesită acum sume de 2—5 ori mai mari decît cele obişnuite, deoarece plantaţiile spre a fi asigurate au nevoe a fi protejate prin baraje, diguri etc.

Terenurile sburătoare, nisipoase depe malul Dunării, Siretului etc., nu se pot fixa şi valorifica decît prin păduri, care mai tîrziu opunîndu-se vînturilor formează o perdea de protecţie pentru terenele agricole dela spatele lor.

9) Din punct de vedere estetic. Omul neputînd fi fericit numai cu bunurile materiale ci avînd nevoe şi de mulţumiri sufleteşti, pădurea prin frumuseţea ei procură omului parte din aceste mulţumiri. Dacă orice om se poate recreia privind bolta maestoasă a pădurii, varietatea de culori a copacilor, frunzelor şi florilor din năuntrul ei, ascultînd ciripitul pasărilor, susurul izvoarelor şi freamătul frunzelor, însă literatul, pictorul şi muzicantul au chiar clipe de fericire cînd inspiraţi fiind de vraja codrilor, produc în domeniul lor opere artistice, care fac plăcere celor ce cetesc scrierile, contemplă tablourile sau ascultă operele muzicale respective.

10) Pentru apărarea naţională. In timpul luptelor pădurile aduc foloase importante armatelor, deaceia cu drept cuvînt un colonel romîn a spus la un congres in Cluj: „In războiu pădurile au luat parte cot la cot cu armata, azi mulţi arbori dorm şi ei somnul de veci alături de mormintele atîtor eroi ai neamului. Pădurile s'au pus pavăză înaintea soldaţilor noştri din tranşee, căci falnicii arbori au fost singura mîngîere şi sprijin soldatului romîn în anumite momente" [2].

Apreciindu-se la justa valoare foloasele materiale şi imateriale ale pădurilor, s'a pus întrebarea, care trebue să fie suprafaţa păduroasă a Romîniei pentru ca locuitorii ei să se bucure la maxi-

1 Gh. P. Antonescu, în Rev. Păd., Nr. 9, din 1922.

2 Rev. Păd., numărul special cuprinzînd dezbaterile congresului Ing. Silvici dela Cluj, din 1921.

mum de aceste foloase, fără a se împieta asupra celorlalte ramuri economice, în primul rînd asupra agriculturii.

Oamenii de ştiinţă bazaţi pe consideraţiunile că 3/4 din suprafaţa ţării o formează regiunile muntoase şi deluroase, că ţara prin firea lucrurilor avînd uu caracter agricol, agricultura are nevoe de protecţia pădurilor, că nevoile in lemn de lucru şi de foc e bine să fie satisfăcută din pădurile proprii, rămînînd destule articole pentru care vom fi tributari străinătăţii, că pentru viitoarea dezvoltare economică necesitată de progresul general şi de înmulţirea populaţiei, ţara va avea absolută nevoe de un debit regulat al cursurilor de apă spre a fi utilizate pentru navigaţie, irigaţie şi producerea de energie etc., au stabilit ca procentul păduros să fie maximum 25%, repartizate fiind suprafeţele păduroase în proporţii convenabile în toate părţile ţării. Intinderea ţării fiind 29.400.000 hectare, partea păduroasă s'ar cuveni să fie minimum 7.350.000 hectare.

Pădurile exceptînd pe acelea prea bine situate din punctul de vedere al comercializării lor, fructifică cu un procent prea mic (2—3%) pentru ca proprietarul particular să fie tentat a le menţine sau creia unde nu sînt, deaceia pentru ca societatea să nu rişte a fi lipsită cîndva de vreunul din foloasele arătate, a declarat în toate ţările civilizate pădurile, bunuri de interes obştesc, de utilitate publică.

Intrucît recoltele pădurilor nu se culeg ca în agricultură anual ci la 30—80 ani şi chiar peste 100 ani şi întrucît foloasele imateriale sînt cu atît mai pronunţate cu cît pădurile se cresc până la vrîste mai înaintate, urmează că toate generaţiile de oameni sînt datoare să contribue pentru a asigura existenţa şi buna îngrijire a pădurilor. Intrucît generaţia actuală se foloseşte de pădurile create sau îngrijite de generaţiile anterioare, sentimentul unei adînci prevederi sociale ne dictează ca nu cumva prin acţiunile noastre să lipsim generaţiile viitoare de a avea şi ele asigurate folosinţele acestor bunuri de utilitate publică.

Marii economişti arată că în această privinţă a asigurării existenţei şi îngrijirii pădurilor pentru folosul generaţiilor viitoare, dacă societatea nu înţelege să se achite integral şi de bună voe de datoriile ce-i incumbă simţul de solidaritate cu acele generaţii, statul să facă *obligatorii* aceste datorii, legiferind şi luînd măsurile cuvenite. „Ori cît de peste măsură ar părea o astfel de dispoziţie, se justifică prin nepăsarea proprietarilor şi ar fi foarte nimerit după războiu să fie întinsă şi la alte lucrări, împăduriri, întrebuinţarea cursurilor de apă cu forţă motrice sau ca irigaţie etc.", scrie marele economist Charles Gide în tratatul său de economie politică.

Profesorul Nicolae Gh. Popovici dela Şcoala Politehnică, într'un studiu din 1914, preconiza ca în Constituţie, prin cauză de utilitate publică să se înţeleagă nu numai comunicaţiunea, salubritatea publică, lucrările de apărarea ţării etc. dar şi „conservarea

de păduri ori porţiuni de păduri sau creiarea de păduri pe terenuri sau porţiuni de terenuri unde împădurirea este de interes public şi constitue o utilitate publică" [1]. Se preconiza deci posibilitatea exproprierii de către stat a unor păduri sau terenuri de împădurit pentru cauză de utilitate publică.

Statul şi generaţia actuală s'au conformat numai în parte comandamentelor impuse de solidaritatea ce ne leagă de generaţiile viitoare în ramura economiei forestiere şi anume au înfăptuit următoarele:

1) Prin Codul silvic din 1910 şi modificările lui din 1920 s'a prevăzut supunerea la regimul silvic aproape a tuturor pădurilor ţării mai rămînînd nesupuse numai unele păduri din regiunea de cîmpie.

S'au prevăzut dispoziţiuni pentru buna îngrijire a pădurilor şi pentru regenerarea lor, astfel ca actuala suprafaţă păduroasă să se menţie şi pe viitor, reducîndu-se foarte mult posibilităţile de defrişare.

2) Prin legile de organizarea Corpului silvic şi Invăţămîntului silvic din 1923, s'au introdus dispoziţiuni nouă şi folositoare care să conducă la scopul cultivării raţionale a pădurilor printr'un personal cît mai pregătit şi selecţionat spre a-şi îndeplini cît mai cu folos pentru ţară misiunea sa.

3) Ministerul de Domenii sprijinit de Ministerul Instrucţiunii a dat după războiu un puternic avînt serbării sădirii pomilor şi arborilor, care se desfăşoară în fiecare primăvară în sute de puncte pe tot cuprinsul ţării, cu care ocazie se popularizează interesul pentru economia forestieră în cercuri tot mai largi ale populaţiei, dar mai în deosebi ale lumii şcolare.

4) Prin înfiinţarea Camerelor Agricole, s'au creiat noi mijloace pentru opera de împădurire în special pe terenurile surpătoare, neproductive şi pentru începerea corectării pîraelor torenţiale.

5) Prin studiile şi articolele tot mai dese, care nu apar numai în publicaţiile de specialitate ci şi în ziare şi reviste, relative la problemele forestiere, se răspîndesc pe scară din ce în ce mai mare cunoştinţele despre păduri şi se atrage atenţiunea conducătorilor asupra măsurilor ce mai trebuesc luate pentru sporirea rentabilităţii pădurilor, pentru opera vastă de împădurire ce trebue intensificată şi continuată, pentru mai bună administrare a proprietăţii forestiere etc.

Statul şi generaţia actuală pe lîngă această operă pozitivă au exercitat şi una negativă, necorespunzătoare datoriilor societăţii de azi către societatea de mine. Le vom enumera şi pe acestea fiindcă mai ales din cunoaşterea lor, se vor trage concluzii asupra

1 Democraţia, anul I, Nr. 24 din Martie 1914.

căilor pe care urmează să mergem pentru ca cu adevărat să ne putem numi conştienţi şi consecvenţi datoriilor solidarităţii sociale din punct de vedere forestier;

1) Exproprierile din păduri au micşorat prea mult procentul păduros. În adevăr, după datele statistice deşi în momentul înfăptuirii Romîniei Mari suprafaţa pădurilor şi poenilor lor era de 7.248.985 hectare, astăzi după exproprierea a peste 1.000.000 hectare au mai rămas păduri şi poeni numai 6.248.985 hectare.

Scăzînd şi din acestea 468.375 hectare poenile şi golurile de munţi, care probabil vor rămîne în majoritate pentru totdeauna în această situaţie spre a servi de islazuri, mai rămîne ca păduroasă suprafaţa de 5.780.628 hectare. Nu se poate nega caracterul naţional şi social al exproprierei din păduri, se cuvenea să dea şi pădurile tributul lor pentru desăvîrşirea scopurilor exproprierii, însă relevăm că din 1.000.000 hectare expropriate cel puţin 250.000 hectare s'au expropriat în detrimentul economiei naţionale deoarece ori sînt terenuri neproductive pentru alte culturi decît cea forestieră, ori sînt terenuri în pantă, care după tăerea arborilor ce fixau coastele cu rădăcinile lor, vor deveni supărătoare, sterile şi pierdute nu numai pentru producţia forestieră dar şi pentru cea agricolă.

2) Necunoaşterea datoriilor ce ni le impune solidaritatea socială în materie forestieră pe de o parte, egoismul societăţii de azi pe dealta, au condus la o rea îngrijire a pădurilor, care de cele mai multe ori n'au la unitatea de suprafaţă nici numărul de arbori, nici volumul, nici esenţele cele mai valoroase proprii regiunii, pe care ar trebui să le aibă, ca să fie adevărate păduri, astfel că transmiţîndu-le generaţiilor viitoare, acelea să fie recunoscătoare şi mulţumite, nu înşelate. În adevăr, oamenii de specialitate ne spun că pădurile în general, chiar şi la stat nu numai la particulari, au goluri atît de mari, încît suprafaţa efectiv împădurită nu este decît 60—70% cel mult, iar restul teren gol neproductiv, deci pe hîrtie ne mîndrim că avem încă 5.790.628 hectare, pe cînd în realitate nu avem decît 4.046.440 hectare, mai puţin cu 3.303.560 hectare decît ne spune ştiinţa că ar trebui să avem.

3) Greşelile unor oameni politici care căcînd principiul competenţelor au ambiţia să dea directive în cestiunile forestiere nesocotind avizele specialiştilor şi fără să fi aprofundat ei aceste cestiuni, spre a se putea da soluţiunile cele mai bune într'o ramură economică unde nu trebuesc să primeze interese de moment şi unde ori ce măsură trebue luată cu multă prudenţă.

Aceste greşeli sînt următoarele: a). Inainte de războiu mai mult, astăzi ceva mai puţin, unii oameni politici au intervenit şi intervin pentru micşorarea cauţiunilor de regenerarea pădurilor fixate de silvicultori.

S'au exploatat păduri înainte de războiu depunîndu-se cauţiune de regenerare numai 20—30 lei la ha. Nefăcîndu-se împădurirea de exploatator, cauţiunea a rămas statului spre a face el împădurirea; ori a împăduri astăzi 1 ha. pădure la munte, (unde au fost cazurile acestea mai frecvente) se necesită 5000 lei şi chiar şi în timpuri normale trebuiau 80—100 lei.

Rezultatul e că munţii au rămas pleşuvi, statul neavînd nici el mijloace să facă lucrările.

b) Intervin pentru admiterea păşunatului în păduri deşi Codul silvic din 1910 interzice păşunatul în pădurile supuse regimului silvic, cu mici excepţiuni. Profesorul Ionescu-Sişeşti, unul dintre cei mai autorizaţi a vorbi de nevoile agricole, afirmă că pentru o suficientă producţie animală sînt destule 2.500.000 ha. islaz, ori noi avem astăzi în Romînia ca islaz 2.800.000 ha. mai mult cu 300.000 ha. [1]. După atîtea jertfe ale pădurilor şi cînd suprafaţa de islazuri e mai mare decît trebue, introducem vitele în păduri în fiecare an, rezultînd de aici pe de o parte distrugerea arboretelor tinere, ce acum se formează, iar pe dealta privarea generaţiilor viitoare de o mare cantitate de lemn de lucru, ştiut fiind de specialişti că pădurile păşunate dau o foarte redusă proporţie de lemn de lucru.

c) Intervin în administraţie în scop de a obţine derogări dela amenajamentele pădurilor şi dela regulamente precum şi pentru mişcări în personal, ceiace produce dese perturbaţii în serviciu şi descurajează pe agenţii cei mai buni de a-şi depune tot zelul pentru progresul economiei forestiere.

4) Statul nu promovează o operă de împădurire în stil mare, nedînd mijloace suficiente agenţilor lui şi neexercitînd o acţiune energică pentru împădurire la particulari.

De către specialişti s'a arătat necesitatea acestei opere însă bugetul general s'a făcut şi se face cu nesocotirea programului de lucru al Casei Pădurilor.

5) O mulţime de dispoziţiuni legale, care ar fi fost salutare pentru păduri dacă s'ar fi aplicat, au rămas numai pe hîrtie, cum de altfel se întîmplă în toate domeniile de activitate în Romînia, unde nu de legi bune ducem lipsă ci de oameni înţelegători şi zeloşi pentru buna executare a lor.

În puţine cuvinte situaţia forestieră a Romîniei, ca consecinţă a neîndeplinirii datoriilor ce generaţiile contimporane le au faţă de generaţiile viitoare, se prezintă astfel:

1) Călăuziţi de credinţa, fostă justă până acum 40—50 ani dar falşă astăzi, că sîntem o ţară prea bogată în păduri, am defrişat mereu, atăcînd capitalul forestier uitînd că generaţiile în decursul timpului ori cîte nevoi ar avea, nu se pot folosi decît de uzufructul acestei bogăţii. Acum în 1929, deşi în ţară mărită cu provincii mai păduroase de cum era vechiul regat (Ardealul, Bucovina) în loc să dispunem de o suprafaţă păduroasă de cel puţin

[1] Rev. Pădurilor Nr. 7 din 1927.

7.350.000 ha., adică 25% din suprafaţa totală a ţării, mai avem numai, după socoteala făcută mai înainte 4.046.440 ha., deci ne lipsesc peste 3.000.000 hectare.

2) In cele circa 4.000.000 ha., de care dispunem astăzi, în urma tăierilor dezordonate, predomină vîrstele tinere în loc să fie o proporţie echitabilă de vrîste tinere, mijlocii şi bătrîne pentru ca în fiecare an să rezulte prin exploatare cantităţi suficiente nu numai de lemn de foc, dar şi de lucru, în special de mari dimensiuni.

3) Chiar şi în pădurile bătrîne, din cauza păşunatului, delictelor şi a ignoranţei populaţiei în cele mai elementare regule de gospodărie forestieră, procentul lemnului de lucru de bună calitate mai ales în pădurile de cîmp şi coline este redus de tot, circa 15—25% în loc să fie 55—70%, cum se prezintă cazul în pădurile bine cultivate din alte ţări.

4) Defrişarea încă nu s'a terminat deoarece şi acum se mai fac şi se mai anunţă exproprieri din păduri, în special pentru islazuri.

5) Foloasele imateriale ale pădurilor s'au micşorat foarte mult şi din această cauză sufere nu numai agricultura ci întreaga viaţă economică a ţării se resimte pe urma intenselor despăduriri şi a insuficientei îngrijiri a pădurilor ce mai avem.

6) Pădurile continuă a fi obiectul solicitărilor electorale şi al demagogiei şi aici rezidă isvorul majorităţii relelor, de care suferă această ramură economică.

Pădurile nu-şi vor putea îndeplini la maximum rolul material şi imaterial—pentru stat maximum de producţie ar atrage şi maximum de venituri atîta timp cît destinele lor în loc să fie lăsate în seama specialiştilor, vor fi influenţate de acţiunea politică nebazată pe ştiinţa, ci călăuzită de interese momentane în dauna intereselor permanente şi de satisfacerea unei fracţiuni din populaţie în dauna interesului general al întregei populaţii.

Pentru remedierea acestei situaţiuni se cere desfăşurarea unei activităţi atît de mari încît este exclus că numai corpul silvic compus din cîteva mii de oameni să-şi ia asupra sa această sarcină, chiar dacă acest corp ar fi de cîteva ori mai numeros ca astăzi şi chiar dacă fondurile ce s'ar da serviciului silvic ar fi duble sau triple ca cele ce i se acordă în prezent. După cum la opera negativă, care a provocat situaţia nemulţumitoare de acum, au colaborat toate straturile sociale, tot aşa la opera de îndreptare a acestei stări de lucruri se impune să-şi dea tributul de muncă, de energie şi de sacrificii materiale toate categoriile sociale, pe de o parte ca un semn că înţelegem a ne îndeplini datoriile solidarităţii ce ne leagă de generaţiile viitoare, pe dealta ca un sentiment de regret pentru greşelile ce am făcut, luîndu-ne obligaţia să începem a le corecta.

Intrucît cele mai multe defrişări le-au făcut agricultorii mici şi mari spre a-şi spori suprafeţele cultivabile, utilizînd îngrăşămintele vegetale acumulate de secole în păduri, întrucît agricultura îşi datoreşte recoltele sale deficitare de cîtva timp în bună parte diferitelor schimbări climaterice survenite în urma intereselor despăduririi, agricultorii de toate gradele vor fi cei d'intâiu colaboratori ai serviciului silvic pentru opera de reîmpădurire şi pentru cruţarea şi mai buna îngrijire a actualelor masive păduroase.

Cînd ştim că silvicultura germană este cea mai înaintată depe glob şi cînd cîntărim şi faptul că Germania n'are un pronunţat caracter agricol ca Romînia, ne vom da mai bine sama de valoarea următoarelor cuvinte pronunţate de agronomul german Freytag, chemat de Guvernul romîn acum 40—45 ani să-şi dea părerea despre unele probleme, care priveau economia noastră agricolă.

O agricultură raţională nu se poate face, dacă nu se va restabili şi menţine o justă proporţie între păduri şi terenurile cultivabile; acest lucru constitue una din problemele cele mai grele ale economiei de stat, de care depinde prosperitatea şi buna stare a ţării. Doresc Regatului Romîn să poată şi să ştie să realizeze într'un timp cît mai scurt această problemă» [1]. Cuvintele înţelepte ale lui Freytag n'au avut ecou în timpul cînd au fost rostite, simţul de prevedere ne cam lipseşte nouă Romînilor, au trebuit să treacă peste noi dezastrele agricole de după războiu mai ales, pentru ca să începem să le dăm însemnătatea cuvenită.

Boppe, fost director al Şcoalei de ape şi păduri dela Nancy (Franţa) spune într'o carte a sa: „pădurea face terenul cultivabil; cu cît un ţinut e mai sărac în păduri, cu atît e mai sărac şi din punct de vedere material; şi pe cît de lesne este a distruge, pe atît de greu este de a restabili pădurile cînd vor dispare; cînd din neprevedere, omul a depăşit raportul ce trebue să existe între pădure şi celelalte terenuri, producţiunea se micşorează, dezordini climaterice şi alte variaţii se ivesc şi se înmulţesc treptat.

Foloasele ce dau pădurile prin existenţa lor fac parte din cele ce nu sînt susceptibile a fi evaluate, căci ele purifică aerul, regulează climatul, favorizează căderea ploilor şi de rouă, menţine cursul regulat al izvoarelor, menţine stabilitatea pămîntului erozibil, opreşte surpările, alunecările şi pămînturile sburătoare, acţionează asupra opririi torenţilor, împiedică inundaţiile, opreşte acţiunea vînturilor.

In păduri omul găseşte un puternic şi folositor sprijin al slăbiciunii lui faţă de acţiunea devastatoare a naturii.

Din toate civilizaţiile, care au lucrat în detrimentul pădurilor, multe au dispărut odată cu ele şi nu exagerez, dacă spun că starea pădurilor unei localităţi constitue condiţia fertilităţii acelei localităţi, iar regiunile lipsite de păduri sînt deşerte.

1 Din cursul de Istoricul pădurilor de N. Gh. Popovici.

In privinţa pădurilor să ne folosim de natura care repară, dar trebue să avem groază, de natura care distruge. „In ziarele şi revistele romîne, agricultorii cărturari tot mai des desbat legătura dintre agricultură şi silvicultură, însă folosul acţiunii lor nu este destul de palpabil deoarece avem prea restrîns numărul cetitorilor regulaţi ai articolelor economice, care în loc să fie în Romînia cîteva sute de mii, abia sînt cîteva mii.

In ziarul Universul, la pagina agricolă, scria de curînd un agronom referitor la seceta din Sudul Basarabiei: „seceta de care în anii din urmă s'a resimţit toată ţara, aici a atins punctul culminant. Datorită ei, agricultori mari şi mici s'au ruinat complect, şi-au lichidat gospodăriile şi mare parte din ei au pornit pe drumuri şi ţări străine pentru o bucată de pîne.

Din punct de vedere naţional mai ales, această stare de lucruri echivalează cu un mare pericol, pentrucă unde lipseşte pînea de toate zilele, germenul diferitelor molime sociale ia naştere şi se dezvoltă.

Pentru preîntîmpinarea acestei secete cu urmările ei nenorocite, se impun până nu e prea tîrziu măsuri urgente de luptă şi printre mijloacele cele mai eficace eu văd două şi anume: împăduririle şi schimbarea felului de cultură.

Impăduririle au fost începute cu succes de Ruşi cu cîteva decenii în urmă. Se văd aproape lîngă fiecare sat urme de păduri de salcîm, care fiind distruse în timpul războiului au rămas în părăsire.

Ele trebuesc refăcute şi împădurite noi terenuri de coaste şi rîpe, cărora nu li se poate da o altă întrebuinţare. Aici ar fi rolul Camerelor Agricole cu concursul Casei Pădurilor".

In Italia, acel om miraculos ca energie, ca muncă, ca putere de pătrundere a tutulor chestiunilor, care ar avea vre-o influenţă pentru progresul şi înălţarea ţării sale, Mussolini, cu ocazia celui de al 4-lea concurs naţional al grîului s'a exprimat astfel relativ la nereuşita complectă a programului grîului pe anul 1928:

„Paguba cea mai mare a fost datorită secetei, care a bîntuit tot bazinul mediteranian din luna Maiu până în luna Septembre.

Timp de 3 luni consecutive, nici o picătură de apă n'a căzut pe pămîntul italian. Cauzele secetei prelungite, care n'a fost întreruptă de precipitaţii atmosferice, afară de cîţiva cicloni pasageri, sînt datorite lipsei totale de păduri sau mai bine zis a pleşuviei lanţului nostru de munţi Apenini.

Lipsesc marile păduri, care dau umbră răcoroasă, deunde se ridică curenţii, care adunînd vaporii de apă din păturile superioare ale atmosferei, dau naştere ploilor. In aşteptarea ca arborii plantaţi cu sutele de milioane să îndeplinească între altele şi această funcţiune fundamentală atmosferică—şi aşteptarea va fi lungă şi nu mai puţin de o jumătate de secol—trebue să creem fără ezitare, instalaţii de irigaţii" [1].

1 Ziarul Universul pe 1929, pag. agricolă.

Dar acela care în cele mai puţine cuvinte a sintetizat cum agricultura are nevoe de sprijinul silviculturii, a fost Ferdinand I, Regele întregirii neamului, care la 1905 pe cînd era Principe Moştenitor, a rostit la o adunare a Societăţii „Progresul Silvic" cuvintele memorabile: „cel ce pune toporul la tulpina unui arbore, pregăteşte o scîndură pentru sicriul agriculturii".

2) Industriaşii şi constructorii. Prin împuţinarea şi deci scumpirea lemnului de lucru, o mulţime de meseriaşi, care-şi cîştigau existenţa pe urma lucrării lemnului, astăzi sînt nevoiţi să-şi procure lemnul dela mari depărtări cu sacrificii, micşorîndu-se mult cîştigul lor, iar alţii s'au apucat de alte îndeletniciri, mai puţin remunerătoare. Se citează în această privinţă ulucarii din regiunea de munte şi dogarii din regiunea colinelor şi cîmpiei.

Cu toate progresele şi invenţiile de a se înlocui lemnul cu metale, industriile cer din ce în ce cantităţi tot mai mari de lemn de lucru, punînd condiţiuni tot mai grele în privinţa calităţii lemnelor. La recepţionarea traverselor de cale ferată, se refuză cantităţi însemnate deoarece nu îndeplinesc condiţiile puse în caetele de sarcini ale căilor ferate. D. Inginer I. Ionescu profesor la Şcoala Politehnică s'a exprimat astfel în 1927 la un congres în Bucureşti.

„Inginerii constructori şi cei de căi de comunicaţie, urmăresc şi apreciază progresele făcute în domeniul silviculturii, căci lemnul este şi va fi totdeauna unul din materialele, cu care se ocupă ştiinţa şi arta construcţiilor.

Din podurile noastre 90% sînt din lemn şi numai restul de 10% din beton şi fier. Dacă economia naţională cere sporirea cantităţilor de acest material, tehnica cere şi îmbunătăţirea continuă a calităţilor, căci numai astfel lemnul va putea lupta cu materialele mai nouă, ca de exemplu betonul armat.

La 12 Decembre 1926 a apărut pentru prima oară în Germania, o ordonanţă generală pentru construcţiile de lemn, prin care se cer condiţii severe pentru a se asigura rezistenţa şi durata lemnului. Satisfacerea unor asemenea condiţii cere ca ştiinţa silvică să îndrumeze şi să ajute natura pentru obţinerea calităţilor necesare. Lemnul din ţara noastră întruneşte puţine din aceste calităţi" [1].

Aceste categorii sînt datoare să ajute cu toată convingerea pe profesioniştii pădurilor în sforţările ce depun de a înfiinţa şi creşte păduri în scopul producerii unui procent de cel puţin 50% lemne de lucru de calitate primă.

3) Corpul didactic de toate gradele.

Mii de hectare de păduri se tae anual în Romînia spre a se transforma în celuloză şi celuloza în hîrtie. Cultura poporului prin cărţi, reviste şi ziare n'ar fi putut ajunge la progresul de astăzi fără mari sacrificii în avutul păduros al ţării; multe din aceste păduri tăiate ras au rămas neplantate din diferite împrejurări.

1 Rev. Păd., Nr. 7, anul 39.

Corpul puternic al răspînditorilor de lumină dela modeşti învăţători până la savanţii Universităţilor şi Academiei, la cel mai neînsemnat apel va fi cel mai înţelegător al problemei forestiere, în special pentru necesitatea operei de reîmpădurire a munţilor şi colinelor.

Iată părerea în această însemnată chestiune a d-lui profesor Bungeţeanu dela Academia de Inalte Studii Comerciale şi Industriale:

„După ce am sădit în sufletul studenţilor conştiinţa silvică şi de jertfă n'am uitat să le arăt şi cel mai mare bine pe care îl aduc pădurile. Pădurile aduc umbră fizică dar aduc şi lumină, civilizaţie. Ele ne dau lemnul din care facem celuloză şi pastă mecanică, din care facem hîrtia de scris şi de tipar cu care se luminează lumea.

Dacă este o criză de care trebue să ne temem este criza bradului care înseamnă lipsa de lumină. Celuloza se poate transforma în nitroceluloză. Nu putem să facem un gest pentru apărarea noastră fără armament, care este tot în funcţiune de lemn. Toată apărarea noastră este în funcţiune de lemn, de celuloză, de păduri. Iată prin urmare această contribuţie considerabilă pe care o aduc pădurile în viaţa unui popor: lumină, linişte, formarea unei conştiinţe publice în interior, iar în afară rezistenţa în caz de război" [1].

4) Literaţii, ziariştii şi artiştii. Categoriile acestea deşi destul de restrînse, însă fiind dotate cu talentul de a înţelege mai bine firele misterioase, care leagă pe om de pădure şi care prin operele lor ne arată cît de mult poate fi înrîurită în bine viaţa noastră sufletească în apropierea unor păduri pe întinderi respectabile, de vîrste mari şi bine îngrijite, pot contribui mult în a pregăti o concepţie de viaţă care să fie mai ocrotitoare pentru păduri decît a fost concepţia prea materialistă şi egoistă care ne-a călăuzit până în prezent.

5) Oamenii politici. Toate dezideratele categoriilor de care am vorbit mai înainte şi toate moţiunile din congresele anuale ale profesioniştilor pădurii, nu se vor putea traduce în realitate dacă oamenii cu puterea realizărilor practice, nu se vor convinge de importanţa problemelor forestiere şi nu se vor hotărî ca prin orice sacrificii să le traducă în practică fie legiferîndu-le, fie impunînd aplicarea lor direct pe cale administrativă.

Oamenii politici sînt datori să prevadă cu mult timp înainte proporţia dezastrelor ce sînt inevitabile cînd raportul dintre pădure şi restul suprafeţei ţării este răsturnat în detrimentul pădurii, deoarece pădurea nu se poate improviza în cîţiva ani, ci zeci de ani şi chiar un secol este necesar uneori spre a repara ceiace din uşurinţă s'a distrus.

Oamenii politici romîni sînt obligaţi să ştie ce pagube şi ce

1 Revista Pădurilor, No. 7, anul 39.

sărăcie s'a adus populaţiilor respective prin despădurirea din trecut a munţilor Pirinei, Apenini, parte din Alpi etc.

Dînşii nu trebue să considere numai ca o figură retorică celebrul strigăt de alarmă rostit de marele Colbert în parlamentul francez în secolul al 17-lea: „La France périra un jour faute de bois".

Cu 2 3 veacuri înapoi ar fi fost mai greu de prevăzut ce dezastre aduce despădurirea, dar astăzi în secolul XX cînd sînt atîtea exemple în diferite părţi ale globului, nu mai este permis să ignorăm răul împuţinării peste măsură a pădurilor.

Chateaubriand la 1827 în camera franceză, întors dintr-o lungă călătorie s'a exprimat astfel cu ocazia discuţiei la o lege silvică:

„Eu pot spune domnilor, ce înseamnă prezenţa sau dispariţia pădurilor, eu care am văzut noul continent unde natura este plină de viaţă, iar în deşerturile nesfîrşite ale Arabiei creaţiunea pare că-şi dă sfîrşitul".

Un alt deputat francez tot la 1827 în expunerea de motive a unei legi silvice a formulat gîndirea următoare:

„Conservarea pădurilor, care constitue unul din cele mai însemnate interese ale societăţii, trebue să formeze cea mai însemnată datorie de guvernămînt căci toate trebuinţele vieţii se leagă de conservarea pădurilor. Pădurea este un „ce" indispensabil individului, ţării şi ea este o binefacere a naturii" [1].

Profesorul Nicolae Popovici are in cursul său de Istoria pădurilor unele fraze care merită să fie repetate şi aici: „Cînd ne gîndim la numeroşii ani ce trebue să vieţuiască un arbore spre a căpăta un trunchiu propriu pentru întrebuinţare, nu putem să nu ne dăm sama că pădurea constitue exemplul cel mai viu al lanţului ce leagă generaţiile în acţiunile lor către progres şi către un traiu mai bun. În pădure, în existenţa ei, în buna ei îngrijire, în raţionarea ei exploatare, se oglindeşte spiritul de prevedere, care va avea ca o generaţie să fie binecuvîntată de cei ce vin după ea. Pădurea învederează mai mult ca orice progresul unei naţiuni şi convingerea ce are naţiunea despre viitorul ei".

Pentru cîrmuitorii de diferite grade şi pentru oamenii politici merită a fi citate şi cuvintele rostite la un congres de d. inginer Gh. Nicolau, sub-Director la Şcoala Politehnică din Bucureşti. „Desigur nu pot afirma că s'a urmărit cu intenţie o politică de devastare. Am lăsat însă la o parte orice intervenţie administrativă în vederea reglementării exploatării şi a protecţiei pădurilor fiind tîrîţi de faimoasa formulă a individualismului economic" „laisser-faire, laisser-passer" şi îngăduind un abuz de folosire al dreptului de proprietate forestieră individuală.

Exemplul cu pădurea este clasic; proprietarul are interes s'o tae, în timp ce naţiunea are interes s'o conserve.

1 N. Gh. Popovici, Cursul de Istoria pădurilor.

UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

Din cauza despăduririlor caracterul apelor noastre a devenit torenţial, debitul lor neregulat. Regimul apelor fiind compromis, soluţionarea problemelor de navigaţie, canalizare, irigaţie, captare de energie hidraulică va întîmpina grave dificultăţi.

Cred că nu mergem prea departe, dacă spunem că împotmolirea gurilor Dunării ca şi nenorocirile inundaţiilor sînt în bună parte răsplata devastării pădurilor noastre.

Am citit că Michel Angelo după ce a lucrat 22 de luni în şir la bolta capelei sixtine căpătase infirmitatea de a ţine privirea în sus, aşa că nu se mai putea uita drept înaintea lui, nici la stînga nici la dreapta. Acelaşi lucru ni s'a întîmplat şi nouă tot privind către individualismul economic fără să băgăm de samă că ne-am abătut pe marginea unei prăpăstii, în care am putea cădea la fie ce moment. Domnilor a sosit de mult momentul ca să nu mai privim domeniul forestier al ţării numai din punct de vedere al nevoilor actuale de material lemnos.

Domeniul forestier trebue privit mai ales din punct de vedere *al funcţiunii sale sociale*, în legătură cu prosperitatea şi cu posibilitatea navigaţiei, a irigaţiei şi a captării izvoarelor de energie.

Exploatarea masivului forestier nu poate avea un caracter pur comercial şi de rentabilitate.

Dreptul de proprietate nu poate sta în calea realizărilor sociale; după cum acest drept nu îngădue proprietarului să-şi dea foc casei fiindcă pune în pericol viaţa vecinilor, tot astfel el nu poate îngădui devastarea fiindcă duce la dezastru o ţară întreagă" [1].

Intrucît Romînii culţi privesc continuu către Franţa, imitînd în multe privinţe producţiunile şi gesturile geniului francez, dorim parlamentarilor romîni să imite pe colegii lor francezi care de curînd s'au constituit într'un grup forestier subt preşidenţia d. Robert Sérot. Grupul numără aproape 140 de aderenţi, care s'au împărţit în secţiuni însărcinate cu studiul următoarelor chestiuni: Lupta în contra despăduririi, împădurirea, comerţul şi industria lemnului şi personalului forestier [2].

Şi Franţa nu are un caracter atît de pronunţat agricol ca Romînia şi are deja un procent de 19% păduri bine cultivate şi îngrijite şi raţional exploatate.

Aceasta fiind situaţia, avem multă speranţă că oamenii politici romîni vor primi mai cu simpatie ca în trecut sforţările Serv. silvic în favoarea economiei forestiere, sforţări care nu-şi au explicaţia numai în amorul profesional ci într'un imbold patriotic bazat pe cunoaşterea de aproape a realităţilor, care ne îndeamnă să dăm alarma.

Imboldul ni-l dă de multe ori chiar organele de stat cele mai înalte, astfel d. profesor Busuiocescu pe cînd era sub-secretar

1 Rev. Păd., Nr. 7, anul 39.
2 Rev. Păd., Nr. 12, anul 40

de stat la Ministerul de Domenii în 1927 a găsit de datoria sa ca în numele acelui Minister să adreseze inginerilor silvici şi următoarele cuvinte:

„Sînteţi chemaţi a fi depozitarii uneia din cele mai frumoase şi însemnate ramuri ale bogăţiei noastre naţionale. Talantul ce vi s'a încredinţat nu trebueşte ascuns în pămînt, ci trebueşte înmulţit.

Sînteţi chemaţi a fi îndrumători pricepuţi în domeniul forestier. Este deci necesar ca prin sfaturi, prin conferinţe ştiinţifice şi populare, prin publicaţiuni scrise pe înţelesul tutulor, prin expoziţii, acordări de premii, prin înfiinţare de pepeniere silvice numeroase, să deşteptaţi un interes viu pentru păstrarea şi dezvoltarea pădurilor.

Atunci şi săteanul nostru, care din nefericire astăzi înţelege prea puţin rostul şi însemnătatea pădurilor, vă va asculta şi va înceta a mai cere continuu defrişări de păduri; mai mult vor cere ei înşişi sprijinul dv. în plantarea de păduri pe terenurile lor improductive sau puţin productive.

In chipul acesta, opinia publică va fi luminată şi vă va înţelege mai bine, iar multele greutăţi pe care dv. le întîmpinaţi în îndeplinirea datoriei dv. nu vor mai exista, în tot cazul vor fi simţitor împuţinate. In acest chip veţi contribui la întărirea şi înălţarea poporului nostru" [1].

Fiind pe deplin lămuriţi asupra imperativului ca toate categoriile sociale şi în special cele de care am vorbit mai înainte să-şi dea obolul moral şi material în scopul promovării economiei noastre forestiere, care din punct de vedere practic, constă în sporirea suprafeţei păduroase până la 25% cel puţin din suprafaţa ţării, precum şi în cultivarea şi îngrijirea pădurilor conform cu regulele ştiinţei se pune acum întrebarea în ce mod se cere această colaborare şi prin ce mijloace ne-am putea îndruma spre atingerea acestui ţel.

Vom enumera numai căi de urmat, care pot fi realizabile generaţiei de azi şi generaţiei care ne va succede, fără prea mari sacrificii.

1 Revizuirea exproprierilor făcute din păduri pentru islazuri, inclusiv comasarea islazurilor.

Nu cerem să se micşoreze cu nimic suprafaţa expropiată cu toate formele legale ci numai în schimbul unor suprafeţe egale retrocedarea către proprietarii expropriaţi a islazurilor situate pe terenuri în pantă pronunţată, terenuri care dacă n'au fost deja erozive şi surpătoare sau dacă n'au început să se surpe dela expropriere până acum, există toate indiciile că peste un deceniu, cel mult două, vor deveni nu numai improprii pentru islaz, dar chiar dăunătoare interesului general prin faptul că terenuri imense vor rămîne fără nici o producţie, ba ceva mai mult vor spori pericolele inundaţiilor.

1 Rev. Păd., Nr. 7, anul 39.

Această revizuire se poate face pe cale administrativă de către Comisiuni compuse din un delegat al ser. silvic, unul al serv. agricol și primarul comunei respective, stabilind islazurile care necesită a fi retrocedate proprietarilor expropriați precum și terenurile păduroase sau poeni cu inclinare mică sau șese de suprafață egală, care să se afecteze pentru islaz.

Măsura luată de Ministerul de Domenii în Decembre 1928, de a se opri exploatarea pădurii pe islazuri până la întocmirea studiilor sau amenajamentelor silvico-pastorale, nu rezolvă problema în întregime, deoarece pe de o parte pe majoritatea islazurilor din păduri, s'a ridicat deja materialul lemnos, iar pe dealta pe islazurile situate pe coastă repede dacă se opresc arbori prea mulți pentru protecția islazului, folosul islazului e prea neinsemnat. Această revizuire n'ar necesita altă cheltuială decît măsurătoarea definitivă de către cadastru a suprafețelor ce se schimbă. Cu această ocaziune se pot face și comasări de islazuri, foarte folositoare atît pentru comune cît și pentru conservarea pădurilor. Dacă o comună are islaz în 5—10 puncte sau mai multe în aceiași pădure, dacă aceste islazuri au drumuri de legătură între ele, drumuri la sate și drumuri la adăpători și cum aceste drumuri însumînd sute de km. nu se pot nici odată împrejmui, este ușor de înțeles ce viitor mai pot avea pădurile care sînt străbătute de vite în toate părțile mai ales pe timpul marilor călduri ale verei și pe timpul secetei și cu paza prin copii, cum se întîmplă de obiceiu.

Comasarea islazurilor în puncte mai puține și pela marginea pădurilor nu în interiorul lor, ar aduce foloase incalculabile economiei forestiere și însăși populației care și-ar împuțina conflictele cu organele silvice și ar trage un profit mai mare dela un islaz mai apropiat de comună și unde vitele se pot păzi mai ușor.

2) Să se execute art. 14 din legea de reformă agrară unde se specifică că „bălțile și albia rîurilor, pămîntul des inundabil, mocirlos, neproductiv, rîpele pot fi expropriate în întregime, fără considerare de întindere, pentru a fi drenate, secate sau împădurite de comună sau de stat". După ce s'au făcut atîtea exproprieri din păduri pentru creiare de islazuri în folosul sătenilor, a venit timpul să ne gîndim și la compensația, pe care legiuitorul a prezăzut-o, expropriind acele terenuri din care majoritatea, este indiscutabil, ar avea destinația să fie puse în valoare prin împădurire.

După o statistică oficială din 1925 avem în țară 5.118.456 ha. terenuri necultivabile în sensul de neproductive, de asemenea după evaluările subt realitate ale specialiștilor mai sînt cel puțin 1.500.000 ha. terenuri neproductive între suprafețele trecute în statistică ca fînețe, islazuri și arabile, negreșit de cea mai rea calitate, menite ca în scurt timp să nu mai producă nimic.

Din terenurile neproductive însumînd în total 6.618.456 ha. dacă s'ar expropria și destina împăduririi numai circa 22% din acest total, s'ar aduna 1.439.374 ha. cu care s'ar putea complecta

cota de 25% din teritoriul țării cu păduri, după cum se va vedea mai departe.

Exproprierea acelor suprafețe n'ar costa prea mult avînd în vedere că valoarea unor asemenea terenuri neproductive este minimă.

3) O intensă campanie de împădurire a parchetelor exploatate în trecut și neregenerate, a poenilor și golurile din păduri precum și a terenurilor neproductive sau puțin productive pentru alte culturi decît cea forestieră.

După datele ce avem la îndemînă, urmează că ar trebui împădurite următoarele suprafețe:

Din poeni și din goluri de munți: . . .	130.000	hectare
„ păduri tăiate și neregenerate minimum	70.000	„
„ goluri mici și rariști socotite 30% din întinderea trecută în statistică ca păduroasă, în realitate neproductivă.	1.734.188	„
Din suprafața erozivă, rîpoasă surpătoare, prundișuri, etc. ce s'ar putea expropria: . .	1.439.372	„
Total de împădurit. .	3.373.560	„

Intrucît în suprafața ce mai avem păduroasă intră și cele 70.000 ha. exploatate și neregenerate, rezultă că astăzi suprafața net păduroasă este de 4.046.440—70.000 ha.=3.976.440 ha.

Adunînd această suprafață net păduroasă, cu cele 3.373.560 ha. propuse pentru împăduriri, obținem tocmai 7.350.000 ha. adică 25% din teritoriul țării cît arată oamenii de știință că i-ar trebui Romîniei să aibă cultivat cu păduri.

Impărțind suprafața de 3.373.560 ha. prin 60 ani, un timp destul de potrivit pentru a nu se obiecta că am ieșit din marginele posibilităților, ar reveni de împădurit anual 56.226 ha. o suprafață respectabilă. Socotind în mijlociu 2.500 lei ha. de împădurire inclusiv lucrări de întreținere, rezultă ca necesară cheltuiala de 140.565.000 lei.

Această sumă nu este prea greu de realizat dacă ne gîndim că pentru obținerea ei vor trebui să colaboreze pe lîngă stat, toți proprietarii de păduri mari și mici precum și o mare parte dintre exploatatori.

Statul va contribui prin Ad-ția Casei Pădurilor și prin Camerele Agricole.

O cotă de 15 20% din suprafața de împădurit se poate face cu cheltuială mai mică decît 2.500 lei hectarul, deoarece micii proprietari de terenuri destinate împăduririi, vor munci ei înșiși costîndu-i numai pueții sau semințele, care dacă se procură dela stat, costă foarte puțin sau nimic.

4) Propaganda forestieră.

Deși suprafața de împădurit anual 56.220 ha. nu e prea mare, nici cheltuiala de 140.565.000 lei, însă cu puținul interes pe care opinia publică și chiar autoritățile de stat l-au manifestat până acum față de această operă, este sigur că proectul ar rămîne numai pe hîrtie.

Pentru traducerea lui în practică este nevoe de un avînt al întregii suflări romîneşti în frunte cu toate instituțiile de stat, cu presa şi cu pătura cultă, în care locul de onoare îl dăm corpului didactic de toate gradele.

Dacă s'ar generaliza serbarea sădirii arborilor la toate şcoalele din țară şi dacă am socoti numai la 300.000 numărul anual al participanților, plantînd fiecare numai cîte 50 pueți, s'ar putea numai în acest mod împăduri aproape 4000 hectare anual şi cu puțină cheltuială.

Dar folosul cel mare ar fi cel educativ, ar fi acela că majoritatea acestor participanți ar deveni la rîndul lor răspînditorii în popor ai dragostei de pădure şi ai necesității imperioase ca să fie extinse împăduririle în folosul țării şi în al lor personal. Ar fi folosul că s'ar dezvolta în popor simțul solidarității sociale care şi prin pădure leagă într'o țesătură strînsă de interese vitale generațiile între ele.

Iată ce a găsit d. T. Ionescu-Paşcani scris într'o carte franceză intitulată „Autour de l'éducation populaire" unde se vorbeşte de asociațiile şcolare forestiere. Inițiatorii acestei asociații sînt un învățător din Jura şi un inspector şcolar primar.

Dela apariția primei asociații de acest fel la Avignon în 1899, se mai înființează peste 200 ale asociații în Jura şi alte multe localități. Asociația şcoală lucrînd pentru reconstituirea pădurilor, procură copilăriei rurale o lecție minunată de intuiție şi o binefacere pentru regiunile muntoase.

Avantajele aduse de aceste asociații sînt imense.

Se utilizează o muncă ce ar rămîne sterilă; cu o cheltuială neînsemnată se asigură o rentă, iar pe deasupra tutulor se înrădăcinează firesc şi adînc în sufletul săteanului iubirea şi respectul de pădure, sentimente ce nu se obțin cu legi drastice.

Pănă la 1906 se plantase peste 100.000 arbori numai într'o regiune. De mai bine de 15 ani s'a introdus serbarea pomilor după modelul din Italia şi Statele-Unite.

Autoritățile şcolare şi altele încurajează şi îndrumează asemenea opere. Societățile de Agricultură şi altele încă le încurajează împărțind premii, medalii etc. Influența acestei mărețe opere s'a întins dela şcoală la particulari astfel că părinții au luat pildă dela copiii lor şcolari.

In comunele unde funcționează asemenea asociații, particularii şi-au plantat locurile sterpe, iar legătura dintre şcoală şi familie s'a strîns tot mai mult; şcolarii lucrînd cu plăcere pentru interesele unei colectivități, primesc cea mai elocventă lecție de solidaritate socială.

Presa ajută şi ea publicînd dările de seamă şi scoțînd în relief măreția operei de prevedere socială [1].

Pentru ca pătura conducătoare să nu mai crească în indiferentismul de pănă acum față de economia forestieră, indiferentism căruia i se datoreşte în bună parte starea precară actuală a pădurilor, este de dorit ca în şcoalele secundare să se introducă în programa ultimelor clase un număr oarecare de lecțiuni pentru inițiarea elevilor în cunoştințele generale relative la păduri.

[1] Economia forestieră, Anul III, Nr. 1—3 din 1921.

Dacă în anul 1910 cînd încă nu erau atît de evidente pentru Rominia dezastrele despăduririlor, nici marea însemnătate a pădurilor pentru agricultură şi pentru buna starea populației, marele Spiru Haret introdusese în cl. V-a reală la unele licee 16 ore pentru silvicultură, astăzi găsim de cuviință nu numai că acel număr de ore ar trebui sporit dar că ar trebui generalizate în toate şcoalele secundare.

Pănă la reglementarea acestor lecțiuni, pentru a se cultiva spiritul public în sensul formării unei conştiințe forestiere în popor, ar fi foarte util să se țină de profesioniştii silvici şi de către alți cunoscători ai chestiunilor forestiere, conferințe atît pentru şcolari cît şi pentru public, să se organizeze excursiuni ale şcoalelor la diverse păduri, să se introducă în toate bibliotecele şcolare şi publice cărțile de popularizare ale problemelor forestiere etc. Pentru sădirea iubirii de pădure în mod neperitor în sufletul populației, ar ajuta mai mult ca ori ce alt mijloc de propagandă prin cursuri şi conferințe o literatură care să-şi culeagă subiectele şi materialele de tratat din lumea codrilor şi din lumea tuturor ce trăiesc legați de pădure.

In această privință deşi se zice că codrul este frate cu rominul, în afară de baladele şi doinele populare, în afară de rare pasagii prin unele nuvele şi romane, în afară de unele rare poezii, sau strofe de poezii, în literatura romînă nu avem nici o lucrare mai întinsă, care descriind viața de pădure să strecoare pe nesimțite în sufletul cetitorului pe lîngă fiorul artei şi un sentiment de admirație pentru această măreață podoabă a naturii şi pentru viața omului, care şi-a legat soarta sa de existența pădurii.

N'am auzit că germanul ar avea o zicătoare, la fel cu a noastră, că ar fi frate şi el cu pădurea, însă ştim că în țările germane literatura, care s'a inspirat dela pădure şi care a creiat în sufletul populației un cult pentru pădure, numără mii de volume nuvele, romane, poezii, piese de teatru, descrieri de călătorie, povestiri vînătoreşti etc.

Literatura franceză e mult mai săracă în această privință, totuşi se găsesc şi acolo opere minunate, de exemplu volumele scriitorului André Théuriet, care şi-a trăit mare parte din viață în cercul silvicultorilor şi al lumii forestiere franceze. Caracteristice ca fiind inspirate din viața silvică sînt volumele: „Contes forestières" 2 volume, „Soule bois", romanul „La Reine des forêts" etc.

In limba romînă printre puținele pagini literare inspirate din frumusețile precum şi din jalea codrilor se menționează acelea ale lui Eminescu, Carmen Sylva, Vlahuță etc.

Nu este suficient să cheltuim energie şi bani, în măsură în-

zecită până acum spre a mări în întindere şi în calitate domeniul păduros spre folosul generaţiilor viitoare, ci concomitent cu aceasta, este nevoe de o activitate care să conducă exploatările păduroase în folosul Romînilor, determinînd fructificarea în majoritate a capitalurilor indigene şi întrebuinţînd atît pentru lucrările manuale cît şi cele intelectuale, în majoritate munca romînească, nu ca astăzi cînd după socoteala d-lui inspector silvic fost deputat M. P. Florescu, peste 90% din capitalurile investite în exploatările forestiere sînt străine, munca de conducere se găseşte cam în aceiaşi proporţie şi numai munca manuală se află mai bine reprezentată prin muncitorii romîni.

Economia forestieră ca orice ramură economică la noi nu se poate dispensa de capitalul străin şi în mică măsură şi de muncă intelectuală străină, dar de aici până la starea de lucruri actuală este o mare distanţă, care trebue modificată în favoarea noastră.

Un patriot luminat ca profesorul I. Simionescu, membru al Academiei, iată ce reflecţii face la adresa uneia din cele mai mari societăţi forestiere din ţară.

„Administraţia societăţii forestiere?, ce-i pasă ei de monumente istorice, de sufletul locuitorilor de alt neam decît acelor al directorilor străini sau înstrăinaţi? Rostul ei este să pleşuvească munţii, să dee drumul butucilor pe apă canalizată, să adune la gura rîului stive cît casele de înalte, să schimbe butucii în scînduri şi... să le trimită peste graniţă cu preţ cît mai mare.

Incolo nu se interesează de nimic. Varsă la stat partea ce i se cere pentru împădurirea care nu se face, iar cînd munţii vor rămîne numai stînci, arse, ca în Vrancea ori în Dorna, societatea va părăsi instalaţiile amortizate poate în primul an de funcţionare şi se va muta în alt colţ neexploatat din ţară, lăsînd şi acolo pete de pecingine pe munţii odată perie deasă de brazi.

Şi în societatea omenească se întîlnesc fenomene *la fel* cu acelea din biologie. Sînt omizi călătoare care-şi mută din loc în loc acţiunea lor devastatoare schimbînd frunzişul codrilor în o grămadă de vreascuri uscate" [1]. Insuşi Patriarhul ţării acum 4 ani a dat alarma în Senat arătînd jafurile şi abuzurile societăţilor de exploatare dela izvoarele Mureşului şi ale Oltului.

Geograful şi profesorul S. Mehedinţi propune pentru cruţarea pădurilor, nu atît înlăturarea topoarelor din pădure, ci mai mult a *cozilor de topor*, aruncînd o şarjă asupra acelora dintre oamenii politici, care pentru interese egoiste, se pun în solda străinilor, slujindu-i contra intereselor neamului nostru.

Fără naţionalizarea în majoritate a exploatărilor forestiere, lucrare care incumbă generaţiei noastre în special, nu ne putem achita complect de îndatoririle poruncitoare ale solidarităţii bine înţelese faţă de generaţiile viitoare, care sînt drept să moştenească dela generaţia actuală nu numai o ţară întregită ci şi un suflet

1 Rev. păd., Nr. 10, anul 34 din 1922.

romînesc sprijinit în năzuinţele şi idealurile sale pe mijloace economice puternice,—şi unul din aceste mijloace este şi bogăţia forestieră.

Cu drept cuvînt d. Ioan G. Duca, vorbind despre păduri arată că ele nu mai trebuesc privite numai din punctul de vedere al conservării ci şi din punctul de vedere mai larg al intereselor sociale şi în special al desvoltării vieţii rurale din regiunile muntoase, căci precum pămîntul are o funcţiune socială de îndeplinit, tot astfel au şi pădurile o mare funcţiune socială de îndeplinit fiind necesar a se armoniza nevoile unei bune gospodării forestiere cu posibilităţile de traiu ale miilor de ţărani, care veţuesc în jurul codrilor noştri [1].

Concluzii. Din expunerea de mai sus cetitorul s'a convins cred, că pădurile în economia naturii şi în economia ţării noastre au un rol prea important pentru ca problemele silvice să continue şi în viitor a interesa numai pe profesioniştii silvici şi pe cîţiva publicişti şi oameni de stat.

Silvicultorii în calitate de cărturari ai codrilor şi de misionari ai naturii, cum în mod măgulitor i-a caracterizat un publicist, animator în chestiunile culturale, îşi vor face datoria să răspîndească cunoştinţele despre pădure în opinia publică şi să lucreze pentru formarea unei conştiinţe forestiere în poporul romîn, atît cît vor putea cu restrînsele lor puteri; rămîne ca ei să fie înţeleşi, încurajaţi şi ajutaţi de toate păturile sociale, în fruntea cu pătura conducătoare a societăţii romîneşti.

Ioan P. Diaconescu

1 Economia forestieră, anul II, Nr. 9—10 din 1920.

Introducerea Naturalismului în Moldova şi Gheorghe Asaki [1]

La 1829 - adică acum exact o sută de ani—mai mulţi me-
dici din Iaşi, între care d-rii I. Cihac, M. de Zotta, Basile Bürger,
I. Ilasciuc, etc., hotărăsc să înfiinţeze o *Casă de Cetire* spre a-şi
procura în comun un oarecare număr de reviste medicale şi de
alte periodice, în mare majoritate germane, şi la 11 Ianuar 1830
se redactează şi înaintează ocîrmuirii spre aprobare actul de
constituire a cercului pe care actul îl numeşte *„Iassyer medizi-
nischer Leserverein"*. Ce lucru poate părea mai modest, mai lip-
sit de ambiţie decît această alcătuire a cîtorva cotizanţi care
plăteau în comun abonamentele mai multor reviste de speciali-
tate, reviste ce soseau pe adresa d-rului Cihac şi erau împărţite
de acest medic membrilor la cerere? [2] Şi totuşi alcătuirea de
care este vorba constitue nucleul primei mişcări filosofice ce s'a
născut în Principate, a unei mişcări ce însamnă primul strat de
cultură filosofică a romînilor dela răsărit şi sud de Carpaţi, [3] a
unei mişcări de caracter—în conformitate cu moda de pe atunci—
eminamente naturaliste.

---

1 Articolul de faţă este un rezumat al unei părţi dintr'o lucrare, în preparaţie, ce se va intitula *O sută de ani de naturalism în România*.

2 Pentru curiozitate, reproducem din N. A. Bogdan, *Societatea Medico-Naturalistă şi Muzeul Istorico-Natural din Iaşi*, p. 4—5, lista periodicilor la care Casa de Cetire a fost abonată pe 1830: *Hufeland's Journal für praktische Heilkunde, Salzburger mediz. chirurg. Zeitung, Repertorium der gesammten deutschen med. chir. Journalistik von Dr. Kleinert, La Clinique, Magazin für Pharmacie u. die dahin einschlagenden Wissenschaften von Dr. Geiger, Magazin der ausländische Litteratur der gesammten Heilkunde und arbeiten des ärzclichen Vereins zu Hamburg herausgegeben von Dr. Guson Iulius, Heidelberger Klinische Annalen, Rust-Magazin der gesammten Heilkunde*, precum şi *Mussarion oder Zeitchrift für die elegante Welt, Neues Bildwerk oder Karlsruher Unterhaltungsblatt, Das Ausland, Landwirtschaftliche Zeitung oder der Landwirth u. Hauswirth herausgegeben von G. Schnee*.

3 Nu uităm că în Transilvania, o societate romînească filosofică a luat fiinţă deja în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, lucru ce dovedeşte că, la acea epocă, romînii ardeleni nu erau străini de mişcările de idei din Europa.

Iată în ce împrejurări curioase ia fiinţă toată această mişcare. Casa de cetire a d-rului Cihac funcţionează în chip regulat timp de aproape trei ani, adică până în miezul anului 1832, cînd iniţiatorii se gîndesc, subt presiunea nevoilor profesionale, să-i lărgească baza de activitate şi s'o transforme într'o veritabilă asociaţie de aparare a intereselor medicilor din Principate. Se ştie, în special, că în veacul al XVIII-lea şi începutul veacului al XIX-lea empiricii făceau mari ravagii în ţările noastre, că practica medicinei era absolut liberă şi necontrolată, că orişicine se improviza *doftor* sau *spiţer*, bunăvoinţa şi lăcomia de cîştig înlocuind competinţa, că epidemiile se ţineau lanţ, şi că prestigiul medicinii trebuia să fie veşnic ştirbit de practicile vinovate a atîtor nechemaţi.

Era deci firesc ca medicii diplomaţi să se grupeze spre a stirpi empirismul atît de primejdios şi de dăunător, şi la fundarea a unei atare grupări se gîndesc medicii ieşeni la 1832. Cui însă trebue să-i atribuim prima idee a asociaţiei? Mărturisim că ezitarea este posibilă. Căci dacă istoria reţine modul exact, pe baza tradiţiei orale şi a amintirilor scrise, în care, mai târziu, a luat naştere ideia „Junimii" în mijlocul unei conversaţii nocturne pe uliţele Iaşului între Vasile Pogor şi Titu Maiorescu, şi merge până a cunoaşte controversa umoristică avînd ca obiect finarul în dreptul căruia a ţişnit „geniala" idee, istoria este mută în ce priveşte prima idee a înfiinţării Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi". Ideia asociaţiei de la 1832 se datoreşte, fără îndoială, tot unei conversaţii între d-nii Zotta şi Cihac; cînd, cum şi unde a avut loc această conversaţie, care dintre cei doi medici a sugerat celuilalt ideia, iată un fapt care nu ne-a fost păstrat de tradiţie sau de memorii, ceiace dovedeşte încă odată că oamenii de ştiinţă au mai puţin cultul amintirilor decît literaţii. Desigur, d-rul de Zotta este acela care a devenit apoi preşedintele societăţii, pe cînd d-rul Cihac a luat în primire funcţia de prim-secretar; dar asta nu însamnă numai decît că prin asta i se acorda lui de Zotta o întâetate în ce priveşte iniţiativa grupării, ci poate mai curînd că se lua în consideraţie situaţia sa preeminentă în ierarhia medicilor (d-rul de Zotta fiind promedic al Moldovei, adică, cum am zice astăzi cu un termin echivalent, director al serviciului sanitar), cu atît mai mult cu cît după retragerea foarte timpurie a d-rului de Zotta, alte personalităţi şi nu D-rul Cihac iau preşidenţia rînd pe rînd, pe cînd acesta, cu toată modestia, ocupă locuri secundare până la 1844, cînd se retrage definitiv. Desigur iarăşi, D-rul de Zotta se declară singur fundator—fără a cita şi pe Cihac—într'o scrisoare de demisie adresată generalului Kisseleff [1] şi din care extragem următorul pasagi: ...„la diminution sensible des Empiriques, les instructions

---

1 Documentul se află în posesia d-lui Sever de Zotta, distins genealogist şi arheolog, al cărui bunic a fost fratele d-rului M. de Zotta.

transmises aux Médecins des Districts, l'analyse systématique des eaux minérales du pays, fait (sic) d'après les ordres exprès de Votre Excellence, le projet d'une organisation définitive de l'état médicinal (sic), et en particulier de ce qui concerne la vaccine, et finallement (sic) l'établissement d'une societé médico- littéraire, sont autant de preuves du zèle constant que j'ai consacré en faveur de l'art en Moldavie"... Pe cînd de Zotta îşi atribue exclusiv paternitatea la crearea Societăţii „medico-literare" (de Medici şi Naturalişti), Cihac, într'o scrisoare de la 1888 în care vorbeşte de întemeerea societăţii, nu uită să pomenească numele lui Zotta; el scrie: „Din comunicările dv. văd cum că actualii membri ai Societăţii de Medici şi Naturalişti, fundată de mine şi d. dr. de Zotta în anul 1833, ar dori să transforme atît numele cît şi statutele acestei societăţi, pentru a părăsi uitării pe fundatori". Deosebirea aceasta de limbaj nu constitue nici ea un element hotăritor, scrisoarea citată a lui Cihac fiind menită să reamintească membrilor societăţii dela 1888 modul exact al formării instituţiei şi să pue lucrurile la punct, pe cînd scrisoarea d-rului de Zotta către Kisseleff era destinată să servească de bază pentru alcătuirea unui certificat din partea ocîrmuirii în momentul plecării lui Zotta, certificat care trebuia să enumere toate serviciile aduse de protomedicul demisionar, fără citarea altor persoane.

Chestia rămîne deci neelucidată. Orice ar fi, proectul înfiinţării grupării medicale este fructul sforţării ambilor barbaţi, iar societatea, astăzi venerabilă centenară aproape, a ţinut întotdeauna ca numele celor doi cărturari să fie indisolubil unite, în timp ce primele statute (29 Iunie 1833) poartă menţiunea următoare în capul lor: „§ 1.—Doctorii din Eşi îndemnaţi de doctorii de Zotta şi Cihac s'au întrunit cu scopos de a întemee o soţietate...". Să respectăm această dorinţă constantă şi să nu stăruim mai mult într'o desperechere care ne-ar duce la o discuţie a cărei interes este, de altminteri, de ordin cu totul secundar. Iar trecînd peste acest punct, avem să întîlnim o altă problemă de primă importanţă şi să asistăm la o veritabilă lovitură de teatru.

In urma discuţiilor urmate, medicii eşeni, la 27 Decembre 1832, adresează o cerere generalului Mirkowitz [1], iscălită de Zotta, Cihac, Bürger, Ilasciuc, Kristodulos, Certz, Viola şi Sakellari, şi anexează acestei petiţii în vederea înfiinţării unei societăţi, un proect de statute a cărei traducere din limba franceză d. N. A. Bogdan a găsit-o în nişte acte vechi din Arhiva Statului din Iaşi [2], intitulată după cum urmează: *Arătare pentru aşezarea unei soţietăţi doftoricească Moldo-Romanika, întovărăşită de o însemnare gheneralnică de temeiurile iei, proectarisite de doftorii*

1 Vice-Guvernator al Moldovei.

2 In *societatea medico-naturalistă şi muzeul Istorico-Natural din Iaşi, p. 6.*

Zotta şi Cihac, doftori în mediţină şi herurgie. Iar la capitolul scopurilor, traducerea arată că ţintele societăţii ar fi următoarele: „A) de a îmbunătăţi sistima doftoricească în prinţipaturi prin organizarea unui aşezămînt medico-hirurgicesc şi obstetric şi prin un regulament de a micşura şi a împrăştia katahrisurile aşa adese în această ţară, atît în mediţină cît şi în spiţerie.

„B), de a urma mersul şi înaintarea ştiinţilor medicale şi a contribuarisi cît se poate:

„1) aşezînd comunicaţie între doftorii ţării prin cumparare cărţilor şi înscrisurilor periodiceşti asupra literaturii străine, doftorii şi istorii naturalnice;

„2) prin adunarea literală a mădularilor soţietăţii care se vor comunicarisi împreună în pricine grele de boală, care vor fi chemaţi a tratarisi şi tot ce va fi vrednic de însemnat în istoria naturalnică;

„3) prin publicaţie în ţară străină de broşuri atingătoare de observaţiile interesatoare care vor fi făcute asupră doftoriilor şi a istoriei naturali a două prinţipaturi;

„4) prin relaţie cu societăţile ştiutoare din străinatate".

Infine la capitolul organizaţiei interioare găsim următoarea:

„A) dispoziţie gheneralnică:

1) Toţi doftorii practicanţi primiţi de această soţietate sînt mădularele adivarate".

Ocîrmuirea, pusă în acele vremuri subt patronagiul generalului Kisseleff, reprezentant al Impărăţiei Protectoare, examinează propunerea cu o întreagă bunăvoinţă şi o aprobă cu modificări de statute. Ori, aici este tot interesul chestiunii. Modificările poruncite transformă proectata asociaţie profesională a medicilor într'o veritabilă societate savantă, lărgeşte, cu alte cuvinte, sfera de acţiune a instituţiei, făcînd-o pe aceasta să devie vehicolul propăşirii ştiinţifice şi culturale a celor două Principate. Iată, în adevăr, o parte din textul statutelor modificate, aşa cum a fost publicat în *Albina Romînească* din 29 Iunie 1833:

„§ 1.

„Doctorii din Eşi îndemnaţi de Doctorii de Zotta şi Cihac s'au întrunit cu scopos de a întemee o soţietate care se va îndeletnici *nu numai cu Mediţina ci şi cu Istoria Naturală"* [1]

etc., etc.

„§ 5.

„Scoposul de căpetenie ale acestei societăţi este:

a) a urma pas cu pas *înaintările ştiinţelor şi a literaturii* [1].

b) De a întocmi starea sănătăţii în ţară, de a îndeplini şi de a întemee Instituţiile şi Aşezămînturile Medeţinei şi a *Istoriei Naturale"* [1]

etc., etc.

1 Pasagiul este subliniat de noi.

„§ 9

„Fieșcare persoană din Moldova sau din țări străine care se îndeletnicește cu Istoria Naturală, dorind a împreună lucra către înaintarea acestei soțietăți, poate fi primită mădular Onorar.

„§ 10

„Fieștecare Doctor *sau naturalist* 1 din țări străine poate fi primit ca mădular corespondent"
etc., etc.

„§ 28

„Orice *împărtășire literarie seau științifică* 1 și orice dar hărăzit Cabinetului din partea Mădularilor Onorarii sau Corespondente, să vor primi cu acea mai vie mulțumire".

Poate că noua direcție pe care trebuia s'o ia societatea depășea ambiția unora dintre mădulare, sau poate că ea pierdea din vedere motivul inițial al alcătuirii, acel de apărare al intereselor medicilor practicanți, nu putem ști. Deducem numai din tergiversările ce au urmat că o parte din medici au rămas surprinși de întorsătura lucrurilor și că vii discuții au trebuit să aibă loc între fracția generoasă și unii doftori care urmăreau numai interesele legitime și atît de sacrificate până atunci ale breslei. In tot cazul, în Februar 1834—după 8 luni pierdute în deșert—ocîrmuirea recomandă un statut mixt între anteproectul din 1832 și statutul din 1833, menit să pue de acord pe ambele partide, și acest nou statut este definitiv adoptat. Iată părțile ce ne interesează reproduse din *Albina Romînească*, 28 Ghenar 1834:

„§ 1

„Prin mijlocitoarea lucrare a Doftorilor de Zotta și de Cihak, doftorii din Eși s'au întrunit spre a formarisi o Soțietate, a căreia scopos să nu fie numai știința vindecării, ce să se îmbrățașeze încă și toate științele naturale.

„§ 2

„Drept acea *spre a mai spori sfera lucrărilor Soțietății* 1, ea s'au numit Soțietate Medico-Istorii-Naturale în Prințipatul Moldovii"
etc., etc.

„§ 5

„Scoposul de căpetenie ale Soțietății este:
A) A păși, precît va fi cu putință, de o potrivă cu Literatura.
1) Prin aducerea deosebitelor jurnale, și a cărților Medico-Istorii Naturale.

1 Pasagiul este subliniat de noi.

2) A folosi știința prin reciprocă împărtășire a întîmplătoarelor însămnătoare simptoame de boale și a curiositatelor vrednice de luare aminte.
3) Prin publicații neregulate a face Europii cunoscute lucrurile Moldovii vrednice de știință în ale Medico-Istoriei Naturale.
4) Pe cît se va putea, a închega legături cu soțietățile învațate de prin țările străine și cu priitorii unei asemenea chemări.
B) Sporirea ramului Medeținal în Moldova.
1 Prin mărginirea, încît va fi cu putință, al abuzurilor dese ori în astă țară urmate, atît în Medețină cît și în Spițerie.
2) A spori toate Așăzămînturile Medico-Istorii Naturale și Colecții în Moldova"
etc., etc.

„§ 7

„Toți doftorii practicanți, Naturaliști și Spițerii lăcuitori în Eși, pot fi mădulari ordinari".

In definitiv, printr'o inițiativă vrednică de admirație, ocîrmuirea Moldovei se folosește de primul prilej venit pentru a crea o societate științifică. Savanții îndeletniciți cu științe pure fiind rari, la acea epocă în Iași, ea s'a slujit de veleitățile unor medici, dat fiind că medicii, prin forța lucrurilor, cultivă anumite științe, precum botanica, zoologia, antropologia care au o vastă rază de aplicare în arta medicinei și farmaciei. Nici că se putea deci o mai bună chibzuială din partea guvernului moldovenesc, sprijinitor al culturii și al științei.

Dar să adăugăm că termenul de societate savantă aplicat unei societăți ce cultivă numai Istoria Naturală nu este emfatic, dacă considerăm spiritul vremei. D-rul de Zotta nu depășea acel spirit și nici nu socotea că se face vinovat de o exagerare, cînd, în discursul inaugural al societății, a spus despre noua instituție că „acest Institut se identifică cu regenerația Moldovei și prin o statornică lucrare, toată sîrguința societății va gîndi de a recomîndui un așezămînt carele face epocă în istoria patriei". Astăzi, desigur, o societate, care s'ar consacra excluziv la cercetări în istoria naturală, s'ar considera limitată la o ramură a științei omenești și n'ar socoti că lucrările ei se confundă cu întreaga cultură umană, tot atît precum o asociație de bizantinologi, spre exemplu, n'ar pretinde că cunoștințele pe care le perfecționează constitue alfa și omega în știință. Nu tot așa însă se petreceau lucrurile cu privire la istoria naturală în ochii naturaliștilor din veacul trecut: pentru aceștia existau o sumă de științe minore și cîteva științe precumpănitoare, științele naturale. Privilegiul acestor din urmă științe provine—tot pentru naturaliști—din faptul că pătrund măduva realității. In primul rînd, filosofia metafizicienilor ne descoperă o lume suprasensibilă, o lume suprareală care nu este, în fond, dacă părăsim aberațiile metafizice,

decît pseudo-reala. Pe de altă parte, științele matematice n'au nici un obiect, în sensul plin al cuvîntului, ele nu sînt decît niște discipline auxiliare, menite să introducă măsura în domeniul cunoștinței cantitative a lumii. Științele fizice, de asemeni, sînt auxiliare fiindcă descopăr în detaliu proprietățile materiei. In fine științile psihice și sociale, dacă rămîn pe terenul speculativ, sînt pseudo-cunoașteri bune pentru cercetări ale unei omeniri încă în stare de copilărie, iar dacă sînt științe de observație sînt, prin aceasta, de resortul antropologiei și pot fi socotite, astfel, ca o ramură a științelor naturale. Materia sensibilă, inertă sau organică, așa precum ne o descoperă experiența, așa precum o vedem cînd contemplăm natura din preajma noastră, iată obiectul direct al unei cunoașteri adecuate și în care nu se poate afla rătăcire, iată obiectul direct al unei veritabile științe. Dincolo de lumea dată nu există nimic și, în tot cazul, numai fantezia noastră vorbește cînd aflăm ceva. Să ne mulțumim deci cu lumea dată, cu lumea sensibilă, să o contemplăm cu toată obiectivitatea și să-i cercetăm tainele.

Iată care a fost limbagiul aproximativ a unui adevărat naturalist în veacul trecut. In zadar Auguste Comte, creator a pozitivismului, adică a unei ramuri importante a naturalismului antimetafizic, a încercat să pue problema la punct introducînd în filosofie acea celebră clasificare a științelor. [1] Naturaliștii ortodoxi au refuzat să i se alăture, și Büchner mai confunda încă intenționat științe naturale și științe pozitive; făcînd din științele naturale singure razemul întregei cunoașteri empirice [2].

Mai mult: filosofia speculativă fiind vorbărie pură și zădarnică visare în ce privește descoperirea adevărului, științele naturale, coroană a științelor exacte, se substitue metafizicei. Ele reprezintă întreaga cunoaștere a omului, față de care celelalte străduințe „nu valorează nici hîrtia pe care sînt scrise" [3]. Pe aceste baze, pline de o pretenție—să zicem cuvîntul—simplistă s'au alcătuit toate societățile de naturaliști—atît de numeroase în Germania—în primul sfert al veacului trecut, și în jurul acestor principii s'a discutat la congresele de Naturaliști de la Freiburg, Erlangen, Tübigen, Bonn, etc. Și nu poate fi de mirare că aceste proaspete doctrine, transpuse în Principate fără să-și piardă din tînăra lor vitalitate, au făcut pe un om ca d-rul M. de Zotta

1 După cum se știe, A. Comte deosebea, ca științe fundamentale, următoarele discipline: a) matematica, b) astronomia, c) fizica, d) chimia, e) biologia, și f) sociologia.

2 „Noi nu pretindem—zice Buchner în *Kraft und Stoff*, Prefață—că ideile sînt nouă sau că n'au fost niciodată profesate: doctrine asemuitoare au fost emise în toate epocile, și chiar, în parte, de către vechii filosofi greci și indieni, dar ele lipseau de bază, și numai prin progresele științelor naturale în ultimele secole au găsit această bază empirică de care nu se pot lipsi".

3 Expresia este a lui L. Büchner.

să decreteze că progresul naturalismului în Iași se identifică cu regenerarea însăși a Moldovei.

Pare însă cu totul curios, și aici vrem să venim, că guvernul moldovenesc a fost acela care a suflat rolurile la diverșii actori principali, cînd este în deobște cunoscut că guvernele în general au privit mișcarea naturalistă ca o mișcare subversivă și revoluționară ca fiind contra religiei de stat, și au suportat-o cu oarecare resemnare impacientă, ba chiar au persecutat-o precum s'a întîmplat în Austro-Ungaria unde predarea în școli a științelor naturale a fost oprită și introdusă, pentru prima dată, la 1839 în gimnaziile romînești din Ardeal [1]. In loc de aceasta, ocîrmuirea Moldovei, dă exemplul toleranței subvenționind o instituție de propagandă naturalistă. Dar asta n'ar fi încă nimic: ea provoacă mișcarea, ea vine cu o inițiativă plină de rîvnă, canalizînd sforțările unor barbați a căror bună voință nu pare a fi fost spontană, și merge până acolo că transformă o asociație doftoricească într'o societate de Naturaliști, într'o societate după tipul celor care se formaseră în Germania în ciuda tocmai a ministerelor.

Trebue să recunoaștem deci că, în acele momente de transformări radicale pe care le-a suportat Moldova, în acele momente tulbure ale renașterei, în momentele în care dezorganizarea și dezorientarea atingeau culmea, un om din cei puternici în Iași, cîștigat de ideele naturaliste, a profitat de neutralitatea celor din preajma sa care se lepadaseră de încătușările trecutului fără a adopta o formă stabilă de echilibru sufletesc pentru vremurile viitoare, și că acest personagi a avut mînele libere pentru a da inițiativei unor medici o întorsătură favorabilă propriilor sale năzuinți, înscriind în capul statutelor că societatea care cerea dreptul la viață se va îndeletnici „nu numai cu Medețina ci și cu Istoria Naturală".

Ar fi să fim prea orbi, odată ce am circonscris cercetările noastre în această zonă, dacă n'am vedea, din capul locului, cine a fost personagiul în chestie, dacă n'am distinge că Gheorghe Asaki, și nimeni altul, aga Asaki, Efor al Școlilor din Moldova, a fost autorul primei impulsii, venită de la ocîrmuire, în vederea constituirii societății de naturaliști. Desigur, ar fi o eroare să credem că Moldova, în acele timpuri, n'a numărat și alți bărbați culți puși în slujbele înalte, care puteau să fie perfect în curent cu ideile ce domneau în Apus. N'ar fi decît să pomenim numele lui N. Suțu, secretar de Stat, membru al Sfatului Administrativ al Moldovei, om extrem de luminat, și care ne-a lasat *Notițele Statistice ale Mineralelor din Moldova*, suficientă dovadă pentru rîvna manifestată pe terenul științelor naturale. Insă N. Suțu a mai lasat și niște ample memorii în care vorbește de toată ac-

1 Vezi Dr. A. Fătu, *Incercările pentru dezvoltarea scienților naturali în Romania*, 1874, p. 108.

tivitatea ce a desfășurat în domeniul public ca Secretar de stat subt protectoratul rusesc, apoi ca ministru al lui Mihai Sturdza și al lui Grigore Ghica, și nicăeri nu pomenește de o contribuție a sa la întemeerea *Societății de Medici și Naturaliști* din Iași. De altfel, nu vedem în Suțu pe acel organizator plin de solicitudine și de rîvnă încăpățînată, capabil să utilizeze cel dintîiu prilej pentru a da țării o viață culturală nouă. Mai cităm pe Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei și înalt demnitar al statului, deasemeni spirit eminent și cărturar de samă, care a dovedit și el simpatia sa întreagă tinerei societăți, înscriindu-se ca membru donator și aducînd în dar fosile de mamifere găsite aproape de mănăstirea Rîșca. Dar asta iarăși nu este concludent: nu a fost aproape boer și om de samă în Moldova care să nu fi fost mușcat de șarpele naturalist în momentul acestei bruște introduceri a curentului la modă. Și Veniamin, și Suțu, și Mihai Sturza (pe atunci încă Mare-Visternic), și Marele Logofăt Constantin Konaki, și Hatmanul Anastase Bașotă, și frații Balș au îmbrățișat cu mare căldură noua mișcare. Dar asta este tot ce putem să spunem despre ei.

Să-l vedem însă la lucru pe Gheorghe Asaki, și să-i recunoaștem toată stăruința neobosită. La 1833, adică la epoca în care se discutau statutele în sinul societății, în momentul delicat în care societatea avea să iee o nouă față în raport cu impulsia inițială pe care i-o dăduseră de Zotta și Cihac, prea cinstitul agă se găsește între membrii activi [1], și ia o parte vie la discuțiile care au loc până la acalmia generală în April 1834 într'un local care nu este decît casa însăși a lui Gheorghe Asaki [2]. Și sîntem în drept deja să ne întrebăm: se poate crede că Gheorghe Asaki, matematician, inginer, literat, dar ori și ce afară de medic, se pasiona cu atîta foc în preziua nașterii unei grupări pure doftoricești și a fost numai surprins de o întorsătură a evenimentelor pe care, ca propăvăduitor al culturii romînești, ar fi fost indicat s'o provoace el-însuși? Desigur că nu. Și nu se poate admite că Ministerul de Instrucție al Moldovei și-a pus munca în slujba unei bresle străine de preocupările lui, și că acestei bresle i-a pus casa la dispoziție în vederea unor discuții care s'ar fi putut urma foarte bine și în apartamentul unuia din medicii inițiatori, destul de încăpător pentru a întruni numărul mic de aderenți care figurau la început. Prezența vigilentă a lui Asaki în acel mediu în formație dovedește cu prisosință că el socotea, de la început, să pue bazele unei mișcări culturale alături cu Cihac și cu Zotta, iar nu să întemeeze o grupare de profesioniști ce nu aveau profesiunea sa. Dar cu asta nu s'a terminat. De îndată ce societatea este pusă pe picioare, Gheorghe

1 N. A. Bogdan, *Op. cit.*, p. 17.—Gheorghe Asaki, de altfel, figurează deja pe lista membrilor Casei de Cetire fondate în 1829.

2 *Ibid*, 4, 14.

Asaki o urmărește cu cea mai vie atenție. El intră nu ca membru de onoare alături de ceilalți boeri ai țării, ci ca membru activ alături de medici: însă cînd este vorba de subscrieri, generozitatea lui îl așează alături de cei mai avuți boeri și nu alături de doftorii care aduc cotizații mai modeste. Și ca și cum nu alături de doftorii care aduc cotizații mai modeste. Și ca și cum nu s'ar fi liberat cu aceasta de obligațiile ce și le recunoaștea întru o contribuție materială, Asaki mai dăruește muzeului diferite obiecte între care modele pentru cristalografie. Și încă nu este tot: contribuțiile personale, cu orice sacrificii, nu puteau fi decît neînsemnate; pentru o mai temeinică activitate, societatea de Med. și Nat. capătă o subvenție anuală de „șese mii de lei“ alocată din bugetul Casei Școalelor a cărei conducere o are Asaki; și ea dobîndește și un local pentru ședință și păstrarea colecțiilor în Podu-Verde pus la dispoziție tot de Epitropia Școalelor. Și cine face o presă favorabilă instituției dacă nu iarăși Gheorghe Asaki în coloanele organului pe care îl conduce, *Albina Romînească*, care publică detaliate dări de samă, și până și, într'un supliment al periodicului, statutele societății? Infine, atotputernicul zilei, generalul conte de Kisseleff, se interesează de tînăra asociație, și asistă la solemnitatea inaugurărei pentru a-i da o deosebită strălucire: și cine, alături de președintele societăței, îl primește pe guvernator, îl pune în curent cu lucrările și îi prezintă colecțiile adunate în pripă? Nimeni altul iarăși decît vrednicul agă [1].

Lucrul este deci neîndoios: mîna lui Gheorghe Asaki se vede peste tot locul. „Medicii din Eși“ cer aprobare guvernului Moldovei în vederea întemeerei unei organizații de breaslă; ocîrmuirea aprobă cu următoarele cuvinte: „Sfatul Administrativ cercetînd dorința ce au aratat doctorii prin un înscris, către Excelenția Sa Domnul Vice-Prezident, pentru organizația unei soțietăți Medico-Literare în acest Prințipat, au îmbunătăți-o ca un institut, a căruia țintire, precum din planul alăturat se înțelege, nu este alta, fără numai înflorirea și sporirea acestui ram a știinților, care până acum mai de tot au făcut în întuneric“ [2]. Și examinînd acel „plan alăturat“ de statute, constatăm că ocîrmuirea a abătut inițiativa primă din mersul ei, făcînd-o să devieze pe un teren cultural, și de un interes obștesc. Iar cercetînd împrejurările, se dovedește că în dosul termenului *de ocîrmuire* atît de favorabil anonimatului se ascunde numele unui om de bine care nu este altul decît Gheorghe Asaki.

Astfel, se adeverește că acest mare barbat care a prezidat,

1 Dovada interesului pe care-l poartă Gheorghe Asaki științelor naturale s'ar putea, dealtminteri, găsi, mai tîrziu, în celebrele calendare editate de marele cărturar în care articolele de vulgarizare a acestor științe precum și a medicinei populare ocupă un loc important.

2 Document reprodus de d N. A. Bogdan în *op. cit.*, p. 7.

în toate ramurile de activitate, la renaşterea neamului său, care a întemeiat şcoala, care a înfiinţat presa, care a deschis, cu rîvna şi sîrguinţa sa, primul teatru ce a jucat romîneşte în Moldova, şi care a mai fost primul pictor al Romîniei moderne, a pus umărul ori de cîte ori a întrezărit cea mai mică posibilitate de redeşteptare culturală şi a devenit animatorul providenţial al tuturor sforţărilor cît de obscure, al tuturor năzuinţelor cît de modeste spre o viaţă intelectuală. Gheorghe Asaki este adevăratul creator al *societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi*, societate care, până pe la 1880, a fost vechicolul principal al naturalismului pe ţărmurile Dunării, şi care dăinueşte până azi, desfăşurînd o vie activitate, deşi, de pe la 1880 şi până astăzi, s'a stabilit pe terenul numai al artei medicale, uitînd de mişcarea naturalistă, oprită acum în toată Europa, care i-a făcut strălucirea în prima ei epocă, şi care, datorită unui triumf prea complect asigurat de o luminată propagandă, a fost primul tipar în care s'a turnat sufletul romînesc revenit la viaţa intelectuală.

Dan A. Bădăreu

Cronica literară

Un poet modernist. G. Bacovia.

Deşi scrie de mai bine de un sfert de veac, d. G. Bacovia e încă un poet puţin cunoscut. Versurile lui, tipărite în reviste de avant gardă, efemere sau fără un larg acces şi prin accentul lor original şi straniu inactuale şi în complect dezacord cu spiritul vremii, militant şi dominat de preocupări naţionale şi etico sociale n'au avut ecou decît într'un cerc restrîns de fideli care forţînd, putem spune, desăvîrşita desinteresare a poetului au publicat primul său volum „Plumb" în 1916.

Momentul nu era desigur prielnic şi cîţiva ani numai, după războiu, odată cu evoluţia sensibilităţii publicului şi a avîntului pe care l'a luat modernismul, nota de lirism autentic pe care o aducea aceste versuri a început a fi preţuită şi d. Bacovia, recunoscut ca unul din adevăraţii precursori ai poezii noi.

Atmosfera afectivă în care se desfăşoară versurile acestui poet are un cadru cu totul specific.

D. Bacovia e poetul toamnelor putrede cu parcurile devastate şi foile sîngerînde:

E toamnă, e foşnet, e somn,
Copacii, pe stradă, oftează;
E tusă, e plînset, e gol
Şi-i frig şi burează.

(Nervi de toamnă)

Acum stă parcul devastat fatal,
Mîncat de cancer şi ftizie,
Pătat de roşu carne-vie—
Acum se 'nşiră scene de spital.

Acum cad foi de sînge 'n parcul gol
Pe albe statui feminine —
Pe alb model de forme fine,
Acum se 'nşiră scene de viol.
(In parc)

al peisagelor întunecate şi funerare de iarnă:

Plîns de cobe pe la geamuri se opri,
Şi pe lume plumb de iarnă s'a lăsat.
„I-auzi corbii" mi-am zis singur... şi-am oftat,
Iar în zarea grea de plumb
Ninge gri.
(Gri)

Amurg de iarnă, sumbru de metal,
Cîmpia albă—un imens rotund—
Vîslind, un corb tăcut vine din fund,
Tăind orizontul, diametral.

Copacii rari şi ninşi par de cristal.
Chemări de dispariţie mă sorb,
Pe cînd tăcut se 'ntoarce-acelaşi corb,
Tăind orizontul, diametral.
(Amurg de iarnă)

al tîrgului provincial cu melancolia şi groteştile lui distracţii:

Prin tîrgu 'nvăluit în sărăcie
Am întîlnit un popă, un soldat;
De-acum pe cărţi voi adormi uitat,
Pierdut într'o provincie pustie.
(Plumb de toamnă)

Plîngea caterinca-fanfară
Lugubru în noapte tîrziu...
Şi singur priveam în ochene
Perdut în muzeul pustiu...
(Panorama)

Desigur, versurile d-lui Bacovia sînt ale unui discipol al lui Edgar Poë, Baudelaire, Rollinat, Verlaine pe care-i citează uneori de altfel, dar atmosfera lor apăsătoare întreţinută de repetarea monotonă şi obsedantă a aceloraşi teme, care provoacă un fel de coagulare a conştiinţei, derivă în primul rînd din unitatea unui temperament de o subiectivitate excesivă, şi de o sensibilitate nevrozată şi maladivă:

Pe drumuri delirînd
Pe vreme de toamnă,
Mă urmăreşte-un gînd
Ce mă îndeamnă:
— Dispari mai curînd!
(Nervi de toamnă)

La toamnă, cînd frunza va îngălbeni,
Cînd pentru ftizici nu se ştie ce noi surprize vor veni
Alcoolizat, bătut de ploi cum n'au mai fost cîndva,
Tîrziu, în geamul tău, încet, cu o monedă voi suna.
(Nervi de toamnă)

Puterea de insinuare şi de rezonanţă a acestor versuri în care elementul discursiv sau retoric ca şi descripţia analitică sînt cu totul eliminate e datorită unei spontaneităţi şi sincerităţi absolute care se mărgineşte la notarea sobră şi strictă a impresiilor cu ajutorul unui material verbal sărac şi din cele mai simple.

Fără a recurge ca atîţia din poeţii noi la imagini sau metafore bizare care nu izbutesc de cele mai multe ori decît să obosească sau la sonorităţi de un efect pur exterior, d. Bacovia se serveşte de cuvinte obişnuite, scoase din vocabularul cotidian dar de o mare valoare afectivă prin asociaţiile ce deşteaptă şi care ne comunică *ritmul interior al emoţiei*, asemeni unui freamăt îndepărtat de unde.

In versul, adesea citat, în ultimul timp:

De-atîtea nopţi aud plouînd,
Aud materia plîngînd.
(Lacustră)

imaginea se ridică, în minunata ei conciziune, la o valoare de simbol fiindcă departe de a fi produsul unui calcul intelectual, a ţîşnit din adîncimile insondabile ale inconştientului.

Elementul macabru chiar, de care au abuzat atîţia din poeţii noi şi care la unii, e de ajuns să citâm pe d. Minulescu, lasă o impresie de artificial şi de mistificare, e la d. Bacovia în deplin acord cu atmosfera deliquescentă a poeziei sale şi versuri ca cele următoare:

Sînt cîţiva morţi în oraş, iubito,
Chiar pentru asta am venit să-ţi spun—
Pe catafalc, de căldură 'n oraş,
Incet, cadavrele se descompun.

Cei vii se mişcă şi ei descompuşi,
Cu lutul de căldură asudat—
E miros de cadavre, iubito,
Şi azi chiar sînul tău e mai lăsat.

Toarnă pe covoare parfume tari,
Adu roze pe tine să le pun—
Sînt cîțiva morți în oraș, iubito,
Și 'ncet cadavrele se descompun

(Cuptor)

cu tot caracterul penibil și repugnant al senzațiilor sînt de o stranie putere de suggestiune.

Pastelul care redă de obiceiu în linii simple, decorativ și plastic un aspect al realității devine la d. Bacovia transfigurarea acestei realități, totdeauna colorate închis, în armonie cu tonalitatea lui intimă:

Amurg de toamnă violet...
Doi plopi, în fund apar în siluete:
— Apostoli în odăjdii violete —
Orașul tot e violet.

Amurg de toamnă violet...
Pe drum e o lume leneșă, cochetă,
Mulțimea toată pare violetă...
Orașul tot e violet.

Amurg de toamnă violet...
Din turn, pe cîmp, văd voevozi cu plete
Străbunii trec în pilcuri violete...
Orașul tot e violet,

(Amurg violet)

Expresie mai totdeauna aproape directă a unor mișcări elementare ale sufletului, versurile d-lui Bacovia nu au desigur desăvîrșirea formală și conturul clar al poeziei clasice. Aspectul lor e de obiceiu fragmentar și cum e natural, elipse, absurdități sau incoherențí nu lipsesc în această juxtapunere de senzații, fără suport logic sau tranziții vizibile:

Carbonizate flori, noian de negru...
Sicrie negre, arse de metal,
Vestminte funerare de mangal,
Negru profund, noian de negru...

(Negru)

Totuși, preocuparea artistică nu e totdeauna absentă și uneori nici unitatea organică a ansamblului. O poezie ca „Amurg antic":

Havuzul din dosul palatului mort
Mai aruncă, mai plouă, mai plînge —
Și stropii căzînd în amurg iau culori:
De sineală, de aur, de sînge.

Plutește un lanț de lebede albe,
Iar visul din parc, în lac se resfrînge —
Amurgul pe lebede pune culori:
De sineală, de aur, de sînge.

Uitate, statuele albe privesc.
Albe visînd cu 'n aer ce plînge —
Și lasă amurgul pe ele culori:
De sineală, de aur, de sînge.

are ceva din factura de medalion a versurilor unui Henri de Régnier.

Poet din acei care aduc o viziune sau mai degrabă o intuiție profund personală a lucrurilor, dar într'un cadru restrîns, talentul static, uniform și de loc cerebral al d-lui Bacovia nu oferea multe posibilități de variație și de reînoire. Nuanțele atît de puțin diverse ale sensibilității sale, sînt în intregime conținute în primul său volum „Plumb", față de care „Scîntei galbene" apărute în 1926 nu adaogă nimic deosebit sau nou.

Căci o bucată ca „Serenada muncitorului" care pare a fi scandalizat pe unii, cu toate veleitățile ei ideologice, nu e decît o puerilă și inofensivă revoltă verbală împotriva „burghezului tiran" iar versuri de felul acestora:

La geamuri toamna cîntă funerar
Un vals îndoliat și monoton.

vădesc doar un fel de manierism și mecanizare a procedeelor.

Merită totuși să fie remarcate versurile fluide și muzicale din „Nervi de toamnă":

— Adio, pică frunze
Și-i galbenă ca tine,—
Rămîi și nu mai plînge
Și uită-mă pe mine.

Și ea porni,
Și s'a pierdut în zare—
Iar eu în golul toamnei
Chemam în aiurare...

— Mai stăi de mă alintă
Cu mîna ta cea mică,
Şi spune-mi de ce-i toamnă
Şi frunza de ce pică...

cantilenă de un pur accent verlainian.

Puţin accesibilă spiritelor robuste, subjugate azi de temperamentul impulsiv, vulcanic şi de altă amploare a d-lui Arghezi, poezia cu suflu scurt, deliquescentă, cu fosforescenţi de putregai a d-lui Bacovia nu a rămas totuşi fără de orice ecou. Ceva din atmosfera, motivele şi procedeele ei se regăsesc la unii şi nu la cei mai puţin talentaţi din poeţii tineri.

Şi istoricul literar nu va putea ignora acest fior maladiv şi straniu, dar inedit şi autentic al lirismului nostru din ultimele două decenii.

Octav Botez

Cronica artistică

O nouă viziune a Balcicului
(Leon Viorescu)

Omul sfinţeşte locul—nu locul pre om...

Am cunoscut pentru prima oară Balcicul prin desemnele, de o tristeţe biblică, ale lui *Iser*.

Apoi, mult mai tîrziu, prin cîteva poşade, exuberante de vervă luminoasă, ale lui *Dărăscu*.

Iser cîntase, sau mai precis exprimat: psalmodiase *omul* Balcicului,—orientalul cu gesturi fatale şi privirea permanent lăuntrică. Resemnat, absent şi tainic ca o piatră funerară.

Interpretarea aceasta—de o superioară măestrie plastică—dar deprimantă ca un geamăt, sfişietoare ca un horcăit al agoniei—n'a avut în publicul romînesc succesul pe care îl merita.

Mai tîrziu, *Parisul* a sesizat, şi *subliniat*, poezia grea de mister a lui Iser şi calităţile înalte, de o sobrietate inedită, a *stilului* pe care acest artist al nostru şi-l făurise pe meleagurile, *aşa de vesele*, ale Romîniei.

Dărăscu s'a bucurat, cu ale sale „balcicuri" de un succes mare şi spontan.

Pînzele acestui pictor de o incontestabilă valoare, au vrăjit publicul nostru prin zburdălnicia culoarei, prin graţia motivelor şi prin nu ştiu ce încă, foarte apropiat de sufletul nostru şi care s'ar putea defini printr'un cuvînt puţin uzitat în critică, dar care totuşi mi se pare potrivit în cazul de faţă: năzdrăvănie interpretativă.

Dacă însă Dărăscu a cucerit repede şi pe amatorii noştri subţiri şi publicul nostru mare—(şi l-a cucerit pe bună dreptate)—Iser, hulit la început şi de public şi de amatori şi de *artişti*, a avut „satisfacţia"—(ca şi Dărăscu, *într'o măsură mai mică*)—să surprindă, în aproape majoritatea producţiei picturale romîneşti,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

din ultimii cincisprezece ani, *propria lui viziune*—denaturată până la platitudine.

Căci, riguros vorbind, aproape toate interpretările plastice ale Balcicului—cînd au avut pretenţia să ne intereseze—au pornit din obsesia operei lui Iser, în primul rînd, apoi din a lui Dărăscu—sau şi din una şi din alta.

Acest fad epigonism plastic izbutise să plictisească pe toată lumea—şi mai ales pe cunoscătorii de artă, serioşi, care începură să evite orice expoziţie cu tema—deja arhibanalizată—a Balcicului.

. . . .

*

Falimentul plastic al coastei noastre de argint părea inevitabil—cel puţin pentru generaţia actuală—cînd, iată, că un artist, până eri aproape necunoscut, trezeşte subit atenţia tuturora asupra unor frumuseţi încă nebănuite, pe care nici Iser, nici Dărăscu—nimeni—nu le remarcase şi nu le notase în trecerea lor prin cetatea care-şi scaldă şoldurile albe în albastrul undelor noastre marine.

. . . .

Ce ne aduce, în definitiv, aşa de nou, acest pictor, dintr'un tîrg, pe care de atîta amar de vreme l-au cercetat—pe toate uliţile, maidanurile, bordeele, cişmelele, cafenelele, hanurile, gropile, rîpile şi stîncile—o armată întreagă de meşteri ai penelului, dintre care unii cu faimă zdrobitoare, lachei şi limuzină?

Aceleaşi dealuri de cretă albă profilîndu-se pe ceruri invariabil sinilii.

Aceleaşi case etajate pe povîrnişuri întortochiate.

Aceiaşi oţetari sfrijiţi de arşiţa soarelui nemilos.

Aceleaşi fîntîni de piatră, cu şipot puţin şi mucegaiuri îmbelşugate.

Aceleaşi siluete, prizărite, de cadîne, ascunse subt veşmîntul lor, de doliu veşnic.

Aceleaşi matahale cu fesuri uzate, bernevici zoioşi, feţe tuciurii şi umblet de înmormîntare.

Aceiaşi catîri betegi, purtînd samarul burdufelor cu apă şi păscînd sărăcia spinilor dintre pietrele dogorite ale drumului.

Aceiaşi atmosferă incandescentă.

Aceiaşi apăsare de oraş sărac unde minaretele se înalţă ca ascuţite ţipete de foame către cerul fără nouri şi fără nădejdi de curcubee...

. . . .

Şi totuşi *Leon Vlorescu* a ştiut să descopere şi să ne împărtăşească ceiace constitue *miraculoasa feerie* **intimă** a acestui oraş care, în ciuda sforţărilor oficialităţii noastre de a-l „modernniza" imprimîndu-i acel „*şic*" detestabil de staţiune balneară internaţională, pe gustul cocotelor şi al lăutarilor de *jazz*—se păstrează cu fisionomia lui aparte, cu graţia lui neafectată, cu surîsul lui de

floare de cîmp exotică, cu nobleţa lui mahometană, cu voluptatea lui cuminte, cu tainica ardoare a versetului din Coran, cu pudicitatea lui de fecioară bătrînă, ce se vede murind curată subt baldachin de cobalt şi zvonuri de ape limpezi...

E la această *nouă*—(fiindcă nu voită)—interpretare a lui **Viorescu** o extraordinară claritate în pătrunderea poesiei *particulare* a Balcicului, o surprinzătoare putere de indentificare cu sufletul, pitit cu discreţiune, al acestui colţ de orient, prizonier printre noi,—şi care visează, care tînjeşte, care se topeşte, cu o elegantă, nobilă, sfîşietoare resemnare—covîrşit de orbitoarea vastitate albastră a unui cer încremenit, parcă de veacuri, într'o superbă impasibilitate.

Fireşte că la această nouă viziune plastică a Balcicului, *Leon Viorescu* a ştiut să-şi adapteze *noui* mijloace de expresiune, adică *singurele* mijloace care-l puteau sluji mai limpede şi mai direct în comunicarea sentimentelor lui către noi.

Mijloacele acestea *personale* ca şi viziunea lui, au contribuit să-l facă nespus de iubit de toţi acei cari urmăresc în arta romînească *desăvîrşirea unui meşteşug propriu*—corespunzător desăvîrşirii unui sentiment propriu—iar nu aplicarea, la colectivitate, a unor formule străine, luate deagata, pe o atitudine sufletească întocmită, pentru masse de artişti, artificial, subt suggestia cîtorva cărturari căzuţi la mania „*specificului*"—cu orice risc.

Chiar cu riscul ridicolului.

Arta nu se face în gloată,—ca lucrul pămîntului, în obştii, sau ca o gazetă cotidiană, cu salariaţi care convin să se scalde, temporar, în aceiaşi apă politică.

Arta e creaţie—şi ca atare are spaimă şi dezgust pentru tot ce tinde s'o siluiască sau numai s'o îngrădească...

N. N. Tonitza

Mangalia, 15 | VII—1929

P. S. După expediţia articolului de mai sus, îmi parvine ştirea că un confrate din presa ieşană s'a căznit—(ca urmare la cronica noastră din No. penultim), să reabiliteze reputaţia picturii sociale a d-lui Octav Băncilă.

Pentru reuşita acestei întreprinderi intelectuale, confratele nostru crede necesar să divulge că „*Grupul Celor Patru*"—(ce relaţie, Doamne!... între „grupul" de *azi* şi încercările de acum *un sfert de veac* ale d-lui Octav Băncilă?!)—ar fi în fruntea mişcărilor artistice, (dadaisto-cubisto-futuriste), care tind să nege şi să dărîme tot ce a fost de seamă în arta romînească, până azi.

Această afirmaţie ne luminează din capul locului că avem de a face cu un personagiu hazliu, care este tot atît de exact informat asupra mişcării noastre plastice (trecute şi prezente) cît, bunăoară, un oare care Moriţ, negustor de tocuri de cauciuc, asupra teoriilor lui Einstein.

Dar zelul neastîmpăratului nostru confrate întru restabilirea gloriei artistico-sociale—(vai !... mai ales sociale!) a d-lui *O. B.* nu se oprește numai la această insinuare.

D-sa invocă pentru *voga* clientului d-sale—(între alte multe, cum să le zicem?... cauze intenstine)—și un argument zdrobitor.

Dovadă—(scrie d-sa)—că pictura socială a d-lui *O. B.* a avut și are o valoare artistică excepțională, e faptul că înseși revista „*Pagini Agrare*" i-a reprodus pictorului ieșan, chiar pe copertă, un tablou intitulat: „*Secerișul*"...

In adevăr, care artist romîn s'a bucurat, în afară de d. **O. B.** de această înaltă, invulnerabilă, fulgerătoare consacrare?...

Dar asupra grosolanelor confuzii, care se repetă aproape zilnic în ziaristica noastră, între pictura de „*genre*" și pictura „*socială*", nădăjduim să putem vorbi, cît de curînd, mai pe larg —și pe înțelesul tuturora.

N. N. T.

Cronica pedagogică

S. Mehedinți și reforma învățămîntului superior

Pedagogia și problemele anexe de legislație și organizare școlară au cu drept cuvînt un pronunțat caracter popular.

Nu numai că ele au darul de a stimula spiritele pe o întinsă rază la vii discuții, dar în plus le și încurajează. Problemele de instrucție și educație au bizara calitate, care te întîmpină în și mai ample proporții la cele politice, că oferă oamenilor depe toate treptele de cultură fericita iluzie a deplinei capacități de a le discuta, bucuria fecundă de a le da soluții proprii și mai ales credința plină de încîntare în forța magică a formulelor personale. Lipsa de pregătire științifică, ce jenează ardent într'o discuție de fizică, matematică sau chimie, nu se resimte mai de loc în controversele de pedagogie, unde toată lumea se consideră aptă să-și spună cuvîntul autorizat. Azi, pentru fiecare problemă de educație, publicistica noastră școlară mișună de soluții, unele mai poznașe decît altele, oferind originalul spectacol al unei acadabrante anarhii ideologice.

In această învălmășeală de teorii și opinii pedagogice—mai mult de opinii decît de teorii—oamenii de adîncă gîndire personală, adevărații vizionari ai formulelor adecvate, au adesea o soartă ingrată. Concepțiile proprii, care deschid spiritului, orizonturi nouă și luminoase, reclamă oarecare timp pănă ce izbutesc să se impună pe canavaua furnicarului de idei comune. Chiar cînd o idee reușește să cucerească grabnic convingerea și adeziunea mulțimii, alții ajung de regulă să fie profitorii.

Ce redusă impresie a stîrnit de exemplu „Profesorul", noua carte a d-lui Mehedinți [1]! O recenzie, două, accidental făcute;

[1] **S. Mehedinți,** *Profesorul*, temelia tuturor reformelor școlare, București, Socec, 1929.

o semnalare în două, trei reviste, iată aproape tot ce s'a discutat despre un studiu, în care totuşi autorul examinează şi schiţează planul după care să se reorganizeze cea mai înaltă, cea mai aleasă şcoală romînească, cheia de boltă a culturii noastre naţionale: universitatea. Azi pasiunea cărţii, necesitatea lecturii sînt fenomene psihice de o intensitate şi sferă de manifestare cu mult inferioare impulsului etalării opiniei individuale. Un val de lentă ofilire minează viaţa revistelor mari din centrele culturale; în schimb un proces de accentuată eflorescenţă a revistelor mărunte se manifestă juvenil în oraşe şi tîrguri.

*

Pentru d. Mehedinţi, reforma învăţămîntului superior trebue să realizeze o operă de o semnificaţie cu adevărat istorică: ea e datoare să conducă la scindarea universităţii în două instituţii cu organizare şi funcţionare cu totul diferite. Să rămînă universitatea cu menirea ei tradiţională de a creia ştiinţa şi să se înfiinţeze paralel o instituţie nouă care s'ar putea numi Seminarul Normal Superior, destinat să selecteze şi să cultive vocaţiile didactice ale studenţilor în vederea profesoratului.

Reforma propusă de d. Mehedinţi are un punct de plecare cu totul original. Spre deosebire de opinia curentă a cercurilor conducătoare care văd în reforma universitară atît o operă de încoronare a tuturor reformelor şcolare din ultimul timp, cît şi unul din marile comandamente culturale ale noului stat romînesc, d. Mehedinţi concepe această reformă numai ca o măsură reparatoare, pentru tămăduirea relelor morale ale societăţii noastre post belice. „Izvorul cel dintăiu şi cel mai mare al relelor de care suferim nu numai în şcoală, dar şi în alte laturi ale vieţii publice, este însăşi reaua organizare a învăţămîntului superior, de unde ies toate îndrumările, adică toţi cei ce îndrumează statul...". Deaceia, dacă „vrei să schimbi învăţămîntul, schimbă mai întăiu instituţia care pregăteşte pe profesori, adică pe oamenii răspunzători de calitatea tuturor educatorilor tineretului".

Prin o astfel de confesiune, d. Mehedinţi se inserează în grupa reformiştilor obsedaţi de credinţa în forţa de innobilare a omului prin cultură.

Dar fundarea seminarului normal superior apare pentru d. Mehedinţi ca o formulă exclusivă pentru reabilitarea şcoalei noastre publice. „Fără creiarea unui seminar normal superior, reformarea învăţămîntului este cu neputinţă. Ar fi întocmai ca şi cum ai vrea să alimentezi un oraş cu apă, fără să ţii samă de felul izvorului şi de întocmirea casei apelor".

Ca un fir roşu, trei idei străbat toată lucrarea d-lui Mehedinţi, dela un capăt la celălalt. Şi anume:

UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

Reforma învăţămîntului superior trebue să asigure statului romînesc un corp profesoral mai bine pregătit.

Formarea şi specializarea atît teoretică, cît şi practică a corpului didactic secundar nu se mai poate face de universitate, care trebue să rămînă numai cu menirea sa tradiţională de a creia ştiinţa; acest rol va trebui să revină unei instituţii noi care s'ar putea numi Seminarul Normal Superior.

Ideia seminarului normal superior e de origină ceva mai veche. Incă din 1918, în timpul ministeriatului său, d. Mehedinţi a intenţionat să dea viaţă instituţiei pomenite. Dar din cauza fluctuaţiilor politice ale vremii, realizarea practică a acestei idei nu s'a putut împlini. Ea însă a perseverat să se menţină vie în unele cercuri conducătoare, iar azi se pare că a fost adoptată şi de d. dr. C. Angelescu, fost ministru şi de instrucţie, care, cu ocazia centenarului şcoalelor primare din Moldova, a ţinut să declare că „în curînd va înfiinţa şcoala normală superioară".

Ca atare, concepţia d-lui Mehedinţi s'ar putea să cucerească adeziunea multor spirite cu însemnate roluri politice şi să se vadă într'un moment dat realizată. Adopţiunea aproape integrală a altor proecte ale d-lui Mehedinţi este foarte sugestivă din acest punct de vedere.

Dar acceptarea ideii seminarului normal superior poate constitui oare o acţiune binefăcătoare pentru şcoala şi cultura romînească? In deosebi separarea universităţii de seminarul pregătitor al corpului didactic, ar putea oare însemna o reformă fericită pentru bunul mers al şcoalei secundare? Sau dimpotrivă e cazul să luăm poziţie faţă de reforma proectată şi să indicăm toate dificultăţile precum şi elementele viabile şi neviabile din concepţia personală şi interesantă a d-lui profesor Mehedinţi?

O concluzie se impune astfel cu necesitate.

* * *

Pentru d. Mehedinţi reforma universitară se impune din consideraţiuni didactice. Ne trebue pentru şcoala secundară un profesor mai bine pregătit sau altfel format decît cel de până acum, întreaga criză a culturii noastre fiind în esenţă o criză a profesoratului.

In parte, în bună parte, d. Mehedinţi are necontestată dreptate. Criza şcoalei romîneşti nu e atît o criză de local şi nici de legi şi programe, cît o criză a profesoratului. De zece ani de zile de cînd necontenit se reformează şcoala romînească, nimeni nu s'a preocupat de factorul principal, de animatorul cultural al şcoalei de toate genurile: de profesor.

Examinată în trecutul său apropiat, şcoala noastră înregistrează două faze foarte interesante din acest punct de vedere.

Mai întâiu, ea a cunoscut o primă epocă; *perioada elanului tehnic* (1919-1923), în care grija forurilor superioare şcolare a fost aceia de a înălţa clădiri, cît mai multe clădiri. Subt viteza elanului tehnic care cuprinsese atunci tîrguri şi sate, s'a frămîntat ţărîna strămoşească şi cu colaborarea harnicilor mistrii, s'au înălţat numeroase ziduri în cele patru colţuri de ţară. Odată cu împînzirea ţării cu construcţii terminate şi neterminate, multe spirite erau obsedate de iluzia grabnicei „culturalizări" şi aşteptau cu neîndoelnice speranţe binefacerile miraculoase ale culturii. Dar, spre surpriza generală, fenomenul de romantică înmulţire a localurilor de şcoală nu a accelerat tempo-ul de viaţă culturală al acestui popor şi nici nu a tămăduit măcar rănile lăsate de războiu. In plus, romantismul constructiv fu silit să constate cu uimire îngrijitoare simptome de decădere a cărţii şi învăţămîntului nostru public.

Perioadei elanului tehnic, i-a succedat apoi *perioada legislaţiei şcolare* (1924-1928). Atît subt presiunea rezultatelor rele pe care le dădea şcoala, cît şi subt înrîurirea puternică a diferitelor curente pedagogice, conducătorii învăţămîntului romînesc au întreprins în curs de patru ani o întinsă activitate de primenire a legilor, programelor şi regulamentelor şcolare—activitate începută în 1924, cînd s'a întocmit cea dintâiu lege şcolară din ultima decadă post-belică, legea învăţămîntului normal-primar cu anexele sale, şi pe cale de încheere, cu legea învăţămîntului secundar votată în anul precedent.

Mirajul tinereţii legilor şi programelor, credinţa în forţa educatoare a unor noi obiecte şi metode de învăţămînt, dar mai ales suprimarea sau reducerea cîtorva materii de studii şi introducerea unor anumite examene, iată factorii care întovărăşeau noua perioadă a şcoalei romîneşti. Dar rezultatele aşteptate de reformator nu s'au produs. Sentimentele de nelinişte cu care opinia publică urmăreşte funcţionarea învăţămîntului nostru secundar e o probă clară că şcoala trece mai departe printr'o criză acută.

Aşa dar, în ambele perioade, şcoala noastră secundară şi odată cu ea şi şcoala primară au decăzut [1]. Totodată s'a făcut dovada că valoarea şcoalei nu e atît în funcţie de clădiri şi de programe, cît mai ales de profesori. Deaceia, interesul învăţămîntului este ca celor două epoci anterioare să le succeadă în viaţa şcoalei romîneşti, o epocă nouă, *perioada profesorului*. Statul nostru, care are obligaţia politică să-şi crească o generaţie tînără, într'un spirit idealist ca optică a vieţii şi unitar ca fond de gîndire şi simţire naţională, are nevoe în primul rînd de profesori competenţi şi inspiraţi. Să nu uităm interesanta mărturisire a lui Hirscher: „Luaţi-ne totul şi daţi-ne sau lăsaţi-ne un singur lucru: profesori şi conducători luminaţi, plini de evlavie, de zel şi de o continuu neobosită muncă pentru tineretul care li s'a încredinţat spre educaţie. Daţi-ne dimpotrivă totul, dar refuzaţi-ne acest singur lucru şi noi nu mai avem nimic".

1 Decăderea şcolii noastre publice nu e un simplu svon, ci o crudă realitate, un pur adevăr, energic clamat chiar de oficialitate (cf. C. Kiriţescu, Criza învăţămîntului secundar şi reforma liceului, Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială, VII, 3-4, p. 482 sg.).

Iată dece sîntem în deplin acord cu d. Mehedinţi, aplaudîndu-i ideia sa centrală din studiul pomenit, că profesorul reprezintă sufletul şcoalei, că numai el e in situaţia de a da senz şi viaţă clădirilor, legilor şi programelor şcolare.

*

Dar d. Mehedinţi opinează că noua pregătire teoretică şi practică a corpului didactic secundar nu se poate realiza de către universitate. Că această înaltă instituţie are menirea tradiţională de a creia ştiinţa, iar nu de a cultiva vocaţiile didactice ale studenţilor săi. Că un astfel de rol trebue să revină seminarului normal superior. Aşa dar să scindăm universitatea în două instituţii paralele şi să rămînă vechea universitate cu funcţia ei istorică, iar noul institut cu specializarea ştiinţifică şi pedagogică a corpului didactic.

D. Mehedinţi se prevalează deci de argumentul că funcţia tradiţională a universităţilor a fost aceia de a creia ştiinţa şi că prin urmare în reforma sa el se întemeiază pe un fapt istoric. Dar istoria universităţilor nu pare să confirme în totul teza d-lui Mehedinţi. Dacă ne raportăm de pildă la istoria universităţilor noastre din Bucureşti şi Iaşi, care sînt, desigur, de o dată mai recentă, constatăm că ele au împlinit mai mult o funcţie socială, aceia de a pregăti pătura noastră conducătoare şi inclusiv aparatul nostru şcolar, decît o funcţie pur ştiinţifică. In deosebi în începuturile lor, cele două universităţi romîne, nici n'aveau chip să se preocupe şi de o menire pur ştiinţifică cum de pildă începe să fie cazul de vre-o două decade.

Dacă ne raportăm însă la viaţa universităţilor străine şi în special la a celor germane, constatăm fapte pe cît de interesante, pe atît de puţin favorabile pentru teza d-lui Mehedinţi. In adevăr, o parte din universităţile germane au luat naştere din nevoia pregătirii biurocraţiei cancelariilor şi statelor prinţilor germani. Pentru a răspunde acestor nevoi, Carol IV înfiinţă în anul 1384 universitatea germană din Praga, Rudolf IV de Austria fundă la 1365, universitatea din Viena, iar kronprinz-ul Ruprecht I întemee la 1385 universitatea din Heidelberg. Aşa dar, primele universităţi germane s'au întemeiat în vederea pregătirii funcţionarilor prinţilor germani, a consilierilor de stat şi a clerului, deci pentru a servi alte scopuri decît cele pur ştiinţifice. O altă grupă de universităţi germane, luă fiinţă tot în această epocă, printre care universitatea din Köln, înfiinţată la 1388 şi universitatea din

Erfurt, la 1392. De data aceasta, întemeerea lor a fost determinată de înflorirea comerțului german, de evoluția burgheziei și în special de dezvoltarea orașelor, (ale căror fundațiuni dealtfel, au și fost).

Prin urmare, primele universități germane s'au fundat și au servit alte nevoi decît pe cele pur științifice.

In epoca renașterei și reformei, universitățile germane devin teatre de discuții teologice, în care unii apără, alții condamnă scolasticismul, catolicismul sau protestantismul. Așa dar nici în a doua perioadă, aceste înalte instituții de cultură nu se putură consacra exclusiv științei.

Secolele XVI și XVII reprezintă în istoria școalei germane o epocă plină de avînt pentru fundarea de noi universități: e o epocă decisivă, importantă din istoria culturii și a poporului german. Acum iau ființă universitățile din Marburg (1527), Königsberg, (1544), Iena (1558), Graz (1586), Giessen (1607), Strassburg (1621), Salzburg (1623), Linz (1636), Duisburg (1655), Kiel (1665), Innsbruck (1672), Breslau (1702), etc. etc. De această dată noile universități poartă o pecete teologico-confesională. Fiecare prinț vrea să-și asigure acordul științei cu confesiunea țării sale și în acest scop întemee cîte o universitate, care devenea în mînile prințului „instrumenta dominationxis", asupra funcționarilor laici și bisericești.

Așa dar, nici a doua categorie mare de universități germane nu fură întemeiate pentru a împlini roluri pur științifice. Dealtfel acest fapt e confirmat pe deplin de intervenția categorică pe care-o face Leibnitz în vederea întemeerii academiilor, care, spre deosebire de universități, ar avea menirea, după acest filosof, să se consacre cultului științei cu excluderea oricăror preocupări străine.

Abia în secolul al XVIII și mai ales la începutul secolului al XIX învățămîntul universitar german capătă în adevăr o amprentă teoretico-științifică. In această epocă, cercetarea adevărului devine în adevăr obiectul principal al preocupărilor universităților germane. Totuși, nici acum ele nu neglijează un însemnat rol politic și social. De pildă, în epoca lui Napoleon I, universitățile germane luptară contra influenței franceze, organizînd rezistența, iar ulterior, au activat pentru unitatea statului lor. In plus, în tot secolul al XIX-lea, ele au pregătit atît pătura conducătoare a poporului german, cît și corpul didactic secundar al țării lor.

Dacă ne raportăm la trecutul universităților franceze, sîntem conduși să facem constatări similare. In primele secole dela înființarea lor, universitățile franceze și în special cea din Paris au fost ocupate multă vreme cu apărarea gallicanismului, cu disputele teologice, ca toate celelalte universități ale Europei occidentale, precum și cu pregătirea clasei conducătoare bisericești și laice.

In secolul al XVIII-lea universitățile franceze se arată favorabile ideilor revoluției, pe care le propagă. După mișcarea dela 14 Iulie 1789, universitatea din Paris felicită pe primarul orașului pentru luarea Bastiliei. In 1793, ele fură desființate și apoi reorganizate în timpul primului imperiu subt numele de facultăți. Așa dar, în cursul mai multor veacuri universitățile franceze nu s'au ocupat numai de menirea tradițională de a creia știința, ci au împlinit interesante funcții sociale. Dar nici chiar în secolul al XIX-lea ele nu avură numai un rol pur științific. E drept însă că în Franța a existat o instituție deosebită de universitate și destinată să pregătească corpul didactic al acestei țări: Școala normală superioară care își are origina în măsurile luate de parlamentul din Paris din 1762 și-i fundată prin decretul din 17 Mart 1808 în vederea pregătirii și recrutării profesorilor secundari.

„Va fi stabilit la Paris—se spune în art. 110—un pensionat normal destinat să primească 300 tineri care vor fi formați pentru arta de a preda literele și știința". Dar fundarea acestui institut nu însemnează numaidecît că universitățile franceze și în deosebi cea din Paris n'au avut nici un rol în pregătirea corpului didactic secundar, ci dimpotrivă. Studenții școalei normale superioare își luau gradele academice, tot la facultățile de litere și științe unde audiau cursurile și unde-și făceau deci pregătirea teoretică. Așadar nu se poate susține că menirea tradițională a universităților franceze a fost numai aceia de a creia știința.

Dealtfel, o evoluție similară au avut nu numai universitățile germane și franceze, sau engleze și italiene, dar chiar și cele americane. „Universitatea Harward, cea mai veche (din Statele-Unite) fu fundată în 1636, ca să formeze predicatori pentru ministerul congreganist, care în acel moment controla Statul ca și Biserica, fiindcă primele comunități ale „Angliei Noi" erau teocratice... La fel, universitatea din Yale fu mai întâiu congreganistă, universitatea din Princeton, presbiteriană, aceia din Chicago, baptistă" (cf. W. A. Neilson, Les Universités et l'Etat, Rev. intern. de l'Enseig 1915, 3—4, p. 117, 121).

E drept că azi s'au degajat de toate legăturile confesionale și că însăși teologia actualmente se predă într'un spirit științific, cum se predau dreptul sau medicina, dar cert e că multă vreme, secole de-a-rîndul universitățile nu se îndeletniciră numai cu creiarea științei. Dealtminteri, ideologia epocilor anterioare, autoritatea Bisericii și a Teologiei nici nu ar fi îngăduit universităților o prea mare independență de cugetare.

Insă nu numai în trecut, dar nici chiar în prezent universitățile nu și-au limitat menirea numai la creiarea științei. Azi chiar mai mult decît în trecut studențimea, care se dedică profesoratului, își primește toată pregătirea teoretico-științifică la cursurile și seminariile universitare. Așa e cel puțin cazul studențimii germane, franceze, elvețiene și romîne. Numai practica

pedagogică se face afară de universitate, fie la un seminar pedagogic, cum e cazul în Germania şi la noi, fie la un liceu al oraşului, subt conducerea unuia sau mai multor profesori secundari, cum e cazul studenţilor elveţieni şi francezi.

Prin urmare, cu greu s'ar putea invoca trecutul universităţilor pentru a se demonstra că ele au avut numai menirea tradiţională de a crea ştiinţa. Dar dată fiind această situaţie, nu se poate conchide de aici că ideia scindării universităţii şi implicit a întemeerii seminarului normal superior, ar fi o formulă dăunătoare învăţămîntului. Trecutul trebue depăşit. Principiul diviziunii muncii şi al specializării, care-şi afirmă pretutindeni autoritatea, se impune cu atît mai mult în viaţa universitară. Chiar dacă scindarea propusă de d. Mehedinţi nu s'a mai experimentat nicăeri, nu urmează de aici că noi n'am avea dreptul să inaugurăm o instituţie nouă în serviciul culturii naţionale.

*

Dar care e valoarea practico-pedagogică a seminarului normal-superior ? Care sînt posibilităţile de realizare ale acestei instituţii şi mai ales perspectivele ei de a asigura noului stat romînesc un corp didactic mult mai select decît cel prezent.

Examinată în partea ei principală, ca idee, concepţia d-lui Mehedinţi reprezintă o formulă atrăgătoare. Aplicată la învăţămîntul superior, ea ar conduce oarecum la dublarea universităţilor noastre, sau, cel puţin, a aceleia din capitala ţării. Prin o astfel de reformă am obţine o serie de universităţi consacrate ştiinţei, paralel cu o serie de seminarii sau secţii ale seminarului normal superior, care s'ar preocupa de specializarea corpului didactic. Pentru cultura noastră naţională şi pentru menirea ei viitoare, traducerea în fapt a ideii d-lui Mehedinţi ar însemna fără îndoială un însemnat succes. Cu cît vom dispune de mai multe şcoale şi încă superioare, cu atît vor fi mai multe perspective pentru eflorescenţa culturii romîneşti.

Aşa dar, în principiu, reforma propusă de d. Mehedinţi pare interesantă. Raportată însă la realitate, ea prezintă o serie de dificultăţi practico-pedagogice, de o apreciabilă importanţă. Mai întâiu, dublarea universităţilor noastre, mai ales în epoca actuală de acută criză economică, ar constitui o măsură pentru care nu există pe primul plan un factor esenţial şi decisiv : posibilităţile materiale. Ca să înfiinţezi o nouă universitate, destinată să pregătească tot corpul didactic al ţării, se cere, nu să improvizezi o şcoală superioară oarecare, ci să organizezi o instituţie model înzestrată cu laboratoare, biblioteci, muzee, fără să mai pomenim şi de cealaltă zestre de gospodărie. Ar fi deci vorba de o serie de cheltueli importante a căror acoperire nu e posibilă cel puţin în cadrul realităţilor prezente. E în deobşte cunoscut strigătul de alarmă pe care în repetate rînduri l-au dat

şi-l dau încă facultăţile universităţii din Iaşi şi în deosebi facultatea de medicină. E prea recentă interpelarea unui apreciat parlamentar şi profesor universitar, care relevînd în plină Cameră multiplele lipsuri ale Universităţii din Iaşi, propunea guvernului, ori ajutorarea, ori desfiinţarea acestui înalt aşezămînt de cultură. E cert deci că în circumstanţele actuale, cînd universităţile în fiinţă nu-şi pot asigura fondurile necesare pentru o funcţionare normală, înfiinţarea unui institut de anvergura seminarului normal superior s'ar lovi de insurmontabile dificultăţi financiare.

Dar nu e vorba numai de aceste dificultăţi. Căci reforma d-lui Mehedinţi ar mai putea crea şi altele, de o natură şi mai gravă. Se ştie că un foarte însemnat număr de studenţi frecventează cursurile facultăţilor de litere şi ştiinţi cu un scop precis determinat : ca să se pregătească pentru profesorat. Majoritatea absolută a acestei studenţimi audiază prin urmare cursurile universitare numai în vederea unei cariere precise. In momentul însă în care această studenţime va afla vestea neplăcută că universitatea încetează de a mai servi acestui scop, ea va înceta în majoritate de a mai frecventa cursurile respective. Ca atare, reforma d-lui Mehedinţi, examinată în una din consecinţele sale, ar provoca văduvirea de studenţi a cel puţin două din facultăţile fiecărei universităţi, deschizînd astfel o nouă problemă a învăţămîntului superior. Iată o consecinţă care ni se pare inevitabilă, a întemeerii seminarului normal superior, consecinţă pe care universităţile romîneşti odată cu ele şi cultura naţională ar putea-o suporta cu multă greutate.

Dar să lăsăm deoparte aceste perspective adesea tăinuite „în ambiguitatea viitorului" şi să cercetăm valoarea educativă a reformei d-lui Mehedinţi.

Ideia universitarului romîn cu divizarea studenţimii în două grupe, după cum aceasta s'ar destina ştiinţei sau profesoratului, ar provoca mai întâiu o primă şi inevitabilă consecinţă : inerente animozităţi între profesorii şi studenţii celor două universităţi. Tinereţea e lirică. In efuziunile sale lirice, ea e ades vizitată de orgoliu, de aroganţă, deci de sentimente cu atît mai dese şi mai violente cu cît mediul şi condiţiile de viaţă le alimentează mai prompt. In rîndul acestor condiţii, ideia scindării studenţimii ar fi o nefericită sursă de fireşti animozităţi şi pretenţii de superioritate care ar putea duce la conflicte dăunătoare ambelor instituţii universitare.

Dar ideia seminarului normal superior mai prezintă o dificultate pedagogică. Ea ar reprezenta o instituţie în care ştiinţa se oferă deagata, ca ceva făcut, fix, limitat. Pregătirea didactică deci ar merge până la anumite limite, ea implicînd o măsură de mărginire. Cel puţin din punct de vedere didactic astfel se pune chestiunea. Dar, prin o atare procedare se nesocoteşte psihologia adolescentului. Studentul, care are încă psihicul de adoles-

cent, rîvneşte după orizonturi întinse, după perspective largi, care să meargă dincolo de barierele ideii certe în sfera incognoscibilului. Căci tinerii cum relevă Lessing, doresc să-şi arunce ochii peste graniţele cunoscutului, pe potecile care duc spre necunoscut.

Din punct de vedere etic, aceste necesităţi spirituale trebuesc aplaudate şi fecundate. Pentru viitorul profesor, ele sînt de un preţ incalculabil: cu cît acesta va fi înzestrat cu mai multă patimă pentru ştiinţă, cu dor de cercetare şi cu elan pentru cunoaşterea adevărului cu atît mai bine pentru şcoala şi elevii lui. Ce rol imens revine deci din acest punct de vedere universităţilor: să stimuleze în tineretul său pasiunea pentru ştiinţa, care se face, care se află pe cale de devenire.

In fine, munca ştiinţifică universitară, fie de laborator, fie de institut sau seminar, mai exercită asupra psihicului adolescentului şi alte influenţe binefăcătoare de care nimeni mai mult ca profesorul n'are trebuinţă mai amplă. Prin caracterul său impersonal, cercetarea ştiinţifică e o puternică şcoală de desinteres, căci căutarea adevărului fără preocupări utile, deturnează conştiinţa dela dispoziţii egocentrice şi o face obiectivă, imparţială şi ca atare aptă pentru o înaltă conduită etică. Apoi, cercetarea adevărului dezvoltă şi sentimentul modestiei: omul care caută adevărul e modest pentrucă el are ocazia să constate cît de puţin ştie şi cît de mult mai are de învăţat.

Prin urmare, învăţămîntul universitar promovează anumite virtuţi, indispensabile oricărui om, dar mai ales unui profesor.

Dar, pe lîngă toate aceste considerente anterior enumerate, fundarea Seminarului Normal Superior nu pare o soluţie fericită şi din alt punct de vedere: măsura divizării studenţimii însemnează, într'o primă ordine de idei, reducerea massei de candidaţi din care atît învăţămîntul cît şi ştiinţa îşi vor recruta elementele. Căci massa de studenţi fiind dela început divizată în două grupe distincte, atît universitatea cît şi Seminarul Normal ar fi nevoite să-şi aleagă numai din categoria respectivă una, pe profesori; alta pe oamenii de ştiinţă. In plus specializarea impusă studenţimii mai înainte ca aceasta să fi luat un contact viu cu învăţămîntul superior e iarăşi o chestiune dificilă, ştiut fiindcă aptitudinile ştiinţifice ale studenţilor încep a se revela în anul II, sau chiar în al III-lea an de studii universitare. Apoi, să nu se uite că în adolescenţă, conştiinţa tînărului e preocupată de „planul vieţii", de organizarea unei cariere, că mulţi studenţi încep studiile universitare cu scopul determinat de a-şi dobîndi o pregătire didactică, pentruca tîrziu în urmă să sfîrşească prin a se devota ştiinţei, graţie sugestiilor fericite ale profesorilor sau îndemnului unei tardive voci interioare.

În fine, mai e încă un motiv, un ultim considerent care ne face să găsim inoportună înfiinţarea Seminarului Normal Superior: e vorba de respectul ce-l datorim tradiţiei.

E un fapt public că şcoala noastră n'are încă tradiţii, că nu e lăsată să-şi formeze tradiţii. Legile, regulamentele şi mai ales programele noastre şcolare mereu se modifică, se anulează şi „se fac din nou". Din această cauză, nici profesorii nu-şi mai cunosc programa, şi implicit n'o mai respectă, nici „reformele" nu dau rezultate, şi nici şcoala nu merge bine. Ne obsedează prea mult mania de a strica şi de a clădi noi „totul din temelie". In însemnate proporţii semănăm gospodarilor nepricepuţi, care—în loc să-şi sporească sau să-şi înfrumuseţeze locuinţa,—şi-o strică mereu spre a şi-o reclădi din temelia tot mai săracă şi mai imperfectă.

E tocmai cazul instituţiei noastre universitare. De bine, de rău funcţionează pe lîngă universităţile romîne Seminarul pedagogic—aşa dar tot un *seminar*,—cu menirea de a asigura candidaţilor la profesorat pregătirea pedagogică necesară. Ca atare se află deja în această ţară o instituţie asemănătoare cu cea proectată de d. Mehedinţi, instituţie, care are deja un trecut, intrînd oarecum în conştiinţa publică. Intr'o bună gospodărie, dealtfel aşa cum trebue să fie a statului, s'ar porni dela instituţia existentă aplicîndu-se pe temelia acesteia reformele necesare, dictate de „înoirile vremii". Prin urmare nu revoluţie, ci evoluţie.

*

Dar reforma universitară e un superior comandament cultural, o imperioasă necesitate a noului stat romînesc. Chiar obiecţiile aduse ideii d-lui S. Mehedinţi cu privire la înfiinţarea Seminarului Normal Superior nu poartă nicidecum semnificaţia unei mulţumiri cu statu quo.

In ordinea de idei, care ne preocupă—e vorba de pregătirea corpului didactic secundar—învăţămîntul nostru universitar are nevoe de unele adaptări însemnate la nevoile vremii atît în ce priveşte pregătirea teoretică, cît şi cea pedagogică a studenţilor.

Mai întâiu e de observat că universitatea nu dă studenţilor săi ocazia să audieze prelegeri pentru toate materiile cursului secundar; apoi chiar cînd cursurile respective se ţin, se mai întîmplă cîteodată ca unii profesori să nu-şi termine materia obiectului lor, în cursul unui trieniu academic—ceiace înseamnă o apreciabilă pagubă pentru viitorii profesori, care de regulă în cursul secundar reproduc aidoma sau rezumativ lecţiile ascultate la universitate. În fine, învăţămîntului nostru superior i s'ar mai putea reproşa, că n'are totdeauna pe profesori la catedre, că aceştia absentează vremelnic din pricina rolurilor politico-administrative, pe care sînt chemaţi să le îmlinească.

E drept că ultima obiecţie s'ar putea tot aşa de bine opune şi profesorilor unui eventual Seminar Normal Superior şi tot aşa de just e că nimeni nu ar putea lua o poziţie adversară faţă de participarea binefăcătoare a selectului corp universitar la condu-

sitate—toate aceste înalte instituțiuni, nu pot numai ele garanta învățămîntului romînesc un select corp didactic, chiar dacă ar primi cea mai perfectă organizare. Școala mai are nevoe de suflete vii. Voioșia naturală, buna dispoziție, căldura spirituală, sînt cele mai fecunde surse pentru succesul educației. Sufletul trist și blazat n'are ce căuta în școală. Școala nu se poate nici înviora, nici întreține de profesori cu suflete pietrificate, de oameni acri, fără curaj în gîndire și fără inițiativă în fapte. Deaceia am credința că îmi îndeplinesc o datorie și față de corpul didactic și față de problema în sine, semnalînd alte dificultăți serioase, pe care le mai întîmpină opera de reinălțare a școlii romînești,—dificultăți care contribue în însemnate proporții să nu avem în școală „suflete vii".

Mai întâiu e vorba de piedicile mari, pe care administrația și în special cea școlară pare să le pună în calea profesorilor. Se știe că în mod general profesorii tineri pornesc la lucru cu elanul specific tinereții, cu entuziaste planuri de activitate culturală și mai ales cu o frumoasă zestre de bune sugestii. Nu sînt rari acei tineri care, îmbătîndu-se de idealuri înalte și de vorbe mari, mărturisesc cu candidă naivitate, că vor să-și facă din profesorat un adevărat apostolat. Dar acest idealism, care ar fi cu atît mai prețios, cu cît s'ar prelungi mai mult în viața unui dascăl, se pare că nu găsește nici o apreciere și nici o valorificare din partea administrației școlare. Majoritatea numirilor, detașărilor și transferărilor în învățămînt nu sînt urmări normale, logice, ale examenelor și activității publicistice ale solicitatorilor, ci adesea grave momente de umilire pentru candidați, sau utile ocazii pentru diverși agenți politici ca să-și creeze clientelă și atmosferă. E prima ocazie de umilire, prima manevră de ofilire a entuziasmului dăscălesc,—moment, care lasă adînci răni în sufletul dascălului.

Rezultate similare provoacă permanent și sistemul recompenselor. Acesta, deși are menirea de a fi pentru corpul didactic o ploae binefăcătoare, creatoare de noi energii, puse în slujba școlii, reprezintă în frequente cazuri triste jigniri ale celui mai elementar simț de justiție. In loc să se răsplătească profesorii harnici, recunoscuți prin activitatea lor școlară, publicistică și culturală, se bucură de atențiuni oameni cu însușiri protivnice, codașii seriilor de capacitate, indivizi care vegetează la umbra cluburilor politice, oameni certați și cu școala și cu cultura. E de pomină cazul unei școale secundare, cu un select corp didactic, unde cu ocazia unor medalieri, spre stupefacția publică, au fost decorați doi maeștri—singurii înscriși în partidul politic căruia aparținea ministrul din vremea aceia.

Dar ceiace agravează blazarea și stingerea oricărui idealism didactic, e tragicul raporturilor dintre profesor și autoritățile școlare superioare. Se pare că spre paguba școalei și chiar a moralei publice, între aceste două grupe nu există relații amicale, de colaborare, de reciprocă întărire spirituală și de corectă stimă și încredere. In deosebi, în ochii unora din organele de control—recrutarea așa cum în mod public se știe—nu prețuește întru nimic—pedagogia înțelegerii, a armoniei, a idealismului didactic. E publică tînguirea că spiritul de privilegii politice, pe deoparte, și lipsa de ținută morală a unora din conducători—pe de alta—au colaborat la timpuria demoralizare a corpului didactic.

Așa dar, o simplă reformă a învățămîntului superior—oricît de perfect ar fi concepută—nu va putea reuși să schimbe aspectul decadent al școalei romînești. Ea va însemna cel mult o mai temeinică pregătire teoretică și practică a profesorimii viitoare, dar nu o acțiune de transformare spirituală a învățămîntului. In școala romînească nu va putea sălășlui un duh nou, până ce nu se va asigura deplin respectarea autonomiei morale și materiale a profesorimii. Până la realizarea acestui deziderat, toate reformele vor fi din punct de vedere practic bune intențiuni, planuri interesante, dar pure paliative pentru remedierea rănilor de care suferă acut învățămîntul romînesc. Se impune deci o reformă cu o rază mai vastă, care să înglobeze evident și cercurile superioare școlare, în selectarea cărora, criteriul culturii și al moralei să beneficieze de prestigiul suprem.

Evident, că o astfel de reformă e dificilă. Ea implică acțiuni de mare curaj și prestigiu dar mai ales de extraordinare jertfe. Dar acesta e caracterul tuturor marilor reforme. Orice reformă culminează într'o puternică indicare în direcția jertfei, a jertfei intereselor și ambițiilor în vederea afirmării spiritului și culturii.

S. S. Bîrsănescu

Cronica socială

Israël în Romînia

Cu toate incidentele antisemite adesea violente, la care am asistat in ultimii ani, preocuparea teoretică de a găsi explicaţiune acestei stări de lucruri, s'a dovedit foarte slabă. Literatura sociologică a problemei evreeşti s'a îmbogăţit în timpul din urmă cu prea puţine contribuţii importante: dovadă indirectă nu numai a stării de debilitate în care se găseşte azi ştiinţa socială romînă, dar chiar a crizei de intelectualitate în care ne găsim cufundaţi până în gît.

Şi ceiace e mai curios e că astfel de cercetări n'au venit nici din rîndul evreilor, unde preocupările cerebrale ar trebui să fie mai puternice, ca din partea unui popor, care, după expresia lui Ch. Peguy, „ceteşte de două mii de ani".

O îmbucurătoare excepţie s'a produs anul acesta. In legătură cu atitudinea pe care trebue s'o aibă minoritatea evreiască faţă de diferitele partide politice, d. dr. C. Blumenfeld, cunoscut pentru pătrunzătoarele şi judicioasele cronici de politică internă pe care le publică în „Adevărul", a publicat o broşură plină de sugestii şi orizonturi: „Greşeli în politica evreiască". La această broşură, d. C. Stere a scris o prefaţă, care e poate unul din cele mai adînci şi mai magistrale studii de sociologie semită din cîte s'au scris. Numai lucru curios, prefaţat şi prefaţator nu ajung la concluziuni identice. D. C. Blumenfeld, inspirat de un punct de vedere strict realist, de un oportunism practic foarte lucid, plecînd dela fapte prezente şi imediate, ajunge la concluzii pur politice. D-sa preconizează pentru minoritatea evreiască „politica săsească", adică acea atitudine de tîrguială bănuitoare, de libertate deplină faţă de orice principiu „a priori", cu singura ţintă egoistă de a obţine un maximum de avantagii pentru membrii ei.

D. C. Stere, sociolog iremediabil, nu poate localiza problema numai la mediul romînesc. Pentru d-sa problema evreiască ia proporţii universale şi cu acea înălţime şi aristocraţie de cugetare care-l face totdeauna să privească problemele „subt specie aeternitatis", o leagă în urmă de mileniile unei sbuciumate istorii şi de spaţiile supracontinentale ale dispersiunii evreeşti. Pentru el, atitudinea *de azi*, (un infim moment din interminabila poveste a lui Ahasverus) a micii fracţiuni evreeşti din Romînia nu se poate decide local, în funcţie de contingenţele noastre de *aici*. Ea e o rezultantă a unui proces îndelungat şi complex. Atitudinea evreilor romîni *nu poate fi* alta decît a întregului neam israelit. Şi cu erudiţia sa, în acelaşi timp pitorească şi convingătoare d. C. Stere dovedeşte că poporul evreu are o misiune de îndeplinit, un mesianism de desăvîrşit, anume acela al democraţiei şi al înfrăţirii popoarelor.

Populaţia evreiască din Romînia nu se poate abate dela acest ideal îndărătnic, pe care Israël îl urmăreşte cu tenacitate neînvinsă de mii de ani. Cu puterile ei mici ori mari, cu mijloacele ei specifice, va urma calea fatală pe care neamul evreesc de pretutindeni trebue să o urmeze.

Iată deci, două concluzii deosebite. Are dreptate cronicarul politic prevăzător de consecinţi inedite, sau sociologul care pleacă dela postulate teoretice, dela axiome generale pentru a demonstra un caz special. Broşura d-lui dr. Blumenfeld, prefaţată de d. C. Stere, pune în lumină şi o problemă de metodă: conflictul între sociologie şi politică.

Să încercăm a lămuri puţin acest proces deschis.

* * *

Chestia evreiască nu e o problemă sentimentală.

Pe cînd eram încă adolescent îmi fixasem un criteriu de apreciere al oamenilor după aceste trei pietre de încercare: atitudinea faţă de evreu, de femee şi de muncitor. Un om care condamna sau combătea una din aceste trei categorii sociale îmi apărea ca de o speţă inferioară sufleteşte. Lupta pentru desrobirea evreului, a femeii şi a muncitorului, cei trei sclavi ai lumii moderne, mi se părea singurul ideal social posibil.

Deşi de atunci am introdus multe nuanţe în această etică tripartită, în aprecierea morală a unui om caut adesea şi astăzi verificarea acestor principii. Dar problema evreiască nu e numai o problemă morală. Ca să fie înţeleasă ea presupune comprehensiunea unui întreg mecanism social. Rezolvirea ei nu depinde numai de sentimente oricît de nobile ar fi ele, ci de pătrunderea unui anumit determinism social.

Din imensa varietate a grupurilor sociale, cîte locuesc pe globul pămîntesc, grupul evreu prezintă o serie de particularităţi care tocmai explică anumite trăsături din viaţa sa. Ca formă de grupare societatea evreiască nu se aseamănă cu nici una alta.

In primul rînd, ea se prezintă ca o societate naţională lipsită

de teritoriu. Desigur că încercările artificiale de a coloniza Palestina nu pot fi considerate ca o împlîntare a Evreimii pe un anumit pămînt. Evreii samănă oarecum cu emigranţii şi cu popoarele de negustori ambulanţi: Greci, Armeni, Siriaci etc., cu singura deosebire că aceştia se pot gîndi la o intrare, la o retragere într'o patrie care-i aşteaptă măcar la bătrîneţe, pe cînd evreul nu-şi poate permite nici-o nostalgie şi nici-un patriotism. Urmează de aici, fireşte, o mentalitate instabilă, schimbătoare, doritoare de noutăţi, de variaţie. Psihologie de nomad veşnic în căutare de alte sălaşuri. W. Sombart stabileşte opoziţia între psihologia conservatoare, sentimentală, a tipului arian pe care-l numeşte „omul de pădure", agricultor fixat pe ogorul său şi aceia veşnic mobilă, progresistă a beduinului, a „omului de pustiu", pe care-l reprezintă, după el, evreul. Prin lipsa unui pămînt de care să se lege, pe care să se nască şi să moară, evreul nu poate pricepe continuitatea şi tradiţia. El e liber-cugetător prin definiţie. Lipsa de prejudecăţi, îndrăzneala de cugetare, curajul cu care poate înfrunta orice noutate ce nu-l sperie niciodată, e urmarea directă a instabilităţii israelite.

Lipsit de instincte şi obiceiuri înrădăcinate care constituesc datinele, Evreul e mai ales *raţionalist*. Şi raţionalist în senzul strict şi strîmt al cuvîntului înseamnă utilitarist. Biblia şi Talmudul indică această trăsătură de psihologie colectivă. El nu se lasă tîrît de preferinţi oarbe, de uri ori sentimente violente. Judecă şi cîntăreşte, e sobru, reţinut, circumspect. Pasiunile nu-l mînă. Aptitudini excelente pentru a deveni negustor. Ca negustor perfecţionează meseria sa şi inventează în istoria civilizaţiei omeneşti epoca care se chiamă capitalismul. Kautsky crede că raţiunea a apărut ca un efect al comerţului, iar Sombart că negustoria şi capitalismul sînt efectele raţiunii. Pentru unul raţiunea e efect, pentru celalt cauză. Amîndoi sînt de acord însă că Evreul e raţionalist, indiferent dacă a fost dela început, ori a devenit apoi astfel.

O altă trăsătură a grupului social evreesc e aceia, că încă dela început Evreii au reuşit să fuzioneze diferiţii zei tribali, într'un singur zeu naţional. In timp ce atîtea popoare ale antichităţii ca şi triburile primitive de azi şi-au măcinat energia în culturi locale rivale, Evreii s'au contopit, dela începutul istoriei lor într'o singură credinţă. Aceasta a creiat monoteismul, dar şi exclusivismul.

Ideia că perfecţiunea divină nu poate fi decît una singură creiază fanatismul şi intoleranţa. Atîta vreme cît judaismul a trăit printre popoare păgîne, cu idoli multipli, conflictul nu s'a produs în mod prea acut. Dar în ziua cînd, din sînul însuşi al israelitismului a răsărit o altă religie, la început ca o simplă sectă disidentă, care pretindea aceleaşi drepturi la unicitate, antagonismul a devenit ireductibil. Aproape două milenii taberile au stat faţă în faţă fără nici o concesie posibilă. Şi deoparte şi de alta refuz pentru orice înţelegere posibilă.

E adevărat că popoarele creştine numeroase, stăpîne pe mari

împărăţii, pe forţe armate, pe guverne şi poliţie, au prigonit judaismul veacuri după veacuri închizîndu-l în ghetto-uri, arzîndu-l pe ruguri pentru prezumate crime religioase, confiscîndu-i averile agonisite în trudă şi abstinenţă. Tot evul mediu, chiar până la aurora timpurilor noastre, evreii n'au avut răgaz sau odihnă. Persecuţia cea mai crudă i-a urmărit pretutindeni. Orice tiran local şi-a ispăşit capriciile ori crimele derivînd asupra lor destinul „ţapului ispăşitor". Ca şi Sisif, au trebuit mereu să înceapă din nou o avere muncită în sudoare şi lacrimi şi care se putea nărui într'o singură zi. Lucrul se repetă, simbolic, astăzi, subt ochii noştri în Palestina în fine cucerită. Ororile inchiziţiei şi ale progromurilor au înecat istoria de sînge vărsat.

Dacă evreii nu s'au apropiat încă complect de nici un popor, s'ar părea că vina e numai a popoarelor atotputernice care nu le-a îngăduit măcar o clipă de ospitalitate ori de toleranţă. Faptul că Evreii se ţin mereu de o parte ca o sectă închisă, s'ar părea datorat numai sălbătăciei antisemitismului creştin.

O asemenea părere nu e complect justă. Exclusivismul evreesc cu izolarea lui cîteodată mefientă, alte dăţi insolentă, e datorită desigur în mare parte ferocităţii celorlalte popoare. Dar acelaşi exclusivism e datorit pentru o parte şi temperamentului, mentalităţii judaice. Orgoliul israelit, care pleacă dela cele mai vechi texte biblice din ideia „poporului ales", mesianismul semit care se crede mereu chemat să transforme şi să domine lumea, dispreţul adesea manifest pentru celelalte popoare considerate inferioare, toate acestea îşi au desigur şi ele partea lor de răspundere.

Oricare ar fi cauza, nu e mai puţin sigur că exclusivismul la care s'a menţinut sau la care l-au obligat alţii, au dat evreilor un spirit profund conservator, c'un instinct de persistenţă şi de aparare a unei fiinţe naţionale, pe care cu toate transformările şi vicisitudinele istorice au păstrat-o intactă.

Aşa dar, iată trei caractere fundamentale ale psihologiei colective evreeşti: mobilitatea de spirit prin lipsa de teritoriu, „beduinismul", raţionalismul şi exclusivismul monoteist, care însă n'au adus toate aceleaşi consecinţe. Primele două caractere, beduinismul şi raţionalismul, dau evreilor o mentalitate progresistă, democrată, justiţiară şi democrată.

Situaţia lor de popor monoteist şi persecuţiile milenare pentru conservarea religiei unice, le-a insuflat un naţionalism extrem de strict şi de tradiţionalist. Paradoxul evreesc şi în acelaşi timp contradicţia logicei naţional-israelite sta în această poziţie socială: atitudine extrem de umanitară şi de mobilă în ideologia generală şi politică strict naţionalistă şi conservatoare în viaţa politică imediată. Iată deci că sociologia şi politica evreiască se găsesc într'un marcat şi evident antagonism. Inspiraţi de largi orizonturi; lacomi de noutate, însetaţi de dreptate în problemele mari. Oportunişti lucizi şi calculaţi în chestiunile precise şi practice privind situaţia lor într'un moment dat.

In toate ţările problema israelită oscilează între aceşti doi poli contradictorii. In ţările civilizate însă, unde intoleranţa naţională şi deoparte şi de alta nu e aşa de mobilizată, unde persecuţiile nu-i obligă la opoziţie şi solidaritate de grup, judaismul se prezintă mai ales subt aspectul său de progresism umanitarist.

La noi însă, unde problema evreiască e aşa de acută, unde conflictul e adesea violent, aspectul imediat, adică practic politic, ese la suprafaţă. Evreimea noastră îşi poate permite mai puţin luxul de a întreţine—cu toate că o face destul de frequent,—o ideologie vagă şi neprecisă de fraternitate şi justiţie general omenească. Ea e presată de împrejurări concrete să se apere in orice moment de atacuri zilnice. Misiunea ei ideală e împiedicată mereu de grija ei de conservare.

Noi nu avem încă acea evreime idealistă şi dezinteresată, la care să predomine ideologia largă, visătoare de perfecţiuni umane neatinse încă. In Evreii de la noi nu predomină încă caracterul „beduinic" al „omului de pustiu", veşnic liber, privind fără prejudecată problemele mari ale viitorimii. Evreii noştri sînt forţaţi la o luptă permanentă de guerilla pentru interese meschine şi cotidiane. Şi cu toată atitudinea lor adesea umanitaristă, ei sînt obligaţi încă să-şi piardă energia în interese mărunte, dar pentru ei desigur importante, lăsînd în negurile viitorului marea lor misiune.

Inspirat mai ales de aspectul practic, adică politic al chestiunii, de ceiace se întîmplă azi, d. C. Blumenfeld-Scrutator, a putut preconiza o „politică săsească". D. C. Stere, punînd problema în ansamblul ei mondial, extinzîndu-i proporţiile dincolo de imediat şi cotidian până la limitele unei etici universaliste, a fost atent mai ales la acele caractere ale poporului evreu,—care îl indică pentru un alt rol, decît acela de a-şi apăra un cîştig imediat.

Şi, ca concluzie, se pune întrebarea: e mai justificat punctul de vedere sociologic ori cel pur politic? Inchinăm, în ce ne priveşte, pentru cel dintăiu. Şi iată de ce.

Chiar în ţara noastră, unde şovinismul e puternic şi unde relaţiile între majorităţi şi umanitate sînt adesea încordate, împrejurările care încurajează exclusivismul sînt, vizibil în descreştere. Motivul cel mare, motivul cardinal care a îndepărtat popoarele de Evrei a fost religia. Dar atît în tabăra creştină cît şi în cea evreiască religia joacă astăzi din ce în ce mai puţin rolul preponderant. Indiferenţa religioasă sau libera cugetare e în deobşte conduita normală a omului civilizat cel puţin în ce priveşte aspectul ei Social, adică în legăturile dintre oameni, religia rămînînd o afacere pur intimă, de conştiinţă individuală a fiecăruia. Religiozitatea astăzi e o năzuinţă vagă şi sentimentală. Contururile ei precise, întrupate într'un Dumnezeu unic, într'un cult şi un rit anumit, se estompează din ce în ce mai mult. Cel puţin în acest domeniu ura se va împrăştia încetul cu încetul.

Cu toate valurile de reacţiune mistică ori altfel care din cînd în cînd reapar ca reminiscenţe medievale, progresul în această di-

recţie e lent, dar sigur. Astăzi, cel mai fanatic credincios n'ar mai duce pe cine-va la rug fiindcă nu-i împărtăşeşte credinţa. Alte motive de exclusivism de cît religia? Dar evreii nu au o limbă naţională literară şi nici o istorie militară sau politică unitară care să-i lege printr'un trecut comun în contra altora. Rămîne un singur motiv de dezbinare: acapararea bunurilor economice. Inzestrarea evreului pentru organizaţia capitalistă îl face să „handicapeze", economiceşte celelalte popoare. Insă din acest punct de vedere, evreii din această categorie intră laolaltă cu ceilaţi exploatatori, de orice neam ar fi, ca un simplu capitol, în marea problemă a revendicărilor sociale. Socialismul desfiinţează antisemitismul, deplasînd lupta naţională ori de rasă într'o luptă de clasă, împărţind şi pe evrei ca şi pe ceilalţi, în proletari şi capitalişti.

Astfel, din cele trei caractere ale iudaismului, cel care e menit să dispară e exclusivismul evreesc. Cu aceasta şi problema politică evreiască îşi pierde importanţa. Evreul rămîne liber să-şi realizeze menirea sa de mobilitate, progres şi justiţie.

Dar punctul de vedere politic ne poate obiecta: toate acestea sînt probleme ale unui viitor mai mult ori mai puţin îndepărtat. Până atunci ce va face poporul lui Israël? Se va lăsa el pradă atacurilor nedrepte care-i pot veni de la o zi la alta? Va privi el cu braţele încrucişate limitarea drepturilor sale?

Evident, nimeni nu poate cere unui popor chiar în baza unui viitor promiţător şi apropiat, abdicarea de la drepturile sale. Lăsînd însă pe planul al doilea luptele imediate, reducîndu-le la strictul necesar, şi militînd cît mai frevent în direcţia uriaşei misiuni ce o are în lupta pentru justiţie şi Drept, Israël va grăbi momentul eliberării sale. Din contra, concentrîndu-se într'o politică îngustă de moment, el poate întîrzia încă aurora unui viitor azi abia întrezărit. Şi fiindcă pe umerii săi atîrnă menirea fraternizării şi Dreptăţii universale, tocmai Evreilor nu le e perimis să dea, o clipă măcar, pilda cea rea.

M. Ralea

Miscellanea

Iarăşi ortodoxismul

D. Nichifor Crainic a răspuns prietineşte unor rînduri publicate la această rubrică în chestia ortodoxismului şi a certei între atitudinea mistică şi raţionalistă. Dar cu toată buna sa voinţă prietinească, d-sa n'a înţeles exact atitudinea noastră. După portretul pe care ni-l schiţează, înţelegem că apărarea raţionalismului faţă de o reacţiune nefundată şi snobistică, l-a făcut să ne creadă suflete uscate şi limitate la cel mai strict positivism. Mai mult, ne-a bănuit simplismul şi prostul gust al ateilor la modă acum douăzeci, treizeci de ani. In ce priveşte atitudinea revistei îl rugăm să răsfoiască colecţia de prin anii 1909-1910 şi să cetească două „Miscellanei" intitulate „Pentru revista Catolică" şi „Intre atei şi teologi" şi va vedea nu numai sarcasmul revistei noastre pentru atei în genul răposatului Dr. Tiron, dar profesii de credinţă precise de religiozitate, adică de recunoaştere a complexităţii infinite a cosmosului, a posibilităţii de existenţă a unei fiinţe supreme care ne depăşeşte, a modestiei cunoştinţei şi acţiunii noastre pămînteşti. Prea ne presupune d. Nichifor Crainic sufletul unui Mr. Homais! A susţine raţionalismul nu însamnă a nu-i cunoaşte limitele: însamnă numai a-i recunoaşte utilitatea. Şi nu însamnă iarăşi a elimina celelalte forţe sufleteşti aşa de importante în creaţiunea spirituală: intuiţia, sentimentul şi chiar instinctul. Nu sîntem aşa de sterilizaţi cum s'ar crede! De atîtea ori ne-am entuziasmat violent pentru atîtea lucruri, pe care publiciştii mistici, veşnic cu D-zeu pe buze, le-au disecat cu atîta răceală critică! Am avut chiar şi slăbiciuni mai grave: cineva ne-a acuzat că sîntem hipnotizaţi de „mistica democratică!".

Vezi, d-le Crainic, ce complicate sînt lucrurile? Dar d. Nichifor Crainic e foarte puţin pretenţios în răspunsul său. Ne pare aproape rău că ne cere aşa de puţin. Pentru d-sa a fi religios însamnă a-ţi aduce aminte că ai avut o mamă pioasă, a-ţi aduce aminte de făcliile aprinse în dealul cimitirului în noaptea învierii, a te înduioşa de icoanele copilăriei tulburi şi speriate de vise urîte, a avea pietate pentru credinţa strămoşilor etc., etc. Noi credem că religiozitatea e ceva mai mult şi că d. Crainic o prezintă prea eftin.

Dar, în orice caz, dacă atît însamnă a fi religios, sîntem şi noi din cei mai fervenţi adepţi ai d-sale. Şi dacă ne-ar ceti paginile citate mai sus, şi chiar acelea ale colaboratorilor noştri Galaction, Sadoveanu etc., pe care nu i-au publicat numai pentru forma lor literară, ar vedea că sîntem chiar şi mai pretenţioşi.

Dar toate acestea nu însamnă că credem în eficacitatea neoortodoxismului preconizat de „Gîndirea". In orice caz nu vedem legătura teoretică, doctrinală între ortodoxism şi naţionalism. Nu credem că ortodoxismul ne duce la cunoaşterea şi cultivarea specificului nostru naţional,—pe care şi noi îl cerem în literatură, dar pe căi laice. Identitate între sufletul nostru naţional şi ortodoxism? E clar mi se pare că:

1) Nu toţi romînii sînt ortodoxi, deci că a identifica romînism cu ortodoxism, însamnă a lăsa în afară de patria lor o mulţime de romîni. Sufletul nostru naţional e mai larg decît formula ortodoxă.

2) Sînt şi alte popoare ortodoxe. Această credinţă nu e numai a noastră: o au şi Grecii, Ruşii, etc.,—popoare care se asamănă prea puţin cu noi.

Inconvenientul cel mare însă al neoortodoxismului teoretic şi cultural e altul.

Ortodoxism fără bizantinism e greu de conceput după cum recunoaşte într'un articol din „Gîndirea" şi d. Radu Dragnea. Dar, credem, că nu e romîn care să nu recunoască influenţa nefastă pe care a avut-o bizantinismul asupra caracterului nostru. Să întărim şi să reînviem aceste funeste curente levantine, care ne-au descompus sufletul în pehlivănie, scepticism şi ipocrizie?

Voeşte d. N. Crainic o etică nouă bazată pe descompunerea bizantină şi, în mod serios, aşteaptă de acolo mîntuirea?

Aceasta am voi să ştim.—*M. R.*

Georges Courteline, burghez parizian

Cu Georges Courteline, mort în vara trecută, a dispărut unul din cei mai străluciţi reprezentanţi ai humorului francez contemporan. Poate cel mai strălucit, pentrucă nimeni n'a întrunit mai bine decît el calităţile spiritului francez. Fără îndoială, lipseşte încă perspectiva necesară pentru a hotărî locul pe care Courteline îl va ocupa în literatura franceză. Totuşi acest loc este de pe acum indicat. Courteline intrase, încă de pe cînd trăia, în posteritate. Multe din piesele lui figurau în repertorul „Comediei Franceze". „Boubouroche" era considerată ca o bucată clasică. Courteline comparat cu Molière, devenise un clişeu obişnuit al criticei. La moartea lui într'un articol din „Nouvelles littéraires", Roland Dorgelès scria: «Un mare clasic a dispărut: Courteline, pe care mulţi dintre noi îl consideram drept primul dintre scriitorii francezi actuali». Asemenea rînduri entuziaste dau tonul şi ridică locul pe care Courteline îl

ocupa în aprecierea contemporanilor. Ele nu trebue însă luate ad-litteram. Courteline a fost un mare scriitor, fără îndoială. E puțin probabil că va fi considerat mereu ca „primul dintre scriitorii francezi actuali". Va fi considerat, însă, fără îndoială ca unul dintre scriitorii francezi cei mai francezi, realizînd în opera lui, cu prisosință, spiritul francez în forma lui cea mai desăvîrșită. Și astfel, comparația cu Molière este justificată.

Courteline n'a fost numai un scriitor al unei epoci, un actual și atîta tot. Există în opera lui elemente general omenești, valabile pretutindeni și ori unde. A fost, însă, în acelaș timp și un scriitor foarte francez, mai mult: un scriitor parizian. Opera lui trebue considerată din aceste două puncte de vedere, și definită cu ajutorul lor.

Courteline a fost un umorist. Termenul acesta de umorist dă loc la multe neînțelesuri. In mintea multora el însamnă măscăriciu, scriitor amuzant și ușor. Confuzia aceasta s'a făcut de multe ori cu Courteline. Totuși Courteline e departe de a fi numai un autor de farse ușoare și amuzante. Umoristul ușuratec privește, deobiceiu, lucrurile numai la suprafață, mînuește aparențe, se interesează numai de comicul superficial al vieții. Courteline n'a fost un umorist în acest sens. A fost în bună parte un satiric. Caracteristica satirei este demulteori foarte dureroasă. După vorba adîncă a lui Beaumarchais satiricul «se grăbește să rîdă ca să nu fie obligat să plîngă». Viziunea de viață a satiricului are întotdeauna un substrat tragic și deaceia rîsul lui e nemilos, agresiv și amar.

Acesta e rîsul lui Courteline. Iată, de exemplu, pe *Boubouroche*. Un mic rentier între două vîrste, care întreține o metresă, cu casă și masă. Un fel de țiitoare la mahala, care îl înșeală sistematic cu un tînăr. E primul aspect, cel aparent, cel comic ușor. Acolo unde intervine tragicul e în credulitatea lui Boubouroche, care refuză chiar cele mai evidente probe ale înșelăciunii. Sosit fără de veste acasă (și avertizat de un vecin binevoitor) își găsește rivalul comod instalat într'un dulap enorm, anume amenajat pentru astfel de ocazii. Totuși Boubouroche nu se lasă convins de evidență ci convins de argumentele celei care îl înșeală. Este eterna nevoe de iluzie și preferarea unei comode amăgiri adevărului plicticos și complicat. Piesa, în două acte, e mînuită de Courteline cu o măiestrie rară. Boubouroche este, fără îndoială, șarjat, credulitatea lui e exagerată, situația lui e aproape neverosimilă. Totuși nici o clipă spectatorul nu-și dă sama de acest neverosimil. Boubouroche își perde identitatea lui de individ izolat și înșelat în dragoste. El apare ca un tip general omenesc. Este tipul stupidității masculine în amor. Tipul de „cocu"—*cocu*, pentru care limba romînă nu are un echivalent expresiv. Boubouroche este un tip, cum tipuri sînt și Harpagon și Alceste și Tartuffe.

Tendința aceasta de a scoate din viață ceia ce este tipic și esențial se vede mereu la Courteline, chiar în cele mai mici scene, în cele mai fugitive situații. Și această tendință este foarte autentic franceză.

Dar Courteline este în tot așa de mare măsură un humorist specific parizian. Este humoristul micei burghezii pariziene care are caracterele ei specifice și proprii. Piesele lui Courteline se învîrt aproape toate în acest mediu. Afară, poate, de una, „Les gaietés de l'escadron", care se petrece la un regiment. (Courteline a fost un mare și nemilos satiric al vieții militare. Este un aspect al operei lui, care, fără a fi esențial, merită o mențiune specială. „Le train de 8 heures 47", mic roman din viața militară, este o capod'operă a genului). Micul burghez francez este într'adevăr un animal foarte important și foarte comic. Micul burghez francez își are cafeneaua lui, cu scaunul, masa și colțul lui obișnuit, în care, la ceasuri fixe și invariabile, vine să-și ia berea sau absintul. Totul e al *lui*. „Chelner, adu-mi jurnalul *meu*, cafeaua *mea*, berea *mea* cu sau fără guler, țapul *meu* cu sau fără toartă". Micul burghez francez, de douăzeci de ani în fiecare seară joacă, la cafeneaua lui *la manille* sau *la belote*, cu aceiași fideli parteneri. Așa începe și „Boubouroche". Scena e o mică cafenea de cartier în care, la o masă, Boubouroche și fericitul *cocu*, joacă *la manille parlée* cu patru amici, cărora întotdeauna le plătește consumațiile, întotdeauna le cîștigă partida și niciodată nu încasează cîștigul, pentrucă amicii sînt mereu la sfîrșitul lunii. După cum Boubouroche e tipul de *cocu*, de înșelat în dragoste, tot așa el este și tipul micului burghez parizian — însă cu o mică restricție. Courteline, pentru necesitatea piesei, l-a făcut pe Boubouroche darnic, bun și altruist. Ori, burghezul parizian nu are niciuna din aceste calități. In alte piese, în *toate* celelalte piese ale lui, Courteline l-a descris pe micul burghez parizian așa cum este: sgîrcit, egoist, neîncrezător, plin de tabieturi, cu cafeneaua *lui*, cu jurnalul și absintul *lui*. Aici Courteline este neîntrecut. A stors din acest mic burghez parizian o cantitate nemaipomenită de ridicul. A făcut din el un tip universal. Și-a bătut joc de el așa cum și-a bătut joc Caragiale de mahalaua romînească dela sfîrșitul veacului trecut. A scris epopeia comică a micului burghez parizian. Și prin asta și-a asigurat un loc de glorie în istoria humorului universal.

Dar Courteline mai datorește ceva acestui mic burghez parizian. Ii datorește nu numai materialul pieselor lui ci chiar forma de spirit cu care îl ironizează cu propria lui formă de spirit, și anume „la blague". Pentrucă acest mic burghez parizian este spiritual și demulteori fin. Este o calitate pe care Courteline a apreciat-o și și-a însușit-o. Burghezul parizian știe să și rîdă nu numai să fie ridicul. Și Courteline apare demulteori, față de personagiile lui ca un „rusé compère", vulpoi șiret și mucalit care în colțul *lui*, la cafenea, se distrează făcînd glume pe socoteala clienților. Un nimic, un detaliu imperceptibil în gesturile sau în îmbrăcămintea unuia, îi revelează cine știe ce caracteristică ascunsă. Pe toți Courteline îi vede cu ochiu sigur de caricaturist și minte ageră de psiholog. Toate maniile, toate micile ciudățenii ale micului burghez parizian, Courteline le observă, le clasează, le descrie. Il ur-

mărește pretutindeni, la cafenea, acasă, la biurou, la tribunal. Biurocrația și codul sînt obiecte de ironie și sarcasm continuu pentru Courteline. Formalismul și paperaseria biurocratică îl exasperează și pedanteria juridică îl înfurie. Sînt două forme sociale parcă anume făcute pentru micul burghez parizian. Biurocrația satisface spiritul lui ticăit, meticulos și comod, iar chichițele și controversele juridice îi dau prilej să-și desfășoare elocuența și logica, care sînt calități ale rasei. Scenele judiciare abundă în opera lui Courteline (care, aici, a moștenit humorul juridic dela tatăl său, Jules Moinaux, autorul, cam uitat astăzi și pe nedrept, al acelor „Tribunaux comiques", pline de vervă și observație). Biurocratismului, Courteline i-a consacrat o carte întreagă „Messieurs les Ronds-de-cuir". Cu aceste două aspecte, alături de acel al cafenelei și al vieții domestice, Courteline complectează portretul „grandeur nature" al micului burghez parizian.

Fără îndoială portretul acesta este încarcat de sarcasm și de dispreț. Courteline nu pierde ocazia să-și înțepe modelul oridecîteori poate. Il simți că rîde demulteori cu ciudă și amărăciune. Prostia omenească îl jignește. Micul burghez parizian îl exasperează. Dar îl cunoaște așa de bine, îl *cultivă* cu atîta îngrijire, încît îți dai sama că dacă n'ar mai exista acest mic burghez parizian Courteline ar muri de plictiseală. Și aproape s'ar putea spune că Courteline își iubește victima tot atît cît o urăște.

Pentrucă Courteline a fost el însuși un burghez parizian, vechiu parizian până în vîrful unghiilor, cu cafeneaua lui, și cu micile lui manii și ciudățenii. Dealtfel așa îl descriu toți cei care l-au cunoscut. Cineva scria, amintindu-și de el: „Nu putea să se urce într'un tramvaiu sau să intre într'un restaurant fără să aibă un conflict cu controlorul sau cu chelnerul". Acestea sînt maniere autentice de mic burghez parizian, care întotdeauna găsește că e tras pe sfoară și întotdeauna e dispus să protesteze și să ție un mic discurs cu aluzii politice și satirico-sociale.

Dar Courteline a fost înainte de toate un scriitor de rară valoare, creator de tipuri comice eterne, de o putere de observație și de o putere de viață neîntrecute.

Deaceia opera lui este sortită să trăiască mereu — cel puțin tot atît cît va trăi și micul burghez parizian — adică foarte multă vreme.—*Al. A. Philippide.*

Romînul și temperamentul metafizic

In ultimul timp s'au făcut în publicistica noastră sforțări lăudabile pentru definirea specificului etnic romînesc. Un spirit înclinat spre humor sănătos ar putea vedea în Caragiale un precursor al acestei mișcări intelectuale. Intr'adevăr, ținînd samă de remarca genialului sarcast că «avem și noi faliții noștri» s'ar putea crede că dragostea și nostalgia de posesiv autohton ne-a determinat să scotocim dacă nu există cumva și o psihologie *a noastră.*

Dar în afară de orice glumă, trebue să subliniem în toată tăria cuvîntului remarcabilele eforturi făcute cu intenția de a se schița și creiona fizionomia spirituală proprie Romînului. Atrăgînd atenția asupra acestui fapt, e departe de noi gîndul de a înșira în această măruntă însemnare concluziile și rezultatele care s'au putut obținea, să ne mărginim doar să amintim rolul covîrșitor pe care l-a avut discuția în jurul generației tinere în îmbogățirea materialului necesar acestei probleme.

Prin urmare, am început și noi Romînii să socratizăm — *mieux vaut tard que jamais,* — am început să simțim și noi fiorii de a ne cunoaște pe noi înșine. Toate bune și extrem de lăudabile, cu o singură condiție însă: să convină toți cercetătorii acestei probleme că există un fundament comun pentru toți, că sînt adevăruri eterne care nu pot fi neglijate și menite — mai cu seamă — să fie pivotul de plecare al tuturora. Printre aceste adevăruri veșnice, care nu pot fi în același timp admise de o tabără și refuzate de alta—fiindcă ar cădea în absurdul contradicției, sîntem perfect convinși că se găsește și ideia de „animal metafizic", ca atribut esențial și *sine qua non* în constituția omului în genere. Pentru a ilustra această convingere voiu lua două exemple chiar din publicistica romînească.

In primul rînd e vorba de afirmația d-lui D. I. Suchianu că *„Romînul nu e animal metafizic"* (în articolul asupra poeziei d-lui Arghezi, publicat anul în curs în numărul 2 al acestei reviste. Regretăm profund că circumstanțele vitrige în care lucrăm actualmente nu ne permit să folosim expresiile proprii ale autorului. Cetitorul să binevoiască a ne îngădui și scuza aceste citate din memorie). Cunoașteți argumentarea d-sale îndestul de ingenioasă și de subtilă. Iat-o. In poezia religioasă a d-lui Arghezi, Dumnezeu e totdeauna șfichiuit. Părintele ceresc îl agasează în cele din urmă pe poet, de-aici „o mică porcărie specific romînească". Dar lucrurile nu se opresc aici, ci intervine încă o considerație care transformă acest spectacol comic în unul profund tragic. Poetul Arghezi nu este un trubadur oarecare exprimînd simple capricii și curiozități personale, el este încarnația geniului național liric, de unde concluzia că dînsul exprimă adevărata fire a Romînului: sceptică, șmecheră și antimetafizică. La vestitele definiții care s'au dat Romînului — născut poet, bursier sau agent de siguranță—ar trebui deci adăugată și aceia că *„Romînul e un animal antimetafizic".*

De bună seamă că această afirmație contează în publicul intelectual și'n tinerimea studioasă atunci cînd pornește de la d. Suchianu, al cărui cuvînt prezintă totdeauna autoritate. Fără să intrăm în discuția postulatului folosit tacit de d-sa, învederat în aceia că o literatură oglindește la perfecțiune o societate, iar un poet exprimă geniul specific național — să chestionăm mai strîns o altă fațetă a problemei. Anume, se poate susține că în afară de culoarea pielii, de vîrstă, ten, sex, latitudine și longitudine, există în ființa umană întipărit adînc resortul animalului metafizic?

Ținem să insistăm asupra acestei chestiuni, fiindcă—după cum

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII IAȘI

am pomenit mai înainte—problema specificului psihologic romînesc e încă în discuție, așa că o premiză greșită ar fi fatală cercetării ulterioare. Răspunsul nostru ferm și răspicat este că omul—negru, galben sau alb, brun blond sau roșcat, înalt, scurt sau bondoc, locuind în Peru, Chili sau Afganistan—a fost, este și va fi etern un animal metafizic. Cum e absurd și imposibil ca Romînul să nu intre în vre-o tagmă din cele înșirate, rezultă că se bucură și el de această cinste de a fi botezat cu numele de animal metafizic.

Imprumutînd o expresie tipică a unui personaj din scrierile d-lui D. D. Pătrășcanu, ar rămîne să vedem «cum devine cazul». Iată constelația de idei pe care o socotim capabilă să dirijeze și să soluționeze această problemă.

Inainte de toate ne gîndim la faptul indubitabil pentru noi că *orice concepție de viață*—antimetafizică în genere, pozitivistă, burgheză sau sceptică în speță—*reprezintă cronologic o deslegare, o soluționare într'un anumit sens, o descifrare cu o anumită valoare și cheie a aspirațiilor metafizice inițiale.* O concepție despre lume și viață *ab ovo* și *ab intio* antimetafizică e tot așa de absurdă cum e cvadratura cercului, despre care Painlevé—mi se pare—ar fi spus cîndva că s'a rezolvat în sensul că... nu se poate rezolva. Aceiași vorbă de adînc spirit cred că trebue amintită și acelora care mai cred că mentalitatea antimetafizică ar caracteriza ființa umană.

Cum argumentarea unei chestiuni atît de delicate nu poate fi tratată în cadrul unei simple note—locul ei urmînd să fie într'un op de pură filosofie, să ne mărginim la cîteva cazuri ilustrative.

Mai întîiu unul pur abstract de matematică elementară. Se știe din Algebră că există așa numite ecuații de identitate care se pot satisface în aceiași măsură cu o serie indefinită de valori reale positive sau negative. Singurele rădăcini care nu rezolvă aceste ecuații sînt cele imaginare.

Figurat vorbind, am impresia că „animalul metafizic" *reprezintă* o atare ecuație de identitate, întrucît se poate *rezolva* printr'o sumă de rădăcini variate, y... *compris* valoarea „antimetafizic". Dar ca rădăcina „antimetafizic" să înlocuiască pe X într'un sistem de necunoscute, se impune apodictic existența prealabilă a lui X: *Q. E. D.*

Să înfățișăm însă un caz mai tangibil. Pentru aceasta mă voiu referi la al doilea exemplu de care pomenisem la început, anume la eseul „*Trecut și Viitor*" al d-lui Dan Bădărău (publicat anul trecut—mi se pare—tot în această revistă). D-sa subliniază magistral că toate eforturile omului în acestă viață se concentrează asupra dorinții de-a avea o casă sănătoasă, o hrană îmbelșugată și să fie lipsit de chinul pînii și neliniștei de mîne. Evident că în fața acestei conduite, romanticii și idealiștii vor tuna și fulgera învinovățind-o că-i lipsește nervul metafizic, blestemând-o și pecetluind-o de burgheză. Cum e posibil oare — se vor întreba nedumeriți ei — să astîmpărăm fiorii și clocotul năzuințelor supreme

metafizice hotărînd definitiv și irevocabil să nesocotim orice ideal și vis?—Cum e posibil oare—vor continua acești superbi și simpatici «cerșetori de azur» — să convenim să satisfacem țelul și datoria vieții noastre, hotărîndu-ne să avem femee frumoasă... să avem butoiu de murături la pivniță și vagon de lemne tăiate la magazie, dar în schimb să renunțăm eroic la armonia sferelor divine?!?—Aceasta e prea banal și prea burghez: nu-i pentru noi, vor încheia dînșii ditirambic și pompos. Mai mult încă. Prin prizma unilaterală și exlusivă a temperamentului lor vulcanic și fugos vor conchide că această mentalitate *nici nu poate fi posibilă*. Se vor înșela firește, căci lumea este în largă măsură așa cum este și nu cum am dori noi să fie. Meditația filosofică—senină, olimpică și imparțială—te învață că ecuația de identitate metafizică de care vorbeam se poate satisface cu aceiași ușurință cu valori idealiste sau burgheze.

Pentru a încheia această însemnare, să atingem tot incidental o întîmpinare foarte serioasă, care se poate aduce, și care ne-a fost chiar adresată personal de amicul Sorin Pavel—ideii noastre că urzeala omenească intimă e metafizică și cu toate acestea pot răsări din ea tocmai concepții potrivnice.

Răspunsul nostru este că acest proces e simbolic pentru tragicul destinului omenesc, el desvăluind forțele de creație și libertatea care sălășluește în adîncul ființii noastre.

Dacă am fi determinați mecanic și matematic de un *primum movens*, de bună samă că istoria cugetării ar înregistra numai sisteme strict și eminamente metafizice. *Varietatea și coloratura antimetafizică a unor sisteme filosofice este un indiciu prețios al libertății noastre interioare.*

Tragedia ia proporții cu atît mai sublime cu cît noi sezizăm această libertate numai prin jertfa comoarei personale, prin jertfa animalului metafizic.—*S. G.*

Colaborare occidentală

Consecventă atitudinei ei de europenizare a țării noastre și de stabilire a unui contact cît mai strîns cu țările înaintate ale apusului, „Viața Romînească" și-a asigurat colaborarea mai multor spirite eminente din Apus. După articolele inedite, scrise anume pentru noi, ale d-lor P. Painlevé, E. Wanderwelde, Prințul Rohan, Greenwood etc., vom publica și altele care ne sînt promise și pe care cetitorii noștri le vor ceti în decursul anului viitor.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

I. Al. Brătescu-Voineşti, *Firimituri*, Ed. Cartea Romînească Bucureşti.

Maestrul iubit şi popular al nuvelii romîne, cu atîta însufleţire sărbătorit anul trecut de numeroşii săi admiratori din întreaga ţară nu a publicat în vremea din urmă decît bucăţi puţin însemnate şi răzleţe, de un caracter mai mult fragmentar. Volumul său recent, intitulat „Firimituri" cu delicata şi cunoscuta modestie a scriitorului, e alcătuit din acestea.

In ce priveşte evoluţia literară sau tehnică a d-lui Brătescu, volumul nu conţine desigur multe pagini, deosebite sau noi.

In pragul bătrîneţii, creatorul lui „Pană Trăsnea" „Neculăiţă Minciună", „Călătorului îi şade bine cu drumul" pare a fi renunţat la efortul estetic, care a dus la aceste realizări perfecte ca adîncime, substanţă şi concentrare, pentru acel, neasămănat mai redus, al efuziilor sentimentale sau al schiţei uşoare, inspirată de actualitate şi cu un substrat mai mult anecdotic.

Regăsim totuşi în scrisoarea I către M. Sadoveanu şi care începe atît de patriarhal „mult iubite şi prea cinstite cucoane Mihai", o pagină minunată de fin umor, unde nimicnicia gloriei literare faţă de popularitatea şi notorietatea barbatului politic e minunat ilustrată de omul de serviciu dela băile Eforiei, Neculai, care deşi primeşte săptămînal bacşiş dela d. Brătescu, îl confundă cu un oarecare d. Segal. „Auzi dumneata: domnul Segal: Ptiu! ca să nu-i zic mai rău".

„Maxima virtus" e deasemeni o excelentă schiţă, în care figura lui nenea Leon Căliman, partizan al neutralităţii înaintea războiului, defaitist şi aproape germanofil în timpul lui, amic entusiast al Franţei după victoria Antantei şi exemplar tipic al adaptabilităţii desăvîrşite la împrejurări a politicianului romîn, e desenată cu o pătrunzătoare şi delicioasă ironie.

Pescar pasionat cu undiţa (ca şi d. Sadoveanu de altfel) în zilele de vacanţă, d. Brătescu evoacă cu rară savoare în „Minune" plăcerile acestei îndeletniciri, practicate în ţara noastră, afară de pescarii de meserie, doar de lăutari şi bărbieri. „Eu unul nu mă mîndresc, dar nici nu mă ruşinez că sînt pătimaş pescar. Pe ţărmurile apelor, ori pe luciul lacurilor am trăit ceasuri de fericire şi încîntare, pe care în zadar le-am căutat aiurea. Şi mai mărturisesc că tot ce am scris, acolo pe marginea apelor l-am cugetat. Acolo, gîndul aiurea sădit în mintea mea, încolţea, creştea, înflorea. Acolo şi numai acolo puteam găsi cuvîntul din urmă ce în zadar mă chinuiam să găsesc aiurea". Semnificativă şi în unele privinţi curioasă faţă de restul operei sale, e bucata finală „O furtună trecătoare".

Deşi unul din cei mai cetiţi şi iubiţi dintre povestitorii noştri, d. Brătescu se bucură de cîtva vreme, de antipatia adesea făţiş exprimată a unora din scriitorii tineri. Reprezentanţi ai unei generaţii înclinate spre un fel de neoromantism în care senzaţia, imagismul luxuriant, obscuritatea, misterul, ca şi tonul agitat şi violent, sînt mai ales preţuite, ei nu pot gusta pe acest scriitor clasic sobru, măsurat, de o cristalină limpiditate. Equilibrul sufletesc şi seninătatea acestuia le repugnă; iar în lirismul şi în delicateţa lui de sentiment nu văd decît o fadă dulcegărie.

Atitudinea d-lui Brătescu faţă de aceşti stegari ai literaturii noi, apare în felul cum e înfăţişat poetul Sixt Pandeliu, personaj lipsit de orice jenă şi de o ironie răutăcioasă, autor de versuri bogate în imagini şi rime uimitoare şi nouă dar brutale, veninoase, iconoclaste, cu un vocabular trivial şi obscen. Considerînd arta, nu ca un agrement ci ca un instrument de prefacere şi născut în vremea aeroplanului şi a telegrafiei fără fir, acest poet e însetat de o notorietate accelerată şi răsunătoare. „Admiraţia nu trebue capatată, spune el, ca o pomană, ci smulsă ca o biruinţă".

D. Brătescu, cu alte idei, bine înţeles, asupra artei şi admiraţiei, nu are decît cuvinte de revoltă împotriva acestei literaturi, după d-sa diabolice, care nesocotind cu persistenţă cerinţele ideale ale sufletului şi nevoia lui de lumină, bunătate şi mîngîere, întreţine setea de scandal a cetitorului şi îl face astfel, mai rău.

Fără a lua, cît de puţin parte, intr'un proces, natural de altfel şi care va continua să rămînă deschis, între generaţii, temperamente şi origini sociale deosebite sau opuse, (D. Brătescu descendent al micii boerimi e unul din puţinii aristocraţi care au mai rămas în literatura noastră, pe cînd poeţii ca Sixt Pandeliu de plebeiană şi umilă extracţie sînt în genere declasaţi şi proletari ai condeiului) semnalăm aceste pagini incisive care adaogă unele trăsături fizionomiei de scriitor a d-lui Brătescu, ca un interesant document literar.

Octav Botez

* * *

D. Ciurezu, *Răsărit*, poezii, ed. «Scrisul Romînesc», Craiova.

Veritabila poezie devine din ce în ce mai mult o plăcere rară. Rar întîlnită. Ești redus să recitești mereu aceleași vechi admirații și să-ți știi pe de rost cei cîțiva poeți pe care i-ai iubit întotdeauna. Le deschizi volumul și n'ai nevoe decît să revezi titlurile pentruca toate poemele să-ți vie în minte, vers cu vers, și dela început până la sfîrșit. Asta îți știrbește plăcerea și ai vrea să le fi uitat pentru a le putea din nou ceti și pentru a avea din nou fiorul delicios al surprizei. Deaceia ești cu atît mai bucuros, dacă, deschizînd o carte, încerci această impresie, devenită și mai rară cînd meseria te obligă să cetești atîtea indezirabile mediocrități.

Volumul de poeme «Răsărit» al d-lui D. Ciurezu oferă prilej unor astfel de surprize. Cu atît mai mult cu cît nu este recent și a fost, la apariție, salutat de o tăcere aproape ostilă, a cărei explicație îmi scapă și pe care o constat, numai, cu tristă mirare.

O carte de primăvară sufletească. O carte de bucurie caldă în fața vieții:

Am dat cu mîna crengile 'ntr'o parte
Ca să privesc cum soarele răsare,
Cum crîngul tot, neliniștit tresare,
Cînd dimineața apele-și împarte...

. . . .

Cădea lumina caldă 'n picuri grei
Și-mi înflorea pe umeri și pe mîni,
Simțeam subt tălpi izvoare de fîntîni
Cum se trudesc să iasă 'n calea ei...

Un suflet înfrățit cu pămîntul și cu natura sălbatică. O *dorință* de contopire cu elementele primordiale ale firii. O dorință sinceră, spontană, fără nici un suport cerebral, fără sprijinul factice al niciunei intelectualități livrești și prăfuite. Poezia lui Ciurezu, o simți țîșnind din izvorul cîntecelor populare. Nimic voit în asta. Nu este o «întoarcere» ci o izbucnire naturală, un drum pe care sufletul nu și l-a impus, nici nu și l-a creat. Nici-o manieră, nici un manierism. Ciurezu e poet într'un sens uitat astăzi, poet ca cel din versurile lui Goethe:

Ich singe, wie der Vogel singt,
Der in den Zweigen wohnet,
Das Lied, das aus der Kehle dringt,
Ist Lohn, der reichlich lohnet...

Raritatea poeziei lui Ciurezu stă în această spontaneitate a inspirației și în această primitivă puritate a izvoarelor lui de inspirație. Formula poeziei «cerebrale» pare să fie aplicată astăzi aproape unanim, pretutindeni. Mai mult ca oricînd, astăzi, natura în artă este privită cu ochi de citadin. Este, fără îndoială, un efect normal al mersului actual al civilizației. Cultura însamnă prea mult orășenizare. Arta urmează și ea același drum. Poezia orașelor (sau, mai bine, poezia orășenească) este cultivată tot mai mult. Și poate că acest lucru e în dauna poeziei. In orice caz poezia orășenească distruge și înlocuește o poezie cu care omenirea se obișnuise de mii de ani, poezia naturii. N'am ajuns încă în acele vremi ale viitorului cînd această poezie a naturii va fi dispărut, se va fi stins, va fi fost uitată. Sîntem încă, la epoca noastră, între două ere. Și ne simțim încă sensibili la vechea poezie milenară. Este, în această privință, semnificativă «întoarcerea» la primitivism la sursele populare, la arta neagră și așa mai departe. Dar cît de artificiale sînt aceste «întoarceri»! Ele depășesc întotdeauna măsura, niciodată nu ajung la nivelul trebuitor, și poetul cult de astăzi care încearcă să cînte „simplu" ca pasărea lui Goethe se trezește bîlbîind artificial și ridicul, scoțînd strigăte informe de eră quaternară.

Toate aceste considerații nu sînt valabile pentru Ciurezu. Din această cauză poezia lui este o realizare surprinzătoare și rară. Nici o sforțare, nici o căutare în cîntecul lui. O poezie a naturii simțită cu suflet adînc și ochi limpezi, o poezie de om al naturii nu de orășean excursionist:

Am înfruntat asară rîu 'n not
Și m'am pierdut în luncă prin lăstari,
Simțind mereu un joc de ape mari
Pe trupul meu întărîtat de 'not...

. . . .

Am speriat o ciută de pe mal
Care 'n genunchi căzuse să s'adape,
Am ascultat cum murmurul de ape
Se 'ndoae surd pe umerii de mal.

Și mi-a venit atuncea să m'aplec
Să-i miros urma suptă de pămînt,
Să gem prelung cu nările în vînt
Și 'n fundul vieții mele să m'aplec.

Să mă 'mpletesc în șipotul pădurii
Ca fluerul de merlă pe 'nserat.
Să simt zvîcnind în trupu-mi desbrăcat
Sălbătăciuni din sufletul pădurii...

Ceiace este curios în această poezie este că sentimentul primitiv și puternic, simplu și clar, își găsește exprimarea într'o formă care cunoaște toate resursele artei poetice. Ciurezu cunoaște va-

loarea muzicală a cuvintelor. Este conştient de forma pe care o întrebuinţează. Nimic din neglijenţa poeţilor sămănătorişti de acum un sfert de secol. Inspiraţia lui, rustică şi populară, se combină cu o expresie iscusită şi savantă, fără ca acest lucru să ofere un contrast desagreabil sau să dee o impresie de artificial, de căutat. Poate, numai, pe alocurea, cîteva vorbe şi expresii dialectale neîndestul de dozate. Dar asta nu strică tonalităţii generale, care rămîne perfectă.

Şi, acum, aşi fi curios să văd cum acest poet (autentic printre atîţia nechemaţi) are să cînte oraşul—la care *va trebui* să ajungă, aşa cum cer vremurile. Va fi o evoluţie, o desrădăcinare sau (mult mai probabil) o complectare?

Al A Philippide

* * *

Cezar Petrescu, *Simfonia fantastică,* Roman, Ed. Naţională S. Ciornei, Bucureşti.

Prozatorii noştri care s'au impus atenţiei publicului după războiu, adică în ultimii zece ani sînt hotărît superiori celor din generaţia anterioară, cu excepţia doar a lui Sadoveanu, în ceiace priveşte fecunditatea, îndrăzneala, varietatea producţiei.

Şi d. Cezar Petrescu pare a întrece chiar pe d-nii Rebreanu şi Ionel Teodoreanu, în această privinţă.

După cele două volume compacte din „Intunecare" opera prin care d-sa s'a afirmat cu deosebire, vastă şi animată frescă a războiului şi a principalelor aspecte ale societăţii romîneşti actuale avînd ceva tolstoian prin amploarea concepţiei deşi în ce priveşte factura şi personajele, romanul e mai mult balzacian, D. Petrescu dă la iveală afară de „Simfonia fantastică", un volum de nuvele cu caracter psihopatologic „Omul care şi-a găsit umbra", unul de foiletoane, „Carnet de vară", publicînd în acelaşi timp în „Adevărul literar" romanul „La Paradis general" divertisment din atmosfera bohemă a Iaşului înaintea războiului.

D-sa mai anunţă un roman cu materie din regiunile petrolifere „Aurul negru" şi nu trebue să uităm că dezvoltă în paginele unui cotidian răspîndit o activitate ziaristică, bogată în articole polemice şi adesea remarcabile esseuri.

In contrast desăvîrşit cu „Intunecare", în care creaţia obiectivă a personagelor şi pictura ambianţei sociale e pe primul plan „Simfonia fantastică" e un mic roman din aceiaşi categorie cu „Ciuleandra" d-lui Rebreanu, adică analiza fidelă şi minuţioasă a unui caz patologic şi studiul clinic, am putea zice, a unei detracări mentale progresive, urmărită în toate fazele ei.

Profesorul universitar şi filologul cu renume Grigore Stolnicu, deşi născut din părinţi sănătoşi, are totuşi în linie indirectă o ereditate cam încărcată: un moş alcoolic, o mătuşă nebună. Surmenat, el se simte uneori irezistibil solicitat de unele îndemnuri necugetate sau absurde: acel de a distruge o oglindă veneţiană de

preţ, de a vorbi la telefon cuvinte fără de rost unui număr oarecare, de a prinde musca de pe chelia vecinului din faţă, la un concert.

Alarmat de aceste imboldiri insinuante şi neexplicabile, el consultă un coleg psihiatru care-i recomandă repaos, hidroterapie, voiaje. Dar acestea nu-i folosesc la nimic, căci tulburările psihice iau forma unei obsesii mai grave, atunci cînd în creerul profesorului încolţeşte subit după vagi indicii, bănuiala că soţia îl înşeală cu asistentul.

Procedînd în consecinţă, nenorocitul îşi izolează soţia şi o chinueşte, persecutînd în acelaşi timp pe asistent. In zadar, psihiatrul căruia îi mărturiseşte năcazurile intime îi demonstrează că bănuiala e neîntemeiată, nefiind decît produsul stării lui morbide. Convins o clipă, el pune în curînd la îndoială diagnosticul psihiatrului şi oscilînd mereu între ideia fixă care-l tiranizează şi senzaţia obscură că mecanismul său psihic nu funcţionează normal, existenţa lui devine, tot mai mult, un joc chinuitor şi spasmodic. Izvorîtă mai mult dintr'o concepţie aprioricâ decît din experienţa vieţii şi susţinută de o conştiincioasă documentare medicală şi psihiatrică „Simfonia fantastică", conţine totuşi numeroase pagini de observaţie ascuţită şi de analiză lucidă şi e incontestabil compusă cu o deosebită abilitate artistică.

Influenţa literaturii ruse care continuînd calea deschisă de Dostoiewsky se complace în asemenea teme, penibile şi chinuitoare, e vizibilă, deşi fibra mistică ca şi mila pentru mizeria morală, atît de obişnuite în romanul slav sînt cu totul absente din romanul d-lui Petrescu. Căci atitudinea autorului, în această operă cerebrală şi de un raţionalism uscat şi rece, samănă mai degrabă cu acea a unui om de ştiinţă, urmărind atent şi impasibil desfăşurarea unui caz curios, fără a fi înduioşat o singură clipă.

Din felul cum sînt schiţate, sumar, deşi cu o suficientă precizie, mai ales vizuală, personajele secundare: firava şi molia Amelia, ridicolul şi pedantul asistent Nerone Creţeanu sau zglobia şi superficiala studentă Monica Harabagiu se desprinde doar o ironie tăioasă, crudă, dispreţuitoare.

Octav Botez

* * *

M. Carp, *Studiul Limbii Romîne în şcoala secundară:*
Cetire, Compunere, Gramatică p. cl. I.
Cetire, Compunere, Gramatică p. cl. II.
Cetire, Compunere, Gramatică p. cl. III.
Cetire, Literatură şi Stil, Compoziţie p. cl. IV.

D. M. Carp, apreciatul profesor dela Liceul Internat din Iaşi, a intreprins alcătuirea unui curs de Limba Romînă pentru şcolile secundare, din care a tipărit acum primele patru clase.

Revista noastră nu a avut în obiceiurile ei pe acela de a recenza manuale didactice.

Se va mira cetitorul dacă ne vom ocupa acum de cărțile acestea ?

Îi vom spune sincer că tocmai manualele d-lui M. Carp au fost acele care ne-au făcut să ne punem problema recenzării cărților de școală.

Manualele acestea s'au tipărit aici, subt ochii noștri, și luînd de curiozitate o coală la întîmplare, ne-am simțit prinși, și am urmărit apoi, coală cu coală, cu interes tot mai mare, aceste lucrări care nu erau alcătuite pentru noi. Și ni s'a părut că ar fi păcat să nu putem vorbi de ele, să nu putem atrage asupra lor atenția profesorilor.

Și ne-am întrebat: ce facem ?

*

In general, manualele didactice privesc Ministerul de Instrucțiune care le dă „aprobarea" și pe profesori care își aleg pe cele ce le cred mai bune.

Dar cu manualele de Limba Romînă lucru se schimbă. Acestea interesează literatura țării. Cu ajutorul lor, copilul din școală ia contact cu producțiunile literaturii, cu ele își dezvoltă—ori își înnăbușă !—gustul pentru cetit și puterea de apreciere. Viitorul cetitor este în parte produsul manualului de Limba Romînă, și al profesorului respectiv. Cît vor fi știut acești doi factori să-l facă fericit la atingerea cu literatura,—atît de pasionat cetitor va fi, odată eșit din școală, fostul elev.

Manualele de Limba Romînă ne interesează dar direct, intră oarecum în atribuțiunile noastre.

Că nu ne-am ocupat până acum de acest fel de lucrări ?

Dacă nu am simțit îndemn !

*

D. M. Carp, care a dat candidaților de bacalaureat acel salvator compendiu de *Limba Romînă* atît de bine primit în cercurile literaților și profesorilor,—a înțeles și acum să ridice manualul de Limba Romînă la rolul de instrument *pentru dezvoltarea gustului literar.* Bucățile date de d-sa pentru lectură sînt, după cum cu drept cuvînt spune unul din membrii comisiunii de cercetare a manualelor didactice, d. C. Alexandrescu: *„alese cu un gust deosebit și constitue aproape o inovație îndrăzneață, față de tipicurile de până acuma".*

Iată și cheia care deleagă întrebarea : dece ne ocupăm acum, pentru prima oară, de niște manuale didactice ?

Da, ceia ce ne-a isbit în manualele d-lui Carp este *inovația*, smulgerea din *tipic.*

Inovația în toate :

Inovația de a da bucăți din *adevărați* scriitori, inovația de a preda elevilor *„formele gramaticale în legătură cu fondul sufletesc al limbii"*, inovația de a înlocui definițiile abstracte prin *„redarea descriptivă și analitică, care pătrunde în structura intimă a limbii"*, și mai ales inovația, mare de tot, de a alcătui pentru elevi o alegere de cărți *„Biblioteca școalei secundare"* care să-i ducă astfel din clasă în clasă, în cît la absolvirea liceului, aceștia să fi cetit tot ce-i mai de valoare în literatura noastră și trebue să constitue bagajul literar al unui om cu cultură licealā.

*

Avem impresia că manualele d-lui M. Carp aduc o undă de aer curat în atmosfera îmbîcsită a claselor. Parcă vedem pe elevi înviorați, sorbind cu lăcomie paginile de adevărată literatură romînească și sîntem încredințați că elevii manualelor d-lui Carp vor fi viitori cetitori pasionați ai literaturii noastre.

Până acum, manualele școlare erau parcă făcute anume pentru a îndepărta pe elevi de literatura romînă, pentru a le înăbuși gustul cetitului.

D. Carp face din ora de Romînă o atracție și din lectura în școală o desfătare.

Răspîndite, astfel de manuale vor contribui la lărgirea cercului de cetitori. E tocmai ceiace nu s'a făcut și trebue făcut, pentru ca să nu mai căutăm „criza cărții romînești" în concurența cărților străine, în negligența ori nedestoinicia librarilor, în lipsa de colportaj, etc. Căci „criza cărții" e criza de cetitori.

Iată de ce ne-am simțit datori să vorbim de aceste manuale didactice, în această rubrică.

Avem un singur regret: că d. Carp nu a întreprins mai de mult o astfel de lucrare salutară pentru școală și pentru literatura noastră.

V. R.

* * *

Sommerset Maugham, *Le sortilège maleis*, Libr. Ernest Flamarion, Paris, 1929.

Literatura fantastică, în care a excelat nu Poë, Hoffman, Ewers și mai recent chiar R. Kipling, a găsit azi un nou reprezentant în romancierul englez *Sommerset Maugham*, nu se asamănă însă până la pastișă cu predecesorii săi. Spre deosebire de ei, el nu cultivă miraculosul în sine ci mai curînd ca o ultimă salvare în lanțul unor incapabile împrejurări de viață. Mai mult chiar: dacă un Hoffman putea să scrie povestiri extraordinare—închis în camera sa—prin simplul joc al fantaziei excitate, nu același lucru se poate spune despre scriitorul ce ne atrage azi atenția.

Maugham a trăit viața pe care o descrie. A simțit vîltoarea arzătoare a deșertului și izolarea adesea chinuitoare în mijlocul unui popor a cărui viață i-a impus uneori renunțarea și abdicarea

dela viaţa sa, pentru a fi al lui. Fără această supoziţie nu ne-am putea explica acea minunată înţelegere a temperamentului, manifestărilor de viaţă şi – într'un singur cuvînt—al sufletului acela exotic, atît de deosebit de cel european. Maugham nu mai e cetăţean al lumii occidentale, civilizate şi rafinate, ci aparţine orientului simplu şi blînd, dar neînţeles în interioritatea vieţii sale miraculoase, *„La sortilège maleis"* nu este totuşi o colecţie de povestiri fantastice.

E mai curînd o admirabilă descriere de viaţă, în care apar o lungă serie de atitudini complect deosebite de ale noastre. Dacă aşi putea exprima precis acest caracter, aşi spune că nu miraculosul, ci exoticul—subt toate aspectele sale—constitue distincţia acestor povestiri excepţionale.

Şi totuşi, S. Maugham are şi o anumită trăsătură fantastică. E etalarea misterului.

In faţa inexplicabilului păstrăm în genere o atitudine de respect prin ascendentul, pe care incomprehensibilul îl are asupra înţelegerii simple şi exacte. E aci tocmai acea atitudine care inspiră religiozitatea şi superstiţia. Şi tocmai acesta e scopul, care apare din cînd în cînd în paginile scriitorului englez. Nu povestirea unor împrejurări abia imaginabile, ci prezentarea unor situaţii rar întîlnite, pentrucă însăşi viaţa care le oferă este atît de departe de noi.

Dar oricît de deosebită, această viaţă apare impresionantă şi atractivă. Nu lipseşte astfel nici tentaţia, pe care o trezesc călătoriile întinse şi primejdioase, nici presimţirea abia întrezărită a liniştii neturburată frequent de obişnuitele perspective şi planuri de activitate.

Maugham ne prezintă rînd pe rînd calmul senin al omului care trebue să moară pentru a împlini blestemul femeii părăsite pe pămîntul malaez (Pand A.). Incordarea, pe care o întreţine zilnic evoluţia neaşteptată a unui uşor accident organic, e obsedată şi tot atît de chinuitoare pentru însoţitorii săi ca şi pentru cetitorii acestei povestiri.

Şi nu odată m'am întrebat dacă femeia care şi-a ucis soţul, pe care nu îl putea apăra în contra viciului ce îl cuprindea inevitabil, nu-şi datoreşte vigoarea unui act—brutal până la revoltă—climei excesive ce ascute nervii până la tortură şi transformă sensibilitatea blîndă şi raţională—în pasiune iraţională şi arzătoare (avant le guarden—party).

Dar S. Maugham a ştiut să introducă variaţie în această lume excepţională. Unitatea atitudinelor ca şi identitatea de forme şi manifestări vitale ar fi dus inevitabil la uniformitate şi enervantă plictiseală. De aceia el a prezentat alături de viaţa de muncă, luptă şi sforţare şi un aspect de linişte, indiferenţă, rigiditate oficială şi ceremonioasă. Cetitorul înţelege perfect că aci ca şi în mijlocul oceanului, pe continentul izolat de lumea civilizată şi populat de oameni atît de omogeni sufleteşte, oricine îşi poate creia aceiaşi

viaţă cu condiţia de a renunţa la complexitatea şi proporţiile unei lumi exagerate în amploarea ei („Un poste dans la brnove").

Şi cît de captivantă e acea chinuitoare bănuială, pe care unul în trupul căruia curgea sîngele european alături de acel malaez—nu poate să o reţie până în clipa în care se desvăluie complect („La grutte joune").

*

Sommerset Maugham este un scriitor complex şi variat.

Povestitor de talent şi om de întinsă cunoştinţă a vieţii, el oferă cetitorului aspectele multiple ale unei lumi necunoscute—cu simţul realităţii şi sentimentul tragicului trăit.

Este mai mult decît un rar povestitor; căci în rîndurile sale se strecoară cu abilitate culoarea exotică, întărită de miraculosul lumii misterioase pe care o descrie.

Mircea Mancaş

* * *

Serge Ivanov, *La famine en Russie*, Paris, 1928.

Iată o carte, ce prezintă pe marginea recentei epopei contemporane—revoluţia rusă—o tragedie, cum rar se poate întîlni în viaţa popoarelor şi a civilizaţiilor.

Autorul ei a fost martor ocular al grozăviilor prezentate; altfel, am avea tot dreptul să nu credem aceiace ne apare încă de domeniul fanteziei. Şi totuşi oricît de necesară ar fi această iluzie a vieţii, care nu poate accepta indiferentă diminuarea ei prin atîtea împrejurări fatale,—realitatea descrisă în paginile acestei cărţi nu poate fi pusă la îndoială.

Serge Ivanov a făcut fără îndoială un bun serviciu umanităţii,—concepută ca unitate spirituală de aspiraţii şi mijloace de luptă împotriva teribilelor lovituri ale naturii,—dar talentul său realist şi intens, analitic şi precis, ne infiltrează adînc—cu puterea de convingere a omului de hotărîre şi faptă, impresia chinuitoare a epocilor de accentuată mizerie, din nefericire atît de des întîlnită în istoria popoarelor.

Dar mai întâiu de toate—trecînd peste orice consideraţie de sensibilitate şi sentiment – cartea lui S. Ivanov este o lucrare de aleasă informaţie.

Trebue să recunoaştem că pentru timpul în care a apărut şi conţinutul de informaţie sigură şi precisă, pe care îl desvălue, aceasta e o calitate rară. Cu atît mai mult cu cît orice epocă de provizorat, care oferă aspecte extreme şi atinge clipe de primejdie excesivă, rămîne de cele mai multe ori în penumbra uitării voite sau a dezinteresării intenţionate.

Dar sufletul uman vibrează mai curînd la sensibilitatea durerii, decît la aceia a plăcerii satisfăcute, căci instinctul de conservare şi evitare a dispariţiei e mai adînc decît acel al comple-

titudinii de viaţă. De aci, strigătul disperat al omului în faţa ororilor pe care le constată cu tensiunea propriilor nervi şi le suportă cu ultimele resurse de rezistenţă ale organismului.

Aceasta cred e explicarea apariţiei unei cărţi atît de profund umană.

S. Ivanov a privit atent, a observat şi a zugrăvit realitatea care i-a biciuit simţurile şi nervii. Cartea sa conţine—alături de povestirea exactă a unor fapte de un tragism sguduitor—admirabile croqui-uri, ce le ilustrează cu expresivitate.

Dar poate nu aceasta e însuşirea ei esenţială. Valoarea unică a acestei cărţi este valoarea unui document viu, e certitudinea exactităţii. Cetească oricine clipele înspăimîntătoare de dezagregare a organismului şi dezorganizare a spiritului, şi va rămîne înmărmurit în faţa scenelor de canibalism, şi de omor, înfăptuite cu cea mai pură candoare—nu din necesitatea de a distruge, ci din aceia mai constrîngătoare de a trăi.

Mult timp am stat fără să înţeleg nimic din această mizerie îngrozitoare, pe care mintea nu o credea posibilă, acum, în mijlocul unor popoare ieşite din faza primitivităţii sanguine.

Şi totuşi acesta e un colţ de realitate vie. Povestitorii lor sînt simpli oameni de ţară, martori oculari ai grozăviilor săvîrşite, copii ce nu ştiau să mintă, bătrîni albi de necazuri şi suferinţă oribil trăită.

Ca să străbaţi atent paginile acestei cărţi îţi trebue sensibilitate rezistentă şi perseverentă răbdare. Dar ca să fi străbătut prin mijlocul lumii îngrozitoare pe care a descris-o, autorul a trebuit desigur să suporte martiriul complect al sensibilităţii morbide în faţa atîtor atrocităţi viabile.

Diminuată până la indiferenţă, emotivitatea sa a pierdut clipă cu clipă intensitatea care apare activă numai în cîteva momente caracteristice. După propria-i mărturie, în faţa ororilor pe care le-a simţit de aproape, nu mila ci groaza şi mai ales desgustul e sentimentul, pe care îl resimţea mai ades. Falimentul sensibilităţii şi al milei în faţa suferinţii, iată în adevăr tristul bilanţ pe care îl atinge groaza, pericolul imens şi descompunerea vieţii umane—simţite prea de aproape!

*

Dar în cartea lui Ivanov există—pe lîngă aceste îngrozitoare tablouri, minunate descrieri de credinţe, de obiceiuri, superstiţii şi erezii—luate din viaţa unui popor bătrîn şi simplu, pe care sărăcia şi lupta teribilă a vieţii l-a silit la o fază de întîrziată primitivitate.

Şi uitarea se aşterne peste groaza care adoarme o clipă, pentru a izbucni din nou ca un perpetuum refren pe marginea poemului acestei vieţi rudimentare.

S. Ivanov descrie atunci natura cu atita dragoste şi redă simplitatea vieţii de stepă cu atît talent, încît în locul scriitorului aspru, bolnav şi îngrozit, întrezărim un suflet viu, spontan şi pasionat iubitor al vieţii.

Subt acest nou aspect, cartea lui Ivanov nu mai e numai un document istoric, ci şi unul de aleasă valoare literară.

Mircea Mancaş

* * *

Lion Feuchtwanger, *Le Juif Süss*, Albin Michel Editeur, Paris, 1920.

In galeria figurilor literaturii contimporane *Lion Feuchtwanger* este un exemplar excepţional şi unic.

Viaţă sbuciumată şi chinuită de ideia reprezentării unei lumi, pe care a privit-o cu inofensivă atenţie şi obiectivitate de cercetător onest şi răbdător, existenţa acestui observator desăvîrşit a sfîrşit printr'un desnodămînt fatal.

Realitatea, pe care cei mulţi nu au văzut-o cu aceiaşi ochi şi cu egal simţ de fină şi amănunţită observaţie, le-a apărut brutală şi deformată în tot ceiace avea ea mai caracteristic. Lipsită de iluzia, în care ne închidem adesea printr'o binevoitoare sugestie conştientă, opera lui Feuchtwanger a apărut—nedreaptă şi profund răscolitoare de pasiuni ascunse şi adormite.

Şi Feuchtwanger a rămas un celebru necunoscut, învăluit de o indiferenţă care sfîrşeşte întotdeauna prin acea obişnuită dispariţie lentă asemenea unei lumi de vise din viaţa de narcotizare continuă a unui opioman.

*

Feuchtwanger nu a descris viaţa contemporană sbuciumată şi divizată între instinctul brutal al posesiunii cu orice preţ şi existenţa clocotitoare de pasiuni nestăpînite. Nu a descris-o şi totuşi aceleaşi caractere apar şi în fragmentul de viaţă complicată, dar reală până la naturalismul desăvîrşit, pe care a zugrăvit-o.

Viaţa marilor seigneuri cu intrigile şi rivalităţile princiare din sînul societăţii germane a sec. XV-lea i-a fixat atenţia. Şi Feuchtwanger a observat cu un atît de rar simţ al realităţii şi cu o fineţă atît de pătrunzătoare, încît în paginile acestei cărţi se cuprinde o vastă epopee de viaţă reală, pe care epoca modernă de mai tîrziu a transformat-o radical.

Lion Feuchtwanger nu este un mare stilist. La dificultatea, pe care în mod firesc o trezea subiectul preferat, se adaogă această lacună a personalităţii sale de scriitor. Nu e un creator de stil; imagini, expresii neîntîlnite, valorificarea cuvintelor neuzitate, acestea sînt calităţi pe care nu le găsim în opera sa.

Dimpotrivă, un stil masiv, greoiu, lipsit de violenţe dar şi de

acea caracteristică blîndețe dulceagă a romanelor de pasiuni erotice exagerate. In acea atmosferă de întunecată gravitate, ce este atît de asemănătoare cu sobra viață feudală, pe care o descrie, este atîta înțelegere, atîta realizare viabilă, încît—uitînd distanțele în timp și însușirile vieții de azi—te simți purtat cu egală satisfacție, în lumea care îți oferă o vastă frescă a umanității de altă dată.

Viața în massă ca și aceia individuală sînt disecate în ochii săi cu egală ușurință și obiectivitate complectă.

E poate această atenție obiectivă, cea mai însemnată dintre toate însușirile sale. Nimic fals, nimic artificial, nimic care să frapeze prin inutilitatea lui. Peste tot acea atmosferă caracteristică și dominantă prin realismul și vigoarea ei.

Feuchtwanger a creiat un singur tip caracteristic, pe care îl prezintă cu preocuparea vădită de a-l analiza sub toate aspectele; e Süss evreul. Dar niciodată nu apare singur ori izolat acest incomparabil exemplar de forță excepțională; viața sa în întregime e încadrată în zbuciumul organismului uriaș, pe care îl oprea viața economică a Europei mediocre.

Süss este singurul dominant în mijlocul acestei vieți complicate, primejdioase și dificile. Unul s'a devotat prințului de coroană al unei anumite confederațiuni de state germane el devine instrumentul indispensabil de viață al acestui bun luptător, dar slab om de convingeri; și odată cu fiecare act, ce întărește domnia prințului interesat în ascensiunea-i politică vertiginoasă, Süss își fortifică – până la a deveni inespugnabil situația sa de fin om de afaceri și subtil financiar.

Evreul Süss este un prototip de inteligență practică modernizată. Devotat și servil în fața protectorului său, dela care obține favoruri regale, este în fond un cinic abject și brutal. El nu ucide, dar lovește pe cei mari, umilește pe cei mici, constrînge la mizeră existență pe adversari și desonorează pe rivalii necunoscuți, sfărămînd fericirea intimă conjugală sau individuală.

Dacă nu ar trezi un sentiment de admirație pentru inventivitatea și ingeniozitatea-i plină de abilități, fără îndoială ar provoca numai dispreț și ură acerbă. Dar în mijlocul vieții, pe care o modelează și îmblînzește în formele ei rigide și brutale, personalitatea evreului Süss apare caracteristică și proeminentă ca un geniu chinuitor și rău, dar organizator și constructiv, ce prezintă reale însușiri ale unei vieți superioare.

Mircea Mancaș.

Revista Revistelor

Magia civilizaților și necivilizaților

Impotriva teoriei lui Levy-Bruhl și a discipolilor săi, care declară că sălbatecul are o mentalitate cu totul diferită de a noastră, o psihologie unde elementul credință predomină asupra elementului rațiune, se ridică alți sociologi ca depildă Raoul Allier („Les non civilisés et nous") care arată cum viața sufletească a celor mai înaintate națiuni este încă plină de credinți magice, vrăjitorie, superstiții diverse. Afară de cîteva personalități geniale, dominate de rațiunea științifică — adevărați sfinți laici absolut excepționali, al căror număr îl putem aproape număra pe degete—încolo nu există oameni exclusiv logici, pozitivi. Este o simplă chestiune de grad care ne distinge de sălbateci. Dar identitatea psihologică și morală a naturii omenești este un fapt esențial și indiscutabil.

(Dr. J. H. Probst. *Revue Internationale de Sociologie).*

Noile tendințe ale Dreptului constituțional

Este de esența dreptului Constituțional de a manifesta tendințe internaționale. Astfel, chiar în constituții mai vechi putem constata aceasta. Constituția din 1791, titlu VI declară că Franța nu va intreprinde niciodată războiu nedrept în potriva libertății altor popoare. In Constituția girondină, titlul XIII se ocupă special cu Raporturile dintre Republica Franceză și națiunile străine. Tot astfel și Constituția dela 1793, în art. 118, 119, 121. Altă chestiune internațională: formele constituționale ale ratificării tratatelor internaționale și negocierilor diplomatice. O găsim în constituțiile dela 1791, în cea girondină, în cea dela 1793, în aceia a anului IV și a anului VIII. Chestiunea formelor constituționale ale declarațiilor de războiu, o găsim iarăși în toate aceste cinci charte constituționale. Garantarea constituțională a drepturilor străinilor, o găsim în actul dela 1791, 1793, și anul VIII.

In ultimul timp aceste tendințe se accentuiază. La chestiunile analizate mai sus, se mai adaogă două, esențiale: este chestiunea protecțiunii minorităților naționale, și aceia, foarte importantă, căci le condiționează pe toate, a unei justiții internaționale, a unei Curți de judecată pentru conflictele dintre națiuni.

(Prof. M. Mirkine-Guetzevitch. *Revue de Droit Public et de Science politique*).

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Atlantida

Istoria Atlantidei, povestită de discipolul lui Socrate în dialogurile sale, este o schițare, subt o formă mai poetică, a fenomenelor geologice așa cum ele erau cunoscute de cei vechi, și prezentate în forma obișnuită pe atunci pentru expunerile științifice, și anume în forma filosofică. Și trebue să recunoaștem că, din punct de vedere al fondului științific, interpretarea pe care o dă Platon nu se deosebește prea mult și nu intră prea tare în conflict cu concepțiile noastre actuale asupra fizicei terestre.

Astfel, marele gânditor grec pare a fi stabilit, în *Critias* și în *Timeu*, un fel de sinteză geologică, unde au venit să se juxtapună, cu o inegală importanță de altminteri, noțiuni geografice împrumutate Berberilor și Spaniolilor, noțiuni legate toate de fenomene foarte vechi, a căror amintire era slab fixat în memoria oamenilor. Datînd de prin mileniul al VI-lea, sau mai probabil al III-lea, cataclismele despre care ne vorbește Platon ar fi lăsat o amprentă durabilă în tradițiile uneia din cele mai antice civități ale Egiptului-de-Jos, țara celor mai bătrâne legende omenești, precum și a celei mai vechi dintre țările cu istoria scrisă cunoscută.

(L. Joleaud, *Revue de Paris*).

Studii asupra literaturii medievale rusești

In acest prim articol vor fi studiate așa zisele „byline", cele mai importante dintre producțiile poetice populare rusești ajunse până în zilele noastre pe cale *orală*. Bylinele însamnă în rusește „ceiace a fost". Niște epopei, „chansons de gestes„ slave. Personagiile istorice care figurează într'însele sînt Vladimir din Kiev, Țarul Ivan cel Groaznic, sau Boris Gudunov. Dar trăsăturile lor sînt adesea deformate în senzul fantastic. Sau, invers, în sensul familiar. In aceste poeme, înfășurate în calda culoare a sudului, și desfășurată într'un vîrtej de culori, sunete, gesturi—, există o gamă complectă de trăsături sufletești și de lumi descrise. Mergem dela fabulosul cel mai fantastic la realul cel mai terre-à terre, dela Miraculos, până la măruntele întâmplări ale vieții de toate zilele.

Este de remarcat că unul din personagiile acestor epopei populare poartă un nume cu sonoritate foarte contemporană: se numește Popovici! Ceiace-i iarăși remarcabil este că acest Popovici, care întrupează în „Byline" spiritul cel rău: care este mincinosul, înșelătorul, trădătorul, — totuși, acest om nu este *laș*. Este exact tot atît de curajos ca și celelalte personaje, cași personagiile propriu zis virtuoase.

(N. Brian-Chaninov. *Mercure de France*).

Dante și teoria atenției

După Dante, forma cea mai tipică, fiindcă e și cea mai exagerată, a atenției, este extazul. Această stare se caracterizează mai întâiu prin marea importanță pe care o joacă elementul emoțional. Apoi important e și procesul de inhibiție, de alungare al tuturor stărilor sufletești de natură străină, a oricărei activități de alt ordin. Aceste puncte stabilite de Dante sînt comune concepției psihofiziologice a atenției și vitalismului. Totuși, Dante arată o preferință părții „intelective" a sufletului, pe care o pune înaintea părții sensitive și vegetative. Se apropie de Galian în teoria sa despre raporturile dintre suflet și corp. Ca și acesta, socoate sufletul distribuit, împrăștiat în corp, dar consideră ochii ca organe excepționale, ocupînd sufletește un loc deosebit.

(L. Giuffré. *Logos*).

Redescoperirea Americei

Mașinismul, presiunea forțelor exterioare economice compun azi, în jurul Americii, o natură externă tot așa de complexă, tot atît de contagioasă și plină de capcane cît și o pădure virgină. Avem în America o adevărată „jungle" de mașini, tufișuri de aparate automate, făcute de om și acum suferite, suportate de om. In America, indivizii sînt prizonieri ai propriei lor opere. Și sînt într'o fază de dezvoltare mentală care amintește copilăria, copilăria cea dinainte de adolescență. America nu cunoaște amorul, întocmai ca copilul care n'a ajuns încă adolescent. America cunoaște deocamdată numai puterea. Iarăși ca un copil care n'a ajuns încă adolescent. America nici nu-i o societate. Este încă numai o turmă. Valorile de frumusețe și de adevăr ea le copiază, ca o maimuță, ca un aparat de înregistrare automată, le imită dela Europa cea acuzată de descompunere.

(Waldo Frank. *Europe*).

Necesitatea unei înțelegeri economice europene

Ideia unei antante între diversele state europene este foarte nouă. In tot cazul necesitatea unei asemenea măsuri, chiar la începutul veacului al XX-lea, nu apăruse încă! Se trăia pe socoteala unui belșug provenit din acumularea de bogăție a secolelor trecute. Acest prisos de avuție făcea să nu se vadă necesitatea unei mai bune organizări economice continentale. Dar vine războiul care înghite toate aceste suplimente. Vine pacea, care crează națiuni nouă, cu bariere vamale multiplicate. Spectrul mizeriei —, pe deoparte, absurditatea încuerii naționaliste, pe care exagerările decurgînd din pacea dela Versailles o fac și mai evidentă —, pe dealtă parte. Insfîrșit, a treia cauză: necesitatea Europei de a se aproviziona cu materii prime din alte continente, continente care — ca cel american bunăoară — se prezintă unit și solidar. Aceste trei cauze fac ca ideia unei solidarități efective a unei antante economice pozitive să fie azi pentru Europa nu numai un ideal dezirabil, dar o necesitate de viață și de moarte.

(H. Sée. *Scientia*).

Jules Michelet și Marea

După războiul ruso-japonez, cineva din guvern propuse ca nouile mari vapoare franceze să poarte nume celebre. Astfel fură botezate: Leon Gambetta, Jules Férry, Jules Michelet, Edgard Quinet, Waldek Rousseau. Aceste nume relativ lungi derutau groaznic pe bieții mateloți. Dealtfel, vaporul Léon Gambetta, care, sărmanul, trebuia să fie torpilat pe Adriatica în 1915, n'a fost niciodată numit de soldați altfel decît Léon. Cît despre Jules-Michelet, i se zicea Jules, ceiace era incomod, căci preta la confuziune cu Jules Ferry.

Desigur această idee a fost destul de bizară. Totuși numele lui Michelet nu este tocmai deplasat pe un vas plutitor. Să ne gîndim că el e singurul scriitor care să fi avut enormul curaj de a pune ca titlu al unei cărți nici mai mult nici mai puțin decît cuvîntul „La Mer". De ce, pela vîrsta de 60 ani, i-a abătut să se apuce de Oceanografie? In tot cazul, pe lîngă un mare număr de prostii, vor găsi întotdeauna în această carte pagini de o poezie inimitabilă asupra suprafeții lichide care ne scaldă pămîntul.

(I. Habert. *Revue Universelle*).

Societăți animale și fenomene colective

Studiind societățile animale putem observa o samă de mișcări făcute în comun de toți membrii grupului. Dacă analizăm aceste mișcări „executate în comun", constatăm că ele, totuși nu sînt de „origină colectivă". Adică, dacă individul s'ar găsi izolat, ar executa exact aceleași mișcări, cu acelaș ritm, viteză și durată, ca atunci cînd e în societate. Aceasta se poate constata experimental la larvele Tenthrede și Microgaster, și este probabil că pretutindeni vom constata la fel. Și atunci ne putem pune următoarea întrebare:

Oare faimoasele „reprezentări colective" care zice-se provin din viața particulară a grupului, relativ independent de experiențele individuale,— oare aceste reprezentări colective, dacă ar putea fi supuse la aceleași analize experimentale ca și „mișcările colective" ale larvelor —, n'ar duce oare la concluzia că și ele nu-s decît „adițiuni" de reprezentări individuale ?

(E. Rabaud. *Journal de Psychologie*).

Lapte de capră şi brînză de Roquefort

Brillat Savarin spunea că brînza de Roquefort e cea dintâiu din Europa. In tot cazul, ea are o poveste foarte agitată. Intre ciobanii de oi (căci rocforul se face cu brînză de oi), între comercianţi, industriaşi, angrosişti, exportatori, guvern —, sînt neîncetate fricţiuni şi animozităţi odioase, se rezuma această agitată stare de spirit cu formula: *„Pace în Franţa, războiu la Roquefort"*.

Brînza de Roquefort este o industrie care a trecut prin toate fazele, dela producţia cea mai primitivă până la sistemele de concentrare capitalistă — din cele mai perfecţionate — acel ce vrea să facă o monografie-tip pentru o ramură industrială nici nu poate găsi un exemplu mai comod.

Cantitatea anuală fabricată atinge cifra de 12 milioane de kilograme. Ea reprezintă o cifră de afaceri de aproximativ 200 milioane de franci, care se ridică la 300 dacă inglobăm şi cifra de afaceri a industriilor anexe.

(Lucien Romier. *Revue des Deux Mondes).*

Mişcarea intelectuală în străinătate

Literatură

Ernst Robert Curtius, *L'idée de civilisation dans la conscience française,* (Publications de la conciliation internationale).

Autorul a ţinut la Berlin două conferinţe pe care le-a publicat în volum. Profesorul Curtius socoate că înainte de a căuta trăsăturile comune ale naţiunilor, e mai de folos să se cunoască caracterele specifice ale fiecărei naţiuni. Naţiunile sînt datoare să înveţe şi să înţeleagă senzul logic şi afectiv al cuvintelor pe care le utilizează fiecare dintre ele.

Pentru a înţelege cultura unei naţiuni vecine e absolut necesar să i se cunoască categoriile ideologice din care s'a desvoltat.

D. Curtius scoate în evidenţă în istoria conştiinţei franceze o caracteristică: Ideia de naţiune este identică cu ideia de civilizaţie. De aici, spune autorul, provin măririle şi în acelaşi timp mărginirile geniului francez. Inzestrat cu un spirit de dreptate şi cu un tact deosebit, d. Curtius subliniază cu prietinie culmile atinse de gîndirea franceză şi influenţa ei asupra civilizaţiei universale.

Marcel Granet, *La civilisation chinoise. La vie publique et la vie privée.* Ed. Renaissance du livre.

Viaţa poporului chinez nu a fost cercetată în deajuns înainte de d. Marcel Granet. Autorul—elevul lui Durkheim—a cercetat cea mai veche formă de viaţă socială a Chinei. Aplicînd principiile şcoalei sociologice, a ajuns la descoperiri de care nici istoricii, nici arheologii şi nici linguiştii nu şi-au dat sama.

Pentru descifrarea straturilor sociale ale vieţii chinezeşti—d. Granet nu s'a mulţumit numai cu cetirea documentelor indigene. De multeori aceste documente conţineau fapte inexacte şi chiar falşificate. Autorul şi-a dat seamă că textele nu valorează atît prin descripţia lor cît prin ceia ce lasă să se întrevadă din societatea, din sufletul vechiu.

Legendele, cîntecele de ceremonii şi de sărbătoare sînt materialele esenţiale prin care se interpretează evenimentele. China nu este un stat ca unul din apus. Centralismul a fost totdeauna slab şi trecător. Există o autonomie provincială continuă.

Din documentele studiate, reesă că societatea chineză se bazează pe o mentalitate foarte deosebită de a noastră prin formele de gîndire şi de senzibilitate.

Cetind această carte cunoaştem un popor de care, prin dezvoltarea intereselor economice şi a mijloacelor de transport, Europa este tot mai aproape.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Romane

Rosamond Lehmann. *Poussière*, Plon, Paris.

Un roman, al cărui subiect se poate spune că este *adolescenţa*. Autorul nu o descrie nici nu o studiază, ci din tot ceiace povesteşte, reesă o atmosferă de adolescenţă în care cetitorul se cufundă şi trăeşte.

Muzică

Boris de Schloezer, *Stravinsky*, Claude Aveline, Paris.

Autorul—unul din cei mai buni cunoscători ai artei lui Stravinski—caută să explice în această carte originalitatea şi forţa muzicii lui.

Stravinski deşi se pare că e influenţat de clasicii occidentali şi le adaptează procedeele, **işi** păstrează caracterul original.

Autorul caută să dovedească printre altele că Stravinski este un autor prin excelenţă naţional.

Pentru aceasta d. Schloezer—face o serie de teorii estetice care să justifice concluzia la care tinde.

COMPILATOR

Bibliografie

Teodor Neş, *Liceul de Băeţi din Oradea*.

Teodor Balan, *Refugiaţii Moldoveni în Bucovina (1821 şi 1848)*, aşezămîntul cultural Ion C. Brătianu, Buc., „Cartea Romînească", 1929.

Mihail Popescu, *Documente inedite privitoare la Istoria Transilvaniei între 1848—1859.* Aşezămîntul cultural Ion C. Brătianu, Bucureşti „Cartea Romînească", 1929.

Richard Hutschneker, *Actele pregătitoare în dreptul administrativ*, Iaşi, Viaţa Romînească, 1929.

Lazăr Popescu, *Puterea ochilor*, dramă în 3 acte, Rîmnicu-Vîlcea, „Gutenberg", Inst. de Arte Grafice, 1929. Lei 50.

George N. Burdun, *Educaţia prin Instrucţiune*, Piatra Neamţ, Tip. „Lumina", 1929, Preţul 30 Lei.

George N. Burdun, *Evoluţia idealului evolutiv*, Piatra Neamţ, Tip. „Lumina", 1929, Preţul Lei 70.

Eugen Relgis, *Soare Răsare*, Bibliot. pentru Toţi, Buc., Preţul 7 lei.

Sabina Paulian, *Sub vraja umbrelor...*, Târgu-Jiu, Tip. N. Miloşescu, Preţul Lei 50.

Eugen Constant, *Veacuri*, Tip. Prietinii ştiinţei, Craiova, 1929, Preţul Lei 45.

Const. N. Tomescu, *Catagrafia Basarabiei la 1820, 99 sate din Ţinutul Orheului*, Chişinău, Tip. Eparhială „Cartea Romînească", 1929.

A. Maior, *Omega*, Trilogie, Bucureşti, Atelierele „Adevărul", 1928.

Andrei Pora, *Organizaţii învăţătoreşti în Transilvania*, Cluj, Inst. de Arte Grafice „Ardealul", 1929. Preţul Lei 30.

Preotul Ioan Mihălcescu, *Pace Tuturor*, Buc., Tipografia cărţilor bisericeşti, 1929.

George Oprescu, *Peasant art in Roumania*, 1929 Special autumn Number of „The Studio", London

Teodor Bălan, *Refugiaţii Moldoveni în Bucovina 1821 şi 1848*, Buc, „Cartea Romînească", 1929.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Reviste primite la redacție :

Răsăritul, 9—10; Corespondența economică, No. 6; Revista filologică, No. 3; Democrația No. 6; Generația Unirii, No. 7—8; Câmpul, Nr. 13—14; Tiparnița literară, No. 8—10; Libertatea, No. 10—15; Făt-Frumos, No. 3—4; Adam, No. 4—6; Ritmul vremii, No. 6—7; Transilvania, 7—8; Revista Funcționarilor publici, No. 6; Moldova Literară, No. 5—6; Revista Critică No. 2—3; Revue internationale du Travail, No. 7,—2; Roma, No. 2; Societatea de mîne, No. 12—13; Romînul, No. 2; Ramuri, No. 6—7; Résumé Mensuel des Travaux de la Société des Nations, No. 6—7; Pagini culturale, No. 7; Căminul, No. 6; Bifur, No. 2; Glasul minorităților, No. 6—8; Viața agricolă, No. 15—16; Graiul romînesc, No. 3; Grafica Romînă, No. 78—79; Foaia Tinerimii, No. 5—7; Corespondance économique roumaine, No. 3; Umanitarismul, No. 11—12; Revista clasică, No. 2; Biserica ortodoxă romînă, No. 7—8; Țărănismul, No. 12—15; Independența Economică, No. 2; Romînia Militară. No. 5—6; Orizonturi noui, No. 3—5; Buletinul Muncii, No. 1—6; Școala și familia de mîne, No. 15—16.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

nr. 9 • 10/1929

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

Bal Mascat [1]

Nervii fermentau mai demult, oțetind tăcerile din compartimentul ocupat de familia Iustin Danielescu, dar abea în gara Iași se afirmară urzicători cași tremurul burniței de toamnă rece, vizibil numai în dreptul becurilor electrice din fața gării. Ochelarii cu rame de aur ai doamnei Danielescu nu erau nici în tocul lor din sacoșă, nici în șanțurile fondante ale canapelei ceferiste,—nici pe nas. Ii găsi Luchi—cu un zîmbet înregistrat tocmai de cine n'ar fi trebuit nici să-l zărească,—sparți, după ce mama lui, într'un moment de nestăpînită exasperare, zvîrli pe asfaltul peronului numărul cu foi lucioase din „Illustration", cetit în tren, și'n care-și lăsase ochelarii destinați numai lecturii, așa cum îi uita și la școală în catalog: doamna Danielescu era profesoară de Higienă.

Trăsuri deloc.

— Ioc! constată Luchi, cu gîndul maicusamă la nevoia imperioasă de tutun, și la vidul buzunarelor.

— Stil Agapia-Maidan! înfieră Duduia sarcastic locuțiunea lui Luchi.

O clipă, Luchi șovăi: sperase, prin absurd, împrumutul salvator dela Duduia, căci Andi îi dăduse cu două zile înainte de plecare tot ce mai avea. Dar imediat își aminti că Duduia nu împrumută, „din principiu": ci-că! Cașicum zgîrcenia ar fi, pentru Duduia, un principiu. Și replica sună:

— Lasă, Păpușică, mîne mergem la cîntar!

Duduia se îngrășase. Nu mai încăpea în rochiile purtate la începutul verii.

— Iți interzic să mai vorbești cu mine, idiotule. Du-ți idioția ta la cîntar.

— Stil Agapia-Palace!

— Ah, vă rog nu mai începeți! interveni doamna Danielescu.

1 Fragment din romanul cu acest titlu, care va apărea în luna Decembre în editura „Cartea Romînească".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Şi către Luchi:

— Tu să taci, viperă.

Cu tot amendamentul „Tu să taci", şi invectiva satisfăcătoare „viperă", acel „vă rog nu mai începeţi", plural dela subiect până la predicat, plural compus din Duduia, domnişoară de optsprezece ani, studentă, şi Luchi, licean de şaptespreze ani, mucos,—o mortifică pe Duduia. Singerară rănile proaspete. Nările-i vibrară. Cu coada ochiului privi spre Andi: „*Poseur!*". El nu se ingrăşase la Agapia, cu toate că nu făcuse cură de slăbit. Şi sentinţa „infectei Englezoaice cu păr roş" îi sună, parcă păstrată în bătăile inimii, aşa cum o surprinsese noaptea la Agapia, cu necuviinciosul ei accent britanic în mirosul brazilor autohtoni:

— Aoh! Dudui e frumos... dac vreţ; Andi e fin, aoh, alt rasa...

Privirile Duduii vitriolară profilul dulce de subt pălăria cenuşie cu boruri mici, plecate. Plecat şi capul, plecate şi genele. Şi Duduia şi doamna Danielescu şi Luchi, suportau umezeala şi frigul nopţii de toamnă cu viguroasa vitalitate a legumelor. Dar silueta lui Andi avea linia înclinării graţioase şi triste pe care-o au cocorii zgribuliţi într'un picior, cu ciocul subt aripă, cînd sînt ţintuiţi pe pămîntul ţinuturilor reci, de toamne timpurii. Tăcea, cum tăcuse dela Paşcani până la Iaşi—distrat? absorbit? distant?;—„infect", articulă în gînd Duduia; „Parcă vine dela Nissa nu dela Agapia cu noi".

În faţa gării, în loc de trăsuri, un vid ieşan: era Simbătă. Oraşul întreg dealtfel, cu luminile şi clădirile lui, la acea oră vînătă de toamnă, părea un loc viran acoperit, în loc de coji, galoşi şi tinichele, cu stele şi case lepădate la gunoi.

Doamna Beatrice Danielescu era Preşedinta unei importante societăţi de binefacere, în care calitate putea să dispue după bunul plac de automobilul societăţii; dar domnul Iustin Danielescu adversar şi denunţător proverbial al tuturor abuzurilor, atît în Parlament cît şi prin Presă, nu înţelegea să se folosească în văzul călătorilor şi al personalului ceferist, el şi copiii Preşedintei, de vechiculul hărăzit exclusiv personalului superior al societăţii, în exerciţiul funcţiunii.

— Luchi, unde-i tata?

— Predică.

O palmă răsună mat pe obrazul zimbitor şi prea colorat ca o palmă—cu mănuşi de piele—să lase urme. „Palmă morală", reflectă Luchi. „Mama ştie numai să pişte".

— Marş după trăsură. Ai dat telegrama?

Luchi porni în goană, făcîndu-se că n'aude întrebarea.

Deşi călătorea oarecum incognito, barba de aur cu fire albe a domnului Danielescu fusese recunoscută la coborîrea din tren, de mai multe persoane care nu se mulţumiră numai să salute pe „Domnul Profesor", ci se grăbiră să-l întimpine, circumscriindu-l în grupul acela special care caracterizează apariţia în societate a

oamenilor iluştri, dîndu-le acestora semnificaţie de fîntînă publică, şi celor din jurul lor atitudini hipnotizate de cofe şi căldări adunate la hazna.

După un sfert de oră—calculat de secundarul nervilor doamnei Danielescu—Luchi sosi vesel, fredonînd, cu două trăsuri scoase parcă delaolaltă cu birjari şi cai, dintr'o hală cu vechituri şi vietăţi împăiate.

— Le-a ales într'adins vipera,—murmură printre dinţi mama lui Luchi.

Intr'una se urcară părinţii şi Duduia care-şi repartiză posesiv cele şaizeci şi opt de kilograme în floare, pe cîte-un genunchi al fiecărui părinte, nu atît ca să-i cruţe, cît mai ales, ca să-l excludă pe Andi.

— Şi Andi unde stă? întrebă autoritar doamna Danielescu, gata să „răpeadă" pe cineva.

— Eu merg pe jos.

O! dorea din tot sufletul să rămie numai cu nervii impersonali ai nopţii de toamnă, să fie orfan, nu mult, dela gară până acasă. Să ajungă ud de ploae, dar nu cu acea sensaţie de matasă zburlită de ghiare de pisică, pe care i-o va lăsa tăcerea în patru din trăsură.

Aşezîndu-se pe scăunaş, simţi ostilitatea cotului Duduii aşezată *prin ucaz matern* alăturea de el. Şi totuşi, gestul de autoritară duioşie al mamei lui, care-i acoperi picioarele proectate lateral în bătaia ploii, cu pelerina ei, îl făcu să regrete... ce? Nu-i plăcea nici să-şi mărturisească sieşi, şi chiar în clipele de negare a gîndului iconoclast, că se simţea din nou intoxicat de viaţa de familie.

— Ce face Luchi? Unde-i Luchi?

— Vinee! Vine şi ordonanţa cu furgonul de bagaje! izbucni din urmă glasul jovial, recapitulînd doamnei Danielescu zimbetul care comentase ireverenţios dezastrul ochelarilor, şi răspunsul „Predică", iar Duduii, aluzia la îngrăşare.

Pe capra „furgonului de bagaje", întors cu faţa la avutul familiei, conform prescripţiilor, cu un picior pe coşul cu dulceţi în care, asasinate, două gavanoase cu dulceaţă de zmeură singerau cleios,—Luchi se uita cu jind la ceaţa tabagică a crîşmelor prin faţa cărora trecea.

— Ia ascultă, amice, n'ai cîţiva lei mărunţi să'mi împrumuţi până acasă?

Cu banii împrumutaţi dela birjar îşi cumpără un pachet de ţigarete „Funcţionar"—*Cordon-Bleu*, cum le numea Luchi,—oferi birjarului o ţigară, şi însfîrşit, cu gura şi nările pline de asprul şi delicios puturosul fum—echivalent tabagic al brînzeturilor fermentate,—medită la „ce se va întîmpla", considerînd problema numai din punct de vedere practic. Catastrofa era iminentă şi de neînlăturat. Fusese însărcinat de mama lui, la Agapia, să plece cu bicicleta la Tîrgul-Neamţ şi să dea telegrama prin care familia îşi anunţa so-

sirea acasă Mamiţei: mama doamnei Danielescu. Cu banii telegramei adunaţi cu cei luaţi dela Andi, Luchi îşi plătise datoriile făcute la crîşmă şi la Sora Aglaia. „Sărac dar demn": asta era deviza lui Luchi.

Sora Aglaia...

I se lărgiră nările ca la mînji cînd vîntul le aduce miros de iarbă crudă.

— Tii, mare paciavură!

Creţuri de rîs îi fugiră din ochi dealungul obrajilor; şi uitînd complect viitorul spre care îl duceau roţile trăsurii, muşcă din amintirea ca piersica a Sorei Aglaia.

— Stăi, Satană, că te vede Sfînta Icoană, Doamne iartă-mă!

Şi cum era goală, albă şi pietroasă subt haina monahală, în braţele lui, cu mîna stîngă saltată odată cu sînul, întorsese pe dos icoana, şi cu aceiaşi mînă pioasă îl pălmuise, făsîndu-i în nări mirosul busuiocului dela icoană...

Trăsura trecea prin Piaţa-Unirii. Un picior de-al Sorei Aglaia a cărui pulpă lumina cerul ca o lactee cale, pe deasupra capului statuei lui Vodă-Cuza, izbi cu călcăiul în fotografia cuvioasei Agafia: gazda dela Agapia a familiei Danielescu.

Maica Agafia o clevetea pe Sora Aglaia, spunînd că mai bine decît să-şi tot spele trupul—„Răsună munţii de-atîta spălătură!"—ş'ar spala sufletul cu cele sfinte. Iar Sora Aglaia, replicase într'un cerc de Măicuţe tinere, că Maica Agafia n'are nevoe să-şi spele trupul, fiindcă la un an odată, de Sînta Maria, îşi face „grijitură" trupească, şi o curăţă ucenicele cu măturoaile de aţe de paianjen. După care, Maica Agafia o spurcase pe Sora Aglaia cu o vorbă scîrnavă luată din Biblie. Iar Sora Aglaia intrase într'o noapte fără lună în casa cuvioasei, în odaia lui Luchi, şi acolo, de pe canapeaua sfinţiei sale maica Agafia, călcăiul înalt al pantofului încălţat pe piciorul gol, în timp ce piciorul avîntat spre stele vibra ca libelulele, făcuse un benghi portretului cu ochi haini al Agafiei, aşezat pe păretele purtător de icoane...

Intre timp trăsura ajunse la poarta casei părinteşti.

Mai demult doamna Danielescu bănuia că nu-i lucru curat cu recipisa telegramei, pe care Luchi pretinsese c'o pierduse la întoarcerea dela Neamţ. I-ar fi luat-o vîntul! Hm!

— Ce-ai făcut, ticălosule? N'ai dat-o!

— Nu.

— Unde-i depeşa?

— In buzunar.

Intinse manuscrisul telegramei spre a înlătura îndoiala doamnei Danielescu.

— Şi banii?... Vorbeşte, spune, că te fac bucăţi!

— Aveam datorii...

Răsună o palmă „morală" şi o pişcătură răsucită: aceasta profund fizică. Luchi clipi umed: oricum, în faţa birjarilor!

Drama era generală şi devenea complexă. Căruţa cu lăzile, pornită dela Agapia decunoapte, nu sosise. Asta însemna că Moş Daringă se îmbătase şi că lăzile ori erau furate, ori înnecate în Moldova umflată de ploi, „cu ticălosul de moşneag cu tot".

Casa, cu toate ferestrele astupate cu hîrtie albastră prinsă cu piuneze, nu arăta niciun semn de viaţă. Mamiţa era cam surdă. La servitori în schimb, o iluminaţie de zece Mai. Dar acasă nu era decît Lina care împreună cu un fruntaş de Roşiori, îmbrăcată cu rochia de catifea violetă a Duduii, la lumina becului de-o sută de lumini, luat din biuroul domnului Danielescu, bea vin—furat desigur din pivniţă—în paharele de cristal destinate numai musafirilor: descuiase aşa dar şi bufetul!

Umbreluţa doamnei Danielescu se frînse de spinarea Linei; Duduia tresări, căci spinarea Linei însemna rochia ei de catifea violetă.

— Hoaţo, ticăloaso, scîrnăvie, îmi aduci toţi derbedeii...

„Phii, nostimă-i Lina!", constată Luchi dela fereastra bucătăriei, privind trupul servitoarei, care dilata triumfal, la şolduri, pîntece şi sîni, rochia colantă a Duduii.

— ...Asta ai învăţat în casa mea, lepădătură, tîrîtură, neruşinato...

Stridenţa glasului spart—intensificată de vibraţia tingirilor din bucătărie—străpezea urechile lui Andi, dîndu-i un fior de desgust; şi în acelaşi timp, îl cuprindea o îngrijorare în galop de panică pentru *mama lui*, congestionată, cu ochii injectaţi şi tulburi cu vinele vînăt umflate, cu şuviţe de păr alb spînzurîndu-i pe obraji, cu un tremur bolnăvicios în mînile crispate a blestem...

Domnul Danielescu sosea cu băţul ridicat—un băţ gros de cireş cu cioc metalic. Dar fulgerul masiv al săbiei lungi—care dealtfel spînzura inertă în mînile fruntaşului de Roşiori,—îl făcu să lepede băţul la uşă, temîndu-se ca viziunea băţului să nu suggereze mişcări simetrice mentalităţii săbiei.

Il luă cu vorba:

— Bine, băiatule, asta-i treabă de ostaş? In loc să-ţi faci datoria la cazarmă...

Luchi, dela geam, icni de rîs, auzind noua predică.

Pe fruntea ostaşului congestionat de băutură şi de dragoste neisprăvită, şi zăpăcit de apariţiile succesive, curgeau mari broboane de sudoare, înregistrate de ochiul oratoric al domnului Danielescu. Işi reluă băţul delîngă uşă, îndepărtînd cu o mişcare enervată pe Luchi, care se pregătea să intervie.

Duduia n'o slăbea din ochi pe Lina. Deformase rochia de catifea: „trebue călcată"; o pătase de sudoare la subţiori: „mi-o şcoate la spălătorie"...

Fanfara isterică a cristalelor sparte îi făcu pe toţi să tresară. Doamna Danielescu sfărmase paharele de pe masă, cu ciotul umbrelei.

— Le-aţi spurcat, ticăloşilor! Ai să le plăteşti, ai să mi le plăteşti...

Şi către Roşior:

— Piei din ochii mei, nemernicule!

S'auzeau fluerături în stradă.

— Bolşevicule, la Curtea Marţială! tună glasul domnului Danielescu, în timp ce mîna ridica bățul cu cioc de metal.

— Nu da, boerule, mîrî un glas de „Curtea cu Juri", notă mintal d. Danielescu, c'un recul subit în fața ochilor cețoşi de vin, care îndreptau o căutătură Manlicher către bățul ridicat.

Sabia zîngăni scurt.

— Il omoară, of, apă,—țipă doamna Danielescu atît de ascuțit, încît dinții lui Andi se încleştară dureros.

Doi sergenți, din pragul uşii se uitau nehotărîți. Indărătul lor, birjarii, vecinii... Şi în tăcerea întretăiată de gîfîituri, în timp ce Lina zmulsă, cu palmele roşii pe tîmple, vărsa şiroae de lacrimi privind holbat pe militarul înşfăcat de sergenți,— Andi, cu paharul de apă la gura mamei lui, auzi glasul Duduii, şuerător către Lina:

— Scoate imediat ciorapii mei de mătasă.

— Păpuşica are spirit de observație: nu se putu împiedeca să nu exclame Luchi.

*

— Ascultă, Andi, bufni Luchi pe 'nfundate; să *ştii* că *Apostolul* îl interpelează pe Ministrul de Războiu asupra unui caz concret de bolşevism.

Andi intră în odaia lui, după o absență de două luni, ca într'o odae de hotel, tărîndu-şi geamandanul plin de scrisorile nedesfăcute dela Magda Boldur; îl lăsă lîngă prag, încue uşa, şi fără să mai aprindă lampa se aşeză pe margina patului—somiera scîrţîi—şi rămase aşa, cu brațele pe genunchi, cu pardesiul pe el. Schimbi de hotel, dar de casă părintească...

O muscă bîzîi metalic în cana de apă goală. Streşinile țîrîiau apos, dînd frigului din casă accent de ploae ascultată în oraşe necunoscute.

Apoi, de alături, din odaia lui Luchi, unde după vioiciunea mişcărilor se simțea că lumina-i aprinsă, porni un şuer argintiu, pe melodia „Hai lelițo 'n deal la vie". Luchi se desbrăca. Luchi avea şaptesprezece ani, dar zgomotele din odaia lui aveau paisprezece ani; cădeau zgomotele ca nucile din nucii scuturați, începînd cu pocnetul ghetelor descălțate violent; şi atîta zarvă şi bocăneală răsuna în încăperea de alături, că parcă Luchi nu era înveştmîntat şi cu tăcerea ştofei şi a pînzei, ci numai cu ghete din cap până 'n picioare.

— Copil fără de inimă, acuma ți-ai găsit să şueri! izbucni glasul domnului Danielescu. In papuci, cămeşă de noapte şi 'n izmene lungi, verifica dacă uşile de-afară sînt încuiate şi lumina dela closet stinsă.

Amuți şi şuerul lui Luchi, înnodat parcă într'un zîmbet până mîne dimineață cînd aceiaşi leliță avea să plece în deal la vie, prin şuerul lui Luchi.

Lumina din odaia lui Luchi, stinsă, întunecă şi crăpăturile uşii care despărțea cele două încăperi. Luchi se azvîrli pe somiera goală, la fel cu cea din odaia lui Andi, ca în mare, de sus, cu un salt; somiera scîrțîi şi săltă ritmic de cîteva ori. Sora Aglaia sosi dela Agapia, Lina, din bucătărie,—dar somnul le închise uşa 'n nas, şi Luchi adormi inocent ca iarba cîmpului.

* * *

Odaia lui Andi, ca o amplificare a urechii lui, pîndi, cu mişcare convulsivă a urechilor de iepure, în care-s şi bătăile inimii.

Din copilărie, Andi fusese osîndit să supraviețuiască noaptea întregii case, devenind spionul odăilor dealături tocmai în clipa de perfectă intimitate şi abject adevăr a zgomotelor, vorbelor şi tăcerilor din preajma somnului.

Dormise dintâiu în etacul părintesc, trecînd din leagăn într'un pătuc aşezat la picioarele celor două paturi de nuc ale părinților, până la vrîsta de patru ani, adică până cînd venise pe lume Duduia. Spaima apăruse într'o noapte a ultimului an petrecut în dormitorul părintesc. Asupra nopții, mama lui îi spunea o poveste scurtă, îl înfăşa în oghial, şi'n clipa cînd îl vedea cu ochii închişi, anunța cu glas tare pe domnul Danielescu rămas în biurou:

— Andi a adormit.

Andi nu dormea. Dar pe-atunci, ceiace se petrecea în mintea lui era cu totul neatîrnat de ceiace se întîmpla în jurul lui. Işi spunea singur, în gînd, poveşti, nu cu vorbe, ci deadreptul cu icoane: *vedea* cu ochii închişi poveştile născocite de mintea lui. Şi cînd din mintea lui începeau să răsară, ca dintr'o casă părăsită, icoane prea fioroase, o formulă magică mistuia totul: „Asta a spus-o Zmeul". Adică tot ce se întîmplase subt pleoapele lui în acea viață tainică de oglindă a minții, nu era în el *aevea*; dar în schimb, *era* un Zmeu care-i şoptea la ureche poveşti înfricoşătoare. Şi cînd Andi rostea formula—„Asta a spus-o Zmeul"—, Zmeul pleca dela urechea lui, şi'n el nu mai era decît somnul.

Dar într'o noapte de furtună cu fulgere care zburau imens, iute şi alb, prin sufletul mic cu poveşti, Andi auzise zgomote *străine* în etacul părintesc: un fel de lătrat scurt şi 'nvălmăşit, gemete gîfîite şi parcă şi-un fel de grohăit. Ochii lui Andi se deschiseseră cu fulgerile, din poveşti asupra etacului părintesc, şi văzuse pe tatăl lui omorînd-o pe mama lui. El lătra, el grohăia, şi parcă mînca din mama lui cu scurmături înverşunate de mistreț.

La aceiaşi vrîstă, dacă s'ar fi întîmplat să vadă acelaşi spectacol, Luchi ar fi umplut casa de urlete.

Dar Andi, scuturat de friguri, cu dinții strînși, nu țipase. Rostise din nou formula magică—„Asta a spus-o Zmeul"—. Și 'ntr'adevăr, nu mult după aceia, auzise glasul mamei lui—vrasăzică n'o mîncase:

— Trece-mi un pahar cu apă.

Și nici atunci Andi nu voise să vadă nǎscîndul semn de întrebare de după: „Asta a spus-o Zmeul". Apoi pătucul lui fusese mutat în odaia de alături; în fostul lui leagăn din etacul părintesc venise scîncetul și stridențele de scripcă desacordată ale Duduii. Și ani dearîndul copilul cu insomnii din odaia de alături, șoptise în miez de noapte: „Asta a spus-o *Zmeul*", deși nici în povești nu mai credea și nici în Moș Crăciun. Dar magica formulă a copilăriei, șoptită cu același fanatism, nu mai tăgăduia ceiace se 'ntîmpla aevea în etacul părintesc, ci judecățile, de pe *atunci* lucide, care se formau în mintea-i de copil.

La școala primară aflase din gura dascălului că *tatăl lui* e un „apostol al neamului". Pe stradă, cînd trecea de mînă cu tatăl lui, zeci de pălării se plecau adînc. La un zece Mai, din rîndurile școlarilor îl ascultase pe tatăl lui vorbind în Piața-Unirii, de pe soclul statuei lui Cuza-Vodă. Se acoperise Piața de un zbor de aplauze, ca și cum vorbele oratorului ar fi prefăcut mînile mulțimii în aripi; iar uralele dădeau văzduhului un vîjiit de fluviu devenit cascadă. Mitropolitul Moldovei sărutase obrajii capului de zeu cu păr de aur, care în gloria soarelui de primăvară, vorbise oamenilor.

Așa era tot ce se întîmpla *ziua*. Din toate părțile numai stimă, laudă și venerație pentru tatăl lui. Chiar și sufletul *diurn* al copilului, împărtășea atitudinea celorlalți; îl admira și Andi pe tatăl lui, din gura căruia aflase „Povestea Neamului". Căci domnul Iustin Danielescu era adversarul poveștilor cu Feți-Frumoși și Cosinzene, care dau copiilor „o bolnăvicioasă nostalgie a irealului, distrugătoare a energiei sociale.

Deîndată ce Andi intrase la școala primară, domnul Danielescu începuse să schițeze verbal, pentru folosința Delfinului său, o „Poveste a Neamului", care apoi devenise volumul cu același nume, vîndut în mii de exemplare. mai întăiu în „Biblioteca Minerva", apoi în „Biblioteca pentru Toți". Scopul acestui grup de „povești reale" era să dezvolte în copii, adică în „tinerele vlăstare ale Neamului", interesul pentru istoria națională și sentimentul mîndriei de-a face parte dintr'un „neam de eroi", de unde necesara emulațiune.

Dar venea noaptea.

Nu ziua, noaptea Andi aflase printre altele, *fragmente* din povestea neamului în faza ei actuală: amănunte intime și picante despre capii țării, despre Mitropoliți, Miniștri și înalții dregători. Cutare membru important al „Institutului de Inalte Studii Istorice", alt „apostol al Neamului" care dormise în casa Danielescu, pe cînd domnul Danielescu nu era încă membru al înaltului așezămînt cul-

tural,—avea slăbiciuni ancilare. In vederea acestei vizite se făcuseră pregătiri importante în casă și la bucătărie. Și Andi auzise următorul dialog în etacul părintesc:

— Ascultă, Mami, trebue să găsești pentru mîne seară o servitoare nostimă, spălățică...

Pe-atunci, doamna Danielescu nu angaja decît servitoare veterane, cu infirmități vădite—chioare, șchioape—cu sîni cît mai căzuți, musteți cît mai aparente și păr cît mai alb.

— ...?

— Vezi, Mami, Moșului îi cam plac servitoarele tinerele.

— Taci! Parcă ție!... Și cu Paraschiva ce să fac?

— Trece-o la bucătărie.

— Dă! o să-i convie? Are și ea obraz! Oricum, e la noi de șase ani.

— Ei, c'un bacșiș bun!

— Bine, frate, de ce nu mi-ai spus din vreme! Să scot așa bătînd din palme o fată frumoasă! De unde?

— Ascultă o idee, Mami dragă, Dac'ai ruga-o pe Tinca să ți-o împrumute pe Lența: se uită ea cam cruciș, da are niște pulpe și niște șolduri!...

— Bine, da Lența... înțelegi, așa deodată cu oricine?

— Ei, iaca! Parcă astea mai fac nazuri! Și Moșul e galanton... și nu cere mult...

Urmase o scenă acră. Prea bine o știa domnul Danielescu pe Lența! Doamna Danielescu nu-l cruțase, reproșîndu-i cu amănunte, gusturile vulgare.

— Ești, dragă, din topor! Ți-o spun eu! Numai tîrîturile îți plac!

Impăcarea venise tîrziu noaptea, după ce viziunea Lenței șolduroasă și pulpoasă, fluturase printre soți, ca muleta printre tauri.

Domnul Danielescu, propus și susținut de Moșul care avea cuvînt hotărîtor la Institut, fusese ales, la primul scaun vacant, cu unanimitate, Membru al «Institutului de Inalte Studii Istorice". Iar Lența, curînd după vizita Moșului, fusese dată afară dela Tinca: paza bună trece primejdia rea, și Tinca făcea tot ce dorea doamna Danielescu.

„Asta a spus-o Zmeul"?

Nu! Tata și mama.

Nu mai credea în povești, nu mai credea nici în „Povestea Neamului", fiindcă de timpuriu începuse să afle că toate statuile neamului au trăit și 'ntr'un etac conjugal, – și nu mai credea în părinți: Asta a spus-o Zmeul...

Intr'o noapte, pe la unu, în timpul unei sindrofii, văzuse din patul lui, prin oglinda iluminată din antret, privirea împinsă cu mișcarea de împungere a cornutelor, a unui musafir spre decolteul mamei lui; și-o văzuse pe ea, pe *mama* lui, cu nările dilatate subt privirile care *intrau* în ea, congestionînd-o; și-i văzuse plecarea frunții și clipirea grea, complice, a pleoapelor.

„Asta a spus-o Zmeul".

Din acea epocă începuse Andi să aibă uneori un surîs ciudat în colțul gurii. Zîmbet „de femee care minte“, îl definise mai tîrziu o prietină de-a lui Andi. Era ceva tulbure, echivoc, în acest surîs care dădea o aplecare ruşinată pleoapelor pe o privire nesigură şi piezişă, în timp ce colțul drept al gurii se insinua ascuțit în lături, schimbînd întreaga expresie a obrazului. Surîsul acesta nu era un semn de veselie, provocat de ceva exterior; apărea, în dezacord cu *seriozitatea clipei*, izolîndu-l pe Andi de o atmosferă generală, şi prin aceasta surîsul apărea ca o contrazicere jignitoare. Mai tîrziu cunoscuse *oameni*—mai ales femei—care nu-l puteau suferi, din pricina surîsului involuntar care nu era nici ironie, nici sarcasm, nici dispreț, cum socoteau unii.

La treisprezece ani, doamna Danielescu îi propusese o odae numai pentru el, odae de băiat mare, mai îndepărtată de etacul părintesc, urmînd ca în vechea odae să locuiască Duduia.

Să afle şi Duduia? Nu! Se împotrivise, cu o dulceață la care mama lui nu putea rezista. Şi tot el continuase să fie sacul de rufe negre al istoriei contemporane a neamului, precum şi al etacului părintesc.

Apoi, văduvă, venise Mamița să locuiască în casa ginerelui. Şi Andi devenise vecinul acestei odăi.

Şerban Lateş, tatăl doamnei Danielescu, fusese avocat celebru al Baroului ieşan. Cîştiga „tot ce vroia“. In schimb, până în clipa morții îşi pierduse nopțile la joc de cărți, cu sticlele de şampanie şi ceştile de cafea neagră pe masa verde. Dela el, se vede, moştenise doamna Danielescu acea crispare a degetelor şi-acele gesturi violente, rapace, care dădeau mînilor ei o fizionomie şi un ritm caracteristic mai ales mînilor blestemate să ardă pe rugul cartofor al meselor verzi.

Doamna Danielescu se aştepta să moştenească la moartea tatălui ei o avere importantă. O moştenise numai pe Mamița, văduvă cu casa, via şi trăsura vîndute de creditori.

Pe cînd trăia Şerban Lateş, Mamița era Moş Crăciunul săptămînal al nepoților ei. Venea în fiecare Sîmbătă, în trăsură de casă,—mărunțică, uscată, modestă şi sperioasă ca şoarecii, mergînd mereu pe lîngă pereți, niciodată prin mijlocul casei, temîndu-se de musafiri şi de ori şi ce figuri cu care nu era demult familiarizată. Cînd întindea mîna cuiva să i-o sărute, îşi strîngea degetele convulsiv, şi abea atinsă de sărutarea respectuoasă, mîna fugea îndărăt, parcă arsă, şi trupul Mamiței avea o înfiorare de porțelan cînd casa-i zguduită de trecerea unui camion.

Vorbea foarte puțin, cu ochii plecați în jos, sfioasă ca fetele crescute la maici. In schimb, desmierda cu mişcări drăgălaşe de veveriță capul copiilor mici, umplîndu-i de daruri scumpe. Şocolățile căpătate dela Mamița, erau grase, amărui şi cu delicat parfum de vanilie sau de coajă de portocale. Drajelele aduse de Mamița nu erau făinoase şi grosolan fardate, ci învăluite în zmalțul

cel mai fin al zahărului, cu ten de flori de piersic şi migdal. Iar hainele dăruite de Mamiță erau atît de elegante încît şedeau mai mult în dulapul doamnei Danielescu.

Cînd mergeau la masă în casa bunicilor, Mamița îi lăsa să-şi comande singuri mîncările şi dulciurile preferate, astfel că nepoții mîncau acolo numai ce doreau. Erau *stăpîni*. Dacă spărgeau vre-un porțelan de preț, sau o oglindă, Mamița nu le spunea nimic, ba dimpotrivă, c'un aer ruşinat de fetiță constrînsă să vorbească, spunea cu precipitarea timizilor:

— Nu-i nimica, drăguță. Lasă-lasă, nu mai plînge. Spune, ce să-ți dea bunica?

O singură restricție. Mamița avea o odae numită „salonaşul păpuşelor“ în care adunase vre-o treizeci de păpuşi, unele de loc din legendarul Nürenberg, altele aduse din aristocația vitrinelor Parisului, altele cumpărate la voia întîmplării. Acolo, copiii n'aveau voe să intre.

Auzise odată Andi, tot în etacul părintesc, de „nebunia Mamiței“ care plătise o sumă fabuloasă pentru un cufăr-dormitor anume comandat pentru păpuşele ei, ca să poată călători cu ele. Văduvă şi săracă, Mamița venise în casa ginerelui ei cu două cufere şi cu daruri, tot scumpe, pentru nepoți, ceiace o indignase pe doamna Danielescu: avea impresia că de data aceasta plătea din pungă „*grandorile Mamiței*“.

Mamița fusese instalată într'o odăiță strîmtă şi întunecoasă. O vedeau numai la dejun şi la masă. Cînd erau musafiri i se trimetea cîte ceva în odaia ei, nu atît din respect pentru timiditatea ei bolnăvicioasă, cît mai cu samă ca să fie cruțați nervii doamnei Danielescu; Mamița era cam surdă, şi întrebările vreunui musafir, adresate ei c'un ton normal, ar fi dat naştere la tăceri penibile.

Cînd devenise vecinul de odae al Mamiței—după ce doamna Danielescu prefăcuse încăperea de lîngă etac în odae de bae—Andi avea cincisprezece ani. Deşi spaima vecinătății etacului părintesc dispăruse acum, bataia de inimă din îndepărtata noapte a copilăriei, cînd pentru întâia oară tăgăduise realitatea cu formula „Asta a spus-o Zmeul“, continua să-l stăpînească, sunîndu-i un veşnic clopot de alarmă care-l ținea treaz pînă în clipa cînd toată casa adormea, ca pe acei şefi de gări mărunte, care nu pot adormi decît după ce a dispărut în noapte ultimul tren expres.

Şi din prima noapte, Andi auzise zgomote şi vorbe ciudate în odaia bătrînei: începuseră după douăsprezece, ca viața cimitirelor, mult după ce Andi stinsese lumina care se vestea şi'n camera de alături prin crăpăturile uşei despărțitoare. Cu ochii închişi în întunericul odăii, Andi aştepta somnul. Dar urechea pîndea, cum pîndise din copilărie. Auzise mai întâiu un scrîşnet de chee întoarsă în broască; apoi, un scîrțiit înfundat de capac de cufăr greu, şi gemătul Mamiței care abea-l putea urni. Şi parcă ridicase cineva capacul unei fîntîni cu glasuri subpămîntene, căci treptat, tăcerea se umpluse de şoapte.

Ce se întîmpla?

Cuvintele de dincolo erau naive ca ale izvoarelor care vorbesc singure, ca ale cuiburilor de subt streşini de ţară, şi ca ale copiilor cînd silabisesc poveşti din cărţi cu poze.

Răsunau nume:

— Buna dimineaţa, Alice; buna dimineaţa, Graţiela; buna dimineaţa, Lucica; buna dimineaţa, Nunuca...

Şi trecuse miezul nopţii.

Şi replicele *numelor*, căci fiinţe vii nu erau, răsunau cu glas subţire, spunînd păţanii şi amănunte copilăreşti *din vis*. Alice visase o migdală din care eşea un evantai; Graţiela, o pudrieră plină cu drajele; Lucica, un cîne de porţelan, care vroia s'o muşte; Nunuca era îmbufnată, numai ea nu visase nimic...

In sfîrşit, Andi pricepuse: Mamiţa umbla în dormitorul păpuşelor.

Apoi le îmbrăcase pentru bal. Şi păpuşele dansaseră în sunetele unei muzicuţe din acelea dulci ca ascultate într'un adînc de apă, melodie automată, demodată, melancolică, brusc întreruptă caşi mersul păpuşelor cu resort, cu un acord neisprăvit.

Alice, Graţiela, Lucica, Nunuca...

Apoi, păpuşele luaseră ceaiul. Apoi începuseră pregătirile de noapte. Apoi rugăciunea spusă de acelaşi glas pentru fiecare Alice, Graţielă, Lucică şi Nunucă de porţelan sau de carton. Apoi un cîntec de leagăn plutise, tărăgănat şi trist, pentru somnul păpuşelor.

Ochii morţi, dar deschişi, a zeci de păpuşi care tac... şi cu care se joacă...

Se joacă?

O fetiţă de cinci-şase ani se joacă vicleană şi gravă cu păpuşele, vorbeşte cu ele, le'ntreabă, singură răspunzîndu-şi, şi se desprinde graţia unei imaculate concepţiuni din complicitatea fetiţei cu ea însăşi atunci cînd se desmiardă singură alintînd ficţiunea cu obraji de porţelan şi ochi de sticlă, în care şi-a întruchipat copilul care nu-i decît odrasla unui zîmbet al feminităţii inocente şi cochete.

Dar o femee bătrînă, bunică, la miezul nopţii...

„Mamiţa e nebună"!

Secretul bătrînei intrase săgeată în inima lui, lăsîndu-l cu ochii mari deschişi prin întuneric asupra uşii îndărătul căreia capul alb, al bătrînei printre ochii morţi ai păpuşelor, dădea un straniu de lună îngheţată printre stele oarbe.

Se deşteptaseră amintiri în mintea lui Andi, făcîndu-l să presimtă viaţa altui atac conjugal: al bunicilor. Il revăzuse pe bunicul lui, „bătrîn superb", cum i se spunea, nalt, lat, cu pîntec şi frunte decorative, cu barbă de gală ca o trenă, avînd în port şi statură atunci cînd apărea pe pragul unei case, acea majestate, parcă împrumutată dela cei care vin în urmă, a majordomilor familiilor regale.

In schimb, de îndată ce intra în casă, îşi lăsa majestatea la uşă, ca o livrea, aducînd o atmosferă de glume îndoelnice, de

anecdote picante şi aluzii necuviincioase, întovărăşite de clipiri viclene adresate unui complice nevăzut. Buzele lui groase aveau răsucirea tocită a treptelor pe care-au trecut mii de oameni, ştergîndu-şi ghetele pe muche. Şi cînd tăcea părea că-i buzat de vorbele care vor să năvălească, şi de gestul viţelin al absorbţiei alcoolurilor spumoase din buza paharului.

O particularitate a bunicului lui Andi, era întrebuinţarea vorbelor şi a exspresiilor abjecte, în sens admirativ.

— Ah, ce putoare nostimă! spunea el de-o fată frumoasă şi proaspătă mai ales, pe care-o aprecia ca pe-un „Camambert".

Sau despre luna plină, antic răsărită deasupra unui Iaşi pe care parcă atunci îl desgropase din veacuri:

— Ce scîrnăvie de lună! S'o pişti şi pace! spunea el, considerînd luna ca dinapoiul dolofan al unei slujnicuţe.

Fiindcă era „mînă spartă" i se erta tot. Pe fetele tinere le lua de guşă, şi le bătea cu palma peste crupă, uitînd-o o clipă apăsat: şi avea barbă albă! Iar cînd prindea prin colţul unei case vre-o femee mai tînără, cu reliefuri agresive, pe care o acoperea cu trupul lui mătăhălos, îţi venea să'ntorci capul ca atunci cînd treci pe lîngă oameni opriţi lîngă un zid periferic cu inscripţii şi miros obscen.

De mic copil, Andi se socotise atît de străin de acest bătrîn cu aspect de patriarh şi suflet de porc, încît niciodată nu-i spusese „Bunicule". Ocolise întotdeauna, în raporturile cu el, această vorbă de argint şi de caşmir. Ii spunea „mata", foarte politicos,—sau cînd vorbea despre el părinţilor, ori altcuiva, spunea: „Bărbatul Mamiţei", sau „Tatul mamei"; dar niciodată nu şi-l însuşise subt denumirea de bunic.

Şi alăturea de el, Mamiţa!

Andi văzuse în casa bunicilor o fotografie de-a Mamiţei la şaptesprezece ani. Pe-atunci, convalescentă după tifos, Mamiţa avea păr scurt, crescut ondulat, nu deajuns de mare ca să poată fi pieptănat, dar propria lui ondulare îl pieptăna răvăşit, sălbăticind fruntea şi tîmplele. Şedea pe un scaun cu spetează naltă, care o domina ca o strană, cu mînile încrucişate pe genunchi, cu fruntea înclinată, ceiace accentua şi mai mult delicateţa ovalului pe care-l presimţiai palid după fragilitatea surîsului ostenit. Era ceva mai rar decît frumuseţa în farmecul acestui portret de tinereţă. N'avea nimic din atributele agresive ale frumuseţii femeeşti: nici buzele cărnoase care chiamă sărutarea, nici ochii a căror privire e parcă aspirată de nările bărbaţilor, nici sinii care zgîrie sîngele. Linii de băeţel în clipa nehotărîrii de zori palizi, a adolescenţii. Şi totuşi, fată.

Portretul Mamiţei la şaptesprezece ani era portret de fată nu din pricina fustei lungi, căci părul era de băeţel,—ci din pricina surîsului cu obrazul înclinat, şi a mişcării de ocrotire deşteptată în mînile privitorului, de această icoană în care feminitatea pusese

numai acea presimţire de lumină nouă, cu care primăvara încovoae fin crenguţele cînd mugurii de zarzăr vor să înflorească.

Fetiţa din acest portret mireasa Taurului?

Şi mama lui Andi era fata lui, a Taurului, nu a Mamiţei. Aşa gîndise Andi în faţa uşii care-l despărţea de nebună, căci în acea noapte, Taurul, cu lovituri de copită cetluise în mintea lui Andi asemănările dintre tată şi fiică. Aceiaşi vitalitate, aceiaşi carne robustă, aceiaşi ochi, aceleaşi nări cu vibraţii sexuale, aceleaşi mîini de cartofor, şi uneori, deseori, acelaşi vocabular.

In acea noapte, Andi nu mai rostise, fiindcă nu mai putea: „Asta a spus-o zmeul".

Viaţa dăduse Mamiţei un Taur în clipa cea mai fragilă a fiinţei ei de liliac alb,—şi Mamiţa fugise în lumea păpuşelor, ducîndu-le lor ceiace scăpase de copitele Taurului: vorbele de cuib şi de izvor ale copilăriei, numele prietinelor de-atunci, sau poate pe-ale eroinelor din cărţi.

Mamiţa o botezase pe mama lui Andi, Beatrice. Şi Andi văzuse abea atunci, ascultînd alături cantilena somnului păpuşelor, speranţa romanţioasă pe care o pusese Mamiţa în fata ei,—c'a ei numai va fi—, în clipa cînd, desprins din terţinele lui Dante, pogorîse pe creştetul copilei Taurului, numele cu-atîta cer în el, cer florentin.

Un an întreg Andi fusese vecinul de odae al Mamiţei. Şi dealungul nopţilor acelui an, făcuse descoperiri îngrozitoare. Un portret de tinereţă al tatălui lui—pe-atunci nu purta barbă—era atît de asemănător cu portretul Mamiţei la şaptesprezece ani, încît s'ar fi spus că-s fraţi întru acelaşi argint limpede al tinereţei cu genele plecate pe lumina ei de lună. Era o înrudire izbitoare în delicateţa osaturilor, deşi mai eminescian naltă era fruntea băiatului decît a fetiţei, şi abea mai robustă bărbia. Dar nările aveau aceiaşi curbă şi aceiaşi zveltă îngustime în care nu simţi palpitînd masacrul roşu al garoafelor, ci parcă, înoptarea toporaşilor. Şi linia sprincenelor aceiaşi, lungă, fină. Şi mînile de fată şi băiat, cu degete atît de-armonioase, că parcă în aceiaşi clipă liberaseră spre cer, păreche, zborul unor rîndunele, rămînînd prelungi.

Mamiţa şi Taurul!

Şi iată că din nou viaţa poruncise aceiaşi împărechere. Fratele întru asemănare al Mamiţei, îndrăgostit de fata Taurului. Şi din ei doi răsărise Andi, al treilea frate al celor două portrete de tinereţă, al tatălui şi al bunicei.

Fetiţa din vechiul portret devenise Mamiţa păpuşelor.

Băiatul din vechiul portret devenise Iustin Danielescu, Profesor Universitar, Apostol al Neamului, Membru al Institutului de Inalte Studii Istorice, Deputat, membru în consilii de administraţie. Şi fratele întru asemănare al Mamiţei începuse să semene cu soţia lui, cu fata Taurului. Alte osaturi, ce-i drept, dar zîmbetul de satisfacţie şi de belşug al aceleiaşi cărni, îi îmbrăca pe unul şi pe altul, dîndu-le ceva frăţesc. Şi mai mult: în ultimul timp, Andi re-

cunoscuse în răsucirea buzei de jos a tatălui lui, şi aceasta scobită şi deformată de oratorie, expresia gurii Taurului.

Atunci, el, Andi,—încă fratele celor două fotografii, supravieţuitorul lor, dar fiul şi nepotul tuturora,—va deveni şi el un alt Iustin Danielescu, sau, ca Mamiţa, alt orfelinat pentru păpuşile cu ochi de sticlă ale gîndurilor de nebun sau maniac?

Işi înălţase gîndul înspre viitor, cu gestul tragic al cumpenelor de fîntîni secate, peste cîmpii arse de secetă, subt azurul sterp al cerului.

Ş'atuncea, glasul mare al văzduhurilor, care dă poruncă toamna frunzelor să cadă şi păsărilor să plece, – îi şoptise: „Pleacă".

Vorbise'n el acest glas, îndreptîndu-i ochii spre stelele care luminează alte ţinuturi, şi urechea, spre ţipătul sfîşietor al locomotivelor în tăcerea nopţilor ieşene,—dar răsunase glasul în vara anului o mie nouă sute şaisprezece. Curînd răsunaseră alte trîmbiţe deasupra Iaşului, posomorîndu-i somnolenţa, şi începuse anotimpul social al uniformelor militare. Apoi duduise Moldova de mulţimile care veneau, intrînd ca bejănarii de odinioară în vechile mănăstiri, pe porţile larg deschise ale Capitalei Moldovei.

Viaţa de aiurea, spre care Andi voise să plece, gîlgîia subt ochii lui, ca un Nil pe care l-ai fi visat desfăşurîndu-se de aur faraonic şi de jad prin malurile de belşug, de soare şi palmieri, ale unui vechi Egipet, purtînd corăbii care duc în pînzele triunghiulare parcă icoana piramidelor,— şi pe care l-ai vedea milos în revărsare, puturos, rău şi malaric, făcut din balele de spumă şi din fălci de crocodil.

Şi'n timpul războiului îi păruse dulce tihna şi singurătatea odăii din căminul părintesc. Viaţa casei izbucnea de dimineaţă până seara înafară: doamna Danielescu la spitalul pe care-l conducea; domnul Danielescu, în parlamentul ţării, unde discursurile sale sunaseră trîmbiţi de aur, după expresia ziarelor vremii. Andi nu ascultase aceste trîmbiţi de aur, a căror tinichea sonoră, mai bine decît toţi el o ştia. In zilele de înfrigurată activitate ale războiului—activitate exagerată de fiecare, potrivit cu zăpăceala temperamentului său,—soţii Danielescu, aerisiţi de statornica atingere cu oameni străini, aduceau seara acasă ecourile preocupării de fenomenele imperios sociale, exterioare casei,—şi o salutară poftă de somn, de odihnă. Doamna Danielescu pierduse cîteva kilograme—prisosul din timpul păcii,—involuntar, fără cură, de slăbit întinerind ca siluetă şi mişcări, ceiace-o făcea să se scoale mai de dimineaţă, ca să reînceapă mai degrabă activitatea care-i dădea o primă şi zilnică satisfacţie în oglinda matinală. Vitalitatea ei, automatizată de viaţa de familie şi sindrofii de până atunci, şi prin aceasta micşorată, slăbită,—fusese iarăşi stîrnită, ca de-o întinerire prin dragoste, de noul ritm social la care participa cu fanatism. In timpurile acele, vechiul Iaşi—cu boerii, cu rataţii, cu mahalaua intelectuală şi cu adevăraţii intelectuali, cu atmosfera familiară şi ticurile sociale ale fiecăruia,—dispăruse ca o insulă cu ruine, scu-

fundată şi acoperită de valurile unei mări peste care se durau poduri pentru mulţimile altor vremuri. Rarii boeri bătrîni, ultimii intelectuali ai vechiului Iaşi, şi-l *aminteau* cu melancolie, numai ei auzindu-i încă—din tăcerea unui salon scapat de încartiruire, sau din mausoleul unei biblioteci cruţată de foc,—elegia clopotelor scufundate.

Dar pentru doamna Danielescu, dispariţia vechiului Iaşi însemna distrugerea arhivei cu actele de naştere, o întinerire, o viaţă nouă într'un fel de Americă romînească, în care, deşi la ea acasă, nu mai vedea pe vechii oameni care însemnau foile calendarului anilor ei. Altă fizionomie avea oraşul străbătut de automobilele demnitarilor în refugiu, întinerit şi el, Iaşul, caşi doamna Danielescu, căci odată cu dispariţia moşnegilor—înainte de războiu Iaşul era un fel de azil de pensionari—, şi odată cu dispariţia trăsurilor jidoveşti, hodorogite şi cu gloabe şchioape—acum rechiziţionate—Iaşul căpătase exuberanţa unui motor de automobil în plină viteză, trepidaţie necontenită care-i alunga insfîrşit, tăcerea mortuară de până atunci.

Nici străzile nu mai aveau aceiaşi configuraţie. Strada Lăpuşneanu devenise, de fapt, Calea Victoriei adusă la Iaşi de refugiaţii Căii Victoria; Păcurarii şi Sărăria, deveniseră albiile prin care, cu armonii grave de orgă şi mers de fluvii toropite de îngheţul iernii, veneau şi se duceau armatele ruseşti. Şi toate străzile, umblate de alţi oameni, şi toate casele la ale căror ferestre apăreau alte chipuri, contribuiau la înnoirea Iaşului care nu mai vorbea evreeşte, ca înainte de războiu, cu rare insule de graiu moldovenesc, ci franţuzeşte, englezeşte, ruseşte şi munteneşte pe fantoma străzii Lăpuşneanu, şi olteneşte, munteneşte, ruseşte şi basarabeneşte la periferii.

Apoi, doamna Danielescu îşi schimbase profesia: nu mai era gospodină şi profesoară, ci directoare de spital. Alte itinerarii, alte gesturi, alte haine. In locul şcolii cu miros de closet, clas şi cancelarie,—spitalul; în locul profesoarelor, îmbătrînind în front cu doamna Danielescu, doctorii francezi, care cu drept cuvînt o considerau tînără cum şi era, călită în apa vie, exotic virilă, a ochilor galici; în locul copiilor, copiii de-acasă ai pîntecelui,—bolnavii care-ţi dovedesc tot timpul că eşti mamă, adică biblic mărinimoasă, nu mamă, adică mai puţin femee dătătoare de dragoste şi mai mult femee dătătoare de viaţă, cu jertfa tinereţii; în locul somnului de după dejun, spalatul farfuriilor după dejunul luat la spital în camera albă cu miros de farmacie şi de Maryland, în costum de soră de caritate.

Domnul Danielescu, deputat, militant, lucra într'o parte, doamna Danielescu, într'alta. Activităţile lor diurne, n'aveau nici-o contingenţă. Pentru amîndoi, casa cu familia era pe planul al doilea, toată ziua; în schimb, seara, cînd se întorceau dela lucru, atmosfera familiei regăsite, devenea odihnitoare, ca atunci cînd te întorci acasă după o călătorie lungă. Căci pentru amîndoi, ziua din timpul

războiului—ziua mobilizată—nu însemna ca cele dinainte de războiu, timpul exercitării unei profesii înafara casei, ci un fel de călătorie într'alt oraş decît acel din care făcea parte casa lor—păstrată în atmosfera păcii,—aceiaşi, tot îmbelşugată, fără nici-o cameră rechiziţionată, cu lemne îndestulătoare, cu camara încărcată de huzur, şi copiii parcă mai cuminţi, în tot cazul mai puţin enervanţi şi servitoarele la fel. Din cînd în cînd, în zilele de sărbătoare, iar Duminicile 'n totdeauna, sofrageria casei Danielescu se umplea de doctori franceji şi de dregători refugiaţi din Muntenia, care lăudau necondiţionat calităţile de „gospodină moldoveancă" ale doamnei Danielescu, precum şi parfumul patriarhal păstrat încă numai în „casele boereşti ale Moldovei". Mamiţa *trebuia* să participe la aceste mese, căci toţi invitaţii erau informaţi, în prealabil, că n'aude tocmai bine, ş'apoi distincţiunea fără cusur a Mamiţei, cu toată timiditatea ei, îmbrăcămintea ei neagră şi corectul ei accent franţuzesc, aveau pentru „atmosfera patriarhală" acelaşi rol, caşi afumatul cu rîşină de brad.

— Brazii noştri, saracii! ofta domnul Danielescu, îndreptînd cuţitul plin cu icre moi spre gură.

Epoca războiului însemnase pentru Andi un fel de vacanţă de părinţi, al căror suplinitor acasă era. Nu se mai auzeau strigăte la bucătărie, şi totuşi, servitoarele nu-şi făceau mai mult de cap decît în epoca certurilor zilnice şi a controlului amănunţit.

Intr'adevăr, casa familiei Danielescu, în timpul zilei numai cu Mamiţa, cu Andi şi copiii, avea farmecul arhaic al vechiului Iaşi, farmec făcut din lene la fereastra cu flori şi coline albastre, din reverie, din lecturi, într'un cuvînt, numai din acele activităţi sau inactivităţi, lipsite de asprimea luptei pentru viaţă, îndulcite şi patinate de un lirism uşor melancolic—cum vechile oglinzi sînt uşor fumurii,—care dela o vreme dă şi bărbaţilor acestei atmosfere, un fel de feminitate: numită de Munteni, protector, „farmecul moldovenesc", şi sarcastic, „puturoşenia moldovenească".

Ultimii doi ani de liceu îi preparase în particular, singur în odaia lui de lîngă odaia lui Luchi, sau mai ales, în „Hulubărie", adică în odaia solitară cu balconaş de lemn, înălţată deasupra casei, ca un observator, cu vedere spre colinele Iaşului, ceiace-i dădea o aeriană intimitate în plin cer. Această odae fusese construită de domnul Danielescu, după ce devenise proprietarul casei, cu scopul de-a lucra acolo, ferit de ţipetele copiilor şi de zgomotele casnice. Avea sobă vastă, masă de lucru, bibliotecă, o canapea şi cîteva fotolii vechi, aduse din casa Mamiţei. Andi-i împodobise un pärete cu cele două portrete de tinereţă: al Mamiţei şi al tînărului Iustin Danielescu, fantoma tatălui lui Andi.

Acolo în Hulubărie, trăia laoparte de părinţii lui, fericit însă că-i vede 'n fiecare seară, sănătoşi, prosperi, şi mai îngăduitori în distrata guvernare a casei; fericit că nu mai e vecinul etacului lor, interzicîndu-şi să-i judece, să-i comenteze, sau să inventarieze cu luciditate viaţa lor de-afară. Invăţa şi cetea mult în aeriana Hulu-

bărie pe care-o mobilase cu lucruri vechi din pod, în armonie cu cele de până atunci,— ordonîndu-şi orele de lucru meditativ şi orele de lene armonioasă.

Aşa că în timp ce vechiul Iaşi dispăruse pentru mai toţi ieşenii, rămînînd un fel de amintire de pastel în mintea unora; în timp ce societatea romînească, mobilizată sau sedentară, căpătă o nouă configuraţie colectivă şi individuală; şi'n timp ce adolescenţii de vrîsta lui Andi, participînd indirect la războiu, dar mai permeabili la prefacerile şi înnoirile războiului chiar decît cei care mureau în prima linie, se pregăteau să devie efebocraţia de mai tîrziu, şi deocamdată, o nouă generaţie, o nouă emisiune de suflet social, generaţie mai precoce decît precedenta, mai puţin romanţioasă, mai energică 'n fapte, mai temerară 'n gînduri, mai cinică în apetituri, mai realistă şi mai aprig sensuală,—Andi, în Hulubăria lui, devenea sufleteşte, un supravieţuitor al vechiului Iaşi, refugiat în această nouă arcă a lui Noe, care plutea deasupra deluviului vieţii recentului oraş, pe apele de linişte ale văzduhului cuprins de culmea dealurilor.

In această epocă se simţise legat printr'un fel de complicitate afectuoasă şi înduioşată, de bătrînii maniaci ai Iaşului, care mai apăreau din cînd în cînd în casa părintească: domnul Kuparencu, fost, pe vremuri, Prim-preşedinte al Curţii de Apel, şi profesorul Ivănescu, vechiul dascăl de istorie al domnului *Iustin Danielescu*, pe pulpana gloriei căruia îşi pleca umil fruntea.

Inainte de războiu, aceste „căzături" aceşti oameni împăiaţi cu ticuri, îi inspirau o instinctivă aversiune şi o compătimire schiţată numai cerebral. In timpul războiului însă, odată cu complectarea mobilierului Hulubăriei cu vechituri din pod, căpătase o simpatie spontană pentru aceşti bătrîni, de care-l lega doliul comun al trecutului mort, simpatie devenită afecţiune, şi nu afecţiune fiiască, ci prietinească. Devenise *camaradul* lor, căci în acele timpuri, nu viaţa îl chema pe Andi, ci trecutul, aşa că devenise camaradul lor retrospectiv întru acest trecut, tocmai în vremea cînd se legau camaraderiile întru actualitatea cea mai crîncenă: a războiului. Ii invita la el în Hulubărie unde le făcea cafele negre— dulce Preşedintelui Kuparencu, şi fără caimac, amară, Profesorului Ivănescu, blănită gros cu caimac; — le oferea dulceaţă, de afine lui Kuparencu, de rod zaharisit lui Ivănescu, precum şi bucăţele de zahar muiate bine în cognac, servite într'o farfurioară de cafea neagră; şi le era partener la panţarolă.

— Aşa băiet nu s'o mai pomenit! proclama domnul Kuparencu, cu un uşor pocnet al danturii.

— Ha? îl întreba domnul Ivănescu, închizînd cu deferenţă poarta casei.

— Aşa băiet nu s'o mai pomenit! urla congestionat, cu ochi minioşi, domnul Kuparencu, fiindcă încă depe cînd prezida la Curtea de Apel se deprinsese să vorbească încet, ca să-i înveţe pe avocaţi şi grefieri să fie cu ochii în patru, uitînd o clipă, că Ivănescu e „ramolit şi surd".

— Adevărat, bine-ai zis, o vorbă! aproba în fiecare zi domnul Ivănescu aceiaşi „vorbă" a domnului Kuparencu, fără să se mai „formalizeze" de ton, fiindcă ştia că Preşedintele „e ramolit şi-l supără dantura".

Andi era cu ei ca un al treilea bătrîn care tăcea şi asculta spusele celorlalţi. Trăia cu ei într'un trecut şi printre amintiri cunoscute nu din experienţa lui, ci numai din vorbele lor, familarizîndu-se atît de tare cu acel trecut şi cu acele amintiri, încît dac'ar fi fost transpus, printr'un miracol, cu patruzeci de ani în urmă, ar fi putut participa la seratele Coanei Catinca Chiunoaia sau Frăsinica Zmău, ar fi putut interpela, cu poreclele lor, pe mai toţi boerii şi intelectualii Iaşului de-atunci, ar fi putut vorbi, în largul lui, cu colegii dela Curte, şi-ar fi putut nuanţa cu clopoţelul preşidenţial marile desbateri judiciare de atunci.

Prezentul, adică războiul, apărea rar în convorbirile bătrînilor, fiind pentru ei ca o fereastră zidită, care ar da pe un cimitir. Andi împărtăşea, fără efort atitudinea lor: şi 'n anul o mie nouă sute şaptesprezece Andi avea abea şaptesprezece ani, dar în tovărăşia bătrînilor şi 'n atmosfera Hulubăriei, devenise bunicul propriei sale tinereţi pe care-o lăsa în umbră, bucurîndu-se de ea ca de ceva exterior, zărit în oglindă ca la fereastră.

Nu cunoscuse încă trupul femeii, şi se ferea să-l dorească. Uneori numai—cum ar răsturna vîntul un mănunchi de garoafe de pe pervazul ferestrei în casă—inima-i trimetea o zvîcnire apăsată în sînge, parfumîndu-i-l parcă pipărat, arzător, îngreuindu-i-l tulbure.

Trecea.

Dealtfel, dragostea trupească era atît de strîns asociată în mintea lui cu o scenă privită cu ochii copilăriei, şi cu altele ascultate de urechile adolescenţei pure în etacul părintesc, încît spaima, vechea spaimă—„Asta a spus-o Zmeul"—veghea între dorinţă şi faptă.

Dar în timpul anilor războiului îşi dăduse samă de frumuseţea lui, cu mai multă îngrijorare şi umilinţă decît mîndrie, văzînd-o că *trăeşte* în ochii mai tuturor femeilor, ca o ameninţare.

De mic copil, Andi auzise exclamaţiile:

— Păpuşică! Ah, ce copil frumos, Vai, ce adorabil e! Bombonică!

Şi de mic copil, măgulirea cuprinsă în aceste exclamaţii nu-i micşorase neplăcuta sensaţie a pupăturilor ţepoase, tabagice sau vinifere a bărbaţilor, a pupăturilor pocnitoare, vîscoase şi colorante ale femeilor, precum şi-a desmierdărilor care-ţi lasă mîncărimi şi mirosuri străine pe obraji. Pe-atunci, în societate, Andi devenea un fel de obiect de artă exotică, adus dintr'o călătorie în orient, pe care toţi îl pipăiau, îl malaxau, îl cîntăreau, întorcîndu-l pe faţă şi pe dos, parcă spre a-i afla eticheta cu preţul şi adresa vînzătorului.

„Nu-l lăsau în pace", îl expropriau, atribuindu-l—fără să-l consulte—distracţiei comune, ca o grădină publică. Şi de-atunci, Andi pusese sufleteşte între el şi admiratorii supărători, ceiace statuile au concret în jurul lor subt formă de bare de metal: indiferenţa protectoare în jurul resemnării de a fi statue.

La zece ani i se spunea „Fetiţa", deşi purta părul scurt şi nu se juca cu păpuşi. Avea ochi gravi, cu gene atît de bogate, că toate clipirile erau catifelat vizibile, părînd lente şi plutitoare; şi desenul buzelor era astfel reliefat, că păreau pururi deschise pe-o respiraţie de somn surîzător, aşa cum nările nasului perfect drept, păreau conturate de uşoara dilatare a unui parfum de floare delicată.

— Ce stă Fetiţa aşa de tristă? îl întreba cîte-o cucoană gata să-l consoleze prin pipăiri şi frămîntări.

Nu era trist deloc: privea pur şi simplu. Dar genele pluteau atît de negre pe ochii negri, încît obrazul părea trist şi palid argintiu cum sînt crinii noaptea.

La treisprezece ani, trupul prea subţirel, încă firav pănă atunci, se desfăcuse înspre umeri cu acea sprinteneală înflorită a jet-d'eau-urilor în clipa cînd tulpina lor de apă se desparte în mănunchi, pulverizîndu-se rotund. Părea elegant în orişice haină.

— Unde-ţi faci tu hainele, Andi? îl cercetau camarazii dela şcoală.

— La Simka.

— Ei! se minunau ei auzind numele croitorului din Strada de Sus, caşicum s'ar fi aşteptat s'audă un nume de croitor măcar bucureştean.

Pe-atunci Mamiţa îi făcuse un rînd de haine de catifea neagră: pantaloni scurţi, opriţi deasupra genunchilor, tunică rusească.

— Vai, ce piele fină are Andi!

Şi cucoanele îi pipăiau pulpele dulci ca obrajii de fată mare, pişcîndu-i-le 'n treacăt, lăsîndu-i urme ca de ţînţari, şi-i pipăiau gîtul rotund, strecurîndu-i mîna pe spinarea goală: copil!

— Te gîdili, Andi?

— Nu.

— Ei, ia să vedem!

Şi mînile, cam umede, mai desmierdau odată pe subt haină linia flexibilă a spinării.

In hainele de catifea neagră avea silueta pajilor purtători de trenă, a căror graţie nici preajma ogarilor albi n'o poate micşora.

Atunci, la treisprezece ani simţise pentru 'ntâia oară fulgerul în sînge al femeii, şi scîrba de tine însuţi pe care ţi-o lasă. Dela zece ani, doamna Danielescu îi luase profesor de pian, pentru a justifica simbolul măştii lui Beethoven, atîrnată în salon, cu o expresie crîncen mahmură, de-asupra pianului care făcea parte din mobilierul obligator al unei case de intelectuali ieşeni. Doi ani Andi luase lecţii de pian cu un elev dela Conservator, după plecarea căruia trebuiau să deschidă nu numai ferestrele salonului,

dar şi pe celelalte, şi s'afume. Andi nu progresa cu acest artist mirositor. Convinsă că femeile au înăscută „pedagogia artelor", doamna Danielescu îi angajase o profesoară de pian. Lua lecţiile în salon, cu uşile închise. Dela a doua lecţie profesoara începuse să miroase mai tare a parfum, şi să-şi îngrijească mai amănunţit unghiile. Se aşeza la pian pe un scaun lipit de al lui Andi, şi după fiecare gamă îl apuca de mîni, explicîndu-i cum trebue să ţie degetele, cum trebue să apese clapele,—în timp ce-i frămînta mînile ca pe-o batistă.

Apoi îi lăsase mînile, dar începuse să-şi lipească pulpa de piciorul lui Andi, chipurile ca să apese pedala cînd trebue: şi făceau game! Intr'o zi, după ce apăsarea pedalei devenise din ce în ce mai sacadată, profesoara îl acoperise cu o sărutare pe buze, gîfîită, lungă, zvîcnită, care-o lăsase cu ochii închişi şi nările palide,—iar pe Andi, cu buzele umed umflate, cu obrajii aprinşi şi ochii lucioşi, avînd expresia de nevinovăţie echivocă a copiilor goi în tunici subţiri, purtînd pe cap cununi de roze, îmbătaţi la mesele lui Neron, pentru a îmbăta la rîndul lor şi altfel decît vinul ochii patricianilor romani.

După această lecţie de pedală îl scuturase o scîrbă atît de violentă încît îşi arsese gura cu apă îndoită cu colonie, neputînd nici să mănînce în seara acelei zile, îngreţoşat de propria lui gură, presimţind actul impur pecetluit în ea.

In anii războiului, spre seară, cînd singur în Hulubărie aprindea lampa de pe masa lui de lucru, aplecîndu-se pe-o carte, păretele pe care se proecta umbra profilului lui Andi, devenea preţios ca păreţii muzeelor de artă statuară greacă, în clipa de mister cînd aceiaşi lună care-a luminat cu veacuri în urmă profilul de eternă tinereţă al efebilor greci în nopţile Eladei, luminează icoana lor de marmură, trimeţîndu-i umbra vie pe păretele muzeului.

Din cap pănă'n picioare Andi era perfect frumos, în felul efebilor greci, al căror vestmînt uşor ar fi putut să-l poarte printre statuile muzeelor suindu-se pe soclul lor. N'avea fir de păr pe tot trupul cruţat de acest aspect stufos al virilităţii: o nuditate de fecioară. Şi obrajii îi erau imberbi, hărăziţi unei tinereţi de marmură nudă. Părul brun avea în el o flacără de aur care încălzea paloarea obrajilor înguşti şi ovali, cu bărbie făcută pentru desmierdări ca a fetiţelor cu cozi lungi. Până şi mînile-i erau tăiate cu aceiaşi artă; degetele lungi şi podul palmei fardat cu acel roz firesc pe care natura rareori îl suflă de pe trandafiri în palmele omeneşti,— dădeau gesturilor lui o solemnitate preţioasă. Cînd frîngea pînea la masă, te gîndeai că începe poate un miracol ca la masa dela Caana.

Crescînd mare, devenind adolescent, scăpase de mînile care-l vămuiseră în copilărie. Femeile nu-l mai apucau de gît, de guşă, de bărbie şi de pulpe, nu-l mai desmierdau ca pe pisicile de Angora. Era prea mare! In schimb îl *priveau*. Il priveau cu ochi de bărbat care măsoară o fecioară frumoasă. Stîrnea o poftă de viol

în ochii femeilor. S'ar fi spus că tinerețа lui cu linii de lumină de lună, cu palori de crin, și frăgezimi de rouă, dădea femeilor senzația unei feminități alta decît a lor, mai fragedă, mai delicată, care le viriliza în atitudinea care-o aveau față de el, luîndu-le pudoarea vicleană de nimfe urmărite, dîndu-le în schimb, priviri de faun urmăritor, și o măgulitoare impresie de dominațiune bărbătească.

Și tocmai în aceste clipe, pe chipul lui pur—frate al celor două portrete de tinerețe: al Mamiței și al tatălui lui—, tresărea surîsul echivoc și tulbure de „femee care minte", surîs care-și avea pricina nu într'o faptă rușinoasă de-a lui, ascunsă celorlalți, ci în oglinda 'n care într'o noapte a copilăriei, o văzuse pe mama lui docilă și vibrantă subt privirile cornute de poftă ale unui bărbat. Și-acest surîs, interpretat ca o ratificare a privirii stîrnite în ochii femeilor, făgăduia atît de mult, în cît Andi era urmărit stăruitor, cu copite de faun, fiind silit el, *bărbatul* să ia o involuntară atitudine de nimfă urmărită, ceiace-l umilea, desgustîndu-l; iar pe femei le ațîța și mai tare, apreciind ceiace socoteau ele că-i impus de ritualul cochetăriei femeești bărbatului pe care-l tratau ca pe-o femee.

Odată, în o mie nouă sute șaptesprezece, fusese nevoit să-și părăsească Hulubăria, pentru a o însoți pe mama lui într'o călătorie cu automobilul până la Tîrgul-Frumos. Deși n'ar fi dorit să cunoască particularitățile nici-unui itinerar de-al părinților săi, acceptase rolul de „cavaler" al mamei și al însoțitoarei ei, o bucureșteancă, tot infirmieră de războiu.

Ziua aspră de Octombre și teama de frig care stăpînea în acel timp chiar și pe cei care nu suferiseră în bordee, trenuri și tranșee,—îl hotărîse pe Andi să împrumute pentru această călătorie—care pentru el, sedentarul din Hulubărie, avea caracterul unei adevărate expediții—, o scurteică blănită cu blană de miel pe dinăuntru, și guler de astrahan brumăriu, precum și căciula la fel, aparținînd domnului Iustin Danielescu. Și căciula, naltă, cam largă pentru capul lui Andi, și scurteica, tăiată pe dimensiunile unui trup amplificat de grăsime,—dădeau siluetei lui Andi și obrajilor lui albi, o zvelteță presimțită și o frăgezime de fată îmbrăcată la vînătoare în haina pădurarului.

Automobilul, o limuzină de-a Marelui Cartier, cu mers onctuos și geamuri de cristal cu perdeluțe ca vagoanele ministeriale,—se oprise la scara casei Danielescu exact la ora convenită: decînd cu spitalele, cu Francejii și cu războiul, femeile se masculinizaseră în multe privințe, căpătînd cochetăria punctualității așa cum înainte de războiu o aveau pe-a întîrzierilor distrate.

Doamna de lîngă șofeur, cu fața nevăzută subt casca de aviator cu ochelari de scafandru, invitase pe doamna Danielescu să ia loc pe canapeaua din fund.

Andi nu apăruse încă: el avea deprinderea femeilor dinainte de războiu.

— Andi, hai drăguță!

Se ivise pe pragul casei, în lumina brumărie ca și astrahanul căciulii nalte și al gulerului amplu, cu frumusețea lui luminos vădită, ca un buchet de crini adus pe brațe.

Cînd doamna Danielescu îl prezentase, ochelarii de scafandru dispăruseră, descoperind o față de brună cu sprîncene și ochi imperioși, bărbie autoritară, și-o umbră viorie pufoasă de-asupra buzei de sus; iar mîna care nu-și scoase mănușa pentru doamna Danielescu, scoțîndu-și-o c'un gest de jupuire, apăruse goală, nervos goală, pentru a-l obliga pe Andi să i-o sărute, cu capul descoperit. Părăsind subit locul de lîngă șofeur, unde până atunci părea definitiv statornicită, doamna venise în fund, lîngă doamna Danielescu. Andi se pregătea să treacă el lîngă șofeur, lăsîndu-le pe doamne singure în fund. Un glas de general feminin, îl oprise cu piciorul pe scară, făcîndu-l să revie.

— Il luăm cu noi pe băețel. Poftim, tinere.

Ascultase deci pe cea care părea amfitrioana limuzinei. Inlăuntru, mîini posesive îl instalaseră în locul cuvenit femeilor, adică în colț, doamna, cu toate protestările doamnei Danielescu și-ale lui Andi, așezîndu-se băețește, la mijloc.

Porniseră.

Andi se uita pe fereastră. Femeile vorbeau: spital, răniți, front, ciorapi...

Andi urmărea norii.

Analizate atent, picioarele doamnei, cărnos lungi în ciorapii de matasă groasă, ofereau un contrast: cel drept, dinspre doamna Danielescu, adică cel dinspre *mamă*, cu vîrful pantofului apăsat pe covorașul de jos, asigura stabilitatea trupului,—pe cînd celălalt, cel dinspre fiul mamei, era atent și disponibil. La hopuri și viraje, genunchiul lui Andi nu ciocnea genunchiul vecinei,—veghea; dar genunchiul vecinei—cel atent—se lipea scurt, în treacăt, parcă din forță majoră, de genunchiul lui Andi.

La început, vecina ședea dreaptă pe muchea canapelei privind înainte drumul peste umărul șofeurului, avînd aerul că dispune prin suggestie de volanul mînuit de șofeur. Dar după mai multe hopuri—psicologice—și cotituri—erotizante,—părăsind atitudinea de Amiral al limuzinei se tolănise în fund...

— Vă rog stați comod, întindeți-vă bine!

...Făcînd loc, cu o solicitudine fără cusur, doamnei Danielescu, adică înghesuindu-se în Andi, intrînd cu șoldul într'al lui, lipindu-și umărul de al lui Andi.

Altă bucată de drum trecuse, Andi fiind anexat de trupul de alături care în acest timp păstrase o perfectă neclintire,—în măsura îngăduită de șoseaua găurită, și de trepidațiile motorului.

Dela o vreme, pulpa vecinei, părăsea pulpa lui Andi, în răstimpuri, revenind apăsat, cald, fără de hazardul justificator al unui hop.

Era clar. Acest gen de telegrafie îl înveți imediat fără de abecedar.

Andi se lipise şi mai tare de păretele lateral al limuzinei, cu coatele strînse de trup ca ale mumiilor, cu mînile moarte pe genunchi. Intorsese capul spre fereastra din stînga. Simţea că iarăşi devine nimfă alături de faunul cu copitele în tocurile pantofilor, şi presimţea, cu un tic nervos al feţei, surîsul, surîsul acela echivoc şi tulbure de „femee care minte".

Cu geniul unic al femeilor de-a vorbi volubil despre orice— un fel de enciclopedie orală de aperitive din toate subiectele—în timp ce trupul *gîndeşte* şi execută gradat, cu nuanţe, o acţiune care n'are nici-o legătură cu vorbele concomitente,—vecina lui Andi vorbea numai cu doamna Danielescu, afectîndu-se exclusiv ei, dela gît în sus, în timp ce dela umeri în jos, şi mai ales dela genunchi în jos, se preocupa de cel ignorat de capul ei întors spre mama lui Andi.

La un moment dat, cu o spontaneitate napoleoniană, părăsind subit subiectele de conversaţie, născocise un incident.

— Cauciucul din spate, cel din dreapta, nu s'a desumflat? o întrebase pe doamna Danielescu, invitînd-o direct să controleze.

Mama lui Andi se aplecase, lungindu-şi gîtul pe fereastra atunci deschisă, urmărită de ochii lui Andi, cu o credulitate naivă. Şi în aceiaşi clipă, făţiş, direct, ochii vecinei îl priviseră micşoraţi ca la miopi, cu sprincenele ridicate, în timp ce nările vibrau şi pe subt buzele întredeschise dinţii apăruseră carnivori. Şi Andi zîmbise pieziş, cu genele plecate: apăruse la comandă pe faţa lui surîsul „de femee care minte". Se înapoiaseră dela Tîrgul-Frumos pe înserate. Doamna de-alături avea o migrenă: astfel justificase, faţă de doamna Danielescu, stingerea luminii interioare, aprinsă de şofeur. In timpul călătoriei pe întuneric, trupul lui Andi devenise o adevărată panoplie a pulpei şi a mînii ei.

La scara casei Danielescu, doamna dorise un piramidon şi o „dulceaţă moldovenească".

Descinsese.

Intra pentru întâia oară în casa doamnei Danielescu; avea ochi de motan care-şi urmăreşte pisica şi'n casa vecină. In timpul pregătirilor de dulceaţă şi cafea neagră, dorise să vadă *biblioteca* unei odăi de *băeţel*.

— Andi, arată-i Hulubăria,—intervenise doamna Danielescu, măgulită să arăte în public, singularităţile feciorului ei.

Se suiseră în Hulubărie. Andi aprinsese precipitat lumina. Păstrase scurteica, aşa cum îşi păstrează unele femei paltonul cînd intră în odaia unui bărbat: scut. Căciula îl făcuse să năduşească pe timple, zburlindu-i părul brun cu aburi de aur, scurt ondulat; gîtul alb, feciorese, eşea gol din amplul guler brumăriu care izola aerian dulceaţa şi tinereţa capului cu gene grele, oferind-o parcă pe-o tipsie, ca pe-a Sfîntului Ioan, Salomeei.

Doamna îl privise lung, într'o tăcere voluntar prelungită. Un vîrf de limbă ageră, umezise buzele uscate.

Trupul femeii era încordat, avînd ceva ţînţăresc în atitudinea vibrantă.

Acelaşi zîmbet impur tresărise pe obrajii lui Andi.

Cu o mişcare netă, doamna stinsese lumina.

Dar tot atît de repede, Andi o aprinsese la loc.

A doua zi, şofeurul aceleiaşi limuzine, adusese flori pentru doamna Danielescu, şi un pachet pentru Andi. Il deschisese: era o cutie cu lapte condensat.

Se coalizase parcă viaţa socială din anii războiului cu femeile, să-l împlinte pe Andi şi mai adînc, şi mai definitiv, în atmosfera anacronică a Hulubăriei, unde sufletul se alungea ca muezinii în Moschee pe covoarele persane ale trecutului şi ale visului, fugind de viaţa cu bocanci în marş şi de femeile cu ochi de faun şi copite; ca muezinii înălţaţi în minarete sufletul privind şi adunînd nu viaţa ghiaură a timpului, ci musulmana lene-a amintirilor.

Intraseră şi două chipuri feminine în această atmosferă, dar nu aevea.

Fiecare chip era legat de-o întîmplare; un chip n'avea nume, celălalt se numea Dana.

Iată cum o cunoscuse pe Dana, sau mai exact, cum o văzuse. In toamna anului o mie nouă sute şapte-spre-zece, într'o amiază, spre asfinţit se coborîse pe Sărărie la vale, apucînd pe-o străduţă laterală, de unde se vedeau albastre în pulberi de chilimbar, dealurile Galatei. Străduţa era pustie ca o biserică dezafectată. Soarele apunea auriu, şi lumina era moldoveneşte blajină ca mirosul păpuşoilor copţi la focuri de ţară.

Şi deodată începuseră, ca pentru nouri de grindină, toate clopotele bisericilor. Oameni, ieşiţi ca din pămînt, trecuseră în goană, întorcînd spre cer feţe speriate, caşi cum din mytologie ar fi evadat umbra lui Hercule cu bîte în mînă, fugărindu-i. Venea un Zeppelin—aşa spuneau cei fugăriţi—şi o escadrilă de avioane germane de bombardament. Din casa cu aspect foarte provincial, în dreptul căreia Andi se oprise, ieşise un bătrîn cu fes pe părul alb şi papuci brodaţi în picioare, oprindu-se în mijlocul florilor de toamnă cu palma streşină de-asupra ochilor.

Il zărise pe Andi.

— Drăguţă, ia poftim mata în casă. Acuma nu-i de stat afară.

Intrase.

Sînt case şi 'ncăperi pe care trupul le cunoaşte de ani, dar sufletul se simte'n ele străin; şi răsar altele, necunoscute trupului, şi sufletul în ele e la el acasă. Andi intrase într'o casă pe care o *recunoştea* deşi n'o văzuse niciodată; atmosfera ei deschidea o filă a aceleiaşi cărţi cu foi presate, caşi Hulubăria. S'auzeau bătăile unui pendul, pe care desigur că bătrînul cu fes, suit pe un scaun, îl întorcea odată pe săptămînă, controlîndu-i ora după a cronometrului cu iniţiale mari de argint, din buzunarul jiletcei de pichet. Duşamelele erau atît de bine ceruite încît picioarele alunecau dimpreună cu covoraşele care le acopereau. Pe un dulap

cu oglindă, lingă o cutie rotundă de pălării—darabană pentru șoareci—se coceau gutui și pe-un ziar se uscau romanițe. Nevasta pensionarului avea tulpan alb. Jucaseră până atunci o concină pradată, la o măsuță rotundă cu două jețuri și două taburete.

Era atît de bun și de familiar albastrul provincial al cerului văzut din casa lor prin cușca unui canar galben, atîrnată de fereastră, că te-așteptai s'apară nu aeroplane, ci cărțile cu care Dumnezeu își face pasiența în fiecare sară până cînd luna îi aduce ulciorul cu lapte abea muls.

Și 'ntr'adevăr, cerul albastru se'nserase vid.

— ... Da mai stai mata, da nu pleca fără să iei o dulceață..-

Și apăruse în fața bunicei cu tulpan alb, nepoțica bătrînilor, aducînd pe-o tabla acoperită c'un șervet alb, un pahar de apă, lingurița și o farfurioară de cristal cu dulceață de caise. O jumătate de caisă, de culoarea soarelui pe zările cu grîu copt, suav cărnoasă, în care alb ca o camee, migdala sîmburelui se'ncrusta.

Și odată cu parfumul caisei care se topea în gură, ochii lui Andi, ridicați, recunoscuseră 'n obrajii fetei culoarea albă a migdalei din caisă, și'n păr, păr lung și împletit în cozi, acelaşi aur copt, al soarelui, al grîului și al caiselor. Surîdea.

Bătrînii o chemau Dana.

Nu schimbase cu ea nici-un cuvînt.

Era în amintirea lui ca o caisă. *O caisă cu numele Dana*, coaptă într'o casă de bunici.

Atît. De-ajuns ca să existe în aceasta Arcă a lui Noe a Hulubăriei, și parfumul blond al tinereței unei fete.

In iarna aceluiași an, întîlnise și pe-al doilea chip de fată adus de suflet în Hulubărie.

Ninsoarea căzuse două săptămîni în șir, prefăcînd Iașul într'o cetate de albe monastiri în care cioarele veniseră să-și ție marele sinod.

Imbrăcat în aceiași scurteică a tatălui său, și cu aceiași căciulă brumărie pe cap, Andi rătăcea în necunoscutul alb al orașului, pe străzi care subt omăt își pierduseră numele și vrîsta. Totul renăscuse în alb sclipitor. Conturul caselor avea naivitatea strîmbă și diformă a sculpturilor în miez de pîne făcute de copii, și umorul lor bosumflat și candid. Micșorate de omătul care le lua colțurile, ferestrele păreau ochi de urși albi,—de zahăr; nu oamenii priveau prin ele, ci ele singure erau ochii și privirea caselor în glumă, așa cum sînt cărbunii ochii și privirea oamenilor de omăt.

Circulația vehiculelor era întreruptă. Rarii trecători, cu gulerul ridicat, cu bărbia 'n piept și mînile înfundate în buzunarele paltoanelor, gîrbovi subt zăpadă, mergeau greoi ca scafandrii în fundul de mărgean alb al mării.

Omătul părea că-și așteaptă copiii să iasă dela școală, ca un mare Saint-Bernard, și să-i ducă până acasă. Dar fulgii care deatîtea zile cădeau pe oraș, cădeau și'n suflet, reclădindu-l din

mirări de-ale copilăriei care se deșteptă din somn, dîndu-i o intimitate moale de albe contururi.

Fata răsărise din omătul sufletesc și ceresc al clipei fumurii, frămîntînd un bulgăr de omăt. Pentru cine? Ulița era pustie. Pentru ea, cum ai glumi cu tine însuți. In mizeria războiului, mergînd pesemne să facă coadă la o brutărie pentru o pîne de făină integrală, se oprise o clipă în omăt,—în raiul o clipă deschis al copilăriei. Fată cu obraji rotunzi de măr, cum sunt obrajii fetelor sănătoase, iarna mai ales, cînd merele-s o amintire. Avea pe cap o căciuliță roasă, palton sărăcăcios de refugiată, și-o tinerețe 'n dinții albi, pe care nici-un ger n'ar fi putut s'o zdruncine. Fără șoșoni, se oprise în zăpadă, frămîntînd un bulgăre. Și iată că omătul aducea o țintă glumei albe.

Andi trecea. Văzînd-o că se joacă în omăt, aparținîndu-i ca un gînd al lui, în clipele acele de alb copilăresc, își ridicase capul.

Cu bulgărul rotund și închegat și brațul gata să pornească, fata încremenise. Buzele destinse în surîsul glumei combative, reveniseră, acoperindu-i dinții. Il privea pe Andi trecînd, cu ochii spre profilul lui, cu un oftat parcă 'n azurul ochilor albaștri, așa cum privești toamna cerul luminat în care se călătoresc cocorii, vara, soarele, vacanța...

Uitase bulgărul din mînă asupra căruia ochii lui Andi se plecaseră zîmbind. Ochii fetei urmaseră privirea lui Andi. Descoperise și ea gluma uitată în mîna roșie de frig: n'avea mănuși. Și iar zîmbise cu dinții descoperiți, uitîndu-se timid, întrebător, la Andi și la bulgăr, la bulgăr și la Andi, cași cum pe rînd i-ar fi 'ntrebat: „Bulgăr alb, să te arunc ca'n recreațiile dela școală, din vremurile bune?" ; și pe Andi: „Băiat frumos, care-i trecut departe, sus, prin sufletul meu, să-ți arunc un bulgăr alb?" I-l aruncase, dar nu ca la bătaia cu omăt, ci moale, încet,—căci flori n'avea în mînă fata cu obraji de măr subt căciulița roasă.

De-atunci n'o mai văzuse.

Ca printr'un cer dus, ceva din el trecuse prin ochii ei albaștri. Și uneori, sus în Hulubărie, închizînd ochii, putea să trăiască o clipă în acest cer care fusese-al lui.

Acestea erau cele două chipuri de fată, care în anii războiului intraseră în Hulubărie. Incolo, din aspectele feminității, aducea la el frînturi. Cîte-un obraz de fată, zărit în treacăt la fereastra unei case, îl ținea minte și uneori îl evoca, *obrazul*, nu mai mult, rumeneala lui, frăgezimea lui, ca pe-o rodie la care te uiți, din care nu muști. Odată, noaptea, zărise la fereastra luminată a unei case, mișcarea unui braț gol, ridicat se vede ca mîna să înnoade părul la ceafă; zărise totodată și începutul galeș al sînului deșteptat din somn de mișcarea brațului. Păstrase'n el scurta arătare, ca un fragment luminos de marmură antică, desgropat din fundul mării, pe veci despărțit de statuia lui.

Altădată zărise o ceafă de fată care se spăla pe cap, cu părul clăbucit în apă.

Se mulțumea cu aceste cioburi, cu aceste bucăți desprinse din trupul femeii, pe care trup nu-l cunoscuse și se ferea să-l dorească.

In toată această epocă, ochii de viol pe care femeile îi îndreptau spre el, îl îndepărtau de ele, umilindu-i bărbăția latentă,—așa cum viața de atunci, a războiului, lipsită de feminitatea oarecum pasivă a vieții ieșene mai ales, din timpul vechiu, îl îndepărta de ea,—într'o visare a vieții alcătuită din fragmente de trecut. Trăia, cu vitalitatea amorțită, o viață lipsită de luptă, o viață care n'avea ritmul sacadat al pasului elastic pe pămîntul dur, ci curgerea lină a gondolelor prin lagunele Veneției.

Fugea de ochii femeilor, care-l violau, și fugea de viața războiului care avea în ochi viol, cași ochii femeilor cînd îl priveau pe Andi.

La vrîsta cînd adolescenții încep să iubească o fată, purtînd pe suflet mărțișorul numelui ei, Andi nu iubea pe nimeni și nici nu simțea nevoia iubirii, căci fragmentele de feminitate pe care uneori le evoca, nu erau dragoste individualizată, dorință de cineva anume, ci elemente decorative ale sufletului, manie de colecționar de cioburi în care frumusețа e victimă, nu învingător, deșteptînd duioșii și compătimiri, nu pofte. Un băiat tînăr, după ce-a văzut o fată frumoasă pentru inima lui, așteaptă clipa cînd îi va putea spune: „Te iubesc",—și aceleași cuvinte, spuse de buzele ei, cuvinte care vor da aromă vieții ca primăvara pămîntului. Dar Andi, tocmai de aceste cuvinte fugea și se temea. El iubea tăcerea fetelor lui imaginare, adică deplina lor pasivitate, și libertatea grațios înviorată, dar neprimejduită de realitatea lor, pe care aceste fantome i-o lăsau.

Inchipuirea lui nu-și situa fetele pe bănci subt lună sau subt tei, cu el, un Andi visat, de mînă, sau cu obrazul lor pe umărul lui, așa cum apar fetele întăia oară în visurile adolescenților curați. El le vedea pe fetele închipuite în case bătrînești, așa cum sînt și florile acolo, și tinerețа lui n'o auzea bătîndu-i în inimă alăturea de ele,—ci se vedea ca un bunic, zîmbind cu bunătate frăgezimii lor.

De altfel, aceste clipe sufletești în care feminitatea apărea, el le situa în trecut, nu în prezent sau viitor, ca și cum, cu sîngele pacificat de mult, și-ar fi *amintit* aceste clipe, și nu le-ar fi trăit în prezent cu presimțiri de înfăptuire în viitor. Astfel, și aceste visări premergătoare dragostii nu aveau parfumul de iarbă crudă al sîngelui care se deșteaptă, ci mirosul de colb al muzeelor.

In această epocă, nu-i plăcea să vorbească. Vorba, sunetul articulat, avea o actualitate supărătoare pentru el, atribut al vieții prezente, nu al trecutului. Din această pricină, deși era foarte bine crescut, atent și serviabil în raporturile lui cu oamenii, nu-și dădea seamă că deseori tăcerea lui era o gravă necuviință socială. Alături de cineva era în stare să tacă o oră în șir, fără ca tăcerea în doi să fie pentru el penibilă, sau s'o considere ca un semn de

plictiseală care îngheață vorbele ca apa în putini. Tăcerea pentru el era ca o lectură fără litere; socotea tăcerea vecinului ca o altă lectură, cum ar fi de pildă în tren, pe aceiași banchetă. De aceia, spre deosebire de majoritatea oamenilor, stîngaci cînd tac și neliniștiți de aceste tăceri care le dau frămîntări, tuse, ticuri și priviri ca de pe scaunul dentistului,—aceste tăceri în societate îi lăsau lui Andi o desinvoltură vegetală de copac care tace alături de alt copac, fiind totuși buni tovarăși.

Vorba „mîne", îi suna ca o amenințare de trîmbiță sunînd mobilizări. De asta o evita. Cînd era copil, viața casei părintești îl făcea să sufere, fiindcă-i vedea ipocrizia, confruntîndu-i fizionomia diurnă cu cea nocturnă, numai de el surprinsă în etacul părintesc. Acum însă întreaga viață îi apărea respingător vulgară, nu fiindcă o compara cu altfel de viață, ci fiindcă o situa față de o ficțiune, în perspectiva acestui trecut care-l debilita făcîndu-l să i se pară vulgar tot ce era și puternic, tragic puternic în deslănțuirea crîncenă a războiului.

Și Andi nu-și dăduse seamă, că începea să trăiască la fel cu Mamița, alături de un cufăr cu păpuși. Mamița, după ce delicatețа ei de fată se lovise de copitele Taurului, s'ar fi putut refugia tot în *viață* adică în altă dragoste, înșelîndu-și bărbatul, ca mai toate femeile. Ea însă, preferase păpușele moarte, care nu pot desamăgi. Cufărul cu păpuși era un cimitir în care bucuriile Mamiței erau flori de cimitir.

La fel și Andi. Exact în anul mobilizării, înfricoșat de atmosfera casei părintești și de perspectivele cu care îl amenința, dorise evadarea, plecarea de acolo în largul vieții. Și războiul îi adusese ceiace dorise, altă viață, chiar subt ochii lui, în Iașul lui. Și'n loc să intre'n viața nouă, deodată, cum te arunci în apă rece șovăise, cumpănise, meditase, și revenise *mai adînc* în casa din care o zvîcnire a vitalității tinerești voise să-l arunce.

Războiul era în țară, în oraș, în toți copacii—care pe atunci nu mai însemnau decît lemn de foc și de sicrie ;—în toți oamenii, de pe front și dindărătul frontului, căci toți ardeau în marele cuptor; în cerul care nu mai era al aștrilor, ci al mașinelor de moarte,—dar sus în Hulubăria lui Andi, războiul nu era.

Zile întregi Andi le petrecea singur în Hulubărie, cunoscînd o izolare desăvîrșită, asemănătoare cu aceia pe care-o știu cei care locuesc în mansardele orașelor mari. De acolo, dintr'o mansardă, nu mai aparții orașului care devine o întindere de acoperișuri plutitoare în cer, ci vidului albastru, cași hornurile al căror mult tovarăș devii. Hulubăria lui Andi nu era tare înaltă, dar Iașul are case joase, ulițele mici mai ales, așa că odăița lui Andi, dela etaj, domina, lăsîndu-l numai cu acoperișurile, cu vîrful copacilor, cu cerul și cu dealurile, *singur*, deasupra războiului. Unicul aspect al războiului, pe care-l accepta la el, era vibrația aceia de orgă funerară a corurilor armatelor rusești, care soseau cenușii, cu mersul lor toropit de fluvii îngroșate de îngheț. Le asculta pro-

hodul pornit dintr'o zare, pierdut într'alta, şi urmărea dela fereastră plutirile încete ale norilor, avînd impresia că el e voevodul mort acoperit de flamurile norilor, purtat de oastea gravă a bărbaţilor cu bărbi şi cizme nalte, pe hotarul şters al vremii.

Astfel trecuse prin războiu înălţat în Hulubărie, cu doi bătrîni, cu mobile vechi, cu lecturi solitare, cu meditaţii dulci caşi colinele de zare ale Iaşului, şi cu vechiul Iaşi, devenind sufleteşte un cetăţean al trecutului şi al utopiei.

Ionel Teodoreanu

Izvor de singurătate

Pe manşeta romanului „Quell der Einsamkeit" al scriitoarei engleze Radclyffe Hall [1] sînt imprimate următoarele comercialmente foarte profitabile cuvinte: *„confiscat şi ars în piaţa publică"*.

Englezii au rămas fideli acestor practici medievale. Şi, trebue să recunoaştem: din punctul strict britanic de vedere, au avut de astă dată dreptate. Căci cartea lui R. Hall era serios primejdioasă. Primejdioasă fiindcă e convingătoare. Şi convingătoare fiindcă e dreaptă.

„Izvor de singurătate" e povestea unei invertite. Nu e o pledoarie, nu e o argumentare, ci o umilă rugăciune făcută de una din persecutatele acelei „unseliges Heer", a „armatei celor fără de binecuvîntare", un strigăt de revoltă şi o cerere de justiţie.

Mărturisesc că până la cetirea acestei cărţi, soarta invertiţilor era, cum se spune, „le cadet de mes soucis". Deprins fiind să practic un sentiment de principală toleranţă faţă de viaţa intimă a altuia, mă mărgineam să ignorez existenţa acestei categorii de oameni.

Se pare însă că lucrurile sînt mai grave. Dacă romanul scriitoarei engleze ar fi fost o pledoarie, în genul „Corydon"-ului lui Gide, am fi discutat sau nu (mai sigur că nu) valoarea argumentelor. Dar cartea lui Radclyffe Hall nu-i o pledoarie, ci o fotografie. Nu-i o înşirare de silogisme, ci este deadreptul acea realitate adîncă pe care arta adevărată ştie să ni-o facă accesibilă instantaneu şi total. Ori, adevărul care ne-a apărut astfel e de o deosebită gravitate. Avem de a face aci cu cel mai serios lucru din cîte pot exista pe acest pămînt, şi anume: persecuţia unor oameni de către alţi oameni.

Persecuţia e un fenomen care ascultă de anumite legi sociologice constante, ori care ar fi variantele actelor şi persoa-

---

1 Ediţia engleză originală nu se găseşte. Traducerea germană mi-am procurat-o la Bucureşti, la librăria Hasefer, Str. Caragheorghevici.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

nelor. Negrii, ţărani, evrei, uvrieri, cu toate deosebirile de forme şi de amănunt, fenomenul prezintă anumite caractere universal comune.

In primul rînd, are loc următoarea iluzie optică: persecutatorul nu remarcă, printre persecutaţi, decît exemplarele cele proaste. Aşa fac antisemiţii care îşi reprezintă întotdeauna pe evreii cei mai puţin recomandabili. Dar toate grupurile omeneşti au şi buni şi răi. Să ne gîndim puţin la colectivităţile cele mai diverse: avocaţi, militari, negustori, funcţionari; sau Romîni, Francezi, Americani, etc., etc. Cîţi din toţi aceştia sunt cu adevăraţi vrednici de stimă? Dacă ar fi să judecăm un grup după indivizii abjecţi pe care îi cuprinde, ar însemna să urim tot ce există. De altfel, în romanul lui Radclyffe Hall, eroina nu e mai puţin desgustată decît oricine de lamentabilul spectacol oferit de unii invertiţi—ba chiar de cei mai mulţi dintrînşii Stephen Gordon se duce, ce-i drept, prin baruri de acestea pentru că numai acolo ea şi prietina ei Mary vor putea circula în voe, fără a atrage privirile scandalizate şi indiscrete ale celor dimprejur. Şi totuşi, Stephen suferă din cauza contactului cu asemenea fiinţe. Le compătimeşte, dar le şi dispreţueşte. Ii inspiră chiar un fel de oroare fizică! In schimb pentru Valérie Seymour, o invertită plină de seninătate şi înţelepciune, ducînd o viaţă demnă şi liberă, un fel de zeiţă greacă de o inteligenţă profundă şi rece, de o toleranţă nemărginită,— pentru aceasta, Stephen Gordon are cea mai deplină admiraţie.

Oamenii trebuesc stimaţi şi dispreţuiţi după valoarea personală a fiecăruia, nu după grupul din care, *fără voia lor*, trebue să facă parte. Căci altminteri ar însemna să dispreţuim întreg genul uman.

Dar persecuţia mai dă naştere şi la o a doua iluzie optică, la un al doilea sofism de judecată.

Iată de pildă cazul acelor alţi mari persecutaţi: ţăranii. De cîte ori anti ţărăniştii nu spun: ţăranul e şiret, ascuns, infidel, nerecunoscător. Dar niciunul din aceşti dificili moralişti nu se gîndesc că toate cusururile enumerate mai sus sînt efectele directe ale persecuţiei. Opt veacuri de impilare şi spoliere l-au făcut pe ţăran aşa cum e. In faţa sălbătăciei şi brutalităţii boerului el nu putea lupta decît cu şiretenia şi disimulaţia. In faţa repetatelor călcări de cuvînt ale boerului, el nu putea să nu devină neîncrezător şi bănuitor. Şi atunci s'a învăţat el „a se teme de boer chiar cînd aduce daruri", poate chiar mai ales atunci.

De cîte ori subt asemenea aparente binefaceri nu se ascundeau gînduri interesate! Şi în asemenea condiţii ar fi fost un non sens ca ţăranul să fie recunoscător.

Astfel, persecutatorul reproşază persecutatului şi puţinele arme cîte îi mai rămîn pentru a se apăra de persecuţiune.

Dar mai există un aspect al oricărei persecuţiuni, poate mai grav ca toate celelalte.

Omul este în genere slab sufleteşte. Se lasă influenţat uşor. Persecuţia, pornită totdeauna dintr'un fel de sentiment de superioritate de rasă a persecutatorului faţă de persecutat, sfîrşeşte prin a convinge chiar pe victimă. Acesta se vede din ce în ce mai micşorat. Işi perde încrederea în el însuşi. Incepe a se socoti de o esenţă omenească inferioară. Şi atunci, nimic nu-l mai reţine de a aluneca pe povîrnişul decăderilor de tot soiul. Căci orice om este expus pericolului înjosirii, al unui traiu comod şi nedemn. Ceiace ne ţine capul sus e o stea, propria noastră stea în care credem, sentimentul de stimă pentru noi înşine. Slăbiţi acest sentiment, şi puţini oameni vor mai putea rezista pantei de minim efort a decrepitudinii sufleteşti. Ori, acest asasinat morale poate cea mai mare crimă a oricărei persecuţiuni.

Invertirea sexuală ne oferă un exemplu tipic în acest sens. Invertitele sînt hulite, dispreţuite. Cele mai multe, văzîndu-se astfel „tracate" de societate sfîrşesc prin a crede şi ele că aparţin unei categorii inferioare de umanitate. Sentimentul de demnitate personală dispărînd, nu are ce să le mai oprească dela o viaţă degradată.

Şi atunci, spectacolul lor dă naştere la următoarea involuntară iluziune. Vedem bine că decăderea este într'o legătură cauzală cu invertirea. Dar nu ne dăm dela început sama că invertirea e doar cauza persecuţiei, şi că persecuţia e adevărata cauză a decăderii. Dacă, dela cauza eficientă trecem la cauza morală, constatăm că vinovatul aci e societatea. O vină altfel de gravă decît în cazul criminalităţii: Căci invertitul e o realitate, pecînd „criminalul născut" e o ipoteză.

Cartea lui Radclyffe Hall nu samănă cu nici o alta din cîte au fost scrise asupra invertirii sexuale pentru că nicăeri ca într'însa nu ne este descrisă mai realist şi mai desnădăjduit acea imensă reţea de persecuţie în care societatea prinde pe aceste biete fiinţe, a căror singură vină este de a se fi născut cu o anumită particularitate fiziologică după cum vom vedea: perfect naturală şi socialmente inofensivă.

Persecuţia e cu atît mai nedreaptă, cu atît mai laşă, cu cît persecutaţii nu se pot apăra ca alţi persecutaţi, căci, spre deosebire de uvrieri, evrei, ţărani, etc., invertiţii sînt *puţini*. Şi-s nu numai puţini, dar şi *nesusceptibili de a se înmulţi prin propagandă*. Invertirea fiind ceva congenital organic, numărul acestor fiinţe e constant. Nu poţi deveni invertit aşa cum devii socialist, de dragul unor argumente eloquente. Aşa încît, principala armă de apărare a oricărui persecutat, aceia a propagandei şi a provocării de prozeliţi,—lipseşte aici.

E drept că există cîteva snobinete care devin invertite din simplă maimuţărie. Decît aceste caraghioase personagii—din fericire destul de puţine la număr—departe de a îngroşa forţele celor persecutaţi, dimpotrivă îi compromit.

Romanul lui R. Hall ne mai face încă o dezvăluire asupra

naturii particulare a persecuţiei îndreptate împotriva acestor nefericite fiinţe. Aici nu-i vorba numai de o simplă „chestiune de stomac" ca în cazul socialismului. E drept, că adeseori intervine şi acest aspect. Cîte invertite nu mor de mizerie, fiindcă de pretutindeni burghezul binegînditor le alungă, refuzîndu-le munca. In „Quell der Einsamkeit" avem şi episoade de acest fel.

Apoi, persecuţia nu e nici o chestie politică. Aceste femei nu pretind să joace un rol important în societate. Dealtfel, chiar ajunse la celebritate, cum e cazul lui Stephen Gordon, care devine o scriitoare consacrată, chiar atunci problema persecuţiei rămîne intactă.

Căci ceiace aceste nedreptăţite reclamă nu-s simple revendicări economico—politico—sociale. Ele cer lucruri mult mai fundamentale. Cer dreptul la somn, cer dreptul la apărare împotriva coşmarelor şi insomniei, cer dreptul la protecţie împotriva sinuciderii. Sinuciderea nu provine aproape niciodată din nenorociri întîmplate, ci din nimic, sau mai precis: *numai* din nimic. Vreau să spun că numai atunci cînd nu mai simţim în jurul nostru nimic, nici bun nici rău; cînd ne vedem cufundaţi în izolare şi singurătate, numai atunci logica devine mai puternică decît instinctul de conservare. Durkheim a arătat foarte bine cum, indiferent de epocă şi grad de civilizaţie, sinuciderea n'are decît o singură cauză: izolarea socială, singurătatea în mijlocul oamenilor. Sinuciderea e atunci un act necesar şi simplu, un act precis şi tăcut. N'are nimic patetic şi grandiloquent. Aşa se sinucid oamenii lui Cehov, Bunine sau Maupassant. Şi aşa se sinucide Jamie, un alt personaj din romanul lui Radclyffe Hall. Magistrală descriere a acestui act atît de misterios şi trist, unde societatea e nu numai cauza, dar în întregime vinovatul. Căci Jamie se sinucide imediat după ce prietina ei Barbara murise de dublă congestie pulmonară; se sinucide nu pentru că Barbara murise; omul poate suporta şi catastrofe mai mari, mai ales un om curagios ca această Jamie. Dar altcéva era pe care nu l-ar fi putut îndura ea. Se gîndea cu oroare că tragica întîmplare a morţii iubitei sale va fi, în zilele următoare, profanată de comentariile triviale şi neînţelegătoare ale lumii. Singurătatea alături de Barbara tot se mai putea suferi. Acum însă situaţia ei de străină între străini devenea prea puternică, prea evidentă. Avea de luptat cu o singurătate absolută, care îşi reclama leacul ei de totdeauna.

* * *

Cartea lui Radclyffe Hall ne prezintă lucrurile aşa cum sînt. Nu travesteşte favorabil realitatea. Îi descrie părţile ei înjositoare, fără ezitare. Apoi nicăieri nu vedem măcar încercîndu-se cel mai mic lucru care să samene cu o apologie. Iată pentru ce această lectură ne provoacă o primă concluzie: Chestiunea invertitelor

e o problemă care merită să fie privită cu toată gravitatea. Până acum ni se părea bizar ca oamenii să-şi piardă vremea sofisticînd argumente pro şi contra într'o atît de lubrică şi de frivolă chestiune. Romanul scriitoarei engleze ne-a făcut, pentru prima oară, să ne hotărîm a reflecta cu toată seriozitatea la argumentele aduse atît de apărători cît şi de detractori.

Argumentul cel mai naiv, mai fals şi din nefericire mai impresionant este acel al sterilităţii unor asemenea amoruri. Aceste acuplări infecunde ar periclita speţa. Sînt o sfidare adusă tendinţei de înmulţire a genului uman.

Mai întâiu există faimoasa lege a lui Malthus care ne arată cum populaţia va tinde totdeauna să fie mai numeroasă decît i-o îngădue mijloacele ei de subsistenţă. Nu existenţa invertitelor împuţinează naşterile. Invertirea e un fenomen natural, nu social. Contingentul de invertite faţă de populaţia totală e relativ constant, indiferent dacă populaţia e în creştere sau descreştere. Practicele neo-malthuziene pe deoparte, prosperitatea sau sărăcia economică pe dealta,— iată cauzele cu adevărat eficiente în procesul de înmulţire sau împuţinare al oamenilor.

Dar argumentul „speţei periclitate" este fals şi din punctul de vedere pur biologic. Într'adevăr, nu este adevărat că practicele homosexuale sînt infecunde. Partenogeneza—adică naşterea din fecioară—este un fenomen tot atît de natural—la unele speţe de animale chiar mai frequent—ca reproducerea bisexuată.

S'a putut constata în biologie că celulele reproductrice ale celor două sexe (ovulul şi spermatozoidul) nu-s „complimentare" una faţă de cealaltă, ci „suplimentare". Nu se întregesc mutual; aliate, constitue un lux şi o superfetaţie. Căci atît ovulul cît şi spermatozoidul posedă fiecare intrinsul exact tot ce trebue pentru a da naştere unui nou individ perfect normal. S'au realizat astfel în mod curent în laborator asemenea fenomene de „partenogeneză experimentală". Femela, căreia i s'a provocat ejaculare de ovule, este supusă unui tratament pur fizic (raze ultraviolete, curente electrice, sau calorice, etc.), care ajută naşterii de noui indivizi, fără concursul vre-unui mascul. Aceiaşi operaţie cu spermatozoidul e mult mai delicată. Spermatozoizii sînt mai mici, mai neviabili decît ovulul (In genere, în natură bărbatul e mai mic, şi mai slab decît femeia). Dar teoreticeşte partenogeneza pur masculină este perfect cu putinţă. Ceiace se opune este că spermatozoidul, odată ejaculat, se găseşte deodată afară; pe cînd ovulul găseşte în uter un mediu mai prielnic.

De unde putem deduce o oarecare inaptitudine sexuală a bărbatului—asupra căreia vom reveni mai la vale.

Punctul asupra căruia însă vrem să insistăm acum este acesta: Practicele sexuale altele decît acuplarea între bărbat şi femee nu numai că-s tot atît de fireşti, tot atît de răspîndite în natură, dar nici nu-s infecunde cum se crede. Generarea nu e legată de heterosexualitate. Aceasta din urmă e, cum spuneam, un lux.

Intr'adevăr, ultimele cercetări ale biologiei au putut identifica în celula reproductivă anumite particule microscopice, care au fost botezate *factori* (înainte aveau alte nume: gemule, plastide, micelii, etc.) Aceşti factori determină fiecare caracter fizic (şi probabil şi moral) al progeniturii (mîini lungi, ochi mici, păr creţ, nas cîrn, etc., etc.).

Factorii sînt în număr de mai multe mii, şi-s aranjaţi în coloane, în şiraguri numite *cromozomi* (pentru că se pot colora uşor la microscop). Lucru curios, cromozomii sînt totdeauna în număr constant la fiecare speţă animală. Aşa, bunăoară, omul are 48. Niciodată mai mulţi, niciodată mai puţini.

Ori, în cazul reproducerii bisexuate părintele nu trece progeniturii decît 24 de cromozomi din 48; restul se pierd pentru totdeauna. Orice copil făcut de doi părinţi nu moşteneşte decît exact jumătate dela fiecare. Ori ce fiu nu-i în realitate decît un semi-fiu şi imortalitatea prin perpetuare nu-i decît o jumătate de nemurire. Cum spunea un filosof francez, „ne distrugem prin generaţie cum ne distrugem prin moarte".

Nimic nu ne arată mai bine cîtă superfetaţie este în reproducerea bisexuată, cît de puţin este nevoe de doi pentru această operaţie. Biologiceşte, avem aci o operaţie cît se poate de inferioară, căci se realizează cu un deficit de 50 %. Din punct de vedere strict biologic—care e un punct eminamente economic de vedere, acel al economisirii mijloacelor, adevărata reproducere e cea partenogenetică unde deperdiţiile sînt mult mai mici.

Dar să analizăm încă mai amănunţit caracterele şi efectele avantajoase sau desavantajoase, ale celor două soiuri de reproduceri.

Generaţia prin fecundare produce o descendenţă mai variată. S'ar părea că, fiul nostru moştenind dela noi jumătate din caracterele noastre, nepotul nostru va moşteni un sfert, strănepotul o optime, şi aşa mai departe. Natura însă are mai multă imaginaţie decît oamenii. Şi ea ascultă de anumite socoteli matematice, dar altfel decît ne-am închipui-o la prima gîndire. E drept că fiul moşteneşte exact jumătatea din caracterele părintelui. Dar se poate ca jumătatea moştenită de nepot dela tatăl lui să fie tocmai aceia pe care tatăl lui o ţine dela maică-sa; aşa că nepotul poate moşteni jumătatea dela mama lui, şi restul dela bunica lui după tată; dela bunic se poate perfect să nu mai moştenească nimic. Aşa încît nu-i imposibil ca, încă dela a doua generaţie, descendentul nostru să nu mai fie întru nimic rudă cu noi. Va fi rudă prin codul civil, nu însă şi de sînge.

Această împestriţare are desigur avantaje şi desavantaje. Este bine ca o specie să aibă indivizi cît mai variaţi. Dar aceasta e mai ales util din punct de vedere cultural, intelectual. Din punctul de vedere fizic e mai avantajos idealul horticultorului, al éleveur-ului şi al eugenistului, care urmăresc constituirea unui tip mai constant.

Progenitura obţinută prin partenogeneză, fără concursul masculului, este desigur mai puţin variată decît prin fecundare. Şi anume s'au făcut calcule precise pentru a se şti cu cît anume rezultatele uneia sînt mai variate decît acele ale celeilalte. S'au numărat „factorii" cuprinşi în celula reproductrice. Sînt cîteva mii. Ori, individul născut va fi o combinare de factori. S'a calculat, dat fiind numărul factorilor, cîte combinaţii posibile pot rezulta. Şi s'a obţinut cifra de 16 milioane. Dacă acum trecem dela partenogeneză la reproducţia bisexuată, avem, în loc de 16 milioane, cifra evident mult mai mare de 250 de trilioane. Aşa dar, un copil nu-i decît unul din cei 16 milioane de copii posibili pe care îi putea naşte părintele său (în caz de partenogeneză) şi abia unul din cei 250 de trilioane de copii pe care îi puteau naşte cei doi părinţi ai săi (în caz de reproducere bisexuată). Dar ce importă deosebirea dintre aceste două cifre! Cum un om nu poate face mai mult decît 20 de copii, aceşti douăzeci reprezintă, în mod practic, tot atît de puţin, fie că-i vom compara cu cifra 16 milioane, fie cu aceia de un sfert de catralion. Utilitarist şi realist vorbind, numărul combinaţiilor şi al posibilităţilor de variaţie pentru tînăra generaţie este egal de infinit.

In schimb, în ce priveşte constanţa unui anumit tip,— superioritatea partenogenezei apare evidentă. Căci numai prin partenogeneză se pot obţine *fii totali*, copiii integral asămănători părintelui.

Asemenea „tirajuri" de progenitură ar avea desigur inconveniente. Părintele s'ar uita cu melancolie, cu ciudă poate, la fiul său care îi va aduce cu regret aminte cum a fost şi cum nu mai este. Pe de altă parte, copilul va fi poate îngrozit să privească anticipat halul în care va ajunge odată, şi poate şi vexat de faptul că nu-i în viaţă decît o replică fotografică a altuia.

Nu-i vorbă, această identitate, din punctul de vedere al civilizaţiei, nu va fi niciodată complectă căci oricît de asemănători ar fi aceşti gemeni ascendenţi, mediul social, ambianţa morală care se schimbă neîncetat îi va schimba şi pe dînşii. Viaţa sufletească ascultă de alte legi, de legea perpetuei creaţii, de legea încrucişării de „scopuri heterogene"; legile morale ar dejuca pe cele biologice în cazul cînd s'ar putea obţine asemenea copii integrali.

Totuşi nu-i de neglijat o asemenea putinţă de reproducere aproape identică. Personalităţile într'adevăr proeminente ar putea pe calea aceasta, mult mai uşor să conserve geniul în familie. Fără a spune că în acest caz s'ar putea „fabrica geniul în serie"— cum scria un literat francez—trebue să recunoaştem că, oricum, s'ar asigura o stabilitate mai trainică a tipului. Rezultat interesant pentru cazurile cînd un anumit tip ni s'ar părea avantajos de perpetuat.

Am făcut acest lung „excurs" în domeniul biologiei pentru a arăta cum ambele soiuri de amoruri, cele hetero- cît—şi cele

homosexuale sînt egal de „naturale". Ceva mai mult, analizînd avantajele lor pentru specie (şi chiar pentru civilizaţie) am văzut că argumente pro şi contra există pentru amîndouă. Poate chiar avantajele ar fi mai multe pentru practicele monosexuate. In tot cazul, dacă dăm prejudecăţile la o parte, şi dacă privim lucrurile pur biologiceşte, chestiunea este în cel mai rău caz discutabilă. Tot ce am voit să arătăm este că nu trebue să credem într'o „sfîntă oroare" care ar proveni din cine ştie ce legi naturale vechi de milioane de ani, ci doar de nişte reguli pur sociale recente şi caduci ca tot ce e prejudecată.

* * *

Dacă privim amorul în ansamblul lui, constatăm că el se compune din două părţi distincte. Una ascunsă, alta manifestă. Nu se poate spune că tot ce e trupesc se face în intimitate şi că tot ce e sufletesc se face în societate. Sînt lucruri pur morale pe care amanţii nu şi le spun de cît cînd sînt singuri. Şi, invers, sînt mici contacturi materiale care au loc în public, ba chiar mai ales în public. Atît femeia cît şi bărbatul se complac adesea să purceadă, în mijlocul lumii la anumite gesturi fizice faţă de persoana pe care o iubeşte, gesturi pe care în tête-à-tête poate că nu le-ar face.

Acest aspect social dublu al amorului ţine de psihologia deasemenea dublă a amorezatului. Căci dragostea, chiar în manifestările ei cele mai înalte, se reduce la un sentiment de posesiune. Ori posesiune însamnă pe de o parte o alungare a celorlalţi dela lucrul posedat, o izolare şi o apărare exclusivistă şi geloasă a acestuia faţă de toţi ceilalţi oameni. Pe de altă parte posesiune însamnă afirmare a unui drept şi a unei situaţiuni, afirmarea în faţa celorlalţi şi faţă de ceilalţi, o manifestare publică a puterii tale, o exhibiţie eminamente socială. Aşa dar sentimentul posesiunii este prin natura lui dublu: comandă în acelaşi timp izolare şi afirmare publică, intimitate şi societate. Voluptatea pur egotistă alternează cu nevoia de a te făli în faţa lumii cu succesul obţinut. Este de esenţa oricărui Don Juan să fie totodată discret şi vanitos.

Ar fi o întreagă carte de scris asupra acestei chestiuni. Care e partea de intimitate şi care e partea de societate într'o legătură de dragoste? Cum variază aceste proporţii la diferite epoci şi popoare? Aspectele fizice au mai multă afinitate pentru partea ascunsă a amorului şi cele morale pentru partea manifestă? Tot atîtea întrebări care merită să li se găsească un răspuns. Problemă de psihologie şi de sociologie dintre cele mai interesante.

Ne vom mulţumi însă aci să amintim că acuplarea propriu zisă a amanţilor se face în covîrşitoarea majoritate a cazurilor în secret, fără martori. Aceasta ţine, probabil, de faptul că diversele practici sexuale, oricare ar fi ele, nu-s deloc frumoase la vedere. Dintre toate înfăţişările omului, aceasta e desigur printre

cele mai groteşti. Inelegant ca linie, eclipsat ca inteligenţă, omul apare atunci în postura lui cea mai defavorabilă. E deci firesc să nu tolereze alt martor decît un partener care e ca şi neexistent din punct de vedere al spiritului critic pentru bunul motiv că este el însuşi absorbit de o ocupaţie identică.

Dar practicele sexuale sînt nu numai urîte din cauza deformaţiilor plastice pe care le imprimă persoanelor: sînt în genere, şi desgustătoare în ele înşile. Opinia publică exprimă foarte categoric acest sentiment de repulsiune pentru actul sexual în genere, oricît de ortodox ar fi el săvîrşit, prin semnificativele cuvinte „a face porcării împreună".

Desigur, actul sexual, din punctul de vedere biologic, e normal şi natural. Din punctul de vedere însă al idealurilor pe care oamenii le-au edificat în comun prin traiul în societate—, practicele sexuale apar ca un lucru întodeauna ruşinos. Şi cum pe de altă parte ele nu se pot evită, societatea reclamă ca ele să fie executate pe ascuns, în modul cel mai secret cu putinţă. De unde provine această repulsiune—, nu putem răspunde aici. Ne mulţumim să o constatăm ca pe un fapt constant aproape în toate tipurile de societăţi omeneşti.

Ori, astfel considerate, practicele sexuale vor trebui să apară oamenilor ca egal de respingătoare, fie că sînt, fie că nu sînt heterosexuale.

Ba chiar se poate susţine că invertitele de gen feminin pot practica un număr mai redus de lucruri desgustătoare decît un cuplu bărbat-femee. Acesta din urmă poate face exact tot ce pot face două femei, plus unu, adică două, sau riguros vorbind trei. Dacă ne cutremurăm de greaţă gîndindu-ne la ce pot face împreună două femei în cea mai strictă intimitate, sîntem obligaţi să ne cutremurăm încă şi mai mult dacă partenerii sînt de sex deosebit. Aşa că spasmurile de desgust ale cetăţenilor binegînditori cînd e vorba de invertite nu se bazează decît pe filistinism pur.

Dar să se observe. Am vorbit pană acum numai de invertiţii femei. Nu e o scăpare din vedere. Am făcut-o dinadins. Şi aceasta pentru că credem că drepturile pederastiei sînt tot atît de problematice pe cît cele ale femeilor invertite sînt de evidente. Vom arăta mai la vale pentru ce socotim aşa. Dar să revenim la subiect.

Spuneam că, pe lîngă o parte ascunsă, orice amor are şi o parte manifestă, executată în plină societate. Aceste momente vin unele înainte, altele după ce între cei doi amanţi s'au petrecut lucrurile intime de care vorbeam mai sus. Atît la începutul cît şi în timpul unei dragoste, cei doi parteneri simt nevoia să se arate în public împreună, ba chiar să se arate aproape ostentativ ca atare. Aceasta are chiar un nume în terminologia amorului. Se chiamă a se „afişa", a face, în mijlocul lumii anu-

mite conduite care să dovedească că între cei doi oameni există raporturi de dragoste.

Care sînt pricinile sufletești, mobilurile psihice care determină această nevoe de exibiție socială —, o problemă subtilă și destul de importantă pentru a merita un lung studiu separat. Aici însă ne mărginim să constatăm un singur lucru: gesturile, conduitele, mișcările pe care amanții le aleg pentru a-și exprima în public simțămintele care-i unesc, sînt, spre deosebire de intimitățile fizice ale alcovului, de un aspect mai de grabă agreabil la vedere. Liniile acestor mișcări sînt grațioase, armonioase. Sărutul pe gură e la granița între lucrurile ascunse și cele publicabile. Iată de ce asupra lui opiniile sociale sînt împărțite. In țări ca Franța, el face parte din gesturile practicabile coram populo. In alte țări nu, sau încă nu.

Dar puțin importă. Ceiace vrem noi să reținem de aici este că societatea îngădue practicarea pe față a unei anumite categorii de gesturi exterioare relative la amorul dintre doi oameni. Ceva mai mult: preferă ca aceste gesturi să fie făcute pe față. Căci dacă doi amanți ar lua aere de conspiratori în mijlocul lumii, deodată ar apărea ca indecenți.

Așa dar, societatea îngădue și reclamă ca anumite credințe ale amorului să fie practicate în secret, după cum îngădue și reclamă ca alte anumite conduite, să fie practicate pe față.

Față de invertiți însă, societatea procedează altfel, comițînd o dublă nedreptate.

Lucrurilor menite să rămînă secrete, actelor impure ale acuplării, opinia publică se complace a le viola secretul, a le discuta, descrie, reprezenta în mod exterior. In asemenea condiții este ușor să te cutremuri de desgust. Un desgust egal dacă nu chiar și mai mare ar trebui să ne cuprindă cînd vorbim pe față de partea secretă a relațiilor dintre doi amanți de sex diferit. Dar nu. Cînd e vorba de aceștia, respectăm regula jocului. Cînd e vorba însă de invertiți, triumfăm facil călcînd regula. Aceasta se numește nu numai a persecuta, ceiace-i destul de reprobabil. Insamnă a trișa. Ceiace-i odios.

Așadar, pe deoparte persecuția societății consistă în a trata ca publice lucruri eminamente secrete.

Pe de altă parte ea tratează ca lucruri secrete tot ceiace la amorul heterosexual este lucru public. Societatea interzice invertiților să „se afișeze". Cînd o fac, toată lumea dimprejur se uită la ei cu dispreț și dezaprobare. Atunci toate acele biete inocente conduite ale amorului, invertitul le va face cu un aer silit, cu jenă, cu o privire suspectă de hoț care ia un lucru ce nu-i aparține. Ori, aceste apucături de hoț sînt neplăcute la vedere. E deci natural ca un om oarecare, neprevenit, să privească cu silă și desgust pe toți acei indivizi suspecți care-și ascund ochii tot timpul ca și cînd ar tăinui o mare rușine. Un om, care n'a reflectat mai adînc la această chestiune, nu-și va da sama că nu

invertitul e suspect ci societatea îl obligă să se jeneze, dînd un aer vinovat celor mai nevinovate lucruri. Și că aerul neplăcut la vedere al invertitului nu provine dintr'o vină a lui, ci dintr'o nedreptate a societății. Spectatorul neprevenit va constata pur și simplu alura de delicvent a invertitului și nu se va putea împedeca de a-l privi cu oroare.

De altfel însăși Stephen Gordon, eroina cărții lui Radclyffe Hall, face la fel. Sînt magistrale paginele unde ni se descriu vizitele ei în baruri de invertiți. Cîteodată spectacolul brutal al acestora o desgustă. Pe urmă o apucă o nespusă milă gîndindu-se că toți sînt victime, și ce oameni mîndri și triumfători ar fi fost mulți din ei dacă hula mulțimii nu i-ar fi înjosit cu forța în proprii lor ochi. Pe urmă senzația directă de repulsiune îi revine iară lui Stephen. Unul din invertiți vede asta. Și se apropie de ea, cu o privire desnădăjduită, șoptindu-i încet: „soră". Iar ea nu răspunde „frate" căci tot îi mai este scîrbă. Dar în gîndul ei, aude cum o voce interioară pronunța cuvîntul: „frate!".

Așa dar, societatea comite, față de invertiți, o îndoită trișerie. Lucrurile menite să rămînă secrete—le tratează ca și cînd ar fi practicate în public. Cele permise să fie manifeste, le transformă în lucruri clandestine. In ambele cazuri îi este ușor să triumfe.

Dar nedreptatea merge și mai departe. Se știe că abuzul sexual este unul din cele mai dezastruoase lucruri. Dezastruoase nu numai din punct de vedere al sănătății, dar mai ales al personalității. Degradează, înmoae caracterul, creiază o atmosferă de lene sufletească ce predispune la toate imoralitățile.

Ori, persecuția societății față de invertiți provoacă direct asemenea abuzuri sexuale. Căci obligă pe invertiți să se mulțumească cu un interminabil tête-à-tête, în care alunecă foarte ușor până la acuplarea propriu zisă. Este cel mai sigur mijloc de a înmulți asemenea prilejuri.

Pe de altă parte persecuția dă invertitului un sentiment de izolare, de solitudine cumplită, de care voește să scape prin uitare, prin nimicirea tuturor forțelor, prin anestezia tuturor simțurilor. Și atunci voluptatea este un refugiu, un leac amar și ineficace împotriva suferinții.

Imi amintesc de un savant tratat al unui psihiatru german care trata chestiunea onaniei. Autorul începea prin a declara că principial, acest soiu de amor este exact tot atît de normal și de răspîndit în natură cît și celelalte. Dar el *devine* anormal pentru multe motive, în deosebi pentru următoarele două: faptul că acest mijloc de satisfacere sexuală este foarte ușor accesibil, prilejurile de a-l practica sînt multe, și abuzul sexual inevitabil. In al doilea rînd, onania e compusă exclusiv din practici secrete. Practicantul trebue să se ascundă. Simte că face un lucru disprețuit de alții. De aici un sentiment de „Selbstgeringschätzung" de autosubestimare, de autodispreț, care demoralizează și finalmente degradează pe victimă.

Amorul invertiţilor scapă de aceste două inconveniente. Este naţionalmente supus abuzului în aceiaşi măsură în care este supus şi amorul ortodox. Iar în ce priveşte sentimentul că face ceva care nu se poate comite în public—, invertitul la început nu-l are. Ba chiar toată suferinţa lui va fi de a nu putea să capete dreptul de a-şi spune amorul universului întreg, cu acelaşi patos ca şi amanţii heterosexuali.

Dar societatea se însărcinează ea să transforme inversiunea sexuală, din lucru perfect natural, în lucru morbid. Persecuţia duce automat la abuz sexual, cît şi la acea ascundere şi minus-preţuire a propriei tale persoane, transformînd un fenomen biologic natural într'o nevroză.

* * *

Dar sîntem datori o mică lămurire complimentară. Spuneam că, în toate explicaţiile de mai sus mă refer numai la invertite, nu însă şi la invertiţi bărbaţi. Intr'adevăr, nu sînt deloc sigur dacă argumentele aduse în favoarea celor dintâiu pot fi valabile faţă de cei din urmă. Şi iată de ce.

Este incontestabil că cei mai mulţi dintre oameni sînt heterosexuali. Invertirea, oricît ar fi ea de naturală, este o situaţie excepţională şi minoritară. Ori, ceiace dă femeii un drept la inversiune este că femeia a fost întotdeauna teatrul principal al amorului, adică al vieţii sexuale, al reproducerii.

Este dovedit în biologie că individul mascul nu a existat totdeauna. La unele specii el este şi astăzi un simplu organ care face parte integrantă din corpul femeii, organ nici măcar indispensabil, organ auxiliar, uneori întrebuinţat, în vederea reproducţiei, alte ori nu. Această origine umilă a sexului masculin explică de ce individul bărbătesc, la majoritatea speţelor zoologice, are faţă de individul femeesc proporţiile modeste ale unui cocoş faţă de o vacă.

Dar aceasta mai învederează încă un lucru. Sexul feminin e mai vechiu. In materie de amor are situaţie de fundator. Sexul masculin e mai recent. A fost o vreme cînd n'a fost de loc. In materie de amor bărbatul e un fel de parvenit, un fel de mic protejat, inventat la un moment dat de femee. Aşa încît drepturile pe care le poate invoca femeia în ori şi ce chestiune de viaţă sexuală, bărbatul le va putea invoca într'o măsură cu mult mai mică.

De altfel, cum spuneam şi mai sus cu privire la reproducerea partenogenetică: şi bărbatul poate emite celule sexuale capabile să nască singure un individ complect. Dar spermatozoidul e mult mai mic şi mai plăpînd decît ovulul. Apoi, spermatozoidul odată ejaculat se găseşte într'un mediu direct exterior, în condiţii aspre pentru viaţă, pe cînd ovulul ejaculat se găseşte încă în uter, în condiţiuni biologiceşte perfecte. Atît de perfecte încît acei

ce încearcă a obţine progenitură din simplii spermatozoizi (bineînţeles trataţi cu un agent fizic oarecare: lumină, electricitate, etc.), se gîndesc a introduce spermatozoidul într'un uter de femee, ca în mediul cel mai prielnic cu putinţă!

De altfel este infinit de probabil că însăşi aptitudinea spermatozoidului de a prolifera, însăşi posibilitatea unei partenogeneze pur masculine se datoreşte faptului că, în timpurile preistorice ale evoluţiei zoologice, orice bărbat a început prin a fi femee, prin a fi simplu organ suplimentar şi auxiliar pe corpul femeii: deci probabil că tot *dela ea ţine el putinţa lui de reproducere.*

Pentru toate aceste motive, drepturile pederastiei trebue să ne apară cu mult mai discutabile decît cele ale celeilalte inversiuni. In materie sexuală, bărbatul a debutat cu un rol de dublură, de instrument auxiliar, de colaborator de rezervă, înzestrat cu talente de mîna doua. Aşa încît nu va putea niciodată să ridice glasul tot atît de sus cît şi femeia.

De altfel, nimic nu ne dovedeşte mai bine că lucrurile stau aşa, decît însăşi existenţa unei cărţi ca aceia a lui Radclyffe Hall.

* * *

In romanul acesta ni se vorbeşte numai de invertite, şi nici de cum de pederaşti. Ni se pomeneşte, în treacăt cîte unul. Dar nu ni se spune nici o vorbă de biografia lui. Slujeşte doar ca supliment de mobilier pentru a complecta decorul barurilor şi saloanelor pariziene.

In schimb, ni se zugrăveşte cu o măestrie şi cu o delicateţă neîntrecută, sufletul unei „gusse". Povestea începe la vîrsta de o zi, şi se termină înainte de patru zeci de ani.

Stephen Gordon este cea mai curată fiinţă din lume. Caracterul cel mai drept. Sentimentală dar nu dulceag sentimentală. Iubitoare de frumuseţe simplă, iubitoare de pomi şi de vînt. De o sănătate triumfătoare, o forţă enormă pentru o femee; este talentată la toate sporturile, e deşteaptă, sensibilă, curagioasă.

Ni se descriu relaţiile lui Stephen cu tatăl ei, unul din acei nobili distinşi, jumătate sportsman jumătate cărturar, care păstrează din şederea lui la Oxford obiceiul de a considera cetirea ca pe cel mai bun tovarăş.

Intre Stephen şi tatăl ei se stabileşte o intimitate şi o camaraderie desăvîrşită. Se înţeleg în toate. Au aceleaşi gusturi în viaţa materială, aceleaşi preferinţi în lecturi şi în lucrurile sentimentale.

Mama lui Stephen, Lady Anna, este o femee de treabă, bună, cu frica lui Dumnezeu, dar proastă şi neinstruită. Sir Philip, bărbatul ei, o adoră tocmai din cauza aceasta.

E curios cum această femee, care până la bătrîneţe rămîne amanta fidelă a bărbatului ei, începe a căpăta aversiune pentru

Stephen. Bineînțeles, acest sentiment o umple pe ea cea dintâiu de oroare. Dar nu-l poate alunga.

O gelozie surdă îi arată pe copilul ei furind din dragostea lui Sir Philip, furînd din ceiace nu se dă de obiceiu unui copil. Ceiace Sir Philip dădea fiicei sale era o prietinie nesfîrșită, ceva într'adevăr deosebit de ceiace se dă deobiceiu unui copil. Dar sufletul simplist al lui Lady Anna calcula prin eliminare. Tot ce nu se dă de obiceiu copilului socotea că-i revine de plin drept ei. De aici impresia că e frustată. Mentalitate de amantă proastă și de femee primară.

La un moment dat, Stephen, face confidențe tatălui ei, și-l întreabă dacă nu are ea ceva deosebit de alte ființe.

Și tatăl ei avu atunci curajul s'o mintă: „Ce-ți închipui tu, Stephen! N'ai nimic altfel decît alții. Propunerea de căsătorie a lui Martin te-a supărat. E foarte firesc. Insamnă că nu-l iubești pe el. Poate pe altul îl vei iubi. Și chiar dacă asta nu s'ar întimpla niciodată,—parcă numai căsătoria există pe lume pentru o femee! Nu ți-am spus și altă dată că ai putea să devii scriitoare?...".

Și astfel, nici un moment Stephen nu inspiră tatălui ei oroare, ci numai o nesfîrșită dorință de a o proteja, acum mai ales că știe cum e, și că particularitatea aceasta o destină la multe neajunsuri și persecuțiuni.

Cu totul altfel se comportă mama ei. Sir Philip murise. Și Stephen avusese primul ei amor. O americancă, fostă actriță, actualmente căsătorită cu un englez bogat. Ședea la țară și se plictisea. Pasiunea lui Stephen o amuză o bucată de vreme. Dar cînd Stephen vorbește să fugă împreună, cînd începe să devină imprudentă, biata aventurieră are o criză de lașitate. Ca să-și apere menajul și situația cîștigată cu atîta trudă și prostituție, îl informează pe bărbatul ei asupra intențiunilor lui Stephen. Acesta se grăbește atunci să-i scrie lui Lady Anna.

Intre mamă și fiică are loc o scenă cu totul deosebită de aceia dintre tată și copil. „Aș prefera să te privesc moartă în fața mea decît să știu că ești așa cum ești" nici-o înduplecare, nici-o milă. Din contra, puțină bucurie „Acum văd că nu eram vinovată, că nu eram o mamă rea cînd îmi descopeream simțăminte de ostilitate împotriva ta. Ele erau pe deplin îndreptățite".

Stephen ascultă toate acestea cu resemnare. Işi dă sama că la fel cu mama ei vorbea o societate întreagă. Dar la un moment dat izbucnește. Lady Anna îi pomenise de iubirea ei abjectă pentru Angela Crossby (așa se numea femeia care o trădase) și atunci Stephen nu mai poate răbda: Cum? Dragostea aceasta în care ea nu a cerut niciodată nimic, în care n'a făcut decît să dea, în care ar fi dat tot ce are, în care a dat deja tot ce era mai bun întrînsa? Cu ce drept vine cineva să numească abject un sentiment unde nimic interesat n'ar fi putut fi găsit?

Dar n'am intenția să povestesc „subiectul" cărții. Vreau să spun un singur lucru. Cetitorul știe ce se înțelege în termeni ușor ironici prin „roman englezesc". Este romanul gen „Tess of the d'Urbervilles", cu fete-îngeri. Ei bine, fără teamă de a exagera prea mult, pot spune că romanul lui Radclyffe Hall e dintre acestea. Cu singura deosebire că anumite practici sexuale, desigur foarte desgustătoare pentru oricine nu se găsește în flagrant delict, Tess d'Urbervilles le face cu un bărbat pe cînd Stephen Gordon cu o femee. Incolo aceiași impresie de puritate imaculată.

Asemenea carte am impresia că nu s'ar fi putut scrie despre inversiunea masculină. Și deocamdată cea mai bună dovadă că nu s'ar putea scrie este că până acum nu s'a scris...

Pe lîngă „Izvor de singurătate" încercările unui Proust de a justifica pe „bieții pederaști" par niște cărți poștale vîndute clandestin pe cheiurile Senei față de o fecioară de Murillo.

* * *

Cînd Martin, bunul și iubitul prietin al lui Stephen, îi vorbește de dragoste și de însurătoare,—ea este cuprinsă de un sentiment mixt de oroare fizică și disperare. In schimb, cînd se gîndește la căsătorie *pentru alții* și la amorul ortodox *pentru alții* e plină de respect, de stimă, de venerație. De vreme ce acei oameni simt sincer așa cu ce au ei mai bun în sufletul lor, este, nu poate să nu fie perfect onorabil ceiace fac.

Aceasta e atitudinea cea mai cavalerească—și în același timp cea mai adequată realității, pe care și noi mutatis mutandis, trebue să o avem față de Stephen Gordon.

D. I. Suchianu

Bieții oameni...[1]

(...sau: oamenii așa cum sînt. Fragmente de corespondență și
mici documente, — piese autentice, din care intenția autorului
oate întrezări puțin abia la sfîrșit...)

I.

l spaniol

Domnișoara Marioara Șerbănescu a împrumutat domnișoarei
na Mocanu un șal spaniol pentru un bal costumat. După bal,
nișoara Șerbănescu n'a mai primit șalul, dar, în locul lui, s'a
— la intervale mai scurte ori mai lungi — cu următoarele bilețele:

1) Drăguță dudue marioară, vai ce ghinion am avut cu șalul
ale! Fiind la bufet cu prietena mea Lisette, fata generalului și
ratele ei am pătat puțin șalul cu cremă de fistici. S'a pătat f.
n, dar eu vreau să ți-l dau cum l-am primit și de aceea l-am
la fabrică să-l curețe. Regret din suflet că va fi o întîrziere de
va zile.

Cu afecțiune și mii de scuze — *Liliana*

2) Drăguță dudue, n'am curajul să-ți trimet șalul fiindcă la
rică cînd l-am dat la curățit s'a decolorat complect florile mauve.
le orange erau lucrate cu mătase bună, iar cele mauve cu
mătase care l'a spălat s'a decolorat complect, sunt foarte necă-

[1] Din volumul *Romane mici*, care se află sub tipar.

jită și l-am dat să facă ce-or știi și să mi-l dea cum a fost. Eartă-mă, nu sunt vinovată cu nimica și sunt dezolată dacă în caz n'ar fi nici un remediu.

Afectuoase salutări — *Liliana*

3) Dragă dudue, te rog să mai ai puțină răbdare, că șalul n'a fost gata la termen, mai ales că nu cred să ai vre-o ocazie așa grabnică să-l pui. Am trimis și azi șofeurul și mi-a spus să mai aștept vre-o două zile. Cînd v-a fi gata vi-l trimet imediat. Doamne de l-ar face cum a fost!

Cu afecțiune — *Liliana*

4) Domnișoară Șerbănescu, n'am curaj să-ți scriu, șalul e stricat, adică tot desenul cu mătase mauve fiind brodat cu mătase proastă e ars de substanța chimică și acuma l-am lăsat să-l lucreze din nou sau să plătească 1000 lei cu care bani cred că vei fi despăgubită iar dacă nu-mi vor da șalul lucrat cum a fost sau 1000 lei îi dau în judecată. Mare ghinion am avut cu șalul ăsta! Sunt tare plictisită, îți va istorisi tante Adèle și te rog mult să mă scuzi nefiind eu vinovată.

Cu afecțiune — *Liliana Mocano*

5) Domnișoară, regret că nu pot aștepta rezultatul cu șalul de la fabrică, eu trebuind să plec cu maman la moșie unde trebue să schimbăm tapetele în camerele de musafiri și să modernizăm sala de bae. Se poate ca în vara aceasta să avem vizita Principesei. Mata ai grijă și mai trimete la fabrică din cînd în cînd. Cred că într'o săptămînă se va termina și afacerea asta.

Salutări — *L. Mocano*

II.

Reclamație anonimă (către un director de școală)

Domnule Director,

Astăzi fiind la Baia Populară am văzut un fapt pe care nu la-și fi crezut în veața mea așa un băețel mic și mai ales elev de școală să facă. Pe la orele 3 fără un sfert am fost în sala de baie pentru Dame desbrăcîndu-mă complect împreună cu alte Dame, care se pregăteau ca și mine de a intra în sala de aburi. Deodată ușa

se deschise și fără multă sinchiseală elevul Dvs. cu No. 37 se apropia de noi zicînd:

«...pardon am greșit adresa.»

Afară mai fiind colegi de ai elevului cu No. 37 iau ținut ușa așa că s'a văzut foarte bine No. 37 care-l avea elevul.

Domnule Director, în numele tuturor damelor aflate în baie vă rugăm al pedepsi cu severitate ca pentru viitor să nu mai facă nici un elev de la școala ce cu onoare conduceți astfel de obrăznicii. Vă mai rugăm să da-ți pedeapsa de pildă și la toate celelalte școli ca elevii să știe cum să se poarte pe stradă și în ori și ce local vor fi.

Vă mulțumim pentru cele ce veți face.

Cu toată stima

Un grup de Dame ofensate în pudoarea lor.

III.

Scrisoare recomandată (către o pictoriță, care a cîștigat cîteva zeci de mii de lei la o expoziție).

Mult stimată Domnișoară,

Sunt la curent cu lucrările Dv. de pictură de mai multă vreme. Știu de asemene că vă bucurați de o apreciere foarte frumoasă din partea marelui public și aceasta din cauza sentimentului realist care se întrevede în lucrările Dv. Între admiratorii Dv. fermecați de coloritul, desenul și compoziția pînzelor alese ce ați expus, mă înnumăr și,—pentru care îmi permit să vă prezint omagiul meu de afecțiune și perfectă simpatie.

Regret că nu vă cunosc personal, decîte ori am venit în Capitală unde vă expuneați, Dv. lipseați. Și n'am posibilitatea să vă arăt aprecierea mea în mod public și în cercul de activitate în care vă găsiți.

Cînd voi ști că și Dv. sunteți de acord voi face o călătorie personală în orașul Dv. de reședință.

Primiți, vă rog, stimată Domnișoară, asigurarea perfectului meu devotament și distinsei considerațiuni ce vă păstrez.

Căpitan Temistocle Ionescu
Strada Mare No. 10, Bacău

IV.

Anunț într'un mare cotidian.

Titlul cu caractere grase:

Dispărută

(Dedesubt fotografia unei femei frumoase, zîmbitoare, cu decolteul plin. Apoi, continuind ca înțeles cuvîntul „Dispărută", urmează): dela domicilul conjugal dela 6 Septembrie a. c. se numește Adela C. născută Kelvesteanu. Dau bună recompensă în bani acelora care îmi va denunța locul unde se află. Poate fi găsită în: București, T-Severin, Orșova Timișoara sau Ibaș-falău (Ardeal). Adresați V. M. C. Fundătura.

No. 7 București.

Adelo!

Ai dat dovadă complectă că ești o femee fără un pic de suflet. Pentru un criminal și hoț ordinar ai părăsit casă, bărbat și copii după 16 ani de convietuire. La vîrsta ta, achiziția ce ai făcut, e numai spre nenorocirea ta și timpul ți-o va dovedi, pentru ultima oară, pe această cale, te rog a-mi restitui scrisorile și actele ce interesează numai comerțul meu și care nu-ți sunt ție de nici un folos, decît, în patima ta oarbă să mă derutezi pe mine, care va suferi și copiii.

Copiii sunt amîndoi sănătoși foarte cuminți merg la școală regulat dar sunt foarte triști de gestul tău necugetat.

Dacă în interval de 24 ore dela apariția prezentei nu vei răspunde, sunt ferm hotărît—după povața oamenilor de bine să apelez la Justiție pentru desfacerea căsătoriei noastre.

V. M. C.

V.

Scrisoare de rugăminte.

1898 Septembrie 4, Iași *Domnule Derector!*

Subsemnatul C. Idrinetz proprietar în Iași și corespondente a mai multor elevi de pe la școalele secundare văzîndu-mă înconjurat de mai mulți elevi care se plîng pentru pacatele lorŭ ca elevi căzuți la nota de corigere și unii nenorociți cu deseversit.

În calitate de Părinte

În calitate de corespondente și

In calitate de Romîn cu morala în față

Cu cel mai profund respect facŭ o propunere de a se deslega din ferecături, pe acei ce încă nu merită expulzaria.

Modul de Ameliorare în genere îŭ las la Inaltele D-voastre aprecieri.

Primiți ve rog D-le Derector stima ce vă datorescŭ.

C. Idrinetz

Pe contra pagină, într'un colț e notat discret: Din clasa IV Dimitrie Idrinetz și alții.

VI.

Inștiințare (lipită pe ușă la o școală rurală)

Elevele sunt inștiințate că trebue să-și radă picioarele la scară și să nu ducă noroiul în clase.

Am văzut foarte multe eleve care absolut de loc nu-și rad picioarele la intrare, iar altele abia ating răzătoarea cu un singur picior. Ar trebui să le fie rușine de servitorul care le privește, dacă ele singure sunt lipsite de simțul curățeniei. *Diriginta*

VII.

Motivație școlară

Doamnă Dirigintă,

Vă rog să bine voiți a motiva absența elevei Augusta Manole, fiica subsemnatului făcută în ziua de 18 Noembrie a. c. din cauză de boală la gimnastică.

Primiți, vă rog, respectul meu *Napoleone Manole*

VIII.

Teză la Zoologie (unde e vorba de ghindura cu grăsime a păsărilor acvatice).

...deczemplu luăm o gîscă și o balenă. Gîsca ca și balena î-și unge cu grăsime și balena o are. Totuși că balena o are și numai trebue s'o ungă și rața și-o unge pentrucă nu o are în tot corpul ci numai la coda.

IX.

Teze la Higienă.

1) *Despre Alimente*... sau: *Amidon și glucoză.* (Elevul sau eleva promite să aibă în viitor mare „facilitate la dialog", cum se zice...).

Omul ca să trăiască îi trebue alimente. Sunt două feluri de alimente și anume alimente de calitate rea și alimente de calitate bună. Avem alimente care au prea multă clucoză sau prea mult amidon. Nu este bine să mîncăm alimente care au prea mult amidon sau prea multă clucoză. Dacă mîncăm alimente care au clucoză prea multă, atunci trebue să mîncăm și altfel de alimente adică care au mai mult amidon din cauză că trupului nostru are nevoe și de amidon și de clucoză. Dacă mîncăm de ex. cartofe are prea mult amidon iar noi trebue să mîncăm și brînză sau altceva din cauză că ne este foame adică trupul are nevoe de clucoză. Sau dacă mîncăm alimente cu prea multă clucoză atunci trupul are nevoe de amidon. Dacă mîncăm slănină cu pîne atunci nu mai are trupul nevoi nici de amidon nici de clucoză fiindcă pînea cuprinde și amidon și clucoză iar slănina tot așa cuprinde și amidon și clucoză.

Dacă mîncăm verdețuri ne umplem numai pînticile iar nu mîncăm ceea ce îi place trupului nostru pentru că verdețurile nu cuprind amidon și clucoză.

2) *Despre Alimente* (teză scurtă)

Omul pentru ca să trăiască trebue să se hrănească. El muncește pentru ca să-și cîștige hrana. Alimentele cu care se hrănește omul sunt naturale și quaternale. Nu toate alimente omul le poate baga în stomac. Fine.

XI.

Reclamație (către directoarea unei școli).

Prea stimată Doamnă,

Ne luăm permisiunea de a vă ruga cu lacrimi în ochi să fiți așa de bună să interveniți la cei în drept a curma un mare rău care pune în pericol pe copilele noastre. Ne-am adresat Dv. care luptați înverșunată pentru Educația Tineretului și a copilelor noastre și prin care știți și Dv. că educația este primul factor pe care statul își întemeiază soliditatea organizației sale și nimeni altul mai mult ca Femeia ca Dv. nu poate pregăti mai bine și cu o educație mai solidă pe copilele noastre (viitoarea Mamă de mine). Nu uitați Doamnă că toată munca și forțările Dv. va fi în zadar și sunt și nu va aduce nici un rezultat folositor atîta timp cît nu va lua în grabă măsurile necesare ce se perindă de ani de zile la Techirghiol sat și Techirghiol movilă adică la lac la ghiol afară unde batalioane de copile și coloniile școlare de fete vin în contact în

mijlocul lor cu Sutele de bărbați goi fără chiloți toți sunt una la Nomol. Sistemul cum își face toți baia în lacul ghiolului la nomol și pe plaje e o jale ce se petrece aici e un adevărat Desfrîu e adevărat o plagă socială copile între 9–16 ani stînd între Bărbați goi e o curată crimă. Toate aceste cu consimțămîntul autorităților fără nimeni săi pese fără cineva să se revolte cînd aceasta este de o gravitate grozavă. Este o Datorie a noastră a vă ruga a da tot concursul ca să înfrînați cît mai mult Desfrîul (Prostituția) ce a cuprins azi din frăgezia tinereții pe copilele noastre viitoarea mamă de mîne la o etate cînd simțul lor nu trebue încă să fie desvoltat în această Direcție.

Aceste lucruri ațîță și deșteaptă simțul înainte de timp predispunîndule a cădea la prima ocazie pe scările Prostituției de aici pînă la propunerile personale nu este decît un pas. Mediul, Anturajul și Ocazia joacă mare rol în viață. O vorbă romînească zice:

(Nu arăta Benzinei chibritul).

de aici se trag toate de aici se injectează sîngele în plin de excitație. Fiecare se poate desfăta cu privirea la sutele de bărbați goi. Vă rog să credeți Doamnă că vorbim din experiență care și Dv. credem co aveți și vă rugăm să faceți tot posibelul.

Mai multe mame alarmate.

Pentru conformitate

Lucia Mantu

Inceputurile guvernării laburiste

Ce trebue să credem despre activitatea guvernului laburist? Ar fi desigur prea devreme să facem o judecată de ansamblu asupra lucrărilor sale, căci nu în timpul celor șase săptămîni cît a durat ultima sesiune parlamentară, d. Macdonald și colaboratorii săi ar fi putut să modifice profund cursul evenimentelor politice. De aceia, poate nu fără dreptate, un caricaturist din Moscova a reprezentat pe d. Baldwin foarte dezolat, plîngîndu-se unui „policeman" că d. Macdonald va ajunge la triumf purtînd în spate sacul miraculos al politicii conservatoare. Abia instalați în posturile lor de comandă din palatele ministeriale dela Whitehall, acești noi guvernanți ai partidului laburist nu au avut nimic mai bun de făcut decît a se adînci în proectele predecesorilor lor mulțumindu-se a schimba în roșu fireturile albastre ale dosarelor lor. Dar e drept să recunoaștem deasemenea că cu această schimbare de culori, noii miniștri au strecurat în dosarele lor cîteva proecte cu adevărat originale, care vor marca caracterele principale ale celei de a doua guvernări muncitorești.

In ceiace privește debuturile sale în politica internă, cabinetul Macdonald se găsește în fața a două probleme cu totul spinoase. Una, acea textilă, pune delicata și dureroasa problemă a salariilor. Cealaltă, acea a minelor, se pune în special cu privire la ziua de lucru, subiect enervant care se leagă dealtfel cu aceia a salariilor. In ambele cazuri guvernul laburist va trebui să facă dovadă de imaginație și de curaj dacă vrea să triumfe din această dilemă cu atît mai penibilă cu cît atinge proprii săi partizani.

Origina conflictului, care *isbucni* în industria textilă, este în hotărîrea luată cu o majoritate sdrobitoare de patronii din Laneshire la 12 Iulie, de a reduce salariile cu 2 șilingi și jumătate de fiecare liră, cu începere de la 29 Iulie Această deciziune a fost luată în vederea protecției industriei coloniale engleze împotriva concurenții străine din ce în ce mai amenințătoare; pentru a micșora prețurile produselor de manufactură, organizațiile de patroni

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

se gîndiseră la reducerea salariilor lucrătorilor de țesături. Aceștia au socotit inacceptabilă reducerea salariilor, declarînd că încă nu s'a făcut tot posibilul pentru a provoca o scădere de prețuri fără a se atinge de salarii, și mai ales că se impune o reorganizare generală a industriei textile. Neînțelegerile între patroni și lucrători au silit guvernul să intervie, obligîndu-se să deschidă o anchetă asupra situației industriei textile din Lancashire. Insuși secretarul permanent al Ministerului Muncii, Sir Horsce Wilson a făcut totul, pentru a încerca să împiedice „lockout-ul", dar totul a fost zădarnic; dela 29 Iulie 500.000 lucrători și 1800 uzine au fost reduse la imobilitate. Iar perderea săptămînală a salariilor era de un milion lire sterlinge.

Gravitatea acestei situații era cu atît mai mare cu cît dacă lockout-ul continua cîtva timp, torcătorii de bumbac și lucrătorii finali (albitori, coloratori), ar fi fost și ei atinși repede de criză. Tot astfel industria minieră, care furnizează uzinilor textile din Lancashire aproape șasezeci și două de mii de tone de cărbuni pe săptămînă ca și industria transporturilor pe uscat sau pe apă nu ar fi întîrziat de a primi lovituri supărătoare. Numai intervenția personală a primului ministru a putut să aducă o destindere în conflict, favorizînd constituirea unei curți de arbitraj, care a reușit să pue de acord pe toată lumea.

Chestiunea orelor de lucru în mine e încă mai primejdioasă, pentrucă ea se prezintă ca o continuare a grevei din 1926 și pentrucă minierii pot să obție promisiuni formale în perioada electorală. Ne amintim ce serios a fost atinsă industria minieră engleză de activitatea carbonarilor germani, rezultînd din evacuarea Ruhrului; și cum în 1925 cabinetul Baldwin înlătură un conflict grație unei subvențiuni de stat de treizeci de milioane de lire. Acest regim încetînd la 30 Aprilie 1926, patronii oferiră sau o mărire a zilei de lucru sau o reducere de salarii; pentru a protesta împotriva acestor propuneri lucrătorii se puseră în grevă până la sfîrșitul lui Decembrie, cu toate că guvernul reușise să sfărîme greva generală care fu decretată între timp pentru a sprijini pe aceia a minerilor. Dar în luna Iulie, guvernul făcu să se voteze și să se promulge legea zisă de opt ore, care autoriză lucrătorii să închee contracte pe această bază.

Partidul laburist, pe atunci în opoziție, combătu legea de opt ore, înscrise în programul său electoral abrogarea ei, promise să realizeze această hotărîre în clipa rechemării sale la guvern. De aici insistența pe care o depun astăzi lucrătorii mineri în cererea lor de micșorare a zilei de lucru. Guvernul laburist, e drept, nu își reneagă angajamentele; dar până acum el nu a putut decît să promită pentru la toamnă o propunere legislativă reglementînd ziua de lucru, în legătură cu alte proiecte care interesează viitorul industriei miniere. In așteptare, asociația minerilor se silește să exercite asupra maselor ei de lucrători o acțiune de moderație; căci ea își dă seama pe de o parte, că obligînd guvernul să a-

dopte măsuri radicale pentru reorganizarea industriei miniere, i-ar grăbi căderea, deoarece atît conservatorii cît și liberalii se opun tot atît de mult măsurilor socialiste; pe de altă parte, obligînd pe patroni să accepte ziua de lucru de șapte ore, industria minieră ar suferi atît de mari pierderi încît mai multe mii de lucrători s'ar găsi imediat fără lucru.

Trebue să remarcăm aici, că acest îndoit conflict al minelor și al industriei textile, nu constitue decît o parte din aspectele îngrijitoarei chestiuni a șomajului, care domină în mod necesar toată politica britanică.

In momentul de față, afară de cele cinci sute de mii de lucrători care așteaptă redeschiderea țesătoriilor din Lancashire, nu există mai puțin de 1.200.000 șomeuri, în Anglia. Bine său rău, țara a condamnat politica de îndreptare pe care o practica guvernul d-lui Baldwin; ea vrea deci reforme care să aducă o reparație rapidă a situației rele. Puțini înțeleg, că în acest domeniu răbdarea este o virtute. Deacia d. Thomas, care are misiunea de a coordona sforțările diferitelor ministere de care depinde această problemă, a fost violent criticat subt cuvînt că nu a întreprins încă nici o acțiune definitivă pentru a combate șomajul în mod efectiv.!

Cu toate acestea proectele pe care le-a comunicat d-sa în Camera Comunelor merită să fie reținute. Ele se referă la lucrările publice, la întreprinderile coloniale și la problema socială.

Pentru lucrările publice, era vorba mai întâiu de a se micșora cu 6.500.000 taxele pentru transportul călătorilor pe drumul de fer și să se cheltuiască această sumă pentru îmbunătățirea rețelelor, a materialului rulant și a transportului de mărfuri. Apoi era vorba să se construiască în timp de cinci ani noi șosele naționale cu suma de 9.500.000 lire și să se cheltuiască 28 milioane de lire în șase ani pentru construirea podurilor și lărgirea drumurilor vicinale. Trebuiau încă să se înlocuiască încetul cu încetul traversele de lemn ale căilor ferate și stîlpii de telegraf în lemn prin traverse și stîlpi de oțel fabricați în țară. Insfîrșit ar fi trebuit ca Parlamentul să garanteze suma de 25.000.000 lire—în împrumuturi acordate asociațiilor de utilitate publică și în particular pentru mărfurile dimprejurul Londrei și pentru electrificarea unor anumite linii de cale ferată.

Pentru întreprinderile coloniale d. Thomas dorește ca parlamentul să voteze un milion lire pe an pentru a plăti acțiunile de împrumut lansate în sprijinul acestor întreprinderi. El vrea deasemenea o extensiune a creditelor pentru exporturi; și propune o ridicare de plan aerian a terenurilor proprii culturii bumbacului. Insfîrșit pentru a favoriza emigrarea imperială și pentru a putea studia la fața locului îmbunătățirile posibile metodelor existente, d. Thomas s'a dus el singur în Canada în cursul lunei August.

In ceiace privește chestiunea socială, un comitet a fost deja constituit pentru a studia problema șomajului, ridicînd pe de o

parte limita de vrîstă pentru copiii care intră în industrie dela 14 la 15 ani, ceiace ar micşora cu 400.000 numărul concurenţilor pe piaţa de lucru; iar pe de altă parte scoborînd de la 70 la 65 ani limita de vrîstă a bătrînilor întrebuinţaţi în industrie, ceiace ar elimina vre-o 500.000 unităţi din aceiaşi piaţă de lucru. Va trebui, desigur fără să o mai spunem, să se acorde o indemnizaţie familiilor acelor copii siliţi să rămînă acasă încă un an, şi în acelaşi timp să se ridice pensiunea muncitorilor în retragere. Dar d. Thomas afirmă că aceste cheltueli vor fi cu mult întrecute de economiile realizate din ajutoarele, de care beneficiază un număr echivalent de şomeuri.

In plus prin aceste măsuri se va intensifica construcţia căminurilor sortite să înlocuiască locuinţele nesănătoase şi se va încuraja alternaţia industrială din districtele atinse de criza economică, ceiace va îngădui să se utilizeze progresiv mîna de lucru rămasă disponibilă.

Acest program „moderat şi raţional", cum l-a calificat d. Curchill, este sigur că va obţine sprijinul partidelor de opoziţie, atunci cînd va veni în discuţie în parlament. In aşteptare, din cele 10 proecte de lege deja depuse pe biuroul Camerei de guvernul laburist, două numai se raportă la proectele d-lui Thomas. Cu asemenea hărnicie, desigur că şomajul nu va dispărea atît de repede în Anglia. Dar va trebui să ne aşteptăm chiar la contrarul. La sfîrşitul lockautului industriei textile, mai multe sute de lucrători nu vor găsi de lucru; căci între timp o mulţime de comande din străinătate au fost rînd pe rînd îndreptate în mod fatal către Franţa, Belgia şi Elveţia. Pe de altă parte anunţarea suprimărei apropriate a drepturilor protectoare a cîtorva industrii naţionale indispune deja pe industriaşii interesaţi, care se tem de o criză a căror victime vor fi cei dintăiu lucrătorii.

Politica internă a Cabinetului laburist n'a avut aşa dar un debut fericit şi poate ar trebui să ne aşteptăm la faptul că moderaţia necesară şefilor politici se va ciocni în curînd de intransigenţa masei nerăbdătoare de rezultate repezi. Pentru a potoli zelul partizanilor săi d. Macdonald le va putea cel puţin arăta succese pozitive în politica externă? Fără să ne oprim a discuta consecinţele posibile ale acestor „gesturi" ale guvernului laburist în domeniul internaţional, ar trebui să remarcăm cu toate acestea o schimbare destul de pronunţată în politica externă a Angliei.

Relaţiunile anglo-americane au păşit pe o cale nouă în urma negociaţiunilor directe între d. Macdonald şi generalul Dawes, ambasadorul Statelor-Unite la Londra. Mersul înarmărilor navale este în mod provizor oprit, aşteptînd concluzia unui acord între toate puterile maritime. Astfel d. Macdonald a putut anunţa întreruperea construcţiunii a două crucişătoare şi a două submarine. In aceste condiţiuni voiajul primului ministru englez în Statele-Unite, căruia d. Hoover i-a acordat de curînd consimţămîntul său, ar putea avea rezultate pozitive.

Cu toată dorinţa sa de a relua relaţiile cu Rusia şi încercările pe care le-a făcut la Moscova în acest senz, guvernul laburist nu s'a putut înţelege cu trimisul sovietelor. Ruptura primelor tratative a fost urmată de refuzul d-lui Henderson de a relua relaţiile diplomatice mai înainte de reglementarea chestiunilor în litigiu privind revendicările prezentate dintr'o parte şi din alta. Se speră totuşi în reluarea conversaţiilor imediat ce se va sfîrşi conflictul chino-sovietic în Extremul-Orient.

O semnificaţie cu totul deosebită se leagă de soluţionarea problemei egiptene. Demisia forţată a lordului Lloyd, Inaltul comisar din Cairo şi proectul de tratat dintre d. Henderson şi Mahmud-Paşa, primul ministru al Egiptului ne îngăduie să întrezărim o eră de colaborare sinceră între cele două ţări. E ceiace spun—cel puţin—cercurile laburiste şi liberale. Dar dacă ne referim la istoria recentă a Egiptului, ar trebui să ne temem că—mai curînd sau mai tîrziu—suprimarea tributului şi a ocupaţiei militare în Egipt va produce mari dificultăţi imperiului şi chiar politicei sale externe.

Dimpotrivă, atitudinea d-lui Snowden la Conferinţa dela Haga faţă de planul Joung a fost aprobată cu convingere de toate partidele din Anglia şi de toate dominiourile. Această atitudine, trebuie să o spunem, este independentă de chestiunea Renaniei, pe care cabinetul laburist are convingerea că trebuie să o evacueze înainte de Crăciun, dacă e posibil, chiar dacă Franţa nu va consimţi la un acord general a evacuării teritoriilor germane. Ea îşi găseşte justificarea în insuficienţa părţii făcute Angliei în ceiace priveşte sumele datorite de către Germania şi în indicele considerabil al prestaţiilor în natură. Această ultimă chestiune este destul de serioasă pentru o ţară industrială ca Anglia, care ar vedea în mod necesar cum se micşorează anumite cantităţi din mărfurile sale de export în ţările care profită de prestaţiile în natură. Pe de altă parte cu reducerea sarcinilor Germaniei, rezultînd din Planul Joung, Anglia ar pierde anual 2.400.000 lire atunci cînd celelalte puteri creditoare Angliei ar avea un excedent după plata datoriilor lor către Statele-Unite. Mai mult; la sfîrşitul Planului Joung, Anglia e obligată să renunţe la orice speranţă de a recîştiga cît de puţin din cele 200 milioane de lire din urmă care reprezintă diferenţa între ceiace a primit dela proprii ei debitori şi ceiace a plătit ea Statelor-Unite.

În sfîrşit Banca Internaţională a Plăţilor, care e pivotul central al Plannului Joung ar putea însemna pentru Anglia o abdicare de la puterea sa de credit, dacă va avea sediul pe Continent; dimpotrivă, stabilită la Londra, ea ar putea uşura într'o anumită măsură eforturile industriei sale, şi i-ar permite să-şi păstreze oarecare independenţă financiară faţă de Statele-Unite.

In total, impresiunile de ansamblu care se degajă din politica generală a guvernului laburist, este că oricît s'ar schimba lucrurile totuşi rămîn aceleaşi. Noul cabinet este ceva mai înaintat

decît cel anterior; dar povara celei mai vechi tradiţii politice îl împiedecă de a-şi lua sborul. S'a remarcat de altfel de mult timp, că un guvern nou întîlneşte o sensibilă dificultate în aplicarea programului pe care îl desfăşura în opozie, căci dacă ar părăsi acest program ar provoca nemulţumirea partizanilor şi ar risca să-şi vadă dezagregată propria-i majoritate. Iar dacă ar încerca să-l realizeze, ar întîlni o rezistenţă de neîntrecut, provocată nu atît de voinţa oamenilor cît de apăsarea grea a împrejurărilor şi de evoluţia faptelor. Această ultimă dificultate apare infinit mai mare încă, cînd guvernul de care e vorba, cum este cazul Ministerului Macdonald, nu dispune decît de o majoritate relativă. Şi nici nu e de sperat că Anglia va avea vreodată un guvern cu adevărat socialist.

In acest sens e nostim de amintit o scenă din spirituala comedie „Domnii cei noui" scrisă de Robert de Flers şi Francis de Croisset a douazi după alegerile care aduseră la putere pe Herriot în Franţa şi Macdonald în Anglia. La începutul actului al III-lea uşierul Martin, vechiu servitor, care rămîne în timp ce miniştrii se schimbă, îşi spune reflexiile faţă de secretarul Ministrului Gaillon: „Nu trebue să ne plîngem" îi spune el. „Cariera d-lui Gaillon, lucrător acum trei luni, deputat acum două luni şi graţie rezultatului alegerilor generale, ministru de zece zile... încă nu s'a văzut până acum".

— „Ei bine, s'a văzut de curînd în Anglia".—„Da, dar Englezii au două lucruri aparte".—„Ce lucruri?".

— „Ei au schimbul şi pe rege!". Bunul Martin vorbea despre aur. Cu schimbul, regele şi marea, am putea adăoga, Anglia poate să se dedea la experienţe politice, pe care celelalte naţiuni nu s'ar gîndi niciodată să le încerce.

Thomas Greenwood

LITANIE

N'am cunoscut ce-i drumul scurt şi drept,
Furtuni şi grindini m'au bătut în piept,
Zăpezile m'au nins, toţi m'au urit.
Beam—apa mea venin era pe gît,
Muşcam din pîne, pînea era piatră,
Fiertura cinii putrezea în vatră.
Pîndit de şerpi aburecam prin stinci,
Tîlharii mă loveau să cad pe brinci.
N'am degete deajuns să pot să număr
Cîţi morţi am fost silit să duc pe umăr.
Femeile rideau scuipînd desgust
Cînd porunceai din carnea lor să gust.
Mă tihuiau copiii cu sudalme,
Toţi oamenii mă alungau cu palme,
Uitînd că sdrenţurosul de pe şleah
Îţi este, Doamne, slugă şi monah.

E drept, că te-am văzut adeseori,
Flămind și gol, bolnav prin inchisori,
Străin și insetat după dreptate—
Și te-am iubit căci semănam in toate.

De te-am strigat in șoaptă sau cu muget,
Tu mi-ai trimis blestemul să ți-l cuget.
Din negrele viltori, cu tunet greu,
Iscai virtejuri peste hăul meu.
Și taina ta, cu soarele cruciș,
Sta piedică de foc deacurmeziș.
Fugeam de tine, mă prindeai pe loc,
Dar să te uit nu m'ai lăsat deloc.
Mi-ai fost numai minie și prăpăd,
Căci m'ai orbit, să nu pot să te văd
Și cugetele toate mi le-ai frînt,
C'au vrut să te atingă pe pămînt.
Deci iată-mă așa cum m'ai menit,
De tine tot mai rupt și indoit.
Dar să te-alung n'am chip, căci te simt bine,
Cu scormoniri de cirtiță in mine.

Subt semnul prins de inima mea crudă
Răgazul mi-i isbeliște și trudă.
Iar biciul impletit din tot ce cred,
De cum am stat, mă'ndeamnă s'o purced.

Din creanga unui corn, ca un strigoi,
Mi-am făurit toiag de drumuri noi.
In traista dată lutului s'o poarte,
Merinde-am pus să-mi fie păn'la moarte,
In sin o carte și cavalul lung—
Plec iar prin lume, Doamne, să te-ajung.

George Lesnea

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Unirea Basarabiei

Pe marginea unor „Documente"

Trăim, fireşte, o epocă de frămîntări în care istoria a luat un ritm rapid: răsturnări şi integrări de valori, care ne copleşesc uneori pe noi, spectatorii actuali; nu ştim cum vor fixa adevărul istoricii viitori. Pentru Romîni în special, faptul mare al unirii definitive şi complecte, poate fi considerat ca cel mai de seamă eveniment politic al istoriei întregi naţionale; cum s'a înfăptuit, ştim mai mult sau mai puţin. Iată dece orice lucrare documentativă încă depe acum e o contribuţie absolut necesară, deşi numai zece ani s'au scurs abia, de-atunci.

Faptul unirii tuturor provinciilor romîneşti nu s'a petrecut cel puţin în aceleaşi împrejurări; între Ardeal şi Basarabia e o deosebire fundamentală, unite doar în cadrul aceluiaşi mare războiu. Dacă ideia unirii era precisă dincolo de munţi, în Basarabia ea zămisleşte odată cu Revoluţia rusă; numai această vîrstă fragedă de accentuat şi încă deosebirile sînt flagrante. Cînd Romînia a intrat în foc la 1916, cine se mai gîndea la unirea Basarabiei, la un regim schimbat, cel puţin? Deci, nu se poate atribui unirea provinciei de peste Prut ideii naţionale numai, aşa cum ea era înţăleasă de Ardeleni şi Bucovineni; de aici poate şi accentuarea greşită a scriitorilor de peste munţi (I. Nistor şi O. Ghibu), care atribue unirea numai acestui factor, inspirat Basarabenilor de scriitorii şi agitatorii de peste munţi, refugiaţi în Basarabia.

Cu vremea s'a făcut loc, în istoriografia acestor zece ani din urmă şi altor teorii. Dr. P. Cazacu, care a scris din cele mai bune lucrări asupra Basarabiei, a lărgit sfera cauzelor Unirii: „libertăţile proclamate de revoluţia rusească au dat putinţă instinctului naţional moldovenesc să se manifesteze şi în Basarabia („Moldova dintre Prut şi Nistru" Iaşi). Apare deci revoluţia rusă ca un factor egalat ideii naţionale, în concepţia d-lui Cazacu, împărtăşită până

la un punct şi de cercetători mai noi (E. Giurgea „Din trecutul şi prezentul Basarabiei", Bucureşti, 1928). Dar tot d-sa mai introduce un factor nou: armata romînă. E drept, dar nu-i primejdios oare s'accentuăm prea mult asupra acestui factor? N'a fost liberă şi bine coaptă hotărîrea luată de organul suprem şi adecvat voinţii populare din Basarabia, Sfatul Ţării, la 27 Mart 1918? Căci ce rol altul de cît silnic, poate juca o forţă armată?

Lăsînd de-o parte, fie încercarea unora de-a glorifica sforţări proprii (O. Ghibu) sau prea restrînse—studenţii dela Kiev (D. Bogos), fie adnotări cu aspect mai general istoric (A. Boldur, care crede c'au contribuit mai mulţi factori), ni se pare că, până la publicarea cît mai complectă de documente contemporane, cuvînt autorizat nu pot avea de cît acele persoane ce'ndeplinesc două condiţii fundamentale: 1) să fi trăit îndeaproape, ca factori de'ntăia mînă în angrenajul istoriei Basarabiei între 1917-1918 şi 2) să se bucure de calitatea supremă a istoricului, obiectivitatea, fără care nu-i putem crede cuvîntul. Iată de ce noi credem că nu trebue s'aşteptăm împlinirea termenului fatal al dispariţiei unei generaţii, pentru ca făgaşul istoric să cuprindă fapte orînduite acolo „sina ira et studio". Publicarea memoriilor sau documentelor azi, de către unii părtaşi ai Unirii, poate provoca răspuns din partea altor părtaşi, mîne, căci poimîne ei nu vor mai fi şi luminile lor ne pot folosi azi. (Mă'ntreb d-nii Pelivan, Halipa, Inculeţ ce-au scris?).

Subt raportul condiţiilor fixate mai sus credem că nimeni nu era mai potrivit pentru aceasta ca d. Ciobanu, actual profesor universitar, dotat ca istoric cu „simţul specialităţii" şi fost diriguitor aproape continuu în 1917-1918, fie ca conducător al partidului moldovenesc, fie ca director al învăţămîntului. A fost bine ales, cînd i s'a încredinţat de „Aşezămîntul Ion I. C. Brătianu" publicarea documentelor cu privire la „Unirea Basarabiei" („Cartea Romînească", 1929). Sînt 197 documente, în mare parte inedite sau culese din publicaţii ce greu se mai găsesc azi, precedate de un studiu, în care d-sa vrea să precizeze cîteva fapte nouă, subt al căror unghiu trebue să se privească unirea. Din ce lasă d-sa să se'nţăleagă, caşi din cetirea documentelor, pentru noi rezultă un fapt de-o importanţă covîrşitoare, neglijat—nu ştim din ce pricini—de anteriorii istorici: *voinţa maselor*, fără care nici nu s'ar fi pomenit de unire. Lăsăm deocamdată cuvînt d-lui Ciobanu, pentru ca să ni-l spunem din nou pe-al nostru, la sfîrşit.

* * *

Pe cînd unirea provinciilor foste austro-ungare se prezintă ca un act final al unui proces istoric îndelungat, Basarabia a trecut mai întăiu prin focul unei Revoluţii îndelungate, ca să-şi separe destinele de Rusia, de care era legată. „Cauzele care au „dus la unire trebuesc căutate nu atît în factorii locali, nici în

„propaganda elementelor de peste Prut sau de peste Carpaţi, cît „în mişcarea revoluţionară din Rusia" (Ciobanu, pag. XII). Iată o părere relativ nouă; căci, dacă d. Cazacu a amintit şi de acest factor, rolul preponderent—dacă nu unicul—îl acordă cu amploare d. Ciobanu, romîn basarabean, separatist de Rusia încă dela primele mişcări ale Basarabiei în 1917, deci înafara oricăror bănueli. Dacă prin absurd presupunem că n'ar fi existat toţi ceilalţi factori susţinuţi de alţi istorici, dela studenţii dela Kiev şi până la armata romînă şi n'ar fi survenit de cît Revoluţia rusă, unirea Basarabiei tot s'ar fi îndeplinit.

Mişcarea naţională moldovenească a fost ecoul ideologiei naţionale din Rusia, ducînd la aceleaşi rezultate caşi pentru toate celelalte naţionalităţi: Ucrainieni, Poloneji, popoarele baltice etc. Ideile mari care au circulat în timpul Revoluţiei basarabene (dela autonomie până la separatism de Rusia şi unire chiar) n'au fost născute în capul înfăptuitorilor unirii, ele erau curente tuturor popoarelor subjugate, de al căror destin îşi legaseră soarta şi Basarabenii.

Şi d. Ciobanu are dreptate în bună parte. Tineretul studios basarabean era îmbibat de ideile curente în masa studenţească din Rusia ţaristă, revoluţionară subt aspectul socialist-internaţionalist, care cuprindea şi desrobirea naţionalităţilor oprimate. Aceşti tineri, fie în organizaţiile proprii dela Kiev, Odesa sau alte centre, fie ca ofiţeri în armatele depe frontul romîn sau aiurea (Odesa, Tighina, Sevastopol etc.), s'au pus în fruntea maselor aruncîndu-le lozincele socialiste de toate nuanţele partidelor revoluţionare din Rusia veche. (Vezi doar „Apelul ofiţerilor şi studenţilor moldoveni din Odesa" dela 2 April subt Document VII şi altele care urmează). Numai o mică parte din intelectuali, trecuţi deja prin universităţile ruseşti, se agitau local, grupaţi în jurul „Cuvîntului moldovenesc", apărut în orice caz cu 3—4 ani înaintea isbucnirii revoluţiei, pe baza unui program naţional. Rolul acestui grup în schimbarea destinelor Revoluţiei a fost determinat de mersul evenimentelor; conducerea o au trimişii dela centru până'n ajunul unirii aproape.

Iar cît priveşte masele, adevăraţii făuritori ai Revoluţiei ce-au prilejit unirea, ele erau înglobate aceloraşi organizaţii militare cu toate neamurile Rusiei, bătute de aceleaşi nevoi şi declanşîndu-se în marea stihie revoluţionară subt cutele aceloraşi deziderate: pace, apoi pămînt şi libertate. Masa Moldovenilor soldaţi din armatele depe front sau din garnizoane, era strîns închegată de a întregei armate ruseşti, care a provocat izbucnirea şi reuşita Revoluţiei din întreaga Rusie. Urmăriţi rezoluţiile numeroaselor congrese de militari depe frontul rominesc, dela Odesa, Kiev, Tighina Chişinău, Roman (Documetele XIV, XV, XXXI, XXXV, XXXVI, XL, XLI, XLII, XLV, XLVII, LIX şi altele) şi veţi vedea acelaşi program de revendicări ca al tuturor soldaţilor ruşi—la bază aceiaşi ţărănime şi muncitorime.

In Rusia veche existau 80 milioane suflete de minorităţi etnice, din care cea mai mare parte se lupta, fie prin răscoale, fie prin propagandă în străinătate, să scuture jugul Moscoviţilor Velicoruşi, singurii privilegiaţi. Acestor mişcări guvernele ţariste fură obligate să le răspundă cu autonomii trecătoare, peste care se'ntinde „pînza grea a reacţionarismului", subt care colcăia însă cea mai grandioasă mişcare revoluţionară. Tot ce era cult la minorităţi era pătruns de ideologia naţională; masele muncitoare legau de idealul socialist şi desrobirea naţională. Iar poporul incult, dela ţară, trăia mai mult prin instinctul naţional; în unele provincii limba se păstrase într'o continuă folosinţă din timpurile independenţii vechi—în Basarabia de pildă, cărţile bisericeşti romîneşti au jucat rolul susţinerii continuităţii limbii, cum am arătat într'o lucrare recentă, documentată pentru 120 biserici cu 1500 cărţi.

In istoria Basarabiei subt Ruşi se repetă aproape aceleaşi evenimente. Tendinţa spre autonomie se manifestă în primii ani după anexare fie în plîngerile ţăranilor, fie în cererile boerilor sau clerului; după o scurtă viaţă, ca pretutindeni, autonomia e desfiinţată, fără ca să se stingă ca idee. Refugiaţii trec în Romînia—ca Polonejii la Cracovia sau Ucrainienii la Lemberg—dela boerii moldoveni dela începutul veacului trecut, la Hajdeu şi Stere. Ideia naţională la studenţii basarabeni se naşte la Doryat şi Kiev, în cadrul ideologiei revoluţionare a popoarelor asuprite, care-şi încearcă o primă închegare la 1905. Ca'n toate provinciile vestice ale Rusiei, se alcătuesc şi'n Basarabia partide naţionale, grupate după trei programe: radicali-socialişti, boerii şi intelectualii din jurul celui dintâi ziar moldovenesc, reuşind să redeschidă tipografia.

In timpul războiului mondial Germanii susţin mişcările naţionale, organizînd legiuni din prizonierii neruşi, nutrind speranţele separatiste ale naţionalităţilor, ce merg până la defetism din partea intelectualilor din dosul frontului. Un curent similar se formează şi'n Basarabia în jurul „Cuvîntului Moldovenesc", dorind înfrîngerea Rusiei şi o Romînie întregită. Cînd izbucneşte Revoluţia, care surprinsese oarecum naţionalităţile, masele respective prezintă mai mult cerinţe social-politice cu autodeterminarea; şi numai cînd guvernul provizoriu rus căuta să „adîncească revoluţia" pentru a contrabalansa revendicările naţionalităţilor, aceste încep să se gîndească mai mult dela federalizare la autodeterminare politică, la separare de Rusia creind state independente sau la alipire de state naţionale înrudite.

Şi d. Ciobanu ne dă aici o povestire interesantă a desrobirii prin ele însile, dar în împrejurări similare, a tuturor neamurilor din Rusia: Belorusia, Ucraina, Finlanda, Letonia, Satvia etc., servindu-se de datele celei mai recente lucrări în chestiune (V. Stanchevici „[illegible]", Berlin 1921 şi Berg Herman în „Nation und Staat" Iunie 1928).

Caşi revoluţia rusă, mişcarea din Basarabia trece prin aceleaşi faze, cu acelaşi caracter fundamental, n'a fost o revoluţie

s'ar putea zice acefală". Este o acţiune colectivă a poporului, care ridică şi tîrăşte pe conducători, de multe ori ocazionali—precizează d. Ciobanu; căci adevăraţii eroi ai revoluţiei ruseşti—şi basarabene—au fost soldaţii, ţăranii, subofiţerii, învăţătorii şi foarte rar cîte un intelectual (p. XXXIV). Un al doilea caracter al revoluţiei basarabene e întîrzierea faţă de schimbările vertiginoase din restul Rusiei; toate prefacerile adînci, caşi lozincele revoluţionare apăreau în Basarabia după ce se'nfăptuiseră la celelalte naţionalităţi. O dovadă că prin sine conştiinţa revoluţionară şi naţională nu era suficient de coaptă aci.

In ziarul „Cuvîntul moldovenesc", de subt conducerea succesivă a lui N. Alecsandri, Sim. Murafa şi Halippa, apar ca un ecou ştirile despre revendicările celorlalte naţionalităţi şi numai pe încetul se face loc, mereu mai accentuat—de altfel în ritmul întregei revoluţii ruseşti—revendicărilor partidului naţional moldovenesc, format abia acum. Paralel se alcătuesc cercuri naţionale moldoveneşti în sînul armatei, studenţimii etc., după exemplul general, care cer guvernului provizor drepturi naţionale, asigurîndu-l însă de supunere. Se alcătueşte un partid n. moldovenesc, subt preşidenţia lui Vasile Stroescu, ce-şi fixează şi un program, similar corespondentelor celorlalte provincii. Formulele sale sînt primite de diferite organizaţii corporatiste existente: cooperative, cler, corp didactic etc., şi mai ales de congrese ostăşeşti, cel mai important dela 18 April.

Dar noile tendinţi nu conveneau guvernului provizor centralist, care încearcă o diversiune pe chestia ţărănească, făgăduind exproprieri totale în favoarea ţăranilor; aceştia însă trebuiau să lupte contra autonomiştilor, consideraţi ca reacţionari şi învinuiţi de separatism. O parte din ţărani fuseseră cîştigaţi—cererile celor din Soroca pentru integritatea Rusiei—şi cu mare scandal s'a ţinut congresul acestora la Chişinău la finele lui Mai. Pentru acelaşi motiv sînt trimişi în Iunie vreo 50 inşi dela Petrograd, „cu scopul, de a îndruma revoluţia în vederile guvernului central"; dar şi aceştia fură cîştigaţi apoi de curentul autonomist.

Pătrunzînd din ce în ce mai mult curentul revoluţionar în armată, pedeoparte autoritatea centrală slăbeşte provocînd anarhie, pe de altă parte—şi de multe ori ca un răspuns—se alcătuesc soviete şi unităţi militare naţionale; Moldovenii au chiar un comitet central la Chişinău şi formaţiuni pe frontul romînesc şi'n toate garnizoanele importante din interior. In acest chip pătrunde şi'n masele de soldaţi ideia naţională, care s'adînceşte uimitor de repede în cursul verii 1917. In acelaşi timp provocaţiunea Radei ucrainiene, considerînd Basarabia ca teritoriu integrant Ucrainei, aţîţă mai mult sentimentul naţional la Basarabeni şi-i determină să se gîndească mai precis la înfăptuirea practică a autonomiei, apare ideia unui Sfat al Ţării. Acelaşi fapt a provocat şi schimbarea atitudinei minorităţilor din Basarabia, care simt acum necesitatea autonomiei împreună cu Moldovenii.

Rezistenţa Moldovenilor avu dublu efect: Rada ucrainiană cedează, vorbindu-se doar de-un schimb de protecţiuni reciproce pentru minorităţile ucrainiene din Sudul şi Nordul Basarabiei şi pentru Transnistrieni, cu integritatea Basarabiei geografice; ministrul de interne al guvernului provizor anunţă telegrafic ca Basarabenii să-şi organizeze aşezămîntul propriu. Rezistenţa centralistă se mai menţine în Cetatea Albă, a cărei zemstvă judeţeană protestează contra autonomiei.

Se'ncep în August luptele electorale pentru viitoarea Constituantă rusă; partidul naţ. mold. iar perde conducerea, ce trece la partidul ţăranilor, susţinut de centru, soldaţi şi comitetele săteşti, cîştigaţi cu toţii de rezoluţiile extremiste ale celui de-al doilea congres ţărănesc dela 27 August. In ambele partide, caşi'ntr'un al treilea socialist-revoluţionar moldovenesc, erau mulţi candidaţi moldoveni. Alegerile n'au mai avut loc, căci evenimentele precipitîndu-se—guvernul remaniat Kerenschi la finele lui Septembre, revoluţia bolşevică peste o lună,—Ukraina se declară autonomă la 7 Noembre, Basarabia nu mai are comunicaţii cu Rusia, dela sine rămîne stat aparte. In locul Constituantei centrale, se formează la Chişinău *Sfatul Ţării, emanaţie a marelui congres ostăşesc dela 20—24 Octombre*, ce proclama autonomia Basarabiei, determinînd formaţiunea viitorului parlament local.

El este acceptat de toate minorităţile şi toate organizaţiile: partide moldoveneşti, socialiste-revoluţionare, social-democrat, Bundul evreesc, cooperative, liga femeilor, barou, numeroase sovieturi militare etc., care-şi trimit deputaţi, peste 150, din care 105 Moldoveni şi 45 pentru minorităţi. Deschiderea Sfatului Ţării avu loc la 21 Noembre şi-şi începu imediat lucrările în spiritul revoluţiei care-l creiase. S'au desprins dela început trei curente importante: blocul moldovenesc cu tendinţe naţionale, fracţiunea ţărănistă cu program social şi minorităţile cu deputaţii socialişti cu tendinţi variate, avînd comun principiile autonomiei şi adîncilor prefaceri.

Cel mai important act dela început e proclamarea Republicei democratice basarabene, la 2 Decembre; act similar, ca limbaj şi conţinut, tuturor republicelor creiate pe teritoriul fostului imperiu rus. Faptul e acceptat de toţi, chiar Cetatea Albă şi Hotinul; de pretutindeni vin adeziuni şi declaraţii de supunere Sf. Ţării. Viaţa de 6 luni, până la 18 Mai, cînd s'a disolvat, a fost foarte frămîntată, dar activă. Sfatului Ţării se datoreşte ordinea în ocîrmuire, cu toate legile extremiste votate, din care cea mai importantă fu recunoaşterea împroprietăririi ţăranilor; moldovenizarea administraţiei şi Unirea.

Bolşevizarea elementelor militare ruseşti şi naţionale—au fost şi Moldoveni, deşi d. Ciobanu precizează prin perifrază—şi mutarea „front otdel-ului la Chişinău, primejduesc Sfatul Ţării, în care foarte puţini simpatizau cu noul curs al revoluţiei ruse. E un moment foarte critic; insuşi guvernul moldovenesc nu e unitar în vederi şi datorită presiunii blocului moldovenesc acesta se hotă-

răşte să cheme armata romînă pentru ordine, de fapt contra bolşevicilor. Faptul nu e izolat în istoria timpului. D. Ciobanu menţionează sprijinul dat de armatele statelor vecine şi'n celelalte provincii vestice foste ruseşti; „chemarea armatei romîne era o consecinţă logică a procesului revoluţiei ruseşti".

Noul factor apărut fireşte nu a luat asupră-şi conducerea Basarabiei—cum s'a întîmplat în unele state baltice din partea armatei germane;—dar nu-i mai puţin adevărat că a înlesnit preponderenţa în destinele tinerii republici unui anumit curent, exprimat de blocul moldovenesc. Venirea armatei romîne trebuia să se'ndeplinească; dar nu ştim, fără înfăptuirea ei, care ar fi fost mersul evenimentelor în istoria Basarabiei, poate chiar altul ca cel cunoscut. Inlăturarea, uneori din viaţă chiar a unor elemente extremiste sau autonomiste—de care nu se pomeneşte—e un indiciu nu că nu s'ar fi ajuns la unire, dar de-un alt curs al evenimentelor.

Subt protecţia armatei, Sf. Ţării poate lucra mai în voe, hotărînd, după schimbarea guvernului prin d. Ciugureanu în locul d-lui Erhan, la 22 Ianuar 1918, independenţa Rep. moldoveneşti, „opera revoluţiei ruseşti", cum subliniează însuşi preşedintele adunării, d. P. Halippa. De-acum înainte se pune liber şi chestia Unirii cu Romînia, pregătită într'un scurt răstimp de elementele moldoveneşti. D. Ciobanu spune „populaţia era pregătită în acest senz", fără a ne arăta că de curînd, sau în orice caz, fără a o accentua. E drept, elementele naţionale ştiu să activeze în acest senz, convingînd mase ţărăneşti, în Februar şi Mart 1918, aşa că la 27 Mart opera unirii era deja un fruct copt. Se vede aceasta şi din ezitarea antiunioniştilor din Sf. Ţării, care preferă să se abţină dela vot sau să lipsească dela şedinţă.

* * *

Am urmărit îndeaproape documentele—despre care am impresia că reprezintă un fragment voit din mulţimea altora—, înainte de-a lua cunoştinţă de studiul din introducerea d-lui Ciobanu; şi din ce a publicat nu se putea trage altă concluzie de cît acea cu care închee studiul. „Toate actele revoluţionare ale Moldovenilor sînt expresiunea maselor, sînt emanaţia voinţii lor, cărora se subordonează acei ridicaţi de aceste mase". E o concepţie quasimarxistă, pe care d-sa o susţine repetat nu din convingeri preconcepute, ci ca firească generalizare istorică a unor fapte, obiectiv şi sincer studiate. Şi prin metodă, şi prin realitatea lucrurilor, d-sa e de două ori în adevăr, ce poate fi complectat în cazul de faţă, nu răsturnat.

Se pot distinge două epoci în desfăşurarea revoluţiei din Basarabia, privind din punctul de vedere al mişcării maselor. La început revoluţia a fost provocată de suferinţele mulţimii: soldaţii depe front şi muncitorimea de-acasă, din oraşe sau dela ţară. Ea a pornit spontan ca o reacţiune pentru satisfacerea nevoilor ei, asemenea întregului popor de jos, care înarmat ca soldaţi şi subofiţeri, a pus repede în practică sentimentele izbucnite. In primul rînd masele vor pămînt şi libertate. Rezoluţiile tuturor congreselor şi adunărilor ostăşeşti, care nu-s altceva de cît ţărani, caşi ale adunărilor de ţărani rămaşi acasă cer mereu expropierea pămîntului fără plată. Astfel adunarea celor 10.000 ostaşi din Odesa dela 18 April, care afirmă că şi ei înfăptuind revoluţia, vor da sprijin guvernului provizor cît timp se va hotărî ca „pămîntul să treacă fără plată în mîna plugarilor muncitori cu braţele lor", căci Basarabia e o ţară plugărească. Adunarea delegaţilor din plasa Slobozia Bălţilor precizează „tot pămîntul din Basarabia—fie împărătesc, fie mănăstiresc, fie bisericesc, fie boeresc—să fie dat la poporăni, fără plată". La fel ţaranii din Gorodiştea-Lăpuşna, delegaţii plăşii Lăpuşna, congresul ţăranilor din 21—23 Mai dela Chişinău—din cîteva documente publicate, — ceiace face ca partidul naţional moldovenesc să înscrie ca prim punct în declaraţia-program „pămîntul să fie socializat".

Revoluţia este exclusiv social-politică. Curentul reformei agrare de nuanţă extremistă, pornit de masele ostăşeşti şi ţărăneşti, e accentuat ideologic şi dela centru, care trimite şi emisari. Toţi gravitau cătră Basarabia nouă, în unire însă cu întreaga Rusie; nimeni nu vorbea de separatism aproape întreg anul 1917, chiar moldovenii cei mai naţionalişti.

Revoluţia adîncindu-se în toamna lui 1917, şi'n fapte şi'n caracter extremist, se produce o ruptură: ţăranii expropiind, chiar jăfuind moşiile pe care le stăpînesc, sînt în bună parte satisfăcuţi, se interesează mai puţin de evenimentele în curs. Primul loc îl reiau naţionaliştii subt egida blocului moldovenesc din Sfatul Ţării, care nu mai sînt jenaţi de cît de noua forţă revoluţionară activă: bolşevicii. Aceştia însă nu mai prezintă primejdia maselor ţărăneşti; ideologia lor fiind prea socialistă, legată de muncitorimea industrială, lasă indiferenţi pe ţărani. Naţionaliştii pot lua atitudine hotărîtoare contra bolşevicilor, deşi înarmaţi aceştia, susţinuţi şi de forţele reacţionare (hotărîrea proprietarilor din Bălţi, de pildă). Protestele unor grupe de ţărani din Cetatea Albă, Hotin şi Soroca (docum. LXXXI, XCIII, XCIV) nu mai erau efective, ci sporadice şi fără ecou larg. Puterea şi iniţiativa trece dela mase la conducători, în Decembre şi Ianuar, presiunea de jos nu-şi mai spune cuvîntul; după venirea armatei romîne curentul naţional e exclusiv. Şi'n scurt răstimp, de unde în Decembre e vorba încă de Rusia federativă, în Ianuar se strigă clar „Nu ne trebue Rusie federativă" (pag. 210). *Revoluţia este naţională.*

P. Constantinescu-Iaşi

Memorial

(Note de drum în Spania)

Sevilla

Sevilla e orașul care a popularizat Spania. Aspectul acesta andaluz a lovit puternic imaginația multora după Merimée și Bizet. Spania în ediție eftină, de aici a pornit. Amorul și omorul pasional, Carmenele, costumele colorate, dansurile năprasnice cu clopoței, castagnete, șalurile galbene. Și pălăria Sombrero, toate au plecat din Sevilla ca să facă încunjurul tuturor „cafeurilor chantant" din cel puțin două continente. Castilia mistică și aridă e prea puțin cunoscută în străinătate. Sufletul său aspru e mai greu asimilabil peste hotare. Andalusia însă s'a bucurat de analogia Italiei, cel puțin a celei napolitane, cu care samănă, cum samănă două surori.

De la Cordoba în jos, totul s'a schimbat. Aerul e mai umed, pădurile de măslini și palmieri se întețesc, iarba e mai puțin uscată și, cînd treci un pod peste o albie, se vede apă în ea. Dar cerul e tot așa de perfect pur și fețele mai surîzătoare. Femeile rîd, clipesc șiret și îmbietor din ochi și oamenii și-au descrețit frunțile, șueră ori cîntă nepăsători. Costumele se colorează violent și mulțimea împestrițată de pete concentrate roșii ori galbene, formează, pe peronul gărilor, o paletă bogată în tonuri excitante. Astfel Sevilla e cel mai italienesc oraș spaniol și deci, mai puțin spaniol ca altele: O clipă te poți crede la Napoli ori în Sicilia. Vine însă numaidecît atmosfera arabă,—care te obligă la diferențieri.

Spiritul realist e aici mai puternic. Omul nu mai e așa de închis în el, pradă unei obsesii întunecate sau unui vis plutitor. Se bucură de viață și caută să o cunoască, adică între a fi înșelat

de aparențe preferă să înșale el pe alții. Spiritul practic, firește, e în creștere. Spaniolul din Andalusia se integrează populației mediteraneene cheflie, senzuală, cu spirit de afaceri, cu șiretenie, cu gust pentru viața facilă, cu lene și cu luciditate. Negustorimea spaniolă nu se lasă mai prejos în aptitudinile specifice breslei față de cea marsilieză, grecească ori genoveză. Pentru andalusieni realitatea exterioară există și ei caută să-i fie cît mai adaptați.

Și pictura care a pornit de aici a fost, poate, cea dintâiu pictură realistă. Până și idealistul dulceguț, autor de infinite madone vaporoase, Murillo, a trebuit să considere și subiecte mai umile și mai pămîntești și ne-a oferit o serie destul de reușită de golani, de mici pungași și de copii fără căpătâiu. Zurbaran, deși inspirat mereu de viața monahală, a uitat treburile lui Dumnezeu, și s'a uitat mai mult la fața călugărilor și, ridicînd cagulul a descoperit tot ce se poate găsi pe lîngă credință, blîndețe și iubire de oameni într'o figură de ieromonah: cupiditate, orgoliu, răutate ori ambiție. Ribera, deși nu sevillan, dar tot din sudul Spaniei, a împins viziunea sa realistă până aproape de pesimism și de cinism. De la cerșetori păduchioși ori leproși, colorați cu negru mult, el și-a întins sarcasmul până la cărturari zdrențuroși, poate ca să arate ce puternică e viața de toate zilele față de idee și de spirit.

Desenul său e dur iar trăsăturile caracteristice sînt mai concentrate ca la oricare pictor al epocii. Va trebui să vie Goya ca să-l ajungă. Anatomia sa insistă asupra aspectului de animalitate ori de schilodenie. Și nu trebue uitat că Velasquez cu gustul său pentru bețivi, gheboși ori bufoni, s'a format și a debutat la Sevilla.

In dimineața azurată, cînd plec spre biserici și muzee se aud ciripituri de paseri, aerul e plin de o voluptate semi-morbidă, clopote răsună în toate părțile, lumea e plină de mișcare și de veselie. In aer e Duminică. Pe cer, soare strălucitor, dar nu torid. Atmosferă de sărbătoare într'o zi de banală Miercuri. Mi-aduc aminte, fără voe, de un vers dintr'un poet gustat înainte de războiu, în epoca adolescenței mele, din azi uitatul Verhaeren.

„Il fait Dimanche sur la mer....."

Căci festivitatea o dă natura și cu Dumnezeu, care-și bat joc de calendare. Era și timpul după jalea și doliul Castiliei. Mă las tîrît de valuri omenești. Ați simțit vre-odată ce plăcut e în largul

mării, să laşi vîslele la o parte, să încetezi orice împotrivire, orice rezistenţă, să te laşi dus de elementele oarbe, să-ţi reei rolul modest „de miligram de praf suflat în univers"? Mulţimea poate sugestiona şi îmbia la odihnă şi pasivitate ca şi marea.

E plăcut a urma şuvoiul curgător al unei străzi, fără individualitate şi fără grandomania unei existenţi personale. La Sevilla, valul curge mai deseori pe o stradă îngustă fără trotuar, pe unde se circulă deavalma, fiindcă trăsurile şi maşinile n'au voe să treacă. Pe deasupra, de la o casă lâ alta s'au întins pînze ca să ferească de soare. Militari pompoşi, grade inferioare glumesc cu fete populare. Plutonierii n'au mustăţi ca pe vremuri, dar au părul frizat. Fetele au flori în părul negru şi şaluri galbene pe spate. Prin ele curge seva celor douăzeci de ani. Femei bătrîne şi urîte, mai bătrîne şi mai urîte încă decît în restul Spaniei, privesc grupurile cu ură şi în ochii lor se aprinde parcă un blestem. Copiii strigă jurnale, vînd chibrituri, bucăţi de nugat, ori banane. Pe marginea străzii, pe scaune largi îşi dospesc lenea clienţii fără treabă ai cluburilor. Intr'un colţ o fată care cîntă din mandolină şi din gură, cu o voce de oală spartă, a adunat în jurul ei o sută de cască-gură. Dar nimeni nu-i dă un ban. Oferte se deschid mereu din toate părţile: pentru văcsuitul ghetelor, pentru un pahar de limonadă, pentru un covor ce e prezentat drept persan. Din cînd în cînd un poliţist îmbrăcat în tunică roşie aprinsă strigă ceva şi împinge lumea. Risete izbucnesc din toate părţile şi nimeni nu-l ascultă. E dimineaţa tinereţii. Totul se zbate şi pulsează un sînge proaspăt, ameţitor, fierbinte. Toată lumea se bucură şi, în felul său, aduce un omagiu vieţii şi lui Dumnezeu.

Numai un grup de englezi privesc nedumeriţi, afoni, surzi, cu ochiul neclar, stupid, fără să înţeleagă nimic cu amorţeala lor flegmatică din această vîltoare generoasă.

Sevilla e bogată în monumente. Dar nici unul nu prezintă un caracter cu adevărat propriu. Există o catedrală uriaşă, aşa de înaltă, pretinde Th. Gauthier, încît „Notre dame de Paris" poate intra cu săgeată şi turnuri intr'o singură nefă. Grandoarea ei e, în adevăr, impresionantă. Dimensiunile amintesc de monumentele egiptene. Alteori pare că edificiul nu e făcut de mîna omului, că e un munte turnat acolo de o prefacere geologică. Dar mărimea, ea singură, nu dă tresărirea artistică.

Ceiace jigneşte deadreptul însă e Alcazarul. Opera califilor a fost prefăcută. S'a adăugat o mînă neînţelegătoare care a transformat o lucrare de bijuterie delicată într'o spoială grosolană, brutal colorată, fără simţul nuanţelor. Aşa cum e azi restaurat, vechiul palat arab se aseamănă izbitor cu genul de artă care se cheamă la noi „Brumărescu".

O vilă particulară, plină de graţie şi de delicateţă „Casa Pilatos", (nu se ştie bine de ce se cheamă aşa) răscumpără erorile artei mari monumentale. Şi fără îndoială, nu trebue uitat nici turnul arab „Giralda".

Th. Gauthier pretinde că, pe vremea lui, dansatoarele şi cîntăreţele cele mai specific sevillane veneau din Paris. Am căutat şi eu, de la dancingurile moderne până la cafenelele populare de cartier unde petrec negustorii şi şoferii, vestitele dansatoare şi n'am găsit decît elemente profund mediocre care se găsesc la orice music-hall de mîna a doua din ţările europene. Alteori ni s'a prezentat drept melodie populară spaniolă, o canţonetă pariziană „Valencia". Nu e încă complect explicat de ce „specialităţile" nu se găsesc la locul lor de origină.

Cea mai proastă şampanie se bea la Reims şi cele mai nemţeşti „antichităţi" orientale se găsesc în Bazar la Constantinopol.

Intr'o seară însă, într'o piaţă a oraşului am văzut două fetiţe, una cînta dintr'o catirincă şi cealaltă juca. Am simţit atunci, în frenezia dansatoarei de ocazie, în graţia, în lascivitatea, dar şi în decenţa ei, geniul dansului.

Probabil, că poporul îl are în sînge, dar îl exportă repede.

Granada

Aerul s'a purificat complect. Vegetaţia e veselă şi proaspătă. Am intrat în regiunea munţilor. Sierra Nevada îşi arată crestele acoperite cu zăpadă.

Arabii au iubit cu cea mai îndîrjită pasiune acest loc. După ce încetul cu încetul au lăsat din mîna lor Toledo, Sevilla, chiar şi sfînta pentru ei Cordoba, s'au agăţat cu cea mai deplină desperare de acest colţ pe care l-au confundat cu raiul pămîntesc. Cu toată disoluţia internă a luptelor de care ne aduce aminte tragica istorie a Abencerajilor, cu toată puterea creştină spaniolă în care era unită solidaritatea a două regate, Arabii au rezistat eroic. Decimaţi de ciumă şi de sete, într'o zi caldă de August, au lăsat să se deschidă porţile oraşului şi creştinii s'au urcat în Alhambra.

Prejudecata creştină medievală a prezentat mereu pe Arabi, drept nişte teribili şi cruzi barbari. Chiar în manualele noastre de istorie invazia acestor asiatici în peninsula iberică, e oarecum echivalată cu aceia a celorlalţi barbari. Adevărul e că nu numai arta şi cultura au fost în maximum de dezvoltare subt Arabi. Lucrările de irigaţie servesc şi azi... Dar Arabii au fost buni comercianţi şi înalţi administratori. Subt ei, toleranţa cea mai mare a fost acordată creştinilor. Au domnit înţelept şi blînd. In schimb, creştinii, după ce i-au răsturnat din domnie, au masacrat fără cruţare mase întregi de populaţie. Dar pe vremea aceia opinia publică nu era considerată şi Arabii n'au avut cum să se apere. Au rămas condamnaţi. Şi istoria se bucură de autoritatea lucrului judecat. Astăzi urmele splendorii lor sînt pretutindeni. Oraşul e aşezat împrejurul unui mic munte care se ridică semeţ în inima oraşului ca şi cetăţuia de la Edimburgh sau Acropolea la Atena. Pe vîrf, în mijlocul unor grădini luxuriante stă palatul Alhambra şi o vilă mai mică, refugiu de vară, Generaliful. Decoraţia sălilor e în stuc. Te miră chiar faptul că dealungul unor secoli plini de impietate pentru trecutul istoric şi frumuseţea artistică, nu s'au măcinat aceste fragile decoraţii. Broderia ia ca motiv un verset din Coran şi-l dezvoltă în toate şerpuirile sale. Caligrafii se ridică la rangul de artă. Vă închipuiţi însă ce formidabilă şi, în acelaşi timp, subtilă imaginaţie trebue, pentru ca fără alte elemente decorative, numai din întretăeri şi înlănţuiri de linii capricioase, să iasă un desen aşa de desăvîrşit.

De aceia poate subtilitatea enervează puţin la Alhambra. E o artă alexandrină, rafinată şi decadentă. Totul se desfăşură în fineţe şi delicateţă. Nimic în vigoare şi forţă. Artă sleită de sfîrşit.

Curtea aceasta, în acea vreme, superioară tuturor celor din Europa, chiar şi celor italiene, avea poeţii, bufonii, dansatorii şi muzicanţii ei. Desfătarea curgea liniştită fără măcar să ajungă o preocupare. Era firească şi naturală.. Asiaticii arabi, teribilii beduini ai pustiului ajunsese la înţelepciunea elenă, aproape de „ataraxia" antică. Dacă n'ar fi fost creştinii, nimeni n'ar fi tulburat visul lor.

Mihai D. Ralea

(Urmează)

N. N. BOTEZ

DER ABENDSTERN

„Luceafărul" de Eminescu

în traducere germană

Es war einmal wie niemals sonst
Es war wie in den Märchen
Aus hohem königlichem Haus
Ein wunderschönes Mädchen.

Es war der Eltern einz'ges Kind
In Allem schön und eigen
Der Jungfrau gleich im Heil'genkranz
Dem Mond im Sternenreigen.

Vom Schatten stolzer Bogen gehn
Zum Fenster ihre Schritte
Dort in der Eck'erwartet sie
Des Abendsternes Bitte.

In weiter Ferne geht er auf
Bestrahlt die weissen Riffe
Lenkt auf bewegtem Wasserpfad
Die grossen, schwarzen Schiffe.

So schaut sie ihn in jeder Nacht
Im lieben, trauten Eckchen;
Und er, nach wochenlangem Schau'n,
Verliebt sich in das Mädchen.

Sie stützt die Schläfe auf die Hand
Und bleibt so traumverloren
Ihr füllt die Liebe voll die Brust
Für den, den sie erkoren.

Und sieh, wie leuchtet er so hell]
Am Himmel jeden Abend
Wenn ihm die Maid entgegenkommt
An seinem Blick sich labend.

Un Schritt für Schritt in ihr Gemach
Folgt er ihr ohne Reden
Und webt mit seinem kalten Strahl
Ein Netz aus Silberfäden.

Wenn sie im Bette ruhend liegt
So an des Schlafes Schwelle
Berührt er sanft ihr Hand und Brust
Macht zu das Aug'das helle.

Wom Spiegel kommt sein Wiederschein
Küsst ihr den Arm, den blossen
Er küsst die Wangen, ihr, so rein
Die Augen auch, die grossen.

Sie schaut ihn lieblich lächelnd an
Er strahlt ihr lichten Frieden,
Und folgt ihr treu bis in den Traum
Um sich an sie zu schmieden.

Sie spricht mit ihm in ihrem Traum
Seuftzt leis'in ihrem Schlummer:
„Du, süsser, meiner Nächte Herr,
„Komm, stille meinen Kummer!".

„Mein Abendstern, auf einem Strahl
Sollst du heruntergleiten.
Ins Haus sollst dringen und Gemüt
Mein Leben sollst du leiten.

Er hörte sie und zitterte
Und lohte stärker, lichter
Und stürmisch, einem Blitze gleich
Ins tiefe Wasser glitt er.

Dort, wo er sinkt, kreist schnell herum
Sogleich des Meeres Wasser.
Aus seinen Tiefen wächst herauf
Ein junger Mann, ein blasser.

Durch's Fenster tritt er leis'und leicht
Wie über eine Schwelle.
Ein schilfgeschmückter Stab ist sein
Alleiniger Geselle.

Ein junger Prinz, so kommt er her
Trägt stolz die goldenen Haare
Ein Knoten schliesst das blaue Kleid
Auf nacktem Schulternpaare.

Sein Angesicht, so ernst, so blass
Ist weiss wie Wachs und schimmert.
Ein Toter, dessen Auge schön
Und hell nach aussen flimmert.

— „Von meiner Sphäre kam ich her
Dein Ruf hat mich beschworen
Der Himmel ist mein Vater und
Die Nacht hat mich geboren".

„Dass ich nun in dein Zimmer käm'
Um dich so nah zu sehen
Stieg'ich vom Himmelszelt und musst'
Aus Meeresgrund entstehen".

„O, komm Geliebte und verlass'
Die Welt die dich geboren
Ich bin der Abendstern und du
Sei mir als Braut erkoren".

„Korallenschlösser hab'ich schön
Dahin will ich dich tragen
Die ganze Welt im Ozean
Soll „Herrin zu dir sagen".

— „O du bist schön wie nur im Traum
Die Engel uns erscheinen
Den Weg den du mich führen willst
Mach'ich doch nie den meinen.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„An Wort und Wesen bist du fremd
Und strahlest ohne Leben
Ich bin lebendig, du bist tot
Dein Auge mach micht beben".

*

Ein Tag vergeht, es folgen drei,
Und wieder glüht da oben,
Der heissersehnte Abendstern
Von Wunderlicht umwoben.

Sie musste dann in ihrem Schlaf
Sich seiner bald erinnern,
Der Wellenherr schafft süssen Schmerz
Sie fühlt's in ihrem Innern.

— „Lieb Abendstern, auf einem Strahl
Sollst du heruntergleiten
Ins Haus sollst dringen und Gemüt
Mein Leben sollst du leiten".

Wie er sie hörte, schmerzerfüllt
Erlosch er viele Stunden
Der Himmel fängt an sich zu drehn
Am Ort wo er verschwunden.

Die Luft entzündet sich, der Schein
Umschlingt die Weltenrunde
Ein stolzer Jüngling wächst herauf
Aus tiefem Chaosgrunde.

Auf seinen Locken rabenschwärz
Ein Kranz brennt hell und strahlet
Und schwebend kommt er durch das All
In Sonnenglut gebadet.

Ein schwarzes Kleid, den schönen Arm
Wie Marmor weiss lässt prangen
Er kommt gedankenvoll und ernst
Und blass sind seine Wangen.

Die Augen nur, sie glühen heiss
Voll Wehmut und Begehren
Zwei Leidenschaften nimmersatt
Zwei Nächte, zwei Chimären.

— „Von meiner Sphäre kam ich her
Dein Ruf hat mich beschworen
Die Sonne ist mein Vater und
Die Nacht hat mich geboren".

„O, komm Geliebte und verlass'
Die Welt die dich geboren
Ich bin der Abendstern und du
Sei mir als Braut erkoren".

„O, lass'mich in dein goldnes Haar
Die Sternenkränze flechten
An meinem Himmel sei ein Stern
Noch schöner als die echten".

— „O, du bist schön wie nur im Traum
Ein Dämon kann erscheinen
Den Weg den du mich führen willst
Mach ich doch nie den meinen".

„Es schmerzt mich deiner Liebe Glut
Mein Herz und Seel'ermatten
Es brennt mich deiner Augen Glanz
Mit ihrem schweren Schatten".

— „Wie soll ich doch, ein Abendstern,
Von meinem Himmel weichen?
Ich bin ein ewiges Gebild
Du stirbst wie Deinesgleichen".

— „Ich suche nicht nach Wortenklang
Der Sinn will mir vergehen
Wenn du auch sinnreich zu mir sprichst
Kann ich dich nicht verstehen".

„Willst du dass ich dich ewig lieb'
Soll ich von dir nie wandern
So komm herunter auf die Erd'
Ein Mensch sei, wie wir Andern".

— „Mein Ewigsein soll ich im Tausch
Für einen Kuss dir geben?
Es sei getan! Du sollst auch sehn
Wie gross nach dir mein Streben!".

„Durch Sünde will ich neu entstehn
Und anders will ich heissen
Der Ewigkeit war ich geweiht
Ihr Band will ich zerreissen".

So jagten ihn von seinem Ort
Der Liebe starken Mächte
Von seinem Himmel ging er fort
Kam nicht die nächsten Nächte.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Indess ein junger Edelknab',
Ein Page, und ein frecher,
Der Wein am Tische schenken muss
Den Gästen in die Becher,

Ein Page der, der Königin
Die Schleppe tragen musste
Ein Aussereheliches Kind
Der keck zu schauen wusste,

Mit Wangen rot, wie Blüthen zart
Und schön dass liebe Schelmchen
Schleicht unbemerkt dem Mädchen nach
Und schaut nur auf das Mädchen.

— „Wie schön die Maid geworden ist
Und lieblich ohnegleichen!
Nun Catalin zeig deine Kunst
Es heisst das Ziel erreichen".

In einer Ecke fasst er sie
So sanft obschon so rege
„Wass willst du von mir Catalin?
„Lass! Gehe deiner Wege!

— „Ich möcht du wärest nicht mehr so
Als wolltest du nur weinen.
Lach'lieber, gib mir einen Kuss
Ich sag'dir ja, nur einen!".

— „Ich weiss nicht einmal was du willst
Lass'mich in Ruh und gehe.
Dem Abendsterne folgt mein Sinn
Das Herz tut mir so wehe".

— „Wenn du's nicht kennst, so lehr' ich dich
Das wonnevolle Beben
Nur böse sollst du mir nicht sein
Sei still mein süsses Leben!".

„Sieh die Liane, sie umschlingt
Den Baum mit ihren Armen
Wenn ich die Arme um dich leg'
Sollst du mich auch umarmen!

„Nach meinem Blicke unverwandt
Dein Blick soll immer streben
Wenn ich dich dann zu mir erheb'
Sollst du die Fersen heben".

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Wenn ich mein Antlitz zu dir neig
Sollst du das deine heben
Dass wir uns in die Augen sehn
So süss das ganze Leben".

„Und soll die ganze Liebe dir
Bekannt sein meine Süsse
Wenn ich dich leidenschaftlich küss'
Gib mir zurück die Küsse!".

Verwundert und zerstreut hört sie
Die Worte wie sie flehen
Und wehrt sich noch und lässt es doch
Zur Hälfte schon geschehen.

Und sagt ihm leis'; „von Kindheit an
Warst keck und ausgelassen
Ein Schwätzer und ein Taugenichts
Du würdest zu mir passen".

„Ein Abendstern taucht aber auf
Aus tiefem, stillem Schweigen
Dann glüht die Einsamkeit der See
In unbegrenztem Reigen".

„Und meine Wimpern werden feucht;
Durch Tränen muss ich sehen
Wie still die Wellen nach ihm hin
An mir vorübergehen".

„Kein Wort sagt seiner Liebe Glut
Mein Kummer soll ihr weichen
Er steigt doch immer höher und
Ich kann ihn nie erreichen".

Mit kalten Strahlen leuchtet er
Aus jener Welt der Sterne
Ich werd'ihn ewig lieben, ihm
Bleib'ich doch ewig ferne".

„Und meine Tage sind mir jetzt
Wie leere, kahle Räume.
Ein heiliger Zauber aber dringt
Durch meiner Nächte Träume".

— „Ach du bist kindisch, dass ist nur
Lass dich von mir entführen
Und keiner möge je von uns
Ein Zeichen noch verspüren".

„Wir wollen ja vernünftig sein
Und lachen auch so gerne
Vergessen bleibt dann Elternhaus
Und Weh der Abendsterne!".

*

„Da zog der Abendstern, er flog,
Es wuchsen seine Schwingen
Ein Tausendjahre langer Flug
Wollt'ihm sofort gelingen.

Ein Sternenhimmel über ihm
Und unter ihm die Sterne
Ein langer Blitz so zieht er hin
Durch sie und in die Ferne.

Und aus des Chaos' tiefem Tal
Um sich, von allen Seiten
Sieht er die Lichter tauchen wie
Im Anfang aller Zeiten.

Er sieht sie leuchten ringsherum
Zum Lichtmeer sich verbinden;
Er fliegt, ein Weherfüllter Sinn,
Bis alle Dinge schwinden.

Denn wo er landet ist kein Damm
Kein Auge und kein Sehen
Und fruchtlos gibt sich Müh'die Zeit
Aus nichts dort zu entstehen.

Es ist dort nichts und doch ist dort
Ein Sehnen dass ihn ziehet
Es ist ein Abgrund gleich dem Tod
Dem er entgegenfliehet.

— „Die Last des grauen Ewigseins
Du Vater, sollst mir nehmen
In jedem Weltenkreise sollst
Dafür dein Lob vernehmen".

„Verlang, o Vater, jeden Preis
Für neues Los, ihn gäb'ich
Denn Born des Lebens bist du ja
Und Born des Todes ewig".

„Den Nymbus meines Ewigseins
Nimm mir, der Augen Feuer,
Gib eine Liebestunde nur
Mit ist sie nicht zu teur!".

„Ein Sohn der Nacht bin ich, o Herr,
Lass mich in sie nun sinken
Und aus der Ruhe kam ich auf
Ich möchte Ruhe trinken".

— „Hyperion, mit einer Welt
Tanchst du auf, aus dem Grunde.
Das Wunder dâs du jetzt verlangst
Sah nie die Weltenrunde".

„Wünschst du dir jezt der Menschen Los
Willst du als Stern verbleichen?
Wenn alle Menschen schwänden, so
Entstünden sie die Gleichen".

„Die Menschen bauen in die Luft
Der Sehnsucht hehre Halle
Und wenn die Wellen bald vergehn
Ersetzt die See sie alle".

„Sie haben Sterne für ihr Glück
So wie für ihre Mahnung.
Wir kennen weder Zeit noch Ort
Und keine Todesahnung".

Denn heute sterben immer nur
Des ewigen Gestern Glieder
Die Sonne die am Himmel stirbt
Flammt auf als Sonne wieder".

„Sie scheint ja ewig aufzugehn
Kann doch dem Tod nicht wehren,
Denn das Gebären dient dem Tod
Das Sterben dem Gebären".

„Hyperion, du bleibest doch
Magst du auch untergehen
Denn du bist aus der ersten Form
Ein ewiges Geschehen".

„Soll ich dem Mund Gesang verleihn
So dass nach seinem Sange
Der Berg, der Schattenreiche Wald
Die tiefe See, verlange?

„Es sei auch anders: was du tust
Sei gross, gerecht, erhaben.
Ich gebe dir die ganze Erd'
Als Reich sollst du sie haben!".

„Ein Schiff an anderer Schiffe Seit'
Ein Heer, mit ihm zu wandern
Auf Erden lang, durch Wasser hin,
Den Tod, lass du den Andern".

„Für wen auch sterben? Kehre um
Dann wird dir klarer werden
Für wen du sterben möchtest und
Was deiner harrt auf Erden".

An seinen Ort, am Himmel dort,
Hyperion, kehrt wieder
Und so wie gestern strömmt auch heut
Sein helles Licht hernieder.

Denn es ist Abend und die Nacht
Wird bald die Erd'umschlingen
Und langsam, zitternd, steigt der Mond
Empor aus Wasserringen.

Bestreut mit seinen Strahlen sind
Des Hains geheime Strassen
Im Schatten einer Lindenreih'
Zwei schöne Kinder sassen.

„O lass, Geliebte, meinen Kopf,
An deine Brust mich legen,
So unter deines Augenpaars
Unsagbar süssem Segen".

„Mit ihrem kalten Licht sollst du
Durch meine Sinne dringen
Und Ruh für immer giessen auf
Mein sehnsuchtvolles Ringen".

„So über mir bleib immerdar
Soll ich je glücklich werden,
Denn du bist meine erste Lieb'
Mein letzter Traum auf Erden".

„Hyperion von oben sah
Die Liebesglut, die warme;
Kaum legt er seinen Arm um sie
Ihn drückt sie in die Arme.

Es duften Silberblumen weich
Und fallen, süsser Regen
Den Kindern auf das lange Haar
Auf goldenen Lockensegen.

Und liebetrunken richtet sie
Das Augenpaar nach oben
Und sieht den Abendstern und sagt
Ihm was ihr Sinn gewoben;

—„Mein Abendstern auf einem Strahl
Sollst du heruntergleiten,
Den Wald erleuchten, meinen Sinn
Auf Glückespfade leiten".

Er zittert wie er sonst getan
Auf Berg und Waldesbogen
Und leuchtet auf die Einsamkeit
Beweglichstiller Wogen.

Er stürzt sich aber nicht wie sonst
Ins Meer wom Himmelsschilde
„Ob ich, ob er, es ist dir gleich
Du armes Thongebilde".

„In eurem eng begrengzten Kreis
Das Schicksal lenkt euch gnädig
Ich aber bleib, in meiner Welt
Wie früher, kalt und ewig".

Judecătorul de instrucţie

Medicul districtului şi judecătorul de instrucţie mergeau într'o frumoasă amiază de primavară la o autopsie.

Judecătorul, bărbat de vr'o treizeci şi cinci de ani, privea gînditor spre cai şi zicea:

— În natură sînt multe lucruri enigmatice şi întunecoase, dar şi în viaţa de toate zilele, doctore, adesea întîlneşti fenomene imposibile de explicat. Aşa, cunosc cîţeva morţi enigmatice şi ciudate, a căror cauză s'ar apuca s'o explice numai spiritiştii şi misticii, pe cînd un om cu capul limpede ar strînge nedumerit din umeri şi—atita. Cunosc de pildă o damă foarte inteligentă, care şi-a prezis moartea şi a murit fără nici o cauză explicabilă tocmai în ziua anume fixată de ea. A spus că moare în cutare zi, şi a murit.

— Nu există efect fără cauză, – zise doctorul.—Există o moarte, există prin urmare şi o cauză. In cît priveşte prezicerea, nu-i de mirare. Toate cucoanele şi femeile noastre posedă darul profeţiilor şi presimţirilor.

— Aşa-i, doctore, dar dama mea e cu totul deosebită. In prezicerea şi moartea ei n'a fost nimic, nici de femee, nici de damă. O femee tînără, sănătoasă, foarte inteligentă, fără nici o prejudecată. Avea nişte ochi aşa de cuminţi, senini, cinstiţi; o figură deschisă, cuminte, cu o expresie de uşoară ironie rusească în ochi şi pe buze. Din femee sau din cucoană, dacă vrei, avea numai un singur lucru—frumuseţea. Sveltă, graţioasă, ca mesteacănul ăsta uite, un păr admirabil. Ca să nu rămîe neînţeleasă pentru dumneta, mai adaog că era o fiinţă plină de cea mai contagioasă

veselie, de nepăsare şi de acea uşurinţă inteligentă şi frumoasă, care se observă numai la oamenii gînditori, curaţi la suflet, voioşi. Mai poate fi vorbă aici de misticism, spiritism, dar al presimţirii, sau ceva analog? Ea rîdea de toate astea.

Brişca doctorului se opri lîngă o fîntînă. Judecătorul de instrucţie şi doctorul băură apă, se mai dezmorţiseră şi aşteptară până cînd vizitiul sfîrşi de adăpat caii.

— Ei, şi dece a murit acea damă? — întrebă doctorul, cînd trăsura se puse din nou în mişcare.

— A murit într'un chip ciudat. Intr'o bună zi intră la ea bărbatul şi spune că n'ar strica, dacă s'ar vinde spre primăvară trăsura cea veche, dacă în locul ei s'ar cumpăra ceva mai nou şi mai uşor, şi că n'ar fi rău să se schimbe calul dela praştia din stînga, iar Bobcinschii (avea bărbatul un cal aşa) să ia locul din mijloc.

Nevasta asculta şi zise:

— Fă cum ştii, mie mi-i tot una. In vară eu am să fiu la cimitir.

Bărbatul, se înţelege, strînge din umeri şi zîmbeşte.

— Nu glumesc cîtuşi de puţin,—zice femeea.—Iţi declar serios că în curînd am să mor.

— Adecă cum în curînd?

— Indată după naştere. Nasc şi mor.

Bărbatul nu dădu vorbelor astora nici o importanţă. Nu credea în nici un fel de presimţire şi, pe lîngă astea, ştia foarte bine că femeile gravide au obiceiul de a se deda la capricii şi idei sumbre. Trecu o zi, şi nevasta din nou—cu aceiaşi vorbă: că are să moară îndată după naştere; apoi în fiecare zi acelaşi lucru... Iar el rîde, o numeşte babă, ghicitoare isterică... Pentru ea moartea apropiată ajunse o idee fixă. Cînd bărbatul n'o asculta, mergea la bucătărie şi vorbea acolo despre moartea sa cu dădaca şi cu bucătăreasa.

— Nu mi-a mai rămas mult de trăit, dădăcuţă. Cum nasc, îndată mor. Nu mi-ar fi plăcut să mor aşa de curînd, dar aşa mi-i soarta, se vede.

Dădaca şi bucătăreasa, se înţelege, îndată pe plîns. Se întîmpla de venea preuteasa, sau cucoana proprietarului: o ia într'un colţ şi hai să-şi descarce sufletul—aceiaşi şi aceiaşi, despre moartea apropiată. Vorbea serios, cu un zîmbet displăcut, cu o faţă chiar răutăcioasă, fără să admită obiecţii. Ii plăcuse să se ţie de mode,

să fie gătită; acuma însă în vederea morţii apropiate, lăsă totul şi începu să umble murdară şi neglijentă.

Nu mai citea, nu rîdea, nu visa în auz... Mai mult, plecă cu mătuşă-sa la cimitir şi-şi alese un locuşor pentru mormînt, iar cu cinci zile înainte de moarte, îşi scrise testamentul. Şi nu uita, doctore, că toate astea se făceau într'o stare de sănătate neclintită, fără cea mai mică aluzie la vre-o boală, sau primejdie. O naştere e lucru al naibei, uneori fatal, dar la femeia despre care-ţi vorbesc, totul mergea de minune, şi lipsea cel mai mic motiv de îngrijorare. Bărbatu-său la urma urmelor se plictisi de toată istoria asta. Odată, nu ştia cum, în timpul mesei, se supără şi întrebă:

— Ascultă, Nataşa, cînd are să vie un capăt prostiilor astora?

— Nu-s prostii, eu vorbesc serios.

— Fleacuri! Te-aşi sfătui să încetezi cu prostiile, ca să nu-ţi fie ruşine mai apoi tot ţie.

Dar iată că sosi şi naşterea: bărbatul aduse din oraş pe moaşa cea mai bună. Femeia era la prima naştere, dar totul se petrecu de minune. Cînd totul se sfîrşi, lehuza vru să vadă pruncul. Se uită şi zise:

— Ei, acuma pot să şi mor.

Işi luă ziua bună, închise ochii şi peste o jumătate de cias îşi dete sufletul. Işi păstră conştiinţa până în ultimul moment. Cel puţin, cînd în loc de apă îi dădură nişte lapte, şopti încet:

— Dece mi-aţi dat lapte în loc de apă?

Aşa comedie. Cum a prezis, aşa a murit!

Judecătorul tăcu un răstimp, oftă şi zise;

— Iaca, explică-mi dece a murit. Te asigur pe cuvînt de onoare, că nu-i o invenţie, ci fapt.

Reflectînd, doctorul se uită la cer.

— Ar fi trebuit să i se facă autopsia,—zise.

— La ce?

— Spre a se afla cauza morţii. Doar n'a murit din cauza prezicerii. După toate probabilităţile, s'a otrăvit?

Judecătorul iute se întoarse cu faţa spre doctor şi, mijind din ochi, întrebă:

— Dar de unde ai ajuns la concluzia că s'a otrăvit?

— Nu fac concluzii, ci presupun. Femeia trăia bine cu bărbatul?

— Hm... nu tocmai. Neînțelegerile începură în curînd după nuntă. Fusese o înlănțuire așa, nenorocită, de împrejurări. Răposata găsi odată pe bărbatu-său cu o damă... De altfel l-a ertat în curînd.

— Dar ce-a fost mai înainte: trădarea bărbatului, sau apariția ideii despre moarte?

Judecătorul se uită fix la doctor,—parcă ar fi vrut să ghicească dece îi pune asemenea întrebare.

— Dă-mi voe,—răspunse după o tăcere.—Dă-mi voe să-mi aduc aminte.

Judecătorul își luă pălăria și-și sterse fruntea.

— Da, da... a început să vorbească despre moarte anume în curînd după acea întîmplare. Da, da.

— Ei, iaca, vezi?... După toate probabilitățile femeia a hotărît să se otrăvească îndată, dar fiindcă probabil, nu vroia să-și omoare copilul, a amînat sinuciderea până după naștere.

— Cam greu de admis, cam greu... Cu neputință. Il ertase încă de atunci.

— L-a ertat îndată: înseamnă că s'a gîndit la ceva grav de tot. Femeile tinere nu iartă în curînd.

Judecătorul se sforță să zîmbească și, ca să-și ascundă emoția ușor de observat, începu să-și aprindă țigara.

— Cu greu, cu greu...—urmă.—Mie nici prin minte nu mi-a trecut ideia unei asemenea posibilități... Și apoi omul... nici nu-i chiar până la atîta de vinovat... A trădat ciudat nu știu cum, fără să vrea: a sosit acasă noaptea, cu chef... ar vrea parcă să mîngîe pe cineva, nevasta în poziție... iar ici, dracu s'o ia, îi ese în cale o damă, venită pentru trei zile, o mueruşcă ușurică, proastă, urîtă. Asta nu se poate numi nici trădare. Nevasta așa a și luat-o... și în curînd l-a ertat; apoi despre asta nici nu s'a mai vorbit...

— Oamenii fără cauză nu mor,—zise doctorul.

— Așa-i, se înțelege, cu toate astea... nu pot admite să se fi otrăvit. Ciudat totuși că mie până azi nici prin minte nu mi-a trecut despre posibilitatea unei asemenea morți. Și nimeni nu s'a gîndit la asta! Toți au fost mirați că prezicerea s'a îndeplinit, dar o idee despre posibilitatea... unei asemenea morți era departe... Apoi e și cu neputință să se fi otrăvit! Nu!

Judecătorul de instrucție căzu pe gînduri. Gîndul la femeia moartă într'un chip așa de ciudat nu-l lăsă nici în timpul autopsiei. Scriind ceia ce-i dicta doctorul, mișca întunecat din sprincene și-și freca fruntea.

— Dar parcă există otrăvuri care să omoare într'un sfert de cias, încetul cu încetul și fără nici o durere?—întrebă pe doctor pe cînd acesta deschidea craniul.

— Da, există, de pildă morfina.

— Hm... ciudat... Mi-aduc aminte, ținea ea așa ceva... Dar cu greu!..

La întoarcere judecătorul avea un aer obosit, își mușca nervos mustățile și nu prea vorbea.

— Să mergem puțin pe jos,—rugă pe doctor,—M'am plictisit de stat locului.

Peste vro sută de pași, judecătorul slăbise cu totul,—parcă ar fi urcat un munte înalt; se opri și, uitîndu-se la doctor cu niște ochi ciudați, beți parcă, zise:

— Doamne, dacă presupunerea dumitale e dreaptă, atunci... asta-i ceva crud, neomenos. S'a otrăvit pe ea, ca să pedepsească prin asta pe altul! Dar era păcatul atît de mare? O, Doamne! Și la ce mi-ai dăruit această blăstămată idee, doctore?

Strîngîndu-și cu desperare tîmplele, judecătorul urmă:

— Toate astea ți le-am povestit despre nevasta mea, despre mine... Bine, sînt vinovat, am insultat-o, dar oare e mai ușor să mori decît să erți? Iată o logică în adevăr femeiască, o logică crudă, nemiloasă. O, era crudă... Acuma mi-aduc aminte! Acuma pentru mine totu-i clar!

Vorbind, judecătorul, cînd strîngea din umeri, cînd se lua de cap; se așeza în trăsură, se dădea jos... Ideia suggerată de doctor parcă l-ar fi năucit, l-ar fi otrăvit; își pierdu cumpătul, se istovi; și cînd ajunse în tîrg, își luă ziua bună dela doctor, refuzînd să vie la masă, deși în ajun făgăduise că va dejuna la el.

(Traducere din rusește de A. Frunză)

A. Cehov

Un mare savant: Enrico Ferri

De curînd a încetat din viaţă criminalistul italian Enrico Ferri. O moarte subită a răpus pe acest mare savant în plină activitate ştiinţifică, atît de tînăr ca spirit, cu toată vîrsta sa înaintată. Doctrina şi opera lui fac epocă în *Istoria ştiinţei penale. Aparţinînd acelei falange de criminalişti italieni, care au făcut ca Italia să fie* considerată patria dreptului penal, Enrico Ferri prin spiritul şi elocinţa sa aminteşte geniul vechei latinităţi, talentul sobru şi precis al oratorului roman. In Istoria timpurilor moderne el trece, cu drept cuvînt, ca cel mai mare criminalist cunoscut până astăzi.

Nu am intenţia să ilustrez incontestabila personalitate a profesorului Enrico Ferri, ca om de ştiinţă şi mare orator. N'am nici intenţia să fac un studiu adîncit sau critic asupra minunatei sale opere, adevărată enciclopedie de drept şi ştiinţă criminală. Vreau numai să arăt în ce măsură doctrina şi opera lui au contribuit la evoluţia dreptului penal în genere şi la aceia a legislaţiei criminale în particular.

* * *

Sfîrşitul secolului al XIX-lea înseamnă o perioadă de luptă între şcoala clasică şi noua şcoală pozitivă. Prima era o reacţie împotriva ferocităţii şi exceselor Evului Mediu. A doua o protestare împotriva exceselor opuse, a ineficacităţii sistemului represiv adoptat de dreptul pozitiv. Această ultimă şcoală propunea noi remedii, spre a se putea ajunge la o mai bună organizare a apărării sociale în contra plăgii crescînde a criminalităţii.

Şcoala clasică e datorită iniţiativei lui Cezare Beccaria care, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea cerea îndulcirea tuturor pedepselor şi suprimarea multora din ele. Prin opera sa nemuritoare, tînărul Lombard, izbuti să sgudue conştiinţa publică arătînd care erau aspiraţiile şi sentimentele comune pentru reforma legilor şi instituţiilor penale considerate ca barbare şi neumane. După apariţia cunoscutei sale lucrări „Dei Délitti e delle Pene", ia fiinţă

şcoala clasică, impunînd soluţiile ei tuturor legislaţiunilor. Acest curent ştiinţific a avut partizani iluştri în Italia, Franţa, Germania şi aiurea, partizani, care au colaborat la perfecţionarea operei începute de Cezare Beccaria, făurind un sistem juridic complect ce şi astăzi încă domină legislaţia, jurisprudenţa şi opinia publică.

In cursul secolului al XIX-lea, şi în urma mişcărilor ştiinţifice din această epocă, a luat naştere noua şcoală subt influenţa filosofiei pozitive. Iniţiatorul acestui nou curent în ştiinţa penală e Cezare Lombroso care publică în 1876 „L'Uomo Delinquente" şi creiază antropologia criminală. Convins de superioritatea metodei experimentale care dăduse atît de bune rezultate în domeniul altor ştiinţe, marele criminalist italian întrebuinţează această metodă în cercetările sale. După teoria lui Lombroso, delictul e un fapt natural, produs de condiţiile organismului împotriva căruia trebuesc luate măsuri preventive într'un scop de apărare socială.

Dar dacă Lombroso a fost iniţiatorul noii şcoli, Enrico Ferri este însă adevăratul ei fondator. Intr'adevăr el a fost primul care a îmbrăţişat întreaga problemă a criminalităţii şi a invederat soluţiile ei subt prisma pozitivismului, creînd sociologia criminală. Dacă şcoala clasică a fost ilustrată de Cezare Beccaria şi Francesco Carrara, unul reprezentînd scînteia iar celălalt lumina acestui curent ştiinţific, e tot atît de adevărat că şcoala pozitivistă e reprezentată de Cezare Lombroso, Garofalo şi Enrico Ferri, acest din urmă caşi Carrara fiind strălucirea, forţa şi splendoarea curentului pozitivist. Opera lui conţine toată doctrina pozitivă, astfel că vorbind de şcoala novatoare înseamnă să vorbeşti de însăşi opera lui Enrico Ferri.

In ce constă această doctrină şi care sînt obiecţiunile aduse sistemului clasic? Doctrina poate fi rezumată în această dublă propoziţie: lupta împotriva crimei trebue înlocuită prin lupta împotriva criminalului; responsabilitatea legală trebue substituită responsabilităţii penale. Delictul e o acţiune omenească care trebue mai întâiu studiată ca fenomen natural în condiţiile ei fizice, fiziologice şi sociale; apoi din punct de vedere juridic. De aici rezultă că dreptul penal aparţine prin principiile şi mijloacele lui de cercetări, sociologiei; prin scopul şi rezultatele lui ştiinţei juridice. Din această cauză dreptul criminal are ca ştiinţe preliminare: biologia, fiziologia, antropologia, statistica.

După doctrina pozitivă, delictul nu trebue privit în mod abstract, ci concret, ca fiind fapta comisă de un om în anumit loc, la un anumit timp, în anume condiţii. In loc de o regulă generală aplicabilă ori şi cărui care a comis un delict, şcoala nouă recomandă o măsură individuală adaptată fiecărui caz concret. Pedeapsa, sau ca să întrebuinţăm un termen mai exact, măsura de apărare, nu trebue considerată ca un mijloc de ispăşire ci o măsură de prezervare. Personalitatea delicventului trebue să fie principala preocupare a legiuitorului, iar nu infracţiunea, căci numai persoana cu caracterul ei vicios şi pervers ameninţă ordinea soci-

ală, iar nici de cum delictul comis. Iată de ce infractorul trebue să fie pus pe primul plan.

Marele cusur al şcoalei clasice e că nu se ocupă decît de delict şi pedeapsă, ignorînd aproape cu desăvîrşire pe delicvent. Această şcoală procedează pe cale de abstracţie şi generalizare. Ori delictul e fapta unui om. Inainte de a judeca fapta, trebue cunoscut şi judecat autorul ei. In aceasta constă toată revoluţia adusă de şcoala pozitivă şi de ştiinţa sociologiei criminale, după cum remarcă însuşi Enrico Ferri, ştiinţă care studiază omul delicvent în condiţiile de ambianţă în care se naşte, trăeşte, lucrează, se reproduce. A restrînge rolul judecătorului numai la delict pentru a doza pedeapsa, înseamnă a mutila realitatea omenească şi a paraliza apărarea socială contra criminalităţii.

Noua şcoală care purcede de la filosofia pozitivă este rezultatul orientării moderne a gîndirii care după Galileu, Bacon şi Descartes a urmat metoda observaţiei. Iniţiatorul a fost Cezare Lombroso, adevăratul fondator e Enrico Ferri. Primul a creat antropologia criminală, al doilea sociologia criminală, atribuind criminalităţii o triplă cauză: biologică, fizică şi socială. Depăşind limitele dreptului penal propriu zis, Enrico Ferri a studiat problema criminalităţii în toată amploarea ei. Spre deosebire de Lombroso, el a cercetat şi partea juridică a chestiunei. Inspirîndu-se de ştiinţele precise, el construeşte un tot coordonat şi logic care constitue marele merit al sistemului său. Iată de ce Enrico Ferri este considerat drept teoreticianul şi şeful şcoalei pozitive.

Născut în anul 1856 la Benedetto Po (Montava), Enrico Ferri şi-a făcut studiile secondare la liceul din Mantua unde filosoful Ardigo era profesor. A urmat dreptul la Universitatea din Bolonia şi teza de doctorat a preparat-o subt direcţia profesorului Ellero, pe care mai tîrziu a publicat-o subt titlul de „La negazione del libero arbitrio e la teorica dell'imputabilita". Francesco Carrara fiind profesor la Universitatea din Pisa, tînărul criminalist îi frecventă cursurile. Pe urmă se duse la Paris unde se ocupă de statistica criminalităţii în Franţa. In 1880 publică lucrarea lui: „Studi sulla criminalita in Francia dal 1826 al 1878". Intors în patrie urmează lucrările lui Lombroso la Turin şi primeşte în 1879 „libera docenza" la Universitatea din Turin. Cu această ocazie pronunţă faimosul discurs inaugural asupra cunoscutelor „Sostitutivi penali". Nu mult după aceasta e numit profesor la Universitatea din Bolonia spre a începe acolo un ciclu de prelegeri publicate apoi subt titlul: „Nuovi Orizonti nel diritto e nella procedura penale". Dela Bolonia trece la Universitatea din Siena, apoi la acea din Piza iar în 1907 obţine catedra de drept penal la Universitatea din Roma.

Activitatea ştiinţifică a lui Ferri e imensă. Opera lui se compune din mai mult de 30 de lucrări, dintre care unele sînt de ştiinţă pură iar altele de ordin juridic. A luat parte la aproape toate Congresele internaţionale unde cu marea lui competinţă apăra soluţiile şcoalei sale fiind întotdeauna temut de adversari. El este

acela care a fondat în 1891 cunoscuta revistă „Scuola Positiva" rămînînd până la sfîrşitul vieţii sale directorul acestei publicaţiuni. Tot el a prezidat comisia pentru elaborarea proectului de cod penal din 1921, care nu-i decît o sistematizare legislativă a doctrinei pozitive. La 73 de ani, după o activitate prodigioasă, moartea îl găseşte lucrînd cu aceiaşi intensitate pentru apărarea doctrinei şi admiterea soluţiunilor ei.

L-am auzit la Congresul dela Bruxelles, la conferinţa internaţională dela Varşovia şi la aceia de la Roma. Revăd şi acum pe ilustrul savant, cu statura înaltă şi capul încoronat de păr alb asemănător unui sfînt de Giotto. Incepe discursul cu o voce sonoră şi clară. Toată lumea ascultă, căci maestrul vorbeşte. In linişte adîncă vocea răsună mai tare, deslănţuind furtună de elocvenţă şi valuri de erudiţie. Argumentele se înlănţuesc strict logic, convingerile sînt cîştigate. La Bruxelles, Varşovia şi Roma sînt tot atîtea triumfuri pentru Enrico Ferri.

Doctrina pozitivă a lui Ferri e explicată în lucrarea sa intitulată „Sociologia criminale" şi sistemul său juridic e descris în ultima lui lucrare: „Principii di diritto criminale" a cărei prim volum a apărut anul trecut.

In sociologia criminală, ilustrul criminalist îmbrăţişază întreaga problemă a criminalităţii studiind mijloacele de care dispune societatea spre a combate cu mai multă eficacitate crima. În această monumentală lucrare, Ferri critică cu severitate sistemul clasic al cărui fundament se bazează pe o ficţiune. Ceiace trebuesc observate sînt faptele, realitatea omenească. Metoda şcoalei clasice care procedează prin abstracţie şi generalizare trebue înlocuită prin metoda pozitivă sau experimentală. Ştiinţele morale şi sociale, în special dreptul penal trebuesc studiate după aceleaşi metode caşi cele întrebuinţate pentru ştiinţele naturale. Trebue să se renunţe la sistemul care consideră delictul ca o entitate abstractă: ceiace interesează sînt faptele. Delicventul care în general e un anormal, trebue în primul rînd examinat, iar nu infracţiunea comisă de el.

Delictul este cauzat de influenţa simultană a factorilor biologici, fizici şi sociali. După rolul predominant al unuia sau altui factor, Ferri, distinge mai multe categorii de criminali şi anume: criminalul nebun, criminalul de ocazie, criminalul din pasiune, criminalul din obiceiu.

În categoria criminalilor nebuni intră: alienatul, nebunul moral, epilepticul, idiotul, imbecilul etc., adică toţi acei care au fost împinşi la crimă de o boală mintală. Spre deosebire de şcoala clasică care exclude din domeniul dreptului penal pe toţi aceşti indivizi, considerîndu-i iresponsabili, şcoala pozitivistă îi înglobează prevăzînd măsuri de tratament pentru ei.

Categoria criminalilor înăscuţi cuprinde pe toţi acei care au comis crima din cauza unor stigmate congenitale. Sînt toţi acei

anormali şi degeneraţi cari nu pot deosebi o crimă de o acţiune onestă şi asupra cărora pedeapsa n'are nici o influenţă.

Criminalii din obiceiu nu prezintă în general stigmate antropologice; ei sînt profesionişti ai crimei. Mediul conrupt în care au trăit, vicii neînfrînate, iată cauzele criminalităţii lor. Geneza crimei pentru această categorie e mai mult accidentală decît ereditară.

O a patra categorie cuprinde pe criminalii din pasiune, adică acei care, ducînd în genere, o viaţă cinstită, comit totuşi delictul subt imperiul pasiunii. După exaltarea care i-a împins la crimă, ei regretă actul săvîrşit.

Ultima categorie e aceia a criminalilor de ocazie, care prezintă foarte puţine stigmate antropologice şi care comit crima subt influenţa preponderentă a mediului social. Sînt indivizi cu caractere slabe sau lipsite de energie şi care se pot îndrepta redevenind oameni cinstiţi.

Graţie studiului statisticelor criminale, Ferri constată preponderenţa factorului social în geneza crimei, şi conchide la ineficacitatea pedepsei ca mijloc de apărare contra creşterei criminalităţii. Iată cauzele pentru care recomandă aşa zişii „Sostitutivi penale" sau echivalenţii pedepsei. „Proposer ces equivalents de la peine revient en somme à dire ceci: il faut dans les dispositions legislatives (politiques, economiques civiles, administratives pénales), depuis les plus grandes institutions de la société jusqu'aux moindres détails de son existence, donner a l'organisation sociale une orientation telle, que l'activité humaine, au lieu d'être vainement menacée de repression, soit guidée sans cesse d'une manière indirecte dans des voies non criminelles et qu'un libre épanchement soit offert aux energies et aux besoins de l'individu, dont on heurtera le moins possible les tendances naturelles, à qui ou epargnera autant que possible les tentations et les occasions du délit". După sistemul lui Ferri, prevenţiunea ocupă un loc important în lupta contra criminalităţii. Spre deosebire de represiune care nu intervine decît după ce faptul a fost săvîrşit, metoda preventivă înlătură faptul, impiedecînd individul să devie criminal.

Fundamentul şcoalei clasice sprijinit pe teoria liberului arbitru nu e primit de pozitivişti. Ferri e un mare adversar al acestei teorii. După el, liberul arbitru nu-i decît o iluzie subiectivă contrară regulei cauzalităţii generale şi a celei a conservării energiei.

Acest liber arbitru, care constitue fundamentul responsabilităţii morale după şcoala clasică, nu poate servi de bază unui sistem penal raţional şi util. Ideii responsabilităţii penale, trebue să-i substituim noţiunea apărării sociale.

Libertatea morală nu există. Criminalul este determinat de factori biologici, fizici şi sociali. Din această cauză, trebue să se fixeze o altă bază dreptului penal şi să se renunţe la ideia de culpă. După Ferri funcţiunea pedepsei faţă de delicvent este independentă de orice consideraţie de libertate sau de culpabilitate

morală. Dreptul penal trebue readus la caracterul lui primitiv de apărare socială, căci pedeapsa a fost dela început o simplă reacţie de apărare a societăţii. Această reacţie îşi găseşte explicaţia în nevoia naturală a societăţii de a se apăra spre a-şi asigura conservarea. Prin urmare responsabilitatea delicventului depinde numai de faptul că trăeşte în societate şi deci trebue să răspunză de violările legilor penale pe care le comite, de oarece din cauza nevoei de apărare socială, legile penale obligă în mod absolut pe toţi cetăţenii normali şi anormali mai mult sau mai puţin periculoşi.

Pedepsele sistemului represiv clasic rămîn neputincioase, deci sancţiunile vor fi aplicate după o altă metodă. Vor fi variate în raport cu individul, cu actul săvîrşit şi cu societatea care reacţionează. Sancţiunile sînt mijloace preventive, reparatorii, represive şi eliminatoare. Criteriile de aplicare sînt: temibilitatea şi putinţa de adaptare a delicventului la mediul social. Categoria antropologică căreia aparţine delicventul determină natura sacţiunii. Mijloacele represive temporare şi mijloacele reparatorii sînt aplicate delicvenţilor ocazionali ori pasionali. Mijloacele eliminatorii vor fi destinate criminalilor nebuni şi criminalilor înăscuţi, cei mai periculoşi din toţi. Gradul de aplicare al sancţiunii este determinat în măsura în care actul e mai mult sau mai puţin anti-social (materialitatea faptului, motive determinante) şi de calitatea mai mult sau mai puţin anti-socială a făptuitorului (caracterele antropologice ale delicventului şi categoria căreia îi aparţine).

Aspectul juridic al problemei criminalităţii a fost expus de Ferri în diferite publicaţii şi în cursurile sale universitare, dar în special în ultima lui lucrare intitulată: „Principes de droit criminel" care prezintă sistemul lui într'un tot coordonat şi complect. Urmărind metoda pozitivă a observaţiei şi a realităţii omeneşti, Enrico Ferri expune în primul volum al acestei lucrări noţiunile de drept penal din punctul de vedere al delicventului şi al delictului. Sistemul său juridic se regăseşte de altfel în proectul de cod penal din 1921, elaborat de o comisie pe care el a prezidat-o. După acest proect fundamentul represiunii consistă numai în pericolul pe care il prezintă delicventul în urma delictului săvîrşit. Delicventul este legalmente responsabil, independent de starea lui mintală. Criminalii alienaţi sînt deci clienţi ai dreptului penal. Delictul justifică sancţiunea, dar nici de cum măsura acestei sancţiuni; e numai condiţia intervenţiei penale. Sancţiunea nu e măsurată după cuprinsul delictului, dar după gradul de „pericolosita" al delicventului, aşa că trebue să se aibă în vedere faptul delictual însuşi precum şi modalităţile lui. Starea de recidivă este un alt simptom al gradului stării de pericol. Pe de altă parte această pericolosita depinde de categoria căreia aparţine delicventul.

Conform sistemului lui Ferri starea de pericol, (pericolosita) a criminalului atrage două consecinţe: temebilitatea mai mult sau mai puţin acuzată a delicventului şi putinţa de readaptare la viaţa socială. Prima se referă la poliţia de siguranţă şi a doua la scopu-

rile practice ale justiţiei penale. Trebue deci făcută o deosebire între starea de pericol social care constitue fundamentul juridic al măsurilor preventive şi starea de pericol criminal care determină fundamentul juridic al responsabilităţii penale. „L'état de danger social porte en lui-même le danger du délit, l'état de danger criminel porte en lui la récidive. Il y a donc une évaluation préventive et une évaluation repressive de l'état de danger". Funcţia juridică a stării de pericol criminal, va fi de a adapta sancţiunea respresivă la persoana delicventului. Dacă această stare există prin simplul fapt că un delict a fost comis, totuşi va depinde de probabilităţile de recidivă ale delicventului; probabilităţi ce vor urma să fie prevăzute în însăşi legea, după diferitele categorii de criminali.

Un alt criteriu care poate servi de simptom mai mult sau mai puţin acuzat al pericolositâţii şi deci ca mijloc de individualizare al pedepsei, este acela adus de motivele determinante ale actului săvîrşit. Sancţiunile nu cuprind ideia pedepsei. Acelea care implică privarea libertăţii vor fi în totdeauna pe termen relativ şi absolut nedeterminat. Scopul sancţiunii e de a elimina şi vindeca. La fiecare categorie de criminali corespunde o serie de sancţiuni.

Din tot ceiace precede, rezultă că sancţiunea este aplicată din cauza stării periculoase a delicventului, dată la iveală de delictul comis, sancţiune care va fi apropriată gradului de stare de pericol.

* * *

Vom încerca acum să examinăm pe scurt în ce măsură doctrina şi opera lui Enrico Ferri au contribuit la evoluţia dreptului penal în general şi la aceia a legislaţiei criminale în particular. Şi nu se poate vorbi de acest aport care a alimentat atît de profund doctrina pozitivă fără să vorbeşti de însăşi această doctrină. Elevi şi partizani numeroşi criminalişti au secundat sau complectat pe maestru în opera sa constructivă.

Meritul incontestabil al şcoalei pozitive este că a conceput şi dezvoltat studiul naturii delicventului, lăsînd la o parte sistemul unilateral al şcoalei clasice care nu studia decît delictul. Marele defect al acesteia din urmă, este că a procedat pe cale de abstracţie şi generalizare. A considerat pe delicvent ca pe o făptură abstractă şi delictul ca o formulă juridică. În urma influenţei şcoalei pozitive, cercetările limitate înainte numai la drept, s'au orientat spre fapte pentru a le examina în întreaga lor realitate. Studiind delicventul, făptură vie şi activă, s'au ajuns să se cerceteze mai adînc cauzele criminalităţii şi remediile posibile. O nouă ştiinţă creată de Enrico Ferri a apărut anume: sociologia criminală. El studia mijloacele de care dispune societatea pentru a combate cu mai mult succes criminalitatea. Deci problema s'a pus pe o bază experimentală mai largă care pretindea noi cercetări.

În urma acestor numeroase cercetări s'a ajuns să se recunoască trebuinţa de a adăuga pe lîngă pedeapsă, alte mijloace de combatere ale criminalităţii.

Graţie şcoalei pozitive şi în special graţie lui Enrico Ferri, ştiinţa modernă ţine însfîrşit sama de varietatea naturii umane, pentru a distinge mai multe categorii de delicvenţi. Acesta e un punct cîştigat azi, şi anume că în masa criminalilor există oarecare indivizi care prezintă anomalii diverse care îi distinge de tipul omului normal şi că degenerescenţa, stigmatele ereditare, etc., sînt una din cauzele criminalităţii.

Şcoala pozitivă a avut o influenţă hotărîtoare asupra evoluţiei dreptului penal. Ea a determinat noi curente mai mult sau mai puţin pozitiviste s'au clasice pentru ca să impună legislaţiilor născînde sistemul eclectic. Terza Scuola, şcoala din Lion, grupul Uniunei Internaţionale, s'au ivit din lupta dintre doctrina tradiţională şi doctrina nouă. Terza scuola samănă mai mult cu şcoala pozitivă. Fără să admită liberul arbitru, respinge ideia criminalului tip şi a criminalului înăscut, atribuind criminalităţii o cauză aproape exclusivă de influenţă socială. Păstrînd distincţia între responsabili şi iresponsabili, între pedeapsă şi măsură de siguranţă, terza scuola admite o largă aplicare a echivalenţei pedepselor.

Ideile lui Ferri şi ale şcoalei lui au găsit partizani dincolo de frontierele Italiei. Astfel a luat naştere şcoala din Lion in Franţa, foarte apropiată de terza scuola prin caracterul ei sociologic. Pe de altă parte Uniunea Internaţională de drept penal fundată de Lizt, Prins şi Von Hamel adoptă unele din ideile pozitiviştilor cerînd studierea delictului nu numai din punct de vedere juridic, dar şi din punct de vedere sociologic.

În urma acestor noi curente, izvorîte din lupta între şcoala clasică şi şcoala pozitivistă la sfîrşitul veacului al XIX-lea, dreptul penal a evoluat spre noi orizonturi. Începutul veacului al XIX-lea înseamnă o apropiere în idei şi mersul general al acestei tendinţe se găseşte consacrată în chip legislativ în noile proecte de cod penal.

Unul din marile merite ale lui Ferri este că a atras atenţia asupra importanţei prevenţei. Graţie teoriei lui asupra echivalenţei pedepselor, cîmpul de cercetare al criminaliştilor, limitat înainte numai la represiunea penală, a fost mult lărgit spre a cuprinde şi pe cel al prevenţiei. Aceasta din urmă găsi aplicările în studiile criminalităţii juvenile. Toţi acei care s'au ocupat de această problemă, şi-au dat sama de superioritatea metodei preventive asupra delicvenţilor minori. Datorită acestui lucru, tinerimea nu mai intră astăzi în domeniul represiunii, ci în acel al prevenţei unde se practică măsuri de educaţie; şcoala de reformă e substituită închisorei ordinare. Pe de altă parte asistenţa ocupă un loc din ce în ce mai mare în dreptul penal. Însfîrşit marele triumf al lui Ferri şi al şcoalei lui constă în acceptarea unei organizări speciale şi strict juridică a măsurilor de siguranţă în toate proectele actuale de codificare.

Din cauza imperfecției pedepsei, legislatorul de după războiu întrebuințează sancțiuni de natură să asigure prevenția individuală, prevenție ce are ca scop principal protecția societății împotriva stării periculoase a delicventului, al cărui delict constitue simptomul, și care-i permite să fie supus la un tratament medical, ca să fie ori amendat ori eliminat. Proectele actuale de codificare au adoptat un sistem dualist de luptă contra criminalității, întrebuințind mai întâiu pedeapsa ca mijloc necesar pentru a satisface nevoile morale și exigențele prevenției colective, în al doilea rînd, măsurile de siguranță pentru exigențele prevenției individuale. Noua orientare a legislației, consacrată definitiv de conferința din Roma este datorită insistențelor lui Ferri și școalei lui cu privire la starea periculoasă a delicventului, orientare care pune o pecetie nouă în istoria legislației criminale.

Toate recentele proecte țin samă de natura mai mult sau mai puțin periculoasă a delicventului, de elementul „pericolosita". Articolul 204 din proectul Rocco, adoptat de conferința dela Roma este proba cea mai bună. Potrivit acestui articol măsurile de siguranță sînt aplicate după ce în prealabil s'a constatat starea de pericol ce o prezintă acel ce a comis faptul, iar un al doilea paragraf dispune să se considere ca special periculoasă persoana care, odată fapta comisă, ar mai putea comite altele prevăzute de lege ca infracțiuni.

Potrivit doctrinei pozitive, și în special *doctrinei lui Ferri*, multe legi au fost elaborate în spiritul acesteia în mai toate țările din Europa și America. Multe din reformele propuse de școala nouă au fost realizate. Legislatorul se îndreaptă azi spre o concepție mai reală și toate proectele actuale de codificare au pecetia pozitivistă. Cu toate că responsabilitatea morală este încă la baza sistemului adoptat de marea majoritate a celor care au conceput aceste proecte, totuși ei țin samă la fixarea pedepsei și de persoana delicventului, nu numai de actul comis. Se organizează metodic măsurile de siguranță în codul penal, se admite iertarea juridică și măsurile educative pentru minori etc....

E de remarcat că proectul Rocco admite chiar existența delicventului după tendințele instinctive, adică criminalul născut al lui Ferri, și care a fost descoperit și studiat de Lombroso.

O realizare aproape completă a ideilor lui Ferri și a sistemului școalei pozitive se găsește în codul penal din 1927 al Rusiei și în proectul de cod penal din 1926 al Republicei Cuba. Aceste două coduri admit principiul responsabilității legale pentru toți criminalii, independent de starea lor fizico-psihică. Măsura de apărare socială este adaptată persoanei condamnatului, după starea de pericol și după putința sa de readaptare la viața socială; se merge dela izolare pe timp nedeterminat, până la iertare judiciară.

Din cele ce preced se poate conchide că activitatea lui Ferri și a școalei lui au contribuit considerabil la evoluția legislației criminale. Subt influența doctrinei sale și a partizanilor săi, se poate

constata pe de o parte că în codurile penale recente precum și în toate proectele s'a renunțat la principiul după care pedeapsa este proporțională cu delictul, fără a se ține samă de criminal. Pe de altă parte toate proectele actuale de codificare admit măsura de siguranță alături de pedeapsă spre a forma frontul dualist al luptei contra criminalității. Insfîrșit unele coduri (codul Rusesc și proectul de cod din Cuba) stabilesc principiul responsabilității legale după exemplul proectului Ferri din 1921.

Iată răsplata lui Ferri după cincizeci de ani de luptă și creație. Doctrina și opera lui au contribuit nu numai la o mai bună organizare a apărării sociale în lupta contra criminalității, dar a evitat și multe dureri și multe erori. Ideile lui depășind Alpii au găsit aiurea un răsunet puternic revoluționînd legislația penală.

Mare savant, om genial, Ferri a fost un binefăcător al omenirii. El rămîne un apostol al gîndirii.

Ioan Rădulescu

Porunca a zecea

(Fragment)

Nu fără aprigă luptă sufletească, se hotărîse Dincă Țepeluș să ceară direcția liceului. Cîntărise mult toate foloasele și toate primejdiile, toate „punturile de vedere" ale *camaradului Pamfilie*, și ajunsese la convingerea că n'avea în cotro. Pasul pe care trebuia să-l facă îi era impus de îndatoririle lui de părinte și de soț, de datoria către el însuși, către viitorul lui. Nu-i mai puțin adevărat că îndemnurile tovarășei de viață i-au dat mult ghes chiar de cît imboldurile propriei lui inimi.

— Toată lumea dă înainte—îi toca Margò toată ziua—numai tu trăești ca un mormoloc. Viața se face din an în an mai grea, copiii cresc, și noi stăm pe loc. Un pas înainte n'ai mai făcut. Ne năpădesc nevoile din toate părțile și tu, din ce-ai apucat nu vrei să mai ieși. Catedra, Fofezea și Ristache din răscrucea Tupilaților; asta e toată lumea ta. Crezi că cu astea o să-ți procopsești copiii? De mine nu mai zic nimic, c'a ajuns și una ca Brăcăceasca, să se uite de sus la mine, că de, bărbat'su e director! Cînd o știu cine era, cînd ținea tat'su gheretă'n piață: „trei coturi la un franc, stambă nouă, marfă de Lipsca, poftiți coniță!" Și acum, nu-i mai dai de nas nici cu prăjina din balconu prefecturii!

De cîte ori își făcea Dincă socoteala vieții, găsea că nevastă-sa are dreptate.

Zece ani se scursese de cînd debarcase în tîrgul ăsta, proaspăt profesor, cu iluzii multe și cu planuri mari. „Du-te, băete, într'o provincie mică, îl sfătuise un coleg bătrîn. Ești cineva acolo. Faci o partidă bună, te'nvîrtești nițeluș cu politica, te alegi deputat, câteva lovituri bune și, ai încălecat pe măgar"... L-a ascultat pe acest prooroc de nenorocire și s'a'ngropat în tîrgușorul ăsta. Ce i-a folosit licența trecută „magna cum laude", examenul de capacitate în care reușise al treilea pe toată țara? La dreptul vorbind, i s'ar fi cuvenit, după părerea tuturor, să fie cel dintâiu. I-au luat

însă locul cei ce nu se deslipiseră un moment de profesorul lor, care era și președintele comisiei, îi făcuseră gardă, îi tămîiaseră, îi înjuraseră adversarii și fuseseră nelipsiți din cenaclul în care se categoriseau meritele, se decretau talentele și se înmormîntau reputațiile supărătoare. Izolat de centru și nefăcînd parte din cenaclul profesorului, trebuia să fie mulțumit că a fost clasificat și al treilea, în urma celor doi ciraci favoriți. A rămas deci profesor de provincie. An cu an s'a înfundat tot mai adînc. Își tîra sufletul în viața ei copleșitoare cu aceiași greutate cu care-și tîra galoșii prin noroiul lipicios al străzilor. Se însurase cu fata gazdei la care ședea cu cameră mobilată și-și adăogase o sărăcie nouă la cea veche. Au venit copiii și și-a adăogat alte două ghiulele de picioare. Unde sînt planurile pe care și le făurise cînd își aruncase ancora în acel port necunoscut?

Cînd nevoile școalei și cicăleala lui Margò îi dădeau pace, Dincă rămînea dus pe gînduri. De cîte ori noaptea, la lampă, cînd toți ai casei dormeau, creionul roșu i-a căzut pe vraful de caete, în care trebuia să cetească, în zeci și sute de variante, aceiași plictisitoare temă, în care chiar varietatea prostiei devine monotonă! Gîndurile-i sboară dela „Triumful libertății religioase subt Henric al patrulea", la naufragiul iluziilor vieții lui. E un timid; de aceia și-a ales cariera profesorului. E o carieră sigură. Totdeauna i-a fost frică de ceiace l-ar putea scoate din automatismul ocupației lui și l-ar pune în fața unei situații noi, în care i-ar trebui inițiativă și hotărîre. La început, i-a plăcut și l-a atras viața de profesor, cu munca ei ordonată, aproape ritmică. Apoi a început să-l plictisească. Privea pendula din perete, cu limba care se mișcă mereu dela dreapta spre stînga și dela stînga la dreapta, azi ca și ieri, mîne cași azi, și mereu, tot așa. Ce rol important are ceasornicul în serviciul profesorului și ce asemănare în munca lor! Tic-tac, tic-tac, tic-tac, azi cași ieri, mîne cași azi...

A încercat să intre în „societate". L-a desgustat politica pe care o învîrtesc cîțiva avocați guralivi și cîțiva moșieri lacomi și grosolani. Și apoi, însurătoarea pe care o făcuse, considerată de lumea „bună" a orașului ca o prostie, l-a izolat. Sindrofiile îl plictiseau. De jocul de cărți se ferea. Apoi Margò nu vroia să iasă în lume îmbrăcată mai prost decît celelalte cucoane. N'adusese zestre ca să aibă pretenții. Își dădea samă că leafa lui bărbatu-său, singurul lor izvor de venituri, nu e îndestulătoare ca să-și ție rangul sau „grantul", și se mulțumea să-și arăte amărăciunea:

— Nu știu, zău, de unde găsesc bani bărbații lor, de le fac toate gusturile. Că nici moșii dela părinți n'au moștenit, nici carte mai multă n'au învățat, nici nu dau pe brînci cu munca. Vorba e, că știu cum să se învîrtească.

Iarna, ocolea cafeneaua: nu-i plăceau fumul și amestecătura. Din cînd în cînd, la ieșirea dela școală, se încurca la o partidă de table la „clubul mixt, civilo-militar", pe plata consumației: două marghilomanuri cu rom pentru jucători și cîte o turcească

mică pentru chibiţi. Niciodată n'o prelungea peste şeapte sara.

Incetul cu încetul se lăsase şi de cetit. Prepararea lecţiilor nu-i pretindea o sforţare prea mare. In cei dintâiu ani de dăscălie, simţise nevoe să cetească pentru a doua zi. Apoi, repetarea, an de an, a aceloraşi lucruri îl adusese la automatismul profesional. Pornit pe această pantă, scoborîse la un fel de apatie intelectuală, sporită de neputinţa de a-şi cumpăra cărţi nouă. Biblioteca liceului, alcătuită din cărţi vechi, desperechiate, produsul daniei cîtorva bogătaşi locali, doritori a-şi veşnici numele pe frontonul dulapurilor cu cărţi, nu putea alimenta, cu atît mai puţin, stimula, dorinţa de cetire a unui om cult. Aşa că, în cele din urmă, ajunsese să-şi reducă hrana intelectuală numai la lectura ziarelor. Sosirea poştei era evenimentul cel mai important al zilei şi ora a treia de dimineaţă, care urma recreaţiei în care se distribuia poşta, era totdeauna sacrificată pe jumătate, din cauza lăcomiei cu care se sorbeau „Ultimele informaţiuni".

Singura rază de lumină care-i înviora viaţa, începea să lucească odată cu ivirea mugurilor de primăvară. Era „escapada" de sară la hănişorul lui Ristache, din răscrucea Tupilaţilor. Două ceasuri de fericire. Noroc că găsise şi un tovarăş bun în neica Pamfilie Fogezea, maistrul de muzică. Ce grădină de om, cu sufletul călit de necazuri, simplu şi nepretenţios, era bunul Pamfilie. Un filosof optimist, care găsise potecuţa pe care se putea strecura printre mărăcinişurile vieţii.

„Escapada", cum îşi botezaseră nevinovata lor plăcere, le dăruia amîndorora o clipă de evadare din proza plicticoasă a vieţii. Pentru Dincă, era farmecul drumului prin zăvoiul Găicenii, cînd fraged subt seva tinereţii de primăvară, cînd bogat, tufos şi încîlcit în serile de vară, cînd melancolic, subt culorile galbene-arămii ale toamnei, era priveliştea largă ce se deschidea ochilor de pe pridvorul lui Ristache, amurgul care se lăsa încetişor, estompînd cîmpul înecat de aburii ce se înălţau din oglinda fugătoare a Găicenii până cînd, tot urcînd, ajungeau sus, la orizont şi învăluiau dealurile Durcenilor. Pentru neica Pamfilie erau două ceasuri scăpate de tirania Vetuţei; era aiasma lui Ristache variată şi ea în aspecte, mulţumind în tot felul simţurile, fie că lua culoarea rubiniului, fie aroma tămîiosului, cînd amăreala pelinaşului. Şi parcă era de două ori mai dulce cînd, venindu-i rîndul la plată, din două în două şedinţe, datoria era plătită din depozitul secret încredinţat în păstrarea prietinului Dincă, rupt din ghiarele de căpcăună ale sgripţoroaicei.

Dela o vreme, Dincă trebui să-şi mărturisească că, totuşi, trebue să încerce ceva nou. Prea se lăsau mereu la fund. Să dea din mîni, ca să mai iasă la lumină. Margò avea dreptate. Gospodăria mergea greu. Gonzălvică, băiatul cel mare, era de un an în şcoală. Fetiţa, Sophonisbe, intră abia în toamna asta în clasa întâia primară, dar era o straşnică distrugătoare de jucării, de ghete, de şorţuri şi de cărţi. Chiria casei, creştea regulat din an în an.

Servitoarele, nişte proaste dela ţară, începeau şi ele să scoată coarne şi să aibă pretenţii de leafă; nu le ajungea, ca până acum, îmbrăcămintea şi hrana.

Trebuia făcut ceva de sporit veniturile şi de uşurat sarcinile.

Cîte discuţii între Dincă şi Margò, seara, după culcarea copiilor! Au examinat rînd pe rînd toate perspectivele şi toate soluţiile cu putinţă.

Nădejdea în „ameliorarea situaţiei materiale a corpului didactic" a fost cea dintâiu dată la o parte. Nu era serioasă. Păcat de timpul cheltuit cu socoteala cotelor, coeficienţilor, curbelor. Ştia Dincă ce însemnează toate campaniile al căror semnal li se dădea dela „centru": rachete luminoase, înşelătoare, care uluiau ochii naivilor dela „secţiunile" din provincie. Şi, după o răpăială sgomotoasă, totul reintra în întuneric şi linişte. Cîteva ecouri tîrzii veneau să explice eşecul. Un inspector nou numit, o candidatură neaşteptată la deputăţie, susţinută de guvern, iar „Societatea Didactică" anunţa un nou preşedinte, ridicat pe scuturi ca să reînceapă campania compromisă. Şi iar manifeste, şi iar memorii, iar congrese anunţate, şi noi calcule pornite pe alte baze, cu alte cote, cu alţi coeficienţi, cu alte curbe.

Dincă clătina din cap sceptic:

— O să se isprăvească şi campania asta ca şi cealaltă. Preşedintele nou o să treacă în locul inspectorului vechiu, inspectorului o să-i pue guvernul candidatura, iar deputatul o să treacă la preşedinţia „Societăţii" spre a da un impuls nou mişcării, care, „domnilor colegi, trebue să fie scoasă din făgaşul politicei de partid, spre a face o singură politică, aceia a dăscălimii". Bine zice Constanţiu, de filosofie: „ai noştri, dela centru, din capul mişcării, ameliorează situaţia materială a corpului didactic, începînd cu a lor înşişi"; iar Bucşanu: „dacă nu pot s'o facă pentru toată lumea, trebue s'o facă cel puţin pentru ei, cu titlul de experienţă"! Hai, Margò dragă, să-i lăsăm în plata Domnului şi să vedem de altceva mai serios...

Să scrie manuale didactice? Greu de pătruns în piaţa didactică. A pierdut contactul cu colegii, de cînd s'a înfundat în colţul ăsta de provincie. Şi'n afacerea asta e o concurenţă aprigă; nu-i chip să lupţi cu grangurii cei mari dela capitală. Cum o să disloci, tu, biet uitat dintr'un tîrguşor, pe atîţia oameni cu nume cunoscute, care de ani de zile s'au înfipt în şcoale? Muncă grea de pomană, şi-ţi mai faci şi duşmani, aşa, pe gratis, pe cei împotriva cărora te ridici concurent.

Lecţii particulare? Nu se prea găsesc în oraşele mici. Pe urmă, e profesor de o materie uşoară, pe care şi cei mai proşti o'nvaţă de-a dreptul din carte, fără ajutoare. Doar colegii dela matematici şi dela franceză mai saltă ceva. Nu poate să facă, ce face Ciupală, profesorul de romînă, care, cînd ocheşte pe unul mai slăbuţ, dar copil de oameni chiaburi, nu-l mai slăbeşte din note rele, până nu vine părintele să-l roage să-i dea ceva meditaţii

acasă, „că poate c'o prinde băiatul mai bine, că prost nu e, dar se intimidează de domnii profesori".

Intr'o zi, Ciupală îi făcuse propunerea să deschidă împreună un institut privat. Găsise pe chilipir o casă mare, care se potrivea pentru un pension. Cît i-a bătut capul! Țepeluș trebuia să ia direcția de studii; Ciupală rămînea cu recrutarea, cu ciorba și cu învîrteala. Nu i-a convenit. Oricum, tot trebuia ceva capital pentru instalații. De unde să-l iei? Erai sigur că rentează? Tîrg mic, regiune săracă... Pe urmă, știa el ce înseamnează institut particular. Să fii la cheremul colegilor, ca să nu-ți facă mizerii. Să te faci samsar de promovări, să te bagi slugă la toți leneșii și nevolnicii, care înțeleg să te plătească, nu pentru patul pe care li-l închiriezi și pentru fasolea cu care-i îndopi, dar pentru notele pe care trebue să le capeți cu sărut-mîna pe la colegi. Nu. Asta nu e pentru el. E sărac, dar mîndru și cinstit.

Tot găsind soluțiile, cîntărindu-le și eliminîndu-le, le-a scăpărat într'o sară gîndul că, poate, n'ar fi tocmai rea direcția liceului: casă gratis, scapi de chirie și de mutat, lemne, servitori. De cînd le-a dat ideia asta prin cap, coana Margò nu-l mai slăbește. In fiecare zi găsește argumente noi și perspective ademenitoare. Coana Margò e gospodină; latura economică nu poate s'o lase indiferentă.

— Ce, crezi că Brăcăceasca ține casa cu leafa lui bărbat'su? Asta s'o crează Mutu...

— De ce vorbești așa pe socoteala oamenilor? Eu îl cred pe Brăcăcescu om cinstit...

— Parcă eu spun altfel? Dar el ia pe „nu știu, n'am văzut" în brațe. Și ea se'nvîrtește. N'am nimic ce zice. Bravo ei, femee deșteaptă! Crezi că vine cineva dela țară cu mîna goală? Ai văzut ce au în curte? Grădină zoologică, nu altceva! Treceam alaltăeri cu Iconomoaia — zice, hai dragă, așa, de-o parigorie, să-i numărăm curcile, zice. Știi cîte am numărat: douăzeci și una! C'o fi fost una, două mai multe ori mai puține, n'are aface, că nu stăteau înțepenite ca la muzău, că se tot roteau și vre-o trei curcani printre ele...

— Le-or fi crescut ei...

— Te pomenești că le-or fi scos pe toate dela cloșcă, hai? Și porcii, tot așa? Are patru. A infectat toată Vovidenia. Că zicea Iconomoaia — dată naibii, de n'are păreche:— unde se găsește cineva să-i tragă o anonimă la Minister, zice, să trimeată ministrul pe inspectorul ăl mai turbat, zice, să dea nițel cu nasul prin porcăria și curcănăria Brăcăceaschii, zice.

— N'ai dreptate, îți repet, Brăcăcescu e om cinstit. O fi avînd el alte cusururi, dar de cinstit, e cinstit.

— Parcă eu spui altfel? Dar, mă rog, ai putea să-mi spui și mie, ce e aia, cinste?

— Cum, ce fel de întrebare e asta?

— Da, da, te rog să-mi spui...

— Cinste e... e... cînd ești onest...

— Vezi că nu știi? Stăi, să-ți spun eu. Cinstea nu e nimic, un cuvînt cu care deștepții închid gura proștilor.

— Stai nițel, dragă E... e o definiție latinească: *„honeste vivere...*

— Nu pricep latinește.

Mai sigur de el, Dincă exclamă:

— *Alterum non laedere...*

— Mofturi latinești. Or fi fost bune prin romanele din foițele jurnalelor latinești...

Dincă sfîrșește triumfător:

— *Suum cuique tribuere!*

— Prostii, prostii! Ești un prost. Oamenii deștepți profită. Numai proștii au scrupuluri. Și cînd mor, lumea își bate joc de ei. Zice: „a trăit ca un prost și a murit ca un dobitoc". Parcă după moarte o să-ți ridice statue! Uite, ăi care știu să se învîrtească, ce bine le merge! Ai văzut astă vară, la băi la Sălcuța? Noi am scos cel din urmă ban, închelbărit din economie, ca să plătim cămăruța din păduchernița de otel, pe cînd Vatășoiu, inspectorul dela Minister, se lăfăià pe gratis în trei saloane ale direcției școalei primare, plus de asta cîte și mai cîte alișverișuri. Ba și-a cărat și toate neamurile la vilegiatură, chilipir pe avutul statului. I-a cerut cineva socoteală? A zis cineva că nu e cinstit? Ba mi se pare că tu cel dintăiu, cînd treceai, cu copiii de mînă și cu mine după voi, pe dinaintea casei unde-și sorbea cafeaua, ca un bei pe pridvor, îți luai pălăria la el până la pămînt.

Dincă nu se dădea învins. Recunoștea că nevastă-sa „cam" avea uneori dreptate. Dar se răsvrătea și isbucnea:

— Bine, hai să fie așa cum zici tu. Dar chiar dacă sînt oameni necorecți ori abuzivi, nu e un cuvînt să fiu și eu la fel. Dacă toți fură, eu vreau să rămîn curat...

Și discuțiunea se înțepenea la punctul mort. Cei doi adversari rămîneau pe pozițiile lor. Dincă, mai pașnic, schimba discuția, ori pleca.

Dar practica Margò avea mai multe săgeți în tolbă, și mai multe coarde la lira măestrită a argumentelor ei. Direcția liceului mai aducea și considerație socială. Nu era lucru de lepădat să faci parte din elita orașului. Să te salute toată lumea. Să-și dea cu coatele cînd intri undeva: „Uite directoreasa! Să crape de ciudă prietinele cînd or vedea-o în rîndul întăiu. Să-i mai vie nițel și rîndul ei, că prea s'a obișnuit Brăcăceasca, parc'ar fi căzut din cer, moț în fruntea frunților. La tedeumurile dela catedrală, cine-și face loc între nevasta colonelului și prefectoreasa? Brăcăceasca! La zece Mai, pe cine vezi fîlfîind cu batista din capul scării prefecturii, cînd trece regimentul de cavalerie? Pe cine? Pe Brăcăceasca! La împărțirea premiilor, cine se îndeasă să pue cununițele pe capul elevilor premianți? Tot Brăcăceasca. Astă vară, cînd a venit domnul Iorga dela București să ție conferință pentru Liga

Culturală, cine s'a repezit la gară, mai mai să-i vîre omului buchetu'n barbă? Poftim întrebare! Brăcăceasca... Dar n'o mai fi, soro, şi alta care să merite să primească lumea, decît ea? N'or fi ele şi altele cu bărbaţi mai învăţaţi?

Argumentele astea nu prea-l încălzesc pe Dincă Ţepeluş. Nu că nu i-ar plăcea să-şi vadă nevasta fericită. Ţine la ea şi bucuria ei s'ar răsfrînge şi în sufletul lui. Dar trebue să-şi mărturisească cu sinceritate, că lui nu-i plac rolurile prea în vază. Cînd simte că se pironesc prea mult ochii lumii asupra lui, îşi pierde cumpătul şi se zăpăceşte. El e obişnuit să aibă în faţă numai ochi cuminţi şi sfioşi de copii. Cînd e în lume, între oameni mari, caută totdeauna locuri mai ferite, se ţine prin colţuri, pe la spatele celorlalţi. Director, însemnează relaţii oficiale, obligaţii, vizite, discursuri, redingotă şi frac. Insemnează să-şi schimbe felul de viaţă, să părăsească tot ce-i făcea fericirea ceasurilor lui libere. Aceasta, pentru atitudini studiate, pentru roluri de actor. A, nu! El s'a obişnuit cu plăcerile lui nevinovate. Pentru nimica în lume n'ar renunţa el la priveliştile amurgurilor de sară, cînd, de subt umbrarul lui Ristache, vede cum întunerecul se lasă încetişor pe dealul Durcenilor, până ce luna se iveşte pe după plopii cantonului de pe linie. Ce frumos e drumul la înapoere prin zăvoiul Găiceanii, pe poteca care şerpueşte printre arinii bătrîni şi sălciile scorboroase! Cu cită duioşie şi blîndeţe dă la o parte piedicile pe care i le întinde în cale zăvoiul, tufele de busuioceasă care-şi spînzură ciorchinele de flori roşii, luminiţele ce-şi înalţă elegante spicele de floricele galbene, parc'ar vrea să se hîrjonească cu el, să-i ascundă cărarea, să-l încurce în mrejele lor drăgăstoase...

— Nu, draga mea, i-a spus el într'o sară lui Margò, după discuţia obişnuită urmată, cu argumente blînde de o parte, cu replici tăioase, de cealaltă. Nu pot să fac una ca asta. Ar fi o faptă rea. Brăcăcescu are şi el nevoile lui. Ţie ţi-ar plăcea, să fim noi în locul lui, să ne sape altcineva?

S'au certat rău în seara aceia. Adică, nevasta i-a aruncat în faţă toate ocările. L-a făcut om laş, soţ inuman şi părinte denaturat. S'au culcat supăraţi. Coana Margò i-a întors spatele şi a dormit toată noaptea cu faţa la părete. Dincă n'a închis ochii până dimineaţa. Şi-a făcut curaj. S'a acuzat de călcarea datoriilor lui de părinte. Şi-a imputat că jertfeşte viitorul copiilor pentru comoditatea traiului lui, pentru plăcerile lui egoiste. A căutat să se convingă că e un maniac şi un viţios, şi că ce face el e o ruşine şi un păcat contra familiei, contra societăţii, contra învăţămîntului şi a ţării, către care are datorii.

Şi mai important decît toate astea, nu mai era chip de-acum să dea înapoi. A avut nesocotinţa să arunce piatra; trebue s'o scoată tot el. Altfel ar însemna să aibă ceartă în casă toată ziua.

S'a decis. Va cere direcţia.

Constantin Kiriţescu

EMINESCU

Note asupra versului

In evoluţia lui Eminescu dela 1870 până la 1883, se disting două faze: întâia până la 1879, a doua de aici încolo [1]. Primul caracter vizibil pentru toată lumea, —fiindcă e cel mai superficial—este imperfecţiunea formei (cu privire la limbă şi la versificaţie) în faza întâia şi desăvîrşirea ei în faza a doua. Dar deosebirea dintre aceste faze e mult mai profundă.

In faza întâia, deşi concluzia poeziilor cu caracter filozofic şi social este pesimistă, Eminescu face totuşi concesii concepţiei contrare, dîndu-i oarecum cuvîntul, punînd problema vieţii şi din punct de vedere optimist. Aceste poezii se înşiră între *Mureşanu* (poezie din 1869, nepublicată de el), în care, cum spune într'o notă adăogată mai tîrziu, nu era „rănit încă de îndoială", şi *Rugăciunea unui Dac* din 1879, prima poezie unde optimismul nu mai are cuvînt.

In *Epigonii* Eminescu cîntă idealismul optimist al generaţiei anterioare—idealism filosofic şi social,—şi apoi, silit oarecum de evidenţă şi cu regret, se declară pesimist.

In *Mortua est*, chiar în *Mortua est*, pe care, cum am spus de atîtea ori, o cred mai mult o „compoziţie" retorică şi exagerată în pesimismul ei, Eminescu ezită între „A fi sau a nu fi".

In *Inger şi Demon* idealizează pe revoluţionarul optimist, apoi constată că visul lui este irealizabil—şi înainte de moarte „Ingerul" îl împacă pe „Demon" prin amor.

1 La 1879, Eminescu are treizeci de ani, culmea—„amiaza"—vieţii. Pe de altă parte, redactor de doi ani la Timpul, în Bucureşti,—împrejurările vieţii sale sînt cu totul deosebite de cele de altă dată.

In *Impărat şi proletar* Eminescu scrie cîteva pagini de admirabilă poezie revoluţionară— şi apoi dă cuvîntul împăratului, care constată iremediabila mizerie a omenirii.

Prima poezie, în care atitudinea optimistă e absentă, este *Rugăciunea unui Dac* din Septembre 1879. (Şi fiindcă, pentru uşurinţa discuţiilor ce urmează, trebue să fixăm, fie şi cam arbitrar, începutul fazei a doua, începutul îl va forma această „Rugăciune").

Atitudinea optimistă va fi absentă de aici încolo în toate poeziile filosofice: *Scrisorile I* şi *IV* (Mircea din Scrisoarea III, amorul medieval din Scrisoarea IV sînt idealizarea trecutului, sentiment eminamente pesimist, şi nu cuvîntul acordat atitudinii optimiste), *Glossa* şi *Oricîte stele*.

Cu privire la poezia erotică, vom observa că în faza primă Eminescu este mult mai puţin preocupat de amorul său decît în faza a doua. In această fază are multe poezii obiective: *Inger şi demon, Făt frumos din teiu, Călin, Strigoii, Povestea teiului*; iar în poeziile subiective, —*Inger de pază, Noaptea, Sara pe deal, Dorinţa, Povestea codrului, Singurătate,* la care se poate adăoga şi *Pajul Cupidon,*— cîntă adesea (şi uneori chiar idilic) iubirea fericită.

Poeziile în care dragostea nu e fericită, sînt puţine, iar tonul lor nu-e nici amărăciunea, nici deprimarea ca în faza a doua: *Floare albastră, Lacul, Pe acelaşi ulicioară.* (Ultima, cu un caracter mai elegiac, e dela sfîrşitul fazei întâia). Iar *Venere şi Madonă* e o poezie de învinuiri şi de împăcare, mai degrabă o poezie de fericire. [1] O singură poezie din această fază, de pe la sfîrşitul ei, este profund elegiacă: *Departe sînt de tine.*

In aceste poezii, Eminescu, inamorat, ca toţi tinerii, mai mult de amor decît de femee, cîntă mai mult amorul decît femeia. Note, care să concretizeze o fiinţă femeiască şi care să motiveze pasiunea, un element *realist* care să indice peripeţiile morale ale unui amor—îndoială, speranţă, triumf, gelozie, etc. cum sînt (citez din poezii din faza a doua):

> Abia atingi covorul moale,
> Mătasa sună sub picior,
> Şi dela creştet până'n poale
> Pluteşti ca visul de uşor.
>
> Din încreţirea lungii rochii
> Răsai ca marmura în loc
> . . . .
> Deodată trece-o cugetare
> Un văl pe ochii tăi fierbinţi,
> E 'ntunecoasa renunţare,
> E umbra dulcilor dorinţi.

1 Vezi, la sfîrşitul articolului, Anexe, I.

ori:

> Te duci şi ani de suferinţă
> N'or să te vază ochi-mi trişti
> Inamoraţi de-a ta fiinţă
> De cum zîmbeşti, de cum te mişti.
> . . . .
> In faţă farmecul palorii
> Şi ochi ce scîntee de vii

—astfel de note sînt foarte rare în poeziile erotice subiective din faza întâia. Şi absente în poeziile cele mai caracteristice ale acestei faze. In aceste poezii elementele concrete se reduc la „părul galbăn" şi „ochii albaştri". Dar aceste elemente sînt nişte *generalităţi,*—toate femeile sînt blonde în versurile şi în proza lui Eminescu (afară de femeia din *Venere* şi *Madonă,* care are „ochii negri" şi de Malcatun din *Scrisoarea III*). Şi chiar dacă aceste elemente s'ar datora unor atribute ale unei femei reale, ele au devenit la Eminescu simple elemente poetice, un decor al poeziei sale închinate amorului.

Sentimentul iubirii, în faza aceasta, e mereu amestecat cu sentimentul naturii. Aceste sentimente se chiamă unul pe altul. Uneori nici nu poţi hotărî bine dacă aceste poezii sînt imnuri închinate naturii ori iubirii, în orice caz, e greu de spus care din aceste două realităţi l-a inspirat mai mult pe poet: ca de pildă în *Povestea codrului,* în *Lacul* şi chiar în *Dorinţa.*

In faza a doua, poezia erotică nu mai are acest caracter. Acuma poezia erotică e pur subiectivă; e o poezie de regret, uneori amar, şi în parte de analiză psihologică. Acum Eminescu iubeşte femeia, şi nu amorul. Acum Eminescu defineşte amorul „un lung prilej pentru durere". (Poezia *Ce e amorul* este definiţia dată amorului în faza a doua. In faza primă îl defineşte în poezia *Pajul Cupidon:* aici amorul e un zeu binevoitor). Iar sentimentul naturii apare rar şi puţin în poeziile acestea de dragoste. (Psihologismul exclude natura în orice gen literar).

Când însă, ca în *Lasă-ţi lumea ta uitată, Somnoroase păsărele* şi *Freamăt de codru,* Eminescu părăseşte elegia, reia poezia de fericire, de chemare, de blîndă melancolie din faza primă,—natura devine *iarăşi* element esenţial în poezia sa erotică. (*Freamăt de codru* e una din acele poezii de care spuneam mai sus că e greu să hotăreşti, dacă au fost inspirate mai mult de natură sau de iubire). In aceste poezii Eminescu cîntă *iarăşi* mai mult amorul decît femeia. Şi—dacă ni se iartă acest pedantism—să se mai observe că în cîteva poezii din această fază a doua, ca *Adio* sau *Cînd amintirile,* care, din punctul de vedere discutat, ţin calea mijlocie între poeziile de tipul elegiei *Te duci* şi cele de tipul chemării la fericire *Lasă-ţi lumea ta uitată,* natura nu e absentă, dar intră într'o proporţie mai mică—aşa de mult toate aceste elemente sînt strîns legate unele de altele, de interdependente.

In privința formei vom observa că (din cauza fondului așa cum l-am definit mai sus) stilul poeziei erotice din faza întâia e mai colorat, mai *imagé*, pe cînd în faza a doua e mai simplu, mai direct, (stilul care convine psihologismului) – fapt pe care îl poate constata orice cetitor. Căci dacă în opera lui Eminescu din prima fază domină imaginația romantică, în cea din faza a doua domină sensibilitatea romantică [1]. Acest caracter dă o notă mai realistă fazei a doua—„realism" care se manifestă subt diferite forme: psihologismul, prezența feminității concrete, lipsa naturii, stilul mai simplu, etc. [2]

Bine înțeles, în poezia obiectivă din faza a doua—amorul romantic medieval dela începutul *Scrisorii IV*, paginile epice dela începutul *Scrisorii III*—stilul, adecvat fondului, este iarăși ornat. Și tot așa în pasagiile filosofice, unde stilul colorat are funcțiunea de a poetiza fondul, prozaic prin natura lui abstractă.

In privința sentimentului naturii și a picturii ei, vom observa că în prima fază Eminescu este mai obiectiv, mai *dezinteresat*. E drept, el nu are nici un pastel, nici o poezie consacrată numai naturii. Dar, cum am văzut, în poeziile lui de dragoste subiectivă natura adesea—dacă nu primează— e pe același plan cu dragostea. Iar în poezia obiectivă, unde natura e un cadru, cadrul ia adesea proporții întinse, ca de pildă în *Călin*, în partea finală.

In faza a doua, natura este întotdeauna în funcțiune de sentiment, și foarte adesea expresia *stărilor de suflet*. In orice caz, este cadrul strict necesar al vieții.

Din punctul de vedere al realizării picturale, în faza a doua constatăm mai multă disciplinare, mai multă fermitate în desen.

Cele spuse până aici, care urmează să fie dezvoltate altădată, trebue considerate ca o introducere la ceia ce urmează.

Am schițat deosebirea de fond dintre poeziile erotice din prima și din a doua fază. La această deosebire de fond corespunde, cum am spus, o deosebire de stil, dar corespunde și o deosebire de ritm.

Poeziile de efuziune, de fericire, de chemare, cu element idilic, etc., sînt scrise în ritmul trohaic; cele elegiace, analitice, în ritm iambic. Excepțiile confirmă regula, de data asta, în chip strălucit.

In prima fază Eminescu are numai o singură poezie erotică desnădăjduită, deprimantă: E *Departe sînt de tine*, și e și singura poezie erotică din acea fază scrisă în metrul iambic. (Expresia „metru" deși improprie, o prefer ca mai obișnuită).

---

1 In „Spiritul Critic" am deosebit existența unor faze și în privința atitudinii sale față cu problema limbii literare, a literaturii și politicei.

2 Vezi, la sfîrșitul articolului, Anexe, II.

Dar —fapt și mai interesant,— această poezie, despărțită în *Convorbiri* (cași în manuscris), cu trei steluțe de *Singurătate*, așa dar această a doua parte a „Singurătății", e scrisă în metrul iambic, pe cînd prima parte, „Singurătatea" propriu zisă, e în metrul trohaic. Și'n adevăr, *Singurătate* nu are nimic elegiac, e o poezie de blîndă melancolie și la urmă de fericire, pe cînd *Departe sînt de tine* (adică partea a doua a „Singurătății") e o elegie desnădăjduită

Excepțiile din faza a doua confirmă regula tot atît de bine. Din numeroasele poezii erotice din această fază, numai patru sînt scrise în metrul trohaic: *Freamăt de codru*, *Lasă-ți lumea ta uitată*, *Somnoroase păsărele* și *Kamadeva*, trei poezii de fericire, ori de chemare, ca cele din faza primă și una, *Kamadeva*, de o natură mai specială, în care poetul declară că-și vindecă sufletul cu „durerile iubirii" și care n'are nimic elegiac. Cele trei dintâiu, de aceiași natură prin fondul lor erotic cu cele din faza primă, se aseamănă cu ele, cum am văzut, și prin aceia că au în conținutul lor un bogat element de natură. Așa dar: fericire, îmbinare cu sentimentul naturii, metru trohaic...

Ne întoarcem la faza primă. Am văzut că două poezii grupate subt același titlu, au metrul deosebit din cauza deosebirii de conținut. Să mai facem un pas. Iată două poezii gemene, scrise în același timp, publicate la distanță de o lună, bucăți de același gen (poeme epice) *Călin* și *Strigoii*. Călin, poem de fericire, e trohaic. *Strigoii*, poem funebru, este iambic.

Așa dar, din faza primă, până acum: două bucăți iambice, *Departe sînt de tine* și *Strigoii*, ambele, să le zicem deprimante, triste.

In această fază primă mai există încă două poezii în metru iambic. *Melancolie* și *Impărat și proletar*. Amara, profunda elegie *Melancolie* trebuia să fie numai decît în metru iambic. Iar *Impărat și proletar* e poate poezia cea mai pesimistă a lui Eminescu.

Ne rămîne să explicăm *Epigonii*. Poezie pesimistă, și totuși în metru trohaic. Ași putea spune că în lumea sufletească nu există, cel puțin aparent, un determinism riguros ca în lumea fizică. Dar *Epigonii* încep, și continuă mai mult de jumătate de poezie, cu efuzimi lirice, cu ditirambe la adresa predecesorilor, ceiace, cum am văzut, cere metrul trohaic și era imposibil ca, *în continuare*, dela „Iară noi, noi epigonii", Eminescu să schimbe ritmul, mai exact: *să se schimbe* ritmul, căci toate conformările acestea ale ritmului la fond sînt naturale, nu le potrivește anume poetul. Tocmai în această adaptare inconștientă stă importanța faptului relevat de noi. E vorba de intimitatea actului spontan de creație. [1]

---

1 In *Singurătate* s'a schimbat ritmul, căci partea a doua („Departe sînt de tine") e o altă poezie—are și altă măsură.

Din cele de mai sus rezultă că, cu puţine excepţii, care confirmă perfect regula, ritmul fazei întâia e trohaic.

Revenim la faza a doua. In faza aceasta (poeziile dela *Rugăciunea unui Dac* până la *Kamadeva*), avem treizeci de poezii în metru iambic, şi numai nouă în metru trohaic. In metru iambic sînt toate poeziile de iubire (vestitele elegii), afară de cele patru discutate mai sus (care nu-s elegii) apoi *Mai am un singur dor* în toate variantele, poezii de moarte, *Se bate miezul nopţii*, pesimism şi moarte, *Cu mîne zilele-ţi adaogi*, contemplare pesimistă. Aşa dar: elegia, deprimarea, pesimismul, cer metrul iambic, care e metrul fazei a doua.

Să discutăm excepţiile, adică poeziile în metru trohaic, din această fază. *Scrisorile* sînt pesimiste, în diferite grade şi din deferite puncte de vedere, dar tonul lor este satiric, sarcastic, vehement, este în genere viu, afirmare puternică de viaţă. In *Scrisori* nu e tînguire, nu e descurajare, nu e *deprimare* decît pe alocurea. Deci trebue să aibă metrul trohaic. Afară de asta, invocarea lunii şi descripţia peisagiilor dela *începutul* „Scrisorii I"; evocarea adolescenţii din *Scrisoarea* II; Baiazid, Mircea, Rovine (*prima* jumătate a *Scrisorii* III); amorul medieval fericit (jumătatea *primă* a Scrisorii IV) sînt elemente eminamente „trohaice". Dar încă odată: tonul *Scrisorilor*, eluziunea de sentimente, şi de sentimente vii, vehemente, mai ales indignarea, lipsa de deprimare cer, în economia poeziei eminesciane, metrul trohaic, căci, peste toate şi mai presus de toate, este determinant tonul psihic. *Criticilor mei*, invectivă, atac, „satiră", intră în categoria *Scrisorilor*.

Tot o excepţie e *Glossa*. Pesimistă, şi totuşi e în metru trohaic. Ar putea să fie o excepţie adevărată. Cred însă că tonul sentenţios al poeziei (Prima strofă e compusă numai din sentinţe propriu zise) a determinat ritmul trohaic, căci, cum vom vedea, troheul e mai viu şi face impresia că e mai scurt decît versul iambic de aceiaşi măsură. (Am analizat altădată *Kamadeva*, şi am vorbit şi acolo de acest fapt). Şi condiţia sentinţei e scurtimea. Afară de asta, *Glossa* e, desigur, catehismul pesimismului moral, dar acest catehism este formulat şi expus cu o neobişnuită vigoare afirmativă şi poezia are un ton agresiv—satiric,—elemente care *chiamă* troheul. Voiu adăoga că Glossa *acceptă* viaţa şi, tocmai, dă regule pentru viaţă,—caşi *Aforismele* lui Schopenhauer.

E mai greu de explicat pentruce *Diana* e în metru iambic. Aşi prefera s'o consider în adevăr ca o abatere dela regulă. Ar trebui să mă bucur chiar că întîmpin şi excepţii, căci altfel analiza mea îmi dă o dreptate, care poate părea suspectă. Şi totuşi, probabil că iambul din *Diana* nu e cu totul independent de forma interogativă a acestei poezii.

Adecvarea ritmului la idee dovedeşte perfecta corespondenţă dintre formă şi fond în poezia lui Eminescu, face mărturie de talentul lui, de seriozitatea şi sinceritatea poeziei lui,—a inspiraţiei şi creaţiei.

Dacă am găsi excepţii *adevărate*, aceasta ar putea dovedi ipoteticele abateri dela determinism din lumea morală (în realitate probabil neputinţa noastră de a-l descoperi acolo unde fenomenele morale sînt foarte complicate), dar ar putea fi şi o dovadă de slăbiciunea acelei poezii care face excepţie, ar putea însemna că forma ei nu este adecvată fondului. Din acest din urmă punct de vedere, explicarea dată de noi excepţiilor—aparente—este confirmarea talentului nedesminţit al lui Eminescu.

Cele două faze ale poeziei lui, marcate prin deosebiri în concepţia vieţii, în sentimentul iubirii şi al naturii, în stil etc., se marchează şi prin deosebirea de ritm. Şi am văzut că atunci cînd într'o fază apar elemente din altă fază,—şi apar toate deodată, căci sînt interdependente—ele sînt însoţite şi de ritmul fazei corespunzătoare. *Lasă-ţi lumea ta uitată* de pildă, din faza a doua, poezie de fericire, (o altă ediţie a *Dorinţei* din faza întâia) conţine natură, caşi *Dorinţa*, şi e în metrul trohaic caşi *Dorinţa*.

Troheul, mai simplu (e metrul versului popular), mai alert, mai repede, e la Eminescu metrul stărilor de suflet mai optimiste, mai romantic-idealiste, mai juvenile, al versurilor în care viaţa se afirmă. Iambul, mai grav, mai încet (în muzică durata este un mijloc de a reda tristeţa) e metrul pesimismului, al deprimării, al analizei.

Venea plutind în adevăr

e mai puţin alert şi viu decît

Sara vine din arinişti,

deşi ambele versuri au acelaşi număr de silabe şi acelaşi raport numeric între accentele principale şi cele secundare.

In poezia lui Eminescu, un anumit fond cerînd, provocînd un anumit ritm, nedesminţita adecvare a formei la fond e *probată obiectiv*,—lucru greu în estetică. Se ilustrează aşa dar *cu fapte*, că creaţia lui Eminescu nu are nimic din ceia ce s'a numit muncă-exerciţiu, „compoziţie",—că e fapt profund biologic.

Iar această corespondenţă perfectă dintre idee şi sonoritate—şi vom vedea că ea nu se mărgineşte numai la ritm—este una din cauzele impresiei rare pe care o dă poezia lui Eminescu [1].

Dar forma lui Eminescu are—în sfera fiecărui ritm—şi alte diverse adaptări la fond.

1 In discuţiile de mai sus n'am ţinut samă de poeziile *Mortua est*, *Inger de pază*, *Sara pe deal*, *Odă* (în metru antic), scrise în alte ritmuri, excepţionale în poezia lui Eminescu, şi nici de poeziile „în formă populară", *prin definiţie* trohaice,—care de altfel ar confirma regula.

Mai întâiu, firește, variația măsurii în conformitate cu fondul poeziei. Cînd fondul e mai complicat, versul este mai lung. Aceasta se înțelege dela sine – și este o observație care se aplică la orice colecție de poezii. E interesant să ne oprim asupra unor măsuri excepționale din opera lui Eminescu. Așa de pildă, el are numai o poezie în versuri de șase silabe (cele mai scurte versuri ale lui, afară de versurile-sfîrșit de strofă din două poezii și de unele versuri din bucățile rămase în manuscris): *Mai am un singur dor* (în toate variantele) poezie funebră (și firește în metru iambic). Și singura poezie subiectivă cu adevărat funebră, căci în *O, mamă*, poetul nu chiamă moartea, nici n'o idealizează Scurtimea aceasta redă aici perfect simplicitatea gravă a sentimentului, tonul minor al stării sufletești, oboseala și detașarea de viață. Poate cineva concepe *Mai am un singur dor* în versuri lungi? Versurile, cu cît sînt mai lungi, cu atîta sînt mai mult „literatură" și retorică.

In *Pe lingă plopii fără soț*, versurile de opt silabe (obișnuite în poezia lui Eminescu) alternează cu cele de șase silabe. Versul de șase silabe, „scurt și cuprinzător", corespunde mereu în această poezie cu ceiace e mai frapant, cu ceiace are în adevăr la inimă poetul, cu ceiace parcă ar vrea să sublinieze, cu „încheerea" versului anterior:

Pe lingă plopii fără soț
Adesea am trecut,
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu m'ai cunoscut,

La geamul tău ce stălucea
Privii atît de des,
O lume'ntreagă 'nțelegea,
Tu nu m'ai înțeles,

De cîte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns,
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns etc.

Un alt mijloc de adaptare a formei la fond, este combinarea de ritmuri.

În *Mai am un singur dor*, versurile fără soț din fiecare strofă sînt compuse din iambi, iar versurile cu soț din amfibrahi (iambi abundenți):

Mai am-un sin-gur dor
În liniș-tea sării etc.

Prin această alternanță, oboseala și detașarea sînt redate și mai bine.

În *Sara de pe deal*

(Sara pe deal ‖ buciumul—sună cu—jale)

combinarea de ritmuri, coriamb, dactili, troheu, este în bună parte elementul care dă acestei poezii de fericire o notă de duioșie și de *morbidezza*, adică farmecul ei straniu.

Dar factorul auxiliar cel mai important al ritmului e proporția dintre accentele principale și cele secundare ale versului și poziția lor pe cuvinte (fapt care dă poetului posibilitatea să se miște cu toată libertatea și să realizeze tot felul de combinații în „schema" trohaică sau iambică).

In versul subliniat:

Icoana stelei ce-a murit
Incèt pe cèr se sùe—

ritmul iambic și maximum de accente principale (ale vorbirii) din versul subliniat, toate pe sfîrșit sau aproape pe sfîrșit de cuvinte, și faptul că acest vers mai scurt ca măsură decît precedentul, (care, din punctele de vedere discutate, îi servește ca piesă de comparație), are, totuși, tot atîtea accente principale ca și acela,— toate acestea *sue* steaua tot mai sus cu fiecare iamb, adică cu fiecare silabă accentuată. Cetiți, și veți simți cum steaua se sue pe iambi ca pe niște trepte.

În versul subliniat:

Înălțimile albastre
Pleàcă zàrea lòr pe deàluri

troheii, cu maximum de accente principale, (pe cînd în versul prim sînt numai două) și toate pe începutul cuvintelor, așa dar scoborîrea, (repetată pe fiecare sfîrșit de cuvînt) dela accent principal la neaccent, coboară zarea—tot mai jos și treptat—pe dealuri. [1].

Efecte mari scoate muzica din sufletul lui Eminescu din rimă.

Dar mai înainte de toate trebue să observăm că și în privința rimei există două faze în evoluția lui Eminescu,—iar aceste două faze corespund exact cu fazele constatate până acum.

În primul rînd, frecvența rimelor.

Poeziile cu versuri lungi au, firește, toate versurile rimate. În privința poeziilor cu versurile scurte, adică marea majoritate a poeziilor lui Eminescu, constatăm că dela 1870-1879 (faza primă) în toate poeziile (cu două excepții) din cele patru versuri ale strofei rimează numai două; iar în faza a doua (cu trei excepții) rimează toate versurile strofei. Aceasta dovedește că în faza a doua forma e mai artistică. Eminescu își impune greutăți mai mari--căci versurile mici și toate rimate sînt o „formă" draconică.

1 Bine înțeles că scoborîrea ori suirea e dată de înțelesul cuvintelor. Ritmul numai ajută la producerea impresiei. Acelaș ritm poate ajuta altă impresie.

Strofa:

> Căci unde-ajunge nu-i hotar,
> Nici ochiu spre a cunoaşte,
> Şi vremea 'ncearcă în zadar
> Din goluri a se naşte

în care Eminescu formulează nici mai mult nici mai puţin decît geneza timpului, e alcătuită din cîteva cuvinte, grupaţe în patru unităţi mici, compuse dintr'un număr fix de silabe, orînduite conform unui sistem fix de accentuare, şi cu sunetele la fel începînd dela ultima vocală accentuată. Şi toate astea realizate într'un spaţiu infim, în care să se poată mişca poetul spre a îndeplini aceste condiţii grele.

Cînd rimează numai două versuri din cele patru ale strofei,—cînd, în privinţa rimei, cele patru versuri mici sînt două mari—poetul are mai multă libertate de mişcare, spre a muta cuvintele, ca să obţie ritmul şi rima.

În al doilea rînd, calitatea rimelor.

În faza primă Eminescu are adesea asonanţe în loc de rime. În faza a doua,—foarte rar.

Unui lector din Muntenia, această afirmare i se va părea neadevărată, pentrucă rimele moldoveneşti *i se vor părea asonanţe.*

Dar poezia este o artă a auzului, nu a văzului. Şi pentru urechea lui Eminescu: crînguri-singuri (moldoveneşte: sînguri), îngheţ—dimineţi (mold: dimineţ), cireş – ieşi (mold: ieş), ochelari—cîntar (mold. popular: cîntari(ŭ), isteţ—musteţi (mold: musteţ), colţ—bolţi (mold: bolţ) faţă—braţe (mold: braţă), bujori—pînditor (mold. popular: pînditori(ŭ) etc. sînt rime. Ele sînt asonanţe numai în limba literară. [1] Apoi, Eminescu mai are două-trei rime populare—ca în poezia populară din toată Dacia—care cad pe silabă intonată cu accent secundar, ca de pildă: asta è – urmelè, ori: totuşi è – asemenè.

Lipsa de asonanţe, în faza a doua, arată iarăşi un progres artistic.

Mai departe, şi tot din punct de vedere calitativ, dar în altă privinţă:

Eminescu este cel dintăiu poet romîn care face din rimă un scop şi un lux. El nu se mulţumeşte să „găsească" rima, el vrea ca rima să fie, prin ea însăşi, un element estetic al poeziei.

In rima lui se întîlnesc, pe cît e posibil, noţiuni cît mai deosebite, un substantiv concret cu unul abstract, un neologism cu un cuvînt băştinaş, un nume propriu cu unul comun, două „părţi de cuvînt" deosebite, un cuvînt compus din mai multe cu unul simplu, etc.

---

1 De unde urmează că în pronunţarea lui Eminescu: *lemn—semn (mold. sămn), sicriu—fiu* (mold. *fiu)* sînt... asonanţe.

Rimele uşor de obţinut, rimele uzitate, rimele banale, nu frapează inteligenţa, cu alte cuvinte atenţia şi, prin aceasta, nici urechea.

In faza primă, Eminescu are rima excelentă. Dar are mai rar rima de lux, surprinzătoare, strălucitoare.

Aceste rime sînt caracteristice fazei a doua—un alt progres artistic dela o fază la alta—şi mai ales (şi vom vedea pentru ce) *Scrisorilor.*

Eminescu, creînd în poezia romînească rima adevărată, şi rima rară şi de lux, este original şi în rimă. Rimele lui sînt şi ele *eminesciane.* Aceasta e atît de adevărat, încît—lucru rar—el poate fi şi a fost plagiat şi în privinţa rimei, şi plagiatul se cunoaşte imediat, atît de mult rimele lui sînt ale lui şi poartă pecetea lui.

Dar toate acestea n'ar fi nimic, dacă rimele acestea n'ar avea calitatea eminentă, care pote fi numită sinceritatea rimei, de a da impresia că cuvintele din rimă nu puteau fi altele, că sînt acele, care trebue să fie, că sînt „de-acolo".

Nu e greu de tot să imaginezi rima „recunoască-l—dascăl". Meritul e să ştii ce să faci cu ea.

> Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l,
> Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrînul dascăl

nu are nimic silit. Chiar dacă n'ar fi acel „fericească-l" care cere pe „recunoască-l", (dacă Eminescu a construit fraza anume aşa, aceasta arată dibăcia sa artistică), încă n'am simţi nimic forţat în rima aceasta.

Şi tot aşa în:

> După vremuri, mulţi veniră, începînd cu acel oaspe,
> Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe

şi în oricare alte versuri cu rima rară, „greu de găsit".

In deosebire de celelalte elemente ale formei, cred că în privinţa rimei Eminescu proceda intenţionat. Cred că pleca adesea dela dicţionarul lui de rime. Cred că-şi impunea greutăţi ca să le învingă. In versul de mai sus, el avea nevoe numai de Dariu. Ar fi putut să-l pună în corpul versului şi să scape uşor. Dar i-a plăcut rima rară: *oaspe-Istaspe*—şi a construit versurile în vederea rimei (zic „construit" nu „inventat"). Şi minunea este că nu se cunoaşte intenţia, căci aceste versuri dau impresia că sînt exact acele care trebuiau să exprime ideia — aşa cum este exprimată.

Dar instinctul lui artistic apare surprinzător de sigur şi de fin în distribuirea rimelor.

In elegii, unde, cum am văzut, stilul este simplu, rima este excelentă, dar normală, dacă se poate spune astfel. Rar apare

cite o rimă de lux. Rimele prea strălucitoare ar fi distonat în acel stil. Fastul ar fi nepotrivit în poezii intime, discrete, eminamente soliloce.

Dar în procesul de adecvare al formei la fond, Eminescu dovedeşte o subtilitate de neînchipuit.

Citez din nou partea primă din *Pe lîngă plopii fără soţ*:

Pe lîngă plopii fără soţ
Adesea am trecut,
Mă cunoşteau vecinii toţi,
Tu nu m'ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atît de des,
O lume toată'nţelegea,
Tu nu m'ai înţeles.

De cite ori am aşteptat
O şoaptă de răspuns!
O zi din viaţă să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns.

O oară să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S'ascult de glasul gurii mici
O oară şi să mor.

Imi permit să reproduc dintr'un vechiu articol al meu următoarele:

„Aceasta este o veche-poveste". E povestea tînărului singuratic, timid şi mai întotdeauna sărac. A eroului obişnuit în literatura epocii eminisciane...

Simplicitatea situaţiei şi candoarea sentimentului din aceste strofe este redată prin procedee stilistice de o desăvîrşită simplicitate. Expresii directe. Stil sărac. Niciun ornament. Nicio „figură de stil". Abia un epitet: „fără soţ"...

Dar nu numai mijloacele de expresie sînt simple în strofele de mai sus, ci şi ideile... Trecea pe la casa ei, vecinii îl cunoşteau, numai ea nu-l cunoştea: dacă i-ar fi dat o zi din viaţă, i-ar fi fost de-ajuns... sau măcar să fi fost „amici" o oară, să se „iubească cu dor şi să moară"!...

Aceste idei sînt nu numai simple. Sînt şi banale...

Trecem la partea a doua a poeziei.

In prima parte a vorbit tînărul romantic timid şi modest... In partea a doua, imediat după acel „să mor" din *Dorul inimii*, apare cineva atît de excepţional! Un supraom. Procedeul de compoziţie are ceva analog cu acela al cunoscutei poezii a lui

Heine, în care după primele două strofe (un tînăr iubeşte o fată, fata iubeşte pe altul, etc.) anume banale şi naiv-prozaice, urmează sfîşietoarea strofă: „Das ist eine alte Geschichte". Intocmai aşa şi la Eminescu, partea primă serveşte ca piesă de sprijin părţii a doua şi o inalţă.

In adevăr, după tînărul, care suspină la poarta Ei în zîmbetul vecinilor—apare Hyperion, încă şi mai mîndru decît în Luceafărul, conştient de superioritatea lui până la grandomanie:

Dîndu-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
In calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins!

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rînduri de vieţi,
Cu ale tale braţe reci
Inmărmureai măreţ

Un chip de-apururi adorat,
Cum nu mai au părechi
Acele zîne ce străbat
Din timpurile vechi.

In partea întâia ideile şi cuvintele erau banale. Acum a venit în scenă Hyperion, şi totul s'a schimbat. In partea primă fraza era curentă, simplă, uşor de înţeles. Aici fraza e lungă, complicată, savant ferecată şi concentrată până la obscuritate..."

Incheiu citaţia.

Voiu adăoga acum (ceiace n'am observat atunci) că şi rimele sînt în concordanţă cu fondul şi cu stilul.

In partea întâia, rimele sînt banale în toate cele patru strofe.

In trei, găsim culmea rimei banale: am trecut—nu m'ai cunoscut; strălucea — înţelegea; am aşteptat—să-mi fi dat. Cu alte cuvinte, forme verbale în rimă, în trei strofe de-arîndul! Aşa ceva nu mai există nicăeri în Eminescu—pentrucă numai aici el a avut nevoe de ultima simplicitate de fond şi de formă.

In strofa a patra mai e şi rima mor—dor, destul de comună din cauza ideei din această strofă.

O singură rimă mai rară: „fără soţ – toţi" (rimă moldovenească) – iar rima aceasta mai rară a apărut acolo unde Eminescu a pus singurul element mai concret, mai pitoresc din aceste strofe!

Dar dela „Dîndu-mi din ochiul tău senin" încolo, în celelalte şapte strofe—nici o rimă banală, pentrucă acele strofe au alt fond şi alt stil. In ele este reacţiunea mîndră a lui Hyperion la umilirea din primele strofe.

Această subtilă dozare, această perfectă adaptare a formei la fond mi se pare un fapt cu totul remarcabil.

Acum rima rară.

Citez:

De-aşa vremi se'nvredniciră cronicarii şi rapsozii;
Veacul nostru ni-l umplură saltimbacii şi Irozii.
În isvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut.
Au cu lira visătoare ori cu sunete de flaut
Pot să'ntimpin patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?
Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!
O eroi! care'n trecutul de măriri vă adumbriseţi,
Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţi,
Şi cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii,
Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozii.
Remîneţi în umbră sfîntă, Basarabi şi voi Muşatini,
Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,
Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră
Dela munte pân la mare şi la Dunărea albastră!

Au prezentul nu ni-i mare? N'o să-mi dea ce o să cer?
N'o să aflu între-ai noştri vre un falnic juvaer?
Au la Sybaris nu sintem lingă capiştea spoelii,
Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii?
N'avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi
În aplausele grele a canaliei de uliţi,
Panglicari în ale ţării care joacă ca pe funii,
Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?
Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul,
De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul?
Nici visezi că înainte-ţi stă un stilp de cafenele,
Ce îşi rîde de-aste vorbe îngînîndu-le pe ele.
Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,
Cu privirea 'mpăroşcată şi la fălci umflat şi buget:
Negru, cocoşat şi lacom, un isvor de şiretlicuri,
La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;
Toţi pe buze-avînd virtute, iar în ei monedă calpă,
Quintesenţă de mizerii dela creştet până'n talpă,
Şi de-asupra tuturora, oastea să şi-o recunoască,
Îşi aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască...
Dintr'aceştia, ţara noastră îşi alege astăzi solii!
Oameni vrednici ca să şază în zidirea sfintei Golii
În cămeşi cu mînici lunge şi pe capete scufie:
Ne fac legi şi ne pun biruri, ne vorbesc filozofie...

Rime mai frumoase decît cele mai frumoase din versurile de mai sus or fi existînd poate—pentru unele gusturi—şi aiurea în poeziile lui Eminescu, dar o asemenea îngrămădire, o asemenea mobilizare nu mai există nicăeri.

Şi nu e o întîmplare.

Rima este la Eminescu un ornament al formei, distribuit exact caşi celelalte elemente.

În elegii—la formă simplă, rima onorabilă şi atîta tot. (La forma banală—savant banală—din primele strofe din *Pe lingă plopii*, rimă banală).

În *Scrisori*, forma este pretutindeni bogată şi strălucitoare.

În pasagiile descriptive, epice, în scena de amor romantic medieval—pentrucă descripţia, epopea, amorul romantic (încadrat, cum ştim, întotdeauna în natură), cer stilul ornat.

În pasagiile filozofice şi „sociologice“, pentrucă fondul, prozaic prin natura lui, are nevoe de culoare puternică, epitete, imagini, spre a deveni poetic.

Şi fondul cel mai prozaic din *Scrisori* e în versurile de mai sus. E vorba de politica de toate zilele de pe-atunci, de partidul liberal, de unul din şefii partidului.

Acest fond, ca să devină poezie—şi a devenit poezie admirabilă—a cerut culoare puternică. Şi Eminescu a mobilizat totul. Expresii rare, teribile, insulte geniale,—şi risipă de rime de lux, căci versul, ca vers, n'are alt ornament decît rima.

Dar trebue să trecem la altăceva. La o privire mai de aproape asupra adaptării rimei la fondul exprimat prin versul din care face parte.

Poeziile de desnădejde ale lui Eminescu, am văzut, sînt iambice. Iar cele de mai profundă desnădejde mai au ceva: au toate rimele masculine, adică se isprăvesc toate în iambi puri —se isprăvesc *pur iambic*

Pe bănci de lemn în scunda tavernă mohorîtă

se isprăveşte cu o silabă neaccentuată (şi rima e feminină)

Departe sînt de tine şi singur lingă foc

se isprăveşte cu o silabă accentuată (şi rima e masculină).

Încă odată: versurile isprăvite cu rimă masculină, versurile isprăvite pur iambic sînt *mai* iambice, şi atunci e firesc ca poeziile cele mai desnădăjduite, mai „iambice“ să aibă versurile cu rimă masculină. Iată acele poezii: *Departe sînt de tine, Despărţire* (în fiecare din aceste poezii e numai o singură rimă e feminină), *Din valurile vremii, O, mamă, Din noaptea, De ce nu-mi vii*, versurile nepăreche din *Mai am un singur dor* în toate variantele şi *Pe lingă plopii fără soţ*, care cîntă cea mai mare mîhnire produsă în viaţa pasională a lui Eminescu—şi care este probabil inspirată de amorul lui poate cel mai puternic (pentru d-na Poenaru).

Dar în privinţa rimei trebue să facem mai multe observaţii. Eminescu, pe cît se poate, pe cît îi permit sintaxa, măsura, ritmul etc. pune în rimă cuvîntul esenţial din vers.

Iată cîteva exemple de reuşită perfectă:
În:

Mai am un singur dor
In liniştea sării
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării

ideile esenţiale sînt, toate, în cuvintele din rimă.
Şi tot aşa în:

Iar dacă împreună va fi ca să murim
Să nu ne ducă'n triste zidiri de ţintirim,
Mormintul să ni-l sepe la margine de rîu,
Ne pună'n încăperea aceluiaşi sicriu,

Ori în:

A fost odată ca'n poveşti,
A fost ca niciodată
Din rude mari împărăteşti
O prea frumoasă fată

Bine înţeles, aceasta nu e posibil întotdeauna, dar Eminescu tinde mereu la acest ideal.
Dar cuvîntul din rimă mai are la Eminescu şi altă calitate iarăşi pe cît e posibil: o sonoritate corespunzătoare ideii exprimate în versul respectiv.
De exemplu, în versurile:

Şi-ale rîurilor ape ce sclipesc fugind în ropot.
De departe'n văi coboară tînguiosul glas de clopot,

ropot şi *clopot*, cuvintele esenţiale din cele două versuri, sînt în rimă, aşa dar ele sînt evocatoare nu numai prin sunetele lor, ci şi prin coeficientul ce-l capătă *unul dela altul*. Onomatopeicul „ropot" e întărit, în sonoritatea lui, în „onomatopeismul" lui, prin sonoritatea: „clopot".
În:

Fluturi mulţi, de multe neamuri, vin în urma lui un lanţ,
Toţi cu inime uşoare, toţi şagalnici şi berbanţi

cuvîntul esenţial „berbanţi" e în rimă. Dar prin sonoritatea lui (acest cuvînt corespunde sonor cu înţelesul lui [1]), pusă în evidenţă,

---

1 Adică corespunde mai bine decît orice altă combinaţie posibilă de sunete. De altfel, orice cuvînt din limba *maternă*, fiind asociat de mult şi indisolubil cu ideia, pe care o denumeşte, nu e un simplu semn al ideii, cum e pentru noi un cuvînt din altă limbă, ci *seamănă* cu ideia prin sonoritatea sa, are ceva onomatopeic. Bine înţeles că „berbanţi" seamănă mai bine decît altele.

„trîmbiţată" prin rimă şi întărită prin pregătire de „lanţ" din versul precedent, redă la maximum ideia din acest vers.
În strofa:

S'aud pe valuri vînt,
Din munte talanga,
Deasupra teiul sfînt
Să-şi scuture creanga

sonoritatea onomatopeică *talanga* din rimă, e întărită de sonoritatea „creanga".
În versurile:

Tristă-i firea, iară vîntul spărios o creangă farmă
Singuratice isvoare fac cu valurile larmă.

cuvîntul esenţial (*larmă*) din rimă, evocator, prin sonoritate, ca un adevărat onomatopeu, este anunţat dinainte de răsunătorul *farmă*.
În versurile:

Şi s'aşează toţi la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin vioarele răsună, iară cobza ţine hangul,

exact acelaşi lucru, cu deosebire că *hangul* este şi mai expresiv pentru ideia pe care o denumeşte.
În strofa:

Ce frumos era în crînguri
Cînd cu ea m'am prins tovarăş —
O poveste încîntată,
Care azi e'ntunecată,
De-unde eşti, revino iarăşi
Să fim singuri

cuvintele esenţiale—*crînguri*, *singuri* (ideia strofei e: singuri în crînguri)—sînt cele mai sonore din toată strofa, sonoritate potenţată de poziţia lor în rimă.
Dar şi mai important decît aceste corespondenţe speciale, este altceva. Este muzica rimelor care ajută la impresia totală, difuză, a unei poezii. În *Mai am un singur dor*, cele mai multe rime conţin sunetele nazale *n* şi *m*,—consoanele cele mai muzicale ale limbii (singurele care sună metalic), mai muzicale încă în combinaţie cu alte consoane. Nu transcriu poezia (cetitorul s'o caute în volumul lui Eminescu) ci numai rimele: lin—senin, flamuri—ramuri, într'una, — luna, talanga – creanga, vînt — sfînt, înainte—aminte, cetini—prietini, cînt – pămînt, patemi – singurătate-mi. Nouă din şaptesprezece rime, aşa dar 50%, au *n* şi *m* (iar *n* şi *m*

formează numai 10% din consoanele limbii). Aceste rime sonore dau poeziei un adevărat acompaniament muzical. Așa și *O, mamă*: Patru rime din nouă conțin aceste sunete. Iar restul de cinci nici ele nu sînt oricare. Ele conțin, toate, pe *u* sau *o*, vocalele care contribue la impresia de gravitate și tristeță. Așa dar în *O, mamă* toate rimele, într'un fel sau altul, ajută la impresia profundă produsă de această poezie. Dar în *O, mamă*, la impresia muzicală a rimelor contribue și sonoritatea cuvintelor din corpul versurilor, căci aceste cuvinte sînt excepțional de bogate în sunetele metalice *n*, *m* și combinațiile lor.

Și cu aceasta trecem la alt capitol: la concordanța dintre sonoritatea expresiei și ideia exprimată.

Un mijloc inferior, primitiv — și care se mărginește numai la senzațiile de auz — este copiarea sunetelor din natură prin redarea lor ca atare — ca clasicul *brechechechex-coax-coax* pentru a reda cîntecul broaștelor — ori ca combinația silită de cuvinte: „Legind ani vani d'ani vani" a lui Macedonski pentru a reda sunetul clopotului.

Procedeul este neartistic. În cazul lui „brechechechex", se introduce în vers un sunet din natură. E cași cum un pictor ar pune un buchet adevărat în pieptul femeii pictate.

În cazul al doilea, se vede căutarea, se dă pe față că scriitorul nu s'a condus de logica frazei, nu a spus cu sinceritate ceiace avea de spus, ci a acumulat anume cuvinte, care să imite natura. E un procedeu copilăresc, e ca un „joc de familie", și efectul este comic.

Procedeul e superior — cînd expresia e cea firească, cerută de înțeles, de logica frazei și cînd sonoritățile ajută numai, se adaogă la înțeles, așa încît sînt evidente numai la analiză.

Și aceasta are loc numai cînd scriitorul nu le-a căutat, ci i-au venit subt condeiu, pentrucă au fost produse de muzica din sufletul lui — ori, dacă le-a căutat, nu se cunoaște.

La „legind ani vani d'ani vani", procesul se vede bine că e în întregime conștient. E cîștigarea unui rămășag.

Cînd Eminescu zice:

> Și ca nouri de aramă, și ca ropotul de grindeni,
> Orizonu 'ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni,

„grindeni" și „pretutindeni", prin sonoritatea lor, întărită de repetarea sunetului în rimă, redă zbirnîitul metalic al săgeților în chip firesc, fără sforțare. Nu e nevoe să presupunem, numai decît, intenție din partea autorului. S'a exprimat așa, pentrucă așa trebuia să se exprime. Armonia „imitativă" a rezultat, pe deasupra, ca o întîmplare binevenită. Și, desigur, că aceste cuvinte i-au venit în minte poetului spontan, ca efect al muzicii din suflet, ca produs al instinctului poetic și nu al voinței conștiente.

Conștiința a primit numai, a selectat din diversele expresii, care îi vor mai fi apărut în conștiință.

Dar să ilustrăm diferitele grade, tot mai subtile, de conformare a sonorității la idee.

Sonorități manifeste, deadreptul imitative, conștient combinate, nu-mi par a fi decît în versul:

> Vijîind ca vijelia și ca plesnetul de ploae,

(și încă mă îndoesc dacă sînt combinații cu totul căutate — și nu produse, și ele, de jocul liber al creației și numai aranjate).

și în versul:

> Un murmur de *horum-harum*
> Cîștigînd cu clipoceală *nervum rerum gerendarum*

unde „murmurul" e continuat prin cuvintele latinești (cu aceiași observație ca mai sus).

Dar și în aceste exemple, procedeul e întrebuințat în marginile esteticei celei mai riguroase.

În versurile:

> Vino'n codrul la izvorul
> Care tremură pe prund —,

în care repetarea sunetului *r* redă senzația acustică a zgomotului apei care fuge pe pietre — „armonia imitativă" este cu siguranță produsă cu totul inconștient în procesul profund al creației, cînd poetul *vedea și auzea* izvorul.

Și tot așa, căderea izvorului, prin repetarea lui *d* din versul prim și, în al doilea rînd, a lui *r* din versul al doilea:

> S'aud cum blînde cad
> Izvoarele 'ntr'una

(Țăranii dela munte numesc *duruitori* căderile pîraelor).

Sau cîntecul vîntului în versurile

> S'aud pe valuri vînt

și încă și mai bine în:

> Să treacă lin prin vînt
> Atotștiutoarea

Mai subtil, mai discret se redă sunetul grav al clopotului (sau mai exact, se suggerează) prin lungimea versului, prin ritm, prin vocalele *o* și *u* repetate, prin sonoritatea (parcă onomatopeică, din cauza ideii) a cuvîntului *aramă*, în versul:

> Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă.

Sau iată un exemplu unde ideia este *ilustrată* prin sonorități:

În vesmînt de catifele, un bondar rotund în pîntec
Somnoros pe nas ca popii glăsuește 'ncet un cîntec,

în care ideile: *somnoros* și *glăsuește ca popii*, sînt întărite prin sonoritățile: *bondar, rotund,* prin rima *pîntec—cîntec*, și prin mulțimea de *o* din cuvintele neutre adăogate la acelaşi *o* din cuvintele sonore.

Dar uneori sonoritatea este evocată indirect, ca în versurile:

Inginat de glas de ape
Cînt'un corn cu'nduioșare,

unde (lăsăm la o parte primul vers care este evocator prin sunete) sonoritatea este redată și prin noțiunea morală *înduioșare*. In realitate acest cuvînt este un epitet, care redă o senzație acustică.

Pentru sunete nu există în limbă multe adjective. Propriu zis, cele cîteva calificative: înalt, subțire, dulce, ascuțit etc., sînt împrumutate dela alte senzații. Iar un epitet acustic (fie și împrumutat) nu există firește pentru sunetul cornului.

„Cînt'un corn cu'*nduioșare*" evocă impresia cea mai puternică, pe care o face cornul asupra unui om, face să retrăești momentele, cînd ai auzit — cîndva — cornul în pădure, face așa dar, să *auzi* cornul, să ai reprezentarea acustică a cornului. Și acest „cu'nduioșare" devine astfel un epitet auditiv, găsit de un poet genial.

Un exemplu strălucit de concordanță între sunete și idee— găsim în poezia *Dorința*.

Vom visa un vis ferice,
Ingîna-ne-vor c'un cînt
Singuratece izvoare,
Blînda batere de vînt.

Adormind de armonia
Codrului bătut de gînduri,
Flori de teiu deasupra noastră
Or să cadă rînduri-rînduri.

Dar aici este ceva mai mult. Muzica aceasta nu redă numai o realitate — sunetul nedefinit al pădurii—ci este și un acompaniament muzical al poeziei, al ideii generale a poeziei *Dorința*.

Un acompaniament muzical de aceiași natură, și tot prin sonoritatea consoanei metalice *n*, combinată cu alte sunete, repetată în cursul versurilor și puternic prezentă în rimă—îl constatăm în versurile acestea, care cîntă cu adevărat:

Iară tei cu umbra lată și cu flori până'n pămînt
In spre apa'ntunecată lin se scutură de vînt.

Uneori ritmul și sonoritățile ajută și urechea și ochiul:

Ca molcoma cadență a undelor pe lac.

Și, cu aceasta, trecem la alt ceva:

Eminescu redă prin sonorități nu numai senzații de auz, ci și alte senzații, de pildă de văz (vreau să spun că ajută, prin sonorități, la provocarea acestor senzații).

În versurile:

Vor arden'n preajma mea
Luminile'n dealuri,—

cuvîntul „luminile", din cauza numărului minim al accentelor principale ale versului și mai ales a celor doi de *i* și a lui *e* (în moldovenește tot *i*)—din cauza acestui „pointilism" vocalic—redă, și el, licărirea stelelor. Tot așa imaginea din versul subliniat, prin ritm, minimul de accente principale și mulțimea de *e* și *i*:

Priveliștile sclipitoare,
Ce'n repezi șiruri se deștern

În versurile:

Cînd prin crengi s'a fi ivit
Luna'n noaptea cea de vară—

repetarea lui *a* din versul al doilea (cu maximum de lungime a lui *a* din „vară") lărgește orizontul deschis de apariția lunii.

In versul subliniat:

Cerul stelele-și arată
Solii dulci ai lungii liniști,

sunetele „dulci" din ultimul vers și mai ales mulțimea de *l*, sunet lin—care repetă sonoritatea cuvîntului esențial „stelele",—redau admirabil, și ele, liniștea nopții.

Isprăvesc aici. Eu n'am avut de gînd să fac un inventariu ci numai să ilustrez prin cîteva exemple procesul de creație din punctul de vedere al sonorității adaptate la fond. Exemplele date de mine nu sînt cazuri excepționale, „trouvailles" ale lui Eminescu, flori rare care-i smălțează stilul. Sînt un element al acestui stil, căci este dela sine înțeles că expresia unui adevărat poet va fi mereu în cea mai strînsă concordanță cu stările de suflet, nu numai din punct de vedere noțional, ci și din punctul de vedere al sonorității.

Dar cuvintele mele: „isprăvesc aici", mai au un înțeles. Ele vreau să spună că nu merg mai departe—mai în jos—spre concordanțe intre fond și sonoritate mai puțin aparente.

Şi nu merg, pentrucă proba concordanţei este impresia subiectivă, şi dacă până aici sper că cetitorul a avut şi el impresia, pe care susţin eu că o produc versurile citate—dacă aşi face un pas mai departe, mă tem ca impresiile mele să nu fie socotite drept halucinaţii.

Aşa, de pildă, dacă aşi afirma că în strofa:

Din al lor treacăt să apuc
Acele dulci cuvinte,
De care azi abia mi-aduc
Aminte,

versul al treilea redă, sonor, încetineala acelui fel de gindire care se numeşte o vagă amintire, şi o redă pentrucă cuvintele din acest vers sînt de aşa natură încît produc o pauză după ele, impun la lectură mici întreruperi; şi dacă voiu mai adăoga că *Aminte*, deşi alt vers, parcă lungeşte versul discutat şi că sonoritatea „aminte" din rimă contribue la melancolia unei astfel de stări sufleteşti—cetitorul va subscrie oare şi la această afirmare? (*Teoretic*—trebue să subscrie, pentrucă, cu siguranţă, Eminescu fiind un poet adevărat, aceste cuvinte, această „formă" i-a venit din cauza fondului acestor versuri).

Şi va subscrie (nu din motive teoretice, ci pentrucă senzaţia i-o dictează), cînd voiu afirma că versurile subliniate din strofa:

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prietini,
O să-mi zimbească iar,

redau, prin simplicitatea scurtimii lor şi prin sonoritatea lor murmurătoare, intimitatea misterioasă, „mioriţismul" din conţinutul lor? [1]

Până aici a fost vorba de sonorităţi care pot cădea

1 Am vorbit în altă parte mai pe larg de ceiace cîştigă această poezie dela scurtimea versurilor. In strofa de mai sus, efectul, cred, e palpabil. Dar voiu mai observa că aici scurtimea versurilor apropie cele două cuvinte din rimă—cuvintele esenţiale—le desparte numai printr'un cuvînt—şi quasijuxtapunerea lor ajută la potenţarea impresiei produsă de ideile (întovărăşite) exprimate de aceste cuvinte şi stabileşte un raport mai profund între ele:

«Luceferii» nu au nimic amical. Ei sînt siniştri, înspăimîntători, în fundul universului. Dar văzuţi printre cetini, *adaşi* printre crengi, ei ajung să facă parte din lumea noastră, vin lingă noi, ne devin prietini. In varianta:

Luceferi ce răsar
In umbră de cetini,
O să-mi zimbească iar,
Fiindu-mi prietini,

«fiindu-mi prietini» arată cauza zimbetului, dar nu şi efectul ivirii lor printre cetini, ca în varianta cealaltă. Acolo «prietini» apare ca efect al apariţiei printre cetini, din cauza apropierii celor două cuvinte, şi nu din cauze sintactice. Dar apropierea *parcă* produce şi un raport sintactic.

în sfera analizei. Dar după cum vibraţiile de dincolo de roş şi de dincolo de violet nu le mai percepem, dar sînt operante—tot aşa corespondenţele de sonorităţi cu fondul mai ascunse şi mai fine nu le mai putem constata, dar din cauza aceasta ele nu încetează să contribue la impresia produsă asupra noastră de o poezie. *Şi ele sînt principalul.* Acele pe care le putem constata, formează un procent mai mic. Celelalte contribue *mereu* la frumuseţă, la forţa de suggestie a poeziei eminesciane—şi a orcării poezii geniale.

Aceşti factori ai sonorităţii discutaţi până aici, contribue cu toţii, *în fiecare poezie*, la frumuseţa ei, la puterea ei de impresionare—se ajută unul pe altul; capătă fiecare un coeficient de la ceilalţi, suma lor, ca orice sumă psihologică, fiind mai mare decît ar fi suma aritmetică a părţilor. Am văzut, de pildă în *O, mamă*, cum contribue la puterea ei de suggestie ritmul iambic, rima masculină, cuvintele esenţiale puse în rimă, sonoritatea (adecvată fondului) a rimelor şi sonorităţile din chiar lăuntrul versurilor. Acelaşi lucru l-am văzut în *Mai am un singur dor*—unde mai operează şi combinaţia de ritmuri şi unde am mai relevat şi proporţia de accente principale şi secundare—proporţie operantă cu efect estetic în toate poeziile [1].

Mijloacele sonore de care a fost vorba în aceste pagini variind cu fondul, e interesant de observat utilizarea lor şi distribuirea lor în poeziile *mari*, în care fondul de idei şi de sentimente e variat şi complex. Căci dacă, din punctul de vedere al sonorităţii, *Dorinţa*, de pildă, e ca un *lied*, o poezie ca *Scrisoarea III*, e ca o simfonie.

Cîteva efecte de sonoritate din această *Scrisoare:*

Iată acordul iniţial:

Un sultan--dintre aceia—ce domnesc—peste vre-o limbă.

Linioarele despărţitoare arată că versul se poate ceti şi aşa. Şi eu pretind că aşa trebue cetit.

Construirea lui nu numai că-ţi permite să-l ceteşti aşa, dar te şi invită, pentrucă cu acest vers începe o povestire. Şi omul cuminte care pleacă la un drum lung, n'o ia deodată repede.

(Toţi recitatorii buni ai lui Eminescu, pe care i-am auzit eu, începeau această *Scrisoare*, pornind încet, „tacticos". Nu-mi mai aduc aminte, dacă rosteau exact aşa cum am transcris eu versul, mai sus).

Să se observe că versul se tae dela sine în bucăţi simetrice:

I. Un sultân—dintre acèia
1 2 3 1 2 3 4 5
II. Ce domnèsc—peste vre-o limbă
1 2 3 1 2 3 4 5

1 Vezi, la sfîrşitul articolului, Anexe, III.

Grupul I: trei silabe, cu accentul principal pe a treia. Grupul II: cinci silabe, cu accentul principal pe a patra.

Şi susţin că aşa trebue cetit cum am spus, pentrucă nu în zădar există în construcţia versului această simetrie, adică acest element estetic în plus.

Transcriu începuturile celorlalte *Scrisori*:

Cînd cu gene ostenite sara suflu'n luminare

Dece pana mea rămîne în cerneală mă întrebi

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri

Încercaţi să despărţiţi în grupuri simetrice, în orice chip, aceste versuri, şi ori n'o puteţi face, ori, unde o puteţi, veţi contraria înţelesul, ori veţi despărţi cuvinte imposibil de despărţit, ori chiar veţi tăia cuvintele în două. Silabele lor nu s'au grupat în vederea unor astfel de pauze, pentrucă n'a existat necesitatea psihică, pentrucă aceste versuri nu pot avea mai mult de două unităţi,—care se desfac dela sine. *Înţelesul* lor nu cere pornire înceată, tacticoasă. Ele nu conţin element epic, ci psihologic (cele două dintăiu) şi descriptiv (ultima).

Aşa dar, dacă la începutul *Scrisorii III* silabele şi accentele s'au grupat aşa, aceasta însamnă că aşa a cerut fondul.

Fireşte că nu tot episodul epic are această mişcare. Era imposibil. Dar nici nu era necesar. E vorba numai de un început, care „dă tonul". Cel mult, Eminescu menajează o transiţie căci versul al doilea („Ce, *cu-a turmelor păşune*, a lor patrie şi-o schimbă"), din cauza incidentei subliniate în vers, aşa dar dintr'o cauză sintactică, poate beneficia, şi el, de o pauză naturală în plus.

Fără îndoială că în toate acestea nu e vorba de o intenţie la Eminescu, ci de instinctul misterios al artistului, sau mai simplu, de fineţa reflexelor cerebrale, graţie căreia o stare de suflet se realizează în întreg complexul ei.

Din altă parte a *Scrisorii III*—relativ la rimă. (Citez versurile, în care Malcatun apare lui Baizid):

Se cutremură Sultanul... se deşteaptă... şi pe cer
Vede luna ce pluteşte peste plaiul Eschişer;
Şi priveşte trist la casa şeihului Edebali.
După gratii de fereastră o copilă el zări,
Ce-i zîmbeşte mlădioasă ca o creangă de alun,
E a şeihului copilă, e frumoasa Malcatun.

„Atmosfera", exotismul, impresia de Orient din aceste versuri, sînt redate mai ales de numele proprii, şi de aceia sînt scoase, toate, în relief, accentuate cu putere, arătate cu degetul prin plasarea lor în rimă—culminînd în frumuseţa rimei *ca o creangă de alun—frumoasa Malcatun*, numele personagiului principal. Bine înţeles că aici a fost şi voinţa („ambiţia") lui Eminescu de a construi rime rare. Dar indiferent de orice, e vorba de efect.

Alt pasagiu,—cu acumulare de sonorităţi adecvate fondului:

Descrierea luptei dela Rovine. Nu transcriu, căci pasagiul e prea lung. Amintesc cetitorului, că aici se găsesc cele mai „imitative" „armonii" din opera lui Eminescu, chiar de acele, pe care le-am presupus create intenţionat:

Codrul clocoti de sgomot şi de arme şi de bucium

. . . .

Şi ca nouri de aramă, şi ca ropotul de grindeni
Orizonu'ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni
Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploae,
Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătae

. . . .

În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă,
Cad săgeţile în valuri, care şueră, se toarnă, etc.

În pasagiul acesta, orchestra e în complectul ei. Sonorităţi puternice, cuvinte onomatopeice, — „armonie imitativă",—totul este pus la contribuţie.

Dar cumpăna a trecut. Turcii au fost alungaţi peste Dunăre,

Iar în urma lor se'ntinde falnic armia romînă

vers, care exprimă perfect liniştea ce urmează, mai ales în al doilea emistih, prin sonoritatea cuvintelor *falnic* şi *armia*, datorită acelor *a*, lungi din cauza accentului principal şi din cauză că sînt urmaţi de două consoane—aceleaşi consoane metalice, în combinaţie cu alte sunete. Trebue remarcată şi întrebuinţarea cuvîntului vechiu şi puţin uzitat *armia*, perfect la locul lui,—din cauza vechimii lui şi a sonorităţii lui.

Pe urmă vin versurile, în care Eminescu zugrăveşte noaptea calmă, care urmează luptei.

Pe cînd oastea se aşează, iată soarele apune,
Voind creştetele 'nalte ale ţării să 'ncunune
Cu un nimb de biruinţă; fulger lung încremenit
Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit,
Pân' ce isvorăsc din veacuri stele una cîte una
Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s'arată luna.
Doamna mărilor şi-a nopţii varsă linişte şi somn.
Lîngă cortu-i unul dintre fiii falnicului Domn
Stă zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte
S'o trimiţă dragei sale dela Argeş mai departe.

Instrumentele de fanfară au încetat. Dar acalmia care urmează luptei şi liniştea nopţii e redată şi prin amploarea *excep-*

ţională a frazelor („încălcarea" de vers: „ca un nimb de biruinţă"; fraza: „fulger lung..." etc.) care ajută şi la evocarea întinderilor nemărginite din „întregul asfinţit".

Imediat un solo:

> De din vale de Rovine
> . . . .

şi, după o pauză, izbucnirea din nou a orchestrei întregi:

> De-aşa vremi se 'nvredniciră cronicarii şi rapsozii
> Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii—

cu sunetele puternice, cu rima sonoră, în care irozii din vremurile mici sînt confruntaţi cu rapsozii din vremurile mari, şi cu acea izbucnire teribilă de instrument metalic: *Saltimbancii*, insulta supremă adusă oamenilor de astăzi.

Şi apoi atacul împotriva partidului liberal, cu acea cascadă de rime rare.

În aceste consideraţii am izolat elementul sonor. Bine înţeles că trebuind să-l pun în legătură cu ceiace exprimă, am atins—numai întru atîta—şi fondul.

Dar mijloacele sonore lucrează deodată cu mijloacele de stil propriu zise şi cu ceiace se numeşte, „compoziţie"—arhitectura unei opere de artă. Şi numai o analiză simultană a tuturor mijloacelor ar arăta complect efectul fiecăreia—şi complexitatea procesului de creaţie—căci elementul sonor capătă un coeficient dela celelalte—şi invers.

Un exemplu de acumulare de efecte:

> „Vino! Joacă-te cu mine... cu norocul meu... mi-aruncă
> Dela sînul tău cel dulce floarea veştedă de luncă,
> Ca pe coardele ghitarei răsunînd încet să cadă...
> Ah! E-atît de albă noaptea, parc'ar fi căzut zăpadă.
> Ori în umbra parfumată a budoarului să vin,
> Să mă'mbete acel miros dela pînzele de in?
> Cupido, un paj şagalnic, va ascunde cu-a lui mînă
> Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpînă!".
> Şi uscat foşni mătasa pe podele, între glastre,
> Între rozele de Şiras şi lianele albastre;
> Dintre flori copila rîde şi se'nclină peste gratii:—
> Ca un chip uşor de înger e-arătarea adoratei—
> Din balcon i-arunc'o roză şi cu mînile la gură
> Pare că îl dojeneşte, cînd şopteşte cu căldură.

Mă voiu opri asupra cîtorva expresii concentrative care, plasate cu un infailibil instinct creator, exploadează în sufletul cetitorului, din cauza contactului,—din cauza ciocnirii—cu alte expresii şi degajează întreg conţinutul lor de înţelesuri şi de intenţii.

O astfel de expresie, din cauza *conţinutului* ei, este cuvîntul „noroc" din primul vers:

Trebue de spus în prealabil că Eminescu evită în versurile sale pe cît e posibil cuvîntul *fericire*, abstract, banal, trivializat, în vorbire caşi în poezie, prin frecventă, *sentimentală* şi abuzivă întrebuinţare. *Noroc*—în înţelesul pe care i-l dă Eminescu aici—are şi ceva din celelalte accepţii ale lui: *şansă* şi *soartă*. Aşa dar, întrebuinţînd acest cuvînt, Eminescu nu numai că evită un cuvînt abstract şi compromis, dar reuşeşte să evoce o fericire greu de cucerit, greu de păstrat, o fericire cu caracter mereu provizoriu — şi simţită ca atare — o fericire mai patetică, mai scumpă, care ţine pe cel care o posedă într'o necontenită încordare dramatică

> Vino! Joacă-te cu mine, cu norocul meu...

înseamnă: joacă-te cu fericirea mea, cu soarta mea, cu viaţa mea.

Dar în versul de mai sus cuvîntul *fericire* ar fi trădat şi un sentiment de fatuitate, subliniind indiscret triumful, pe cînd cuvîntul *noroc*, cu ideia de nesiguranţă implicată în el, exprimă puternic adoraţia pentru femeia iubită, este un omagiu mai mult ce i-l aduce bărbatul—şi semnul unei extreme delicateţi din partea lui.

Tot atît de concentrativă—dar nu prin complexitatea conţinutului, ci prin asociaţiile ce provoacă—ni se pare şi expresia „veştedă" din versul al doilea.

O floare veştedă nu are nici un preţ. Dar floarea pe care o cere amantul este peste măsură de preţioasă, fiindcă s'a veştejit la sînul femeii iubite. Iar acest cuvînt exprimă totodată şi îndrăzneala cererii şi inobilarea ei. Să remarcăm în treacăt că floarea cea veştedă e o floare „de luncă", evocă natura, element întotdeauna amestecat la Eminescu cu amorul fericit, şi cu atît mai mult cu un amor romantic, dela „1400".

De aceiaşi natură este expresia *pînzele de in*, abia „figurată" (umilă, admirabilă şi dibace „metonimie"), căci o expresie prea indirectă ar fi subliniat ideia, ar fi atras atenţia că este ceva de mascat. Această expresie care, prin ea însăşi, evocă puritatea — şi prin aceasta îşi îndeplineşte estetic funcţiunea,— spune totul.

Şi mai concentrativă, mai complicat concentrativă—prin suggerarea unui conţinut noţional derivat—este expresia *mlădioasă* care venind după: „umbra budoarului", după „acel miros dela pînzele de in", după gestul lui Cupido (imagini care presupun un trecut),—nu e o percepţie vizuală, o constatare de ordin estetic, ci altceva.

De o cu totul altă natură, dar tot atît de concentrativă, este imaginea vizuală:

> Din balcon i-arunc'o roză şi cu mînile la gură
> *Pare că îl dojeneşte*, cînd şopteşte cu căldură—

care redă halucinant însuflețirea pasionată cu care „șoptește" ea din balcon și care, contrastînd cu sentimentele femeii inamorate și cu ceiace vorbește ea, e cu atît mai frapantă, îndeplinind la maximum condiția estetică a unei comparații de a apropia idei cît mai îndepărtate.

Aceste versuri conținînd o cerere arzătoare, trebuia o menajare dibace și a susceptibilităților morale ale fetei din „castelul singuratic" și ale susceptibilităților estetice ale cetitorului—cu alte cuvinte o gradație în explozia pasiunii sensuale.

După începutul pasionat și „înalt„, dacă se poate zice astfel, „joacă-te cu norocul meu" (precedat el însuși de expresia purei adorații: „Te-aşi privi o viață'ntreagă în cununa ta de raze")—cerșirea florii veștejite dela sînul ei—și apoi întrebarea: „Ori în umbra parfumată a budoarului să vin?". Dar trecerea aceasta era prea mare, prea îndrăzneață, și trebuia menajată—în realitatea faptului relatat și, deci, și în artă. Această menajare se realizează prin versul în care amantul se oprește asupra sunetului produs de floare pe coardele ghitarei („Ca pe coardele ghitarei răsunînd încet să cadă"),—și care mai are și funcțiunea pur estetică de a reda realitatea concretă, ca atare, prin senzații.

Tot la menajarea tranziției contribue și versul:

> Ah! E-atît de albă noaptea, parc'ar fi căzut zăpadă!

cu totul parentetic, care întîrzie cu o clipă propunerea cea mare, pune încă un spațiu între „Vino" și între „Să vin". Acest vers, îndeplinește și o altă funcțiune, aceia de a introduce natura, acompaniamentul etern al iubirii romantice, la Eminescu.

Acest procedeu de „compoziție" mai are un efect estetic—din punctul de vedere al evocării naturii. Imaginea nopții luminoase devine mai frapantă. Caracterul parentetic al versului suggerează ideia că *trebuia* să fie nespus de impresionantă frumuseța nopții, dacă amantul, cu tot sufletul îndreptat spre iubita lui, mai putea s'o observe și s'o exprime. Această observație, făcută de noi discursiv, o face inconștient cetitorul, și impresia lui este potențată [1].

---

[1] Acelaşi procedeu de compoziție în versurile (pun în parantez versul parentetic):

> La un semn, un țărm de altul, legînd vas de vas, se leagă
> Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă.
> Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah, și spahii
> Vin de'ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii;
> Răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari...
> (Numa'n zarea depărtată sună codrul de stejari).
> Iată vine-un sol de pace c'o năframă'n vîrf de băț.
> Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț etc.

Și aici parantezul menajează o tranziție, prin evocarea unui element pitoresc, pe care caracterul parentetic al versului îl scoate în relief.

Dar aici vorbind un personagiu care se adresează altuia și nu autorul, parantezul nu putea să cadă între versuri fără absolut nici o legătură cu ele. Legătura o face acel „Ah!"—provocat și de frumuseța naturii și de starea sufletească exprimată în celelalte versuri.

Dar fata nu-l chiamă (Atunci ar fi fost roman, și nu poem romantic). Ea iese în balcon și „i-arunc'o roză" de Șiras, și nu floarea dela sîn.

Apariția fetei e redată prin fapte. Eminescu nu informează. *Copiază* prin senzații de văz și de auz.

Mai întâiu o *aude* venind:

> Și uscat foșni mătasa pe podele între glastre,
> Între rozele de Șiras și lianele albastre.

Aceste versuri, care relatează sunetul, îl și redau. [1] *Mătasă* exprimă obiectul și noțional și sonor. *Foșnește* califică sunetul și, prin caracterul lui onomatopeic, îl „imită". *Uscat* specifică sunetul și, caşi *foșnește*, îl „imită", pentrucă *uscat* sună... uscat. Rima *glastre-albastre* îl prelungește. Iar *Șiras* este însăși senzația de auz, pe care o dă o haină de mătasă care „foșnește uscat".

Este evident că Eminescu a auzit cum vine fata—înainte de a apărea—și sonoritățile s'au produs în procesul intim de creație.

Și tot așa, cînd, în versul

> Ca pe coardele ghitarei răsunînd încet să cadă

a redat sunetul floarei căzînd pe ghitară. (Înlocuiți *coardele*, ori *ghitarei*, ori *cadă*—și mai ales înlocuiți toate aceste cuvinte—prin altele, de pildă *strune*, *vioară*, *cază*—și sunetul produs de căderea floarei nu se mai aude).

Revenim. Fata apare.—Dacă atunci, cînd încă nu apăruse, Eminescu a *auzit'o*, acum o *vede*:

> Din balcon i-arunc'o roză și cu mînile la gură
> *Pare că îl dojenește*, cînd șoptește cu căldură

Această expresie atît de contradictorie, *formal*, cu sentimentele fetei din acest moment, și atît de exactă, este rezultatul unei viziuni halucinante.

Analiza noastră, atît de minuțioasă și totuși incompletă, vrea să arate printr'un exemplu cum acumulează Eminescu efecte de toate felurile—noționale, sonore și de compoziție—pentru a crea obiectul de artă.

---

[1] Il redau, firește, din cauza conținutului lor noțional. Unui om, care n'ar ști romînește, ar trebui să-i spui despre ce e vorba în aceste versuri, ca *să audă* și el sunetul mătasei.

Versurile de mai sus, cu conținutul lor greu de găsit chiar în cel mai realist roman franțuzesc, le poate ceti un tată de cea mai veche modă fiicei sale de aceiași modă, pentrucă realizarea estetică este atît de perfectă,—transfigurarea realității atît de complectă—încît impune oricui o atitudine pur estetică.

În genul acesta Eminescu este maestru. În *Călin*, a reușit să picteze o fată aproape goală—„a frumuseții haruri goale"—și „nudul" lui, cași pînzele marilor pictori clasici, nu poate provoca decît sentimentul estetic, fiindcă și atitudinea poetului față cu „subiectul" a fost pur estetică și fiindcă a reușit perfect în redarea viziunii sale.

Dar în *Călin* el a realizat ceva și mai greu. A redat paroxismul transportului erotic al Sburătorului, reușind să păstreze și să impună aceiași atitudine pur estetică.

În paginile acestea am copiat, și orînduit cum am putut mai bine, cîteva din însemnările făcute pe marginea unui volum de poezii al lui Eminescu. Am ales pe cele privitoare la elementul sonor. Celelalte, poate le voiu copia mai tîrziu.

Dar însemnările mele sînt întîmplătoare. Iar condițiile, subiective, de a le complecta și organiza într'un tot, neprielnice. Poate se va găsi un tînăr, iubitor al lui Eminescu, care să se sacrifice. Să renunțe la sborul de vultur, de unde opera e privită prea de sus,—și adesea nici nu se mai zărește—și să facă un stagiu în subsolurile ei. Indeletnicire migăloasă și prozaică, dar nu fără posibilitate de rezultate interesante.

Eminescu merită munca aceasta. Iar critica analitică (sau cum se mai numește) merită și ea un obiect de cercetare atît de prețios ca poeziile lui Eminescu, autentic creator de artă.

G. Ibrăileanu

ANEXE

I.

O fază de tranziție

Pentru a nu complica considerațiile introductive, am considerat întregul răstimp dintre 1870 și 1879 ca o singură fază. Dar în realitate, — cum am arătat într'un articol mai vechiu— cîteva poezii începătoare ne silesc numai decît să distingem o scurtă perioadă de tranziție, căci Eminescu n'a sărit deodată dela *Junii conrupți* la poezia pur eminesciană.

Tranziția dela *Junii conrupți* (1869) la *Venere și Madonă* (tot 1869) este o schimbare „catastrofală", și nu o evoluție, și totuși *Venere și Madonă*, *Înger de pază*, *Mortua est* și *Noaptea* nu sînt încă purul Eminescu. „Eminescu", în totalitatea lui, începe

cu *Epigonii*. Poezia aceasta nu e desigur la înălțimea *Scrisorilor*, are greșeli multe, dar este *deja* întreg Eminescu.

Venere și Madonă e prea declamatorie. E construită pe un contrast forțat, căutat—retoric. E nesinceră din punctul de vedere artistic. E scrisă în 1869. Face parte, și material și sufletește, din *Geniu pustiu*. Eminescu însuși o condamna.

Înger de pază e o copilărie grațioasă, dar o copilărie. O „compoziție" poetică. E în măsura și ritmul poeziei *Mortua est*, combinație imprumutată dela Bolintineanu. E tot din 1869, și tot din familia *Geniului pustiu*, din care făcea parte. (Cu a doua jumătate redactată altfel).

Mort'ua est, concepută și scrisă—altfel—în 1866 (cîteva strofe de-atunci Eminescu le-a păstrat și aici), e inspirată de Bolintineanu, e retorică, nesinceră, exagerată.

Noaptea, mai dincoace decît celelalte—scrisă în 1870, face și ea impresie de „compoziție poetică", e pe alocurea declamatorie („O! desmeardă... pän'ești jună... pän'ești... pän'...")

Epigonii, cu care noi credem că putem marca începutul lui Eminescu cel adevărat, e tot din 1870, cași *Noaptea*. Așa dar, în acest an se face transiția dela *Venere și Madonă* la *Epigonii*,— după cum în 1869 s'a făcut transiția dela *Junii corupți* la *Venere și Madonă*—evoluția cea mai repede pe care a făcut'o vreodată un scriitor. *Într'un an!* Trebue să se fi întîmplat ceva deosebit în viața lui Eminescu. Viena? Experiența capitală a trecerii dela idealismul la realismul amorului? Cine știe.

În considerațiile noastre am ținut samă și de poeziile acestea de transiție, dar, totuși, nu le-am dat importanță ca celor caracteristice fazei prime.

Această repede evoluție, spațiul acesta de timp dintre *Junii corupți* și *Epigonii*, cînd ucenicul literaturii patruzecioptiste devine Eminescu, merită un studiu aparte,—chiar și din punctul de vedere al problemei care formează obiectul considerațiilor din acest articol. Eminescu încearcă în acest timp tot felul de măsuri și de ritmuri. *Sara pe deal*, în care întrebuințează cu un efect atît de suggestiv versul coriambic (combinația de picioare: un coriamb, doi dactili, un troheu) este aproape din această vreme.

II.

Datele biografice

Este sigur că, cel puțin între 1874 și 1877, Eminescu a iubit pe Veronica Micle. Aceasta reese din scrisorile schimbate între ei, cînd Eminescu se mutase în București. Dacă a iubit-o ca pe „o copie întîmplătoare" a idealului său de femee, cum caracterizează Maiorescu amorurile lui Eminescu, ne este indiferent. Cît și cum putea iubi el, a iubit-o fără îndoială.

Aşa dar, deşi în această vreme era înamorat de o femee, în versurile sale nu vedem o femee, ba nici un amor, ci amorul ca un element de idilă... transcendentă [1].

La Bucureşti, Eminescu a iubit pe Mite Kremnitz şi apoi pe o doamnă Poenaru—dacă d-nii Iacob Negruzzi şi N. Petraşcu, nu se înşală.

Informatorii amintiţi citează şi numele cîtorva poezii ale lui Eminescu inspirate de aceste femei.

Imaginile mai concrete—mai precise—de femei din poeziile fazei a doua conţin, desigur, ceva din atributele acestor femei, iar elementul pasional din aceleaşi poezii trebue să fie condiţionat de sentimentele provocate de ele [2] şi poate *acum* (cînd „s'a dus amorul" şi «cînd amintirile'n trecut încercau să-l cheme") şi de Veronica Micle—şi atîta tot. Căci poeziile erotice ale lui Eminescu nu sînt „copia" realităţii morale sau materiale. Ca toată creaţia lui, ele sînt, la maximum, quintesenţiare, „generalizare" afectivă,—de unde absenţa ocazionalului,—universalitatea şi eternitatea lor.

III.

„Mai am un singur dor" este o... compilaţie?

Această poezie, — a cărei originalitate ni se pare probată chiar şi numai prin strînsa concordanţă dintre fond şi elementul sonor, de atîtea ori şi în atîtea moduri relevată de noi,—a fost denunţată (se va vedea imediat că terminul acesta este propriu) de I. N. Apostolescu [3] ca o compilare stîngace a două poezii franţuzeşti, una a lui Ronsard şi cealaltă a lui Paul Bourget.

Versurile lui Ronsard:

> Quand le ciel et mon heure
> Jugeront que je meure,
> Ravy du beau séjour
> Du commun jour,
>
> Je defens qu'on ne rompe
> Le marbre pour la pompe,
> De vouloir mon tombeau
> Bastir plus beau.

---

[1] Larochefoucauld spune că în tinereţă bărbaţii iubesc femeia şi mai pe urmă amorul.—Cred că Larochefoucauld dă amorului înţelesul de pasiune egoistă, de juisare.

[2] Cînd a apărut, în 1879, *Atît de fragedă* (inspirată, se zice, de Mite Kremnitz), Veronica Micle a văzut imediat că poezia e „simţită", cum zice ea, că nu e vorba de o femee imaginară şi că femeia reală nu este ea.

[3] *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, 1909.

> Mais bien je veux qu'un arbre
> M'ombrage au lieu d'un marbre,
> Arbre qui soit couvert
> Tousjours de vert,
>
> De moy puisse la terre
> Engendrer un lierre
> M'embrassant en maint tour
> Tout à l'entour...

Versurile lui Paul Bourget:

> Lorsque la mort, posant ses doigts blancs sur mon front,
> Fera que pour toujours mes yeux se fermeront
> A la beauté vivante,
> Choisissez-moi, vous tous à qui je serai cher,
> Une tombe au soleil, sur les bords de la mer
> Infinie et mouvante.

Comentariile lui Apostolescu:

„Le désir du poète roumain d'être enterré sans pompe, d'avoir sur sa tombe un arbre qui penche son feuillage, vient en ligne directe de Ronsard. Cette élection de son sépulcre au bord de la mer, pour entendre gronder la „masse exasperée" des flots, ou, comme il dit lui-même, „l'âpre chant de la mer", est une reprise de l'idée et des images de M. Paul Bourget (Poésies 1872-1873). Eminescu a été si tourmenté par cette combinaison des vers du chef de la Pléiade et de ceux de M. Bourget, qu'il donna cinq variantes a sa composition. Puis, dans son désir de mettre un trait personnel, il prie ses amis de planter un... tilleul près de sa tombe. Le tilleul au bord de la mer n'est pas très habituel et puis il n'est guère dans le ton du paysage.

„Enfin la mer dans une poésie roumaine, là surtout où il s'agit des sentiments des plus intimes d'un personnage, est tout ce qu'il y a de plus curieux, parceque pour de motifs d'ordre... historique, les Roumains ont eu de très rares rapports avec les bords des mers. L'inspiration d'Eminescu n'est pas donc personnelle, elle est due presque complètement à Ronsard et à M. Paul Bourget".

Dacă aceste versuri nu răspundeau sentimentalităţii sale, dacă dorinţele celor doi poeţi îi erau cu totul străine, dacă i-a venit atît de greu să contopească aceste două poezii şi, pentru înădirea lor forţată, a recurs la nepotrivitul „teiu",—atunci pentru ce şi-a dat Eminescu această muncă ingrată? L-a condamnat cineva să facă combinaţia Ronsard+Bourget?

Ronsard şi Bourget!

Eminescu era un harnic cetitor de literatură, dar mai ales în nemţeşte. Şi, dacă poate o fi cetit pe Ronsard, este greu de

tot de admis că o fi cetit și poeziile, de duzină, ale lui Bourget, scriitor necunoscut la 1880 (cînd încerca Eminescu *Mai am un singur dor*), ale cărui versuri nu putuse încă fi remorcate de romanele—de mai tîrziu.

Dar să discutăm fondul argumentării lui Apostolescu.

Așa dar, dorința de a nu fi înmormîntat cu „pompă" (în fiecare zi mii de oameni exprimă această dorință) fastuosul umflat de vanități Eminescu a împrumutat'o dela Ronsard. Iar copacul (cimitirele sînt pline de copaci pe morminte) l'a împrumutat tot dela Ronsard. Fără îndoială,—căci altfel Apostolescu n'ar mai fi descoperit încă o influență franceză asupra unui scriitor romîn.

Iar teiul, teiul din atîtea poezii ale lui, Eminescu l-a inventat, ca să pue și el, bietul, ceva original în compilația lui nevoiașă. Și atît de greu i-a venit să facă compilația asta (la care a fost condamnat probabil de justiție), încît s'a chinuit cu cinci variante—parcă variantele poeziei *Mai am un singur dor* n'ar dovedi, *tocmai*, înamorarea lui de această poezie.

Dar argumentul principal este marea.

Și mai întâiu,pentru ce să o fi luat Eminescu din poezia lui Bourget, cu care *Mai am un singur dor* nu are comun nici un cuvînt de cît dorința de a fi înmormîntat la malul mării, și nu dela altcineva? Fără îndoială, pentrucă Apostolescu, găsind un poet, care a exprimat dorința să fie înmormîntat la *malul mării*, și poetul fiind francez, a mai putut înregistra încă o „influență".

Dar a simțit și Apostolescu că apropierea n'ar putea fi susținută cu argumente literare, și atunci a recurs la istorie și la geografie: Romînii nu au avut și nu au mare, Eminescu, fiind Romîn...

La argument copilăresc—răspuns copilăresc:

Romînii au avut întotdeauna mare. Moldova, liberă sau subt dominație străină, s'a întins și se întinde între Carpați, Nistru și Marea Neagră.

Basarabi și voi Mușatini

. . . .

Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră
Dela munte pân'la mare și la Dunărea albastră,—

o spune chiar acest Eminescu, care face parte dintr'un neam de oameni, care nu a avut mare și nu a cunoscut'o.

Dela Nistru pân'la Tisa
Tot Romînul plînsu-mi-s'a
Că nu mai poate străbate
De-atîta străinătate.
Din Hotin și pân' la Mare
Vin Muscalii de-a călare.
Dela Mare la Hotin
Mereu calea ne-o ațin,

Acești Romîni care „i s'au plîns" lui Eminescu că în țara *lor*, între Hotin și Mare... etc., dezmint cu toții pe Apostolescu.

Dar literatura populară e plină de „mare". Dar „marea" face parte din multe locuțiuni populare. Ce voia oare Apostolescu? Să fim o insulă, sau măcar o peninsulă?

Dar chiar dacă Eminescu ar fi fost elvețian, n'ar fi putut oare dori să fie îngropat „la marginea mării"?

Dacă Eminescu ar fi exprimat în versurile sale dorința de a fi înmormîntat la munte, lui Apostolescu i s'ar fi părut foarte natural, deși nu sînt sigur că, dacă ar fi găsit într'un poet francez aceiași dorință, n'ar mai fi înregistrat încă o influență franceză asupra unui scriitor romîn.

Și, totuși, e mai natural ca Eminescu să fi dorit malul mării pentru odihna sa de veci, decît muntele, pentrucă o operă literară nu se judecă cu geografia,—pentrucă în poezia sa, e foarte puțin „munte", iar „marea" e pretutindeni, fie ca pictură de peisagiu, fie ca evocare, fie ca termin de comparație.

Marea îl preocupă mereu, s'ar putea zice că îl obsedează. Cînd, în *Scrisoarea I*, invoacă luna, el o vede *mai întâiu* ca „stăpînă a mării", „plutind pe mișcătoarea mărilor singurătate", și apoi de-asupra „cetăților", „pătrunzînd în mii de case" cu lumina ei. Cînd, în *Scrisoarea III*, a încetat lupta și, odată cu sara, apare luna, el o vede ca „doamnă a nopților și-a mării", deși „acțiunea" se petrece „la Rovine, în cîmpii". Cînd, în *Împărat și proletar*, Cezarul cugetă pe malul mării la soarta omenirii, Eminescu se folosește, s'ar zice, de prilej, ca să consacre mării cinci strofe. *Stelele'n cer*—ard deasupra mărilor, deși poezia n'are ca subiect marea. Iar în *Luceafărul* totul se petrece pe mare și pe malul mării, etc. etc.

„Marea"—ceiace e tot atît de semnificativ—îi servește des ca termin de comparație. Ochii iubitei sînt adînci „ca marea"; oastea lui Mircea vine ca „marea turburată"; amintirea iubirii moarte îi evocă „oceanul cel de ghiață", etc.—În versurile rămase în manuscris, pe lîngă aceiași obsesie a mării ca imagine de comparație sau chiar ca episod, găsim poezii ca *Dintre sute de catarge*, *La fereastra dinspre mare* și chiar o poezie: *Marea*.

Dar preocuparea de mare este mărturisită,—declarată—de Eminescu. In *Floare albastră*, iubita, geloasă de preocupările lui, care-i îndepărtează gîndul dela ea, îi spune:

„In zădar rîuri în soare
Grămădești 'n a ta gîndire
Și cîmpiile asire
Și întunecata mare.

„Piramidele 'nvechite
Urcă 'n cer vîrful lor mare:
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite

„Hai în codru cu verdeață etc.

Așa își formulează Eminescu preocupările lui. Și nu poate fi vorba aici de simple „figuri de stil", cum s'ar putea părea din cauza „cîmpiilor asire" și a „piramidelor 'nvechite". Poezia din adolescență *Amorul unei marmure* se începe cu evocarea unui rege asirian. Printre primele poezii publicate în *Convorbiri* e și *Egipetul*, și anume a patra. Două poezii de dragoste: *Venere și Madonă* și *Înger de pază*, foarte firești pentru un tînăr, *Epigonii*, foarte firească pentru tînărul respectos de înaintașii săi, pe care i-a și imitat până acum și dela care-și ia adio—și imediat *Egipetul*, ceiace ar fi cu totul curios, dacă Egipetul n'ar face parte din preocupările lui.

Caragiale spune că atunci cînd l'a întîlnit întâia oară pe Eminescu, adolescentul acesta i-a vorbit mult despre India. De unde urmează că Asiria și Egipetul se însumează într'o preocupare mai generală, preocuparea de Orientul vechiu.

Așa dar, cînd în *Floare albastră*, iubita îi spune să nu mai viseze la „întunecata mare" și la celelalte lucruri îndepărtate de ceiace trebue să preocupe pe un om ca toți oamenii, ea știe ce spune...

Și Apostolescu se întreabă ce caută marea în *Mai am un singur dor*... Dar există mulți poeți în lume care să fi iubit atîta marea?

Nu ce caută marea în ultima dorință a lui Eminescu trebue să ne întrebăm, ci mai degrabă pentruce această preocupare și iubire de „mare", pentruce această *obsedare* încît, cum am văzut, descriind noaptea care urmează luptei dela Rovine, el vede luna ca doamnă a nopții și... „a mării"!

Dacă am fi amatori de explicații prin factorul hereditar, ne-am gîndi la Eminovicz, la Emin, la un Emin arab, urmaș el însuși al unui strămoș venit de pe malurile mării indiene, la nostalgii atavice—care ar explica și „Egipetul", și „Asiria", și «marea», și budismul său *precoce*, de dinainte de lectura lui Schopenhauer, și viziunea luminoasă, fastuoasă, sudică, „indiană" a realității externe, din versurile sale.

Dar aceste explicații sînt hazardate, - și nu e nevoe de ele.

Fără nimic atavic (în sensul de mai sus), pe acest „înalt visător", pe acest geniu singuratic, pe acest om cu vaste orizonturi intelectuale, pe acest „*Luceafăr*"—trebuia să-l impresioneze puternic marea cu vastitatea și cu singurătatea ei [1].

---

[1] Iar „Egipetul", „Asiria" și „India" nu sînt decît *expresia* romantismului său. Eminescu n'a cîntat nicăieri nici într'un fel Grecia și Roma. (A avut de gînd să scrie un ciclu al antichității, dar a renunțat, a salvat numai *Egipetul*, la care ținea mai mult, îl inspirase mai bine, mai sincer). Din ceiace se chiamă antichitate, l'a atras și a poetizat ceiace e mai vechiu, mai nelămurit, mai legendar,—de dincolo de orizont. Roma și Grecia sînt mai cunoscute, mai *clare*, se adresează mai mult rațiunii, în comparație cu Egipetul, cu Asiria, cu India, care vorbesc mai mult fantaziei. Roma și Grecia sînt timpurile moderne ale antichității, pe cînd Egipetul și Asiria sînt veacul de mijloc al vremurilor vechi. Ceiace are nelămurit, legendar, *romantic*, veacul de mijloc propriu zis—motiv pentru care romanticul Eminescu l'a iubit și cîntat,—are și Asiria și Egipetul în comparație cu Grecia și Roma. Antichitatea clasică, clară, „rațională", nu este subiect romantic, ca obscurul, fabulosul, *medievalul* Orient.—La explicarea *dacismului* lui, atît de excepțional în literatura noastră, trebue să adăogăm la motivul de ordin național și iubirea lui pentru trecutul legendar și romantic. Dacă Ștefan cel Mare și Mircea sînt veacul de mijloc al istoriei naționale, Dacii sînt antichitatea legendară, „Egipetul" acestei istorii.

Din toate acestea nu urmează că poezia *Mai am un singur dor* n'ar putea să fie inspirată de un scriitor străin. (De *unul*, nu de doi!). O spun aceasta, pentrucă *Mai am un singur dor* este o poezie găsită de Maiorescu pela „persoane particulare" și publicată fără știința și voința lui Eminescu—fără posibilitate ca el să fi arătat izvorul, dacă ar avea unul.

Dar în cazul acesta, Eminescu s'ar fi inspirat dintr'o poezie care-i exprima sentimentele și ar fi făcut din versurile, care l'au inspirat, o poezie a sa și—după regulă—o poezie mai frumoasă decît modelul, ca *Sonetul Veneției*, *La steaua* și *Somnoroase păsărele*.

Ceiace ni se pare de mirat, este că d. Ramiro Ortiz (în notele volumului de poezii ale lui Eminescu, traduse de d-sa în italienește) ia drept un adevăr neîndoelnic „descoperirea" lui Apostolescu, fără să deprecieze, ca Apostolescu, poezia lui Eminescu și s'o considere ca o pură compilație. Mărturisim că ceiace ne-a determinat să discutăm argumentele lui Apostolescu este nota mai sus pomenită a d-lui Ortiz, care ne-a convins că n'aveam dreptate, cînd credeam că nimene nu va lua în serios apropierea făcută de Apostolescu între cele două poezii franțuzești și poezia lui Eminescu.

De altfel d. Ortiz, care nu e un Apostolescu, este și d-sa prea dispus să descopere „izvoare".

Versul „Trece lebăda pe ape între trestii să se culce" din *Somnoroase păsărele*, d-lui Ortiz i se pare că ar fi „o amintire a versurilor lui Pușchin, săpate apoi pe soclul frumosului monument înălțat lui în grădinile dela Țarscoe Selo, în care poetul venea să se inspire:

> În acele zile ne mai văzute, minunate
> De primăvară, la chemarea lebedelor,
> Lîngă apele care luceau pașnic,
> A început să-mi apară Muza.

„Nu e nicio asămănare concretă, urmează d. Ortiz, dar acest peisagiu lacustru, care revine de atîtea ori în Eminescu, de unde să vie?"

Dacă Eminescu n'a văzut niciodată o lebădă pe un lac sau pe un iaz, și totuși lebăda „revine de-atîtea ori" în poezia sa,—

și atît de pitoresc și de *văzut* în *Scrisoarea IV*,—noi credem că mai degrabă ar fi putut lua această pasere dintr'un roman, dintr'o nuvelă, dintr'o poezie în care să fie, în adevăr, zugrăvită, ori chiar dintr'o zoologie, dintr'o gravură, de pe eticheta unei cutii —decît din strofa lui Pușchin săpată pe fîntîna dela Țarscoe Selo, din care strofă nici n'ar fi înțeles ce e aceia „lebădă". Cel mult, căutînd într'un dicționar, abia atunci ar fi aflat că e o pasere, că paserea aceasta... etc.

Dar „lebăda" din *Somnoroase păsărele* a luat-o cu poezie cu tot dintr'un scriitor german. Dar „lebedele" din *Scrisoarea IV*, se zice că le-a luat împreună cu lacul și cu castelul dela un palat de lîngă București,—informație din care trebue să reținem că Eminescu a văzut măcar acolo lebede pe lac—„model" mult mai bun decît *cuvîntul* „lebădă" din Pușchin.

Dar cine n'a văzut lebede pe iazurile boerești din Moldova! Dar lebede, pe vremea lui Eminescu, erau și la Cișmegiu. Erau la Berlin, la Potsdam. Erau la...

Numai după cuvîntul „lebădă" din Pușchin, Eminescu n'ar fi scris cele patru versuri din *Scrisoarea IV* („Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii etc.").

O apropiere făcută, cred, tot de d. Ortiz (noi până acum n'am văzut-o nicăeri) este aceia între prima strofă a poeziei *De ce nu-mi vii* și un cîntec unguresc. Iată cîntecul (tradus pentru mine de cineva care știe ungurește—traducere puțin deosebită de aceia pe care o dă d. Ortiz):

Pică frunza, pleacă păsările,
Toamna e aici.
Porumbița mea, pe pieptul meu
De ce nu vii?

Cu toate că dorința de a avea aproape ființa iubită, cînd tristeța naturii face pe om să se simtă mai singur, poate s'o aibă oricine; cu toate că „paserile" (=„rîndunelele") apar la Eminescu abia în ultima redactare a poeziei sale (a cincea); totuși *forma* strofei sale, acel „De ce nu-mi vii" ca concluzie a sosirii toamnei, figurată prin căderea frunzelor și plecarea paserilor, e un argument destul de valabil ca să admitem că Eminescu a cunoscut cîntecul unguresc (dela vre-un Ardelean) și *s'a inspirat* de el pentru prima strofă. Dar d. Ortiz zice că *poezia* lui Eminescu este «imitată» după acel cîntec. Terminul ni se pare impropriu.

De ce nu-mi vii este publicată în vremea cînd Eminescu era internat la ospiciul de alienați dela Mănăstirea Neamțului. Și celelalte cîteva poezii, inspirate de scriitori străini și publicate fără indicația scriitorului care le-a inspirat, sînt publicate tot în timpul cînd Eminescu era bolnav. [1]

[1] Altfel, poeziile ar fi fost însoțite de indicația necesară, cum a făcut Eminescu cu „*Foaia veștedă*—după Lenau", publicată de el însuși.

Și dacă până acum printre poeziile nepublicate de el s'au descoperit patru imitate sau inspirate de scriitori străini, e posibil să se mai descopere și altele.

Acela care ar căuta izvoare străine pentru postumele lui Eminescu, ar trebui să lase la o parte, ca sigur originale, poeziile care cuprind strofe ori versuri din alte bucăți ale lui, din acele manuscrise ale lui din care a luat ce era mai bun. Este dela sine înțeles că poeziile compuse din materialul lui, adunat în cursul vremii și diseminat în diverse bucăți (la care a renunțat) nu pot fi inspirate de alții. Din acest punct de vedere, *Te duci*, publicată fără voința și știința lui, nu poate fi inspirată de un scriitor străin, dar *Kamadeva* ar putea fi.

În al doilea rînd, poeziile de pură efuziune de sentimente, fără o „idee", fără „subiect", fără nimic logic, trebue lăsate și ele la o parte, căci sînt, cu siguranță, originale, pentrucă poeziile lui Eminescu, cunoscute ca inspirate de alții, au toate o „idee", un „subiect", și *Sonetul Veneției*, și *La Steaua* și *Somnoroase păsărele*. Chiar și *logica* strofei unguresți este o „idee". Și din acest punct de vedere *Te duci* n'ar putea fi inspirată de alt poet, dar *Kamadeva* ar putea să fie.

Mai am un singur dor are o „idee", dar e simplă de tot: o idee, care e o dorință,—abia o „idee". Apoi, pe cît știu, nu conține nimic din versurile rămase în manuscris, dar prin natura ei cu totul specială de „ultimă dorință", această poezie nu putea să conțină nimic din acele versuri.

Dar e timpul să pun punct acestei Anexe!

G. I.

P. S. Am cetit într'o revistă numită *Tiparnița literară* răspunsul d-lui E. Lovinescu la articolul meu, în care am arătat cum a falșificat d-sa pe Eminescu.

Îi voiu răspunde în n-rul viitor al „V. R."

Cronica literară

Leonahrd Franck

Critica contemporană a apărut uneori nedreaptă şi inutilă. Ea a privit cu totală indiferenţă şi scepticism scriitori de factură spirituală puţin obişnuită. Personalităţi excepţionale, complexe şi neadequate felului de a privi comun lumea şi viaţa, i-au apărut adesea controversate şi neprecise.

Scriitori de originală structură psihică, încercînd să cuprindă în activitatea lor preocupări neobişnuite, sau schimbînd total aspectul caracteristic al unei lungi serii de fapte şi punctul de vedere al aprecierii lor, au fost întotdeauna priviţi cu neîncredere şi îndoială. Criteriul drumului creiat a stăpînit ierarhizarea valorilor şi aprecierea curentă a maselor. Doar timpul a redat cu necesitate—curînd sau tîrziu—locul creatorilor în rîndul exemplarelor comune.

Acesta a fost şi destinul literar al scriitorului Leonahrd Franck. Ignorat la început cu acel dispreţ ce caracterizează mediocrităţile, e astăzi cunoscut ca nuvelist, romancier şi psiholog tot pe atît pe cît e cunoscut ca dramaturg şi om de teatru.

* * *

Scriu aceste rînduri cu regretul de a fi înţeles odată mai mult aceste lucruri, în clipa în care am terminat lectura paginilor sale.

Leonahrd Franck e un revoluţionar în domeniul esteticei literare, mijloacelor de realizare tehnică şi fondului sufletesc pe care îl desvălue. Dar mai mult decît în acest domeniu, e un revoluţionar al vieţii actuale, al societăţii pe care o crede nedreaptă, apăsătoare şi nimicitoare a valorilor spirituale în genere. Ori,

niciodată un revoluţionar nu scapă acelei atitudini de sfişietoare îndoială ce pregăteşte hotărîrea determinantă şi decizivă. L. Franck este supus acestui sbucium interior, ce luminează gîndul şi purifică fapta. Este un scriitor de aleasă ţinută literară şi un psiholog de fină redare a fenomenelor sufleteşti.

Şi totuşi fondul sufletesc al acestui scriitor se deosebeşte profund de aceiace înţelegem în genere subt numele de psihologie literară.

Literatura psihologică de până acum îşi propunea o temă, pe care apoi căuta să o rezolve în mod concret prin exemple de analiză interioară, adesea caracteristică şi interesantă. Dar modul de realizare presimţea artificiul şi intenţia premeditată. De aceia, rare ori cetitorul putea ajunge la convingerea sinceră nesilită şi obiectivă, că se află în faţa unui fenomen de realitate necontestată. Aşa s'au evidenţiat caracterele nealterate ale teatrului clasic şi tot astfel au apărut temperamentele şi moravurile nouă în literatura contemporană.

L. Franck e din acest punct de vedere un inovator. Dacă ar fi să ne exprimăm cu mult prea simplu pentru a arăta minunatele-i mijloace de redare a vieţii pe care o creiază şi o domină, ar trebui să spunem într'un singur cuvînt că utilizează un procedeu invers.

Pentru Franck nu există subiect şi teză de explicat în ea însăşi, individual şi precis. In constituirea realităţii pe care o prezintă, el simte—cu conştiinţă clară şi lucidă sfişietoarea obligaţie *a scriitorului*—de morcelare a unităţii,şi de simplificare a complexităţii de viaţă. Şi încearcă cu admirabile resurse—a sesiza realitatea complectă, învingînd pas cu pas efortul de simplificare şi neputinţa de reprezentare perfectă, inalterată şi desăvîrşită.

Dar ar fi să înţelegem prea puţin talentul atît de personal al acestui scriitor interesant şi fecund, dacă am rămîne la aceste consideraţii preliminare. O privire mai amănunţită aşa dar se impune.

* * *

E astăzi cert că scriitorul, ce reuşeşte să intereseze adînc şi să transforme subiectul inspiraţiei sale într'un obiect de atenţie intensă şi prelungită, este acel care prezintă viaţa reală şi complectă în cele mai caracteristice aspecte ale ei. Epoca aventurierului romantic a fost de mult înlocuită de aceia a „robinsonianului" călător, lipsit de scrupule şi adesea de total simţ al realităţii pe care încerca să o prezinte ca un produs excepţional al experienţii sale de viaţă. Era acesta, desigur, un alt aspect al romantismului atît de frequent în sufletul adolescenţilor—dotaţi cu acea naivitate de perfectă candoare sufletească—şi în acelaşi timp o nouă sursă de exploatare necontrolabilă şi neatinsă încă în profunzimile lui puţin obişnuite.

Dar simțul real și obiectiv a învins. Ieșită din acel mahalagism ce însemna o constantă preocupare de viața curentă, intimă și cotidiană, critica realității concrete a impus obiectul ei pe primul plan de interesare conștientă și obiectivă. Aprecierea personală și sumară restrînsă la cadrul frequentelor nemulțumiri și oscilații individuale, a îmbrăcat aspectul necesar și obligator al valorificării imparțiale. S'a renunțat astfel la atitudinea romantică și aventuroasă, considerată numai ca preocupare de reconfortare și repaos clipele de accentuată oboseală nervoasă și s'a impus cu necesitate scrutarea obiectivă și permanentă a realității.

Imbrățișind aspectul exagerat al naturalismului apus de mult și astăzi reînviat in paginile de senzații cu mult prea intensive, pe care le oferă lectura lui Kuprin, Andreev și mai recent lui Al. Newierrov și L. Seyfoulina, simțul de ponderată preocupare realistă rămîne constant și creator în aproape întreg domeniul literaturii contemporane.

Știu că și azi romanul auto-biografic cu pronunțată culoare romantică, ca și biografia romanțată frequentă și atractivă în ultimul timp, exercită excepțională tentație pentru scriitor și lector. Și nu cred încă că literatura estetică și cizelată „gen Flaubert"—dotată în plus cu avantajul de a trezi la viață o lume neexplorată peste care s'a intins umbra necruțătoare a uitării,—nu va tenta poate curînd imaginația unui talent veritabil cu înclinații spre inactual și fantastic. O eclatantă dovadă ne-o oferă succesul al lui André Maurois în „Climats" și al întregii serii in care apar pe primul plan viața lui Schelley, Disraeli, Beethoven (exceptînd de aici pe „Goethe" al lui Emil Ludwig cu mult prea dificilă—prin conștiinciozitatea extremă pe care o evidențiază - pentru o biografie romanțată). Și dacă e nevoe de o dovadă in plus desigur aceasta ne e furnizată de extraordinarul succes al artei mute, atunci cînd oferă subiecte de viață exotică, excepțională și prea rar intîlnită, în care fantazia e temperată alternativ și permanent de bunul gust al situațiilor imaginate alături de simțul realist al mediului și epocii dezvăluite.

Dar spiritul complect al dezvoltării literare de azi se pare că exclude ca preocupare curentă fantasticul exagerat care frizează artificialul. De aceia realismul lui Bernard Schaw, dublat de acea ironie nealterată și pătrunzătoare și prin aceasta mai ales reală și viabilă,—unui Th. sau H. Mann, și a întregii serii de scriitori care apar după revoluția rusă, (Babel, Kataev, Boris Pilniac, Ognev), reprezintă succesul unei literaturi corespunzătoare tendințelor epocii actuale.

In această serie de scriitori trebue situat și Leonahrd Franck. Dar spre deosebire de ei, Franck are însușirile unui exemplar unic in literatura contemporană. E în primul rînd un scriitor de rară onestitate sufletească. Pentru toți acei care îi cetesc rîndurile, Franck e un luptător chinuit de propria-i tendință de luptă. O luptă dominată de convingerea lui nesdruncinată in efortul pe

care il datorim toți omenirii pentru organizarea, perfecționarea și realizarea unei vieți superioare.

Mă voiu opri puțin asupra celei mai remarcabile opere ale sale *„Le bourgeois"*, uriașă frescă de viață contemporană. Burghezul este omul născut a tinde spre capital, a se îmbogăți din munca celorlalți și a-i restrînge la viață mizerabilă și istovitoare. E poate aici ceva din concepția lui totală despre viață, dominată de o notă fatalistă ce apare ca un refren la fiecare încercare de eliberare de subtatotputernicia ei.

In familia burghezului nici cele mai temerare gesturi, nici cele mai bune intențiuni nu-și pot găsi realizarea ; e ceva în mediul, în atmosfera pe care o respiră, în preocupările pe care le întîlnește frequent, ceva care oprește elanul, tempereazâ entuziasmul. Burghezul sincer și bine intenționat trebue să lupte nu numai împotriva lumii exterioare, ci însuși împotriva mediului interior ce tinde să-l limiteze până la asfixie sau imobilitate complectă. Nici pasiunile, nici ideile, nici gîndurile altruiste și judecățile obiective nu reușesc să-l smulgă definitiv obișnuinței curente și vieții destinate de mai înainte. Și chiar atunci cînd—minat de irezistibila dorință a schimbării de viață, stăpînit de ideologia unei umanități superioare – reușește să evadeze din cercul restrîns în care era condamnat să își suporte viața, el trebue să lupte împotriva eredității accentuate și să inaugureze o epocă de sfîșietoare durere interioară. Niciodată nu am înțeles cu mai complectă claritate această teribilă problemă a fatalității ereditare, ce aruncă și constrînge—pe cei mai buni dintre noi adesea—la mizerabila existență a unui prizonier, care dorește intens, ca pe o voluptate rară, libertatea. Paginile în care e descris acel chinuitor sbucium pe care îl suportă omul ce părăsește drumul umblat pentru a încerca o cale nouă în viață, sînt fără îndoială de cel mai pur și mai impresionant realism din întreaga literatură actuală.

Dar tinerii oferă o posibilitate de adaptare mai complectă și o rezistență la deziluzie care atinge adesea eroismul.

Iată-l așa dar pe eroul lui L. Franck retras într'o modestă locuință,—în care mizeria se instalează din ce în ce mai sigur și mai confortabil,—alături de prietena lui de gînduri și idei comune, de ideologie și suferință. Stai mut, și gol de sentiment în fața acestei rezistenți de viață, în care compătimirea nu aduce nici o ușurare, în care voința nu implică salvarea.

Din acest colț stingher de suferință, se ridică însă ca dintr'un veritabil focar de acțiune, gestul hotărîtor și gîndul care depășește mizeria veacului prezent. E în această viață de martir ceva din mistica atitudine a creatorilor de minuni, în care doar sufletul chinuit de convingere intimă și nesdruncinată credință găsește în sfîrșit un mijloc de a înfrînge cruda realitate înconjurătoare.

Blestemul unui implacabil destin fatal îl surprinde atunci cînd existența mizeră devine martir desăvîrșit. In mediul renegat

de altădată, eroul slab şi abătut din calea vieţii care îi fusese definitiv sortită, revede—ca în vis—priviri ce îl doresc, ce îl recheamă intens şi voluptuos, braţe ce îl înlănţuesc puternic. Torturat de ideia singurătăţii chinuitoare şi părăsit de elanul realizărilor de fiecare zi în viaţa, care opunea tot atîtea dificultăţi voinţei individuale ca şi ideologiei spirituale, el se întoarce în mediul pe care îl părăsise pentru a-l recunoaşte acum încîntător şi atractiv.

Reminiscenţele vieţii suferite în comun alături de ceilalţi desmoşteniţi ai soartei, însă, cu care îşi dusese traiul de suferinţă acerbă în anii de entuziasm şi sinceră iluzie a forţei ce reprezentau, vor apărea tot mai chinuitoare acum şi zi cu zi îl vor împinge în întunericul inconştientului pe care viaţa luxuriantă şi uşoară nu-l va putea înlătura niciodată.

* * *

Iată, va spune cetitorul acestor rînduri, o acţiune ce se pretează admirabil ca ilustrare a unei concepţii literare departe de realismul brutal al vieţii dusă până în cele mai negre, mai întunecate detalii. Şi cetitorul care va face această reflexie e fără îndoială un intelectual abil.

Căci realism nu înseamnează abjecţiune, brutalitate şi prezentarea celor mai înspăimîntătoare aspecte de *viaţă comună şi* decăzută. Această pantă, pe care s'a scoborît Emile Zola până la cel mai crud naturalizm, este nedreaptă şi primejdioasă. Realism înseamnează viaţă integrală, în ceiace are ea proeminent caracteristic şi isbitor, fără a prefera selecţiunea oribilului sau predilecţia pentru incestuos şi scatofag.

Leonahrd Franck a înţeles mai bine ca oricine acest lucru. El a transformat opera concepută, prin admirabile mijloace literare bazate pe o psihologie adevărată şi adîncă într'o minunată realizare viabilă, estetică, reală şi impresionantă.

Psihologia eroilor din literatura contemporană a primit prea adesea caractere extreme şi însuşiri excepţionale. Excesiv şi extrem, iată cei doi poli între care a oscilat preocuparea psihologiei literare. Nu este oare un exemplu edificator acela pe care l-a prezentat literatura „senzaţională" atît de frecventă în ultimul timp ?

Leonahrd Franck şi-a păstrat echilibrul complect pe acest drum atrăgător şi fecund. Puţini romancieri au înţeles că pentru a prezenta aspectul complect al unei personalităţi trebue să arunci asupra ei lumina înţelegerii adînci, a comprehensiunii bazată pe observaţia detailată tot atît cît e sprijinită pe imaginaţia temperată de simţul realist al faptelor privite. Dar mai puţini au sezizat nota exactă în care trebue utilizată imaginaţia pentru a nu creia adevărate ficţiuni, în care realitatea concretă e doar un palid exemplar de imitaţie şi deformare.

Leonarhd Frank a utilizat imaginaţia în complectarea caracterelor dominante ale personagiilor create. Dar a dozat-o cu abilitate şi a variat-o cu atîta excepţională înţelegere, încît a realizat pagini de emoţie fină şi delicată, în care reveria ia locul realităţii şi aceasta succedă visul şi ficţiunea delirantă. Şi nu e inutil să menţionez că Franck apare tot atît de iscusit psiholog în redarea sufletului comun şi sănătos ca şi a celui bolnav şi abătut pe calea patologiei mentale.

E un scriitor original şi fecund, pe care numai lectura intensă şi afinitatea spirituală a cetitorului îl redau până la înţelegerea perfectă a acestei personalităţi excepţionale.

Mircea Mancaş

Cronica teatrală

— IAŞI —

(Cucoana Chiriţa.—Anno domini. - Pescuitorul de umbre.— Iluzia fericirii).

Reluînd această cronică, întreruptă din diverse cauze un timp cam îndelungat, mă simt dator să încep cu unele lămuriri prealabile.

Activitatea teatrului Naţional a fost în ultimii ani obiectul unor critici violente şi excesive. Fără a le împărtăşi întru totul şi dezaprobînd mai ales tonul lor, nu mă pot opri să nu recunosc că în ce priveşte repertorul ca şi jocul artiştilor, ele erau într'o largă măsură justificate.

Căci dacă anii trecuţi s'au montat pe scena teatrului nostru şi destul de onorabil piese clasice ca „Noaptea regilor" a lui Shakespeare sau moderne ca „Doctorul în dilemă" a lui Shaw, „R. U. R." a lui Ciapek sau „Knock" a lui Jules Romains, numărul fabricaţiilor eftine ale teatrului francez de a doua sau a treia mînă a fost covîrşitor ca şi acel al melodramelor răsuflate. Iar faţă de unele producţii naţionale şi uneori locale de calitate inferioară sau de un gust dubios, s'a arătat o condamnabilă indulgenţă.

În ce priveşte personalul, teatrul ieşan posedă fără îndoială cîţiva artişti excelenţi şi unele elemente bune, cu deosebire pentru comedie. Despre artiste nu putem spune cu o excepţie sau două, acelaşi lucru. Dar aceste elemente nu au fost totdeauna fericit utilizate şi dacă unele roluri au avut adesea parte de o remarcabilă interpretare, faptul a fost mai degrabă un produs al inspiraţiei personale şi al instinctului dramatic decît rezultatul unui studiu conştient, călăuzit de normele unei superioare intenţii artistice.

Acordul de mişcări, gesturi, fizionomii, voci şi tăceri, acea sensibilitate reciprocă şi misterioasă corespondenţă a raporturilor, emanînd dintr'o cugetare unică care conduce, armonizează dă un stil şi o expresie spectacolului, acea unitate vie a ansamblului pe

care un Stanislawsky a izbutit ca nimeni altul s'o imprime teatrului rus şi un Copeau şi discipolii lui s'o realizeze pe unele scene ale apusului, iată ceva care a lipsit în mod constant sau a fost complect ignorat în teatrul nostru.

O schimbare care permite frumoase nădejdi s'a produs însă în timpul din urmă.

Directorul actual, intelectual serios, activ şi tenace, fără a se lăsa intimidat de campania interesată a unei părţi din presă, care-i contestă cu maliţiozitate competenţa, în contrast cu predecesorii săi, a cutezat prin unele măsuri, cel puţin, să rupă cu spiritul rutinar şi anchilozat al trecutului.

Repertoriul anunţat pentru anul acesta, cu unele excepţii fireşti şi explicabile, e fără îndoială mai bine întocmit ca cele anterioare.

Dar meritul său e mai ales acela, că înţelegînd nevoia capitală şi atît de urgentă a unui director de scenă de care teatrul ieşan a fost atîţia ani văduvit şi făcînd pentru atingerea acestui scop sacrificii necesare şi amputări dureroase, a izbutit să-şi asigure concursul preţios al d-lui Aurel Ion Maican, un profesionist al tehnicei dramatice, instruit, modern şi de un fin gust artistic.

*

Stagiunea s'a deschis cu „Cucoana Chiriţa". Mai mult ca alte oraşe, Iaşul s'a distins totdeauna prin cultul respectuos al tradiţiei şi d. Iordan nu a greşit reluînd această „comedie cu cîntece", scrisă acum optzeci de ani, odinioară atît de gustată şi populară. Personajul Chiriţei, provinciala greoaie şi rustică, neobişnuită cu moravurile oraşului, credulă, naivă, vanitoasă, maimuţărind manierele ce i se par nobile şi îmbrăcată ridicul pentru a fi la modă, nu e o creaţie naţională, cum au afirmat unii, ci un tip împrumutat şi bine localizat, o abilă şi izbutită adaptare.

Căci „Chiriţa la Iaşi" (Alecsandri a mai scris trei piese cu acelaşi personaj) cum a dovedit eruditul cercetător al literaturii comparate d. Charles Drouhet cu un mare lux de citaţii şi fără posibilitate de replică, prezintă în ce priveşte cadrul general al acţiunei, personajele şi incidentele, asemănări izbitoare cu „Les provinciaux à Paris", comedie scrisă de Louis Benoît Picard la începutul secolului trecut şi deseori reprezentată pe teatrele de pe bulevard, asiduu frecventate de poetul romîn, pe cînd era un tînăr şi vesel student în capitala Franţei.

Deşi resursele comice ale lui Alecsandri, observator vioiu dar superficial, lipsit de pătrundere psihologică şi înzestrat cu o redusă imaginaţie dramatică nu sînt de prima calitate, ba chiar de o tehnică puerilă şi de un haz grosolan, corespunzînd de altfel unei societăţi în formaţie, cu gustul încă rudimentar şi nesigur, comedia a plăcut nu numai prin duhul ei de irezistibilă veselie dar şi prin unele trăsături de o surprinzătoare actualitate.

Căci transplantarea unui exemplar dintr'o categorie socială în alt mediu decît acel în care s'a născut şi a fost obişnuit să trăiască ca şi parvenitismul de orice fel, în ciuda tuturor fluctuaţiilor istorice, continuă să rămînă un izvor nesecat de situaţii ridicule sau amuzante.

Succesul piesei a fost asigurat însă în mare parte şi de reconstituirea pitorească şi vie a epocii, de parfumul arhaic al malacoavelor, işlicelor şi antereelor de altă dată, impregnat de toată nostalgia trecutului.

După tradiţia moştenită de la neuitatul Millo, rolul cucoanei Chiriţa a fost interpretat nu de o femee ci de d. Boldescu care în această situaţie, în multe privinţi dificilă şi ingrată, nu s'a arătat întru nimic inferior reputaţiei lui comice.

D. Calmuski a fost deasemeni excelent în Guliţă, băiatul alintat, poznaş şi sîsîit al Chiriţei.

*

Spectacolul a început cu „Anno Domini", piesă într'un act de d. Ion Marin Sadoveanu, înfăţişarea unui caz curios sau mai de grabă patologic.

Un fiu, neputînd suporta suferinţele şi prezenţa fizică a tatălui său, oribil mutilat într'un accident, deşi simte că trebue şi ar vrea să-i fie de ajutor, se îndepărtează totuşi, irezistibil de dînsul.

Locatarii pensiunii, oameni vulgari şi obtuzi nu văd în el însă decît o fiinţă denaturată şi un monstru moral şi cu forţa vor să-l ducă la căpătăiul tatălui estropiat. El se opune, rezistă dar fiind debil şi bolnav de inimă, sucombă din cauza aceasta.

Un teolog chinuit de îndoeli, tovarăşul de copilărie al tînărului şi medicul enigmatic care îngrijeşte pe bolnav caută să lămurească prin atitudinea şi discuţiile lor, senzul uman şi filosofic al unei situaţii, în unele privinţi nefirească şi puţin verosimilă. Problema pusă de d. Ion Marin Sadoveanu, spirit reflexiv şi cu pronunţate înclinaţii mistice, e fără îndoială originală şi interesantă dar mijloacele sale dramatice nu mi s'au părut la înălţimea concepţiei. Piesa sufere de un deficit de viaţă şi de mişcare, personajele sînt palid sau imperfect schiţate şi se pierd uneori în diserţii nebuloase. Impresia totală rămîne sinistră şi confuză.

D. Gh. Popovici a făcut serioase sforţări pentru a reda sbuciumul sufletesc al tînărului şi numai dificultăţile inerente rolului l-au împiedecat să izbutească întotdeauna

În contrast cu atitudinea tragică şi tonul uneori declamator al d-lui Ghiţescu, d. Vernescu a fost de o deosebită naturaleţă.

*

„Pescuitorul de umbre" a lui Jean Sarment e o piesă care cu toată lipsa de acţiune şi sobrietatea mijloacelor dramatice ne cucereşte prin realismul ei poetic de un profund adevăr omenesc.

Doi fraţi cu temperamente deosebite. Unul, René serios şi grav, de profesie arhitect întreţine prin munca lui întreaga familie, celalalt Jean fire plăpîndă şi senzibilă de visător şi poet atins în urma unei grave decepţii sentimentale de o deranjare psihică însoţită de amnezie, care l-a făcut să piardă contactul cu realitatea, îşi trece vremea cu distracţia inocentă a pescuitului. Mama lor văduvă, sperînd că poate va vindeca astfel pe Jean, recurge la o stratagemă.

Prin mijlocirea unui episcop prietin, ea izbuteşte să aducă pentru cîtva timp în casă, fata, o artistă, care prin atitudinea şi refuzul ei, înebunise pe tînăr. Făcîndu-i cunoscută starea lui, dînsa o roagă să fie drăguţă cu Jean şi mai ales să nu-l descurajeze cu totul. Jean recunoaşte pe Nelly şi prezenţa ei, înviorează sărmanul lui suflet neliniştit. Amîndoi fac planuri delicioase de viitor şi fata care-l respinsese altă dată, prinsă în propriul ei joc, se simte acum tot mai atrasă de dînsul. Dar celalalt frate, care nu înţelege ce se petrece între cei doi îndrăgostiţi şi crede că ea nu face decît să îndeplinească din caritate un rol de infirmieră, o iubeşte şi el şi are imprudenţa să se declare. O tensiune, urmată de furtunoase explicaţii are loc între fraţi. René se sileşte să convingă pe Jean că trebue să renunţe în favoarea lui, la dragostea fetii, căci e un om bolnav iar cînd acesta refuză, izbuteşte să-i suggereze că Nelly nu e femeia pe care a iubit-o odinioară, ci o alta, care samănă cu ea.

Dar sufletul fragil, dezorientat şi fără punct de razîm al lui Jean nu poate suporta lovitura. El se sinucide şi René e chinuit de grele remuşcări.

Ceiace izbeşte în structura intimă a personajelor din această piesă de psihologie subtilă şi fină e pornirea erotică care-i animă, cu tot ce are într'însa tiranic, divin şi fatal. Fiecare din ei aspiră la dragoste cu o sete infinită dar nimeni nu întîlneşte fericirea acolo unde o căutase, şi viaţa zdrobeşte pe bieţii vînători de chimere, care nu au tăria să îndure suferinţa şi resemnarea.

Acest adevăr psihologic etern şi de o profundă semnificaţie, contribue să dea piesei, care prin unele situaţii şi clişee aminteşte uneori pe Musset sau Bataille o atmosferă specială de graţie, juvenilă, lirism delicat şi pătrunzătoare melancolie.

D. Munteanu a interpretat cu fineţă şi cu un relativ simţ al nuanţelor rolul dificil al lui Jean. N. Şubă, sobru şi corect în acel al lui René.

*

„Iluzia fericirii" de Evreinov e o comedie grotescă de o puternică fantazie umoristică, în care e destul de vizibilă influenţa teatrului modern italian, a unui Chiarelli sau Pirandello. Dar cu un superior tact dramatic, scriitorul rus a izbutit să evite disertaţiile moralizatoare ale celui dintăiu sau jocul dialectic abstract, obscur şi prea adesea obositor al celui de al doilea.

Iată tema de o incontestabilă originalitate a piesii. Un personaj bizar şi de o filantropie specială, Doctorul Fregoli, înţelege să aline soarta sărmanei omeniri suferinde, procurîndu-i un narcotic preţios: iluzia.

Pentru a cunoaşte dorinţele secrete ce locuesc în suflete, el ia masca unei vrăjitoare. Şi între numeroşii clienţi care se perindă înaintea pretinsei vrăjitoare facem cunoştinţă cu o femee părăsită de soţ, cu un bătrîn nefericit şi solitar, cu un tînăr student pesimist, care a încercat să se sinucidă, cu o mamă a cărei fiică lînceze̦şte fiindcă n'a cunoscut beţia iubirii. Acestor fiinţe divers chinuite, Doctorul Fregoli îşi propune să le dăruiască fericirea la care năzuesc. În acest scop, el intră în tratative cu un director de teatru, care convine să-i cedeze cîţiva artişti, anume selecţionaţi, din trupă. Acestora, Fregoli le încredinţează anumite roluri, pe care dînşii trebue să le joace, nu pe scena teatrului ci la domiciliul pacienţilor, pe scena reală a vieţii. Un actor comic va simula astfel pe un medic major, care prin glumele lui va înveseli societatea şi va distra pe bătrînul părăsit şi singur, un alt actor, cunoscut ca prim amorez va juca acest rol pe lîngă fata urîtă care se consumă în aşteptarea zadarnică a dragostei iar o tînără şi vioaie actriţă, transformată în seducătoare subretă va face pe întunecatul şi disperatul student să aprecieze plăcerile vieţii.

Şi astfel, casa văduvei în care aceste personaje locuiau în pensiune, cu un aspect până atunci atît de mohorît, se transformă subit, atinsă parcă, de bagheta magică a vrăjitorului.

Buna dispoziţie şi speranţa încolţesc în suflete şi prin colţuri se urzesc surîzătoare idile.

Iar cînd în timpul carnavalului, la un bal mascat organizat de Fregoli, la care participă tineri şi bătrîni, comicul ce juca rolul maiorului încearcă să risipească minciuna şi desvălue realitatea nudă, el nu izbuteşte să convingă pe nimeni!

Ochii tuturor o văd acum altfel colorată şi oricîte decepţii şi înfrîngeri le rezervă viaţa, ceva în sufletul lor va rămînea modificat pentru totdeauna.

Umorul de un efect irezistibil al piesei rezidă în largă parte în dedublarea unora din personaje şi în juxtapunerea celor două planuri care nu coincid, acel al aparenţei şi acel al realităţii.

Limita între real şi ireal, vis şi starea de veghe, logic şi absurd pare însă uneori suprimată şi dacă actul al II, care ne înfăţişează repetiţia unei piese, adică teatru în teatru e de un autentic şi crud realism, actul ultim bogat în nebuneşti detalii de farsă şi piruete agile ce amintesc commedia del arte, e mai degrabă o delicioasă şi modernă formă a feeriei.

„Iluzia fericirii" a avut parte de o excelentă interpretare. D. M. Gheorghiu, în Fregoli, a fost de o animată şi diabolică vervă, evitînd cu totul de data aceasta, nota de exagerare în care cade uneori d-sa.

S'au distins deasemeni: d. Boldescu în rolul veteranului comic şi d. Munteanu în acel al junelui amorez.

D-na Jenny Ionak Argeşanu a avut vivacitate şi graţie în rolul artistei subrete şi d-na Banuţiu Bărbulescu un debut fericit în fiica nefericită a văduvii.

O menţiune deosebită merită d-ra Baciu care a interpretat rolul pedagoagei tomnatice, de un puritanism rigid şi pedant, cu fină pătrundere şi minunată naturaleţă.

Ceiace s'a remarcat în primul rînd însă, în tot cursul spectacolului, a fost unitatea armonioasă a ansamblului, ca şi coordonarea măsurată şi justă a atitudinelor şi gesturilor în vederea efectului artistic total.

Nu mai puţin au contribuit la realizarea lui, o montare fastuoasă şi măestrită, jocurile de lumină atît de suggestive, ingenioasele şi izbutitele inovaţii tehnice ale d-lui Maican, ca şi decorurile cu mult gust stilizate, ale pictorului Kiriakoff.

O. B.

Cronica ideilor

Discuțiile în jurul Unirii Basarabiei

Actul unirii Basarabiei a fost explicat în diferite chipuri de diferiți autori. De ce aceste încercări de a explica un act istoric cu totul recent? Pe cîtă vreme se face, pur și simplu, un istoric al unirii Ardealului sau Bucovinei, asupra căruia discuțiile nu se poartă decît cu privire la amănunte, în jurul unirii Basarabiei disputa se îndreaptă asupra unei chestiuni principale: care este factorul sau factorii principali ai unirii.

Dacă unirea Transilvaniei și a Bucovinei era un punct final al unor lupte anterioare, prin care se manifesta conștiința națională a populației romînești din aceste provincii, nu tot așa se prezintă lucrurile în Basarabia, unde până la revoluție nu se putea vorbi de conștiința națională a moldovenilor, ci numai de instinctul național al lor, iar conștiința națională a unui mic grup de intelectuali nu cumpănea mult în balanța evenimentelor. Iată de ce pentru multă lume unirea Basarabiei apare ca un miracol al paserii Foenix, al conștiinței naționale renăscute dintr'o dată din cenușa înstrăinării de mai bine de un veac, iar pentru alții, mai puțini, această unire se datorește unui deus ex machina, — expresie prin care d. Șt. Ciobanu, în lucrarea sa recentă [1] caracterizează încercările de a explica unirea prin factori de importanță secundară și cu caracter accidental.

Lucrarea d-lui Șt. Ciobanu se deosebește de lucrările de până acuma privitor la unirea Basarabiei, prin faptul că așează evenimentele din Basarabia anilor 1917 – 1918, în cadrul istoric al revoluției rusești. «Pentru un observator mai atent, este clar, zice d-sa,

1 „Unirea Basarabiei Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917—1918", Ed. Așezămîntului Ion I. C. Brătianu, Buc. 1929.

că motivele frămîntărilor din anii 1917 – 1918 și cauzele care au dus la unire trebuesc căutate nu atît în factorii locali, nici în propaganda elementelor de peste Prut sau de peste Carpați, cît în mișcarea revoluționară din Rusia, în sforțările popoarelor din imperiul țarist de a se descătușa, de a se elibera de subt jugul nedreptăților. Închipuiți-vă pentru un moment că au existat toate condițiunile pentru unire, toți factorii principali ai mișcării naționale și n'a existat revoluția rusă, sau că ea s'a oprit la o anumită fază, — s'ar fi putut înfăptui unirea? Evident că nu. Presupunem că n'au existat studenții dela Chiev, propagandiștii ardeleni și bucovineni, luptătorii naționali, etc., și revoluția rusă și-ar fi urmat cursul pe care l-a urmat. Desigur unirea trebuia să se facă, Basarabia, în mod fatal, trebuia să se alipească la Romînia». [1] Fiindcă, deși revoluția rusă a avut un caracter social și politic, în cursul desfășurării «ea se transformă în revoluție națională, în răzvrătirea popoarelor, care locuiau în Rusia, împotriva dominației rusești». [2] Dacă nu s'ar putea accepta formula aceasta, atît de tranșantă, în orice caz trebue să se admită că paralel cu revoluția politică și socială în Rusia s'a desfășurat și revoluția națională, care s'a terminat prin emanciparea popoarelor subjugate. Oricum, e just că mișcarea națională moldovenească «a fost ecoul acestei răzvrătiri; ideologia revoluționară a Romînilor din Basarabia a fost reflexul ideologiei naționale din Rusia», e just că «revoluția din Basarabia a fost dictată de către revoluția rusă și mersul ei a fost determinat de jocul natural al mișcării popoarelor din Rusia». [3]

În sprijinul acestei teze, d. Ciobanu aduce faptul că, cu oarecare întîrziere, fazele revoluției naționale din Basarabia au urmat fazele revoluțiilor naționale din celelalte teritorii subjugate de ruși.

Astfel: faza întâia, faza *romantizmului național*, cum o numește d. Ciobanu, a constituit prima perioadă, — după izbucnirea revoluției la Petrograd, până în primele zile ale lunii Iulie. În această fază popoarele din Rusia cred în revoluția rusească, în guvernul provizoriu și așteaptă realizarea idealurilor lor dela puterea miraculoasă a revoluției și dela bunavoința guvernului.

În faza a doua, popoarele din Rusia adoptă atitudinea *„maximalismului naționalist"*, «cînd popoarele dezamăgite în speranțele lor în revoluție, nemulțumite de tendințele centraliste ale guvernului, trec dela deziderate și formule platonice, la fapte». [4] Semnalul îl dă Ucraina, al cărei Consiliu național suprem, «Rada», publică primul «Universal», — declarație în care se exprimă dorința unei vieți libere de stat ucrainean în cadrele Rusiei federative, «ca poporul ucrainean pe pămîntul său să aibă dreptul să dispună singur de viața sa». [5]

Dar pe cînd Rusia se destramă zi cu zi, popoarele ei încep

1 Pag. XII.
2 Ibidem.
3 Pag. XIII.
4 Pag. XXV.
5 Pag. XXVIII.

să-şi organizeze singure, cu dela sine putere, viaţa lor naţională. Astfel că faza aceasta e şi faza organizării forţelor naţionale, faza *realismului naţional*. Iar în momentul cînd izbucneşte revoluţia din Octombre, statele naţionale federative, nou create, încep a se dezlipi de Rusia unul cîte unul. Pentru a-şi menţine existenţa naţională în contra disoluţiei produse de mentalitatea anarchico-bolşevică, majoritatea acestor state – statele baltice, Ucraina, Lituania, recurg la ajutorul armatelor germane şi austro-ungare.

Aceleaşi faze parcurge şi revoluţia din Basarabia. În primele luni, manifestările moldovenilor sînt timide şi platonice, cu toate că răsună şi unele voci răzleţe chiar pentru unire. E faza romantismului naţional. Pe urmă începe adunarea şi organizarea forţelor naţionale, întâiu în jurul «partidului naţional moldovenesc», care «în primele luni ale revoluţiei, devine factorul principal al mişcării naţionale», dar paralel cu afirmarea din ce în ce mai tare a dreptului poporului moldovenesc de a dispune de sine, paralel cu trecerea mai accentuată în faza maximalistă rolul principal în mişcarea naţională moldovenească trece asupra organizaţiilor militare moldoveneşti, până cînd, în urma congresului militar moldovenesc din 21 Octombre 1917, se procedează la organizarea «Sfatului Ţării», – ideia căruia, deşi fusese lansată prin programul partidului naţional ţărănesc încă din luna Mai, deşi se bucurase de o largă discuţie în cursul lunei Iulie, datorită tentativelor Ucrainei de a îngloba Basarabia în noul stat ucrainean, nu dobîndise încă forţă suficientă pentru a deveni realitate tangibilă decît abia în faza «realismului naţional».

Noua provincie autonomă, apoi, dela 6 Decembre 1917, republică federală în cadrele Rusiei, nu poate ţine piept însă disoluţiei morale şi sociale. Încep luptele între diferite organizaţii revoluţionare, pedeoparte, în special între organizaţiile bolşevice şi moldoveneşti, în care soldaţii moldoveni dovedesc mai puţină energie şi hotărîre, iar pedealtă parte, încep prădăciunile şi omorurile la ţară. Liniştea şi ordinea nu putea fi menţinută prin propriile forţe. Deaceia Consiliul Directorilor, – emanaţia Sfatului Ţării, – săvîrşeşte un nou act revoluţionar: chemarea armatei romîne.[1] «Armata romînă introduce liniştea în Basarabia, care era necesară ca ideia revoluţionară să ajungă la finalul ei logic».[2] Fiindcă „logica revoluţiei» reclama ca lucrurile să nu se oprească la crearea unui stat basarabean independent, fiindcă «principiul autodeterminării nu se mărgineşte numai la separarea de Rusia, la independenţă. O ţară a cărei soartă a fost legată de veacuri cu poporul romînesc, o ţară de aceiaşi limbă, de aceleaşi tradiţii culturale, ruptă printr'un act de silnicie din trupul romînismului, o ţară care şi geograficeşte face un tot cu ţara romînească, nu putea să nu graviteze spre această ţară».[3] Intrarea armatei romîne în Basarabia aduce libertatea mani-

1 Pag. LXXIV.
2 Pag. LXXVIII.
3 Pag. LXXIX.

festărilor naţionale, până atunci stînjenite de suspiciunile centralismului rusesc, care aducea mereu acuzaţii de «şovinism», «reacţionarism», «separatism», etc., – şi dă putinţa de a se discuta ideia unirii, care face progrese vizibile şi duce la actul din 27 Mart 1918, – votarea unirii de către «Sfatul Ţării», în urma presiunii publice generale, manifestată în întrunirile diferitelor organizaţii profesionale, culturale şi de administraţie locală—cum au fost cererile de unire ale zemstvo-urilor din Soroca şi Bălţi.

Ideia dominantă din studiul d-lui Ciobanu este aceia că revoluţia din Basarabia a urmat calea revoluţiei din Rusia, procesul separării Basarabiei de Rusia şi unirea ei cu Romînia e un proces natural, impus de «logica» şi «legile» revoluţiei. Actul unirii n'a fost un act al unei voinţe libere, căci în desfăşurarea evenimentelor n'a rămas loc liberului arbitru, ci totul a fost produsul unei necesităţi fatale, în care voinţa personalităţilor nu putea schimba nimic. Personalităţi care se predomine evenimentele nu există. Revoluţia basarabeană are un *caracter acefal*, după expresia d-lui Ciobanu. «Mişcarea naţională din Basarabia apare ca o frămîntare adîncă a întregului popor, ca o suflare formidabilă a maselor mari, ca o acţiune colectivă a poporului. Fruntaşii acestei mişcări nu duc masele după ei, ci sînt ridicaţi de mase, tîrîţi de ele, sînt aruncaţi la suprafaţă de către valurile revoluţiei. Şi dacă nu s'ar fi găsit aceşti oameni, de multe ori ocazionale, care să corespundă cerinţelor revoluţiei, revoluţia ar fi creat pe alţii. Prin aceasta se explică faptul că în calitate de fruntaşi ai mişcării, în cele mai multe cazuri, vedem oameni ieşiţi din obscuritate, oameni din popor, fără cultură serioasă, oameni mediocri, incolori, fenomen care se observă şi în mişcarea naţională a altor neamuri (de ex. Petliura la Ucraineni), prin aceasta se explică şi oscilaţiunile în ideologia unora şi cameleonismul politic în conduita altora. Eroii adevăraţi ai revoluţiei ruseşti au fost soldaţii, ţăranii, praporşcicii (subofiţerii), învăţătorii şi foarte rar cîte un intelectual; aceştia au fost şi eroii revoluţiei naţionale din Basarabia».[1]

Iată de ce meritul unirii nu-l pot monopoliza înfăptuitorii ei ocazionali, susţine d. Ciobanu. Căci «ideile care au circulat în cursul revoluţiei în Basarabia, ideia de autonomie, libertate naţională, libertate a limbii materne în şcoală, biserică şi administraţie, ideia armatei naţionale, până la ideia de autodeterminare, de despărţire de Rusia, şi natural, şi de unire, n'au fost idei născute în capul înfăptuitorilor unirii şi al propagandiştilor improvizaţi».[2]

Părerea d-lui Ciobanu e acceptată şi de C. C. Giurescu. În prefaţa lucrării analizate profesorul de istorie dela universitatea din Bucureşti notează: «Marile fapte istorice se nasc din îmbinarea a doi factori esenţiali: massa poporului şi personalitatea. Personalitatea e exponentul massei, ea reprezintă, în gradul cel mai înalt,

1 Pag. XXXIV.
2 Pag. XIII.

tendințele și sentimentele acesteia din urmă. La rîndul ei însă, personalitatea poate influența, tocmai prin latura ei caracteristică, prin ceiace îi este propriu, massa poporului, îi poate imprima o direcție nouă, îi poate canaliza energia și avîntul. Au existat oare asemenea personalități în timpul revoluției rusești, până la instalarea lui Lenin? Credem că răspunsul e negativ. Aceiași constatare se poate face și în ce privește Basarabia». [1]

* * *

Trei lucruri sînt de relevat cu privire la lucrarea d-lui Șt. Ciobanu.

I. Căutarea unui factor principal, unei cauze esențiale a unirii. In direcția aceasta d. Ciobanu urmează calea predecesorilor, socotind că există numai un singur factor hotărîtor, ceiace e discutabil. In stabilirea cauzalității istorice căutarea unui singur factor esențial înseamnă simplificarea prea forțată a realității. Și chiar dacă s'ar admite acest punct de vedere, încă se pune problema dacă revoluția rusă constitue cauza esențială a unirii Basarabiei, sau e numai o condiție de prim ordin pentru unire.

II. Și prin aceasta trecem imediat la discuția punctului al II-lea din lucrarea d-lui Ciobanu. Adică, a existat un agent activ al unirii Basarabiei sau nu? Cine a făcut unirea? Forțele locale, vii, personalitățile locale, desigur nu de avergura unui Lenin, nici măcar a unui Miliucov, Cernov sau Troțchi, dar totuși personalități, — sau unirea se datorește numai și numai dezlănțuirii stihiilor revoluționare din Rusia? Valul revoluționar din Basarabia a fost împins de către valurile revoluționare rusești și a produs unirea prin forța inerției, sau, constituit din oameni, ca orice mișcare socială, căpătînd un imbold din afară, a adăogat mișcării inițiale o energie proprie și caracteristică datorită unor personalități reprezentative, deși, repetăm încă odată, nu de mare anvergură? Și dacă privim astfel lucrurile, putem oare neglija activitatea personalităților locale, ori cît de modeste ar fi ele față de titanii istoriei? [2]

---

1 Op. cit. pag. 5-6.

2 Să arătăm prin fapte concrete cum unele idei au dobîndit o caracteristică specific moldovenească, printr'un exemplu din cartea d-lui Ciobanu. Ideia «Sfatului Țării», după d-sa, e împrumutată din programele altor naționalități din Rusia și e traducerea expresiei rusești «Краевой Совѣтъ». De fapt însă, expresia aceasta e mai nimerit a se traduce prin «Sfatul provincial». Pe înțelesul țăranilor se putea întrebuința expresia «Sfatul Guberniei», sau «Sfatul Basarabiei». Dacă expresia «Sfatul Țării» amintește de «Sfatul Inalt» din 1818, ceiace o recunoaște și d. Ciobanu, ea are totuși o nuanță deosebită, sugerînd ideia de independență, de suveranitate națională. In această expresie e implicat un început de realizare al principiului autodeterminării naționale. Dacă erau alte personalități pe scena frămîntărilor locale, putem fi siguri oare că s'ar fi ales acestă expresie, cu nuanța ei specific moldovenească? Susținem hotărît că nu. Căci dacă în fruntea mișcării erau personalități cu mai mult atașament față de cultura rusească, desigur s'ar fi acceptat o traducere mai exactă a expresiei «Краевой Совѣтъ». Iar dacă acești fruntași ai mișcării ar fi fost naționaliști cu nuanță tradiționalistă mai pronunțată, s'ar fi propus vechia denumire de «Sfatul Inalt». Și în primul și în al doilea caz sugestia autodeterminării unirii ar fi avut mai puțin efect asupra maselor.

III. In sfîrșit, se impune să relevăm și faptul că în încercarea d-lui Ciobanu de a explica evenimentele din 1917—1918 se pot găsi ecourile unui naturalism istoric cu nuanță hegelianistă. Am văzut, în adevăr, că fazele revoluției rusești și aceleia din Basarabia se desfășoară după tipicul trinității hegeliene—teza, antiteza, sinteza,—romantismul național, maximalismul național, realismul național. Atitudine modestă de așteptare ca totul să se aranjeze dela sine cum e mai bine, datorită forței revoluției, schimbată prin atitudinea opusă de a formula pretenții exagerate și de a încerca o realizare imediată a lor, sfîrșită prin trecerea la opera constructivă în măsura posibilităților, în cadrele oferite de realitățile tangibile.

Toate aceste trei faze fac parte din «logica» revoluției, din dezvoltarea unui proces logic în întîmplările sociale. Dar în faptele acestea istorice personalitatea nu joacă nici un rol. Dacă la un moment dat n'ar fi existat anumite personalități, revoluția impunea altele, scotea la suprafața valurilor ei altă spumă. Individul e privit, deci, în această concepție, ca un atom, fără nici o deosebire de alți indivizi, nu i se admite nici un rol, nici o influență, oricît de mică, asupra faptelor sociale. Atomismul acesta în istorie, duce cu necesitate inexorabilă la concepția mecanicistă. Intr'un singur punct această concepție naturalistă hegelianică se deosebește de marxism: nu ține numaidecît să derive totul din factorul economic. Incolo e aceiași logică, aceiași privire a evenimentelor, ca fapte naturale, aceiași cercetare din exterior, fără a se referi la viața internă, fără apel la intuiția atmosferei sufletești a timpului, aceiași concepție după care sufletul reflectează pasiv evenimentele, ca o conștiință oglindă, care stau și la baza marxismului. Mai trebue să relevăm, însă că istoria nu cercetează cauzele numai, ci, în primul rînd trebue să fie o evocare intuitivă a timpului, și apoi, în al doilea rînd, o explicare? Ori, dacă nu nexul cauzal e punctul central al cercetării istorice, ci intuiția vieții istorice, în cazul acesta, iarăși nu putem face abstracție de rolul personalităților, al căror suflet închide atmosfera specifică a epocii.

In orice caz, lucrarea d-lui Ciobanu sugerează o serie de probleme interesante pentru cei ce se vor mai ocupa de unirea Basarabiei. Am indicat cîteva. Mai sînt însă și altele. Lucrarea d-lui Ciobanu e departe de a fi spus ultimul cuvînt, ceiace recunoaște și d-sa. Căci pentru o lucrare de sinteză consacrată problemei unirii n'a venit încă vremea. Dar valoarea unei lucrări e cu atît mai accentuată, cu cît mai multe discuții poate provoca în jurul problemei ridicate. Și lucrarea d-lui Ciobanu are acest dar.

V. Harea

Miscellanea

Premiul Nobel

Premiul Nobel pentru literatură de anul acesta a fost decernat scriitorului german Thomas Mann. Pe cei ce văd în Thomas Mann numai pe autorul „Morții în Veneția“, această alegere îi poate surprinde, premiul nordic încurajînd în general operele grandioase, dar mai ales pe cele profund sănătoase și optimiste. Dar „Moartea în Veneția“ are ceva morbid și decadent. Alte cărți de ale sale „Tonio Kröger“, „Der Kleine Herr Friedemann“, sînt amărîte, pesimiste, deprimante.

Nu trebue uitat însă un alt aspect al operei marelui scriitor german, pe care desigur l-a avut în vedere juriul scandinav. Opera lui Thomas Mann reabilitează burghezul german și burghezul în genere. Cîteodată ironizat, alteori atacat deadreptul, cetățeanul de mijloc din operele sale, e, de cele mai multe ori prezentat într-o lumină indulgentă și înțelegătoare. Conflictul dintre burghez și aventurierii romantici ori excrocii fără căpătăiu nu e rezolvat în contra celui dintăiu. De la „Budden brooks“ roman scris la 26 de ani, frescă imensă a unei familii de mari armatori din Lübeck și până la „Dezordine“ ori „Tristan“, omul de treabă, resemnat și lovit e privit cu o lacrimă de înduioșare. Și apoi, în orice caz, imparțialitatea lui Th. Mann e perfectă. Chiar cînd alunecă puțin pe panta decadentă îl salvează ironia. Și un fel de melancolie „à la Barrès“, care constituesc farmecul neîntrecut al romanelor și nuvelelor sale.—*X. Y.*

Wilhelm Rein

S'a stins la Iena, acum cîteva luni, sub povara unei adînci bătrîneți, în vîrstă de 82 ani.

Cu «Vater Rein», cum i se spunea în intimitate de numerosul său auditor (peste 2000 oameni de școală, veniți din lumea întreagă i-au frecventat seminarul pedagogic) dispare nu numai un vestit profesor, un „teacher of teachers“, dar și ultimul reprezentant de mare prestigiu al pedagogiei herbartiene.

Nu e cu putință să se indice în cîteva rînduri însemnătatea științifică a operei și valoarea morală a omului, pe care l-a pierdut știința germană, dar cine i-a cetit lucrările și mai ales cine i-a cunoscut activitatea poate avea justa intuiție a golului produs prin moartea acestui pedagog german.

Atît în activitatea cît și în cugetarea sa, Rein avea ceva ce transporta în înălțimi.

Ca teoretician, el concepea pedagogia ca un fel de „filosofie concentrată a culturii, destinată să întărească și să dezvolte forța fizică și morală a individului și poporului“; ca o „coloană de foc, care premerge practicei pedagogice ca să-i arate drumul“; ca „regulatorul științific al educației naționale“.

Paralel cu aceste principii, Rein atribuia școalei menirea de a fuziona în fiecare individ calitățile unui „bun creștin“ cu acelea ale unui „brav cetățean“ și de a realiza din neamul său „un popor pur“, „un popor liber“, „un popor tare“. Acestor idei dezvoltate în studii, ale căror titluri ar umple mai mult de trei pagini, el s'a consacrat cu acel zel, pe care Grecii l-au denumit Eros, punînd în serviciul lor toată puterea sa de muncă, și deosebindu-se astfel fundamental de atîția alți pedagogi de catedră, care—în situații similare—numai mimează elan și devotament.

Merite și mai apreciabile și-a dobîndit Rein în domeniul practicei pedagogice. Elev al lui Stoy și Ziller, el a reorganizat seminarul pedagogic din Iena, atașîndu-i o școală de aplicație pentru practica studenților—școală, care a fost luată ca model la organizarea multor seminarii pedagogice. A deschis împreună cu Dr. Dettmer celebrele „cursuri universitare de vacanță“, care s'au ținut pe lîngă universitatea aceluiaș oraș 23 de ani, fără întrerupere, frecventate fiind nu numai de europeni, dar și de admiratori din alte continente. Și-a stimulat auditorul pentru opera de descoperire a celor mai juste procedee de predare în instrucție, erijînd în dogmă didactică principiul că „numai învățămîntul, care se desfășoară metodic, potrivit legilor spiritului, poate avea forță durabilă în educație“. Interesante-s apoi sforțările lui Rein de a-și entuziasma elevii pentru profesiunea de educator ca și acelea de a face din Iena—pentru mai mult de două decenii—focarul de-un renume mondial al pedagogiei germane. Privit și din acest punct de vedere, cît de tare diferă Rein de atîți pedagogi de rînd, care se complac într'un gen de „Amtspädagogik“, limitîndu-și disciplina la cîteva ore de curs!

Demnă de relevat e și creația sa literară, neobișnuit de bogată, în centrul căreia stă cu o valoare neperimată vestita colecție „Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik“, în 10 volume, unică în momentul apariției ei (ed. I la 1899; ed. II la 1905) și încă neîntrecută nici de „Lexikonul“ lui Roloff și—se pare că—nici de acela al lui Schwartz, care e în curs de tipărire.

Dar rolul de-o semnificație istorică, pe care Rein l-a împlinit cu egală competință și devotament a fost cel de pioner neobosit al pedagogiei herbartiene. Pe acest drum, pe care a militat mai bine de trei decenii, el a contribuit mai mult decît oricare altul la opera de „herbartizare“ a școalei din mai toate țările civilizate—din Statele-Unite ale Americei și până'n Japonia, inclusiv o parte din Franța și Elveția.

Pentru învățămîntul romînesc, W. Rein a avut un dublu rol: nu numai că până la războiul mondial, școala noastră a trăit aproape două decenii sub raza de influență a pedagogului din Iena, „herbartizîndu-se", dar totodată el a fost—dintre pedagogii apuseni din ultima vreme—cel mai audiat și mai cunoscut de romîni.

Dar, cu toată opera și activitatea semnalată, viața lui Rein s'a încheiat într'o atmosferă de o impresionabilă uitare. Nu numai publicistica străină, dar nici chiar cea germana—nici aceia a națiunii, căreia îi aparținea și la a cărei glorie științifică colaborase merituos—n'au manifestat o atenție mai deosebită. In epoca revoluțiilor noilor curente pedagogice, care au adus cu ele un val de dictatură a cuvintelor și formulelor exclusiviste, precum și o specie de pasiune isterică pentru reforme școlare, Rein putu fi nu numai uitat, dar și acuzat. S'a împărtășit și el din disprețul și reproșurile, pe care „oamenii noi"—acei „rerum novarum cupidi"—le-au adus școlii herbartiene, unilateral calificată de „școala instrucției", „a cărții", „a auzului", „a vorbii", „a gurii", „a limbii", „a trecutului".

Insă, atît în istoria filosofiei cît și în aceia a pedagogiei, revenirea la sisteme mai vechi de gîndire sînt fenomene frecvente. Adeseori idei și formule ale cugetătorilor altor epoci au fost revivificate printr'o reluare entuziastă. Așa dar nu e exclusă posibilitatea ca vremea, care adesea intervine să repare nedreptățile istorice, să realizeze o resurecțiune a ideologiei herbartiene și implicit o recunoaștere obiectivă și dreaptă a valorii operei și activității lui W. Rein. — *S. Bîrsănescu.*

O faptă unică

Toate ziarele au relevat și adus laude gestului d-lui C. Hamangiu, consilier la înalta Curte de Casație, care a donat suma de cinci milioane pentru a se constitui din ea o serie de premii pentru pictură, poezie, critică literară etc. Ingroziți și noi de decadența spiritului care din zi în zi e tot mai accentuată, aducem toate omagiile acestui gest în adevăr unic. Trăim timpuri grele. Dificultăți și mizerii de jur împrejur. Toată lumea luptă din greu pentru traiul zilnic. Literatura și arta au ajuns un lux aproape nepermis.

O mentalitate excesiv politică, economică în orice caz militantă pentru bunuri pămîntești s'a deprins să disprețuiască valorile spirituale. Și în această ambianță, iată un specimen rar, care dăruește, tot avutul său, probabil nemoștenit ci strîns cu muncă grea din cărțile și lucrările sale juridice, pentru premii literare și artistice. Și fiind jurist de profesie, nu le dăruește măcar pentru autorii de coduri, ci pentru literatură. Noi publiciștii întru literatură mulțumim d-lui Hamangiu pentru că ne-a redat speranțe în calitatea timpului nostru și că a reabilitat ceiace un firesc pesimism începuse să arate ca ceva absolut pierdut.—*V. R.*

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Gib I. Mihăescu, *Vedenia*, Nuvele, Editura „Cartea Romînească", 1929.

În nuvelistica noastră, în care preocuparea psihologică ca și dramatismul se întîlnesc rar și sînt prea ades covîrșite, uneori de un plat realism anecdotic, alte ori de un subiectivism fad, d. Gib Mihăescu a izbutit să se impună de la primele lui încercări, printr'un simț deosebit al vieții interioare și un suflu tragic de mister și sombră pasiune.

Ca și în „Grandiflora", motivul principal al celor mai multe din nuvelele acestui volum, e acel erotic, subt aspectul lui senzual și adesea crud sau lubric.

Eroii preferați ai d-lui Mihăescu sînt de obiceiu soți înșelați sau care bănuesc înșelarea, roși de chinurile geloziei și obsedați până la nebunie de imaginea fizică a unei femei, pentru care comit, mînați de o irezistibilă pornire, violențe sau crime.

Femeile din nuvelele lui au deasemeni un farmec ațîțător și enigmatic, iar subt aparența lor adesea trufașă, rece și statuară sînt consumate de dorinți pătimașe și arzătoare.

Preocupat în primul rînd de a reda stări psihice, d. Mihăescu reduce la strictul necesar elementul anecdotic și cel descriptiv, oprindu-se cu preferință asupra momentelor de criză în care alegerea detaliului semnificativ și revelator iluminează uneori colțurile cele mai obscure și tăinuite ale sufletului.

Nuvela ca „Sfîrșitul" sau „Intre porțelanuri" sînt în privința aceasta caracteristice și prin ascuțimea și luciditatea analizei, pateticul și fatalismul lor pasional, de o rară putere emotivă.

Singurul defect care se poate reproșa d-lui Mihăescu în nuvelele lui erotice e doar o lipsă de măsură, ca să nu spunem, un abuz în evocarea situațiilor, scabroase sau de un naturalism prea brutal. În „Vedenie" de pildă, scena violului comis de ordonanță

asupra soției căpitanului, macabră, repugnantă și sadică, nu e lipsită de o notă de exagerare și artificiu, care tulbură efectul estetic total.

Darul deosebit al autorului în crearea unei atmosfere grele de neliniște și teamă, sinistră sau tragică, apare pe alt registru decît acel erotic, în minunata nuvelă „Troița".

Sentimentul de groază care stăpînește pe cei trei soldați rătăciți, înghețați și asediați de lupi, pe meleagurile Basarabiei în noaptea viscoloasă a Crăciunului și face pe fostul dascal Pintilie, în misticismul lui naiv să vadă în imaginea unei troiți aprinse, pe Christ luptînd cu legioanele infernului e redat aici cu o forță halucinantă și un fior straniu, demne de un maestru al fantasticului și lugubrului.

Ceiace contribue la realizarea suggestiei în cele mai puternice din nuvelele d-lui Mihăescu, e alături cu un stil foarte personal și bogat în impresii de o deosebită frescheță, corespondența tainică între mediul evocat și anume stări interioare, un fel de complicitate ritmică între climatul fizic și cel uman, alcătuind una din trăsăturile esențiale ale tehnicei lui artistice.

Aceste insușiri prețioase și rare, ne îndreptățesc să nădăjduim, că d. Gib Mihăescu, care s'a dovedit un original și excelent dramaturg, va izbuti să ne dea cîndva, romanul pasional sau poetico-fantastic, pe care-l așteaptă încă literatura noastră.

Octav Botez

* * *

Leon Donici, *Noul seminar*, Cultura Națională, 1929.

Cartea, despre care s'a spus cîndva o vorba bună sau o apreciere elogioasă e pentru cetitor obiectul unei excepționale atenții. Ea te constringe la conștiinciozitate extremă, ea este punctul de întîlnire al părerilor, de verificare a opiniunilor. În jurul ei planează acel prestigiu misterios și neprecis, pe care îl menține lipsa cunoștinței exacte și mai ales acel spirit de curiozitate nesatisfăcută.

Cu un astfel de sentiment—de timiditate, de ușoară emotivitate organică și oarecare nesiguranță de apreciere — am luat în mînă romanul lui Leon Donici. „Noul Seminar" apăruse în Rusia țaristă din preziua marelui războiu. Deja în anul apariției sale, cartea lui Leon Donici—pe atunci numai Leonid Dobronravov—fusese elogios apreciat de critica rusă contemporană. Asešov îl numise chiar „un eveniment în literatura contemporană" și remarcabilu-i succes depăși granițile imperiului rus; curînd văzură lumina tiparului traducerile sale în limba germană și poloneză.

Poate că pentru noi acest minunat scriitor ar fi rămas și acum necunoscut, dacă împrejurările nu l-ar fi aruncat în ultima etapă a revoluției ruse pe pămîntul Basarabiei revenită subt stăpînirea străbună.

Intîmplarea l-a făcut să cunoască un bun animator al ortodoxismului devenit curînd colaborator al unei reviste de necontestată autoritate: autorul traducerii sale în romînește. Astfel literatura națională a cunoscut un talent de excepțională valoare, iar Leon Donici a străbătut coloanele celor mai prețioase reviste romînești.

N'ași vrea să caracterizez în rînduri necomplecte viața acestui scriitor din nefericire și azi atît de puțin cunoscut, dar ași putea oare uita activitatea-i prodigioasă din ultimii ani și propaganda romînească dela Paris întreprinsă printre Romînii refugiați din Rusia revoluționară? Despre el, omul care și-a epuizat ultimele zile în acea absorbantă și chinuitoare viață de surmenaj continuu pentru salvarea sufletelor rătăcite dela crezul naționalismului adevărat, nu vorbesc rîndurile de față, ci va vorbi mai drept și mai complect aprecierea obiectivă a viitorului.

*

Nu mi-am închipuit niciodată că viața, ce se desfășoară într'un modest oraș provincial într'o atmosferă complect lipsită de orizont și permanent asfixiată de viciu și brutalitate, poate închide în sînul ei variate conflicte de ordin sufletesc. Interiorul bogat al unei vieți atît de sarbădă și uniformă aparent, a fost o surpriză neînțeleasă pentru mine încă în primul moment.

Am înțeles-o însă curînd, cînd am surprins în paginile cărții viața zbuciumată de adolescent, descrisă de cel mai bun dintre reprezentanții ei.

E fără îndoială o viață de luptă, de cancanuri și odioase întîmplări ce merg până la cruzime și bestialitate.

Pentru acel ce și-a închipuit adolescența ca un roman de lungă și inepuizabilă reverie, de planuri de salvare, dorinți de libertate și fantazie creatoare de ideologii, adolescentul-tip pe care îl prezintă Leon Donici în viața Seminarului trăit, este o deziluzie complectă și o caricaturizare desăvîrșită. Viața seminarului inchizitorial, copleșit de vicii și scoborît mai jos decît treapta ultimă a celui mai decăzut mediu familiar, atingînd bordelul și depășind localul de depravare sexuală, impunea sufletului tînăr, neobosit și viguros al adolescentului acel răspuns puternic care sfîrșea nu odată cu brutalitate și exasperarea maximă a conducătorilor săi.

Nu a fost mijloc de luptă lașă, ascunsă și deghizată meschin, pe care să nu-l fi încercat seminariștii pentru a suprima ultima epocă de autoritate în școala lor. Căci orcît cinism s'ar ascunde aici, dar revolta tînărului care aruncă în fața directorului adevărul lașității, nedreptății și pervertirilor sale monahale, este mai puternic și mai răsunător decît considerațiile de ordine și disciplină naive și ipocrite cu care erau constrînși seminariștii la tăcere. Și ce poate fi oare mai dezonorant decît acea teroare, întreruptă ici-colo de sdravăna bătae pe care o primește călugărul spion și fariseu, inspector de dormitoare, pupitre și scrisori, sau disprețul pe care îl primește în obraz—subt forma cea mai cinică și abjectă directorul acestei închisori.

Dar însăşi familiaritatea aceia vulgară a numelor falşe, denumirile cu expresii triviale ce abundă, sînt desigur suficiente pentru a manifesta dispoziţia elevilor faţă de profesorii lor. E în această caracterizare unanimă a temperamentelor adevărul profund pe care îl creiază întotdeauna sugestia masei sau colectivităţii.

Şi mă gîndeam, cetind aceste pagini în care suflete tinere, demne de o soartă mai bună, se pervertesc până la cinism şi se urăsc până la brutalitate sanguină, mă gîndeam la acea ordine spirituală, superioară şi demnă, seducătoare şi captivantă pe care a reuşit să o institue catolicismul în instituţiile sale. Ce diferenţă extraordinară şi izbitor contrast între lumina unei vieţi în care sacrificiul pentru un scop imaterial este unicul sens al ei, şi acea goană înspăimîntătoare după vulgare satisficaţii materiale, dedublată de ură şi suspiciune.

Leon Donici apare în mijlocul acestui furnicar de vicii şi decădere abjectă, dotat cu acea delicată sensibilitate pe care o creiază sufletul nevinovat dar înspăimîntat de atmosfera mult prea accentuată pentru nervii şi simţurile sale.

Lipsit de dragostea maternelă, terorizat în familie tot atît cît şi în seminar, impresionat de urgia ce îl ameninţa odată cu fiecare nouă ispravă seminarială, el se ruga în fiecare zi lui D-zeu pentru sfîrşitul acestui lung şi mult obositor canon.

Atunci abia a început viaţa nouă şi liniştită pe care o aşteptase atît de mult.

Mircea Mancaş

* * *

Dr. I. Lupaş, *Istoria Romînilor*.

„Dispoziţiile nouei programe analitice—scrie părintele Lupaş—simplificînd învăţămîntul istoric în cursul secundar inferior, m'am simţit îndemnat a reface manualul meu de Istoria Romînilor, publicîndu-l acum în două ediţii. Una amplificată potrivit cu cerinţele programei pentru ultima clasă a liceului, Cealaltă, redusă considerabil, ca să corespundă ultimei clase a gimnaziului".

Ediţia pentru clasa 7-a nu numai că a fost amplificată ca număr de fapte, dar a fost modificată şi ca manieră de tratare. Autorul a folosit o metodă uşor sociologică. A dat o deosebită atenţiune alegerii criteriului după care Istoria Romînilor trebue împărţită în epoci, folosind concluziunile la care ajunsese într'o lucrare a d-sale anterioară de sinteză a Istoriei romîneşti.

Pe de altă parte, autorul consacră un lung capitol chestiunei de „Kulturgeschichte" a factorilor istoriei, a factorilor determinanţi ai vieţii unui popor. Părintele Lupaş distinge şapte asemenea aspecte în dezvoltarea neamului nostru: factorul geografic, etnografic, religios, raţional, tradiţional, juridic şi moral. In această parte a manualului său autorul devine, după cum vedem, aproape sociolog.

Epocile în care trebue împărţită Istoria noastră sînt următoarele: I. Epoca formaţiunii poporului romîn şi a organizaţiilor lui primitive. Este descrierea felului cum nenumărate seminţii diverse s'au amalgamat şi au dat tipul etnic şi social relativ unitar pe care l-au găsit descălicătoarele. II-a epocă este aceia a organizării politice, culturale, sociale şi economice a voevodatelor şi principatelor romîne. Perioada întemeerii celor două principate dunărene Politica de basculă a primilor voevozi. Domniile lui Mircea şi Ştefan. Aceste împrejurări duc la o relativă independenţă politică. Viaţa internă se organizează şi ea în instituţii simple dar trainice. Vine însă căderea subt Turci, căreia îi urmează o decădere cumplită în toate domeniile.

A III-a perioadă, părintele Lupaş o numeşte aceia a „tendinţelor de unitate naţională, politică, religioasă şi culturală". E epoca în care căderea noastră subt Turci devine din ce în ce mai apăsătoare. S'ar părea atunci curios că tocmai într'o asemenea perioadă să apară tendinţa de unitate naţională. Dar lucrul se lămureşte dacă ne gîndim la caracterul foarte particular al supuşeniei noastre faţă de Turci. Era o vasalitate pur pecuniară, o dependinţă fiscală. Tributul şi anexele lui deveneau din ce în ce mai apăsătoare. Dar viaţa politică şi sufletească internă era absolut neatîrnată de voinţa Sultanului. Domnul devine un personaj odios: un simplu încasator general de impozite; dar tocmai de aceia, pentru a putea stoarce cît de mult, Turcul îi lasă puteri discreţionare, şi-l dispensează de orice control. Aşa încît un domn mai cu conştiinţă şi în bine de neam avea prilej uşor de a „da lovituri" în politica internă. In ciuda unei incontestabile mizerii materiale, niciodată tendinţele de către o viaţă romînească neatîrnată nu se puteau manifesta mai cu uşurinţă. Decît, tot atît de uşor cum puteau începe, tot atît de uşor puteau fi reprimate. Căci sistemul de succesiune la domnie permitea o stare de uzurpări cronice de tronuri. Şi tendinţele de unitate erau spulberate chiar fără intervenţia directă a Turcului.

A IV-a perioadă este aceia a Romîniei moderne, a „înfăptuirii succesive a unităţii naţionale politice, epocă ce debutează cu revoluţia lui Tudor.

Cartea Părintelui Lupaş are multe calităţi. Mai întâiu ca formă exterioară e plăcută. Tipar bun, hîrtie bună, cartonaj solid. Ca redactare, regăsim stilul limpede şi imajat al Profesorului dela Cluj, asupra căruia am atras totdeauna atenţia. In ce priveşte calităţile de fond, constatăm o mare preocupare de împărţire logică a materiei, de proporţionare a locului dat evenimentelor potrivit importanţei lor generale în dezvoltarea istorică şi socială a poporului romîn. Pe de altă parte o preocupare de a generaliza puţin, de a ajunge la concluziuni sociologice. Preocupare nu foarte accentuată—poate că nici n'ar fi fost bine într'un manual de şcoală—, totuşi sensibilă. Cînd mă gîndesc la trîntirea „pall-mall" a materiei din manualele d-lui Iorga, la înjurăturile cu care d-sa gratifică pe

voevozi „necuviincioşi" care n'au onoare să-i fie simpatici (încă amintesc cum pe Gaspar Gratziani din „nebunul de Gaspar" nu-l mai scoate). Pe mine, care iubesc pitorescul, manualul d-lui Iorga m'a umplut de fericire. Dar punctul de vedere al elevului de liceu poate perfect să fie altul.

Părintele Lupaş are în schimb un mare talent la împărţirea riguros logică a materiei. Ii lipseşte poate talentul detaliului anecdotic pe care îl găsim în manualul d-lui Floru (vorbesc de vechiul manual, pe cel nou nu l-am cetit); nimic nu e mai important în Istorie ca ştiinţa alegerii Detaliului caracteristic pentru ilustrarea unei mentalităţi generale. Deaceia manuale ca ale lui Malet ar trebui să fie veşnicul model al autorilor de cărţi didactice.

Şi fiindcă a venit vorba de Malet: pentru ce nu se adoptă şi la noi sistemul capitolelor scurte, cu un titlu sugestiv, scris pe marginea filei, şi dacă se poate şi cu o ilustraţie. Iată, de pildă, manualul d-lui Profesor Lupaş. E aşa de bine „compus" încît aproape i-am putea noi scrie aceste subtitluri cu cerneală. Dealtfel, sistemul e avantajos pedagogiceşte şi pentru că oferă şcolarului un spectacol mai sinoptic.

Dar să revenim la conţinutul cărţii părintelui Lupaş. D-sa a văzut că evenimentul care determină toată specificitatea dezvoltării noastre naţionale a fost căderea subt Turci (este şi ideia, fecund exploatată, a d-lui *Filitti*). In special dela o vreme cînd orice speranţă de recîştigare a independenţei faţă de poartă s'a văzut că trebue abandonat. Momentul cînd—ca să întrebuinţăm expresia d-lui Filitti—am început a fi „încercuiţi" de Turci, acest moment nu se poate fixa la o dată fixă. Se poate doar spune că se cuprinde între Mohaci şi asediul Vienei, mai aproape de primul decît de cel de-al doilea eveniment. Aşa că părintele Lupaş procedează, cred, exact, făcînd să înceapă a treia perioadă a Istoriei Romînilor cam dela Mihai Viteazul.

Termin atrăgînd atenţiunea asupra unei alte calităţi a cărţii părintelui Lupaş. Aci, ca şi în celelalte lucrări ale d-sale îl vedem reuşind în sforţarea de a ne prezenta de front şi solidar citeşi trele principatele locuite de Romîni.

Deasemeni, excelentă ideia de a pune o sumară bibliografie la finele fiecărui capitol mai important.

D. I. Suchianu

* * *

Victoria E. Voinov. *Excreţia prin intermediul cromocitelor la Nevertebrate*, Academia romînă, 1929.

E o lucrare întinsă, de peste 200 pagini, cu IX planşe afară de text şi în care, după o scurtă introducere, se expune procedeul de cercetare şi materialul pe care s'a cercetat.

[library stamp]

E cunoscut că atît la animale superioare cît şi la cele inferioare sînt celule în care se adună culori. Aceste culori pot fi de folos animalului, dacă-i dau o culoare asemănătoare cu a mediului, dacă absorb anumite radiaţiuni ori evită pătrunderea în corp a altora.

Oricît ar fi de utile organismului, e greu să admitem că ele se produc „în vederea" acestei utilităţi, aşa cum se admitea până nu de mult.

Diverşi cercetători, pe material deosebit de acel ales de autoare, au ajuns la încheerea că pigmenţii sînt în genere produse de exerciţie, adică produse născute din reacţiunile necontenite care întreţin viaţa şi pe care organismul caută să le elimine. De aceia, în genere, asemeni produse se grămădesc în unele celule migratorii. Aceste, îmbibate cu materia colorată într'un organ oarecare, se pot mişca până în piele, pentru ca de acolo să fie depărtate prin desprindere. Ori rămîn asociate cu altele asemene lor multă vreme, cînd sînt şi de folos animalului.

Cum datele problemei se pot descurca numai cu cercetări ingenioase şi de foarte lungă durată, mulţi naturalişti au căutat să dezvolte problema şi teoretic. Sînt cîteva ipoteze foarte mult desbătute, iar pentru soluţionarea lor contribue serios şi lucrarea d-nei Voinov.

D-sa stabileşte, între altele, că la materialul ales şi cercetat:

1. Celulele în care se adună ori se fabrică pigment sînt de origină mezodermică, adică din ţesutul ce formează pieliţele dintre muşchi, din jurul maţelor, din partea adîncă a pielii. Dacă ajung în partea superficială a pielii nu insamnă că s'au născut acolo.

2. Sînt regiuni anume în adîncul organismului unde iau naştere pigmenţii şi apoi se'mprăştie în jurul organelor, prin migrarea celulelor cu pigment.

3) Ţesutul pigmentar e un ţesut excretor, în care se acumulează produse de descompunere organică şi prin reacţiuni particulare se colorează şi se aşează în celulele pigmentare, care se pot asemăna cu celulele ghindurilor.

4. Pentru formarea pigmentului lucrează anume produşi protoplasmici pe care se fixează materia colorantă, dacă nu e cumva în stare de soluţie în anume vacuole din protoplasmă.

5. Ca orice element glandular, cromocitele se istovesc, apoi se dezorganizează din pricina puternicei lor activităţi.

6. Această distrugere terminală are loc în piele, unde începe şi eliminarea celulelor moarte prin necontenita năpîrlire şi înnoire a ei.

Problemele ce se leagă cu lucrări ca a Doamnei Voinov sînt de o mare importanţă nu numai biologică generală, ci şi medicală, deoarece fenomenele ce se urmăresc la Nevertebrate nu lipsesc nici la Vertebrate şi om şi multe din ele sînt în legătură cu variaţiuni în starea sănătăţii noastre. Numai că pentru generalizarea lor încă n'avem material îndestulător, cu toate că şi în diverse

laboratorii ale Universităţilor noastre caşi în străinătate se lucrează cu îndîrjire pentru a pătrunde cît mai adînc în misterul chimiei organismelor, deci în misterul fenomenelor intime ale vieţii.

B.

* * *

André Siegfried, *Les Etats-Unis d'Aujourd'hui*, 1929, A. Colin, 362 p. Bibliothèque du Musée Social. Cu 8 hărţi şi figuri.

Printre cărţile care descriu o civilizaţie oarecare, sînt unele menite să rămînă multă vreme clasice. Aşa este „Kultur der Renaissance" a lui Burkhardt, sau „Cité Antique" a lui Fustel de Coulange, cărţi vechi de aproape trei sferturi de veac, totuşi nedepăşite încă. Aşa este „Histoire de peuple anglais" (au 19-me siècle) a lui Hélie Halévy. Aşa este însfîrşit, pentru Statele-Unite ale Americei, cartea lui Siegfried.

Ceiace au particular toate aceste lucrări este că aliază o informaţie de reporter cu exactitatea unui om de ştiinţă: istoric, etnograf şi statistician totdeodată. Iar toate aceste fapte brute, sînt comentate larg înţelegător într'un spirit sociologic, capabil să tragă concluzii de ansamblu.

Cartea lui Siegfried consideră Statele-Unite în ultima lor fază. Cetitorul va fi poate surprins să vadă că cele trei părţi în care este împărţită cartea tratează una chestia rasselor, adică problema asimilării diferitelor colectivităţi, şi problemele moralo-religioase pe care aceste conflicte le deşteaptă; partea doua e consacrată faptelor economice; iar partea treia faptelor politice.

Dar aspectul cultural? Şcoala, ştiinţa, arta, gîndirea, filosofia? Au fost lăsate deoparte?

Intr'adevăr, au fost lăsate de oparte, dar nu de autor ci de Americani ei înşuşi. Intr'adevăr, America are civilizaţie. Dar nu are cultură. Are o civilizaţie materială impresionantă, care înglobează şi asfixiază orice veleitate de gîndire. Religia însăşi este concepută aproape industrial, supusă criteriului economic al maximului de rendament. Cît despre artă, şcoală, filosofie, ştiinţă— acestea-s ca şi neexistente.

Universităţile lor sînt splendide. Paradisul nu-i decît o copie anostă a lor. Dar în ce priveşte partea propriu zis culturală,— constatăm cu uimire că este aproape complect absentă.

„În Universităţi—scrie d. Siegfried—majoritatea Studenţilor solicită dela Învăţămînt adevăruri gata-făcute. Ei cer profesorilor nu o cultură, ci un instrument de succes".

Ştiinţă nu au. Artă nu au. Adică au, la dreptul vorbind, cinematograful. Dar d. Siegfried este probabil dintre aceia care n'au înţeles încă ce mare şi adevărată artă este ecranul. E drept că actualmente Americanii nu mai fac artă cinematografică, ci filme vorbitoare, care-s orice afară de artă.

In schimb, Statele-Unite cunosc o prosperitate economică neînchipuită, un confort imaginabil pus la dispoziţia ultimului dintre cetăţeni.

Această bogăţie este de altminteri uşor explicabilă. Statele-Unite au o populaţie extrem de rară. Pe o suprafaţă aproape cît Europa, de abia 105 milioane de oameni! (Europa are 500!). Şi sînt garanţii serioase că această cifră nu va fi iute depăşită. Un maltuzianism convins face pe American să prefere totdeauna un Ford unui copil. Cît despre mişcarea imigraţiei, ea este oprită cu severitate.

De altfel, toată această prosperitate materială este plătită, plătită scump, cu „sacrificii tragice"—cum spune d. Siegfried. Libertatea de gîndire nu există. Nici pe vremea inchiziţiei nu s'a cunoscut sclavie spirituală mai completă. E drept că Americanul nu se plînge. Nu simte prea deseori că a fi o *persoană* e un ideal mult mai nobil decît acela de a fi un individ cu stare. În America există mişcări ca aceia a lui Ku-Klux-Klan, sau procese scandaloase ca acela al învăţătorului care îndrăsnise a susţine teoria darwinistă a descendenţii omului din Maimuţă—care nu se mai pot petrece nicăeri în Africa sau în Asia.

Din cartea d-lui Siegfried reiesă clar că Americanii sînt nişte sălbateci îmbogăţiţi, şi nişte copii fericiţi feriţi de chinuitoarea dorinţă de a ajunge persoane.

D. I. S.

* * *

Louis-Charles Royer, *Au pays des hommes nus*, 1929, Ed. de France, 216 p. cu 16 gravuri hors-texte, Bucureşti, Librăria Hasefer.

Este o carte de reportagii. Reunirea cronicilor scrise în ultimul timp în „Gringoire" asupra mişcării naturiste şi nudiste. Interesant, ca tot ce e reportagiu. Mai puţin interesant cînd autorul face reflecţii personale de franţuz de serie, prin reflecţii pline de acea polissonerie ieftină şi onestă a francezului mijlociu.

Sînt numai reportagii. Autorul nu ştie destul să gîndească pentru a adînci rostul şi dedesupturile psihice şi sociale ale acestei mişcări curioase şi surprinzătoare.

L. Ch. R. ne descrie cîteva din acele Freipark-uri unde Germani de toate vîrstele, uneori familii compuse din mamă, tată, fete, gineri şi nepoţi, vin să stea ceasuri întregi fără absolut nici-un veşmînt pe ei, făcînd gimnastică suedeză, jucîndu-se cu mingea medicinală, aruncînd cu discul şi javelotul, făcînd nataţie în lac sau în piscină, apoi cursă pe jos, apoi jocuri în comun, apoi mîncînd şi ascultînd muzica, întinşi pe iarbă, la soare.

La douăzeci şi două de ceasuri de Paris se găseşte un asemenea parc de Freikörperkultur, în satul numit (probabil tocmai de aceia) Nackendorf, dirijat de profesorul Hugo. Cele trei fete ale sale, soţia, bonele, toată lumea circulă complect goală.

Băeţii şi fetele înoată toţi ca nişte rechini. Cea mai perfectă castitate şi camaraderie domneşte între ei. Fireşte, castitate atîta vreme cît sînt în Freipark. Odată ieşiţi de acolo, odată reîmbrăcaţi, este foarte normal să se gîndească la amor şi foarte posibil să le vie chiar oarecare gînduri lubrice. Totuşi într'o mai mică măsură decît unuia care n'ar fi adept al nudismului. Nudismul introduce o notă de sinceritate şi adevăr care va profita flirturilor viitoare practicate cu haine.

De altfel Germanii au fost totdeauna extrem de curagioşi şi cinstiţi în chestiunile sexuale. La ei Uniunea liberă este foarte răspîndită.

In privinţa aceasta există o mare egalitate între sexe. Fetele înţeleg să-şi valorifice aceleaşi drepturi ca şi bărbaţii la plăcerile şi distracţiile dragostei. Cît despre copii, toată opinia publică recunoaşte femeii facultatea de a nu îi face decît dacă e sigură că-i va putea creşte cum se cade.

La Germani, nudismul e mai mult decît un obiceiu higienic şi sportiv. E aproape o religie. E foarte greu de exprimat în ce constă ea. Şi d. Roger nu pare a o fi descoperit. Totuşi, din faptele relatate de d-sa rezultă că nudismul are moralmente ca scop cultul decenţei în relaţiile dintre bărbat şi femee. Pare paradoxal. Totuşi aşa este. Intr'adevăr vederea la lumina zilei şi în faţa a cincizeci de martori a organelor genitale face să dispară încetul cu încetul acea supra-încălzire a imaginaţiei care duce pe atîţia tineri la cîte un amor nepotrivit capabil să le distrugă viaţa. Adolescenţii se obişnuesc încetul cu încetul să aprecieze alte calităţi decît aceia a cochetăriei excitante; în deosebi învaţă a preţui graţia; graţia, acea însuşire foarte curioasă, totodată fizică şi morală.

În tot cazul, argumentele sînt de prisos. Rezultatele contează. Şi rezultatele sînt acestea:

1 Mişcarea nudistă ciştigă din ce în ce mai mulţi adepţi în Germania şi în ţările nordice.

2 Niciodată nu s'a întîmplat vreunui bărbat acel accident care l-ar fi putut face să ofere un spectacol indecent.

3 Niciodată nu s'a produs vre-un scandal oarecare cît de mic. Nici un nudist nu a fost până acum surprins măcar „făcînd curte" în mod mai efectiv fizic.

4 Nu există nimeni care să fi *încercat* a practica nudismul şi să fi renunţat, pe urmă. Odată primul pas făcut, toţi devin entuziaşti apărători ai mişcării.

In afară de Nackendorf, mai există celebra şcoală a lui Koch fost institutor scos din învăţămînt. După eliminarea sa, el fundă şcoli de Freikörperkultur. Centrala e la Hamburg, şi are sucursale la Dresda, Elberfeld, Barmen, Mannheim, Ludwigshafen. Un succes enorm.

La Luna-Bad şi Berlin două zile pe săptămînă sînt rezervate nudiştilor.

La Hamburg mai există o şcoală nudistă de dans ritmic înfiinţată de Hedwid Hagemann, unde tinere adolescente, mai toate fiice de milionari, se dedau la exerciţii unde pudoarea e înlocuită cu puritatea.

Reporterul ne povesteşte cum a făcut el cunoştinţă la Luna-Bad cu domnişoara Dora Schnaps, studentă în litere, fiica profesorului de Liceu Otto Schnaps, nudist convins şi organizat. Atîta vreme cît erau goi, nici cel mai mic gînd excitant nu l-a putut ajunge. În schimb, într'o seară, la un dancing, îmbrăcaţi fiind amîndoi, poftele trupeşti au venit îndată. Morală: excitarea cade odată cu hainele, şi revine odată cu ele. O credem uşor, dar nu strica dacă autorul îşi păstra descrierea micilor sale flirtări pentru el.

Ultimele capitole vorbesc de timidele începuturi de mişcare nudistă în Franţa, unde naturalismul se practică cu pantaloni, soutien-gorge, şi garde-champêtre.

In total, carte informativă şi amuzantă.

D. I. S.

* * *

C. Narly, *Tolstoi educator*, Ed. Casei Şcoalelor, 1929.

Autorul cărţii se ocupă atît de opera teoretică a lui L. Tolstoi, în domeniul pedagogiei cît şi de activitatea sa practică la şcoala din Jasnaia Poliana. Sînt expuse întâiu părerile lui Tolstoi asupra noţiunilor fundamentale în pedagogie ca „educaţie", „instrucţie" şi „cultură", se cercetează apoi ce poziţie ia Tolstoi faţă de problemele posibilităţii şi idealului educaţiei, faţă de mijloacele educative şi problema dualităţii pedagogice: raportul dintre educator şi elev, pentru ca în partea a doua a lucrării să se expună activitatea practică a lui Tolstoi pe tărîmul şcolar, accentuîndu-se peste tot influenţa lui J. J. Rousseau şi arătîndu-se, în acelaşi timp, că Tolstoi este precursor al unor curente noi în pedagogie—a încercat în şcoala sa sistemul Cyti School, în practica pedagogică cere acomodarea profesorului la sufletul individual al copilului, pe care-l cunoaşte profund prin intuiţia sa de mare scriitor. In special, Tolstoi a ştiut să utilizeze în scopuri pedagogice trebuinţa de prietinie a copiilor, precum şi particularităţile fanteziei infantile, caracterizate prin fenomene eidetice foarte accentuate, de care literatura pedagogică şi psihologică a început să se ocupe abia în anii din urmă.

In deosebire de alţi cercetători, d. Narly, vorbind despre libertatea care era la temelia vieţii şcolare din Jasnaia Poliana, nu consideră drept anarhie lipsa de disciplină, fiindcă dacă Tolstoi nu introdusese o ordine exterioară, constrîngătoare, în schimb cerea dela elevi să fie curaţi, ordonaţi şi cinstiţi. Ordinea la care se ajunsese mai tîrziu la şcoala lui Tolstoi, a fost stabilită cu deplină libertate de către elevii înşişi. Tolstoi nu apare deci, în pedagogie, ca anarhist, ci se apropie mai mult de concepţia lui Fr. Foërster.

Deosebirea e însă că Foërster cere ca elevul să *accepte* liber o anumită ordine, pe care o sugerează totuşi educatorul, în

mod metodic, cu premeditație, astfel că, ideile, poruncile, principiile, regulele acceptate de elevi își au proveniența în mintea educatorului, pe cînd Tolstoi cel mult sugerează ocazional elevilor unele lucruri, nu ține însă ca elevii să accepte numaidecît sugestiile lui ci îi lasă să discute liber și să hotărască ei, acordîndu-le și libertatea inițiativei. Izvorul ordinei, după Tolstoi, e deci în mintea și voința copiilor, educatorul nefiind decît un tovarăș mai experimentat al elevilor și nu un conducător al lor.

In genere, Tolstoi acordă mai multă valoare instrucției, comunicării de cunoștințe, decît educației, care tinde să formeze caracterul copiilor după un anumit tipic. Copilul e mai bun, decît omul matur, cu sufletul deformat de civilizația modernă, deaceia să i se lase libera dezvoltare a caracterului său înăscut—ideia lui J. J. Rousseau, care a dat naștere principiului educației negative.

Lucrarea d-lui Narly sufere însă de o lipsă: nu caută să stabilească o corespondență mai strînsă între ideile pedagogice ale lui L. Tolstoi și concepția sa morală și metafizică.

Stilul autorului are o particularitate care nu trebue trecută cu vederea: pe-alocuri se găsesc expresii cu accente de familiaritate nereușită. De exemplu comparînd pe Tolstoi cu Socrat, autorul scrie: „De-alungul veacurilor, Socrates și-a găsit în el un frate". Numai un scriitor cu valoarea unui James sau chiar Tolstoi însuși își poate permite un ton familiar fără ca din aceasta să rezulte o scădere a scrierilor lui.

V. Harea

Revista Revistelor

Revista științifică „V. Adamachi" Iași. Excelenta publicație ieșană, tipărită cu atîtea sacrificii de profesorii universității și colaboratorii lor, cuprinde, în cel din urmă număr, între altele, articolul d-lui conferențiar *C. Motaș, despre adaptarea animalelor marine la viața terestră,* folosind cercetările făcute în Arhipelagul Sondelor, de numeroși biologi.

Pe coastele diverselor insule ale acestui archipelag cași pe coastele Sumatrei, Iavei, Madagascarului, Africei răsăritene, în Africa sudică ș. a. coaste acoperite de ape în timpul fluxului; cresc niște plante „Mangrove" cu radăcini ce par niște proptele care ar susține un stîlp de felinar. Printre rădăcinile aceste, care rămîn descoperite cînd se retrage apa, foește o lume animală cu adaptări la viața terestră.

In toată organizarea lor se păstrează planul general al grupului din care fac parte. Ba și în amănunte n'au tocmai multe schimbări; dar mult-puține deosebiri cîte sînt le asigură traiul în aer cele cîteva ore cît apa e retrasă. La unele, așa de mici sînt modificarile că nu-ți vine a crede că ele pot asigura animalului rezistența necesară lipsei umezelei. In ele totuși surprindem sensul în care a început evoluția spre adaptare terestră

De pildă—ca să ne mărginim la un singur exemplu din numeroasele date în articolul d-lui Motaș—un soiu de pești înrudiți cu Guvizii sînt destul de bine înzestrați pentru viața vremelnică de uscat, avînd aripioarele dela piept lungite și cu un cot care aduce către cap extremitatea lor. Cu această extremitate a aripioarelor animalul se razimă în nămol și pășește ca o sălămîzdră. Ba chiar se și cațără pe tulpinile plantelor ajutîndu-se la aceasta și de aripioarele pîntecelui alipite între dînsele și slujind ca o ventuză.

Pentru cercetat mediul, ochii lor sînt mari, bulbucați și așezați spre creștetul capului, dar putînd fi mișcați în toate părțile prin o complicată musculatură.

Iar pentru împrospătat oxigenul consumat de corp, respiră și prin piele, gropița nazală, cavitatea faringiană, sacul bronchiilor.

Cum viața de uscat prezintă mai multe primejdii ca cea acvatică, peștișorii aceștia sînt și artiști constructori; ei își fac din nămol culcușuri, din care scot deseori capul pentru pîndă ca țistarul din stepele noastre.

Articolul frumos ilustrat se poate ceti cu înlesnire și de un public mai larg decît acel al revistelor științifice în genere, aducînd numeroase exemple din toate genurile de animale—de puținele schimbări ce pot asigura trecerea dela viața exclusiv acvatică la cea terestră.

Natura ne pune și'n lumea animalelor cași în cea a plantelor material suficient la dispoziție, pentru a urmări cum din formele simple apărute în vremuri de mult apuse, viața a realizat forme complicate; cum dela mediul

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

acvatic, marin, în care fără îndoială s'a dezvoltat mai toate formele azi cunoscute, s'a ajuns la formele terestre, unde lupta cu mediul e mai grea şi a cerut mai deosebite înzestrări.

Diplomatul

In cărţile asupra diplomaţiei, autorii se mărginesc a cere ambasadorului să fie şiret şi să ştie a păcăli guvernele pe lângă care e acreditat. Ceiace-i naiv, cam imoral şi mai ales: inexact. Căci este fals că diplomatul trebue să ştie să mistifice. Azi mijloacele de comunicaţie şi de informaţie sînt prea perfecţionate pentru ca să se mai poată tăinui sau denatura un eveniment. Dimpotrivă, prima datorie a diplomatului este să fie sincer, să fie el cel dintâiu ca să informeze guvernul străin asupra evenimentelor defavorabile ţării lor, tocmai pentru a le putea explica şi justifica. Deoarece, cu puţin spirit sociologic, orice fapt istoric se poate explica şi până la un punct scuza. In plus de aceasta, o asemenea franchetă e de natură la cîştiga încredere, încredere care va fi de un nespus folos atunci când diplomatul va avea prilejul să comenteze, de astă dată, un eveniment favorabil ţării sale.

După cum vedem, prestigiul personal al ambasadorului joacă mare rol. Iată de ce e bine ca diplomatul să fie ales dintre acele personalităţi care, în meseria lor individuală, s'au dovedit că ştiu să câştige stimă, popularitate, activitate. Ca diplomat, el va repeta de astă dată în străinătate şi în folosul ţării, aceiaşi captare de prestigiu şi credit pe care o isbîndise odinioară în ţara lui şi pentru el. America a înţeles bine această situaţie. Deaceia în porturile diplomatice importante, ambasadorii Statelor-Unite sînt recrutaţi aproape totdeauna din afara carierei.

(D. I. Suchianu. *Adevărul Literar*).

Psiho-fiziologia vîrstelor şi sexelor

Există două fapte centrale în viaţa unui individ: vîrsta şi sexul, care n'au fost studiate în deajuns din punctul de vedere al psihologiei. De altfel „vîrsta" nu e ceva foarte precis. Numai Codul Penal clasifică oamenii în copii, adolescenţi, minori şi majori. Fiecare moment al vieţii este o altă vîrstă. Dar iată un alt element, care combinat cu cel dintâiu aduce puţină preciziune. Este sexul, şi anume viaţa sexuală, diferită la cele două sexe. Acesta e care împarte vîrsta omului în copilărie, pubertate, maturitate, senilitate.

Dar toate acestea sînt încă vagi şi empirice. Ar trebui studiate nu numai particularităţile fiecărui sex, sau psihodezvoltarea şi alteraţiile fizice senile; — acestea-s cercetări mai complicate. Ar trebui să se înceapă deocamdată cu stabilirea şi examinarea bazelor fiziologice care determină variaţiile psihice ce caracterizează diversele vîrste şi sexe.

Aceste două capitole de psiho-fiziologie sînt extrem de interesante şi destul de inexplorate. Ar fi poate de menţionat. Psihologia copilului, pedologia, — dar aproape totdeauna aceasta e făcută cu scopul (mărturisit sau nemărturisit) al educaţiei.

(Ch. Champy. *Revue Philosophique*).

Memoriile mele

M'am hotărît să povestesc ceasurile ce mi-au rămas credincioase, în mijlocul atîtora altele ce s'au dus departe de vederea mea, departe de inima mea.

Şi aşi avea poftă acum să deşert, pe o bancă din parc, toate bogăţiile mele, toate imaginile păstrate din vremea copilăriei, tinereţii; tezaurul viselor mele, ale feţelor frumoase şi ale gîndurilor înecate în asfinţit.

Nu vreau să pictez tablouri. Mi-e silă de toate astea. Aşi dori însă să aflu ce învăţături am ştiut trage din viaţa mea, cum m'am copt şi dacă am înaintat. Aşi vrea să pot a-mi da sama prin mine însumi de experienţele bune sau nesănătoase pe care le-au încercat.

Văd bine acum; zi de zi am dorit ca viaţa mea să fie un poem. Şi ca să-mi facă plăcere, pentru ca ea să-mi placă, am stat, ca un bun lucrător, în dosul tapiţeriei, muncind fără odihnă şi fără bucurie, fără a mă duce vreodată să o admir în faţă.

Nu-i sigur deloc că am creat astfel un covor frumos. E sigur însă că o clipă n'am încetat de a mă strădui.

(Maurice Barrès. *Revue des Deux Mondes*).

Atomii ereditari

Caracterele diverse pe care le moşteneşte progenitura (dimensiuni, pigmentaţie, proporţie, particularităţi, — şi probabil şi trăsăturile de ordin moral) se datoresc unor corpuscule microscopice numiţi *„factori"* care se găsesc în celula reproductivă (fie ovul, fie spermatozoid). Aceşti factori sînt în număr de mai multe mii, şi stau aranjaţi în şiraguri, în lanţuri numite „cromozom" (numiţi astfel pentrucă se pot colora uşor la microscop). Ceiace-i curios şi remarcabil este că aceşti cromozomi sînt în număr constant pentru fiecare speţă animală. Astfel musca oţetului are 4; omul are 48; niciodată mai mulţi, niciodată mai puţini. Dar ceiace-i încă şi mai remarcabil, e că oul, din care se va dezvolta copilul, care conţine şi el 48 de cromozomi, nu cuprinde decît 21 de cromozomi dela tată şi 24 dela mamă.

„Fiii noştri nu sînt niciodată decît nişte semi-fii". Ceiace are următoarea curioasă consecinţă. Un individ transmite copilului lui jumătate din caracterele sale. Copilul va transmite la rindu-i jumătate din caracterele lui. Ori, această jumătate se poate foarte bine să fie lotul primit dela maică-sa. Aşa că dela bunic e foarte posibil ca nepotul să nu mai moştenească absolut nimic. După numai o generaţie, se poate întîmpla ca descendentul să nu mai fie deloc rudă cu ascendentul lui direct! Aşa dar „ne distrugem prin generaţie tot aşa cum ne distrugem prin moarte".

Dar toate acestea mai invederează încă un lucru. Naşterea prin fecundare bisexuală este un lux; o operaţie cu 50 % deşerturi. Aceasta se datoreşte faptului că într'adevăr, în natură, generaţia bisexuală e un lux. Este dovedit prin numeroase experienţe că celula reproductivă (atît ovulul femeii cît şi spermatozoidul bărbatului) au fiecare tot ce trebue pentru a da naştere *singur* la o progenitură perfect normală. „Partenogeneza" — literal: naşterea din individ virgin este foarte răspîndită în natură. Fireşte, e mai frequentă la femee decît la bărbat, caci celula reproductivă a barbatului este mică, puţin viabilă, şi odată ejaculată, se găseşte deadreptul în mediul exterior. Pe cînd ovulul rămîne în uter, unde găseşte un mediu mult mai favorabil dezvoltării.

Dacă s'ar putea obţine o partenogeneză complectă la speţa om — ceiace nu-i biologiceşte imposibil, am putea obţine progenituri care să moştenească toţi 48 de cromozomi ai părintelui. Am avea atunci un fel de fii totali, care să fie copia fidelă, replica identică a părintelui. Ceiace ar fi interesant şi util pentru societate, care ar putea astfel reproduce integral şi indefinit personalităţile de elită, fabricînd oarecum astfel geniul în serie.

(Jean Rostand. *Nouvelle Revue Française*).

Noul drept internaţional

Pionierii dreptului internaţional pot, fără prea multă temeritate, să însemne cu o piatră albă anul 1928. Două mari evenimente, de importanţă într'adevăr capitală, au imprimat aceasta că are, din punctul de vedere al dreptului ginţilor, o pecetie indelebilă.

Intr'adevăr, la 27 August 1928 reprezentanţii a cincisprezece puteri au semnat la Paris un pact punînd războiul afară din lege şi stipulînd că acest pact va rămîne deschis atîta timp cît va fi necesar pentru ca toate puterile lumii să adereze la el.

Pe de altă parte, în sesiunea din Septembre 1928, adunarea dela Geneva a adoptat un act general pentru regularea pacifică a diferendelor internaţionale, transmiţînd la rîndu-i spre adeziune cîte mai multe state.

Ceiace ne dă dreptul să augurăm începutul unei ere nouă în regularea raporturilor dintre popoare.

(Baron Descamps. *Revue de Droit International*.

Observaţiuni asupra conceptului de cauzalitate în Istorie

Unii istorici, ca bunioară istoricul german H. Rickert, sau Fr. Meinecke consimt a introduce cauzalitatea în Istorie. Dar numai la ceiace-i *material* în Istorie, nu însă la ceiace-i *spiritual*, la partea de *Kultur*, la elementul *valoare*.

In realitate, conceptul de cauzalitate, la dreptul vorbind, nu se poate aplica nici la lucrurile materiale nici la cele spirituale din Istorie. Nu se poate folosi aproape de loc. Căci factorul

timp, specific Istoriei, încurcă orice problemă unde cauzalitatea este în joc. Dacă în sociologie sau în economie politică, conceptul de cauzalitate se lovește de mai puține dificultăți, aceasta ține tocmai de faptul că aceste două discipline pot trata lucrurile în *abstracto*, subt specie aeterni. Ele n'au a ține sama atît de mult cît Istoria de factorul timp—deși aceste științe par a face din ce în ce mai mult caz de aspectul evolutiv și genetic al fenomenelor.

Intr'un cuvînt, nu putem evita această antinomie, care vrea ca: pe de o parte cauzalitatea să fie ca să zicem așa imposibilă de sezizat pe tărîmul Istoriei—, iar pe dealtă parte istoria, știință esențialmente explicativă, să nu consimtă niciodată a se abține dela căutarea cauzelor.

Vom spune chiar că această antinomie, sau, dacă preferați, acest paradox, este care dă atîta atracție practicării științelor istorice, atracție cu atît mai mare cu cît nimic nu ne asigură că speranțele noastre vor duce vre-odată la o izbîndă oarecare. Farmecul vînătoarei—, iată ce ne oferă, la urma urmelor această „mică știință conjecturală". De altfel, ceiace perdem ca certitudine, cîștigăm—cum se întîmplă totdeauna—ca amploare de cunoștinți și ca lărgime de gîndire.

(Henri Sée. *Revue de Synthèse Historique*.

Studiu asupra patologiei conștiinței simbolice

Psihologia simbolului este o problemă relativ recentă. Sau mai precis, chiar dacă era tratată și mai de mult, ea era însă considerată ca o chestiune secundară, care răsărea cu ocazia tulburărilor limbajului. Nu era socotită destul de importantă pentru a fi studiată în ea însăși.

E drept că, în mod general, raportul dintre gîndire și limbaj a preocupat gîndirea filosofică decînd există o logică și o filosofie. Grecii au fost destul de preocupați de această problemă. Dar în istoria logicei, cercetătorii au avut mult de luptat împotriva confuziunii pe care nu se puteau împiedica s'o facă între semn verbal și lucru semnificat. *Nominalismul* Evului Mediu în deosebi. După această doctrină, tot ceiace conceptul *este* și tot ceea ce el *înseamnează*—, nu-l trage din el însuși, ci dela limbaj.

Problema raporturilor dintre structura limbajului și aceia a lumii percepute nu s'a pus decît relativ tîrziu în *psihologia* limbajului propriu zisă.

In schimb, a trebuit să se impună încă dela început în *patologia* limbajului, cu ocazia studierii diverselor tulburări ale acestuia. Astfel, patologia limbajului atinge aici o importanță care o face să depășască cu mult granițile ei proprii. Iată de ce oricine ar voi să studieze psihologia simbolului va trebui, în primul rînd să cerceteze bibliografia referitoare la tulburările de limbaj.

(E. Cassierer. *Journal de Psychologie*).

Franța Economică

Colaboratorii revistei franceze „Revue d'Economie Politique" au luat de cîtăva vreme bunul obiceiu de a-și întruni eforturile în vederea alcătuirii unui tablou unitar al Franței în cursul anului expirat, tablou făcut din toate *punctele economice* de vedere: al *populației*, *balanței conturilor*, *prețurilor*, *finanțelor publice și private*, al *producției agricole și industriale*, al *comerțului și transporturilor*, al *coloniilor*, însfîrșit, al *chestiunilor sociale*: salarii, legislația uvrieră, chestia locuințelor. La tabloul Franței economice pe anul 1928 au contribuit nu mai puțin decît 35 de colaboratori.

(William Dualid. *Revue d'Economie politique)*

Figura omenească în Europa

Dacă cetim pe moraliștii francezi, pe Montaigne, Pascal, La Rochefoucauld, Vauvenargues, Chamfort, nu ne vom impedeca de nici-o singură frază în care să fie vorba de fața omului, de figura lui, de expresia acesteia. Ceva mai mult: La Bruyère este un eminent fizionomist, adică el descrie pe oameni în interiorul lor după exteriorul lor: Costum, ticuri, însfîrșit toată așa zisa „aparență" a omului. Niciodată însă figura, trăsăturile feței. Pentru el, ca și pentru toți ceilalți (cu excepția poate a lui Pascal) ceiace-i caracteristic la un om e „Anecdota" lui, crîmpee biografice tipice.

Această preferință se explică în secole ca al XVII-lea și al XVIII-lea, secole eminamente raționaliste. Dar adevăratul spirit european, care se oglindește mai cu samă în secolul al XIX-lea e mult mai complex, mult mai complect. Conține și raționalism, dar procedează și—dacă nu mai ales—pe calea intuiției. Iată de ce arta plastică, literatura, istoria, au arătat o predilecție pentru portretism.

(Rudolf Kassner. *Europäische Revue)*.

Europenizarea Engliterii

Europenizare—nu în sens de civilizare sau de modernizare. Marea Britanie nu are nevoe de a imita Europa pentru a se ridica pe treapta culturii. Europenizarea, pentru Anglia, însamnă încetarea izolării, a secularului său: „splendid isolment". Această țară, deși abia la 20 de ore înnot departe de Europa, nu făcea în realitate parte din Europa. Totdeauna a făcut oarecum opinie separată. Și trebue să recunoaștem că aceasta i-a profitat. Iată însă că acum va fi nevoită să renunțe la o asemenea atitudine. Două sînt *pricinile*. Pe deoparte aeroplanul, care stabilește deasupra ei și a continentului o punte pe care simplele nâvi marine nu o putuseră decît foarte imperfect realiza. A doua pricină este, ca să întrebuințăm expresia marxistă dar luată de data aceasta într'un sens încă și mai propriu,—este: chestiunea stomacului. Aproape totalitatea produselor alimentare pe care le consumă populația englezească vin de aiurea. Aceste două cauze vor fi determinante pentru a face ca Britania să adere însfîrșit la Europa.

(M. J. Bonn. *Die Neue Rundschau*).

Mitul, psihologia și viața

Cunoașterea în străinătate a activității creatoare a Germaniei în domeniul artei și științei nu se întinde la toate operele produse într'o epocă dată. Chiar dacă se face distincțiunea clară între acele ce reprezintă un succes temporar și între lucrările care marchează un moment de progres științific sau literar, acestea din urmă atrag atît de încet atenția, încît nu e de mirare că în făgașul producției cotidiane nu pot ieși în evidență în ochii străinătății.

La aceasta trebue să se adaoge lipsa de contact a personalităților creatoare cu diferitele medii politice și culturale: conservatoare sau democrate; operele lor—într'o atmosferă în care tradiția este întotdeauna nesupusă—comportă un risc ce poate deveni fatal.

In mediul, care se mai interesează de idei generale a fost mult timp în discuție problema „mitului"; această chestiune a grupat un număr restrîns de gînditori, în special în jurul a două nume Nietzsche și Bachofen. Inegali ca valoare și aport personal, remarcăm—alături de Klages—că doctrina nietzscheană reprezintă o trăsătură originală în cunoștința noastră despre om, o dată ce nu se întîlnește în fiecare secol.

Nietzche a fost până în ultimele sale cugetări subt influența elementului dionisiac, pe care l-a conceput și interpretat atît de variat. Paradoxalul gînditor german bănuia *adîncimile inconștiente și instinctive din care izbucnește viața superioară* și afirmă importanța elementului *instinctiv* în manifestările exclusiv umane ale ființii noastre. „Tot ceiace e uman se alimentează în izvoarele vieții inconștiente creatoare", iată o expresie favorită a filosofiei romantice. Prin aceasta Nietzsche arată că înseși științele și formele cele mai abstracte ale cugetării sînt intim legate și determinate de structura biologică a umanității. El găsia în cunoașterea formelor mitice primitive măsura de apreciere a copilăriei omului de azi, a cărui imagine și psihologie a apărut atît de originală.

Mai recent *Klages* a reluat vechea noțiune a „Eros"-ului antic. Nu mai e însă un Eros platonic, ci unul asemănător concepției energetice universale despre om și viață: Eros cosmogonicus.

Față în față cu psih-analiza lui *Freud*, Klages nu poate avea decît sarcasm față de încercarea pansexualistă de explicare a lumii și vieții. Dar Klages nu se mulțumește cu atît; el expune cunoștința stărilor extatice frecuente în anumite cazuri de psihologie. „Sufletul se eliberează de spirit prin extas și se regăsește în contemplarea realității imaginilor primitive, a sufletelor trecute care se manifestă încă. Pentru a apărea însă

ele trebue să se unească corporal cu sufletele vii; astfel, în actul contemplației se săvîrșește unirea între demonul creator și sufletul primitiv.

Remarcăm această concepție nu atît pentru valoarea specială științifică, pe care am vrut să o scoatem în evidență, dar mai ales pentru valoarea ei psihologică ce constitue un punct ferm în posibilitățile de constituire a viitoarei *științi a omului.*

(Hans Prinzhorn. *Revue d'Allemagne).*

Iacob Wassermann

Iacob Wassermann e poate cel mai original talent creator în literatura germană actuală.

Copilăria și tinerețea i-au oferit necontenite piedici în ascensiune carierei sale de astăzi. De mic părinții săi vroiau să-l facă negustor, și micul Iacob a avut mult de luptat până ce s'a văzut în sfîrșit înscris în gimnaziul orașului natal.

Aceste lupte cu familia i-au transformat până la docilitate caracterul, contribuiră la acea suferință amară, de care abundă atîtea din operele sale. Curînd însă alte conflicte trebuiau să îi accentueze sensibilitatea. Se născuse evreu și nici școala, nici armata—cu toate măsurile dictate personal la curtea sa de Wilhelm al II-lea, nu îi puteau ierta și trece cu vederea aceasta întîmplare.

Mărturisirea sa în acest sens este impresionantă și edificătoare: „Sărac și evreu—spune el—trezeam îndoit dispreț în ochii trupei și ai ofițerilor mei".

Desigur chiar azi cînd—grație forței și talentului său—I. Wassermann a ajuns la o adevărată celebritate literară, nu poate privi viața cu seninătate complectă. El vorbește fără iubire de țara în care a trăit atît de necăjit și în care abia azi și-a găsit liniștea sufletească. Sfîșierea aceasta de suflet a crescut continuu datorită caracterului judaic, circumstanțelor în care s'a desfășurat copilăria lui, și mai recent tristeței chinuitoare, de care acest mare scriitor nu va putea să se despartă în amintirea greșelilor sîngeroase și consecințelor marelui războiu.

Iacob Wassermann a preconizat încă în1914 necesitatea înțelegerii popoarelor pe baza acțiunii literaților și filosofilor. Ori, tinerimea germană chiar după războiu nu a înțeles acest mare ideal al păcii. Și iată-l atunci pe Wassermann reproșînd aspru acestor neînțelegători ai vieții—orbirea *lor*.

Încă dela începuturile sale, I. Wasserman a fost denumit de un critic abil „romancierul punctelor de întrebare contemporane". De atunci talentul său a cîștigat necontenit în vigoare și mijloacele sale de expresiune s'au perfecționat din ce în ce mai mult.

„Geschichte der junge Renate", „Christian Wahuschaffe" și în special „Caspar Hauser" sînt revelatoare pentru mentalitatea patetică și dureroasă a acestui scriitor. Această ultimă operă reprezintă în accente impresionante tragedia umanității de elită, care încearcă să arunce în haosul vieții lumina rațiunii și a calității sale.

(Maurice Muret. *La Revue de Paris*).

Germania de mîne

Cine și-ar fi *putut închipui* că în decursul celor zece ani de pace se vor petrece atît de puține schimbări în viața politică a Germaniei?

Germania avea de ales două drumuri, pe care putea să apuce: evoluția către pace sau violență. Din nefericire ea nu a reușit să-și impue o atitudine consecventă într'o singură direcție; istoria perioadei menționate constitue o mică reprezentare comică, care s'a evidențiat încă odată cu prilejul deschiderii „expoziției păcii". Președintele Reichului nu va inaugura această expoziție, căci e într'o situație dificilă. În adevăr, lumea politică se gîndește cu îngrijorare la ziua, în care moartea lui Hindenburg va lăsa neisprăvită a II-a etapă a prezidenției sale; atunci va fi aproape imposibil de a găsi un candidat necontestat, care să răspundă dorințelor celor mai scumpe ale omenirii.

Nimeni nu'și închipue că social-democrații vor face să triumfe candidatul lor, chiar de ar rămîne partidul cel mai puternic în ciuda sciziunii sale; un astfel de om ar suferi o opoziție fermă chiar în propriu-i partid.

Viața politică din Germania apare lentă, greoaie, indiferentă și monotonă. E imposibilă trezirea maselor pentru un plebiscit oarecare și mai puțin se poate vorbi de o eventuală mișcare de masă a mulțimii. Singura manifestare energică și reală s'a resimțit împotriva Conferinței experților pentru reparațiuni, care impuneau anumite modificări în utilizarea unor impozite interne.

În sfîrșit merită a fi remarcată reforma Reichului pregătită și discutată aproape 10 ani. E vorba de o federalizare a statelor germane în genul încercării de închegare a Societății Națiunilor, ce tinde la organizarea statelor unite ale Europei după sistemul acelor ale Americei.

Această reformă a Reichului e importantă și prin consecințele ei în politica externă. Ea constitue un grup politic care se preocupă de toate problemele ce interesează constituirea viitoarei Europe.

Și totuși astăzi viața politică a Germaniei apare mai îmbătrînită și cuprinsă de o lentă toropeală. Tinerețа este acum mai liniștită, mai rațională, mai pozitivă și luminată.

Această schimbare de atitudine revine în bună parte misiunii istorice, pe care rînd pe rînd și-au asumat'o tratatul din Paris (1919), Kellog (1928) și desigur acel de al II-lea „pact al Națiunilor" din anul 1934. Ele impun o contra presiune uriașelor sbuciumări interioare, ce ar tinde la dezechilibrarea situației interne abia restabilite.

În politica internă, omul politic e departe de a avea aceiași misiune cu pastorul religios; astăzi politica este administrație, îndeplinirea prescripțiunilor și experiențelor propuse, ceva desigur important în total, dar insignifiant în parte.

Lumea anului 1938 trebue să fie mai puțin politică, dar mai pătrunsă de seriozitatea sarcinei pe care va trebui să o îndeplinească. Căci va înțelege, că nu politica crelază premisele în care trebue să se dezvolte activitatea afacerilor și spiritul ci dimpotrivă spiritul e acel care determină politica.

Să trezim în noi pasiunea în mijlocul activității perseverente. Dacă altădată aceasta era o sarcină accesorie a politicii, azi e sarcina ei esențială. Războiul nu va putea fi învins prin politică, ci prin educație. Ea singură va putea îndepărta certitudinea egoismului și va reprezenta nu o reacțiune împotriva unei impresii venite din exterior, ci o profundă necesitate sufletească.

(H. Simons. *Revue des Vivants).*

Criza parlamentarismului.

De cîtva timp se vorbește mereu de o criză a regimului parlamentar. Faptul se datorește fricțiunilor partidelor care reduc adesea sensibil viața guvernelor în țările cu regim democratic. Dar trebue să ne întrebăm serios dacă a survenit un factor nou menit a transforma viața politică și a distruge parlamentarismul. În adevăr ce element determinant a apărut, care a suprimat prestigiul realizărilor efectuate subt regimul parlamentar și a întunecat entuziasmul produs de aceste admirabile rezultate?

Împotriva regimului democrat susținut pe baza sistemului parlamentar au apărut fenomene politice locale în Spania și Italia. Este desigur aceasta un rezultat al condițiunilor speciale de viață ale acestor țări; dar nu e mai puțin adevărat că transformările menționate pot fi privite subt un aspect general.

În Italia căderea parlamentului a fost fatală și necesară conservării unității statului italian. Transformarea organizației proletare anarhice în organizații sindicaliste-corporatiste a apărut spontan și s'a impus cu seriozitate în viața tînărului organism industrial italian.

În Spania condițiile de viață au fost mai puțin favorabile directoriatului existent. El reprezintă fără îndoială forma de organizare veche, îmbătrînită și inactuală.

Depinde de cumințenia poporului și de ingeniozitatea conducătorilor Spaniei actualizarea vieții politice și înlocuirea elementelor vechi, rigide și devenite în parte inutile cu factorii tineri și viguroși ai unei organizații democrate. Franța însuflețită de adevărat patriotism, care iubește veritabil Spania, trebue să dorească transformarea dictaturii în stăpînirea unei monarhii organizate pe baza principiilor democrate.

Autorul vede în situația politică actuală din Franța realizarea a două cartelări deosebite de inegală valoare: cartelul ordinei și al desordinei, a că-

ror delimitare precisă s'a realizat încă în Mai 1924. In mod fatal acest al II-lea cartel e combătut de absolutism. Azi Franța nu poate realiza programul social democrației și al sindicalismului, dar tinde efectiv la înfăptuirea lor.

Dar democrația franceză are de învățat dela fascism, care e o mișcare puternică, un organism viabil cu variate aptitudini de transformare și asimilare, care îi asigură existența pentru viitor. Absolutismul etatist se consolidează și se va instala și în Franța, dacă o nouă formulă parlamentaristă — bazată pe colaborarea activă a partidelor din centru — nu va reuși să il înlăture.

(Comte de Fels. *Revue de Paris*).

Politica regelui Alexandru al Jugoslaviei.

Evenimentele politice din Jugoslavia, care au dus la instituirea unui regim absolutist și la dizolvarea definitivă a scupcinei, au atras atenția și aprecirile variate a tuturor acelor ce cunosc cît de puțin situația Serbiei mărită după războiu.

Criza politica din ce în ce mai accentuată a apărut ca produsul unei *crize de stat*, ce amenința unitatea Jugoslaviei. Impotriva acestei iminente desmembrări a luptat regele Alexandru prin deciziunea neașteptată pe care a luat-o.

Actul a apărut sub forma unei lovituri de stat. Dar trebue să remarcăm că nu este o lovitură prin care ar fi putut fi îndepărtate forțele constructive ale statului, ci pentru valorificarea lor.

Este scuzabil acest violent gest regal? S'a răspuns la această întrebare în mod variat.

Intotdeauna politica este o artă și o intuiție a realității pentru acei capabili de acțiuni; pentru cei neputincioși e numai știință și tehnică. Regele Alexandru este un exemplar de energie rară și de reflexie adîncă.

Dizolvarea scupcinei și instaurarea unui guvern pe deasupra partidelor este realizarea însăși a dorinței secrete populare pentru unificarea sufletului național. Ea a redat mulțimii libertatea răpită de politiciani prin micile interese meschine individuale. Dar este de remarcat că entuziasmul popular la cunoașterea loviturii de stat din Jugoslavia înseamnă că însăși masele au determinat răsturnarea cadrelor vechilor partide existente.

Autorul crede că—susținut de popor și de colaboratori excelenți printre care: Marinkovici—externele actul regal va duce la triumful desăvîrșit al politicii jugoslave.

Mișcarea intelectuală în străinătate

Literatură

Enrique Molina, *Dos Filosofos contemporaneos*, Nascimento, Santiago (Chili).

Autorul, critic filosofic și științific—consacră cîte un studiu documentat filosofilor francezi Guyau și Bergson. Invățămîntul oficial din Chili e dominat de pozitivismul și evoluționismul spencerian. Autorul a deschis drumul către idealismul transcendent.

Găsește în atitudinile celor doi filosofi francezi elanul necesar care duce către valorile spirituale. «Guyau este un gînditor uman și sentimental, iar Bergson este un filosof de geniu și un scriitor excelent».

Marcel Coulon, *La vie de Rimbaud et son oeuvre*, Mercure de France, Paris.

Autorul studiază cu deamănuntul opera poetică a lui Rimbaud căutînd să o explice în legătură cu împrejurările vieții sale. Revolta poetului contra familiei și a societății se lămuresc cînd se cunoaște în special copilăria lui. D. Coulon face portretele părinților poetului, descrie viața de școală a lui arătînd atitudinea pe care o avea față de camarazi. Rimbaud avea chiar din copilărie ideia superiorității sale asupra tuturor colegilor.

Despre prietinia lui Rimbaud cu Verleine, autorul spune că Rimbaud rămăsese cu un sentiment de desgust și se ferea de tot ce ar fi putut să-i aducă aminte: chiar de versurile lui scrise atunci și chiar de poezie.

François Ruchon, *Jean-Arthur Rimbaud sa vie, son oeuvre, son influence*, Honoré Champion, Paris.

Roland de Renéville, *Rimbaud le voyant*, Au sans Pareil, Paris.

Romane

Abel Hermant, *La flamme renversée*, Ed. Flammarion, Paris.

Acțiunea romanului se petrece în timpul războiului. Autorul înfățișează drept personaj principal un om ajuns la pragul bătrîneții—care este capabil de sentimente puternice ca în epoca tinereții. Cu mult înainte își pierduse un camarad de regiment. Prietinia pe care o avusese față de el, și-o îndreaptă acum către fiul aceluia. E mulțumit, e fericit de prietinia care-l leagă de un tînăr. Dar acesta moare în războiu, bătrînul sufere cași altădată, pierderea acestui nou și poate ultim prietin.

Louis Jean Finot, *L'allumeuse*, Ed. Albin Michel, Paris.

In acest roman e vorba de o femee galantă care-și povestește viața ei plină de întîmplări variate și de cele mai deseori, triste.

Povestirea e curgătoare și faptele verosimile.

Jean Marèze, *Le coeur à droite*, Ed. J. Ferenczi & Fils, Paris.

Jacques Maurel—eroul acestei cărți—își povestește viața lui sentimentală foarte simplu și chiar cinic. După numeroase întîmplări de dragoste se resemnează în cele din urmă și se căsătorește din interes material.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fernand Divoire, *Le Roman d'un crime*, éditions des Portiques.
André Baillon, *La vie est quotidienne*, Albin Michel, Paris.
Georges Duhamel, *Le club des Lyonnais*, Mercure de France, Paris.
Pierre Bellevales, *Le jeune homme aux cheveux blancs*. Libr. Marlière, Paris.

Poezie

Philippe Chabaneix, *A l'amour et à l'amitié*, Fernand Moarlot, Paris.

Volumul d-lui Chabaneix aduce o poezie delicată şi muzicală izvorîtă din sentimentele dragostei şi al prietiniei.

Citez cîteva versuri dintr'o poezie, la intîmplare:

Il y a l'amour de jeunes filles en fleur
Et derrière l'amour il y a la douleur,
Noël Ruet, tu le sais et tu continues
A dire la beauté chaste des hanches nues,
Des seins fermes et ronds à peine caressés,
Des boucles de lumière et des grands yeux baissés;
Et tes vers sont pareils, en leur fraicheur si douce
Aux fontaines des bois qui s'ouvrent dans la mousse,
Et je t'aime encor plus de nous montrer aussi,
Tout en nous le cachant, ton éternel souci.

Ştiinţă

H. Vignes, *Physiologie gynécologique et médicine de femmes*, Ed. Masson, Paris.

Autorul a vroit—după cum spune în prefaţă să stabilească o legătură între sistemul empiric practicat în medicină şi între teoriile ştiinţifice. Faptele adunate pe cale empirică trebuesc erarhizate.

D. dr. Vignes expune caracterele sexuale primare şi funcţiile genitale ale femeii înainte de pubertate, dobîndirea caracterelor secundare în epoca pubertăţii şi funcţiile organelor genitale. Studiază de asemenea funcţiunile organelor genitale ale femeii adulte, în legătură cu mediul, cu hrana şi clima etc.

Unul din cele mai importante capitole este acel în care studiază *impulsiunea sexuală*. Dorinţa sexuală se dezvoltă în raport cu dezvoltarea funcţiilor organelor genitale. Pe măsură ce dorinţa se realizează se formează centre nervoase în creer şi în măduva spinării care dau impulsiunii sexuale oarecum o origine cerebrală.

Autorul examinează din punct de vedere ştiinţific şi teoria lui Freud.

COMPILATOR

Bibliografie

George Sofronie, *Principiul naţionalităţilor în dreptul internaţional public*, Buc., Academia Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 100 lei.

N. Bănescu, *Acte veneţiene privitoare la urmaşii lui Petru-Vodă Şchiopul*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 60 lei.

Claudia, Isopescu, *Documenti inediti della fine del cinquecento*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 70 lei.

Generalul R. Rosetti, *Cîteva săbii ale lui Constantin Brîncoveanu*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 15 lei.

Dr. Andrei Veress, *Vechi istorici unguri şi saşi despre istoria Romînilor*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională". Preţul 50 lei.

C. Rădulescu-Codin, *Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii-Muscelului*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 100 lei.

Analele Academiei Romîne, Tomul XLIX, şedinţele din 1928-1929, Bucureşti, Atelierele Grafice „Cultura Naţională", 1929, Preţul 155 lei.

N. Donici, *Al treilea Congres al Uniunei astronomice internaţionale*, Buc., Acad. Romînă, 1929,„Cultura Naţională", Preţul 7 lei.

Dr. Carlo Tagliavini, *Despre „Lexicon" Marsilianum*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 15 lei.

N. Iorga, *Oeuvres inédites de Nicolas Milescu*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 100 lei.

Victoria D. Voinov, *Excreţia prin intermediul cromatocitelor la nevertebrate*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională".

Creşterea Colecţiilor Bibl. Academiei Romîne, Buc., Edit. Academiei Romîne, 1929, Tip. Scrisul Romînesc, Preţul 100 lei.

N. Donici, *Observatorul de Astronomie Fizică, din Duboşarii vechi, Basarabia*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 15 lei.

C. S. Antonescu, *Spongieri Jurasici din Dobrogea*, Buc., Academia Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 10 lei.

Dr. G. Z. Petrescu, *Viaţa şi Opera lui Carol Davila 1828—1884*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Naţională", Preţul 40 lei.

Th. Văscăuţanu, *Asupra presenţei ordovicianului în basinul Moldo-Podolic*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Preţul 10 lei.

IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dr N Teodoreanu, *Contribuțiuni la studiul originii taurinelor din Dobrogea*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cultura Națională", Prețul 45 lei.

Nicolai Nic. Moroșan, *Noi contribuțiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord*, Buc., Acad. Romînă, 1929, „Cult. Națională", Prețul 10 lei.

Victor Emanuel, *Lacrimi zîmbitoare*, Satu Mare, Tip. Patria, 1929.

I. C. Filitti, *Condica Poenarilor Almajeni*, Extras din „Arhivele Olteniei", Craiova, Scrisul Romînesc, 1929.

Emanoil Hagi Moscu, *Boerii lui Mihai Viteazul*, Extras din arhivele Olteniei, Craiova, Scrisul Romînesc, 1929.

Const Cehan-Racoviță, *Femeia care s'a vîndut*, Dramă în trei acte, Cluj, Ed. Al. Anca, 1929.

Anuarul Comisiunei Monumentelor istorice, secția pentru Transilvania 1926—1928, Cluj, Tip. Progresul", Gh. Ghili.

Vanghele T. Millio, *Cîntece populare macedonene*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, Prețul 30 lei.

George Voevidca, *Supremul Argument*, Extras din Revista „Făt-Frumos", Suceava, 1929, Prețul 20 lei.

Ilarie Voronca, *Brățara nopților*, Buc., Tip. Capitalei.

Petru Suciu, *Județul Turda*, schiță monografică, Turda, Tiparul Tipogr. „Arieșul", 1929.

Fabio Sînjoanu, *Pro homine*, Brașov, Tip. Ioan Gött Fiul, 1929.

Mihail Rădulescu, *Teoria Conștiinței*, Chișinău, Tip. Eparhială „Cartea Romînească", 1930, Prețul 80 lei.

Reviste primite la redacție :

Glasul minorităților, No. 9—10; Buletinul Camerei de Comerț și de Industrie T.-Măgurele, No. 6—7; Revista Funcționarilor publici, No. 7—9; Utopia No. 6—7; Transilvania, 9; Șezătoarea, No. 8—10; Societatea de mîne, No. 16—19; Viața agricolă No. 17—19; Isvorașul, No. 7—8; Résumé Mensuel des Travaux de la Société des Nations, No. 8; Caete Literare, No. 1; Răsăritul, No. 11—12; Unu, No, 17; Flamura, No. 1; Romînul, No. 3—4; Corespondența economică, No. 7—8; Buletin de la section scientifique No. 3; Luceafărul literar și artistic, No. 2—3; Mișcarea socială, No. 1; Adam, No. 8—10; Făt-Frumos, No. 5; Limba romînă, No. 1; La Nouvelle Revue Française, No. 193; Review Copi: Recueil pedagogique, Juillet 1929; Buletinul internațional al Stelei, No. 1; Crainicul, No. 15; Revue internationale du Travail, No. 4; Viața literară, No 112—115; Democrația, No. 9; Mercure de France, No. 751—752; Revista Critică, No. 4; Fîntîna Darurilor, No. 8; Cinaedia, No. 467—468; Pandectele romîne, Caetul 6—7 (Anul VIII, 1929) Contemporanul, No. 82; Cîmpina, No. 6; Raze de lumină, No. 4; Ramuri, No. 8—9; Natura, No. 8; Rev. Generală a Invățămîntului, No. 7; Noua revistă bisericească, No. 14; Romînia militară, No. 7—9; Ritmuri, No. 2; Biserica ortodoxă romînă, No. 9; Moldova Literară, No. 7—9; Libertatea, No. 23; Prometeu, No. 3; Revista de Filosofie, No. 3; Tiparnița literară, No. 1, An. II;

Tabla de Materie

a

VOLUMULUI LXXIX

(Anul XXI, Numerele 7, 8, 9 și 10).

I. Literatură

II. Studii.—Articole.—Scrisori din țară și din străinătate

III. Note pe marginea cărților

IV. Cronici

V. Miscellanea

VI. Recenzii

VII. Revista Revistelor

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII IAŞI

1988